

DANIEL RAPANT

SLOVENSKÝ PRESTOLNÝ PROSBOPIS Z ROKU 1842

DIEL PRVÝ

ÚVOD

NÁKLADOM SPOLKU TRANOSCIUS V LIPTOVSKOM SVÄTOM MIKULÁŠI

1943

DANIEL RAPANT

SLOVENSKÝ PRESTOLNÝ PROSBOPIS Z ROKU 1842

DIEL PRVÝ

ÚVOD

NÁKLADOM SPOLKU TRANOSCIUS V LIPTOVSKOM SVÄTOM MIKULÁŠI

1943

KNÍŽNICA OBCHODNEJ AKADÉMIE
V TRNAVE.

Čís. inv. 2359

Rok 1946. Čís. kat. P 536

D 1277

5.5.1964

1780221645

30. SS 975

ÚVODOM.

Vydaním tejto práce uskutočňujem vlastne jeden zo svojich starších sľubov. S významom slovenského prestolného prosbopisu z r. 1842 a s hlavnými fázami jeho vzniku a priebehu zaoberal som sa, pravda, len v primeranej stručnosti, na základe pôvodných dokumentov už vo svojom Slovenskom povstaní, I. 1, str. 132—37. Tam (str. 135, pozn. 329) som sľúbil vydať a obsirnejšie spracovať aj príslušné dokumenty. Tento sľub, keď i trocha oneskorene (najmä vzhľadom na sté výročie), týmto aj plním.

Obsirnejšie spracovanie, čiastočne však i niektoré nové pramene dovolily, v porovnaní so spomenutým náčrtkom, akými si to predbežným súhrnom diela, vydávaného až teraz, podať a pojať hlbšie a zdôvodnenejšie, najmä však vylíčiť podrobnejšie vznik a priebeh viedenského podujatia slovenského z r. 1842. Základný názor na prosbopis z r. 1842 a jeho hodnotenie, najmä pokiaľ ide o jeho vplyv na ďalší slovenský vývin národný, i keď je prirodzene rozvedený i zdôvodnený tiež obsirnejšie, ostáva i v tomto diele v podstate nezmenený. Po prvý raz sa tu vystihuje však význam podujatia, lepšie povedané jeho nie vo všetkom priaznivých výsledkov, na evanjelicko-katolícke celonárodné sblíženie, ako aj jeho, keď i len viac-menej nepriamy súvis a vplyv na obrat slovenských ev. činiteľov k spisovnej slovenčine. Z jednotlivostí možno spomenúť najmä nové, tento raz už definitívne zaradenie slovenskej petície na uhorský snem, kladenej doteraz s Hurbanom do r. 1842 a pripisovanej mylne Štúrovi, na koniec snemu z r. 1839/40 (koniec marca 1840).

Po stránke pramenného výskumu je toto dielo súbežným plodom so Slovenským povstaním z r. 1848—49. Pramenné studne sú zhruba tie isté, ktoré tam. Tie isté sú najmä i osoby, ktorým som zaviazaný za pomoc pri shľadávaní materiálu a ktorým opätujem výraz svojej vďaky i na tomto mieste. K nim treba dodať p. Dr. D. Jánossyho, hl. direktora Štátneho archívu v Budapešti, vďp. L. Rónayho a p. Dr. B. Bottló, archívárov tohože ústavu.

Oproti materiálu, použitému v spomenutom súhrne, toto spracovanie opiera sa o ďalší, nový materiál najmä z oboru súčasnej publicistiky a korešpondencie. V prvšom smere za požičanie niektorých u nás zriedkavejších časopisov som vďakou zaviazaný najmä diecezánnej bibliotéke v Nitre a jej správcovi vďp. Št. Drozdovi, ako i lyceálnej knihovni v Banskej Štiavnici a jej správcovi p. prof. S. Rakšánymu, v druhom

smere, najmä p. správcovi Matice slovenskej, p. univ. prof. Dr. J. Škultétymu, ktorý mi s neobyčajnou ochotou umožnil použiť svoje bohaté literárne zbierky. Tu k novej vďačnosti si ma zaviazal i archív Slov. nár. múzea a Matice slov. v Turč. Sv. Martine so svojimi správcami pi. Dr. M. Jeršovou-Opočenskou a p. Doc. Dr. A. Banikom.

Zväčša nové sú i použité pramene cirkevného pôvodu, ktoré mi umožnili vyličiť podrobnejšie celkové úzadie prosbopisného podujatia. Tu za umožnenie neobyčajne cennej Pamätnice cirkvi breznianskej (J. Chalupka) ďakujem tam. p. ev. farárovi M. Tašlerovi, za umožnenie štúdia v ústr. archíve ev. cirkvi v Budapešti p. Dr. O. Scholzovi, v archíve superintendenciálnom v Bratislave p. seniorovi Dr. E. Schmidtovi, v archíve ev. cirkvi bratislavskej p. prof. R. Steinackerovi.

Práca je rozdelená na dva diely. Prvý podáva historické spracovanie otázky, druhý prináša vo výbere najdôležitejšie dokumenty. Pokiaľ ide o spôsob spracovania, pridžmam sa osvedčených smerníc, vyznačených v Slovenskom povstaní (str. XVI. úvodu). Soznam mien a vecí (spoločný z úsporných dôvodov pre oba diely) je pridaný (z príčin technických) k prvému dielu. Taktiež i obširny súhrn. Cieľom lepšieho sprístupnenia práce vychodí tento prvý diel i samostatne ako osobitný odtlačok (bez registra a nem. súhrnu, ale s ponechaním odkazov na druhý diel práce).

Záverom nech je mi ešte dovolené poďakovať sa spolku Tranosciu a jeho podnikavému predsedovi p. seniorovi L. Šenšelo vi za obetavosť, preukázanú pri vydaní tohto diela, a tlačiarňi Universum za namáhavú prácu pri jeho vytlačení.

Podobne pi. Dr. Güntherovej-Mayerovej za korektúru (rukopisnú i tlačovú) nemeckého súhrnu.

V Bratislave koncom r. 1943.

P ô v o d c a.

SKRATKY.

- A., a.: archív.
- AAZ: Allgemeine (Augsburger) Zeitung.
- A. H.: Archív Hurbanov (pozostalosť) v S. N. M.
- C. A.: Conferenzakten (fond v St. A. W.).
- ČČM: Časopis Musea království českého.
- D.: Dokumenty (II. diel tejto práce).
- F. H. R.: Fontes Historiae Hungaricae aevi recentioris.
- K.: Uh. dv. kancelária (fond v O. L.).
- M. (m.): mesto, mesta.
- M. N. M.-K.: Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára.
- M. S.: Matica Slovenská.
- N. M. P.: Liter. archív Národného Musea v Prahe.
- NU: Nemzeti Ujság.
- O. L.: Országos Levéltár (Štátny archív) v Budapešti.
- P.: Archív palatína arcikniežata Jozefa.
- P.: Prezídium, prezidiálny.
- PH: Pesti Hirlap.
- R. m. r.: Radca miestodržiteľskej rady.
- S.: Secretum (archívum).
- SMS: Sborník Matice Slovenskej.
- S. N. M.: Slov. Nár. Múzeum v Turč. Sv. Martine.
- SP: Slovenské Pohľady.
- St. A. W.: Haus-, Hof- und Staatsarchiv vo Viedni.
- Š. U. S.: Učená spoločnosť Šafárikova.
- U. K. B.: Univerzitná knižnica v Bratislave.

SLOVENSKÝ PRESTOLNÝ PROSBOPIS

z r. 1842

KNIHA PRVA.

CESTA K REKURZU.

1. DVA NACIONALIZMY.

Boj dvoch nacionalizmov, tak by sme mohli vari najlepšie vystihnúť národnostný zápas v Uhorsku, k prvej rozhodnejšej fázi ktorého dochodí asi tak na rozhraní tridsiatych a štyridsiatych rokov minulého storočia. Tento boj je tým urputnejší, že tu nejde len o zápolenie viacero národnostne odlišných celkov, ale i o rozpor dvoch odlišných národnostných ideológií. Novej a starej, lepšie povedané staronovej, keďže ani národnostná ideológia maďarská, ktorá tu i naďalej predstavuje (i keď preformovaná) národnostnú zásadu staršiu, neostala, prirodzene, nedotknutá novými národnostne ideologickými prúdmi, ale, na druhej strane, ani sa neprerodila natoľko, že by ju bolo možno pojať pod spoločného menovateľa s ostatnými, nemaďarskými nacionalizmami v Uhorsku. Môžeme hneď dodať, že v Uhorsku v užšom slova smysle. Nacionalizmus chorvátsky vykazuje totiž s nacionalizmom maďarským, najmä vo svojej staršej fázi, veľa spoločného, i keď tu staré a nové preniká sa navzájom o veľa vnútornejšie a srastá v novú syntézu, ktorou sa nacionalizmus maďarský vykázal nevedel ani v tejto dobe a vlastne ani nikdy potom.

Maďarská národnostná ideológia ostáva ipief na svojich dochovaných teritoriálne-politických základoch i po takých základných zvratoch myšlienkových, aké v okruhu národnostného smýšľania znamenala nemecká obrodzenecká ideológia národnostná, stavajúca proti mechanickému, neorganickému a atomistickému štátnemu pojmu národa nový pochop národa etnicko-kultúrneho, organického, kolektivistického, výrazom ktorého je predovšetkým národná reč ako nositeľka a prechovávateľka všetkých ostatných národnostných hodnôt toho-ktorého národa. V tomto svojom základnom postoji je maďarská národnostná ideológia dozaista v súhlase s prevážnou väčšinou vtedajších národnostných ideológií európskych, predovšetkým, pravda, s národnostnou a štátnou ideológiou liberalizmu, ktorý sa od rokov tridsiatych XIX. storočia začína čím ďalej tým intenzívnejšie ujímať a šíriť aj v Uhorsku, ale v súhlase len zovňajšom, povrchnom. Zabúda totiž na tak dôležitý rozdiel, že v týchto západných štátoch išlo o štáty národnostne jednotné alebo aspoň silne väčšinové, pri

čom číselná väčšina je tu viacnásobne zmocňovaná ešte sociálnou, predovšetkým však kultúrnou prevahou nad živlami inonárodnými, opróti čomu v Uhorsku (i v užšom smysle slova) bol to národ v podstate menšinový, ktorý sotrvával pri územne-politickom chápaní národa i naďalej a duchu doby, zdôrazňujúcemu už úplne iné hodnoty národnostné ako dôležité a rozhodujúce, snažil sa vyhovieť spôsobom do istej miery prevráteným: nie pretvorením staršieho pojmu národa podľa nových pochopov, ale snahou dodať národu podľa staršieho pochopu náležitosti, požadované novou národnostnou ideológiou, tedy predovšetkým rečové, a pretvoriť územne-politický národ uhorský v národ, jednotný i rečove, slovom pomaďarčiť všetky ostatné nemaďarské národy¹.

Vytvoriť i rečove jednotné Uhorsko, tedy Maďarsko, to je cieľ, lepšie povedané zbožné želanie maďarskej politiky národnostnej od tridsiatych rokov XIX. storočia. V tom sú politici, publicisti a národní buditeľia maďarskí (ak odhliadneme od ojedinelých čestných výnimok, ovplynených zväčša nemaďarskou národnostnou ideológiou) zajedno. Rozdiel je len v spôsobe a v prostriedkoch. Jedni chcú postupovať bezohľadne a nasilu s použitím rôznych, niekedy i dosť čudných prostriedkov², len aby maďarizácia postupovala rýchle a aby bola zavŕšená podľa možnosti za niekoľko rokov, v najhoršom prípade za niekoľko desaťročí. Iní, poučení čiastočne už i neúspechmi prvých horkokrvných plánov a zarazení nepriaznivou odozvou u maďarského obyvateľstva, uvedomujú si, že maďarizácia je úloha na generácie a že aké-také nádeje na úspech bude mať, len keď bude postupovať bez násilia. Môžeme dodať násilia predovšetkým telesného. Násilie duchovné, tým menej, pravda, násilie uzákonené sa za násilie nepokladá. Tým si vysvetlíme, že i zastanci metód miernejších nemaďarské reči len trpia ako dočasné a prechodné zlo (ide vraj len o to, aby každý vedel maďarsky, nemaďarské reči, ktoré i naďalej budú pripustené v súkromnom živote, nikto nechce vyničiť atp.), ktorému robia z núdze i menšie ústupky (najviac ešte v obore náboženskom a rodinnom), ktoré však zveľaďovať a ich kultúrny vývin napomáhať bolo by zrejme s vytýčeným cieľom, i rečove jednotným, maďarským Uhorskom.

Zákonné kroky snemu uhorského nejdú, pravda, tak ďaleko, omedzujúc sa (ak odhliadneme od niektorých prechmatov, dôsledku to zväčša príliš juristicky-formalistického chápania pojmu úradovania), zväčša len na uzákonenie maďarčiny v obore úrad-

1) Súvis s liberalistickou štátne-národnou ideológiou je tu treba spomenúť najmä z toho dôvodu, že poprevratové diskulpačné snahy maďarské na tento súhlas, najmä však na prax niektorých štátov (Prusko, Francúzsko) poukazujú. Naproti tomu treba uviesť, že maďarizačná politika pred 1848 sa na tento súhlas, resp. príklad iných štátov nikde neodvoláva. Odvolávajú sa však na ňu — so stanoviska uvedených diskulpačných snáh podivným spôsobom — práve obráncovia nemaďarských národov ako príkladov maďarizačnému úsiliu maďarskému protichodných.

2) V tomto smere porovn. napr. Čaplovičovu brošúrku *Über Ungarns Magyarisierung*, str. 8—9.

nom a verejnoprávnom a v dôsledku toho na snahu o jej zavedenie do verejnej výučby. Zákony tieto sú však už len výsledkom víťazného zápasu medzi rôznymi zákonodarnými činiteľmi, jak na sneme samom (Chorváti, odpor zemanstva maďarčiny nezna-
léhô a i.), tak a predovšetkým mimo neho (panovník a viedenská vláda). Zákonné ustanovenia nie sú teda nijako správnym me-
ritkom pre posúdenie maďarizačných snáh, keďže predstavujú len ich zbytky, pripustené ostatnými zákonodarnými činiteľmi. O skutočných cieľoch maďarizačných nás už lepšie poučia pô-
vodné snemové požiadavky, predovšetkým však rozličné prejavy publicistické a — v miere rozhodujúcejšej — hlasy a i činy jed-
notlivých stolíc. Cieľ tento najlepšie vyjadruje vari stolica Ugoč-
ská, keď hovorí (1830), že Uhorsko len vtedy môže byť šťastné,
„keď aj zubrické oravské dieťa bude sa rozprávať so svinickým
hraničiarom, stravujúcim úrodu maďarskej pôdy, maďarsky.“³

Vysvetlenie pre takýto vývin maďarského nacionalizmu treba hľadať vo viacerom smeroch. Najrozhodujúcejším bodom vari predsa len bude okolnosť, že záujem o maďarskú reč v kruhu výsadného národa uhorského koncom storočia XVIII. nebol vy-
volaný postupujúcim národným obrodením, ale dôvodmi politic-
kými. Maďarské a vôbec uhorské výsadné triedy vidia v úradnej
maďarčine (a o túto išlo predovšetkým, keďže všetky ostatné
vzťahy v pestovaní maďarčiny, školské i kultúrne nevynímajúc,
sú v šľachtickom myšlienkovom svete, s nepatrnými výnimkami,
len dôsledkami tohoto snaženia základného) predovšetkým účin-
ný (účinnejší latiny) prostriedok proti celorišskej (josefínskej)
centralizácii a zabezpečenie uhorskej ústavnej i administratívnej
neodvislosti. Viedenská vláda hľadá v dôsledku toho na snahy
o dvíhanie maďarčiny tiež s tohoto hľadiska. Následok je, že
otázka úradnej maďarskej reči stáva sa predovšetkým otázkou

³) „midőn az a magyar föld termését emésztő szvinicai határszéli őrrrel a zubricai árvai gyerkőce is magyarul fog beszélni.“ (Ugočská vo svojom tlačnom obežníku zo dňa 6. XII. 1830 č. 1590 na ostatné stolice, kde ich vyzýva, aby svojim poslom na budúci snem dali úpravu, aby celé úradovanie bolo maďarské.) Podobne *Tanárky* v Társalkodó, 1841, str. 171: „Magyarország csak mint magyar lehet nagy és szabad . . . s hogy e cél-elérésre minden idegen elem nemzetesítése elmulthatlanul szükséges, még pedig ezt nem úgy értve, hogy a latin nyelv helyébe a magyart ültessük diplomatikai méltóságba, de hogy minden idegenajkút hozzánk édesgetve, Arvától Brassóig, német, tót, horvát, rác, oláh, illyr, magyarul, s csak egyedül magyarul beszéljen.“ — „Minden magyar végcélja s leg-
hőbb kívánata ugyan oda terjed, hogy hazájában csak egyetlen, t. i. a magyar nyelv divatozzék, de ez csak a lassan érlelődő kor műve lehet.“ (*Emőd* v *Századunk*, 1841, stl. 655.) „Kettős itt a feladat, egyik az, hogy a magyar nyelv közigazgatási nyelv legyen, másik az, hogy idővel az egész nép nyelve is legyen, s minden nemzetiségek hazánkban ezen egy nyelvben egy erős magyar nemzetté összeol-
vadjanak. Amazt kényszerítő törvényekkel lehet és kell létrehozni, ezt szelid eszközök által oly intézetek előállítására és szaporítására által, melyek a tudomá-
nyokban a nyelvet intenzíven emeljék, elemi tanításban és a társalgás terén a magyar nyelvet extensive a nép minden osztályaira kiterjesszék.“ (Z reči posla veľkovaradínskej kapituly *Fogarassyho* 6. VI. 1843 v okolici. — Porovn, NU, 1843 str. 372 a *Kovács*: Az 1843/44 évi m. országgy. alsó tábla ker. ülés. naplója, I, 267.) Porovn. aj moje Slov. povstanie I. 1, 75 a mnohé iné súčasné doklady.

štátne-politickou, čo prirodzene nijako neprispieva k zmierneniu dochovaného územne-politického chápania národa, ba naopak má za následok, že i rečové vzťahy, ktoré by za iných okolností (organický vzrast národného obrodzenia a ním podmienené národnostné preporodenie) boli predovšetkým povolané keď i nie zmeniť, tak aspoň zmierniť strohé etatické chápanie národa a národnosti, prispôsobujú sa tomuto dochovanému chápaniu. Inými slovami zdôrazňovanie významu národného jazyka pre národ má v okruhu územne-politického národa uhorského za následok len snahu po obdarení tohoto dochovaného národa novými (rečovými) atribútami. Zo základnej rovnice: národ — reč neplynie, ako by sme všeobecne očakávali, uznanie nemaďarských národov Uhorska za osobitné národy (v smysle nepolitickom), ale pravý opak: snaha po ich vykynožení. Slovom rečová kvalifikácia národa sa omedzuje a pripúšťa len vo vzťahu k národom v dochovanom smysle pojmu.

Takéto chápanie vzťahov medzi národom a národnou rečou bolo umožnené i prevážne výsadným rázom uhorského národa. Uhorská stavovská spoločnosť (a i väčšia časť vzdelaneckej spoločnosti nestavovskej, na nej závislej), bola na rozhraní XVIII. a XIX. storočia politicko-stavovsky a ideologicky už úplne amalgamizovaná natoľko, že otázka jej rečového sjednotenia stávala sa už len otázkou praktickou, nie zásadnou. A veľké túžby a snahy po vytvorení i rečove jednotného národa uhorského mali svoje korene práve v tomto povedomí. Na biedny poddaný ľud sa táto ideológia pozerá len ako na svoju bezprávnú obeť.

V tomto bode sa však stavovsky podložená maďarizačná ideológia a národnostná politika dostáva do priameho rozporu s postupne šíriacim sa prúdom liberalistickým, ktorý, keď i v okruhu zemianskom bol chápaný predovšetkým tiež stavovsky a politicky-opozične proti konzervatívnej viedenskej vláde, nemôhol nevzbudiť aj skutočne liberálne ozvuky, a to jak v zemianstve samom, predovšetkým však v radoch vzdelanectva nemaďarských národov, a to, v smere národnostnej rovnoprávnosti. Zo spoločných, i keď rôzne motivovaných (tu politicky, tam národnostne) protimaďarizačných záujmov vlády viedenskej a nemaďarských národov uhorských dochodí potom k akejsi súčinnosti týchto dvoch skupín, pri čom z politického zamerania viedenskej vlády a v neposlednom rade i z nepomeru síl oboch spomenutých činiteľov plynie akosi samo od seba, že národnostné túžby a snahy stávajú sa často v rukách viedenskej vlády len politickým nástrojom protimaďarským, čo zasa, prirodzene, len prispieva k depopularizovaniu týchto snáh v mysliach maďarských.

Národnostná a maďarizačná ideológia maďarská je teda domáceho (nie europsky-liberalistického) pôvodu. So súčasnými slobodomyselnými prúdmi súvisí len natoľko, že predstava o rečove jednotnom Uhorsku ako mohutnom obrannom vale (po páde Poľska) europskej slobody proti ruskému autokratickému nebez-

pečenstvu a barbarstvu je jednou z jej hlavných podporných pilierov.

Nacionalizmus národov nemaďarských pred národným obrodením je v podstate shodný s rázom nacionalizmu maďarského. Odlišuje sa od neho (organizačne, nie ideologicky) len tam, kde sa môže opierať o vlastný podklad rázu územno-politického alebo aspoň verejnoprávno alebo cirkevnoorganizačného, tam však, kde takéhoto podkladu niet, splýva s ním viac-menej úplne (v nepriamom pomere k spomenutým diferenciačným predpokladom) v spoločný nacionalizmus (patriotizmus) uhorský, nadradený ináč viac-menej účinne i jednotlivým odlišným patriotizmom národným na osobitnom podklade územno-politickom. Obrodzenské pochody tieto patriotizmy poslednejšie zintenzívňujú po stránke národnostnej, spoločný patriotizmus uhorský však pretvárajú, aby sme tak povedali, dualisticky. U Maďarov a k nim sa primkýňajúcich živlov nemaďarských starší uhorský patriotizmus mení sa v novší (maďarský) nacionalizmus, u národov ostatných vznikajú v jeho rámci nové odlišné nacionalizmy rázu kultúrno-etnického so snahou pretvoriť tento pôvodne primárny patriotizmus uhorský v sväzok sekundárny, novým národným nacionalizmom nadradený síce územno-politicky, ale podriadený ideologicko-platnostne. V prípade konfliktu nacionalizmov s patriotizmom zdôrazňuje sa väčšia platnosť prvých.

K tomuto konfliktu dochodí najdrieť tam, kde nový nacionalizmus je najmenej zatažený a miernený prvkami nacionalizmu rázu staršieho (patriotizmu) a kde v dôsledku toho potreba, obrniť sa proti útočnému nacionalizmu maďarskému prvkami nacionalizmu nového, je najnaliehavejšia. Tým si vysvetlíme nielen tú skutočnosť, že najskoršími, najodhodlanejšími pribojníkmi nového nacionalizmu v Uhorsku sú práve Slováci, vykazujúci zo všetkých nemaďarských národov uhorských najmenej daností staršieho rázu verejnoprávneho, ale i to, že v rámci samotného národa slovenského vedúce miesto v tomto vývine a výboji pripadá práve (zväčša kňazským) činiteľom evanjelickým, netešiacim sa takým verejnoprávnym výhodám a nesrasteným preto so starším patriotizmom uhorským tak intenzívne, ako ich spolurodáci katolíckeho náboženstva, ktorým (a sú to i tuňá takmer výlučne zasa len príslušníci stavu duchovného) v dôsledku toho pripadala akosi sama sebou vodčia úloha v rannejšej vývinovej fázi slovenského nacionalizmu, nesenej ešte myšlienkou národnostnej rovnoprávnosti individuálnej na rozdiel od fázy novej, snažiacej sa o národnostnú rovnoprávnosť v chápaní kolektívnom.⁴

Pôvod novej nacionalistickej ideológie je v nemeckom romantizme, jej rýchle šírenie možno si však vysvetliť len tým, že pre jej prijatie boli všade domáce predpoklady. Tieto, čiastočne odlišné miestne danosti majú potom za následok rôzne jej do-

⁴) Porovn. aj môj článok Zpěvníkové polstoročie v Sborníku Zpěvníka evanjelického, str. 11—12.

plnenie, respektíve prispôsobenie, ba pozmenenie. Z nich najvýznamnejšie je vari to, že ideológia, ktorá si hodnotí národnosť nad štát v podstate s cieľmi štátne-integračnými (vytvorenie jednotnej ríše) v Nemecku, stáva sa v rôznorečovom okolí uhorskom, ovládanom maďarským nacionalizmom, činiteľom viac-menej (aspoň ideologicky) štátne rozleptávajúcim.

Nová národnostná ideológia je u nás známa už počiatkom rokov dvadsiatych (Kollár), jej rozmach, najmä však jej účinnejšie a odhodlanejšie uplatňovanie vo verejnoprávnych, spoločenských a súkromných vzťahoch nastáva počiatkom rokov tridsiatych minulého storočia v nezaznateľnom príčinnom vzťahu s počiatkami usilovnejšieho náporu maďarizačného. Prvými jej verejnými prejavmi (mimo rámca krásnej a homiletickej literatúry) je Hojčova brošúrka „Sollen wir Magyaren werden“ (1833) a Šuhajdov spisok: *Der Magyarismus in Ungarn* (1834).

V týchto dvoch dielcach nachodíme v podstate už všetku rozporovú problematiku dvoch nacionalizmov, stavajúcich sa proti sebe s integrálnym rozmachom prvotného zápalu, neskrotého ešte múdrosťou skúsenosti. Štátne-politický a mocenský vzruch na strane maďarskej naráža na všeslovanský vznet na strane slovenskej, o toľko ohnivejší, o čo menej sa mohol opierať o skutočne reálne danosti a predpoklady.

„Uhorsko je krajina viacrečová. Každý národ je sám o sebe, ako aj v svojich právach svätý. Má nedotknuteľné právo na svoju reč a nie je vôbec povinný predať to, čo má najvnutornejšieho, predať sám seba cudziemu národu.“ — „Láska k národu a láska k vlasti môžu ísť veľmi pekne spolu. A v prípade rozporu čo treba ľubiť väčšmi? Vlast alebo národ? Vlast možno ľahko nájsť kdekoľvek, národ a reč však nikdy a nikde: vlast je mŕtva zem, cudzotná hmotná miešanina, národ však, to je naša krv, duch, naše vedomie, to sme my sami.“⁵

Takto by bolo možno zachytiť v skratke tie duchovné sily a prúdy, srážka ktorých vedie na prahu štyridsiatych rokov minulého storočia k prvému verejnemu politickému vystúpeniu Slovákov, k prestolnému prosbopisu slovenskému z r. 1842.

2. MAĎARIZÁCIA V CIRKVI A V ŠKOLÁCH.

Prvé dva zákony o maďarčine z takzvaného reformného obdobia (1830, 1836) nariaďujú kráľ. miestodržiteľskej rade odpovedať stoliciam, píšucim jej maďarsky, v tejto reči (tak už aj 4:1805) a vydávať im tak aj (neobežníkové) nariadenia. V súdnictve (i pri kúrii a pri súdoch cirkevných) sa pripúšťajú maďarské pravoty. Neznalí maďarčiny nemajú byť v budúcnosti prijímaní

⁵) Porovn. *Šuhajda*: *Der Magyarismus in Ungarn*, str. 5 a 6. Viac o národnostnej problematike tejto doby v mojom *Slov. povstaní*, I. 1, kniha I.

do verejných úradov. Od 1. januára 1834 počnúc nikto nebude pripustený bez znalosti maďarčiny k advokátskej skúške. Uvodné a záverečné formule hodnoverných vydaní môžu byť maďarské. V cirkvách, kde sú maďarské kázne, majú byť maďarsky písané i matriky.

Stolice vo svojich usneseniach, uskutočňujúcich 8. z. čl. z r. 1830 a 3. z. čl. z r. 1836, práve tak, ako to niektoré z nich robily už po roku 1805,⁶ idú však o veľa ďalej, než litera i duch zákona pripúšťa. Tak mnohé z nich pojem úradovania chápu tak extenzívne, že zakazujú prijímať a vybavovať ešte i akékoľvek nemaďarské podania, ba ešte i konať pravoty i u slúžnovských úradov a i na panských stoliciach a v mestečkách inak ako maďarsky.⁷ Maďarsky majú úradovať aj obce. Služni a príslušní zemskí páni sa majú snažiť, aby za obecných richtárov, prisažných a najmä notárov boli ustanovovaní maďarsky hovoriaci obyvatelia.⁸ Torontálska odporúča ešte i panstvám, aby podľa možnosti ustanovovali len úradníkov, znalých maďarčiny.⁹ Maďarsky vediacim notárom dáva prednosť pri ustanovovaní aj Oravská.¹⁰ Továriši majú polovicu svojej vandrovnej doby (1½ roku) stráviť v maďarských mestách, aby sa naučili maďarsky.¹¹ Niektoré stolice

⁶) Porovn. prísl. štatúty po stol. archívoch. Zo Sabolčskej, Satmárskej, Biharkej, Békésskej idú v tomto smere — píše už r. 1821 autor článku „Etwas über die Magyarisirung der Slawen in Ungarn (článok vyšiel v Zsokkeho Überlieferungen, 1821; užívam odpis v *Hamuljakovej* pozostalosti, fasc. II., kde i *Hankov* č. preklad), také chýry, že zármutkom a spravodlivým hnevom naplňujú dokonca ešte i každého vzdelaného Maďara. „Hofrichter, Schaffner, Beschliesser, Dorfnotäre, Hayducken wirtschaften da mit der Menschheit so unsauber, dass das ungeheure Verbrechen, Slawe zu sein und es bleiben zu wollen, ebenso streng und öffentlich auf dem Markte mit 12—24 Stockschlägen gestraft wird, wie das Verbrechen, ein Dieb oder Ehebrecher zu sein. Haben denn die Magyaren — fragte „hnlangst ein naiver Fremdling, als er von ähnlichen Einprägungen der Sprache hörte — haben denn die Magyaren vielleicht an einem andern Orte das Sprachorgan als andere Menschen?“ „Wo gemischte Gespanschaften sind, so wird in den Ratsstuben, bei den Mauthäusern, Brückenkassen, Polizeibehörden u. s. w. kein Mensch indiscreter angeschreit, als der Slawe.“ (Tamtiež.) O obvyklosti a krutosti palicovania porovn. aj zprávu v PH, č. 35, 1841.

⁷) Peštianska (20. I. 1831, č. 312. 313); Aradská (11. IV. 1831 s rozšírením i na účty a iné obchodné dokumenty, predložené súdu); Temešská (povoľuje trojročnú lehotu maďarčiny neznalým); Torontálska (s trojročnou lehotou pre mladších, s povinnosťou maďarsky znajúcich pomocníkov pre starších; Ostrihomská (maďarsky má úradovať notár už i v takých obciach, kde aspoň tretina obyvateľov je maďarská); Tolnianska, Békešská, Gemerská; Spišská sa stará o zväčšenie počtu maď. podaní tým spôsobom, že stoličnému fiškálovi prikazuje, panstvám však odporúča, aby ich fiškáli a úradníci žiadosti a iné podania, písané pre poddaných, osnovali po maďarsky. Preto pri ustanovovaní fiškálov a obecných notárov majú dať prednosť maďarčiny znalým. Inak Spišská pripúšťa podávať i slovenské prosby, ktoré pri predložení nahor prekladá do maďarčiny.

⁸) Aradská (11. IV. 1831); Torontálska (s trojročnou lehotou), Temešská, Ostrihomská, Čanádska, Gemerská, Peštianska (už od 1806).

⁹) Táto stolica ešte i lekárne chce povoliť len maď. znalým, ba i za hajdučov ustanovovať (po dvoch rokoch) len takéto osoby (v Gemerskej hneď). Volanie nočných strážcov má sa diať tiež maďarsky. Ostrihomská za lekárov, lekárníkov, ba i za baby chce v budúcnosti pripustiť len osoby maďarčiny znalé.

¹⁰) Usnesenie Oravskej 8. VI. 1832 (SMS, XX, 110n.)

¹¹) Tak napr. Spišská.

idú dokonca tak ďaleko, že prikazujú maďarsky úradovať i cechom a zakazujú pripúšťať k majstrovskému dielu a oslobodzovať tovarišov maďarčiny neznaých.¹² Maďarizácia rodinných mien má byť uľahčená tým spôsobom, že právo povoliť zmenu mena má (miesto panovníka) byť priznané stoliciam.¹³ V Hőgyésze (Tolnianska) slúžny Móric Berczel rozkázal tamojším Nemcom, aby do troch mesiacov chodili všetci v maďarských šatách. Neposlušných chcel potrestať, a keď sa proti tomu ľud sprotivil, bol potrestaný stolicou pre vzburu.¹⁴ Šarišská (okrem zavedenia maďarčiny za úradnú — s niektorými úľavami, najmä v sbore, v súdnictve a v styku s poddanými) odporúča všetkým obyvateľom stolice, aby maďarčinu prijali nielen za reč spoločenskú, ale i za reč domácu, rodinnú, keďže vraj jej užívanie v úradných veciach nestačí na jej obecné rozšírenie v stolici. Hlavná úloha je tu rozšírenie tejto reči medzi ženami ako prvými vychovávateľmi malých detí.¹⁵ Na mnohých miestach nútia slúžni slovenských richtárov kupovať maďarské kalendáre.¹⁶ Vrchol maďarizačného fanatizmu znamená akiste návrh deputácie Mošonskej (1832), podľa ktorého po uplynutí desiatich rokov žení a vydávať by sa smeli len mladí ľudia, znali maďarčiny. Návrh tento však stoličný sbor zamietla.¹⁷ Veľké pohoršenie vyvoláva i nútenie Slovákov, neznaých vôbec maďarsky, prisahať v tejto reči, vyskytnuvšie sa ojedinele v niektorých miestach (Maglód, Ratkov).¹⁸

Ešte väčšie, pravda, dotýkaly sa Slovákov a Nemaďarov vôbec a taktiež pre vznik nášho prosbopisu väčší význam mali pokusy o šírenie maďarčiny v cirkvi a v školách. Maďarizácia cirkevná začína predovšetkým v krajoch s miešaným obyvateľstvom, kde už v dôsledku každodenného styku a jeho potreby i nemaďarské obyvateľstvo rozumie viac-menej i maďarsky. Nariadenia stolíc, zavádzajúce maďarské bohoslúžby do takýchto nemaďarských obcí, obyčajne sa aj odvolávajú na to, že obyvatelia i tak maďarsky rozumejú, resp. omedzujú maďarizáciu len na obce, kde maďarčina je známa. Zabúdajú, pravda, na to, že rozumové ovládanie cudzej reči nevyrovná sa vonkoncom i citovému ovládaniu reči materinskej, a nestarajú sa o to, že pretrhnutím týchto citových a iných (tradičných, sakrálnych) vzťahov

¹²) Aradská, Torontálska, Ostrihomska, Tolnianska a Mošonska (maďarsky nevediaci nesmú byť pripustení ani za učňov), Gemerska.

¹³) Ostrihomska.

¹⁴) Porovn. *Godrovo Quodlibet*, fasc. I. (Rp. v S. N. M.). Vročenie neisté, keďže *Godra* čas prípadu neudáva. Porovn. i *Hojč*: Apologie, 130. Podobné usnesenie pre školské deti prijíma stolica už r. 1831.

¹⁵) Usnesenie stolice 29. XI. 1830.

¹⁶) *Hojč*: Apologie, 129.

¹⁷) Usnesenia stolíc tu spracované, posielané si vzájomne (tlačené), nájsť v stoličných archívoch. Zaslúžily by si, aby byly vydané ako cenný doplnok a korektúra známeho *Szekfűho* diela o úradnej maďarčine (*Iratok a magyar államnyelv kérdéseinek történetéhez*, Bp. 1926).

¹⁸) Porovn. *Hojč*: Sollen wir Magyaren werden, 8 a Apologie, 129; *Jozef-lyho* svedectvo v D., č. 114. Tiež jeho list *Kollárovi* zo dňa 13. III. 1843. (M. S.)

medzi veriacimi a dochovanou bohoslužobnou rečou ochudzujú náboženský a vôbec duchovný a duševný život prostých ľudí, meniac i bohoslužby na akýsi úkon viac-menej úradný. Na mnohých miestach však sú maďarské bohoslužby zavádzané i pre cirkevníkov inorečových a i do osád čiste alebo prevážne nemaďarských cieľom šírenia znalosti maďarčiny, ba priamo maďarizácie.

Za farárov — v dôsledku ustanovenia zákona o potrebe znalosti maďarskej reči pre uchádzačov o úrad — majú byť ustanovené len osoby, maďarčiny znalé. Najmä katolícki farári majú sa snažiť šíriť maďarčinu medzi ľuďom všetkými účinnými spôsobmi a prostriedkami.¹⁹ Kázne v nedeľu a vo sviatky majú byť maďarské; kde obyvateľstvo ešte nerozumie dobre maďarsky, kázne majú byť aspoň každú druhú alebo tretiu nedeľu.²⁰ Ostrihomská pripúšťa nemaďarské kázne (ale i tu len zamieňave s maďarskými) len v obciach, kde obyvateľstvo maďarsky ešte vôbec nevie, v obciach miešaných majú byť kázne výlučne maďarské. Farári, neznajúci maďarsky, majú si držať maďarských kaplánov.²¹ V Šopronskej (1829) majú byť maďarské kázne všade, kde obyvateľstvo len trochu rozumie maďarsky.²² Čanádska predpisuje všade len maďarské kázne.²³ I za pravoslavných kňazov môžu byť ustanovované len osoby, znalé maďarčiny.²⁴ V opačnom prípade okresný úradník, vyslaný na inštaláciu, má uvedenie v úrad odoprieť a podať o veci zprávu stolici.²⁵ Podľa iného usnesenia už i do seminárov majú byť prijímaní len klerici, ovládajúci maďarčinu.²⁶ Evanjelickí superintendenti tiež majú bedliť na to, aby teológovia naučili sa i maďarsky.²⁷ Ostrihomská sa usnáša dokonca požiadať primasa, aby nariadil maďarské pokračovanie i pri cirkevných súdoch a maďarské písanie matrik a vydávanie matričných výťahov. Podobné odporúčanie cirkevným vrchnostiam prijíma i Gemerská. Peštianska sľubuje navrhovať kňazov, zaslužilých o šírenie maďarskej reči, na odmenenie na najvyššom mieste. Podľa Tolnianskej ešte i za kostolníkov a iných cirkev-

¹⁹) Spišská, Aradská, Torontálska.

²⁰) Aradská, Torontálska (v obciach, začínajúcich sa maďarčiť všeobecne), Tolnianska, Békésska. Podobné zariadenie navrhuje aj deputácia Peštskej (kde už sú miešané bohoslužby, tam majú byť v budúcnosti maď. bohoslužby každú druhú nedeľu, kde boly takto prisluhované až doteraz, tam v budúcnosti majú byť len maď. bohoslužby), ale sbor sa usnáša len na tom, aby biskupi a superintendenti boli vyzvaní dbať, aby so šírením maďarčiny boly postupne zavedené i maďarské bohoslužby.

²¹) Podobné ustanovenia prijíma aj Gemerská (1834).

²²) *Hojč*: Sollen wir Magyaren werden, str. 7 a *Apologie des ungr. Slawismus*, 129.

²³) *Chalupka*: Ung. Wirren u. Zerwürfnisse, 9.

²⁴) Aradská, Torontálska.

²⁵) Aradská.

²⁶) Temešská, Ostrihomská, Oravská (1832) žiada uložiť klerikom naučiť sa maďarsky. (Spišský biskup posielal svojich klerikov týmto cieľom na filozofiu do Jágru.)

²⁷) Oravská.

ných služobníkov majú byť ustanovované len osoby znalé maďarčiny, a v maďarskom obleku.

Za učiteľov — i to je verejný úrad — majú byť v budúcnosti ustanovované len osoby maďarčiny znalé.²⁸ Všetci učitelia majú nielen učiť mládež maďarčine, ale ju maďarsky vyučovať aj v ostatných predmetoch.²⁹ Učitelia, ktorí sa v tomto smere vyznamenajú, majú byť odmeňovaní.³⁰ Osobitné komisie, vymenované týmto cieľom, majú si v školách všímať pokroky v maďarčine a podávať o nich stolici s časom na čas zprávy.³¹ Čanádska chce len maďarské vyučovanie v školách.³² Školské učebnice majú byť dvojrečové (maďarské a v niektorej nemaďarskej reči³³), podľa Ostrihomskej však vždy len jednorečové, a to maďarské lacnejšie, naproti tomu nemaďarské o toľko drahšie. Táto stolica sa snaží prostredníctvom farárov docieľiť, aby deti chodily do školy k vôli maďarčine ešte i v lete, čo i len dve hodiny denne. Žiakom miestnych stredných škôl, prichodiacich na cieľom osvojenia si maďarčiny, má byť vydaný zákaz hovoriť medzi sebou inak ako maďarsky. Modliť a spievať v kostole i v škole majú sa tiež len maďarsky. Vyučovať na stredných školách, kde nie sú proti tomu zrovna neprekonateľné prekážky, má sa maďarsky. Oravská si žiada pre stredné školy v Ružomberku, v Žiline a Trstenej profesorov, znalých maďarčiny.³⁴ Tolnianska sa pozastavuje ešte i nad tým, že školské nemaďarské deti chodia oblečené podľa svojho národného spôsobu, a nariaďuje nápravu.³⁵

Niektoré stolice zakladajú cieľom šírenia maďarčiny osobitné ústavy. Tak Novohradská zakladá koncom roku 1831 Národný ústav (spolok), cieľom vypracovania, resp. posúdenia návrhov na šírenie maďarčiny a povzbudzovania a udeľovania odmiernosti osobám, v tomto smere zaslužilým.³⁶ Jednou z prvých úloh ústavu bolo zistiť, kde a akým spôsobom by bolo možno ustanoviť učiteľov týmto cieľom. Už pri prvom bode potrebných náprav (za-

²⁸) Aradská, Temešská, Torontálska (pre ustanovených predpisuje maď. pomocníka, pre mladších trojročnú lehotu), Ostrihomska (trojročná lehotu pre ustanovených s hrozbou prepustenia), Mošonská (trojročná lehotu a m. pomocník), Békéšská. Podľa Oravskej majú zemskí páni prijímať za učiteľov len osoby maďarčiny znalé.

²⁹) Aradská, Torontálska, Ostrihomska a Békéšska (len náboženstvo môže učiteľ — z maď. učebnice — vysvetľovať nemaďarsky), Tolnianska pripúšťa len nemaďarské vysvetľovanie; Spišská, Čanádska (maď. pomocníka pre učiteľov neznalých maďarčiny), Mošonská (ešte i náboženstvo).

³⁰) Aradská, Spišská, Torontálska, Peštianska (zlatými medailami), Mošonská, Békéšska.

³¹) Aradská, Oravská (1833).

³²) *Chalupka*: Ung. Wirren u. Zerwürfnisse, 9.

³³) Spišská.

³⁴) Usnesenie 8. VI. 1832 (SMS, XX, 110 n.).

³⁵) O znalosti maďarčiny medzi učiteľmi miešaných stolíc nám aspoň približnú predstavu môže dať zostavenie stolice Železnej (1837), podľa ktorého sotva polovica učiteľov ovláda maďarčinu.

³⁶) Úpisy a iné zbierky vyniesly v prvý rok 4800 dvadsiatnikov. (Zpráva na kongr. 23. VIII. 1833.) Jeho členovia sú povinní platiť 6 zl. ročne (úrok z nesložených 100 zl.). O ďalšej činnosti Ústavu porovn. Jelenkor, 1841, č. 34.

dováženie učebníc pre školské deti, je však spolok nútený priznať svoju hospodársku nemohúcnosť. Podobný ústav si zakladá i Gemerská.³⁷ Peštianska navrhuje zriadiť pre ev. učiteľov štátnu preparandiu, kde by kandidáti (100—150) boli vychovávaní maďarsky a potom posielaní medzi svojich súvercov šíriť maďarčinu. Podobný ústav navrhovala táto stolica zriadiť už predtým pre výchovu dievčat.³⁸

Reálnejší význam a v skutočnom živote aj väčší úspech mali niektoré jednotlivé počiny, majúce za cieľ odmenami alebo iným zlepšením hmotného postavenia učiteľov pridať ich k usilovnejšiemu pestovaniu maďarskej reči vo svojich školách. Tak zakladá Terézia Szulyovszká, vdova po Michalovi Szirmaym, koncom r. 1839 pre ev. farára a učiteľa svojho rodiska Súlova v Trenčianskej 1000-zlatovú základinu, z úrokov ktorej farár má dostať $\frac{2}{3}$, učiteľ $\frac{1}{3}$ (20 zl. ročne), ale len vtedy, ak je schopný učiť svojich žiakov i maďarčine. Zpravodajca, ktorý o tom píše v novinách, tento spôsob odmeny (ale aj iný, ako je kúšтик zeme alebo iné výhody so strany zemských pánov) pokladá za najúčelnejší.³⁹ Sasko-coburgské knieža Ferdinand sa zaväzuje pred komisiou Gemerskej, dozerajúcej na šírenie maďarčiny, že každému učiteľovi svojho panstva, ktorý sa vyznamená pri šírení maďarčiny, venuje ročne 20 zl. v str. za odmenu. Po jeho príklade aj hl.-ž. administrátor stolice gr. Juraj Andrassy sľubuje pre dvoch učiteľov svojich obcí, vyznačivších sa podobne, po 20 zl. (ale len papierových) odmeny.⁴⁰ Podobne hl. ž. Temeškejskej Pavol Gyürky sľubuje (1833) dávať počas svojho županstva 100 zl. na odmenu učiteľov, zaslúžilých o šírenie maďarčiny.⁴¹ Hontianska usporiadala zasa cieľom získania prostriedkov na zakúpenie maďarských učebníc tanečnú zábavu.⁴² Stoličný boženík Peštianskej a komposesor v Gyóni Imrich Halász ml. v liste, písanom na miestne obecné predstavenstvo, prejavuje r. 1838 ochotu, že bude hradíť školské tróvy šiestim (podľa označenia predstavenstva) najchudobnejším ev. deťom (trom chlapcom a trom dievčatám), ktoré by chcely, aj cieľom naučenia sa maďarčine, navštevovať miestnu reformovanú školu. Výzva ostala — a to pre konfesiónálne ohľady — bez úspechu.⁴³ Zemskí páni zakladajú ľudové školy cieľom šírenia maďarčiny aj v Ciferi a v Seredi.⁴⁴

³⁷⁾ „Nemzeti pénztár“, založený 1834 na povzbudenie a odmenu pilnosti žiakov i učiteľov v maďarčine.

³⁸⁾ Usnesenie stolice zo dňa 14. I. 1832 a obežník na stolice zo dňa 18. III. 1831.

³⁹⁾ Porovn. D. č. 3.

⁴⁰⁾ Porovn. zpravu o stol. sbore Gemerskej 9. XII. 1840 a n. v Jelenkore, 1840, č. 103 (23. XII.), str. 410 (D. č. 23a).

⁴¹⁾ NU, č. 41/1841 (22. V.), str. 162.

⁴²⁾ D. č. 3.

⁴³⁾ Zpráva miestneho notára Štefana Gere v Jelenkore, 1841, č. 96 zo dňa 1. XII., str. 395. Podľa Gereho Gyón bol kolonizovaný viac ako pred 100 rokmi a od tej doby je asi tak polovica obyvateľstva maďarská. Miestni evanjelici (Slováci) však sa chovajú k maďarčine odmietave.

⁴⁴⁾ Porovn. Gyurikovitsovo svedectvo v D. č. 77.

Tieto maďarizačné pokusy týkali sa, pravdaže, aspoň zásadne, všetkých cirkví jednako⁴⁵. Školská autonómia protestantov však predsa umožnila, že postup v maďarčení školstva mohol byť tu rýchlejší (i keď nesústavnejší) ako v cirkvi katolíckej, kde školstvo v poslednej inštancii podliehalo vláde, a kde i vysoký klérus, zväčša politický prívrženec vlády, predstavoval činiteľa brzdiaceho. Podobne v otázke bohoslužobnej reči tuhšia hierarchická podriadenosť a prevaha bohoslužobnej reči latinskej v cirkvi katolíckej, omedzujúca prípadne zneužívanie na pole ďaleko užšie (spev, kážeň atp.), má za následok, že pokusy maďarizačné uplatňovali sa predovšetkým v cirkvi evanjelickej, kde otázka bohoslužobnej reči patrila kompetenčne do oboru rozhodovania nižších (miestnych a seniorálnych) konventov a kde najmä živel šľachtický, zaujímajúci aj inak zväčša všetky význačnejšie hodnoty svetskej v cirkvi a predstavujúci vlastný rozhodujúci živel v nej, pôsobí v záujme aspoň čiastočného maďarčenia služieb božích i v sboroch prevážne alebo úplne nemaďarských, predovšetkým, pravda, slovenských. Nie sú ojedinelé prípady, že maďarské bohoslužby sa zavádzajú občasne len k vôli niekoľkým zemánom, ktorí potom, zachvátení šíriacou sa náboženskou ľahostajnosťou, na ne často ani nechodia.⁴⁶

Tak v slovenských cirkvách seniorátu peštianskeho⁴⁷ na nátlak seniorálnych dozorcov a seniorov (najmä povestného Sárkánia, inak kazateľa slovenskej cirkvi pilišskej) sú zavádzané v posledných 10—15 rokoch každú druhú, tretiu alebo štvrtú nedeľu maďarské bohoslužby. (Úradovanie seniorátu — i zápisnice — je maďarské od r. 1829.) V Malom Kríži (Kiskörös) je po bok slovenského kazateľa daný kazateľ maďarský. Podobný nátlak sa uplatnil aj v niektorých cirkvách seniorátu békéšského (na Sarvaši, na Čabe a v Komlóši) a novohradského (Sudice, Luboreč) a báčsko-sriemského.⁴⁸ V peštianskom ev. kostole advokát Perlaky chcel zlámať nástenné tabuľky, na ktorých boli vyvesené čísla slovenských nábožných piesní. Dal ich aspoň odstrániť.⁴⁹ Pri úvode nového maďarského farára Jozefa Székácsa do úradu (11. XI. 1837) senior Sárkány mal veľmi urážlivú reč, v ktorej

⁴⁵ Zástupci kléru na sneme r. 1843 sa chvália, že starostlivosťou kňazov a biskupov celé obce boli pomaďarčené. (Porovn. prejavy poslov kapituly ostrihomskej a veľkoveľvaradínskej na sneme r. 1843, 6. VI. v okolíci. NÚ, 1843, str. 372 a Kovács: Az 1843—44-ik évi m. országy. a. tábla ker. ülés. naplója, I, 267.) Niektoré konkrétne prípady násilného maďarčenia v cirkvi katolíckej (maď. kázne) spomína Štúr v *Beschwerden*, 25, tiež *Hurban* v SP, II, 254.

⁴⁶ Porovn. *Hojč*: *Apologie des ungr. Slavismus*, str. 57.

⁴⁷ Zpomiedzi 23 cirkví je 14 slovenských, 2 maďarské, 1 maďarizovaná nasilu poč. XIX. stroč. (Sv. Martin), 1 nemecká, 5 miešaných.

⁴⁸ Porovn. úradné zostavenie v D. č. 113, *Seberiniho* zprávu v D. č. 132, ďalej *Štúrovu* dupliku *Lukácsovi* D. č. 142 a *Godrovo* zostavenie v jeho *Quodlibet*, fasc. I. (S. N. M.). *Godra* spomína podobné prípady ešte v „innumeris aliis ecclesiis“. Tiež *Hojč*: *Apologie des ungr. Slavismus*, 56. V Novohradskej vyučujú miestami ešte i náboženstvu maďarsky (*Šuhajda*: *Der Magyarismus*, 37).

⁴⁹ *Godra* u. m. Vročenie otázky, keďže *Godra* čas neudáva. Tiež *Štúr*: *Beschwerden*, 24.

kládol novému farárovi na srdce šírenie maďarčiny. V uhorskej krajine sú vraj rôzne národy, jedny sú „hazafi“, druhé želiari. Kto vraj nezná, nemiluje a nerozširuje „sladkú vlastenskú reč“, je vraj nielen zlý občan, ale i zlý človek atď.⁵⁰

Bezohľadne sa uplatňuje maďarizácia i v superintendencii potiskej, kde i protichodné snahy superintendenta Jozeffyho ostávajú miestami bezvýsledné. V Štítniku sú každú 4. nedeľu maďarské bohoslužby, a to len k vôli niekoľkým pánom, ktorí ináčle vedľa veľmi dobre i slovensky. Výsledok je ten, že v tieto nedele nejde do kostola ani ľud, ani páni.⁵¹ V Dobšinej vedľa nemeckých zjavujú sa — k vôli inšpektorovi — ojedinele aj maďarské kázne (spev ostáva nemecký).⁵² V Šajókaže, kam patrí aj čisto slovenská filiálka Korytnany, boly slovenské kázne zrušené vôbec.⁵³ Najúpornejšia maďarizácia sa vyskytuje v senioráte malohontianskom, heďaljskom a gemerskom⁵⁴ a vôbec na oboch brehoch Tisy.⁵⁵

Na šírenie maďarčiny i cirkevnými vrchnosťami v cirkvách a školách tlačí v tejto superintendencii najmä stolica Gemerská, ktorá po sneme r. 1836 obracia sa dokonca na potiskú ev. a v. superintendenciu úradne s výzvou, aby porobila v medziach svojej pôsobnosti v záujme rozkvetu zákonnej materinskej reči krajiny všetko, čo by mohlo slúžiť k jej zobecnieniu a zvečneniu. Superintendencia vo svojej odpovedi (24. VII. 1838) zdôrazňuje, že už prv, než by bola dostala výzvu Gemerskej, urobila v tomto smere všetko, čo bolo možné. Maďarčina zneje a šíri sa nielen v dedinských a mestských vyšších i nižších školách, ale i v cirkvách i tam, kde vari od osem storočí nebolo počuť maďarského slova. Týmto snahám je síce na veľkú prekážku najmä chudoba škôl, ale od času čakajú nápravu i tuná.⁵⁶

⁵⁰ Porovn. *Štúrov list Štorchovi* (2. I. 1838) v N. M. P.

⁵¹ Vec odsudzuje aj miestny korešpondent Pesti Hirlapu, 1841, str. 527. V Prot. egyházi és iskolai lap, 1842, č. 38 (22. XII.), str. 457 Ján *Bartholomaeides* (miestny farár) podáva vysvetlenie v tom smysle, že v Štítniku, počítujúcim 1100 ev. duší, je hodne panských domov, ktoré poznaly príkaz doby, a i väčšia časť obyvateľstva vie maďarsky, takže usnesenie, aby boly aj maďarské bohoslužby (1826) boly jednomysefné. Počet maďarských nedelí bol postupne zväčšovaný, takže teraz je už takmer každá piata nedeľa maďarská. I vtedy však je poobede slovenské modlenie a vo filii aj slovenská kázeň. B. by pokladal len za prirodzené, keby postupom času celý Štítnik sa pomaďarčil.

⁵² Prvá maďarská kázeň bola tu 2. V. 1841. Zpravodajca Pesti Hirlapu (č. 41 zo dňa 22. V., str. 340) sám priznáva, že obyvateľstvo mestečka (asi 5000) hovorí výlučne nemecky, len mládež sa oboznamuje s maďarčinou v školách a v styku s južnými časťami stolice (Gemerskej). Usnesenie presbyteria, aby sa konaly aj maďarské kázne, boly vraj prijaté s radosťou, hoc vraj ženy a väčšia časť starších kázni nerozumelo.

⁵³ Porovn. *Jozeffyho list Kollárovi* zo dňa 6. III. 1843 (M. S.).

⁵⁴ *Štúrova duplika Lukácsovi* (D. č. 142).

⁵⁵ „An den Ufern der Theiss seufzt so mancher Prediger einer slawisch-magyarischen Gemeinde, dass das Erste, was beim Eintritte in sein Amt von ihm gefordert wurde, war: nie slawisch zu predigen.“ (Etwas über die Magyarisierung.)

⁵⁶ List superintendencie (pdb. gen. konventu), čítaný v sbore Gemerskej 29. IV. n., je uverejnený v Jelenkore, 1839, č. 40 zo dňa 18. V., str. 157.

O veľa energickejšie odbila táto superintendencia (dozorca Sturmman a superintendent) náročnejšie a naliehavejšie požiadavky stolice Boršodskej, ktorá tiež v tomto čase žiadala, aby všetci kňazi, ktorí by nevedeli maďarsky, boli daní na odpočinok a do všetkých slovenských kostolov aby boli zavedené maďarské kázne. Za kňaza nemá byť pripustený nik, kto by neovládal maďarskú reč. Odpoveď je striktno odmietavá.⁵⁷

V superintendencii Zadunajskej sú slovenské a slovinské osady potlačené takmer už úplne. Tak v Orosláni je sotva 6 rodených Maďarov, a predsa sa konajú pre nich bohoslužby každú 8. nedeľu. V Tordaši, kde Maďarov je len päťina, služby božie sú na polovic (striedajú sa, ale slovenské prevažujú). Vo Velegu kazateľ, rodený Slovák, odoprel konať slovenské bohoslužby vôbec. Generálny konvent, na ktorý sa cirkevníci obrátili, nariadil síce nápravu, ale jeho nariadenie nebolo rešpektované.⁵⁸ V Čiernej (Vesprímska) farár Krížan tiež začal maďarsky kázať a len úrady ho zachránili pred vyhnaním z obce.⁵⁹ Inde zasa (ako napr. v Bokode) sú slovenské bohoslužby len zásluhou národne uvedomelého kazateľa. Ľud sám je už odrodilý.⁶⁰

Veľmi úporná maďarizácia vládne najmä v slovenských reformovaných cirkvách (21) v Abovskej a v Zemplínskej. V jednej z nich, v Kamenici (18 rodín), nový farár, vediaci aj ináč len maďarsky, dostal príkaz cirkv zmaďarčiť. 12 rokov moril seba i svojich cirkevníkov týmto predsavzatím, až sa mu ich zlutovalo a začal konať bohoslužby v slovenčine, ktorú reč si medzičasom osvojil. Vzaty superintendentom na zodpovednosť, vzoprel sa pokračovať v nariadenom diele. Bol sosadený, ale vďační cirkevníci sa ho zaujali tak odhodlane (hrozbou prestupu na katolícku vieru), že cirkevná vrchnosť musela ustúpiť.⁶¹

Maďarizačné snahy javia sa v cirkvi evanjelickej čoskoro i v školách. Seniorát zvolenský už r. 1833 sa usnáša, aby za učiteľov boli (po príklade cirkvi pliešovskej) ustanovené len osoby maďarčiny znalé, pri čom sa však seniorovi dáva v prípade potreby právo dišpenzácie.⁶² Po roku 1836 podobné snahy sa vyskytujú aj v senioráte báčsko-sriemskom, kde na tamojšej seniorálnej gramatickej škole prednášajú maďarsky dokonca i niektoré predmety.⁶³ V senioráte novohradskom pestujú maďarčinu v lu-

⁵⁷) Porovn. list *Štúrov D. Slobodovi* zo dňa 23. II. 1837. (SP, I. 298—99.) Tiež *Jozeffyho list Kollárovi* zo dňa 13. III. 1843. (M. S.)

⁵⁸) *Štúrova* duplika *Lukácsovi* (D., č. 142). Tiež *Tatranka*, III. 1, str. 93 n. Prípád cirkvi vo Velegu (Stolnobelehradská) porovn. v D., č. 1.

⁵⁹) *Štúr*: Beschwerden, 24.

⁶⁰) *Tatranka*, u. m.

⁶¹) Porovn. *Štúrovu* dupliku *Lukácsovi* (D., č. 142 tu) a tiež *Das XIX Jhdt*, str. 29 n. Osvedčenie farára *Sörösza* (28. VIII. 1842), zachytené *Szerdaym* v odpise i v pozostalosti *Hodžovej* v a. m. Bratislavy, č. 945/97.

⁶²) Porovn. záp. sen. konventu zo dňa 26. a 27. II. 1841, bod II. (Odpis v záp. cirkvi breznianskej.)

⁶³) *Jelenkor*, 1841, č. 38 (12. VI.), str. 152.

dových školách už od r. 1838. Na odmeňovanie učiteľov, zaslúživších sa v tomto smere, majú od toho istého roku osobitnú základinu.⁶⁴

Postup maďarizačný v cirkvách zasahuje rušive do náboženského života obyvateľstva a vyvoláva všade tajný, na mnohých miestach však i verejný odpor. Tak napr. v senioráte peštianskom dve cirkvi (Kerestúr a Irša), v neposlednom rade akiste aj zásluhou svojich farárov (Ján Melzer a M. Martinyi) húževnate odmietajú podrobiť sa maďarizačnému usneseniu seniorálneho konventu. V Maglóde musely byť maďarské bohoslužby pre odpor ľudu zredukované. Inde dochodí k ponosám pri cirkevných vizitáciách, ktoré superintendent Seberíni odkazuje na vybavenie seniorálnemu konventu. Ponosu dvíha dokonca i Sv. Martin, kde maďarčina bola zavedená pred viac ako 30 rokmi a odkiaľ starší cirkevníci, neznajúci maďarsky, boli nútení chodiť na bohoslužby a na svedč na Sarvaš alebo do Pešti. Ponosa však nemohla byť riešená, keďže miestny farár nevedel slovensky. Veľká nespokojnosť bola najmä v Sárkányovej cirkvi v Piliši, kde sa ľud obával, že maďarizáciou má byť privedený na kalvínsku vieru. V dôsledku odporu ľudu dochodí na mnohých miestach napr. v békéšskom senioráte) k nevážnym výjavom, že kantor spieva tú istú pieseň maďarsky a ľud slovensky. Na Čabe maďarské bohoslužby predstavujú po čase pre neúčast a odpor veriacich. Na Sarvaši slovenský ľud, ktorý spočiatku spieval i na maďarských bohoslužbách slovensky a pred kázňou vyšiel von, prestal časom chodiť na tieto bohoslužby vôbec.⁶⁵ Slováci cirkvi velegskej obracajú sa so srdcevrúcou žiadosťou o slovenské bohoslužby r. 1838 dokonca až na generálny konvent 1838.⁶⁶ V ktorejosi obci Zemplínskej Slováci — podľa chýrov — vraj naháňali svojho kňaza, lebo im chcel kázať viac ako štyri razy do roka maďarsky, a nabíli vraj i hajdúcha stoličného, ktorý ta bol povolaný prekaziť odchod veriacich z kostola pred maďarskou kázňou.⁶⁷

Najväčšiu pozornosť vyvolal však doma i v zahraničí prípad v Lajoškomárne v stolici Vesprímskej. Tu bol proti vôli cirkvi, ktorá si bola zvolila inú osobu, znajúcu slovensky, ustanovený farár, nevediaci vôbec slovensky, proti čomu sa tamojší občania veľmi húževnate bránili. Keď ich zákroky u cirkevnej vrchnosti ostávajú bezvýsledné, obracajú sa na kráľovskú radu so žiadosťou o slovenského (slovensky vediaceho) farára, ale ich žiadosť je (podľa informácie superintendencie) zamietnutá (12.

⁶⁴) Jelenkor, 1841, č. 43 (29. V.), str. 171—72.

⁶⁵) *Hojč*: Apologie, str. 57. K ostatným dokladom D., č. 113.

⁶⁶) Ich žiadosť porovn. v D., č. 1. Porovn. tiež *Štúr*: Das XIX. Jhdt, str. 27 n.

⁶⁷) *Hroš* — *Škultétymu* 26. X. 1840. (S. N. M.); popis g. konventu 1842 v D., č. 101 b). „Im Zempliner Comitате soll es ganze christliche Dörfer geben, wo man Stockslawen nur ungrisch predigt, ob sie es nun einmal verstehen oder nicht. Bei einigen slawisch-magyarischen Gemeinden hat man den Gottesdienst in slawischer Sprache nur auf jeden vierten Sonntag reducirt, wo die Kirche nach dem Geständnis der Ortsprediger gedrängt voll, sonst halb leer zu sein pflęgt.“ (Etwas über die Magyarisirung.)

VI. 1827) i tuná s odôvodnením, že slovenský farár nie je potrebný, bo lajoškomárnňanski Slováci vedia všetci maďarsky, takže môžu vraj s úžitkom byť prítomní na maďarských bohoslužbách (pre nedostatok prostriedkov osobitného kaplána nebolo možno vraj ustanoviť), najmä keď cirkevná vrchnosť (zadunajská superintendencia) urobila opatrenie, aby pre tých slovenských veriacich, ktorí nevedia dostatočne maďarsky, boli štyri razy do roka konané slovenské bohoslužby spolu so spovedou a prijímaním, a keď okrem toho deti sú vyučované v náboženstve slovensky a nedeľné modlitby a pohrabné obrady vykonáva slovenský učiteľ. Žiadatelia sa prostredníctvom stolice napomínajú, aby v budúcnosti žili so svojimi spoluveriacimi v pokoji, mieri a v kresťanskej láske a zachovávali poslušnosť voči svojej cirkevnej vrchnosti. Veriaci sa s týmto zamietavým vybavením neuspokojujú a podávajú prostredníctvom Jána Herkela, známeho peštianskeho advokáta a národovca, na kr. radu novú žiadosť o povolenie slovenského farára, ktorá ju odstupuje stolici cieľom vybavenia v smysle predošlého rozhodnutia. Stolica nato trestá vodcov pohybu väzením a palicami s odôvodnením, že sa protivia najvyšším rozkazom. Martin Bartoš je odsúdený, na mesiac väzenia a 64 palíc, Juraj Junáček dostáva 50, Pavol Rust 40 a Štefan Veréb (Vrábec) 24 palíc (s ohľadom na svoj pokročilý vek). Herkel im nato píše žiadosť priamo na panovníka, ktorú do Viedne zasiela sám gen. dozorca A. Prónay. Žiadosť je poslaná úradnou cestou (dv. kancelária, miestodržiteľská rada) Vesprímskej stolici na vyjadrenie. Stolica poukazuje na svoje drevňajšie zprávy v tejto veci a obviňuje Herkela, že len jeho zamiešaniu sa do veci možno pripisovať, že po potrestaní vinníkov nenastal v obci pokoj. Okrem toho v žiadosti, ktorú v mene žiadateľov napísal, dotýka sa opovrhlivými výrazmi nielen sudcovskej právomoci, ale i dôstojnosti celého národa. Stolica preto navrhuje zakročiť proti nemu, a to tým viac, že urážka sudcovskej právomoci a dôstojnosť národnej reči striktné vyžadujú tu prísne zavrátenie, keďže rečová jednota oživuje národy, omladzuje srdcia, napomáha blaženosť vlasti a posilňuje ústavu krajiny, proti čomu zmätok, zavinený viacerými rečmi, rodí nenávisť, prenasledovanie a vzburu a od koreňov ničí oporu, pod ochranou ktorej národ prekvitá.⁶⁸ Určiť mieru viny a trestu pre Herkela ako sostavovateľa spomenutej surovej inštalácie, pracujúceho opovážlivo proti zveladeniu národnosti, ponecháva stolica vyšším miestam. Kráľ. miestodržiteľská rada navrhuje žiadosť lajoškomárnňancov zamietnuť a Herkela dať prísne pokarhať prostredníctvom Peštianskej stolice pre nepriležité výrazy, po-

⁶⁸) ... „cum et iudiciariae potestatis laesio et linguae nationalis existimatio stricte exigant, ut talia maiori animadversioni subiiciantur; enimvero uniformitas linguae vivificat nationes, corda iungit, patriae felicitatem promovet, constitutionem regni magis roborat: ubi e converso plurium linguarum confusio odium, persecutionem ac seditionem parit et fulcrum illud, sub cuius tutamine felicitas nationis floret, radicatus evellit.“ (Porovn. aj *Suhajda: Der Magyarismus* 35—36, pozn.)

užité v prosbe, a napomenúť, aby v budúcnosti zachovával pri písaní žiadostí náležitú miernosť a vystríhal sa akýchkoľvek urážok. Ponosu pre telesné tresty prechádza mlčaním.⁶⁹ Celá akcia má len ten výsledok, že cirkevné vrchnosti, namrzené nad verejným škandalom, posudzujú potom podobné prípady blahovoľnejšie.⁷⁰

Značnú odozvu vo verejnosti vzbudil aj pastiersky list pútiškého superintendenta Jozeffyho k ev. a. v. cirkvi niredházskej proti zneužívaniu vyučovania náboženstva na maďarizačné ciele. Predstavenstvo cirkvi po postupnej predbežnej maďarizácii svojich škôl v ostatných predmetoch pristupuje r. 1836 i k pomadžarčeniu vyučovania náboženstva v troch najvyšších (gramatických) triedach. V nižších triedach je vyučovanie náboženstva dvojrečové. Predstavenstvo opieralo sa pri tomto svojom rozhodnutí o skutočnosť, že keď i väčšina obyvateľstva niredházskeho je slovenská, maďarčine rozumie a ňou hovorí všeobecne.

Jozeffy, dozvediac sa o veci, obracia sa o informáciu na miestnych farárov, ktorí, pravdepodobne v obavách pred miestnym predstavenstvom, miesto priamej zprávy poslali mu výročnú školskú zprávu, z ktorej Jozeffy nemohol nezistiť, že náboženstvu na niredházkych školách sa vskutku vyučuje len alebo i maďarsky. V liste adresovanom cirkvi (6. XII. 1839) Jozeffy stavia sa proti tomuto postupu z dôvodov nábožensko-mravných a výchovných a vyzýva miestny konvent, aby sa náboženstvu vyučovalo len v reči materinskej. Farárov napomína k dozoru nad plnením tohoto usnesenia a učiteľom prísne zakazuje vyučovať náboženstvu inak. Pokiaľ ide o potrebu znalosti maďarčiny, je Jozeffy tej mienky, že na to majú učitelia dosť príležitosti v ostatných svetenských predmetoch. Konvent niredházsky (najmä jeho starší členovia) onedlho nato skutočne uzaviera, aby o reči, v ktorej majú byť deti vyučované náboženstvu, rozhodli si rodičia.

Vec sa dostala do verejnosti zásluhou slovenského korešpondenta Květov, ktorý ju uvádza v časopise (23. IV. 1840) na doklad, že i Slovensko robí pokroky v národnosti. Rozhodnutie cirkvi predstavuje však tým spôsobom, ako by bolo išlo o rozhodnutie z vlastného popudu vlivom zlých skúseností s maďarským vyučovaním náboženstva po stránke mravnej. Zpráva prepína i v tom, že hovorí o vylúčení maďarčiny zo školského vyučovania vôbec. Vyzýva tiež ostatné slovenské mestá k napodobneniu príkladu niredházskeho.

⁶⁹) K vylúčeniu lajoškomárňanského prípadu použil som odpisy č. 20052 a 20097 miestodržiteľskej rady z r. 1828, zachované v a. Šk. Porovn. aj *Hojč: Sollen wir Magyaren werden* (1833), str. 10 a *Apologie*, 130, *Štúr: Die Beschwerden*, str. 23 a *Das XIX. Jahrhundert*, str. 23 n. *Vrabec* onedlho nato zomrel. (*Kollár: Cestopis*, str. 7.) Podľa cirk. schematizmu (*Kollár*) z r. 1838 je v cirkvi 400 nem., 300 slov. a 200 maď. duší.

⁷⁰) Tak na novú ponosu lajoškomárňancov gen. konvent z r. 1837 rozhoduje, že farár alebo kaplán musí tu kázať slovensky. (*Vrchovský prešp. ústavu* 6. X. 1837 vo *V. pozostalosti* v S. N. M. a *Štúr: Das XIX. Jahrhundert*, str. 27. Porovn. i podobné vybavenie žiadosti cirkvi vo Velegu r. 1838. (D., č. 1b.)

Proti tejto zpráve v Květoch sa obracia hlavný dozorca ev. a. v. školy v Niredháze L. Karlovszky v časopise Társalkodó, kde po doslovnom preklade zprávy z Květov podáva vyličeniu skutočného priebehu a stavu vecí. Vo svojom článku, nadpísanom príznačne: České květy — bodláčie v Uhorsku, ku koncu uisťuje maďarskú verejnosť, že v cirkvi sú každú druhú nedeľu maďarské bohoslužby (od príchodu Jozeffyho pastierskeho listu dokonca aj poobede s katechizmom). Vo vyšších triedach škôl, po príprave v nižších triedach, je vyučovanie výlučne maďarské. Len náboženstvu sa vyučuje v smysle spomenutého konventuálneho rozhodnutia maďarsky a slovensky. Príklad niredházskej odporúča nasledovať aj iným rečovo miešaným cirkvám.

Prípad niredházskej dal príležitosť k dost obsiahlej a živej rozprave už predtým na stĺpcoch časopisu Századunk, kde J. Galánek, niredházskej notár, pozastavuje sa nad postupom Jozeffyho ako nad dokladom, že napomáhanie šírenia maďarčiny v potiskej superintendencii, ktorá len nedávno bola v tom istom časopise v tejto súvislosti chválená, nie je jednoznačné. Pisateľ sa pozastavuje nad pastierskym listom Jozeffyho ako nad neprotestantským, keďže školské otázky patria do kompetencie miestneho konventu a keďže i v Niredháze sú maďarské deti, ktoré nie je možno vyučovať náboženstvu slovensky. Takýto postup má vraj potom za následok, že sa ev. a. v. náboženstvo stotožňuje so slovenskosťou, čo má pre cirkev rozličné nepriaznivé dôsledky. Jozeffyho neobyčajnú vhodnosť na jeho vysoký úrad síce uznáva, ale pri tom všetkom nemôže vraj nepoznamenať, že maďarská šestina superintendencie (24 cirkví zo 120) by mala nárok na maďarské pastierske listy a na maďarské superintendentské prejavy pri vizitáciách. Snahy heďaljského seniorátu v tomto smere ostaly však bez výsledku, ba 'boly r. 1836 dokonca zazlievané aspoň v tej forme, že na maďarskú uvítaciu reč dostalo sa cirkvám od Jozeffyho slovenskej odpovedi.

Jednak tieto, i keď veľmi rezervované útoky na Jozeffyho, jednak a najmä však i niektoré odvážne tvrdenia Galánkove, vysvetľujúce rozhodnutie cirkvi niredházskej, zaviesť do svojich škôl postupne maďarčinu, okrem dôvodov iných (maďarské okolie a potreba styku s ním i s maďarskými stoličnými úradmi, pomáďarčenie mestského úradovania z nariadenia stoličného) aj skúsenosťou, že odrastlejšia mládež, posielaná do susedných obcí cieľom osvojenia si maďarčiny, vracala sa nazad obyčajne so skazenými mravmi, vyvolaly obšírnu polemiku v menovanom časopise o prípustnosti a vhodnosti vyučovania náboženstva v inej reči ako materinskej.

Na obranu Jozeffyho vystupuje tu istý jeho bližšie neznámy, ale tým oddanejší stúpenec, ktorý obšírne rozoberá najmä mravné a náboženské dôvody, pre ktoré náboženstvu je treba vyučovať bezpodmienečne v reči materinskej (šírenie maďarčiny, potrebu ktorej uznáva i pisateľ, nevyžaduje nevyhnutne pomáďarčenie

celého vyučovania), pri čom s ním na mnohých miestach (v poznámkach) nesúhlasí ani sám redaktor časopisu, ktorý veľmi rozhodne odmieta najmä pisateľov názor, že superintendent v rečove miešaných cirkvách koná svoje úkony raz jednou, raz druhou rečou. Duch doby je vraj taký, že rozhodne vyžaduje, aby na maďarský prívet bola vždy daná maďarská odpoveď. Okrem obrany Jozeffyho (inšpirovanej pravdepodobne ním samým) pisateľ povstáva i na obranu ev. slovenského kňazstva, ktoré vraj zdá sa mať obavy, že pomaďarčením prestanú veriaci byť dobrými evanjelikmi a stanú sa kalvínmi. Slovenskí kňazi horlia za svoju materčinu, ale nie sú zato proti maďarčine, od ktorej ich odcudzujú práve takéto všeobecné nedoložené útoky. Pisateľ ukazuje i z Jozeffyho litu, že ani Jozeffy nie je proti maďarčine, a dáva i so svojej strany priam nadšený prejav súhlasu s myšlienkou šírenia maďarčiny cieľom zmenšenia rečových a iných rozdielov medzi obyvateľmi Uhorska.

Takmer súčasne vychodí tlačou aj iná obrana Jozeffyho. Jeho svetskí ctitelia⁷¹ vydávajú jeho pastiersky list tlačou v Budíne s úvodom, kde sa plne stavajú za Jozeffyho a za zásady jeho pastierskeho listu a s radosťou zisťujú najmä priaznivý výsledok Jozeffyho zákroku (ocitovaním zprávy v Květoch).

Proti tvrdeniam týchto dvoch obrán obracia sa v Századunk istý V. A., ktorý sa snaží vyvrátiť najmä hlavnú tézu Jozeffyho listu a jeho obrán, že maďarizovaním Slovákov a Nemcov je ohrozená mravnosť a náboženstvo. Stačí aby sa náboženstvu vyučovalo maďarsky, len keď deti tejto reči už dostatočne rozumejú, a všetky spomínané zlé následky budú zažehnané. Tento pisateľ však povstáva najmä proti tomu, aby sa za náboženstvo a jeho údajné záujmy neskrývaly úmysly iné, rozumej úmysly slovanskej propagandy, na ktorú ukazuje vraj zrejme zpráva o niredházsckom prípade v Květoch.⁷²

Slovanská propaganda, panslavizmus, rusizmus byly heslá dňa. Nimi bolo možno zabíť i tie najnevinnejšie kultúrne snahy slovenské a rozvrátiť obranné šíky protivníkov. Predovšetkým však nimi bolo možno odôvodňovať potrebu ďalšej a úpornejšej maďarizácie.

3. SLOVENSKÁ PETÍCIA Z R. 1840.

Znepokojenie a národnostné obavy nemaďarskej verejnosti v dôsledku týchto novších a novších maďarských výbojov, ktoré už miestami i v zákonodarstve, najmä však v uskutočňovaní ďaleko presahovali potreby jednotnej úradnej reči, pochopiteľne len rastú. Najmä keď bolo zrejme, že Maďari budú klásť v tomto

⁷¹) Za týmito ctiteľmi stojí vlastne Kollár. (Porovn. Jozeffyho odpoveď Kollárovi zo dňa 29. V. 1840 v M. S.)

⁷²) Jozeffyho pastiersky list a polemiku s ním súvisiacu porovn. v D. č. 2, 5, 6, 8 a 16 tu.

smere ďalšie a ďalšie požiadavky. Tak už snem z r. 1839/40 usiluje sa (a zväčša so zdarom) vymôcť vo veci zavedenia maďarčiny do verejného života ďalšie ústupky. Okrem ďalšieho pomadžarčenia úradného postupu (predostretia municípií k panovníkovi, obežníky miestodržiteľskej rady, vzájomný styk svetských a cirkevných úradov, styk s uh. plukmi a i.) povinnosť písať matriky maďarsky rozširuje sa (s trojročnou lehotou) i na nemaďarské cirkvi. V budúcnosti za farárov, kazateľov, kaplánov a pomocníkov smú byť ustanovené len osoby, znalé maďarčiny.

Pôvodné požiadavky snemu išly v niektorých bodoch ešte ďalej. Predovšetkým v otázke rečovej v školách, kde snemový návrh zákona žiada zaviesť maďarčinu do všetkých škôl nielen ako predmet, ale aj ako obecnú vyučovaciu reč. Všetky predmety a vedy na školách vyšších i nižších (ešte aj latina) majú byť prednášané maďarsky. Podobne na kadetských školách uhorských plukov a na školách ľudových. V cirkvách všetkých konfesií majú byť zamestnávané ako kňazi, farári, kapláni, pomocníci a notári len osoby, znalé maďarčiny. Podobne na vojenské hodnosti a úrady majú byť vymenúvané len osoby domáce a maďarčiny znalé. Veliaca reč uhorských plukov má byť maďarská. V právotách, začatých latinsky, má sa pokračovať maďarsky atď. V sprievodnom prípise snem okrem toho ešte žiada, aby kňazom a učiteľom bola uložená povinnosť šíriť maďarčinu. Konaj túto svoju povinnosť nech sú povzbudzovaní jednak odmenami, jednak požiadavkou znalosti maďarčiny pri zaplňaní týchto úradov. Cieľom prípravy učiteľov na vyučovanie maďarskej reči treba zriadiť po celej krajine takzvané preparandie. Maďarčenie priezvisk treba napomáhať zrušením príslušných ták. Vôbec latina a nemčina má byť vo verejnom živote všade nahradená maďarčinou, znalosť ktorej treba uložiť ako povinnosť každému uhorskému občanovi.⁷³

Rokovanie o maďarčine na sneme, trvajúce od júla 1839 do mája 1840, a jeho ohlas vo verejnosti, poskytovalo nemaďarským obyvateľom dosť príležitosti a času, aby si uvedomily nebezpečie, ktoré prijatím tohoto ďalšieho návrhu zákona o maďarčine hrozí ich národnostným potrebám, predovšetkým však ich nacionálnym túžbam, niemenej však aj ich rôznym, v neposlednom rade i čiste životným záujmom. Uzákonenie známych návrhov znamenalo nielen zanedbanie akéhokoľvek ohľadu na národnostné potreby nemaďarských národov, ale aj bezohľadné, často existenčné ohrozenie jednotlivých ich príslušníkov. Preto nie div, že v lone nemaďarských národov vzniká proti ďalšiemu rozvíjaniu maďarizačných snáh odpor a vyskytujú sa rôzne pokusy o záchranné kroky. Najmä odpor chorvátsky je veľmi rozhodný a s podporou vlády i úspešný.

I medzi slovenskými národovcami od počiatku snemového rokovania vzkrsá myšlienka na potrebu obrany a nejakého zá-

⁷³⁾ Porovn. 6. z. čl. z r. 1840, pôv. návrh a reprezentáciu v *Szekfü: Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez*, č. 126 a 128.

kroku proti hroziacej maďarizačnej povodni. Medzi bratislavskou mládežou už koncom októbra 1839 pretriasa sa v tejto súvislosti veľmi intenzívne (po rôznych nábehoch starších) potreba slovenského časopisu po vzore ilýrskej Danice s názvom Samolet⁷⁴, ktorý sa dovtedy neuskutočnil pre akúsi nerozhodnosť a váhanie Karola Štúra, pre ktoré a pre iné príčiny (najmä dvojnásobný pobyt L. Štúra, na ktorého sa zúčastnení rozhodli čakať, v Nemecku) neuskutočnila sa myšlienka slovenského časopisu ani teraz. Inak v danej situácii nejaký časopisecký boj proti ďalšiemu rozmachu maďarčiny bol už i tak proneskorený. Namiesto toho slovenské mysle sú obrátené na inú, časovejšiu formu obrany, na pamätný spis, respektíve petíciu, ktorá by mala byť podaná snemu a ktorá by ho mala upozorniť na neblahé následky jeho maďarizačnej politiky. Viedenská vláda (predovšetkým Kolovrat), ktorá sa všemožne usilovala prekaziť schválenie zákona o maďarčine panovníkom, niekedy v polovici marca 1840 povzbudila viedenských Čechov a Moravanov (Podlipický, Dr. Ott, Kampelík), o ktorých už dříve vedela, že majú styky s prešporskými Slovákmi, aby pôsobili v tom smere, aby po vzore Chorvátov ohlásili sa proti novému maďarizačnému zákonu i Slováci. Cieľom zachovania ústavného postupu zvolená bola formálne tá taktika, že Slováci obrátia sa najprv so žiadosťou o odstúpenie od chystaného zákona na snem, a až snem žiadosť (čo sa dalo očakávať s naprostou istotou) odmrští, podajú podobnú žiadosť priamo panovníkovi. Vláda vraj odloží potvrdenie zákona až do ohlásenia sa Slovákov.

Cieľom urýchlenia celého podujatia viedenský činitelia (predovšetkým pravdepodobne sám Čaplovič) vypracovali hneď aj náčrtok petície, ktorý mal slúžiť za základ petícií, ktoré mali byť, preložené do jednotlivých krajinských rečí (latiny, slovenčiny, ba i maďarčiny) a popodpisované, snemu predkladané jednotlivými

⁷⁴) A. H. Škultéty píše napr. A. *Vrchovskému* dňa 20. X. 1839: „Nyní maďaromanie nejvyššího stupně dosahuje, když tedy se jí veřejně na odpor postavíme? Snad potom, když se více ještě rozšíří a upovsěchní, a nám cesty zamezeny budou? Dnes neb zítra máme zákon, že se do všech škol má uvéstí, do úřadů atd., a kolik nás je, kteří tomu odporovati hotovi sme? My, i to jen někteří, protestanti, nebo katolíci ex principio „zaslepovat lid“ rádi zamění latinu s maďarčinou. Nebojíme se my od zmaďaření celého Slovenska, nebo to jsou bláznivé phantomy, ale předce jistá věc jest, že se mnozí z nás tratí, mnohým na duchu schází, jiní neznají, jak věci jsou a jdou tam, kde křik a volání slyší. My se též musíme ozvati k našim, a to troubou archanjelskou, ana hlasem svým celé Slovensko pronikati bude, a čím dřív, pokud na křik onen docela neohluchnou.“ (A. Šk.) O ťažkostiach časopisu aj list prešp. ústavu S. *Tomášikovi* zo dňa 14. VII. 1839 v *Tomášikovej* pozostalosti v S. N. M.) Na katolíckej strane *Hamuljak* sa snaží o slovenský politický časopis už od počiatku rokov tridsiatych, pravda, márne. (Porovn. jeho pozostalosť v S. N. M., fasc. III.) Vec časopisu je však i naďalej na programe. (Porovn. napr. *Hurbanov* list (4. V. 1840) v *Květoch*, 1840, str. 174—75, tiež jeho list *Škultétymu* zo dňa 3. X. 1840 v S. N. M. (korešp. *Škultétyho*). *Kollára* volajú v pol. dec. 1840 do Bratislavy na poradu o tejto veci. (*Vrchovského* pozostalosť v S. N. M.) Inak pomenovanie „Samolet“ (slov. termín za Phoenix) nepokladá sa za šťastné. z B. Štiavnice navrhujú skôr „Národní List“. (P. *Ollík* 29. IX. 1839 *Škultétymu* v a. Šk.) S. *Chalupka*: Dennica, Jitřenka, Včela (SP, XXXI, 381).

slovenskými vidiekmi. Len odsek o odriekani sa Rusov nebolo slobodno meniť, keďže podpora celého podujatia vládou bola viazaná na túto podmienku. Petícia však, na ktorej ináče badať silný vplyv Šuhajdovho dielca z r. 1834 „Der Magyarismus in Ungarn”, natoľko vyjadrovala súčasné túžby slovenské, že zmeny, robené v nej miestami, boli minimálne a viac-menej len formálne.

Petícia mala znieť v mene celého „slovenského národa”, katolíkov i evanjelikov, mala to byť petícia, reprezentácia „celého Slovenska”. Mali ju podpisovať cirkvi, obce, jednotlivci svetského (i zemaní) i duchovného stavu, v počte čo najväčšom. Podpísané petície mal odovzdať snemu Vavrinec Čaplovič, strýc viedenského Jána Čaploviča, žijúci v Bratislave, ktorý mal byť o to formálne požiadaný, ak jednotlivé vidieky nechcely vyslať svojho osobitného poverenca týmto cieľom do Bratislavy. Heslo celej akcie bolo: „Všetko za národ a kráľa.”⁷⁵

Užšie styky, vyvíjajúce sa v rokoch tridsiatych medzi oboma konfesiami v dôsledku postupujúceho národného upovedomovania sa, predovšetkým však v dôsledku šírenia sa myšlienky slovanskej vzájomnosti najmä medzi mládežou katolíckych a evanjelických učilíšť bohosloveckých, ale i medzi staršími bernolákovcami na jednej a prívržencami smeru československého na strane druhej,⁷⁶ umožnili koncepciu tohoto prvého celonárodného počínu. Slovanské plány a nádeje, nepoučené ešte skúsenosťou o rozdiely medzi vidinou slovanskej vzájomnosti a medzi nahou skutočnosťou, pevná viera v sväté a nepominuteľné práva národnosti a v ich nadradenosť nad svetské sväzky a vzťahy politicko-štátne, vládne posmelenie, v neposlednom rade však i silné ovplyvnenie poľskou revolučnou propagandou, ktorá v tejto dobe mala v kruhoch štúrovskej mládeže značnú ozvenu, nám zasa vysvetľia spontánny súhlas s vari až prismelým letom tohoto prvého politického prejavu slovenského, aspoň v radikálnejšej časti vtedajších slovenských národovcov.

⁷⁵) O tejto geneze petície poučujú nás dva listy B. Nosáka (28. III. a 2. III. — správne 2. IV. — 1840) S. Tomášikovi, zachované v pozostalosti Tomášikovej v S. N. M. O vied. stykoch porovn. aj pozn. II/59. Kampelik už 10. III. narádza Jozeffymu obrátiť sa s petíciou na kráľa a Hurban už 20. III. píše Vrchovskému o petícii shodného obsahu. (Porovn. Služba, VI, 14—15.) Slovákov z ruských sympatií potvárajú, cieľom zdôvodnenia maďarizácie, pred vládou aj niektorí tam. maď. vl. radcovia. (Kampelik Vrchovskému zo dňa 27. II. 1839. Porovn. M. Hodža: Čsl. rozkol, 200.) Vo Vrchovského pozostalosti sa zachoval (čsl. zlomok, shodný v podstate s nadpisom a 1. bodom petície. Znepokojenie vzbudil i útok posl. Pavla Nagyja na sneme proti panslavistickým ev. kňazom.

⁷⁶) Porovn. predovšetkým význam a činnosť Hamuljakovu v tomto smere, Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej, styky štúrovskej mládeže s Hollým a inými významnejšími predstaviteľmi bernolákizmu, korešpondenciu medzi bohosloveckou mládežou oboch konfesií a i. zjavy, doteraz shodnotené len nedostatočne alebo vôbec nie. R. 1839 pretriasa sa dokonca založenie celonárodnej učenej spoločnosti. Národovci by sa mali síť v Pešti, zostaviť rekurz na panovníka „z ohľadu prívolení na národnú učenou spoločnosť”. Rekurz by podpísali čím viacerí a Hamuljak, Hollý a Kollár by ho potom zanesli do Viedne. (Pavol Ollík 29. IX. 1839 Vrchovskému. a. Šk.)

Petícia, hovoriaca v mene Slovákov, vždy verných vlasti, ústave a kráľovi, znášajúcich s ostatnými spoluobyvateľmi Uhorska rovnaké práva, nežiada totiž nič menej a nič viac ako zrušiť všetky zákony, ktoré „nasilu uvádzajú maďarčinu do cirkví, škôl a súdov slovenských stolíc na úkor reči národnej.“ Na odôvodnenie tohoto požiadavku uvádza petícia na prvom mieste zásadu, znejúcu tak často v tých dobách z úst maďarských, že národ žije len dovtedy, kým jeho reč v živote a v škole. V ďalšom poukazuje na zástoj materinskej reči pre národnú súdržnosť, pre národné vzdelanie, na jej význam ako výtvoru národnej minulosti a národného charakteru. Národná reč nás spája s minulosťou, prítomnosťou i budúcnosťou, ovláda myšlienkové, citové a voľné schopnosti národa, takže odriecť sa jej bolo by toľko, ako samovražda. Národná reč je ďalej najlepším nástrojom vzdelania a výchovy ľudu, v ktorom smere ktorákoľvek cudzia reč, najmä však taká nehotová ešte reč, ako je maďarčina, je národu len na skazu. Slovenskí učitelia sa stali rečovými učiteľmi, slovenské školy trestnicami, kde mládež, cvičená len rozumove, dorastá bez citovej a mravnej výchovy. Rečovými učiteľmi sa stali aj kňazi na úkor náboženského a mravného vzdelania ľudu.

Následky, plynúce z násilného potláčania slovenčiny, sú tak zlé a znmravňujúce, že je nanajvýš na čase poukázať na ne pred celým svetom. Za desať rokov by nebolo možno ich viac napraviť. Podobné zhubné následky má maďarizácia i v úradoch a pri súdoch. Je niečo zvráteného v myšlienke prisluhovať ľudu spravodlivosť a vydávať mu rozkazy rečou, ktorej ľud nerozumie. Nedôvera k úradom a k súdom, ba k samému zákonu, uvoľnenie sväzku medzi občanom a zákonom bude jediným následkom.

Uhorská ústava, ktorá ešte pred 10 rokmi zabezpečovala rovnoprávnosť Slovákov s ostatnými národmi Uhorska, táto ústava, úlohou ktorej je zabezpečiť národnosť, životy a majetky, chce ich teraz proti všetkému medzinárodnému právu potlačiť, ochromiť v kultúrnom vývine, ba priam vymazať z radu európskych národov. Ak sa doterajší falošný smer zákonodarstva nezmení, budú Slováci nútení obrátiť sa o pomoc k panovníkovi.

Slováci nechcú ísť za západom, nechcú nijaké nesmyselné novoty, chcú si len zachovať, čo sa osvedčilo, čo je spravodlivé, ostať Slovákmi. Vítajú kultúrne snahy Maďarov, ale ich snahu po rečovom sjednotení Uhorska odmietajú, bo ide na úkor a vyničenie ostatných národov. Odmietajú ako bezzákladné aj rôzne obvinenia z rusizmu atp. Sú si vedomí ceny a hodnoty uhorskej ústavy a práve preto pokladajú za svoju povinnosť poukázať mužne na jej nedostatky. Sú si až priveľmi povedomí následkov, ktoré by hrozily uhorským národom a tedy i Slovákom od Ruska, keby sa rozpadlo duchovné pojivo medzi nimi, dané ústavou. Poľsko je tu odstrašujúcim príkladom v národnom i náboženskom ohľade.

Jednota medzi národmi uhorskej koruny je základným predpokladom blahobytu a súdržnosti uhorskej ríše. Pojivom týmto však nemôže byť reč, najmä taká nevzdelaná, ako je maďarčina. Nie reč, ktorá je len niečo formálneho, ale spravodlivé zákony, zakladajúce sa na nepremľateľných prirodzených právach ľudstva a národov, môžu zaistiť túto jednotu.

Maďarčinu nemôžu Slováci prijať konečne ani z hmotných a hospodárskych dôvodov. Vymenili by si svetovú reč za reč dunajskej nížiny na škodu svojich obchodných stykov a záujmov v rakúskej a tureckej ríši.

Slováci nikdy sa nesnažili nanútiť svoju reč ostatným spojeneckým národom, nedajú si preto ani oni nanútiť reč cudziu. Žiadajú preto snem (zástupcov Uhorska, Chorvátska a Slavónska), aby im v školách, v cirkvi, v úradoch a pri súdoch ponechal ich vlastnú národnú reč a nepracoval na ich a na samej ríše zániku.

Ak by však snem predsa len uznal jednotnú reč vo vyšších a najvyšších úradoch za potrebnú, Slováci by poslušne prijali ako takú vzdelanú francúzštinu alebo ešte radšej výraznú nemčinu; prijatú už v tejto funkcii ich rečovými príbuznými v ostatných častiach rakúskej ríše. Ak sa nedočakajú spravodlivosti v tomto smere od snemu, obrátia sa na kráľa. Ak by však nepravdy a pomlavy, rozširované o Slovákoch, našly priaznivé prijatie už aj na tomto najvyššom mieste, nezbývalo by Slovákom nič iného, než zriadiť Slovensko s osobitným vlastným snemom pod ochranou spravodlivého kráľa po vzore Slavónska a Chorvátska, ako tomu bolo za časov Jiskrových. Dúfajú však, že ich ústavní spolubčania, Maďari, nebudú ich k tomuto poslednému kroku nútiť.⁷⁷

K podaniu petície, ktorá, rozoslaná členmi prešporského Ustavu, už kolovala po Slovensku cieľom podpisovania, či už pre krátkosť času pred zakončením snemu a pre slovenskú váhavosť a neodhodlanosť, a či pre ohľady cirkevno-politické (nepoškodiť priaznivý priebeh a výsledok rokovaní o medzikonfesijných pomeroch na sneme), v ktorom smere mohol sa uplatniť predovšet-

⁷⁷) Pre zaradenie petície ku koncu snemu 1839/40 hovorí predovšetkým jej obsah, najmä zmienka, že maďarizácia trvá ešte len 10 rokov. Po stránke negatívnej mlčanie o *Zaym* ap. O petícii totožného obsahu hovoria cit. už dva listy *Nosákove S. Tomášikovi*. Podobne Pavol *Ollik* (B. Štiavica, 25. IV. 1840) *Škultétymu*: „Nedávno sem Vám psal z ohľadu petícii něco, ani na to sem ještě žádnou odpověď neobdržel. Co zde dělat? jako počít? potrebuje dokonale rozvahy, mezitim není to tak těžká věc, jako si mnozí představují.“ (Ko-resp. A. H. *Škultétého* v S. N. M.) Zaradenie *Hurbanovo* do súvisu s rekurzom z r. 1842 (SP. II, 245) takto neobstojí. Svedectvo *Hurbanovo* (ktoré som i sám sledoval ešte vo svojom *Slov. povstaní I. 1*, str. 130) môže byť tomuto novému zaradeniu tým menej na závalu, že sám *Hurban*, ako to svedčí jeho v. r. poznámka na jeho odpise petície, nebol si s petíciou na čistom. Nevie ani, či a kedy a komu bola podaná, takže jeho zaradenie je len jeho vlastná kombinácia, nie historické svedectvo. Podobne i pripísanie autorstva *Štúrovi*, ktoré takto treba tiež opustiť. Správnosť našej kombinácie potvrdzuje tiež *Kossuthova* poznámka k osvedčeniu *Jura Lenču*, spomínajúcemu výslovne slov. petíciu k snemu 1839-40 (D., č. 121), kde v dodatku, v maď. preklade cituje záver petície, shodný úplne so záverom našej petície.

kým mierniaci vplyv Jozeffyho a vôbec miernejšej stránky, alebo dokonca pre vopred zrejmú beznádejnosť počínu (ku koncu snehu dochodí predsa len k smieru medzi vládou a opozíciou a na základe obapolných ústupkov aj k dohode i v otázke rečovej), už nedošlo. I takto však petícia ostáva zaujímavým prejavom slovenského politického myslenia a medzníkom vo vývine slovenského politického programu. Rútiacu lavínu maďarizačnú by sa jej, pravda, sotva podarilo zastaviť, i keby bola bývala odovzdaná na miesto svojho určenia. Nie je vylúčené, že od jej podania upustili sami Slováci v lepšom rozpoznaní tejto jej očakávateľnej neúčinnosti a márnosti a začali obracať svoje nádeje smerom, naznačeným už v petícii, k druhému ústavodárnemu činiteľovi uhorskému, ku kráľovi. Najmä keď ďalší vývin rečovej otázky v Uhorsku ženie ich tiež len na túto cestu.

4. GENERALNY KONVENT Z R. 1840.

Náladu v slovenskom tábore po uzákonení ďalších výhod pre maďarčinu najlepšie si sprítomníme, keď porovnáme slovenské snahy a túžby po úplnom zrušení maďarizačných zákonov so skutočným výsledkom, ďalším utužením maďarizačného postupu. Najmä § 7 a 8 (o maďarských matrikách, o ustanovovaní len maďarčiny znalých za farárov a kaplánov) nového zákona dotýkal sa slovenského tábora, vodcovia ktorého boli prevážne duchovného stavu, boľastne, a to tým viac, že rôzni činitelia, opierajúc sa o tieto zákonné predpisy, čoskoro prekročujú hranice, vytýčené predpismi zákona, a tlačia na úplné pomaďarčenie Slovákov, predovšetkým evanjelikov. Toto zintenzívnenie maďarizačných snáh predovšetkým v cirkvi evanjelickej má za následok, že pôvodne celonárodné obranné počiny omeďzujú sa čím ďalej tým viac len na okruh cirkvi evanjelickej.

V dôsledku nového zákona o maďarčine dochodí predovšetkým k pomaďarčeniu úradného postupu vo vyšších cirkevných sboroch. Popud vychodí tu od superintendencie banskej, ktorá (ako národnostne najvystrčenejšia) aj inak vývodí v maďarizačnej horľivosti. Jej konvent sa už r. 1840 (8. IX.) usnáša písať svoje zápisnice (miesto dovtedajších maďarsko-latinských) len maďarsky.⁷⁸ Len seniorátom, ktoré by si to výslovne žiadaly, má byť zápisnica vydaná i v latinskom preklade.⁷⁹ Seniorátom, ktoré svoje zápisnice píšu ešte latinsky, veľmi naliehave sa odporúča užívať vo všetkých úradných písomnostiach maďarčinu. V cirk-

⁷⁸) Záp. tohoto dištriktu sú od 1836 lat.-maď., od 1839 maď.-lat.

⁷⁹) Békéšsky, tekovský, novohradský a peštiansky seniorát si hneď žiadajú len maď. osnovu, lat. báčsko-sriemsky a hontiansky. (Záp. konventu viď v D., č. 13.) Na dištriktuálnom konvente banského dištriktu r. 1838 niektorí členovia žiadali, aby zápisnice peštianskeho seniorátu boly po vzore dištriktu písané aj latinsky. Žiadosť bola odkázaná na seniorálny konvent peštiansky.

vách, kde sú i maďarské kázne, majú sa matriky viest maďarsky už od 1. januára 1841 (ako keby boli čisto maďarské). Na šírenie maďarčiny medzi ľudom (okrem výchovy mravnej a hospodárskej) má byť na gen. konvente vypracovaný osobitný plán. Zástupci tejto superintendencie navrhujú aj na tohoročnom generálnom konvente, aby aj zápisnice tohoto sboru boli písané len maďarsky (od r. 1836 sú latinsko-maďarské). Na žiadosť superintendencie podunajskej, aby na jej kňazov, neznajúcich ešte tak maďarsky, aby sa vedeli zaobiť bez latinského textu, generálny konvent sa síce usnáša len na zápisniciach maďarských, povoľuje však, aby tým superintendenciám, ktoré si to budú želať, bola zápisnica poslaná i v latinskom preklade.⁸⁰ Konvent sa ďalej usnáša dať posledný zákonný článok na vedomie všetkým farárom a stará sa súčasne aj o jednotné vzory a postup pri písaní maďarských matrik a vydávaní výtahov z nich.⁸¹

Maďarizačné pokusy v evanjelickej cirkvi vyvrcholujujú zvolením gr. Karola Zavho za generálneho dozorcú ev. a. v. cirkví a škôl v Uhorsku. Maďarizačné činy, zjavujúce sa do tej doby viac-menej jednotlivé a súvisiace navzájom len príbuznou mentalitou a verejnou mienkou, stávajú sa jeho zásluhou činnosťou riadenou, celkovou maďarizačnou politikou.

Túto politiku ohlasuje Zay hneď vo svojej nástupnej reči po svojom zvolení (10. IX. 1841). Po všeobecnej časti o povinnostiach svojho úradu, o potrebách cirkevného a náboženského života, najmä zveľaďovania náboženskej vzdelanosti medzi ľudom, ako aj o úlohách školskej výchovy, kde hlása veľmi moderné a vcelku sympatické názory, dobrú tretinu svojej reči venuje Zay potrebe maďarizácie a jej odôvodneniu. Zveľaďovanie národnosti, t. j. pomadžarčenie Uhorska, keďže národný život bez národnej reči nie je možný, má byť ústredným cieľom protestantov. Bez uskutočnenia tohoto cieľa všetky ostatné snahy sú márne, s jeho uskutočnením stojí a padá ústavné postavenie krajiny, zachovanie slobody, jestvovanie protestantizmu. Víťazstvo maďarizmu znamená víťazstvo ústavnej slobody, jeho potlačenie návrat európskej vzdelanosti do stredovekého živorenia. Maďarský živel zaručuje vzdelanosť, pokrok, ústavné slobody, vzrast slovanského živlu naproti tomu nielen hatí vzrast živlu maďarského, zabezpečujúceho spomenuté slobody, ale umožňuje i šírenie a vzrast žilov cudzích. Zay je síce presvedčený o naprostej lojalite Slovákov, sledujúcich podľa vlastného osvedčenia len pestovanie svojej materinskej reči a udržanie svojej národnosti, ale výsledok ich snáh i pri všetkej ich dobrej vôli bude len márne mrhanie síl (vo vlnobití germánskych, románskych a maďarských záujmov nepodarí sa im vydobýť a zabezpečiť si národnú svojbytnosť) alebo udomácnenie cudzieho živlu v krajine. Germánske a románske

⁸⁰) Zásluhou tolerantného zapisovateľa gen. konventu *Füredyho* v praxi boli posielané podunajskému dištriktu zápisnice maď.-latinské (do r. 1842 incl.).

⁸¹) Rokovania gen. konventu 1840 porovn. v D., č. 14.

národy budú podporovať Maďarov ako zábezpeku svojej ústavnosti, obrátiť sa o pomoc na iné mocné živly, ohrozujúce slobodu politickú i náboženskú a ich vlastnú existenciu, Slovákom nebude možné. Preto ostáva i pre nich (ich starobylosť, vzdelanosť a prvenstvo v Uhorsku uznáva i Zay) len jedna cesta: spolupráca na zmaďarčení Uhorska. Zay chápe a ctí si národnosť a práva na nej založené, ale predovšetkým si ctí hmotnú a duchovnú slobodu jednotlivcov a národov; ctí si inteligenciu, ktorým každý rozumný a nesmrteľný tvor musí obetovať i svoju reč. Miesto protestantov je na strane osvety a slobody proti tyranstvu. Pri uskutočnení vytýčeného cieľa Zay, presvedčený, že uvedené dôvody primajú každého k dobrovoľnej a radostnej spolupráci na jeho dosiahnutí, odmieta akékoľvek násilie a hlavný dôraz kladie na presvedčenie, že maďarská reč je najlepšou zábezpeku nielen slobody uhorskej i európskej, ale i protestantizmu; že víťazstvo maďarizácie je súčasne i triumfom rozumu, inteligencie a slobody.⁸²

Pre šírenie maďarčiny v školách má význam, že gen. konvent z r. 1840 koordinuje ev. školstvo novým školským poriadkom v tom smysle, že len školy, spravujúce sa (šk. r. 1841 počínajúc) týmto novým poriadkom, uznáva za svoje a priznáva im právo a nárok na akúkoľvek podporu (hmotnú i morálnu) cirkvi a gen. konventu. Vo veci vlastnej maďarčiny konvent sa usnáša, aby 1. septembrom 1841 počínajúc všetky tie predmety, ktoré nevyžadujú značnejšie prekladanie terminológie (dejiny, zemepis, prírodné vedy, platné právo atp.) boli prednášané na všetkých školách maďarsky. Okrem toho maďarčina má byť prednášaná vo všetkých triedach, najmä nižších, kde výnimka vonkoncom nie je prípustná, i ako predmet. Školské vysvedčenia a zprávy, podávané kráľ. rade, majú byť osnované maďarsky. Ustanovenia tieto sú do istej miery zmiernené dodatkom, že pri ich uskutočňovaní má byť vzatý zreteľ na rečové znalosti príslušných učbárov.⁸³

Podľa nového učebného plánu deti sa učia čítať a písať vo svojej materčine, ale i v maďarčine už od prvej triedy ľudovej školy. Gramatika materinskej reči sa učí od druhej, reči maďarskej od tretej triedy ľudovej školy (od 4. spojene). Latinská gramatika v 1. triede gramatickej sa učí v reči materinskej, ale preklady dejú sa len do maďarčiny a do nemčiny. Tak aj syntaktické cvičenia. Od druhej triedy sa už vyučuje latine latinsky. Maďarskej a nemeckej reči začína sa vyučovať tiež od tejto triedy (v 2. gramatika, v 3. štylistika, v 4. a v ďalších rôzne rečové, prekladové a kompozičné cvičenia).⁸⁴ Týmto bolo súčasne — aspoň čiastočne — vyhovené i požiadavke banskej superintendencie po vypracovaní plánu na šírenie maďarčiny medzi ľudom.

⁸²⁾ Zayovu reč viď v D., č. 15 tu.

⁸³⁾ Porovn. D., č. 14.

⁸⁴⁾ Plán, prijatý g. k. 1840, je vlastne učebný plán *Schedius-Lovichov* z r. 1809, prepracovaný teraz *Schediusom*. (*Zsilinszky: A magyarh. prot. egyh. története*, 654.) *Schediusov* plán porovn. v *Prot. egyházi és iskolai lap*. 1842, str. 67 a n.

Zayho reč pôsobila na Slovákov ako zjavenie a rázom zborila všetky nádeje, kladené ešte donedávna do neho, a urobila miesto veľkému sklamaniu. I keď Zayovo zvolenie nebolo vo všetkom úplne pravidelné a bez rôznych intrig,⁸⁵ vcelku možno povedať, že zaň mohol ďakovať zásluhám svojho rodu a tiež i zásluhám svojim vlastným o cirkev. Starý otec Zayho Peter bol gen. inšpektorom cirkvi a Zay sám zaslúžil sa významne o ňu zastávaním myšlienky konfesionalnej rovnoprávnosti na posledných snemoch. Veľa prívržencov si získal i svojou pohostinnosťou, najmä pri rôznych cirkevných shromaždeniach, konaných často v jeho sídle (pred svojím zvolením za generálneho inšpektora bol dozorcóm podunajského dištriktu).⁸⁶ Nejakú národnostnú neznášanlivosť až do svojho zvolenia za gen. dozorca Zay neprejavoval (aspoň verejne, hoc zasväteným boli jeho plány známe),⁸⁷ v dôsledku čoho prekvapenie z jeho plánu maďarizačného bolo tým väčšie, najmä keď i jeho odôvodnenie bolo veľmi nekonkrétne, nereálne a zo vzduchu nalapané. Preto od počiatku obracajú sa proti nemu hlasy nespokojnosti.⁸⁸

Odpor proti Zaymu dozrieva ojedinele už v tejto dobe v myšlienku obrátiť sa s ponosou proti nemu a proti jeho maďarizačnému programu na panovníka. Nadhadzuje ju (3. X.) vo svojom liste A. H. Škultétymu, vtedajšiemu zástupcovi Palkovičovmu, brezovský kaplán Hurban. Predstavení národa mali by sa dohodoriť a podať panovníkovi ráznu prosbu, podpísanú tisícami.⁸⁹ Hroš zase navrhuje súčasné protestné vystúpenie po seniorátoch alebo po stoliciach, a to alebo písomne prosbopismi alebo ústne deputáciami, vyslanými k hlavným županom alebo podžupanom. Akcia by sa mala stať keď už nie v jeden deň, tak aspoň v jeden týždeň. Ako prosbopis by mohol byť (po prispôbení) upotre-

⁸⁵) Porovn. svedectvo *Kollárovo* v D., č. 27 a *Seberiniho* v D., č. 132. Obidvie gen. poddozorcú Adama *Szirmayho*, ktorý so po *Zayho* voľbe svojej funkcie vzdáva, bolo trapné. *Zay* sám sa vraj chválil, že bol zvolený proti vôli vlády a i. (Porovn. aj *Štúr*: *Beschwerden*, 71.)

⁸⁶) Porovn. *Štúrovu* mienku (*Kvety*, 1839, 265), tiež *Bakuliniho* (vl. životopis, rp. v S. N. M. pozostalost *Francisciho*).

⁸⁷) Svoje úmysly maďarizačné vyjavil *Zay* palatínovi *Jozefovi* napr. už r. 1835. (*Chalupkov* popis vied. cesty. D., č. 117.) Dotkol sa ich, i keď nie tak určite a rozhodne, aj vo svojich snemových rečiach.

⁸⁸) Porovn. list *Hurbanov* (3. X.) a *Hrošov* (26. X.) *Škultétymu*; tiež *Kollárov Štúrovi* (20. X. všetko v S. N. M.). *Hurbana* najviac rozčúľilo, že *Zay* sa opovážil verejne (na konvente) osočovať Slovákov z rusizmu. Lutuje, že nie je ešte riadnym kňazom, aby mohol vystúpiť proti nemu verejne. Prisahá však, že to časom urobí, a to alebo v konvente, alebo v časopise. Podobne *Hroš* pokladá za nanajvýš časové: „Abysme řekli, a to směle řekli, i našemu všeobecnému dozorcovi *Zaymu*, že on, jsa protestantem, neprotestantsky jedná, chtěje Slovany zmaďarčiti, chtěje do škol násilně cizí řeč uvesti. Neprotestantský jedná, ano neprotestantský v tom ohledě. Nebo pravý protestant pravdu a vlastní materkou řeč, v níž se mu ona předkládá, za největší své dobrodiní považuje, považovati má. On, jako všeobecný dozorce, povinen jest nás zastávati, a né potlačovati; zde ne jako Maďaroman, ale jako představený má právo souditi.“

⁸⁹) *Hurbanov* list v S. N. M. v korešp. A. H. *Škultétyho*.

bený vypracovaný už návrh (pravdepodobne známy nám návrh z jari 1840). Krok by sa mal odôvodniť záujmom verejným: pokoj a blaho ľudu, česť národa atp. Chvíľu (všeobecné roztrpčenie z nespratného maďarizmu i medzi šľachtou) pokladá Hroš za veľmi priaznivú.⁹⁰

Nespratný maďarizmus Zayho a maďarských liberálov vôbec má veľmi dôležitý vplyv i na preorientáciu väčšiny slovenskej mládeže a vôbec mladších významnejších ľudí slovenských po stránke svetonázorovej. Vidia a na svojom vlastnom tele a duchu skusujú dutosť slobodomyseľných fráz maďarských a mnohí s odporom a so sklamaním odvracajú sa od liberálnej a revolucionárnej ideologie, ktorej ešte len donedávna s takým zápalom holdovali. Obrat tento je najprudkejší práve u Hurbana, ktorý patrila — už i v dôsledku svojho založenia — medzi najhorúcejšie hlavy vtedajšieho Slovenska.⁹¹ Mysel obrátených Šavlov slovenských obracia sa postupne k vláde,⁹² pridávajúc sa tak k prúdu, prevládajúcemu v generácii staršej (Jozeffy, Seberini, Kollár a i.). Na preorientáciu smerom k panovníkovi a jeho vláde vplyva akiste i nezdarený pokus petície na uhorský snem z r. 1840.

Posmelené najvyššou autoritou, maďarizačné snahy v cirkvi stávajú sa čím ďalej odvážnejšími. Množia sa tiež útoky v orgánoch „verejnej mienky“ na osoby, ktoré skutočne alebo len zdanelive nezdajú sa maďarizačným plánom dosť naklonenými. Tak

⁹⁰) *Hroš Škultétymu* 26. X. 1840. (S. N. M.): „Nyní anebo nikdy. Nyní jest čas, abychom ne co nějáci mladíkové, ale jako statní mužové, na vše a ke všemu odhodlani jsouce, veřejně něčím proti slepě zouřicímú maďarizmu vystoupili, neupouštějice ani na dlan z prav narodních, z prav, samým Bohem nám udělených. Nyní jest čas k ohlášení se, když i nepřatelé naši, hlasu svého mocně pozdvihující, nám ostatní zhoubou vyhrožují.“ ... „Nyní, nyní jest čas, aby sme pokoj udržeti hleděli, aby sme prolevání krve včasné překážku položili, aby sme veřejnosti ono nebezpečení, kteréž v surovém maďarizování krajine a v ní bydlícím národům hrozí, nastává, v živých obrazech před oči představili, aby sme jim řekli, že tam, kde se jednomu celé právo násilně odjímá a jinému dáva, dobře býti nemůže; aby sme řekli, že národ ten, jenž na nemravních zásadách blaho své zakládáti míní, spíše sebe zkazí, nežli oblaží, spíše se i o to, co ma, připraví, nežli cílu, po nichž bezrozumně dychtí, dosáhne; aby sme jim řekli, že národ ten, který sám po nebeské svobodě dychtí, který trůny tyranů stroskotati běží, nesmí jiným svobody odjímati, nesmí sám tyranskou berlu v ruce držeti.“

⁹¹) Porovn. jeho cit. už list *Škultétymu* zo dňa 3. X. 1840 (S. N. M.): „Vědja ti (maď. pseudoliberali) figu, co svoboda jest; darmo, co i nás v podezření uvádějí. Proboha, zahodte, jestli ještě se motají a pletou mezi některými ty přepiaté, fanatické, treštivé, excentrické pochopy svobody, liberalizmu a hloupostva polsko-francouzského! To jsou všecko handry a — salva venia — zasmrďené a nahnilé výmětky lumpactva, zhýralosti a kurevstva francouzského. Víme, co byly za motivy celé revoluce francouzské a z větší částky i polské. Tak se národy nereformují, ale darebně zhumpují, v těch způsobích jest vždy krv těch nejšlechternějších z národu. My máme zapotřebí barvy jasno-nebeské, t. j. osvěty, a ne červené, t. j. katanství a šerhovství.“

⁹²) „My sme spokojni s vládou dobrou naši, nebo můžeme lid osvěcovat, zmravňovat, vzdělávat, mezi nim to království Kristovo rozšiřovat; jen jedině nás hněte, a to jest maďarismus.“ (*Hurban tamtiež.*) *Hurbanovo* rozčarovanie ešte utvrdil list maď. študentov, poslaný mu hneď nato (13—14. X. 40), v ktorom mu hrozia šibenicami. (Pri cit. *Hurbanovom* liste.)

zpráva o vizitácii Seberíniho v obci Gyón, uverejnená v Jelenkore a nadpísaná význačne „Slovakizácia v našej vlasti“, vytýka, že hoc starší obyvatelia tejto obce rozumejú dobre maďarsky, mladší však dokonca však lepšie ako slovensky, jak uvítacia reč a kázeň miestneho kazateľa Samuela Bartholomaeidesa, tak i prívet superintendentov bol slovenský. Obrana superintendentova, že pri cirkevných vizitáciách užíva sa reč sboru, respektíve jeho väčšiny, pričom superintendent postupuje podľa výkazu seniorátu (a v Gyóni sú maďarské bohoslužby len každú štvrtú nedeľu),⁹³ vyvoláva len ďalšie útoky proti nemu, respektíve proti pôvodcom skutku, obetujúceho najsvätejšiu vec národu, k tomu ešte v rozpore so zákonom, pravidlám slušnosti, a dáva príležitosť i k poznámkam všeobecnejšieho rázu⁹⁴ proti evanjelikom a ich kňazom, ktorí predovšetkým chcú pracovať na rozkvet slovenskej reči v Uhorsku na úkor maďarčiny.⁹⁵ Poukazuje sa tiež na príklad palatínov, ktorý na nemeckú a latinskú pozdravnú reč streleckého ústavu v Pešti odpovedal maďarsky,⁹⁶ a dištriktuálneho dozorca banského, ktorý na latinskú inštaláciu reč Seberíniho na dištriktuálnom konvente (8. IX. 1840) odpovedá tiež maďarsky.⁹⁷ Ďalej sa vytýka superintendentovi, že nepozná rečové pomery podriadených sborov. Od superintendenta a i od seniora by sa skôr očakávalo maďarizačné rozhodnutie. V tejto súvislosti, ako príklad na podobné snahy, znova sa oživuje Jozeffyho pastiersky list k cirkvi niredházskej a kladie sa do protivy s nariadením čanádskoho katolíckeho biskupa Lonovicsa o maďarskom prednášaní pastorálky v diecéznom seminári. Ako program pripomína sa Zayova nástupná reč: pomaďarčenie vlasti. Seberíniho nová obrana, z ktorej treba vyzdvihnúť najmä miesto, že Seberíni nie je nepriateľ maďarčiny, pre rozšírenie ktorej vraj urobil iste viac než písať svojimi útočnými článkami, zapadá v hluchote a v nových útokoch podobného rázu, tentoraz, pravda, nie už proti Seberíniemu,⁹⁸ ale proti rektorovi cirkvi čalomianskej, ktorý sa opovážil konať pohrebné úkony v Nyéku, v obci čisto maďarskej, slovensky. Ak rektor vraj vie maďarsky, jeho postup je tým povážlivejší, keďže svedčí o opovrhovaní maďarskou národnosťou a rečou, ak nevie, tak na vine sú vraj predstavení, ktorý sa nepostarali, aby v smysle posledného zákona za cirkevných služobníkov boli ustanovené len osoby maďarčiny znalé.⁹⁹

⁹³) Útočník (*Lőrinczy*) vo svojej odpovedi tvrdí, že každú tretiu nedeľu.

⁹⁴) Istého bližšie neznámeho P. L. (asi L. *Petényiho*, ev. farára vo V. Luboreči.)

⁹⁵) Podobný, hoc nie tak obecný útok odznel málo predtým v Társalkodó, č. 72 zo dňa 5. IX. 1840, str. 288 z pera istého Cs. O., ktorý v článku o ilyriizme spomína, že Slováci, s výnimkou niektorých peštianskych a považských Slovákov a niekoľkých kňazov, nestavajú sa proti maďarčine.

⁹⁶) Zpravu o tom vid v Jelenkore, 1840, č. 71 zo dňa 2. IX., str. 282.

⁹⁷) Zpráva tamtiež, č. 74 zo dňa 12. IX., str. 294.

⁹⁸) K útokom na *Seberíniho* porovn. Jelenkor, 1840, č. 77, 80, 84, 88 a 89 (23. IX., 3., 17. a 31. X., a 4. XI. 1840), str. 306, 318, 333, 349, 353.

⁹⁹) Tamtiež, č. 96 zo dňa 28. XI. 1840, str. 382. Pravda v tomto prípade

Tieto novinárske útoky dávajú gr. Zaymu podnet, aby sa obrátil na superintendenta Jozeffyho (a pravdepodobne i Seberíniho)¹⁰⁰ a, pripomenúc mu i prípad niredhátsky, požiadal ho, aby napomáhaním maďarčiny v budúcnosti snažil sa zo všetkých síl smazať so slovenského protestantizmu každý tieň a postaral sa najmä o to, aby vo všetkých školách superintendencie vyučovalo sa vedám maďarsky. Jozeffy na svoje ospravedlnenie zasiela Zaymu tlačný text svojho pastierskeho listu a aj inak ukazuje na neodôvodnenosť ponôb a žalôb na tiskú superintendenciu vo veci šírenia maďarčiny, kde dokonca vraj časove predstihli superintendenciu banskú, kladenú im za vzor. Brániac súčasne i Seberíniho, smele sa osvedčuje i v jeho mene, že sú síce Slováci, milujúci svoju materinskú reč práve tak, ako milujú Maďari svoju, preto ale nie sú nepriateľmi reči maďarskej. Nesúhlasia len s násilnými prostriedkami pri jej šírení, najmä s jej natískaním do kostolov. Obranu Jozeffyho berie Zay na vedomie so zrejším uspokojením. Neprijemný dojem, ktorý tieto prvé kroky Zayove vyvolaly, nepodarilo sa však tým zamedziť.¹⁰¹

Roztrpčenie myslí proti Zaymu rastie, keď Zay onedlho po skončení gen. konventu z r. 1840 vystupuje proti hlavnej bašte vtedajšieho slovanského ducha na Slovensku, proti prešporskej katedre a k nej pripojenému Ústavu.

5. PREŠPORSKA KATEDRA.

Prešporská katedra reči a literatúry československej bola jedinou (a i to len mimoriadnou) stolicou tohoto druhu nielen na vtedajšom Slovensku, ale i v celom Uhorsku. Jej úradným cieľom bolo síce len cvičenie teológov, nastávajúcich to kazateľov a učiteľov, v ich budúcej cirkevno-úradnej reči, no popri tejto úlohe oficiálnej katedra mala i značný význam národný a národne-obrodzenský. Tento širší cieľ sledovala najmä Jednota mládeže, založená cieľom hlbšieho vzdelania sa v reči a literatúre slovenskej (najmä prostredníctvom vlastných pokusov a prác literárnych) po vzore kežmarskom r. 1828. Jednota táto r. 1836, v dôsledku všeobecného zákazu akýchkoľvek sdružení a spoločností na školách, síce formálne zanikla, no jestvovala ďalej pod spôsobom (neformálneho) sdruženia žiakov reči a literatúry československej, sústreďujúcich sa vo forme rečových cvičení pod vedením profesora, respektíve jeho námestníka pri katedre i naďalej pod spoločným

bola, že Nyék bol síce maďarský, ale matkocirkev slovenská, takže rektor nemusel vedieť maďarsky, čo uznáva aj E. *Menypóri* v Társalkodó, č. 102 zo dňa 19. XII., str. 405, ktorý súčasne poukazuje i na nesprávny výklad cit. zákona.

¹⁰⁰ Časový prípad (útoky v novinách) týkal sa priamo *Seberíniho* a len nepriamo *Jozeffyho*. Možno preto takmer s úplnou istotou predpokladať, že Zay obrátil sa totožným spôsobom i na *Seberíniho*.

¹⁰¹ Porovn. D., č. 19 a 21.

názvom Ústavu slovanského, ktorému bol daný do opatery i celý majetok bývalej Jednoty (knihovňa, archív, pokladnica).

Je iste zaujímavé, že Ústav práve po svojej reorganizácii dostáva sa do vyšetrovania. Spolok dostal r. 1834 darom od poľského národovca Andruškiewiča obraz Sobieského. V ďakovnom liste, danom mu pri doručení, bratislavskí študenti sa žalujú medzi iným i na Maďarov, ako na svojich nepriateľov, ktorí im vo všetkom robia prekážky. Andruškiewič bol však v Prešove chytený a dostal sa pred trestný súd. Aby dokázal, že nepatrí k nejakým nespoľahlivým živlom, preukázal sa listom bratislavského Spolku učencov reči a literatúry čsl. Súd, vidiac tam spomenutý výrok, postúpil vec kráľ. rade, kde palatín nariaďuje vyšetrovanie. Škol'ský konses (najmä prof. Ševrlay) sa ujal mládeže (inkriminovaný výrok mládeže vyložila v tom smysle, že sa vzťahuje len na bratislavských Maďarov) a v osobitnom obrannom spise sa mu podarilo mládež obhájiť. R. 1839 i uh. dv. kancelár Mailáth, i palatín arciknieža Jozef berú na vedomie vysvetlenie a spokojujú sa napomenutím, aby ústav držal sa prísne svojho pedagogického cieľa a nepodpaľoval národnostné vášne. Ústav sa však stáva vo svojej korešpondencii opatrnejším. Pod menom ústavu, tedy do istej miery úradne, korešponduje len vo veci knihovne, ostatnú korešpondenciu sveruje jednotlivým svojim členom, prideliac im jednotlivé okresy.¹⁰² Podobne priaznive vyznieva pre Ústav i vyšetrovanie r. 1840 pre styky s viedenskými Čechmi, Poliakmi, pre návštevu Bodjanského a vôbec pre údajné štátu nebezpečné tendencie, a to predovšetkým v dôsledku disciplinovanosti členov Ústavu, ako i dobroprajnosti príslušných profesorov.¹⁰³

Boly to pravdepodobne tieto udalosti a s nimi spojené vyšetrovania, pravdepodobne však a snáď predovšetkým aj zvýšená pozornosť, s ktorou začína činnosť Ústavu sledovať maďarská, lepšie maďarizátorská verejnosť¹⁰⁴, ktoré ukázaly slovenským národovcom vratkosť ustanovizne, akou bol Ústav, a nútily ich starať sa o lepšie zabezpečenie cieľov, vykonávanie ktorých na Ústav pripadalo. Deje sa tak predovšetkým lepším podložením Ústavu

¹⁰²⁾ Porovn. K.-P., č. 1029/1839 a list A. H. *Škultétyho A. Vrchovskému* zo dňa 30. X. 1839 v S. N. M. Korešpondencia (akýsi druh pisaných novín) členov Ústavu (a vôbec aj ostatných národovcov) bola v službách kollárovej vzájomnosti. Jednotliví prívrženci vzájomnosti boli povinní podávať s času na čas iným členom zprávy o literárnom a národnom živote, ktorí ich zasa dávali ďalej. Z toho — zdá sa — povstalo podozrenie o tajnej spoločnosti. Porovn. SP, I, 305; XXXIV, 322, 382 a korešp. ústavov, *Vrchovského* a i. Otázka nesvornosti medzi slov. a maď. mládežou bola pretriasaná i na gen. konvente r. 1839. Zastancom slov. mládeže proti žalobám *Benyovského* bol zase prof. *Ševrlay*, ktorý poukázal na to, že príčinou nesvornosti je maďarizácia. Na to prisvedčil aj *Štromsky*, ba i sám *Zay*. Ústavu sa zaujali i *Ostrolúcky* z Novohradskej. (Porovn. pozostalosť *Vrchovského*.)

¹⁰³⁾ Porovn. o tom viac v mojom Slov. povstaní, I., 1. str. 353—54.

¹⁰⁴⁾ Porovn. článok R. Gy. v Századunk, 1840, č. 27 (2. IV.): *Jegyzések Pozsonyról*, kde sa autor s ľútosťou pozastavuje nad tým, že na bratisl. lýceu sa vyučuje slov. reči a literatúre, a odpoveď *Hurbanovu* v Květoch 1840, str. 183 n. a 190 n.

po stránke finančnej. Po celom Slovensku konajú sa na tento cieľ sbierky, a to s výsledkom dosť značným.¹⁰⁵ Hlavný cieľ, ktorý vtedajší vedúci národovci sledujú a na podloženie ktorého malo slúžiť predovšetkým vlastne i podujatie predošlé, je však ďalšie vybudovanie Ústavu a premenenie mimoriadnej profesúry Palkovičovej v riadnu katedru, potvrdenú a ochraňovanú samým podunajským dištriktom.¹⁰⁶

Tieto snahy vlastne len obnovujú staršie pokusy v tomto smere z počiatku rokov dvadsiatych, keď sa slovenské evanjelické kruhy tiež snažily — bez úspechu — o zverejnenie slovenskej katedry pri bratislavskom lýceu¹⁰⁷. Podnet vyhodí tento raz zo seniorátu liptovského. Seniorálny konvent liptovský, konaný dňa 30. VI. 1840 vo Vrbici—Sv. Mikuláši uzaviera obrátiť sa úradne na dištriktuálny konvent so žiadosťou, aby slovenská katedra v Bratislave bola zverejnená, na ktorý cieľ je seniorát ochotný venovať každoročne úroky sumy, sossbieranej v jeho lone. V osobitnom podaní seniorátu na dištriktuálny konvent sa zdôrazňuje potreba a dôležitosť vzdelania budúcich kňazov a učiteľov v slovenskej reči. Dištriktuálny konvent však, konaný za predsedníctva gr. Zayho v jeho sídle dňa 14. VII., vybavuje vec odkladave. Bez vyrozumienia a súhlasu miestneho bratislavského konventu, v lone ktorej cirkvi ústav je, nemôže vraj v tejto veci nič uzavrieť, keďže okrem toho je sporná i jeho kompetencia vo veci zriaďovania verejných učebných stolíc. Odkazuje tedy žiadateľov na miestny konvent bratislavský.¹⁰⁸

Udržanie slovenskej katedry pre Slovákov v tejto dobe bolo tým dôležitejšie, že katedra bola existenčným a pôsobnostným predpokladom pre Štúra, ktorý, opierajúc sa o ňu, mienil uskutočňovať, po svojom návrate z Nemecka, svoj rozsiahly národný program. Preto aj odmietol (ešte z Halle) na jar 1840 pozvanie na profesora teologie do Kežmarku. Boly to predovšetkým noviny, ktoré zamýšľal Štúr vydávať, ale to mal byť len počiatok plánu, na konci ktorého bolo snemové poslanstvo Štúrovo. Tento program je podporovaný väčšinou vtedajších evanjelických vedúcich ľudí, čím si vysvetlíme aj ich zaujatosť o katedru a o jej peňažné

¹⁰⁵) Najmä značný úspech mala sbierková akcia v Liptovskej. O sbierkach porovn. Květy, 1840, str. 135 a 1841, str. 16; Tatranka, II. 2, str. 119 a II. 3, str. 104. SP, XXXI, 381 a 505.

¹⁰⁶) Prešporské lýceum a i mimoriadna stolica reči československej patrila predovšetkým do pôsobnosti miestneho sboru, rešp. miestneho mestského seniorátu bratislavského. Bola však ustálená aj dištriktom. Preto sa javia aj snahy zabezpečiť voľbu profesora po stránke národnej. Voľbu profesora miestnym konventom prirovnáva už *Ollik* (v liste *Vrchovskému* zo dňa 29. IX. 1839 — a. Šk.) situácii z bajky, kde si ovce za smierčieho sudcu zvolily vlka. „Convent záleží z údů nám nepřiznivých, Němců a Maďarů; jak lehce Slovensko oklamano býti může.“

¹⁰⁷) Porovn. Reflexiones trenčianskeho seniora Jána *Zúbka* zo 14. I. 1820 v archíve superintendencie podunajskej. R. 1839 pretriasajú sa plány postaviť Ústav pod patronanciu zamýšľanej Národnej učenej spoločnosti. (P. *Ollik* 29. IX. 1839 *Škultétymu*.)

¹⁰⁸) Porovn. D., č. 9 a 10 tu.

zabezpečenie. Pohyb v záujme katedry v lete 1840 je priamo vyvolaný Štúrom samým ešte z Halle.¹⁰⁹

Katedra bola obsadená Palkovičom, s ktorým národovci síce neboli spokojní, ale ktorého sa nechceli dotýkať, keďže očakávali od neho, že svoj majetok poručí Ústavu. Riešenie sa našlo tým spôsobom, že profesorom by i naďalej ostal Palkovič, vlastné povinnosti profesora by však vykonával Štúr s titulom adjunkta.¹¹⁰ Týmto spojením s osobou Štúrovou, známou maďarským kruhom po stránke národnostnej dostatočne už z jeho drevňajšieho pôsobenia medzi bratislavskou mládežou, vec katedry sa do istej miery zafažovala. Ale vzhľadom na Štúrove národné plány, ako i na plán protivníkov, nechať smrťou Palkovičovou katedru zaniknúť, nebolo iného východiska. Išlo proste o akúsi skúšku síl, o výsledku ktorej, hoc Štúr mal hodne prívržencov jak v miestnom bratislavskom, tak a najmä v dištriktuálnom konvente, mnohí pri tom všetkom pochybovali.¹¹¹

Hlavným odporcom bratislavskej katedry, najmä však dosadnutia Štúrovo na ňu bol sám nový hlavný dozorca ev. a. v. cirkvi gr. Karol Zay. Znepokojený Štúrovými plánmi, obracia sa na Štúra onedlho po jeho návrate z Nemecka v osobitnom liste (8. X.), adresovanom Štúrovmu bratovi Karolovi, profesorovi ev. gymnázia v Modre. Zay, ovplyvnený pravdepodobne akciou lip-tovského seniorátu, vychodí tu z predpokladu, že Štúr chce založiť pri prešporskom lýceu novú katedru. Je toho názoru, že takýto počín by sa protivil nielen jeho mienke, ktorá by tu konečne nemusela padať na váhu, ale i jasnému predpisu zákona a vládnym nariadeniam. Nedá sa preto vraj očakávať, že by zriadenie katedry bolo vládou podporované, naopak, i keby sa ju podarilo založiť, bola by onedlho zrušená, a vrchnosť, ktorá zriadenie katedry povolila, vzatá na zodpovednosť. Podľa Zayho niet totiž najmenej pochybnosti, že vláda by Zaymu alebo niekomu inému uložila prísne vyšetrowanie, len čo by sa o úmysloch Štúrových dozvedela. Následok by bolo okamžité zrušenie katedry. Zay síce dobre vie, že cieľom katedry je výlučne len vzdelávanie slovanskej reči. Ale znenie zákona a vyššie úmysly sú jasné. Dôvody tu nič nepomáhajú. V ďalšom Zay upozorňuje na možnú zlú odozvu, ktorú by toto počínanie pre vec protestantov mohlo vyvolať po stoliciah a snád i na najbližšom sneme. Odcudzilo by tiež znova kalvínov. Slovom, zriadenie slovenskej katedry v uhorskej kra-

¹⁰⁹) Porovn. Štúrov list zo dňa 20. IV. 1840 A. H. Škultétymu (SP, I, 411), Pospíšilovi zo dňa 28. II. 1840 (Frýdecký: Dopisy L. Štúra J. Pospíšilovi, 45 n.) a list Staňkovi zo dňa 15. I. 1842 (N. M. P.).

¹¹⁰) Porovn. list Štúrov M. M. Hodžovi zo dňa 2. X. 1840 v a. m. Bratislavy, č. 945/8 (pozostalosť Hodžova). Titul námestníka, suplenta pre svoju dočasnosť a i preto, že ho užival už i pred svojím odchodom do Nemecka, Štúrovi nevyhovoval.

¹¹¹) Porovn. cit. Štúrov list M. M. Hodžovi zo dňa 2. X. 1840, ďalej list Karola Černu zo dňa 16. X. 1840 neznámemu ev. farárovi do Trenčianskej (asi púchovskému S. Melfelberovi) v S. N. M. (rozl. korešp.).

jine vyššie miesta nikdy nepripustia. A keby sa i podarilo katedru zriadiť, pod útokmi so všetkých strán by sa musela zrútiť. Ak sa Štúr chce venovať zveľaďovaniu slovanskej reči, nech sa snaží nájsť si zamestnanie v dedičných zemiach. V Uhorsku, ak len od svojho predsavzatia neustúpi, sotva bude mať úspech.

Štúr vo svojej odpovedi (25. X.) márne sa snaží Zaymu vylôžiť, že nejde o zriadenie novej katedry, ale len o to, aby vedľa staručkého Palkoviča zastával miesto suplenta, ktoré miesto zostával už aj pred svojím odchodom do Nemecka. Márne je tiež dôvodenie Štúrovo, že rozkvet Uhorska nie je možný bez vzdelania aj jeho slovanskej časti, na ktorom mieni pracovať Štúr; že katedra sleduje len cieľ oboznámiť budúcich kazateľov a učiteľov ľudu s rečou tohoto ľudu, proti čomu — tak dúfa — nebude mať námietok ani Zay, ani Maďari. Bez účinku ostalo na Zayho aj Štúrovo odvolávanie sa na zásady vlády, snažiacej sa podporovať vzdelanie všetkých svojich národov rovnako, a jeho nádej, že vláda, informovaná o pravom jej poslaní, katedru potvrdí. Štúr síce vie, že sú mnohí, čo z lásky k vlasti majú obavy, že pestovanie slovanskej reči a vzdelávanie slovanského ľudu napomáha isté cudzie vplyvy. Tieto obavy sú však bezdôvodné. Práve naopak. Podpora duchovných a s nimi súvisiacich hmotných záujmov, ktoré sú silnejšie ako národnostné sympatie, príchynnosť Slovanov k Uhorsku len zvýši. Radu Zayovu, odísť do dedičných zemí, odbyva poukazom na svoju snahu, slúžiť vlasti doma, a na jeho hrozby odpovedá ochotou i trpieť za vec tak vznešenú, ako je vzdelanie národa.

Všetky dôvody Štúrove ostaly však na Zayho bez účinku, úplne podľa jeho výroku v predošlom liste k Štúrovi: „Argumentationes hic nil opitulantur.“ Vo svojej odpovedi zo dňa 31. X. vyslovuje len ľútosť, že tak nadaný mladý muž ako Štúr chce zmrhať svoj čas a svoje sily na ciele, ktoré sú v Uhorsku nie na mieste a ani nie na čase. Slovenskú reč vzdelávať za účelmi, udávanými Štúrom, podľa Zayho nie je treba, keďže na tento cieľ (vzdelávať ľud v náboženstve, v mravnosti a viesť ho k ľudskosti, k láske k vlasti, k ústavnej slobode a k vernosti voči panovníkovi) úplne postačuje doterajší jej stupeň vzdelanosti. Pôsobíť v záujme človečenstva je možno aj inde než na slovenskej katedre. Povinnosť Štúrova podľa Zayho je pracovať za vlast, vieru a maďarizmus, a nie mrhať svoje nadanie na etymologizovanie. Na odôvodnenie opakuje tu Zay hlavné myšlienky svojej inauguralnej reči a končí svoju odpoveď vyslovením ľútosti, ak bude musieť proti Štúrovi, ktorého nemohol presvedčiť ako Zay, zakročiť niekedy ako generálny inšpektor.¹¹²

Zay súčasne vystríha profesorov prešporského lýcea, aby sa neopovážili prijať Štúra ani za suplenta, a obracia sa i na iných cirkevných činiteľov, aby vec nepodporovali. Súčasne prenikajú

¹¹²⁾ Korešp. Štúr — Zay viď v D., č. 16, 17 a 18 tu.

i zprávy, že Zay chce ťahať Štúra na zodpovednosť, že študoval v Halle (tedy na univerzite zakázanej), hoc mal pas do Berlína.¹¹³

O nepotrebnosti pestovania slovenčiny na školách podobné názory hlása už pred Zaym Karol Sándor vo svojom článku v Társalkodó (12. IX. 1840) o slovenskej a maďarskej reči. Mravnosť v ľuďoch je podľa neho možno pestovať i bez zveľaďovania slovenskej reči. Na vzdelávanie ľudu stačí totiž stupeň znalosti reči, nadobudnutý s materinským mliekom. Nemci alebo Maďari dostávajú sa za farárov do slovenských cirkví len veľmi zriedka, preto pestovanie (najmä nútené) slovenskej reči na stredných školách je zbytočné, ba nakoľko by malo za následok zanedbávanie iných užitočných vied, priam škodlivé. Maďarčina pri pestovaní slovenčiny nemôže byť nikdy všeobecná alebo obľúbená. Inak Sándor vo svojom článku snaží sa dokázať, že nie celá evanjelická cirkev, ale len niekoľko farárov a učiteľov sa zastáva slovenčiny.¹¹⁴ Priamy útok na prešporskú katedru zjavuje sa v tomto čase i v maďarských novinách.¹¹⁵

Korešpondenciou medzi Štúrom a Zaym bol akosi symbolicky zahájený dlhý zápas o prešporskú katedru, ktorý sa postupom času rozrastá v boj o rečové ústavy slovenské vôbec. Ozvuky tohto zápasu nachádzame nielen na celom Slovensku (zprávy o nebezpečenstve, hroziacom prešporskej katedre, rozletely sa čoskoro po všetkých národovcoch), ale i po celej krajine, ba i v slovenskom zahraničí.¹¹⁶ Dôležitosť katedry je jasná všetkým súčasníkom, niemenej potreba jej obrany. Vidia v ňom posledný prístav a útočisko slovenskej národnosti.¹¹⁷

Je to predovšetkým, prirodzene, sám Štúr, ktorý informuje národovcov doma i v zahraničí o nepriaznivom vystúpení Zayovom¹¹⁸. Robia však tak aj niektorí iní členovia Ústavu a zpráva o nebezpečenstve, hroziacom Ústavu, je dávaná ďalej i jednotlivými národovcami (čiastočne bývalými členmi Ústavu). Národy na záchranu sú rozličné. Na jednej strane je tu snaha vyvolať zakročenie slovenských seniorátov podunajskej superintendencie a zabezpečiť si ich podporu (po zákaze Zayovom vec povolíť,

¹¹³) Porovn. cit. u. list K. L. Černu zo dňa 16. X. 1840 do Trenčianskej a list Kollárov *Škultétymu* zo dňa 20. X. 1840 (korešp. *Škultétého*) v S. N. M.

¹¹⁴) Porovn. D., č. 12.

¹¹⁵) V zpráve o inštalácii dvoch nových profesorov kežmarského lýcea jej pôvodca očakáva od jedného z nich, prof. teológie Samuela *Lőrincsi*ka okrem dobrého vplyvu v smere náboženskom i dobrý vplyv v smere maďarofilskom. „Hissziük továbbá, mert a tisztelt tanár ismeri hazánk szellemét, hogy névszerint a tót születésü i f j a k a t vissza fogja tartóztatni azon káros iránytól, melynek kivált Pozsonyban indultak, de melyet nekik csak tudatlanság javasolhat, mert evang. egyházunk felszámíthatlan kárával van összekötve, számba nem vevén tulajdon vesztességöket a danaida-munkában.“ (Jelenkor, 1840, č. 89 zo dňa 4. XI., str. 354: Késmárk.)

¹¹⁶) Porovn. napr. zprávy *Šafaříkove Pogodinovi* zo dňa 31. X. 1840 a 18. IV. 1841. (Francev: Koresp. P. J. Šafaříka, II, č. 51 a 55.)

¹¹⁷) Porovn. list Kollárov *Škultétymu* zo dňa 20. X. 1840 v A. H., III/1, č. 1.

¹¹⁸) Jeden z jeho listov Ct. *Cochiusovi* zo dňa 4. XII. 1840 uverejňuje *Hurban* v SP, I, 543—44.

danom miestnemu profesorátu a konventu) na najbližšom dištriktuálnom konvente,¹¹⁹ na druhej strane však niektorí z vtedajších vedúcich činiteľov, v lepšej znalosti skutočných pomerov, narádzajú obrátiť sa hneď osobitným prosbopisom na panovníka so žiadosťou o záchranu a potvrdenie Ústavu. K poslednejším patrí predovšetkým Kollár. Rekurz by mal podľa neho podpísať prof. Palkovič a iní predstavení Ústavu, prípadne i rektor a niektorí z profesorov lýcea, keby chceli. Ústav zničiť, to sa nesmie pripustiť za žiadnu cenu. „Z národnosti a řeči od Boha nám dané, jenom Bohu počet dáti povinni sme.“ — „Ne náš, ale boží dar a poklad zastáváme: národ a řeč.“ Kollár hneď posielala i náčrtok rekuru, vypracovaný A. Vrchovským.¹²⁰

Hlas a nárada Kollárova našly u bratislavských, kde ako sme videli, myšlienka, obrátiť sa na panovníka, mihla sa už predtým,¹²¹ pripravenú pôdu. K uskutočneniu náradu však, aspoň v tejto forme, zatiaľ nedochodí. Predovšetkým pre slovenskú neodhodlanosť a nerozhodnosť. Veď už i sami navrhovatelia podujatia na záchranu a zaistenie prešporskej katedry na dištriktuálnom konvente, teda počnu ďaleko menej významného, majú oprávnené obavy, že čisto slovenské senioráty, ako boly napr. trenčiansky a turčiansky, nebudú sa chcieť alebo nebudú si trúfať o vec sa zaujať.¹²² Závislosť kňazov na ich svetských patrónoch a dozorcoch,¹²³ tiež snáď obavy celocirkevné, aby nejakým pomýleným krokom cirkev evanjelická nepobúrila proti sebe stoličnú a krajinskú verejnosť, na stanovisku ktorej záviselo prajné riešenie cirkevno-politických otázok na sneme, sú hlavnějšími príčinami, pre ktoré k narádzanému rekuru nedochodí. Pravda, len zatiaľ, bo myšlienka naň sa už viac nestráca. Proti Kollárovi, ktorý s domácimi inštaniami, cirkevnými i svetskými, už definívne zúčtoval, v Bratislave a i na ostatnom Slovensku prevládla mienka, že najprv treba sa ešte pokúsiť o priaznivé vyriešenie otázky na domácich (ktorým prípadný rekurz i tak bude poslaný na vyjadrenie), predovšetkým cirkevných fórach, a len v prípade neúspechu siahnuť k prostriedku poslednému, k rekuru.¹²⁴ V záujme tejto politiky, Štúr,

¹¹⁹) Porovn. cit. už list Karola Lidumila Černu zo dňa 16. X. 1840 do Trenč. cieľom získania seniorátu trenčianskeho, o stanovisku ktorého (práve tak aj o senioráte turčianskom) sú pochybnosti: list S. Jurkoviča Škultétymu, aby si hľadeli získať niektorých členov seniorátu nitrianskeho pre vec zo dňa 14. II. 1841 (S. N. M.); túto radu dávajú členom ústavu i profesori lýcea Schröer a Šimko.

¹²⁰) Porovn. Kollárov list Škultétymu zo dňa 20. X. 1840 v S. N. M. Na tento náčrtok sa asi vzťahuje začiatok listu Ollikovho Škultétymu (Pešť, 29. X. 1840): „P. Kollár Vám poslal, čo, to viš.“ (List je nateraz neprístupný.)

¹²¹) Porovn. Hurbanovu výzvu zo dňa 3. X. vyššie na str. 30.

¹²²) Porovn. pozn. 119 tu.

¹²³) Porovn. v tom smere na pr. Kollárov Cestopis, str. VII., tiež Soltisovu Apologiu, str. 34n. O tejto závislosti a o potrebných ohľadoch z nej plynúcich porovn. aj Kuzmányho zmienku v liste Pospíšilovi (14. VII. 1841 u Bujnáka: Kuzmány, str. 133).

¹²⁴) Porovn. napr. list Štúrov Pospíšilovi 6. XI. 1840 (Frýdecký: Dopisy E. Št. J. Pospíšilovi, 33n.) a Gajovi 3. XII. 1840 (Paul: Dopisy čsl. spisovatelů

ktorý — zdá sa — je hlavným stúpencom tohoto smeru, je nútený zatiaľ krotiť aj niektorých svojich horkokrvnejších prívržencov, stúpencom to politiky radikálnejšej.¹²⁵

Študujúca mládež, vidiac nezdar najväznejšieho počinu na svoju záchranu, chopila sa iného, do istej miery svojpomocného prostriedku. K narodeninám cisárovým mali byť, podľa staršieho už zvyku,¹²⁶ vydané oslavné básne, kde by pri tej príležitosti boli vyjadrené aj túžby a nádeje slovenské. Prešporský ústav vyzval aj ostatné ústavy, aby sa pridaly k podujatiu. Plán sa však v takomto širšom merítke nepodaril. Predovšetkým pre neochotu a odpor prof. Hlaváčka, ktorý prekvapený prudkosťou odozvy na Jitřenku¹²⁷, zabránil členom levočského ústavu mať na podujatí podiel s tým, dozaista správnym odôvodnením, že prejaviteľ národné túžby by mali dospelí muži, zastávajúci verejné úrady a postavenia, a nie študujúca mládež. V dôsledku tohoto stanoviska Levočanov odpadol potom i Kežmarok, hoc príslušná báseň bola už hotová.¹²⁸ „Cyty vďčnosti“ však predsa vyšly ako osobitný prejav „ústavů slovenských na školách evanjelických a. v. v Uhřích“, kde aj počet básní mal nasvedčovať, že sú zastúpené všetky ústavy. „Cyty“, vytlačené v Bratislave, boli podľa zprávy veľmi mile prijaté, a ústavom nedostalo sa poďakovania len preto, že na pocte nebola udaná adresa.¹²⁹ V politicko-národnom ohľade Cyty opätovne zdôrazňujú, že panovník nedopustí, aby Slovania, hlavný jeho národ, boli obraní o svoju reč, keďže veľmi dobre vie, že „matkou cnosti a osvety jest řeč mateřská“, a dávajú výraz svojej úfnosti v jeho spravodlivosť a ochranu.¹³⁰

St. Vrazovi a Lj. Gajovi, č. 96.) Tiež Štúrov list Štaňkovi zo dňa 22. IX. 1841 v N. M. P. (Uverejnený, koniec a bez dáta, v SMS VII, 156 n.) O nejednotnosti myslí v slov. ev. tábore svedčí aj Kollárov list Palkovičovi zo dňa 5. I. 1840, kde mu Kollár vo veci katedry píše: „musíme se tedy usjednotiti v svých domněních a silách.“ (Tatranka, II. I, str. 62.)

¹²⁵) Predovšetkým samého Hurbana, ktorý vo svojej zpráve v Květoch zo dňa 17. XII. zastáva myšlienku, že by bolo slušné, aby na prešporskom a na ostatných vyšších ev. školách na Slovensku po opustení vyučovacej reči latinskej vyučovalo sa „československy“ a nemecky. (Porovn. aj Štúrov list Pospíšilovi zo dňa 6. I. 1841 u Frýdeckého, c. m., str. 40n.) Hurban tiež hovorí vo svojom liste Hodžovi zo dňa 6. II. 1841 (pozost. Hodžova v a. m. Brat., č. 944/44) o vytlačení „adresy“ v Nemecku asi v 6000 výtlačkoch a o prípravení Slovenska k opozícii týmto spôsobom. Z listu, bohužiaľ, nevidno, o akú adresu ide. Snáď o petíciu z r. 1840.

¹²⁶) Prvú zmienku má Štúr v liste Štorchovi zo dňa 2. I. 1838 (N. M. P.): „Věc s city stojí, a jsme na rozpacích, máme-li ji obnoviti.“ R. 1839 napísal (pravda, už až k Ferdinandovým meninám 5. VI.) na výzvu D. J. Bórica (Viedeň, 16. III. 1839) oslavnú báseň A. H. Škultěty. (Vyšla tiež tlačou. — Korešp. Šk. v S. N. M.) Bórik vtedy študoval na vied. teologickom prot. ústave, kde bolo zvykom pozdravovať cisára k jeho narodeninám v 4 rečiach.

¹²⁷) Viď nasl. kapitolku.

¹²⁸) Porovn. Čipkayho list Škultětymu 5. III. 1841 (Korešp. Šk. v S. N. M.)

¹²⁹) Francisci Škultětymu 5. VI. 1841. (Šk. korešp. v S. N. M.)

¹³⁰) Obširny referát s výňatkami o Citoch majú aj Květy, 1841, príl. N. viny z oboru lit., umění a věd, č. XI. (3. VI. 1841) str. 41—42.

Je to pravdepodobne tento počín bratislavskej mládeže, ktorý sa dostáva ku Kollárovi skreslene v tej forme, že Štúr, ktorý stál už pravdepodobne v čele pohybu, zapodieva sa myšlienkou predstúpiť pred panovníka a jeho vládu so žiadosťami v mene všetkých uhorských Slovanov. Kollár túto myšlienku víta a hneď aj posíla Štúrovi svoj návrh na spôsob jej uskutočnenia. Podľa tohoto Kollárovho plánu spoločný rekurz by mal obsahovať len požiadavky, spoločné všetkým slovanským národom v Uhorsku. Svoje žiadosti zvlášťne by si mohol každý národ podať osobitne. Spoločný rekurz by podala vo Viedni osobitná deputácia, v ktorej by slovanské národy Uhorska (Slováci, Chorváti, Slavonci, Rusíni, Slovinci) mali po jednom členovi. Deputácia by sa síšla v Bratislave. Celoslovanský rekurz uhorský by bol podľa pomyslov Kollárových len prvým stupňom slovanskej súdržnosti, ďalším by mal byť spoločný rekurz všetkých Slovanov v Rakúsku.

Hlavné myšlienky uhorského rekurzu slovanského, ako ich načrtáva Kollár v prílohe svojho listu, by boli tieto: Vláda nech všemožne podporuje vzdelanosť uhorských Slovanov, nech povolí zriadiť slovanskú akadémiu po spôsobe maďarskej, nech uvoľní cenzúru, tak ako Maďarom, nech podporuje a rozširuje spolky miernosti, matice, nedeľné školy, priemysel, továrne, manufaktúry atď. Maďarčina nemá byť uvádzaná do všetkých škôl, najmä nižších, ale výchova nech sa deje v rečiach materinských. Na vyšších školách majú byť niektoré predmety prednášané i slovansky (tak ako maďarsky). Na peštianskej univerzite nech je zriadená katedra a profesorát pre všetkých uhorských Slovanov, na akadémiách, lýceách a gymnáziách nech sú slovanskí profesori a menšie katedry. Aby slovanská národnosť mala na uhorskom sneme svojich osobitných zástupcov, ktorí by mali právo hovoriť tam latincky a slovansky. V slovanských stolicích majú úrady, svetské i cirkevné vrchnosti v styku s ľudom úradovať (ústne i písomne) slovansky a tak prijímať a i vybavovať aj súkromné podania. Hlavní župani a podžupani, ako aj bohatšia menšina zemianstva nemajú zabráňovať chudobnejšiemu zemianstvu v stoličných shromaždeniach hovoriť slovansky, ale to skôr umožniť zavedením slovanského protokolu. Hodnostári a úradníci (od hlavného župana až po dedinského notára), kňazi a učitelia v slovanských krajoch majú pri nastúpení svojho úradu ovládať slovanskú reč a preukázať sa jej znalosťou vysvedčením o vykonanej skúške u biskupa, superintendenta, univ. profesora atď. Mužovia, zaslúžili o slovanskú literatúru a národnosť, majú byť odmeňovaní a vážení, a nie prenasledovaní a potupovaní. Maďarizácia mien nech nie je povolená. Zay, zvolený intrigami a bezprávne, nech je sosadený.¹³¹

¹³¹⁾ List Kollárov a náčrtok rekurzu v A. H., III. 2 a 3 (D., č. 27). Zaradenie počínu Kollárovho na toto miesto (list Kollárov je bohužiaľ nedatovaný) odôvodňuje predovšetkým obsah návrhu, ktorý neskôr, najmä po g. konvente 1841, by už nebol možný, ale i niektoré konkrétne údaje v liste samom.

Kollárov návrh, prirodzene, ostal bez odozvy. V dobe, keď smerodajní činitelia váhajú sa obrátiť na panovníka vo veci prešporskej katedry, nebolo mysliteľné, že by sa podujali uskutočňovať oveľa ďalekosiahlejší podnet Kollárov. Nezapadol však úplne. Koncom roku 1840 uskutočňuje sa z neho síce len nepatrná, ale vo vtedajších pomeroch i sama o sebe dosť významná složka.

Slovanská študujúca mládež v Pešti, nepochybne na popud Kollárov, obracia sa na kráľ. miestodržiteľskú radu so žiadosťou o zriadenie slovanskej katedry pri univerzite v Pešti. V žiadosti prejavuje mládež svoju túžbu po dôkladnejšej znalosti materinskej reči, ktorú túžbu však nemôže ukojiť vzhľadom na naprostý nedostatok podobnej katedry v Uhorsku. Poukazuje na slovanské katedry vo Viedni, v Berlíne a v Paríži, ako i na potrebnosť znalosti slovanského jazyka pri vykonávaní svojho budúceho životného a úradného povolania a žiada o predloženie svojej žiadosti na najvyššom mieste.

Žiadosť táto, ako v dobe vrcholiacich snáh maďarizačných a rozšírenej debaty o maďarizmus a prešporskú katedru ani inak nebolo možno čakať, bola, pravda, zamietnutá. Zamietnutie dalo príležitosť miestnemu zpravodajcovi z Budapešti, aby na stĺpcoch časopisu Jelenkor vyčítal Slovákom neskromnosť. Slováci sa vraj stavajú zo všetkých síl proti maďarčine. A predsa maďarčina chce len nahradiť latinu a nijako nemieni vykynožiť slovenčinu, ktorú si budú môcť Slováci i naďalej užívať v svojom rodinnom kruhu. Nemci, ktorých reč stojí na neporovnateľne vyššom stupni kultúry, sa radi učia maďarčine a ani sa im nesníva o tom, že by mohli chcieť urobiť svoju reč v Uhorsku panujúcu. Korespondent naznačuje, že príčina tejto slovenskej neskromnosti väzí hlbšie, než aby ju bolo možno vyložiť v stručnej novinárskej zpráve, a vyslovuje len nádej, že ochranný duch maďarského národa pomôže mu premôcť i toto nebezpečenstvo.¹³²

Slovenské snahy o novú katedru ostaly teda bez výsledku práve tak, ako i snahy o upevnenie, normalizovanie katedry staršej, prešporskej, a o dosadenie Štúra na ňu¹³³. Naopak, útoky na túto katedru nielen že neprestávajú, ale rozširujú sa i na ostatné rečové ústavy, jestvujúce pri školách evanjelických na Slovensku a konajúce to isté alebo podobné poslanie ako Ústav bratislavský s tým rozdielom, že boly pričlenené nie ku katedre reči a literatúry československej, akej na týchto školách nebolo, ale podliehaly dozoru a vedeniu niektorého z profesorov, obyčajne profesora homiletiky alebo bohoslovía.

¹³²) Žiadosť viď v D., č. 28. Porovn. aj Tatranku, II. 1, str. 113. Stanovisko Jelenkoru v D., č. 35.

¹³³) Náместníkom je aspoň na vonok i naďalej A. H. Škultéty, vlastným vodcom mládeže stáva sa však i takto Štúr.

6. LEVOČSKÁ JITRENKA.

Bezprostredným podnetom k týmto útokom bola aféra s levočskou Jitrenkou, vyvolaná profesorom nižšieho ev. gymnázia v Rožňave Karolom Kramarčíkom.

„Učenci česko-slovenskí“ v Levoči r. 1840 vydali totiž cieľom zveladenia svojej knižnice z očakávaných príjmov po vzore bratislavských Plodov s názvom Jitrenka výbor svojich zdarilejších prác, prednesených v r. 1832—1839 v ústave a zapisovaných (cieľom vyznačenia) do pamätnice ústavu. Práce tieto sú zväčša naplnené všeslovanským duchom Kollárovej Slávy dcéry, ktorý vtedy ovládal predovšetkým mladšie hlavy Slovenska, horujú za rodolubstvo, odsudzujú maďarizáciu a prejavujú nádej lepšej budúcnosti slovenskej i slovanskej. Do tohoto „panslavistického“ ducha, do osobitného slovenského národného povedomia a do protimaďarských útokov zadrapiť sa Kramarčík predovšetkým. Stotožňovanie „všeslovanstva“ s panslavizmom v smysle politikom je hlavným zdrojom výpadov i u Kramarčíka.¹³⁴

Tak sa pozastavuje hneď na záverečných dvoch slokách Hroboňovej úvodnej básne Gitrenka: „Na Slovenska rozvalinách, bratří, založme chrám svatý Všeslavensku“, ktoré vo svojom duchu prekladá v ten smysel, že ide o založenie chrámu panslavizmu. Ďalej vytýka Kramarčík miesta, kde sa hovorí o bojoch za slovanskú reč, za slovanské nivy, o ochrane zdeptaných slovanských práv, o prinavrátaní slobody všetkým Slovanom, hrdúseným tyranstvom. Pri želaní po návrate slobody nemyslia vraj levočskí Slováci na ruských katolíkov, ani na potlačených Poliakov, ale na uhorských Slovákov, nútených učiť sa maďarsky, bo vraj mrzký havran chce prinútiť zlatého slávika, aby krákal ako on. Pozastavuje sa i nad nádejou, že príde deň odplaty, nad povzbudzovaním spáčov na obranu vlasti, že pod Tatrami sa prebudí „panslavizmus“ z dlhého spánku, že slovanský národ nebude sa už dlho žalovať nad svojím osudom ani ďalej trpieť, ale sa vzmôže tak, že ešte i jeho záhubcovia mu budú závidieť. Kramarčíkovi sa nepáčia ani výčitky Slovákom, odpadlým od svojej matky, tým menej klatby, metané v mnohých básniach na odrodilecké hlavy.

Miesta tieto a im podobné v spomenutých prácach levočských „učencov“ rozhodne sú. Niemenej však je pravda i to, že sú vybrané zámerne, bez pravého smyslu pre ich skutočný (nepolitický) význam a predovšetkým bez povšimnutia si miest, keď i nie opačných, ale strohosť uvedených miest aspoň mierniacich a zaraďujúcich ich do správnej súvislosti. Tak napr. bez povšimnutia ponecháva Kramarčík hneď motto celej zbierky: „Ač vřele já se kochám v nesmírné vlasti slavenské: Přec nejvroucněji mou otčinu k srdci vinu“, kde Kramarčík, nechápuc vôbec ducha kollárovej slovanskej vzájomnosti, nemohol vedieť, že otčina (vlast) je vlastne rod slovenský (inak by to bol akiste vytkol), a mohol

¹³⁴⁾ Viac o tomto chápaní porovn. v mojom Slov. povstaní, I. 1, str. 95—96.

výraz chápať len vo význame otčiny, vlasti uhorskej. Podobne miesta, kde sa hovorí, že Slováci nechcú milovať „náród slavský“ tak, aby robili krivdu iným (str. 85), že vlastenec (milovník národa) má byť súčasne aj kozmopolita (str. 86) atp.

Za ducha sbierky, za jej vydanie robí Kramarčík zodpovedným nie nedospelú, nezrelú mládež, ale jej učiteľa prof. Hlaváčka, pod predsedníctvom a za vedenia ktorého uvedené práce (naplnené jeho duchom) vznikli, ktorý ich posudzoval, nepozastaviac sa vôbec nad ich nevlasteneckou tendenciou, a pripustil dokonca do tlače. Mládež nevypela ešte natoľko, aby vedela chápať požehnanie jednej reči pre vlasť, mládeži preto treba odpustiť. Na zodpovednosť však treba ťahať jej vodcu, ktorý takéto smýšľanie do nej zaštepil. Keby Hlaváček dosiahol seabaväčšie úspechy v predmetoch, ktorým vyučuje, ak svojím prepiatym slavizmom vyhubil pritom národný (vlastenecký) cit, urobil veľmi zlú službu vlasti. Vyzýva ho nakoniec, aby napravil pokazené v smysle úvodnej reči Zayovej a snažil sa viesť mládež v duchu vlasteneckom.¹³⁵

Útok Kramarčíkov vyvolal vo verejnosti veľkú odozvu¹³⁶ a i značnú novinársku polemiku, najmä keď sa do veci zamiešal i sám gen. dozorca cirkví evanjelických gr. Zay, ktorý hneď po objavení sa Kramarčíkovho článku v novinách poslal profesorom levočského lýcea karhavý list, ktorý je o mesiac nato uverejnený i v novinách, kde potom uverejňujú svoje obrany i prof. Hlaváček a predstavenstvo levočského lýcea.

Zay vo svojom liste napomína profesorov, aby v záujme vlasti i samého protestantizmu snažili sa napraviť podozrenie, vrhnuté na sbor, netušiaci v podujatí mládeže nijaké nebezpečenstvo, privedením mládeže nazad na zákonnú cestu a horlivým podporovaním maďarizácie v budúcnosti. Ako ich predstavený mohol by im to proste prikázať, ale z úcty k nim dáva prednosť presviedčaniu, pričom sa dáva medziiným strhnúť aj k výroku, ktorý potom vzbudil toľko zlej krvi a trpkosti medzi evanjelickými Slovákmi: „Zúriť proti plekajúcej materskej hrudi, ktorej ďakujeme za svoj život, svoj duchovný a hmotný blahobyť, špiniť ju nadávkami, ohováračkami, pomluvami, snažiť sa udusiť našu materinskú reč, živný element slobody, vzdelanosti, ba samého protestantizmu, a chcieť sa výsmešne posmievať odvekým príkazom rozumu a ľudstva a zákonom a nariadeniam vlády, smerujúcim v tomto bode k nášmu verejnému blahu: je úhlavný hriech, je matkovražda.“ Podobný postup najmenej očakával od vzdelaného sboru profesorského. Čo v iných pomeroch a inde môže byť

¹³⁵) Útok Kramarčíkov viď v D., č. 20 tu.

¹³⁶) Stolica Gemerská hneď vo svojej schôdzi zo dňa 9. XII. 1840 usnáša sa pod dojomom Kramarčíkovho článku vyzvať nadriadenú vrchnosť Hlaváčkovu (superintendenciu), aby Hlaváčka upravila — s hrozbou straty úradu — do náležitých medzí. Superintendenčné predstavenstvo nato napomína Hlaváčka, aby lepšie dozeral na mládež, cvičiacu sa v slovenskom jazyku, a dbal najmä na to, aby poslucháči vyšších ročníkov omedzili svoje rečové snahy na homiletické štúdia. (D., č. 23b) a c).

užitočné, u nás hrozí poslednou záhubou." Slovanská reč nie je viac rečou slobody, nie je viac rečou protestantizmu a len ohrozuje, sťa nejaký nepokojný živel, náš vývin. Vzdelanie slovanskej reči, na potrebu ktorého sa jej zastanci v záujme cirkevnom obyčajne odvolávajú, je a bude dostatočné na pestovanie náboženstva, vlastenectva a mravnosti v srdciach slovenského ľudu; čo sa ďalšej vzdelanosti týka, tu Uhorsko bolo odkázané síce na vzdelanosť nemeckú, ale nikdy nie na slovanskú. A v záujme človečenstva možno pôsobiť ktoroukoľvek rečou, nielen slovanskou. „Pôsobme účinne v záujme vzdelanosti, ľudstva a občianskej slobody, ale pôsobme tu v reči tej vlasti, ktorá nás zrodila a živí, v tej reči, ktorá je činiteľom vzrastu a zabezpečenia našej národnosti. V záujme týchto hodnôt nech zápasia naši slovanskí bratia a nech nemrhajú svoje duševné sily na márne spytovanie jazyka, aby, nezaspiac pri ňom tíško, nezobudili sa smutne na chrešť refazi." Keby Poľska, ako ochranný múr proti Rusku, ešte stála, pestovanie slovanskej reči bolo by snáď neškodnou zábavkou. Po páde Poľska jeho úloha však pripadá Uhorsku. Aby túto úlohu mohlo Uhorsko so zdarom splniť, musí sa snažiť zamedziť i sebamenší styk s Rusmi a predovšetkým pomaďarčiť jeho, hoc hneď i nevinných a nevedomých prostredníkov, uhorských Slovanov, a medzi nimi predovšetkým protestantov, „bô nie je opravdu v záujme protestantského ducha podporovať slovanský, teda severný a tyranský živel a zadúšať živel maďarský, živel slobodomyselný a tak napomáhať mohútnenie tyranstva". Ak zanedbáme maďarizáciu, Karpaty skôr-neskôr budú sotreté, a nám nepozostane nič iného ako sa rozlúčiť s osvetou, vzdelanosťou, slobodou a protestantizmom. „Slovom, naši slovanskí bratia alebo sa musia pomaďarčiť, zachovajúc si plne svoju slobodu a svoje náboženstvo, alebo s obetovaním všetkého tohoto spojiť sa so Severom. Sloboda alebo kančuka — voľba je slobodná." Slovania môžu o týchto veciach smýšľať — bona fide — akokoľvek, všetci, ktorí sú oboznámení s politickými pomermi a majú na srdci nielen záujem katolíckeho a protestantského náboženstva, ale aj záujem všeľudskej vzdelanosti, musia sa snažiť Uhorsko pomaďarčiť. O tento cieľ nech sa zaujmú aj uhorskí Slovania, bo Uhorsko len vtedy, keď bude maďarské, bude veľké a šťastné. Nech si vezmú príklad z pravoslavných, ktorí sú s Ruskom v bližšom styku, čo do pôvodu i náboženstva. Ak by tieto jeho dôvody nemaly pôsobiť, gen. dozorca bude vedieť konať svoju povinnosť v duchu zákonov a vládnych nariadení.¹³⁷

Predstavenstvo lýcea, ktorému profesori Zayov list predložili, vo svojej zpráve zo dňa 4. januára stavia sa nielen na obranu lýcea, ale i na obranu Hlaváčka samého. Súhlasí so Zayovým názorom, že je vlasteneckou povinnosťou a i v záujme protestan-

¹³⁷⁾ Zayho list, poslaný aj superintendentom vid' v D., č. 22. Zay vyzýva i Jozeffyho vo svojom liste zo dňa 1. XII., aby zakročil proti Hlaváčkovi. (D., č. 21).

tizmu napomáhať šírenie maďarčiny všetkými (dodáva významne) zákonnými prostriedkami a vyvarovať sa čo i len najmenšieho podozrenia v smere opačnom, obvinenia ústavu i profesora Hlaváčka, ako i z jeho pripojenej obrany plynie, pokladá však za bezzákladné. Vytýkané výrazy prichodia zväčša v prácach, ktoré sa do vydania dostali bez Hlaváčkovho vedomia. Slovenčinu je a bude treba na ústave pestovať tak dlho, kým budú v Uhorsku slovenské cirkvi, keďže ich budúci kňazi a učitelia, ktorí vo veľkom počte študujú práve na levočskom ústave, ju pri výkone svojho povolania nevyhnutne potrebujú. Tvrdenie, že sa slovenčina pestuje na úkor maďarčiny, je proste nepravdivé. Maďarčine sa učí na ústave ako povinnému predmetu v každej triede, okrem toho je na lýceu pod vedením prof. Tomáška i osobitný maďarský ústav, ktorého členmi sú i Slováci. Akúkoľvek spojitost medzi vyučovaním slovenčiny a nejakými politickými cieľmi čo najrozhodnejšie popierajú.¹³⁸

Okrem týchto obrán viac-menej úradných, z ktorých odpoveď predstavenstva bola uverejnená i v novinách (a to na žiadosť predstavenstva samým gr. Zaym), posielala svoju odpoveď na Kramarčíkove útoky do časopisu Társalkodó i sám Hlaváček¹³⁹. Opakuje tu predovšetkým svoju neúčast a v dôsledku toho i svoju nezodpovednosť za všetky uverejnené práce a zakladá svoju obranu predovšetkým na tvrdení, že celým jeho hriechom je, že vyučuje mládež potrebnej slovanskej reči. Za ducha predložených prác, ktoré v ústave posudzoval len po stránke formálnej, a nie obsahovej, sú zodpovední autori, ktorí predsa nie sú nejakí nedospelí žiačikovia, ktorým by bolo treba napovedať, čo majú písať, ale 18—25roční mladí mužovia. I keď vytkol nevhodné miesta, ich opravu nežiadal, keďže na vydanie prác sa pôvodne nepomýšľalo. Inak o idey, ktoré presahujú jeho úradnú pôsobnosť, sa nestará a odporúča robiť podobne aj Kramarčíkovi. Týka sa to najmä podľa Kramarčíka tak hrozivého panslavizmu, ktorý však neznamená viac ako vedomie rečovej príbuznosti. Ak sú tam ponosy na útlak a ponižovanie, tie nech pripíše Kramarčík podobnému postupu so strany maďarskej, akým bol i jeho. Či urobil vlasti dobrú alebo zlú službu, v tomto smere sa Hlaváček odvoláva na svedectvo svojich bývalých žiakov, z ktorých mnohí sú už v úradoch, ktoré svedectvo viac zaväži ako ničím nepodložená a nedoložená mienka Kramarčíkova.

Obrana Hlaváčkova, inak dosť prudká a miestami i dosť povýšená a ironická, má jednu nepochybnú slabinu, tam, kde Hlaváček odmieta zodpovednosť za ducha prác svojich žiakov. Na využití tejto slabiny je založená nová odpoveď a nový útok Kramarčíkov na Hlaváčka, uverejnený (24. III.) v tom istom časopise¹⁴⁰. Krúžok mládeže založil v Levoči Hlaváček, on bol jeho

¹³⁸) Viď D., č. 29 tu.

¹³⁹) Viď D., č. 25 tu.

¹⁴⁰) Viď D., č. 46 tu.

vodcom a duchovným ovplyvňovateľom a preto len on jediný, a nie politicky nerozhľadená mládež, je zodpovedný za ducha, ktorý sa prejavil v Jitřenke. A o tohoto ducha ide, nie o slovenské homiletické a rečové cvičenia, ktoré Kramarčík nenapádal, aké ale by mal Hlaváček vo svojom krúžku pestovať. Práce vadné obsahom (duchom) nemaly byť v krúžku ani len pripustené. Kramarčík, upozorniac na ducha Jitřenky, konal len svoju vlasteneckú povinnosť. Nakoniec vyzýva Hlaváčka, aby sa vzdal svojich slovanských prepiatostí, dal svojmu krúžku taký smer, ktorý by sa neprotivil záujmom národa, a snažil sa vychovať vlasti mladencov, zapálených za vlasť a národnosť, pravda, za národnosť maďarskú, a nie slovanskú. Inak by mu nemohol byť priateľom, iba v Čechách. Bô čo je tam zásluhou, je v Uhorsku hriechom.

Rozprava o levočskej Jitřenke nezostala omedzená na okruh osôb, zúčastnených na veci priamo, ale šírila sa na ďalšie a ďalšie kruhy s oboch strán. Hlavným obranným orgánom slovenským sú v tejto dobe Květy, ktoré už vo svojich prvých číslach r. 1841 prinášajú komentár na Kramarčíkov útok.¹⁴¹ Hlavným jeho obsahom je, že výpad Kramarčíkov je len dôsledkom nedostatočnej znalosti básnickej reči a vytrhovanie jednotlivých viet zo súvisu. V Jitřenke, podľa tohoto glosátora, nie je nič, čo by smerovalo proti uhorskej vlasti a uhorským zákonom. Sú tam len miesta proti prepiatym „Maďaromanom“. Obrana táto vrcholí v dvoch hlavných tézach: Slováci sa nikdy nevzdajú svojej národnej reči a nevzdajú sa tiež duchovnej a literárnej (nie občianskeho a politického sväzku) vzájomnosti s ostatnými slovanskými súkmenovcami v Rakúskej ríši, najmä s Čechmi, Moravanmi a Slezanmi, s ktorými majú spoločnú národnú literatúru. Takto prispievajú aj k zveladeniu osvety a vzdelanosti v Uhorsku, ktoré ako svoju vlasť úprimne ľúbia. I maďarčine sa učia, ale odnárodniť sa nechcú. Zabezpečenie svojej duchovnej slobody očakávajú nie od maďarskej revolučnej mládeže, ale od spravodlivých zákonov uhorskej (nie maďarskej, akej nikde niet) vlasti a od múdrej a milostivej vlády. Vlasť uhorská je vlasťou nielen maďarskou, ale i nemeckou, slovenskou atď. rovnako.

Na obranu levočských profesorov proti Zayho útoku vystupuje i známy slovenský národovec Čaplovič, hlas ktorého vychodí v Századunk ešte pred uverejnením obrán činiteľov priamo napadnutých. Čaplovič svojím jemne ironizujúcim spôsobom pozastavuje sa predovšetkým nad netrepezlivosťou Zayho, že behom 8 dní očakával obranu so strany levočských profesorov v novinách, a vytýka mu prenáhlenosť i po stránke obsahovej. Voči Zayho výroku, že Maďari vo vzdelanosti boli síce odkázaní na Nemcov, nikdy však nie na Slovanov, Čaplovič jemne poukazuje na Herderovo priznanie, že ešte i Nemci sa učili od Slovanov. O kultúrnom vplyve slovanskom na Maďarov svedčí hŕba slo-

¹⁴¹) Květy, 1841, č. 1 (7. I.) a 2 (14. I.): Hlas ze Slovenska (V. Podtatranský — E. Štúr. D., č. 24.)

vanských slov v maďarčine. Naproti tomu Slovania od Maďarov neprevzali nič, iba ak zručnosť vyrábať gombíky a trusové palivo. Nesúhlasí tiež so Zayho dedukciou, že Slovania, ak sa nechcú pomadařčiť, musia splynúť s Rusmi, t. j. učiť sa rusky. Slovania i pri úradnej reči maďarskej môžu i naďalej ostať Slovanmi. Ruskú reč ani nemilujú ani ju nepotrebujú, bo majú svoju vlastnú. Slobodu Zayovu, dávanú Slovanom na výber proti ruskej knute, veľmi trefne vystihuje Čaplovič poukazom, že Zay Slovanom nechce povoliť ani len lásku k ich materskej reči a jej pestovanie, tedy slobodu, ktorú si netrúfaly odňať ani tie najautokratickejšie štáty. Aké slobody môžu potom Slovania ešte očakávať od Zayho. Blaženostné výhlady, stavané Zaym Slovanom pred oči pre prípad pomadařčenia, označuje Čaplovič za frázy.

Najrozhodnejšia je Čaplovičova obrana proti Zayho výčitkám z nevlastenectva, z matkovraždy. Slovania sa bránia len proti vyhubeniu svojej materskej reči, nedotýkajúc sa vôbec škodlive maďarčiny, bránia sa len proti neodôvodneným útokom s maďarskej strany. Kto by im to mohol mať za zlé? Či aj to patrí k Zayovskej slobode, že Slovania majú bez obrany trpieť všetky útoky proti sebe? Slovania už oddávna sa učia maďarčine tam, kde to potrebujú, a po nových zákonoch sa ešte viac snažia oboznámiť sa s úradnou rečou maďarskou. Stať sa však naraz Maďarmi ani nemôžu, ani nechcú. Výroky Zayove, že maďarčina je rečou slobody, vzdelanosti a protestantizmu, naproti čomu reč slovanská nie je viac rečou slobody a protestantizmu, Čaplovič označuje priam za nepochopiteľné a vyzýva grófa, aby tieto svoje vetvy a tvrdenia bližšie vysvetlil.¹⁴²

Zay tak robí hneď v nasledujúcom čísle Társalkodó, akoby na dôkaz, že rýchlosť, požadovaná ním od levočských profesorov, je možná. Svoj postup po stránke formálnej ospravedlňuje záujmami protestantizmu a levočského lýcea (zamedzenie útokov), proti výčitke nenávisť voči Slovanom odkazuje na ich vysoké hodnotenie vo svojej nástupnej reči a upozorňuje, že jeho upozornenie z matkovraždy nevzťahuje sa na všetkých Slovanov, ale len na tých, ktorí sa stavajú proti zákonom a proti vládnym nariadeniam. Pokiaľ ide o kultúrnu závislosť, mal na mysli nie pomery v minulosti, kde slovanskú vzdelanosť uznáva, ale v prítomnosti, kde nemôže uznať prednosť slovanskej vzdelanosti nad maďarskou, ale len vzdelanosti nemeckej. Bráni sa tiež proti výčitke násilnej maďarizácie. Naopak jeho cieľom v tomto smere bolo vždy pôsobiť na Slovákov poučovaním a presvedčovaním ich o výhodách splynutia s Maďarmi.

Vo veci najdôležitejšej, v otázke súvisu maďarčiny so slobodou a s protestantizmom, Zay sa odvoláva na svoju nástupnú

¹⁴²⁾ Porovn. č. 30 tu. Obrana Čaplovičova vyšla (s pochvalou) aj v Květoch, 1841, č. 7 (18. II.) a 8 (25. II.) a zaistila autorovi medzi slov. knazstvom vďačné meno. (Porovn. napr. Jozeffyho list Kuzmánymu zo dňa 31. I. 1841 v S. N. M.; Jozeffyho Kollárovi zo dňa 6. III. 1841 v M. S. a i.)

reč, z ktorej cituje celý príslušný pasus, v smysle ktorého po páde Poľska jeho obranná úloha prešla na Uhorsko. V záujme úspešného plnenia tejto úlohy je znemožniť (pomaďarčením uhorských Slovanov) seba menší styk s Ruskom. Slovanská reč nie je rečou slobody preto, že niet protestantského alebo slobodného slovanského štátu.

Uisťovanie Čaplovičovo, že Slovania sa snažia osvojiť si maďarčinu, Zayho neuspokojuje, a to pre omedzenie: kde je to potrebné, ktoré Zay pokladá za široké a pochybné. Čaplovičove pochybnosti o blaženosti, ktorá čaká na pomaďarčené Uhorsko, pokladá Zay za veľmi škodlivé pre verejný záujem.¹⁴³

Na obhajobu Zayho proti Čaplovičovi vystupuje koncom januára i člen maďarskej akadémie Gustáv Szontagh. V povýšených a miestami i nevyberavých výrazoch zahrakuje Čaploviča predovšetkým v tom smysle, že o nejakom násilí pri šírení maďarčiny nemôže byť ani reči. Otázka je, či maďarčenie a národné sjednotenie je potrebné, alebo nie. Preto Čaplovič nech prestane so svojimi ponosami, keďže nie sú odôvodnené, ba najlepšie by bolo, keby prestal so svojou spisovateľskou činnosťou v maďarčine (do ktorej jeho nemecké články i tak prekladá len redakcia), vyvrcholením ktorej je obraňovanie Slovákov a protivenie sa „svätej veci maďarskej národnosti“, vôbec.

Vo svojej ironickej odpovedi, ktorá medzi slovenskými činiteľmi vyvolala všeobecné uspokojenie,¹⁴⁴ Čaplovič opätovne zdôrazňuje, že sa nikdy nestaval proti učeníu sa maďarčine, ale proti násilnostiam a útokom rôznych odrodilcov. Jadro svojej odpovedi venuje Čaplovič pomätenosti Szontaghovej, javiacej sa v častých protirečeniach v jeho článkoch, z ktorých Čaplovič niekoľko výslovne uvádza. Pozastavuje sa tiež na tom, že Szontagh, hoc je nemeckého pôvodu (zo Spiša), pokladá sa za Maďara. Z obširnej odpovedi Szontaghovej zasluhuje pozornosť predovšetkým obhajoba a dôkaz možnosti takejto asimilácie, kde oproti prirodzenému (rodenému) maďarstvu vyššie hodnotí maďarstvo vedomé (asimiláciu), dôsledok to povedomia povinnosti a vlastenectva.¹⁴⁵

V podobnom asi duchu, ako Zay na levočských profesorov, obracia sa (koncom januára) bývalý seniorálny dozorca oravský Jób Zmesskál na celý učiteľský sbor evanjelický v Uhorsku. S ľútosťou konštatuje, že Zayho snahy ostaly vo väčšine škôl bez úspechu. Na podopretie rovnice Zayovej: maďarizmus, sloboda, protestantizmus uvádza, že protestantizmus vznikol v Nemecku, nie v Sarmatii, zdomácnil čoskoro v Uhorsku, a takmer ani v jednej slovanskej krajine. Ústavnosť je v Uhorsku, nie však v Rusku. I na ruské nebezpečie uvádza niektoré doklady,

¹⁴³) Zayho odpoveď viď tu pod č. 31. Redakcia z pozn. prezrádza pravé meno *Kramarčíkovo*; útok proti nevinnému *Hlaváčkovi* vyplynul vraj z osobnej zaujatosti.

¹⁴⁴) *Jozeffy Kollárovi* 26. IV. 1841 (M. S.).

¹⁴⁵) Polemiku *Szontagh* — *Čaplovič* viď v D., č. 36, 43, a 51.

popiera, že by sa Maďari boli od Slovákov naučili niečo iného ako variť pálenku, a vyzýva učiteľstvo, aby podľa príkazu poslušnosti voči vrchnostiam boli poslušní zákonov, vrchnosti najvyššej, a snažili sa uskutočniť intencie posledného zákona o maďarčine. Cirkev nevydrží školy na to, aby sa tam žiaci učili veršovať a pestovať zvláštne, u žiadneho slovanského národa nejestvujúce slovanstvo, ale aby si tam osvojili užitočné vedomosti. Záverom ich upozorňuje na mrzutosti, ktoré by pre rečové spoločnosti, ako nesúhlasné s intenciami zákona, mohli mať, keby stolice, ako vykonávateľky zákonov, rozhodly sa brať ich na zodpovednosť. Príliš svetský obsah rečových cvičení dokazuje, že nejde o cvičenia homiletické.¹⁴⁶

Okrem svojej priamej odpovedi Zaymu, uverejňuje Čaplovič súčasne odbornú rozpravu v záhrebskej Lune, literárnej to prílohe Agramer politischer Zeitungu, o nemožnosti zmaďarizovania Uhorska.¹⁴⁷ Zaoberá sa v nej potrebnosťou alebo aspoň osožnosťou maďarizácie, ďalej jej rozsahom a ťažkosťami, ako aj vhodnosťou prostriedkov. Jednotá rečová v štáte je z kultúrnych i správnych a iných dôvodov veľmi osožná, ale nie je nevyhnutná. Počet obyvateľov, ktorých by bolo treba pomadařčiť, je neobyčajne veľký a o dobrú tretinu prevyšuje počet Maďarov. Národnostné pomery sídlištné tiež nie sú podujatiu priaznivé. Príťažlivosť a bohatosť reči slovanskej, nevypelost a vývinová menlivosť reči maďarskej sú tu ďalšími prekážkami. Zavedenie maďarčiny do úradov prispeje akiste k jej rozšíreniu, no pospolitý ľud nepomadařčí. Ešte najlepší prostriedok na šírenie je prevaha kultúrna. Tu však vykazujú Maďari veľké medzery, ktoré sa veľmi nesprávne snažia nahradiť hrubosťou a útokmi na Nemaďarov, v ktorom smere vyznačujú sa najmä odrodilci. Na to uvádza Čaplovič hojne príkladov, v ktorej súvislosti zaoberá sa i Kramarčíkom.¹⁴⁸

Najvýznamnejším obranným počinom a súčasne najprudším útokom na gr. Zayho je Chalupkov komentár Zayho listu na levočských profesorov¹⁴⁹, vyšlý poč. r. 1841 v Lipsku a objavivší sa niekedy v druhej polovici apríla toho istého roku už i na

¹⁴⁶) *Zmesskálovu* výzvu viď pod č. 34 tu.

¹⁴⁷) Über Ungarns Magyarisirung. Datované 4. I. 1841 vo Viedni. Vyšlo v Lune, č. 15—17 z r. 1841 a aj osobitne ako odtlačok. Odtlačené znova i v brošúrke *Slawismus und Pseudomagyarismus* (Lipsko, 1842), str. 38 n. Tiež v čs. preklade: „Rozjímání o zmaďarování země uherské aneb o Nemaďarů v Uhřích na Maďary obracování“ najprv v Českej Včele, č. 66—73 (17. VIII.—10. IX.) a potom (1842) i osobitne s tým istým názvom.

¹⁴⁸) Časopisecké a iné útoky zostavuje Čaplovič i v svojom ďalšom článku *Mirabilia*, uverejnenom taktiež v Lune a i v brošúrke *Slawismus und Pseudomagyarismus*, str. 72 n., v č. výťahu aj v *Květoch*, IX. (1842), str. 47—48. Otázke kultúrnych závislostí medzi Maďarmi a Slovanmi, povzbudený i polemikou so Zaym a i narážkou *Zmesskálovou*, venuje Čaplovič koncom mája osobitnú úvahu: Was lernten die Slawen und die Magyaren von einander, uverejnená v Lune a potom aj v brošúrke *Slawismus und Pseudomagyarismus*, 61n.

¹⁴⁹) Schreiben des Grafen Zay . . . an die Professoren zu Leutschau. Lipsko. 1841.

Slovensku. Po prudkom úvode (pytvanie listu, odtlačeného v nemeckom preklade v úplnom znení, pričom srdce bolo zuhoľnatené a mozog vodový), kde po niektorých formálnych výčitkách (Zay písal svoj list len na udania Kramarčíkove — bez vyšetrenia veci), obhajobe študentov (ak aj sú v Jitřenke miesta, ktoré sa nepáčia Maďarom, nesmie sa zabúdať, že je to len odozva na maďarizačné výčiny) a zahriaknutí Zayho, aby sa nestotožňoval s vládou, nasleduje rozbor hlavných myšlienok Zayho listu, ktorému už úvod všeobecne vytýka prenáhlenosť a zveličovanie nebezpečia, hroziaceho údajne protestantizmu.

Levočská mládež cvičila sa vo svojej materčine, všetko ostatné, čo jej Kramarčík chce prišit za krk, je lož. V pestovaní materčiny nie je nič proti vlasti a jej zákonom, ani proti vláde a jej nariadeniam, ani proti záujmom protestantizmu. Čo Zay nazýva vlasťou, je vlasťou nie len Maďarov, ale aj Slovákov, a to dokonca väčším právom, bo Slováci sú tu praobyvatelia, Maďari príselci. Uhorsko je nielen Magyaria, ale aj Teutonia a predovšetkým Slavia. Práve snaha zmaďarizovať ostatné národy ničí lásku k vlasti. Láska k vlasti dá sa totiž docela dobre srovnaf s láskou k vlastnej reči. Nie je známe nijaké nariadenie vlády proti pestovaniu materčiny, naopak sú známe mnohé podporné a pochvalné činy v tomto smere so strany samého panovníka. Pestovanie materčiny nie je po vôli len maďarizantom, ako to aj zo Zayho listu vidno.

Tvrdenie Zayho, že maďarčina je rečou slobody, inteligencie, ba samého protestantizmu a že reč slovanská ňou nie je, je proste nepochopiteľné. Nikto nechce predsa maďarčinu udusiť, naopak Maďari chcú vyhubiť reč slovanskú, ktorá sa docela dobre snášala s protestantizmom. Podobne neobstojí Zayho podceňovanie Slovanov po stránke kultúrnej.

Veľmi energická je obrana proti Zayho potváraniu z rusizmu. Je nezodpovedné vyslovovať takéto obvinenia bez dôkazov.

V pestovaní rodnej reči vidieť nejaké politické nebezpečenstvo, je proste smiešne. Slovania boli vždy verní svojej vlasti. Rusko je ináče dosť mocné na podmanenie Uhorska, ak by sa mu tak zachcelo, a nie je odkázané na pomoc hrstky Slovákov. Čo Zay hovorí o Uhorsku ako o bašte eurupskej slobody, je chiméra. Ale ani ruské podmanenie by neznamenal koniec vzdelanosti, slobody a protestantizmu. I v Rusku je kultúra (Rusko je jediný štát, ktorý má ministerstvo osvety), nesloboda je i v Uhorsku (slobodní sú tu len zemani) a slobodu náboženskú majú protestanti i v Rusku. Knuta je nielen v Rusku, ale i v Anglicku a i v Uhorsku, len pod iným menom (palicovanie Lajoškomárnanských). A samó Zayho vystúpenie a jeho hrozby sa len veľmi ťažko dajú srovnaf s jeho výrokmi o protestantizme a slobode.

Uhorskí Slovania sú si ináče o veľa lepšie vedomí výhod v rakúskom štáte, než aby pómýšľali na Rusov. Zayho stále upozorňovanie na Rusko by mohlo mať nakoniec ten výsledok, že pre-

nasledovaní Slovania by si mohli povedať, že je milšia knuta, ktorá im ponechá národnosť i reč, než sloboda, ktorá chce zakázať ešte i slobodný pohyb jazyka.

Maďarizácia Uhorska je nemožná. Výsledok bude len trápenie nevinného ľudu. Nemaďari budú sa vedieť brániť alebo sami, alebo budú si vedieť nájsť ochranu na vyšších miestach. Slovenskí protestanti nie sú protivníci maďarskej reči a národnosti. Nechcú sa len vzdať svojej národnosti a vlastnej reči.

Brošúrka končí napomenutím Zayho, aby sa nedal strhnúť svojím zápalom príliš ďaleko. Podľa toho, aký bude jeho ďalší postup, bude môcť očakávať od svojich spoluveriacich lásku a úctu, akú mali jeho predchodcovia, alebo chlad a nenávisť, ba dokonca herostratovské meno. „Szabad a választás.”¹⁵⁰

7. REČOVÉ USTAVY.

Rozprava, ktorá sa doteraz točila okolo školy levočskej a Jitřenky, rozšírila sa zásahom niektorých, na veci samej priamo nezúčastnených činiteľov na otázku maďarizácie a panslavizmu na ev. školách vôbec. Tento všeobecný smer dáva debate ešte pred uverejnením odpovedi predstavenstva lýcea levočského a obrany profesora Hlaváčka v tom istom časopise ¹⁵¹ známy nám už Gustáv Szontagh. Hlavnou úlohou Maďarov je podľa neho vzdelávať sa a, keďže vzdelanie je možné len v rodnej reči, sa maďarčiť. Maďarčenie v Uhorsku je súčasne aj vecou sjednocovacou. Uhorský jazykový Bábel musí prestať, obyvateľstvo Uhorska sa musí rečove sjednotiť, bo inak nemecký alebo slovanský živel skôr neskôr pohltí Maďarov. Snaha po pomaďarčení vzbudzuje však protisnahy. Ilyrizmus v krajinách pripojených, v Uhorsku samom slavizmus, všetko to zjavy panslavizmu. Slavizmus sa hlási predovšetkým v lone ev. cirkvi, kde časť kňazstva je jeho odhodlaným zastancom, a na ev. školách, kde proti maďarským rečovým združeniam vznikajú slovenské rečové združenia. Preto víta zákrok Kramarčikov, že otázku dal na verejný pretras. Vec si musia vybaviť predovšetkým protestanti sami. Bolo by večnou hanbou pre nich, keby sa museli do nej zamiešať príslušníci iných vierovyznaní.

V horlivosti za maďarizáciu je však treba zachovávať určitú striezlivosť. Nesmie sa zabúdať, že jej nástrojom, aspoň priamym, nemôže byť cirkev, ktorá svoje úlohy môže plniť len v reči veriacich. Od kňazov však možno žiadať, aby sa podrobili zákonu a aby maďarsky nielen hovorili, ale maďarsky aj smýšľali a predovšetkým snažili sa svojím vplyvom vykynožiť v ľude rôzne predsudky proti maďarizácii. Cirkevné konventy majú byť preto

¹⁵⁰⁾ Citát zo Zayovho listu levočským profesorom.

¹⁵¹⁾ V č. 5, a 6, zo dňa 16. a 20. I. 1841. (Viď D., č. 32 tu.)

poučené (je to povinnosť cirkevných dozorcov, ale predovšetkým seniorov a superintendentov), aby si za kňazov volili takýchto mužov.¹⁵²

Priamymi nástrojmi maďarizácie sú však školy a výchova. Výchova je síce v rukách rodiny, ale i tu s úspechom možno použiť maďarské služobníctvo a maďarské vychovávateľky, najmä dojky a pestúnky. Úplne v rukách cirkvi sú však školy, ktoré treba predovšetkým označiť ako nástroje maďarčenia. Keď sa mohlo predtým na nich vyučovať latinsky, môže sa teraz maďarsky. Vyššie školy sú zväčša umiestnené neprihodne v slovenských a nemeckých miestach. Najlepšie by v tomto smere vyhovoval Miškovec. Pomaďarčenie školstva síce naráža na určité ťažkosti (nedostatok učebníc a p.), ale tie sa dajú prekonať. Obe protestantské vierovyznania by si mali v tomto smere vypracovať spoločný plán, a to nielen pre školy vyššie, ale i nižšie. Kým sa to uskutoční, bude treba prísne dbať, aby národné záujmy boli na školách zabezpečené.

Vo veci slovenských rečových združení odkazuje Szontagh na poslaný mu článok XYZ, ktorý v tom istom čísle (s vynechaním niektorých ostrejších miest) hneď aj odťahuje, vyzývajúc učiteľov a členov týchto spoločností, aby uvážili súčasné politické pomery a mysleli na úlohu a budúcnosť Uhorska v tomto smere v duchu Zayových rozpoznaní (knuta alebo sloboda). Všetci, akokoľvek hovoríme, sme maďarskými občanmi maďarského štátu a spolu tvoríme maďarský národ. Život tohoto jediného a nedeliteľného národa nie je dnešný. Je tisícročný. Zaň krvácali všetci jeho synovia bez rozdielu reči a náboženstva. Nech si to uvedomia i členovia slovenských rečových združení, bo bludná cesta, na ktorú sa nedopatrením dostali, vedie na miesta, kde čakajú nepriatelia a zradcovia vlasti.

Článok o slovenských rečových združeníach, na ktorý sa tu Szontagh odvoláva, nie je, bohužiaľ už na takejto, aspoň formálnej, úrovni, ale miestami silne sa blíži celkom obyčajnému udavačstvu. Obsahom i tónom. V ňom akýsi bližšie neznámy bývalý (vraj z prinútenia okolnosťami) člen týchto spoločností (inak podľa Szontagha muž všeobecne vážený), naväzujúc na Kramarčíkov článok, opisuje svoje skúsenosti v nich.¹⁵³

Vychodiac z približného stotožňovania luteránov a Slovákov, bežného najmä medzi dolnozemskými Maďarmi, poukazuje na národnostnú revnivosť medzi študujúcou mládežou. Slovenská mládež ide citove a slepo za svojimi vodcami, za vybájenými obrazmi z minulosti, po vynikajúcich mužoch ktorej má aj mená.

¹⁵²⁾ Tu Szontagh s pochvalou spomína potiského zást. dištr. dozorcú Sam. Draskóczyho ml., ktorý zrušil dobšinskú dohodu. Dohoda sa vzťahovala na striedavú voľbu superintendenta raz z mestských (nemeckých), raz z vidieckych (slov. a maď.) seniorátov. Nasl. konvent (1841) však dohodu ponechal.

¹⁵³⁾ Viď D., č. 33. Podľa PH, 1841, str. 675 (Unió Szentpéter), pisateľom je A. P. ev. farár v K(aze, Sajókaza). Je to jediná cirkev na K, majúca filiú Sv. Peter.

Aj inak sa nadchýňajú veľkosťou slovanského národa, ruského samovládcu atď.¹⁵⁴

V ďalšom sa pisateľ zaoberá otázkou, prečo sú Slováci, najmä evanjelici, toľme proti maďarčine, a dochodí k tomuto výsledku: Ich školy sú všade uprostred slovenského živlu, väčšiu časť svojich štúdií koná slovenská mládež na týchto školách (len na rok, dva chodia na nižšie školy v maďarských krajoch k vôli maďarčine). Profesori a učitelia týchto škôl sú dosadzovaní miestnymi konventmi zväčša z domácich ľudí. Mládež takto až do svojej dospelosti saje do seba slovanské ovzdušie svojich učiteľov. Doma na prázdninách nájde to isté slovanské smýšľanie v domácom kňazovi a učiteľovi. Nálada slovanského kňazstva a učiteľstva je zúrivo protimaďarská.

Po týchto všeobecných úvahách preberá pôvodca jednotlivé ústavy. Začína Levočou, ako slnkom, od ktorého ostatné dostávajú svoje svetlo. Tu vidno najčistejšieho slovanského ducha, nedotknutého ani maďarizmom, ani germanizmom. Pestovanie slovenčiny je hlavnou vecou. Maďarsky sa neučia, bo by si len pokazili svoju reč, keďže maďarčina je i tak len sostavená zo slovenčiny. Slovanská reč je hudobná, príbuzná gréckej, je najvzdelanejšia a najkrajšia. Členovia slovanského krúžku svrchu sa pozerajú na nečlenov, na maďarské pozdravenie odpovedia s „nerozumím“. Stále chodia spolu, doma spoločne čítajú slovanské časopisy, sledujú s pozornosťou zprávy o slovanskom živote a rozširujú ich aj v škole. Ich schôdzky, najmä oddelenia vyspelejších, sú plné mystického zápalu slovanského. Zásľuhu o tohoto ducha má Hlaváček, pred príchodom ktorého o českej literatúre tu ani len chýrovať nebolo. Miestne maďarské sdruženie zahŕňajú len posmechom.

Zásľuhou Kollárovou a Hlaváčkovou bola založená slovenská spoločnosť v Kežmarku, ktorá je po každej stránke len filiálkou levočskej.¹⁵⁵ Slovanská spoločnosť sa v posledných rokoch vplyvom bratislavským a levočským vzmáha aj v Prešove pod vedením prof. Muňayho. Členom tohoto ústavu bol Srenka, autor článku „Liptáci“ vo Fejérpatakyho Kalendári na rok 1835, kde v dôsledku snemových usnesení o maďarčine vysmieva sa tejto reči a jej odvođenosti zo slovanskej.¹⁵⁶ Štiavnica, zásluhou Bolemanovou, sa doteraz ešte uchránila pred slovanskou nákazou, ktorá naproti tomu vyvrchoľuje v Bratislave. Tu je stredisko evanjelikov (je tu teológia, veľa štipendií, dobré alumneum), kde

¹⁵⁴) Na doklad uvádza príklad z Nitrianskej, kde istý kňaz suplikantovi, ktorý mal len lat. a maď. odporúčanie, vytrhol sbernú knižočku z rúk, hodil ju o zem a suplikanta vyhnal.

¹⁵⁵) Pre charakteristiku ducha, panujúceho v tejto spoločnosti, pisateľ spomína prípad, keď dvaja členovia tamojšieho študentského spevokolu odmietli spievať (mlčali) slová piesne Mint a vadak királya: Él magyar, áll Buda még benned s odôvodnením, že nemôže spievať proti svojmu presvedčeniu a radšej vystúpili, zaplatiac po zlatke pokuty.

¹⁵⁶) V skutočnosti ide o Srenkov článok K Lyptovu v kalendári na rok 1839.

chodia aj mládenci inde skončení, ba mnohí tu ostávajú ako vychovávateľa atp., a to práve pre utvrdenie sa v slavizme. Prof. Ševrlay a Palkovič je im predsedom. Korešpondujú so všetkými ostatnými rečovými spoločnosťami v Uhorsku, so všetkými literárnymi ústavmi v Čechách a na Morave, ba dokonca i s petrohradskou akadémiou. Tu je najvyšší ústav slovenský, akadémia, levočský je len prípravkou. Na charakteristiku ducha spomína pisateľ devínsky výlet bratislavskej mládeže z r. 1836, kde pri tanci okolo vatry, na ktorom sa pieklo prasiatko, spievali „Nitra, milá Nitra“ a nakoniec spálili obrazy Széchenyiho a Wesselényiho. R. 1838 dvaja mladí českí spisovatelia cestovali po Slovensku a ponavštevovali i slovenské spoločnosti. V Levoči boli prijatí celou školou (i Neslovákmi), takže mohli mať dojem (a o ten šlo vraj Hlaváčkovi), že celá škola je slovansky uvedomelá.¹⁵⁷

Záverom pisateľ radí urobiť nápravu v týchto ústavoch, a to čím skôr. Nech sa každý učí svojej reči, to netreba zakazovať. Treba však zamedziť, aby pod rúškou rečových cvičení dialy sa vlasti nebezpečné počiny.

Doplňkom k tomuto článku objavuje sa v tom istom časopise onedlho nový článok od neznámeho pisateľa,¹⁵⁸ ktorý po obhajobe Ševrlayho (nebol slovanského smýšľania) a oprave, že vodcom devínskeho výletu bol nie Karol, ale Ľudovít Štúr, prináša niektoré ďalšie udania na bratislavskú spoločnosť a samého Štúra. Štúr v živote vraj len raz sa nazval Maďarom, a to vtedy, keď sa uchádzal o štipendium na halskej univerzite, určené len pre Maďarov. Teraz je vraj predsedom mládeže v Bratislave, s ktorou spolu ospevuje slávu severného Svätopluka. Mladších žiakov si starší získavajú tým, že si s nimi tykajú a nazývajú ich bratmi. Pisateľ by vedel ešte dodať veľa dokladov na to, že tu nejde o učenie sa slovenskej reči, ale o vlasti nebezpečné podujatia, ktoré zamedziť bude úlohou príslušných predstavených. Nakoniec vyslovuje pisateľ nádej, že prof. teologie Boleman, povelaný m. r. do Bratislavy, a superintendent Stromsky, ktorí ordinujú nových kňazov, postarajú sa o to, aby sa na kňazské úrady nedostali osoby maďarčiny neznalé alebo známe ako nepriatelia maďarskej národnosti.

Tento článok prinútil Štúra k osobnej obrane, ktorú mu redaktor Társalkodó (koncom apríla) uverejňuje s mnohými polemickými poznámkami pod čiarou. Štúr vyvracia predovšetkým tvrdenie, že sa nikdy nenazval Maďarom. Nenazval sa síce nikdy a nikde rodilým Maďarom, keďže je rodilý Slovák, ale pri viacero

¹⁵⁷) V Rožňave vedľa maď. uvedomelého *Kramarčika* a *Kengyela* spomína ako prívrženca slavizmu rektora *Pelecha*. Na jeho obranu, ako aj na obranu školy, obvinenej takto zo slavizmu, povstáva v Társalkodó (D., č. 55) sám dozorca školy, Imrich *Szontagh*, ktorý uvádza súčasne aj dôvody proti preloženiu školy do Miskovca.

¹⁵⁸) Podľa zistenia *Štúrovho* (D., č. 56b) bol to *Tomka*, prof. maď. reči na lýceu v Bratislave a predseda tam. maďarskej spoločnosti. *Tomkov* Doplňok v D., č. 37.

príležitostiach nazval sa Maďarom v smysle štátne-občianskom. Slávnosť na Devíne je púhy výmysel. Taká slávnosť nikdy nebola. Opravuje tiež tvrdenie pisateľa, že by bol predsedom mládeže (venuje sa len súkromnému štúdiu) a s najväčšou rozhodnosťou odmieta pisateľovo obvinenie, že spolu s ostatnými bratislavskými Slovákmi kloní sa k rusizmu, ako úplne bezdôvodné a ničím nedokázané. Sú to prosté pomlavy.¹⁵⁹

Na Štúrovu odpoveď sa ohlásil zasa Tomka, ktorý potvrdzuje pravdivosť údajov predošlých útočných článkov. Študoval v Bratislave a vie, že bratislavská študujúca mládež konala výlety na Devín a Kamzík¹⁶⁰, že je naplnená odporom a nevraživosťou voči Maďarom. Štúr sám sa mohol nazvať Maďarom, ale si vôbec neuvedomil všetky dôsledky a povinnosti tohoto priznania. Využil len výhody tejto príslušnosti, nekoná však jej povinnosti, ba koná práve proti nim. Nie je síce predsedom mládeže, ale je jej skutočným vodcom v smere, za ktorý raz mu bude veľmi ťažko sa zodpovedať pred rodičmi ním svedených žiakov.¹⁶¹ Tomka je nato veľmi energicky zahriaknutý Štúrom, ktorý ho verejne vyzýva, aby svoje utrahačské tvrdenia dokázal svedkami a hrozí mu súdom.¹⁶²

Medzi obžalovateľov slovenských rečových ústavov stavia sa i neznámy (A. B. C.) korešpondent iného súčasného literárneho časopisu maďarského Athenaea (prílohy to Hirnöku). Vo svojom príspevku (2. polovica apríla), prevzatom i Társalkodóm, zhruba potvrdzuje tvrdenia článku XYZ a na doklad ich pravdivosti cituje časť listu spoločnosti bratislavskej k spoločnosti štiavnickej z r. 1836, v ktorom bratislavskí napomínajú štiavnických, aby pestovali slovenskú reč a literatúru, slovenské dejiny (najmä na vyvracanie argumentov protivníkov), dali sa do listovného styku s vynikajúcimi slovanskými mužmi a s ostatnými rečovými ústavmi, niemenej však i so spoločnosťou 100 mužov v Záhrebe. Vo svojom krúžku nech rečia slovenské básne, ale aj sami nech pracujú literárne. Všade nech nabádajú milovať svoj vlastný národ a stavať sa proti maďaromanskému náporu. (Maďari nemajú práva nútiť Slovanov učiť sa maďarskej reči.) Záverom pisateľ uvádza ešte niekoľko prípadov, dokazujúcich protimaďarský fanatizmus slovenskej mládeže.¹⁶³

¹⁵⁹) Viď D., č. 50.

¹⁶⁰) O skutočných výletoch mládeže porovn. *Štúrov životopis* od *Hurbana* v SP, I, 117, 131, 198 n; *Francisciho životopis*, str. 40 a i. O dvoch slovenských združeniach v Bratislave a o výlete mladšieho na Devín a o ich slovenskej prísahe (budú šíriť slovenské idey, budú hovoriť len slovensky) píše i korešp. Leipzig. *Allg. Zeitung*. (Russkij filolog. *Viestník*, LXVII, 1912, str. 221—222, článok *Volfov*: Panslavistskoje bratstvo Kollara, Palackago a Šafarika.)

¹⁶¹) D., č. 56.

¹⁶²) D., č. 56b.

¹⁶³) *Hurban* r. 1839 dal sa vraj kopať na ulici psa so slovami: Na, tu máš, *Széchenyi*, tu máš *Wesselényi*. *Nosák* toho istého roku v súvislosti so snahami snemu o rozšírenie zavedenia maďarčiny povzbudzoval mládež, aby sa hľadeli ešte pokochať vo svojej reči, bo po troch rokoch budú môcť už len brechať. A niektoré prípady iné. (Porovn. D., č. 45.) Naproti tomu so slovenskej strany sa spomína (istý *Milan Škultéty* z Prahy 15. IV. 1840 a *Květy* 1840, str. 142),

Proti stotožňovaniu slovenských protimaďarských snáh s celým slovenským evanjelickým kňazstvom vystupuje v druhej polovici februára v Társalkodó neznámy príslušník tohoto stavu.¹⁶⁴ Poukazuje na to, že väčšina slovenského evanjelického kňazstva, i keď používa pri cirkevných úkonoch slovenskú reč, nie je proti pomadžarčeniu krajiny. Bolo by preto vraj spravodlivé robiť rozdiel medzi slovenskými kňazmi a panslavskými kňazmi, kde poslednejšie označenie by bolo toľko ako zlý, zradný občan. Je i naďalej pre to, aby budúci kazatelia ovládali reč, v ktorej budú hlásať slovo Božie, je však proti tomu, aby na ústavoch miesto bibličtiny pestovala sa nová česko-slovanská reč, ktorú ľud nerozumie, a pestoval sa tam panslavistický duch. Tu bude treba, aby vlast' odhodlane zakročila. Podobne nemá nič proti tomu, aby proti takým kňazom alebo učiteľom, o ktorých sa dokáže, že sú „slovom alebo skutkom nepriatelia zmaďarovania, a tedy i vlasti“, zakročila príslušná stolica (a nie dištriktuálny alebo generálny konvent) a pozbavila ich úradu.¹⁶⁵

Akýsi záver na väčšinu týchto polemík¹⁶⁶ predstavuje so strany slovenskej obrana ponického ev. farára Mateja Kosca z poč. marca. Obranu, určenú pre Társalkodó, redaktor síce neuverejnil, ale jej zaujímavosť pre nás tým len získava.

Koscovo zásadné stanovisko je, že uznáva nielen diplomaticnosť maďarčiny, ale i potrebu jej šírenia, tedy „maďarčenie“ (pri nečasovosti „slovančenia“), pravda striezlivé a postupujúce miernymi prostriedkami. Obracia sa len proti prepriatostiam. Protivníkom vytýka najmä zlé alebo skreslené chápanie panslavizmu. Panslavizmus podľa výkladu Koscovho je čiste rečové snaženie (snaha niektorých slovenských mládenčov, aby vedeli nielen

že maď. študenti nakreslili *Kollára* na šibenici s podpisom: hľa, slávsky pes; pri sbierke na pohreb slov. študenta odopreli prispieť s odôvodnením, že na slovenského psa nedajú atp. V zmienke korešpondenta A. B. C., že *Nosák* je kaplánom pri *Jozeffym*, vidí D. *Lichard* snahu zapliesť do polémie o panslavizmus i *Jozeffyho* a podáva preto časopisu opravu. Opravu uverejňuje *Athenaeum* až po opätovných urgenciách s red. komentárom, že z u. zmienky nevyplýva pre *Jozeffyho* nič hanlivého. (č. 56 zo dňa 11. V.) *Lichard* nato obsirnejšie odpovedá (25. V.), protestujúc slávnostne proti obvineniu ev. škôl z panslavizmu, že bez jeho vyvrátenia známy XYZ by bol *Jozeffyho* hneď obvinil z panslavizmu. *Lichard* tu aj inak číta trpkú lekcii ľahkovernej a prepínajúcej maď. žurnalistike, ktorá z nezaručených zpráav robí hneď hrozné dôsledky. (Századunk, 1841, č. 44.) *Licharda* nato zahriakuje sám A. B. C. s tým, aby sa nezastával samozvane panslavských hrdinov, ak nechce, aby aj sám nebol zaradený medzi nich. Mohlo by sa vraj stať, že by niekto veľmi ľahko mohol dokázať, že aj niektorí profesori matematiky a fyziky (t. j. *Lichard*) boli členmi prešporskej slovenskej spoločnosti, tejto panslavistickej dielne. (Századunk, č. 46 z 10. VI.)

¹⁶⁴) I — t — i. (Viď D., č. 39.)

¹⁶⁵) Neudržateľnosť názoru, že evanjelici nezaujímajú sa o maďarčinu tak horlivo, ako ostatné vierovyznania (táto výčitka je vraj oprávnená len pri ojedinelých kňazoch, kladúcich dôraz na slovenčinu), dokazuje už K. *Sándor* v Társalkodó (7. III. 1840) i vylíčením snáh turč. seniorátu o maďarčinu založením a udržiavaním seniorálnej školy v Necpaloch (1806), prenesenej neskôr (1832) do Martina. Na škole sa vyučuje maďarčine a maď. sa tu prednáša aj viacero predmetov. (D., č. 4.)

¹⁶⁶) *Kramarčík, Hlaváček, XYZ, Zay, Szontagh, Csaplovics, Zmeškal.*

svoju rodnú, ale aj príbuznú reč poľskú, ruskú, srbskú atď.), a je márne hľadať alebo predpokladať za týmito snahami nejaké iné skryté ciele, najmä však nejakú vlastizradu. Kto vie niečo podobného dokázať, nech ihneď vystúpi so svojimi dôkazmi na verejnosť. Za dôkazy, pravda, nemožno pokladať básnické a iné nezrelé a nedospelé prejavy, ako Jitrenka ap. Za pestovanie slovenskej reči, ktorá im bude potrebná v ich životnom povolání, zasluhujú slovenskí mládenci i so svojimi profesormi pochvalu. Pravda, nesmú zato zanedbávať ani maďarčinu.

V ďalšom sa Kosec obracia proti Szontagovmu stotožňovaniu maďarčenia a pokroku vo vzdelanosti (v nemeckých alebo francúzskych ústach by vraj teprv vynikla nevážnosť tohoto celého stotožnenia) a jeho zistenie, že každý národ môže byť vzdelaný len vo svojej vlastnej reči, žiada aplikovať i na Slovákov. V Szontagovej obave, že v prípade nezdaru maďarizácie Maďari by boli pohltení Slovanmi a Nemcami, vidí len prejav malodušnosti a neodôvodnenej obavy. Jeho obavy z panslavizmu vyhlasuje za fantomy, práve tak ako aj jeho nádeje, že sa nemaďarské národy Uhorska kedy pomadařčia. Odkiaľ si berú maďarizátori vôbec právo k činnosti v tomto smere? Nech si dajú pozor, bo otcovský panovník, ktorý býva vo Viedni, môže vytrhnúť na nich aj prut, ak si jeho slov, napomínajúcich k jednote a k snášanlivosti, nebudú vážiť. Zákony predpisujú len znalosť maďarčiny pre uchádzačov o verejné úrady, a nie, aby sa i celé nemaďarské národy pomadařčily. Preto tých, ktorí spolu s pisateľom hlásajú, že ostanú Slovanmi, i keď budú (podľa svojich schopností) vedieť maďarsky, nie je možno označovať za zlých vlastencov. Snahu niektorých kňazov, zastať sa na konventoch svojej rodnej a služobnej reči, pokladá za oprávnenú a prirodzenú. Ak to niekedy robia prudkejšie, na vine tomu je zasa len maďarská prepiatosť. Zato nemusia byť ešte zlými vlastencami — obracia sa Kosec na ďalšieho protivníka, lokalkára Pesti Hirlapu.¹⁶⁷ Jeho vystihnutie rozdielu medzi pomerom uhorských Nemcov a Slovákov k maďarizácii, vysvetľuje tým, že Nemec je tu príšelec, Slovák ale praobyvateľ.

Zmeškalovo obvinenie, že privrženci slovenčiny chcú ju šíriť v Uhorsku, odmieta ako neopodstatnené. Chcú len pestovať svoju reč. Ešte rozhodnejšie odmieta náznak Zmeškalov, že z bratania literárneho ľahko môže dôjsť k politickému spojeniu. Jeho tvrdenie, že Maďari od Slovákov naučili sa len páliť pálenku, vyvracia Kosec zostavením maďarských slov kultúrnych, prevzatých zo slovenčiny. Podobne jeho hrozbu, že by stolice mohli zakročovať proti pestovateľom slovenčiny, poukazuje, že stolice vraj lepšie poznajú hranice svojej právomoci.

Zo Zayových tvrdení vytrhuje Kosec len dve. Jednak tézu, že Slovania musia sa alebo pomadařčiť, alebo splynúť s Rusmi, jednak výrok, že slovanská reč nie je viac rečou slobody a protestan-

¹⁶⁷) Porovn. č. 35 tu.

tizmu. Povinnosť zmaďarčenia uznáva, ale len v medziach zákona a nie v tom smysle, že by Slováci boli povinní zanechať svoju reč a národnosť. Proti druhej, priam „pohoršlivej” polovici Zayho tézy Kosec slávnostne protestuje pred celou vlasťou a pred rišskym otcom. Pokiaľ ide o druhý výrok Zayov, ten podľa Kosca alebo platí alebo neplatí o slovanskej ako o ktorejkoľvek inej, napr. nemeckej alebo maďarskej reči. Na „uhorskej slobode”, na „uhorskom protestantizme” majú uhorskí obyvatelia slovenského jazyka práve taký podiel ako obyvatelia jazyka maďarského. V týchto otázkach nerozhoduje jazyk, ale duchovné a politické hodnoty toho-ktorého národa. Uhorská sloboda i protestantská sloboda v Uhorsku opierala sa napr. až do nedávna o mŕtvu reč latinskú.

Kosec si je práve tak dobre vedomý predností jednorečovitosti, ako Zay. Skutočnosť však je vraj často iná, ako naše ideály. Tu poukazuje ako na príklad na podobné snahy Jozefa II., ktoré končili odvolaním na smrteľnej posteli. Jozef II. aspoň pri svojej smrti sa chcel pomeriť so svojimi poddanými. Oč šťastnejší by mohol byť ten, kto by chcel žiť v shode a v smiere so svojimi blíznymi a spoluvercami. Kosec dúfa, že Zay nakoniec odvolá svoje urážlivé výroky o Slovákoch, ktorí sú opravdu zvyklí počúvať od svojho najvyššieho cirkevného predstaveného iné hlasy.

Po pochvale Čaploviča Kosec poukazuje ešte na veľkú krvnú premiešanosť obyvateľov Uhorska. Málomktorý Maďar mohol by sa oprávnene honosiť čistou maďarskou krvou. Načo teda to vystatovanie sa hrdou maďarskou a opovrhovanie slovanskou krvou, ktorým mnohý prepriaty alebo nepravý Maďar hanobí len svojich predkov a vyvoláva nechuf Slovákov oproti maďarčine. Preto Čaplovičovo zasiahnutie je v tomto smere prajné, nie naopak, ako to mnohí predstavujú. Až by všetci tí, čo tak húževnate hlásajú potrebu maďarizácie, pokúsili sa v praxi o zmaďarizovanie aspoň jednej obce, videli by, aký nemožný program hlásajú. Preto Kosec súhlasí úplne s Čaplovičom.

Nakoniec Kosec shrnuje svoje vlastné, ako ho nazýva, sprostredkujúce stanovisko: Heslo dňa je šírenie maďarčiny, nie slovenčiny, ktorá sa musí spokojiť tým, že bude užívaná súkromne; ako dlho, vie len sám Boh. Takáto maďarizácia však sa musí vystríhať násilia, ako aj snahy, prekážať vzdelávaniu iných rečí. Ešte dlho bude každému vzdelancovi v Uhorsku užitočné poznať 4 najhlavnejšie reči krajiny: maďarčinu, slovančinu, nemčinu a latinu. Miernymi prostriedkami sa viac dosiahne i pri šírení maďarčiny, ako násilným programom. Prepriatosť na jednej budí prepriatosť i na strane druhej.

Hlavným predpokladom šírenia maďarčiny je vlastná vzdelanosť maďarského národa. Formálna vzdelanosť reči samej nestačí. Musí pristúpiť k nej aj obsah. Ak bude maďarský národ nositeľom osvietenosti, ľudomilnosti, šľachetnosti, čistej mravnosti a opravdovej nábožnosti, slovom pravej a skutočnej vzde-

lanosti, a znalosť maďarčiny bude predstavovať skutočný duševný i hmotný zisk, príslušníci národov ostatných budú sa pridávať k Maďarom dobrovoľne.¹⁶⁸

Zo slovenských obrán, neuverejnených maďarskými časopismi, treba tu ešte spomenúť obranu Škultétyho na obvinenia XYZ a všeobecnú obranu Štúrova. Štúrova obrana sa nám nezachovala,¹⁶⁹ obrana Škultétyho vyšla v slovenskom (čsl.) preklade v Palkovičovej Tatranke.¹⁷⁰ Najvýznamnejším bodom jeho obrany je poukaz, že Slováci, hoc vždy boli verní svojej národnosti, po 9 storočí boli vždy verní aj uhorskej vlasti, a že je nepochopiteľné prečo by pestovanie materinskej reči a príchýľnosť k slovenskej národnosti teraz naraz mala byť prameňom nevery. Požiadavka maďarizácie vznikla len násilnou interpretáciou príslušného zákona. Zákon predpisuje len znalosť maďarčiny v úradoch. V ďalšom obraňuje Škultéty prešporský Ústav. Pestovanie reči „československej“ je potrebné nielen z dôvodov cirkevne bohoslužobných, ale i všeobecne vzdelanostných. V písomnom styku Ústavu s ostatnými ústavmi nie je nič závadného, keďže i sám XYZ priznáva, že listy tieto sú čítané verejne. O styku s ruskou akadémiou nikto nič nevie. Údajný rusizmus medzi Slovákmi je len strašiak. Vo veci devínskej slávnosti i Škultéty vyzýva osôcovateľa, aby postavil svedkov na dokázanie obvinenia.

Najvýznamnejším príspevkom tohoto obdobia k národnostnej otázke v Uhorsku je dielce Pavla Tomašeka, levočského profesora, ktoré bez vzťahu k denným polemikám spôsobom akademickým neobyčajne vysokej úrovne obširne dokazuje jednak nemožnosť maďarizácie, jednak jej neosožnosť i v tom prípade, keby sa podarila.¹⁷¹

Ohlas rečových a národnostných bojov dostáva sa i do zahraničia. Je to pravdepodobne sám Pulszky, ktorý vo svojej informačnej zpráve z poč. marca 1841 o uhorských pomeroch v Allg. Zeitung¹⁷² dotýka sa i nebezpečia panslavizmu, snívajúceho vraj o spoločnej ríši všetkých Slovanov a zjavujúceho sa raz na južnej, raz na severnej hranici Uhorska. Naposledy zjavy sa tieto snahy v slovenských rečových spoločnostiach a v pojednaniach, hovoriacich až o 70 miliónoch Slovanov. Príslušní profesori sa vraj síce vyhovárali, že ide len o rečové cvičenia bez akýchkoľvek politických zámerov, no pre dokázané spojenia s Ruskom a i v dôsledku niektorých zjavov v Rusku samom,¹⁷³ ostáva tento

¹⁶⁸) Obranu *Koscovu* viď D., č. 42.

¹⁶⁹) O *Štúrových* zmarených obranných snahách porovn. aj zmienky v jeho listoch z tejto doby (30. I. a 28. II. 1841) *Pospišilovi* (*Frydecký*: Dopisy, 43n, 45n.)

¹⁷⁰) Viď v D., č. 53. Pôv. osnovu poslal *Škultéty* do Tásalkodó 9. II. Vtedy bola hotová už aj obrana *Štúrova*. (Porovn. D., č. 38.)

¹⁷¹) *Der Sprachkampf in Ungarn*. Dargestellt von Thomas Világosváry. Záhreb, 1841. Tlačou vyšla koncom leta.

¹⁷²) Písaním do AAZ získal si *Pulszky* dobré meno v maď. polit. kruhoch.

¹⁷³) Zaradenie ilýrskej reči a literatúry do učebného plánu ruských univerzít, názory ruského profesora histórie *Venelina* o *Attilovi* ako ruskom vládárovi (Maďari sú ruského pôvodu) a veľkej bulharskej ríši, ktorá zahrňovala v sebe

smer veľmi podozrivým. Protiopatrenia Zayho stretly sa preto so všeobecným uznaním.

Na obranu prenasledovaných Slovanov uhorských stavajú sa zasa Hist.-polit. Blätter¹⁷⁴ a tiež poľský literárny časopis Tygodnik Literacki¹⁷⁵ (urobil tak viac ráz už i predtým), článok ktorého preberajú aj augšburské Allgemeine Zeitung.¹⁷⁶ Podobne sa objavuje obrana Slovákov aj v záhrebskej Lune.¹⁷⁷ Už predtým (koncom r. 1840) pokúšal sa akýsi bližšie neznámy spisovateľ¹⁷⁸ v inom významnom súčasnom časopise nemeckom, v Deutsche Vierteljahrschrift, upozorniť nemeckú verejnosť na slovanské (ruské) nebezpečenstvo a dokázať, že najlepšou obranou proti nemu je rečove jednotné, zmaďarizované, maďarské Uhorsko. Dostáva sa mu však ihneď zavrátania v Allg. Zeitungu, kde iný neznámy prispievateľ (asi Čech) dokazuje, že práve naopak, pestovanie literárnych a národných záujmov západných a katolíckych Slovanov je najlepším prostriedkom zachrániť ich pred ruskými svodmi. Takzvaná západoslovanská monarchia splýva pôvodcovi s Rakúskom.¹⁷⁹

8. UNIA.

Časopisecké a iné boje o slovenské rečové ústavy boli ešte v plnom prúde, keď Zay prichodí už s novým námetom, smerujúcim na urýchlenie pomaďarčenia Slovákov. Je to myšlienka únie, ktorú nadhodil Zay úplne samostatne, bez najmenšieho do-

i Uhorsko a dedičom ktorej je ruský cár. (*Venelin*, pôv. menom *Huca*, bol pôvodom uh. Rus.) O jeho názoroch a diele referuje 11. I. 1841 v maď. akadémii dr. *Schedel*. (Jelenkor, 1841, str. 54.) O stykoch prešporského Ústavu s r. akadémiou porovn. pozn. III. 110 tu.

¹⁷⁴⁾ V. Bd., 10 Hft (1840). Článok prevzaly aj Květy, 1841, str. 231—2 a (z Květov) aj *Šoltis* v Apologii, str. 38—40. Článok sa obracia proti maďarizácii Nemcov a Slovanov v Uhorsku. I Leipziger Allg. Zeitung stavia sa v otázke levočskej na stranu Slovákov. (Porovn. Russkij filolog, Viestnik, LXVII, 1912, str. 228, cit. článok *Volfov*.)

¹⁷⁵⁾ V 20. č. z r. 1841 (niekedy poč. mája).

¹⁷⁶⁾ V prílohe k č. 160 zo dňa 9. VI. 1841: „Ungarn. Die Slaven und die Madscharen.“ Tu noviny preberajú vlastne článok z Jelenkora, č. 88 z r. 1840, kde sa hlása potreba nemilosrdného ničenia Slovákov, a to v súvislosti so známymi nám už útokmi na *Seberiniho*. Článok majú najprv v č. preklade Květy zo dňa 1. IV. 1841 (č. 13), odkiaľ ho preberá pravdepodobne i Tygodnik. V cit. č. Jelenkora je síce odpoveď útočníka *Székácsovi* na jeho uverejnenie obrany *Seberiniho*, ale odpoveď je úplne iná. Sú tu dve možnosti: Korespondent Květov, (Drahotín zpod Rokoše Karol *Štúr*?) mal po ruke pôvodnú odpoveď, ktorú redakcia pre jej hrubosť neuverejnila (prípadne len v časti nákladu) alebo ide o mystifikáciu so strany slovenskej. V tejto súvislosti treba ešte poznamenať, že prameň článku, inak veľmi citovaného v súčasných brošúrkach, udávajú presne (č.) jedine Květy; AAz, odkiaľ ho brošúrky preberajú, má len Jelenkor.

¹⁷⁷⁾ Znova odtlačená v Slawismus und Pseudomagyarismus, str. 83n. Autorom je Kajetán *Knezić*, c. k. major. Slováci používajú na svoju obranu i *Gajových* novín a č. Květov.

¹⁷⁸⁾ Článok vyšiel aj v maď. preklade v Athenaeum, I (1841), č. 32-36.

¹⁷⁹⁾ D., č. 26 a 44.

rozumenia so superintendentami a ostatnými prednejšími členmi cirkvi, vo svojom liste zo dňa 26. II. 1841 k helvétskemu superintendentovi potiskému Ezaiášovi Budaymu a gen. dozorcovi Mik. Vaymu v súvislosti s plánom reformátskej vysokej školy v Pešti. List súčasne uverejňuje i v časopise Tarsalkodó.¹⁸⁰ Myšlienka osobitnej reformovanej vysokej školy v Pešti bola verejne nadhodená v úvodníku Pesti Hirlapu zo dňa 6. II. 1841 vo forme zprávy, že plán na školu je už hotový a odobrený aj gen. konventom, a výzvy na sbierku. Zayova myšlienka je v tom, že uskutocnenie plánu (pozmeneného ním v spoločnú vysokú školu protestantskú, nadhodenú už predtým Szontaghom v známom nám už jeho článku) pôjde rýchlejšie spojenými silami, spojenie však splynutím dvoch vierovyznaní. Splynutie pokladá Zay za ľahké, keďže hlavné prekážky sú dané len rozličnosťou reči a zovňajších foriem.

S výzvou Zayho nadšený súhlas prejavuje hneď 5. marca 1841 výbor na zriadenie spomenutej školy.¹⁸¹ Zjavujú sa aj iné prejavy súhlasu.¹⁸² Čoskorô však sa začínajú ohlasovať i poukazy na rôzne ťažkosti (čiastočne pri zásadnom súhlase s myšlienkou samou),¹⁸³ z ktorých v našej súvislosti vari najdôležitejšia je otázka nečasovosti plánu vo chvíli, keď Zay pracuje na pomadžarčení evanjelikov. Na druhej strane je to však zasa práve tento dôvod, pre ktorý otázka únie pozdáva sa až priveľmi časovou v tom smysle, že práve únia by mohla byť pevným východiskom pomadžarčenia slovenských evanjelikov.¹⁸⁴

V ďalšom myšlienku veľmi propaguje najmä Kossuth vo svojom Pesti Hirlape, ktorý už vo svojom úvodníku zo dňa 17. marca cieľom uspokojenia vierovyznanských obáv zdôrazňuje, že únia nemá sa týkať dogmát, kde sjednotenie treba ponechať na postupnú činnosť rozumu, ale len organizácie. Zčať odporúča predovšetkým sjednotením školstva a výchovy. Hlavné prekážky

¹⁸⁰⁾ Porovn. č. 16 zo dňa 24. II. 1841, ako aj článok. A protestans unio nehézségei (Századunk, 1841, č. 91 zo dňa 14. XI.) Zayho výzva je uverejnená aj v Pesti Hirlape, č. 21 zo dňa 13. III. 1841 (Értekező).

¹⁸¹⁾ Porovn. jeho ohlas v Századunk, č. 23 zo dňa 22. III. 1841, stílec 180 až 182 (Viszhang . . .). Uverejnené aj v Pesti Hirlape, č. 21 zo dňa 13. III. 1841 (Értekező).

¹⁸²⁾ Porovn. napr. D., č. 54 a 64. Najväčšia obava, že spojením obe cirkvi stratia zákonnú ochranu, má byť odstránená zákonom, úniu povoľujúcim.

¹⁸³⁾ Najzávažnejšia z nich vari je, že univerzita v Pešti už je, a že osobitná ref. univerzita nie je potrebná a je proti záujmom národného sjednotenia. (Porovn. článok v č. 37. a 38. Századunk: Nézetek a Pesten felállítatni indítványozott reformata főiskola ügyében.)

¹⁸⁴⁾ Porovn. napr. mienku E. Nagya v Századunk, č. 34 zo dňa 29. IV. 1841 (Pesti ref. főiskola és egyesülés): „Ez egyesülés vetné meg még szilárdabb alapját az evangélikusok magyarosodásának s ezáltali egységünknek. Nem fogja tán senki feltűnőnek találni, ha példakép hazánkban a reformátusokat magyar és az evangélicusokat nagyrészt tót elemnek tekintem. E két elem összeforrása, rokonulása észrevétlenül kivégezné a gyengébbet, s ime itt azon cél, hová iparkodásaink irányoztassanak, itt azon pont, hol minden felekezett, minden rész egyesülhet, mert ezen alapul egységünk s életünk talpköve.“

únie vidí Kossuth najmä v dvoch veciach. Reformovaní sú Maďari, medzi evanjelikmi je zase strana, ktorá pomocou akéhosi nemožného spôsobu rozmýšľania stotožňuje svoje náboženstvo so slavizmom. Na druhej strane je veľký rozpor medzi autoritatívnym cirkevným zriadením reformovaných a medzi demokratickou ústavou evanjelickou. Tieto dva hlavné rozpory treba zmierniť. V tom ohľade Zay a jeho maďarizačné snahy, podporované väčšinou súvercou, môžu byť zárukou, že spoločná výchova by bola vybudovaná na národnom podklade. V ohľade druhom zase u reformovaných je badať ochotu k ústupkom. Únia by teda bola možná podľa týchto zásad: 1. Dogmy ostanú nedotknuté. V tomto obore je akékoľvek nútenie neprípustné. 2. Zriaďovanie a spravovanie škôl bude sa diať spoločne v duchu protestantizmu. Pre náboženstvo budú však i na týchto spoločných školách osobitní učitelia. 3. Sjednocovanie v školstve bude sa týkať len nových škôl, základiny už jestvujúce ostanú v dochovanom stave a s dochovaným určením. Len pri ustanovovaní učiteľov (s výnimkou náboženstva) nemá sa brať ohľad na vierovyznanie. Pre žiakov druhého vierovyznania má byť zriadená osobitná stolica náboženstva.

Naproti tomu Ž. Bernát ml. zastáva¹⁸⁵ zase mienku (berúc si poučenie z únie katolícko-pravoslávnej a i.), že únia je možná práve vo veciach základných, tedy i v dogmatoch, a naopak nedôležitých, ale ľudu k srdcu prirastlých zovňajšností netreba sa týkať. A keďže „vláda ľudu“ v ev. cirkvi je viac-menej len na papieri (v cirkvi vládnu len vzdelanejší), je možno od myšlienky očakávať úspech. Podľa predstáv Bernátových postup sjednocovania by bol takýto: Spoločný konvent po preskúmaní vierouky vyhlási, že medzi dvoma vierovyznaniami niet podstatných rozdielov, takže obe dávajú rovnocenné možnosti spasenia. Vieru a bohoslužbu podľa jedného alebo druhého vyznania pokladá za jednu a tú istú. Po príklade pruskom sjednotené konfesie budú mať spoločné meno. V školách obidvoch konfesií začiatovníci budú vyučovaní v sjednotenom náboženstve. Rozdelenie superintendentencií (8), seniorátov a zadelenie cirkví stane sa čiste podľa prírodných daností bez ohľadu na vyznanie. Do určitej miery sjednotia sa i bohoslužobné úkony.¹⁸⁶

Kossuth hneď v nasledujúcom čísle¹⁸⁷ reaguje na Bernátov návrh a pridáva sa i naďalej zásady dobrovoľnosti a slobody pri únii (nie autoritatívne rozhodnutie spoločného konventu) práve po príklade temešvárskom, uvádzanom i samým Bernátom. Bo proti únii treba očakávať veľký odpor. „Fanatizmus slavizmu (nepochybujeme o tom) pohýbe všetko, aby úniu znemožnil; cíti totiž, a nemôže necítiť, že maďarskú národnosť sotva by mohlo

¹⁸⁵) Pesti Hirlap, č. 56 zo dňa 14. VII. 1841, str. 469—70.

¹⁸⁶) Ako minimum uvádza tu autor prax sjednotenej cirkvi (od 1824) temešvárskej. (Porovn. Pesti Hirlap, č. 42 zo dňa 26. V. 1841, str. 350).

¹⁸⁷) Pesti Hirlap č. 57 zo dňa 17. VII. 1841, str. 477.

potkať väčšie šťastie ako únia". Zárukou je tu jedine Zay. Kosuth dáva prednosť otvorenému postupu v tejto veci, hoc sú mnohí, ktorí prílišné zdôrazňovanie dôležitosti únie po stránke národnostnej budú pokladať za zlú taktiku. Ale „offene Rechtlichkeit ist die beste Politik". Inak súhlasí s Bernátom a pokladá za potrebné, aby už tohoročné gen. konventy započaly so sjednocovaním, čo znamená, aby už teraz seniorálne a dištriktuálne konventy dávaly úpravy svojim delegátom na konvent vyšší v tejto veci. Vplyvní ľudia nech pracujú za myšlienku vo verejnosti. Na uskutočňovanie únie by bol potrebný osobitný časopis.¹⁸⁸

Proti Bernátovým nariadeniam stavia sa i Jozef Székács, farár ev. maď. cirkvi v Pešti, ktorý pokladá úniu za uskutočniteľnú len týmto postupom: Sjednotenie administratívy, príprava únie v školách a v cirkvách a až nakoniec rokovanie o dohode v dogmách.¹⁸⁹

Myšlienka únie nachodí u reformovaných spočiatku vlažné a vyhýbavé prijatie. Seniorát hornosabolčský sa za ňu stavia síce veľmi nadšene, dištriktuálny konvent zátiský je však už opatrnejší. V zásade vyslovuje sa síce za úniu (14. VIII. 1841); radí však k veľkej opatrnosti pri postupe, najmä v ohľade dogmatickom, aby miesto sjednotenia nedošlo k ďalšiemu rozdeleniu na 3 až 4 konfesie. Pre tieto obavy konvent sa nepúšťa ani do rokovania o únii administratívnej. Vyhýbavé je usnesenie tejto superintendencie aj v otázke spoločnej vysokej školy protestantskej: škola bude patriť podunajskej superintendencii, vymyká sa teda z okruhu právomoci rokujúceho dištriktu.¹⁹⁰ Potiská superintendencia, pri zásadnom súhlase s myšlienkou, jej uskutočnenie očakáva od času. Inak je toho názoru, že otázka patrí pred generálny konvent.¹⁹¹ Podunajská superintendencia dáva len súhlas k zospoločneniu vysokej školy v Pešti.¹⁹² Podobne i zadunajská.¹⁹³

Plán Zayho vyvolal veľmi miešané pocity i na strane evanjelickej, i keď, vzhľadom na osobu navrhovateľovu, nemohly sa navonok tak nehatene prejaviť, ako u reformovaných. Najmä evanjelickí Slováci netaja sa svojimi obavami a to nielen z dôvodov náboženských, ale predovšetkým i z obáv národnostných, keďže v pláne videli predovšetkým úmysel vyničiť Slovákov.¹⁹⁴

¹⁸⁸) Tu Kosuth vyzýva priamo peštianskeho ev. farára Székácsa a Töröka za redaktorov, ktorí od n. r. 1842 skutočne aj začali vydávať časopis Prot. egyházi és iskolai lap.

¹⁸⁹) Gondolattörédekek az unio felett. (PH, 1841, č. 66 zo dňa 18. VIII., str. 556—57.

¹⁹⁰) Porovn. A protestans unio nehézségei v Századunk, 1841, č. 91 zo dňa 11. XI. a Pestí Hirlap, č. 69 zo dňa 28. VIII., str. 582.

¹⁹¹) Porovn. cit. čl. v Századunk.

¹⁹²) Pestí Hirlap, 1841, č. 57 zo dňa 17. VII., str. 479.

¹⁹³) Pestí Hirlap, 1841, č. 56 zo dňa 14. VII., str. 471.

¹⁹⁴) Porovn. výklad Seberíniho o vzniku rekurzu v D., č. 123 tu, Štúrov náhľad v jeho článku: Die Entnationalisirung der Slaven a v jeho druhej odpovedi Lukácsovi (D., č. 67 a 142 tu); Chalupkov vo Wirren, 35; Šoltisov v Apológii, 32. V tomto smere príznačné je aj vyjadrenie trenčianskeho seniora Pavla Thesedika v liste ku Karolovi Sándorovi: „Si unio reformatorum nobiscum subseque-

V tomto chápaní únie ich utvrdzovaly najmä Kossuthove prejav-
vy, ako i okolnosť, že sjednocovanie malo započat' pri školách
a vo výchove. Ešte i tie senioráty, ktoré, ako napr. zvolenský,
chovajú sa k myšlienke zásadne prajne a dávajú v tomto smysle
aj úpravu svojim poslom na dištriktuálny a generálny konvent,
žiadajú si vidieť (z opatrnosti) najprv plán, podľa ktorého má
sjednotenie postupovať.¹⁹⁵ Turčiansky konvent o veci nerokuje
vôbec¹⁹⁶, zato (Zayov) trenčiansky seniorát pridáva sa k únii,
prirodzene, veľmi nadšene.¹⁹⁷

No i pri týchto náboženských a najmä národnostných oba-
vách maďarofilskej strane a jej agitácii, inaugurovanej samým
Kossuthom a podporovanej najmä svetským živlom (šľachtic-
kým), zaujímavým v cirkvách dozorcie úrady a vôbec vplyvné
postavenie, podarilo sa pripraviť vo väčšine cirkevných fór evan-
jelických priaznivé prijatie pre úniu. Tak sa mohlo stať, že priaz-
nivé uzavretie v prospech únie (a súčasne i spoločnej protestant-
skej vysokej školy) prijíma nielen dištrikt potiský (17.—19. VIII.)
a zadunajský, ale i banský (5. IX.).¹⁹⁸ V národnostne najožeha-
vejšom dištrikte podunajskom pomáhajú si prívrženci únie tým
spôsobom, že na generálnom konvente dištriku (23. VI.) sa o veci
nezmieňujú (len posolstvo¹⁹⁹ na konvent generálny je zostavené
zrejme s tendenciou umožniť hladké prijatie plánu Zayho, prí-
tomného ináč na konvente osobne) a dávajú ju schváliť (jedno-
hlasne) až na konvente partikulárnom zo dňa 31. VIII.²⁰⁰

Úspech myšlienky únie bol tedy pred rozhodujúcim gen-
konventom dostatočne pripravený aspoň po stránke čiste zo-
vňajšej, rokovacej. Po stránke vnútornej snaží sa o jej prepracó-
vanie, takmer v poslednej chvíli pred konventom (1. IX.), v Pesti
Hirlape Bernát, ktorý sa snaží uviesť na pravú mieru (a to v zá-
ujme veci) najmä rôzne horkokrvné nádeje, upozorňujúc na
vnútorné i vonkajšie ťažkosti únie. K prvým patria dogmy a s ni-
mi súvisiace ceremónie a myslí uspôsobené pod vplyvom dogiem.
Podľa pisateľa medzi dogmami niet zásadného rozdielu. Presved-
čiť o tom nepresvedčených možno však len poučovaním. Odpó-
rúča preto, aby konvent vypovedal len žiadúcnosť spojenia a dal
úpravu profesorom vyšších škôl, aby pri zachovaní úplnej vy-

retur, quod vehementer anhelat, tunc omnino lingua Slavica cardinali fulcro pri-
varetur, neque tamen interiret, prout nonnulli excentrici Slavi praemetuunt et
ex eo potius ipsi religioni, quam linguae Slavicae obices positos haberi cupiunt,
quod superfluum, ac plane impium est." (Jelenkor, 1841, č. 72, 8. IX., str. 289.)

¹⁹⁵) Porovn. záp. seniorátu zo dňa 20. VIII. 1841 v Pamätnej cirkvi brez-
nianskej, bod II.

¹⁹⁶) Jelenkor, 1841, str. 289 (zpráva o sen. konvente zo dňa 26. VIII.).

¹⁹⁷) PH, 1841, str. 582.

¹⁹⁸) Porovn. D., č. 64 a 65, ďalej Pesti Hirlap, č. 69 zo dňa 28. VIII. 1841,
str. 582, č. 72 (8. IX. 1841), str. 608.

¹⁹⁹) Zo svetských: Pavol Škultéty, Jur Gyurikovics, Jozef Bajcsy, z cirk.
stavu: S. Kanka (brat. senior) a Pavol Thessedik (trenč. senior) a profesori Andor
Michnay a Št. Boleman.

²⁰⁰) Zápisnice konventu v a. dištriktu podunajského.

učovacej slobody mali na zreteli uskutočňovanie tohoto cieľa. Ostatné sa vyjasní prostredníctvom verejnosti a časopisov. Ako základnú úpravu vo veci dogiem odporúča, aby sa tu nič nedialo rozkazom. Ceremónie, nakoľko súvisia s dogmami alebo sú zaužívané, nech ostanú zachované bezo zmeny. Bo pominutím rozdielov dogmatických, prestanú i rozdiely v ceremóniach. Varovať sa vôbec urazenia piety a vyvolania vášní. Vec musí mať navonok taký výzor, že sjednotenie deje sa zdola z vlastnej vôle zúčastnených. K zovnútorým prekážkam patria rôzne záujmy, medzi nimi významnejšie sú najmä obavy o národnosť, najmä u Slovákov. Tu treba ich uistiť, že únia nijako neohrozuje ich reč. Aj ostatné osobné a iné záujmy odporúča autor šetriť (tak do smrti môžu ostať dvaja senióri atp.).

Na základe vyloženého prvé štádium sjednotenia bude zásadné prijatie myšlienky oboma konventmi a vyslanie výborov. Ak výbory budú postupovať svorne, únia je istá. Podmienky: duchovná sloboda protestantská musí ostať zachovaná, základom nech ostane len Písmo sväté (nijaké nové katechizmy, agendy, náboženské dišputy atp.). Druhé štádium sjednotenia započne činnosťou duchovne už sjednotených výborov, ktoré vyzvú superintendencie a vysoké školy dielo napomáhať. A tu bude príležitosť rokovať i o dogmách (nikdy nie v konventoch, kde treba prísť už s hotovou vecou). Tretie a posledné štádium bude dané kladnou odpoveďou cirkevných sborov na výzvu sjednotenia a len teraz príde doba pozitívnych zákrokov: požiadavka spoločného označenia, úprava vnútornej správy atď., vždy, pravda, s náležitým smyslom pre mierne prekonávanie odporov.²⁰¹

Postup generálnych konventov z r. 1841 pridíža sa zhruba tejto narády. Iniciatívu dáva konvent evanjelický, kde hladké prijatie veci bolo okrem iného zabezpečené i fakticky tým spôsobom, že národnostné a rečové otázky boli dané na pretras najprv, hneď na začiatku konventu.

Po takejto príprave myšlienka únie, prednesená v konvente Karolom Szentiványim, bola prijatá hladko. Pokiaľ išlo o spôsoby a možnosti jej uskutočnenia, Szentiványi navrhuje vyslať týmto cieľom osobitný výbor a vyzvať k podobnému postupu aj reformovaných. Výzva k reformovanému gen. konventu, ktorý mal začať zasadať hneď druhého dňa, v tomto smysle je hneď aj čítaná a prijatá. Za predsedu spoločného unionistického výboru navrhuje sa gróf Jozef Teleki, strážca koruny a dozorca helvétskej superintendencie potiskej (zvolený ináče hl. dozorcem hneď deň nato). Hneď je zvolená aj osobitná deputácia (za vodcovstva a rečníctva potiského superintendenta Pavla Jozeffyho), aby výzvu na druhý deň slávnostne odovzdala.²⁰²

²⁰¹) Porovn. Pesti Hirnap, č. 70 zo dňa 1. IX. 1841, str. 592. Je to súčasne (na výzvu redaktorovu) i odpoveď na článok Székácsov.

²⁰²) Porovn. D., č. 66; ďalej záp. konventu z r. 1841, bod 2; Pesti Hirnap, č. 73 zo dňa 11. IX., str. 613 (výzva).

Prijatie únie, respektíve vyslanie výboru v gen. konventé reformovaných nebolo tak hladké. Tu zástupca zátskej superintendencie, hl. dozorca b. Mikuláš Vay, žiada, aby výbor bol zvolený po superintendenciách a proti opačnému rozhodnutiu väčšiny protestuje, hoc inak s myšlienkou únie i sám i jeho superintendencia vraj súhlasí. Teleki prijíma predsedníctvo výboru, za podpredsedu ktorého je zvolený gr. Zay, prítomný tiež pri rokovaní.²⁰³

Myšlienka únie protestantskej vzbudzuje na maďarskej strane katolíckej hneď i nádeje na možnosť únie vo väčšom rozsahu, čiže takzvanej reúnii, t. j. návratu protestantov a ich sjednotenia s cirkvou katolíckou, aby národ bol sjednotený „jednou vierou, jednou rečou, jednou ústavou a spoločnou láskou k vlasti, aby sa navrátili časy sv. Štefana, Sv. Ladislava, Ľudevíta Veľkého a Matyáša spravodlivého, keď celým srdcom a celou dušou hlásal každý Maďar: Jedna viera, jeden kráľ, jedna vlasť.“²⁰⁴

9. PRED PRVÝM ZMERANÍM SÍL.

Stanovisko Slovákov v otázke únie je chladné, ich taktika — ako sme videli — zatiaľ viac-menej len vyčkávacia.²⁰⁵ Pravdepodobne v presvedčení, že z plánu i tak nič nebude, a v správnom rozpoznaní, že svoje hlavné obranné sily musia obracať proti hrozivejším formám maďarizácie, ktorá medzi časom robila ďalšie a ďalšie pokroky. Úsilie slovenské smeruje i v tomto období predovšetkým na záchranu prešporskej katedry.

I keď zatiaľ, ako sme videli, k žiadnemu zákroku na najvyšších miestach nedochodí, hoc v slovenských kruhoch vládne takmer všeobecné presvedčenie, že vláda je slovenským veciam naklonená²⁰⁶, odhodlanosť obhájcov katedry na domácich fórach tým nijako neklesá. „Prešporská katedra nesmie byť a nebude zrušená. My sa veci ujmemé“... a „ja dúfam, že p. gróf bude i v tejto veci zahriaknutý.“²⁰⁷ Publicistický boj, ktorý sme už poznali, je podnecovaný predovšetkým tiež len touto snahou, i keď len jeho časť došla svojho uplatnenia. Nádeje a odvaha slovenská stúpajú v dôsledku niektorých prejavov nespokojnosti slovenskej šľachty s prekotným uvádzaním maďarčiny do úradov. Tak v niektorých stolicích šľachta ostentatívne žiada slovenské rokovanie²⁰⁸, čo vzbudzuje v krajine, ba i u samej miestodržiteľ-

²⁰³) Porovn. Pesti Hirlap, č. 73 zo dňa 11. IX., str. 614—15.

²⁰⁴) Porovn. článok Imricha *Körmöczyho* v *Századunk*, č. 88 z r. 1841 (I. XI.)

²⁰⁵) Výslovne proti únii sú zato Nemci, najmä v sup. potiskej.

²⁰⁶) List *Čipkayov* (Kežmarok, 5. III. 1841) *Škultétymu*, (S. N. M.), list *Kuzmányho Pospíšilovi* zo dňa 14. VII. 1841. *Bujnák*: Dr. K. Kuzmány, str. 133.

²⁰⁷) *Jozeffy Kuzmánymu* 31. I. 1841 (S. N. M.).

²⁰⁸) Tak napr. v Liptovskej na kongregácii 14—15. XII. 1840 drobnejšie, maďarčiny neznalé zemianstvo neutíšiteľným hlukom si vynucuje vysvetlenie dô-

skej rady značnú pozornosť a v radoch maďarofilskej šľachty neistotu. Uradníci neznali maďarčiny sledujú vývoj s obavami.²⁰⁹

Proti Zayho politike v cirkvi obracia sa vo svojom liste k zapisovateľovi podunajského dištriktu Antonovi Andreánszke-mu Gabriel Platty, seniorálny dozorca liptovský²¹⁰. Zaymu v súkromnom, ale v odpisoch hojne rozšírenom liste dohovára i Lad. Baloghi, dozorca cirkvi v H. Peťanoch, v tom smysle, aby nechal Slovákov a slovenských kňazov na pokoji. Zákon vraj vôbec nežiada, čo Zay tak veľmi súri. V Uhorsku sú okrem Slovákov aj iné nemaďarské národy, prečo teda dotierať len na Slovákov a ich kňazov, z ktorých mnohí vedia maďarsky? Evanjelickí kňazi nemôžu zanedbať bez újmy náboženstva a mravnosti reč ľudu. Maďarská reč ukázala by sa proti Rusom bezmocnou i vtedy, keby ňou hovorili všetci obyvatelia Uhorska. Tu je lepšie spoliehať sa na mocné Rakúsko²¹¹.

Na obranu prešporskej katedry proti útokom gr. Zayho vystupuje konvent seniorátu Zvolenského (26—27. II. 1841). Vo svojom prípise na konvent bratislavský opierajú sa predovšetkým o dôvody rázu nábožensky a cirkevne praktického. Reč slovenská je kňazom a učiteľom na slovenských krajoch nevyhnutne potrebná, preto je aj katedra ako príležitosť k jej naučeniu sa potrebná. Zvolenský seniorát okrem toho má značný podiel aj na založení a dotovaní tejto katedry a pokladá si preto za povinnosť i právo tejto fundácie sa zastať. Ani gen. inšpektor, ani nikto z mocipánov nemá práva rušiť svojou súkromnou mocou základiny a tak vykonávať neobmedzenú moc v cirkvi. Povinnosť gen. inšpektora v smysle danej mu úpravy je priam opačná. Vzhľadom na to však, že zprávy o takýchto úmysloch Zayho má konvent len zo súkromných zpráv a už z úcty voči gen. inšpektorovi nemôže im plne veriť, i keď sú tu niektoré jeho prejavy, Slovákom nepriaznivé, obracia sa konvent najprv úradne na miestny konvent bratislavský o presnú informáciu o stave tamojšej katedry.

ležitého bodu rokovania i po slovensky. V novinách (Ofner Zeitung a odtiaľ v Hírnöku) bola o veci zpráva v tom smysle, že na u. schôdzi rokovalo sa len po slovensky, čo vzbudilo všeobecnú pozornosť a vysvetľovanie v Hírnök, č. 15 1841 a PH, č. 10/1841. Išlo vraj len o obvyklé vysvetlenie dôležitejšieho predmetu maďarčiny neznalým. Útoky v novinách mali za následok, že v kongregácii zo dňa 29. III. 1841 žiadosť drobného zemianstva, aby mu bol predmet rokovania (miešané manželstvo) vysvetlený aj slovensky, bola zamietnutá. (Hírnök, č. 28/1841).

²⁰⁹⁾ Porovn. napr. *Hurbanov list Hodžovi* zo dňa 6. II. 1841 (a. m. Bratislavy, č. 944/44), kde okrem iného: „Páni se lekají u nás, o maďarčině leda s bázní a velmi modestně mluví. Naším důvodům nemohou odolati. Slovem ve veliké nejistotě jsou... Ostatně když se odvoláváme na spravedlnost národní a hlas přírody, mlčí a zdají se pochybovati o pravosti systemu svého.“

²¹⁰⁾ Porovn. *Seberiniho list Zaymu* (D., č. 47 tu). *Platt'y* prejavil už drieb záujem o slovenskú vec. Jemu venuje *Palkovič* II, 1, sv. svojej *Tatranky* ako „Slovenského jazyka a národnosti milovníku, ochránci, zastávateľa.“ Vo sv. II, 2 má *Platty* osl. báseň na *Fejéropatakyho*. Plány s voľbou *Plattyho* na dištrikt. dozorcú podunajského sa pre pomalosť *Luptákov* nepodarili. *Platty* sa nedostal ani len do kandidácie. (*Hurban Hodžovi* 6. II. 1841. a. m. Bratislavy, č. 944/44.)

²¹¹⁾ Porovn. *Jozeffyho list Kuzmánymu* zo dňa 31. I. 1841 v S. N. M.

Ťažisko usnesenia je zrejme v prvej jeho časti, druhá je len jej štylistickou okrasou.²¹²

Najvýznamnejším prejavom slovenským z tejto doby je však osvedčenie banského superintendenta Seberíniho v liste, pisanom (2. IV.) gr. Zaymu. Seberíni, pravdepodobne v dôsledku dožiadaní prešporskej mládeže, predovšetkým samého Štúra, podrobuje v tomto liste (berúc si za zámienku vydanie jeho nástupnej reči tlačou vo všetkých troch rečiach) celú maďarizačnú politiku gr. Zayho. Sám sa vyznáva verejne za Slováka, hoc nie fanatického, a pozastavuje sa predovšetkým na dvoch miestach Zayho inauguračnej reči, vydanej tlačou vo všetkých troch rečiach, v cirkvi užívaných, a tak rozširovaných po všetkých cirkvách. Nijako nevie vraj pochopiť, prečo by mala byť maďarčina najlepšou zábezpekou slobody uhorskej, eurupskej a najmä i slobody protestantizmu, neviazaného predsa na nijakú národnosť ani reč, a prečo by protestantizmus mali ohrožovať práve Slováci, ktorí zpomedi všetkých slovanských národov pridali sa k nemu najpočetnejšie. Medzi Slovákmi Rus nemá prívržencov, preto obavy Zayho o protestantizmus v tejto súvislosti sú bezpodstatné. Slováci sú na veky spojení s Maďarmi a poddaní habsburskému domu. Preto treba im ponechať ich reč, ako ich najstarší majetok, spojený čo najužšie s ich náboženstvom, vzdelanosťou a mravmi.

Ešte nepochopiteľnejším je Seberínimu miesto Zayho reči, kde hlása potrebu náboženského vzdelávania ľudu, ktoré je možné predsa len v reči ľudu. (Seberíni nechce a nemôže veriť, že by Zay mal na mysli v tejto súvislosti len ľud maďarský.) Duch protestantizmu je v slobode bádania v Písme o uvažovania o ňom. Každý, kto siaha na reč ľudu, udúša tohoto ducha. Bo myšlienka, že Slováci sa naučia maďarsky a budú potom účastní všetkých spomenutých možností, je beznádejná. Čas, vynaložený na pestovanie maďarčiny v slovenských školách, vyjde na zmar a budúcim generáciám hrozí náboženský i vzdelanostný úpadok, keďže vo svojej reči nenaucia sa ničomu a maďarčinu jednoducho zabudnú. Tedy ponechať ľudu reč materinskú je záujmom nielen protestantizmu, ale i krajiny. Náboženské vzdelávanie ľudu ďalej vyžaduje, aby jeho kňazi a učitelia boli sami v biblickej reči vzdelaní. Musí im tedy byť daná na školách príležitosť naučiť sa tejto reči dôkladne. Slovom je potrebná týmto cieľom verejná katedra, dotovaná nie súkromníkmi, ale troma superintendenciami, v ktorých sú slovenské cirkvi. Keď môžu byť slovenské katedry v Berlíne, vo Vratislave a v Paríži, prečo by nemohla byť takáto katedra aj v Uhorsku? Vzdelanie vo vlastnej reči je najlepšou cestou aj v osvojovaní si reči cudzích, tedy i maďarskej. Plán Zayov, vyničiť Slovákov, ohrozuje ich protestantizmus i náboženskú vzdelanosť, ba vzdelanosť Slovákov vôbec.²¹³

²¹²⁾ Uzavretie sen. konventu zvol. viď. v D., č. 40.

²¹³⁾ Seberíniho ohlas viď v D., č. 47.

Dôstojné osvedčenie Seberíniho, ktoré len završovalo rad vážnych prejavov, protestujúcich proti Zayho maďarizačnej politike v cirkvi, bolo prekonané čo do účinnosti anonymnou brošúrkou Chalupkovou *Das Schreiben . . .*, ktorá sa zjavila v Bratislave o niekoľko dní po liste Seberíniho niekedy okolo polovice apríla²¹⁴ a vyvolala ohromný ohlas a nadšenie nielen v tábore slovenskom, ale i v nemeckom²¹⁵. Ostrá odpoveď Chalupkova (*Schreiben*) dotkla sa neobyčajne i Zayho. Pod jej dojomom, zdá sa, aspoň chvíľkove zakolísal vó svojich predsavzatiach, alebo aspoň sa stal ústupčivejším, takže superintendent Stromsky mohol mať v druhej polovici apríla 1841 dojem, že bratislavskej katedre nehrozí už so strany Zayho nijaké nebezpečie²¹⁶, najmä keď i vyšetrovanie, nariadené Zaym proti bratislavskému ústavu na základe časopiseckých obvinení, skončilo bezvýsledne a pre ústav priaznive.²¹⁷ Depresia Zayho však netrvala dlho. Už koncom apríla akoby odpoveďou na brošúrku *Schreiben*, rozosiela na superintendentov nový obežník, kde znova, obšírnejšie a dôraznejšie opakuje svoje obľúbené myšlienky o potrebe maďarizovania slovenských protestantov²¹⁸.

Myšlienku maďarizácie treba podľa Zayho posudzovať s vyššieho hľadiska, ako najúčinnější prostriedok na zachovanie protestantizmu. Prítulnosť k materinskej reči nie je vrodená, ale je len vecou výchovy, zvyku, neskoršieho presvedčenia a často i sa-

²¹⁴ Prvá recenzia (A. B. C.) o nej je písaná z Viedne dňa 15. IV. (Társalkodó, 1841, č. 33 zo dňa 24. IV., str. 132.)

²¹⁵ Pod jej dojomom skladá E. Glatz, učiteľ na vyššej dievč. škole v Bratislave (podľa súč. *Beckerovej*: Rheinlied: „Sie sollen ihn nicht haben, Den freien deutschen Rhein“) povestné štvorveršie: „Ihr sollet uns nicht haben, Wir steh'n in mächt'ger Hut, Wir Slaven und wir Schwaben, Und spotten eurer Wut“, zhustené v dvojveršie: „Sie sollen uns nicht haben, Die Schwaben und die Slaven.“ (SP, II, 1928.) Vyšlo aj s inými veršami od toho istého spisovateľa zväčša národnostne-bojovného obsahu s názvom *Deutsche Xenien von und für Ungarn*. V Lipsku r. 1842. Vyšly toho istého roku aj v 2. vydaní. Odtlačené v *Südosteur. Forschungen*, IV (1939), 70–126. Podobnú funkciu majú v slovenskom tábore epigramy (*Kollár* a i.) vo *Fejérpatakyho* Kalendári a Pozorníku.

²¹⁶ Porovn. list *Jozeffyho* *Hodžovi* zo dňa 26. IV. 1841 (pozostalosť *Hodžova* v a. m. Bratislavy, č. 945/41); *Stromsky* mu písal, že nádeje *Zayho* sú o 50% snižené. „Eine in Leipzig gegen ihn erschienene Broschüre hat ihn auf härteste angegriffen und tief gekränkt. Für die slavische Lehrkanzel ist von ihm nichts mehr zu besorgen“. Veľmi energického zavrátania dostalo sa i *Zayovmu* článku o miešaných manželstvách, uverejnenému v *Századunk*, č. 34 zo dňa 29. IV. vo viacerých číslach toho istého časopisu z mája t. i. roku. Porovn. aj SP, II, 128. (*Zay* si dáva pozvať *Štúra* k vóli brošúrke *Schreiben . . .* a prehovára ho znova, aby zanechal svoje slovenské plány.)

²¹⁷ Vyšetrovanie porovn. tu pod č. 38. Porovn. tiež *Maierov* list *S. Tomášikovi* zo dňa 19. II. 1841. (*Tomášikova* pozostalosť v S. N. M.)

²¹⁸ Viď č. 52 tu. Obežník bol potom takmer celý pojatý (spolu s niektorými inými prejavmi *Zayovými*) do obrannej brošúry *Protestantismus, Magyarismus, Slawismus*, vyšlej v Lipsku 1841. Dokladom trvalého záujmu o bratislavskú katedru je i jeho list zo dňa 27. IV. ev. cirk. konventu bratislavskému, kde sa pýta, či sa *Palkovič* už vzdal, či zastával svoje miesto nepretržite a či kandidát *Štúr* bol už povolán na jeho miesto. Konvent odpovedá 9. V., že *Palkovič* sa ešte nevzdal, takže konvent nemal nijakého dôvodu starať sa o jeho nahradenie. (A. ev. cirkvi Bratisl., K, fasc. XX, č. 29.)

moľúbosti. Je tiež vraj nápadné, že proti maďarizácii (a i proti únii) broja len evanjelickí Slováci, predovšetkým kňazi a učítelia. A predsa neide o násilnú maďarizáciu, ani o násilné zabraňovanie náboženskej a mravnej výchovy, ale len o to, aby každý vedel maďarsky, mal smysel pre vývin maďarskej národnosti, aby potom jeho potomci mohli sa stať skutočnými Maďarmi už z presvedčenia a z pochopenia svojich vlastných záujmov. Len splynutie s Maďarmi môže zabezpečiť slovenským evanjelikom náboženstvo, slobodu a vzdelanie, keďže takto nebudú viac podliehať vplyvom zo zahraničia ani vnútorným poburovaniu pod zámienkou pestovania reči, v dôsledku ktorých by sa skôr-neskôr stali obeťou Ruska.

Predákov Slovákov v Uhorsku možno totiž podľa Zayhó rozdeliť do troch skupín. Len prvá nemá iné ako čisto reč pestujúce úmysly. Druhá pracuje do rúk Ruska (rusko-poľská ríša) a tretia (menej nebezpečnejšia) opája sa myšlienkou západoslovanského štátu pod rakúskou vládou.

Šíriť vzdelanosť je pekná vec, ale lepšie ju možno šíriť vo vyspelejšej (najmä politicky a občiansky) reči maďarskej, než v zaostalej reči slovenskej, spisba ktorej je zväčša len zábavná a ktorá reč okrem toho dvojstranným útokom zo severu (Rusko) a z juhu (Maďari) neodolá, takže, keď i nezanikne, bude len živoriť.

Čo čaká hrdinov druhej skupiny, môže si každý vypočítať na základe nesnášanlivej cirkevnej politiky ruskej. Slovenskí protestanti môžu síce z Ruska čakať podnecovanie, ale nijakú, ani duchovnú pomoc, iba ak by sa vzdali svojej slobody a viery.

Ani tretia koncepcia (spojenie s krajinami ako Čechy, Morava, kraje poľské, kde protestantizmus je veľmi slabý) nie je pre slovenských evanjelikov priaznivá. Pod rúskou národnosťou budú síce použítí ako prostriedok k spomenutému cieľu, ale potom, ak nebudú chcieť svoju vieru obetovať národnosti, odhodení ako vymačkaný citrón. Inak i neuhorskí stúpenci tejto myšlienky tiež len v maďarizácii Uhorska vidia najlepšiu ochranu proti Rusku. Ak by sa západoslovanská ríša aj uskutočnila, Slováci by boli i vtedy vydaní stálym útokom ostatných národov Uhorska, takže nakoniec ríša by sa musela týchto krajov vzdať, ktoré by potom pripadly zase len Maďarom. Ak sa táto ríša, čo je pravdepodobné, neuskutoční, budú ev. Slováci skôr-neskôr prinútení poddať sa pred duchovnými nápadmi svojich susedov. I jedno i druhé spojenie znamená tedy zánik slobody a protestantizmu (od severu zánik, od západu a juhu žiadna nádej), a ak slovenským protestantom viac záleží na slobode a viere ako na reči, pripútanej k hrude pozemskej, pridajú sa k programu maďarizácie, ktorý jedine vie zabezpečiť sympatie stolíc a magnátov a ich priaznivý postoj v otázke náboženskej na budúcom sneme a zmenšiť ich obavy, že urovnoprávnení slovenskí evanjelici budú oproti maďarskej národnosti ľahostajní, ba obrátia sa dokonca proti nej.

Postup Zayho (jeho nástupná reč, list levočským profesorom) mal za cieľ túto nedôveru odstrániť. Postup ev. Slovákov a ich neochota k maďarizácii naproti tomu ohrozuje takmer isté víťazstvo protestantizmu na budúcom sneme. Slováci majú síce protestantizmus stále na jazyku, ale ich srdce tľie pre slavizmus. Radšej obetujú protestantizmus, ako svoju reč.

Ak tedy slovenskí spoluveriaci, najmä ich vedúci (kňazi a učitelia), náležite uvážia povedané a ak sú preniknutí duchom opravdového protestantizmu, ktorý síce nie je pútaný ani na jednu národnosť, ale v daných pomeroch môže očakávať svoju spásu len od spojenia sa s germánskym a maďarským živlom, v Uhorsku však predovšetkým od splynutia so živlom maďarským, v budúcnosti budú horliť pre maďarizáciu Uhorska tak, ako horlili doteraz pre slavizmus.

Podobným duchom sa nesú i publicistické prejavy maďarské tohoto obdobia. Tak Hőke vo svojom pojednaní o maďarskom národnom vývine²¹⁹ hlavné nebezpečenstvo vidí v národnostnom prebudení uhorských národov, predovšetkým Slovanov a Rumunov, protiviacich sa už zjavne maďarskej národnosti, ba narážajúcich už dokonca na spojenie so svojimi súkmenovcami v susedných krajinách a na zpätzaujatie svojich bývalých ríš. Česi vraj už vopred rátajú na 8—10 horných stolíc, príbuzných s nimi rečove, Rumuni na niekdajšiu Dáciu, Ilýri na Chorvátsko a Slavónsko. Zo severu najväčšie nebezpečenstvo hrozí Maďarom so strany Rusov, sila ktorých je predovšetkým v príchynosti národov, príbuzných s nimi rečou a vierou. Uhorsku asi znova hrozí nebezpečenstvo, že bude musieť zachrániť Európu pred hroziacim jej barbarstvom i za cenu vlastného zániku ako pred 600 a 300 rokmi.

Jednou z hlavných slabostí Maďarov — podľa iného pisateľa, Tanárkyho²²⁰ — je ich prílišná pohostinnosť. Od počiatku sa pridžali rady Sv. Štefana o chabosti jednorečovej krajiny. Odpomoc vidí len v rozumnom spájaní hmotných výhod s maďarskou národnosťou, od ktorého postupu si sľubuje úspech najmä medzi uhorskými Nemcami. O veľa nebezpečnejší sú Slovani, ktorí sa síce ešte neuvedomili, ale chcú sa sjednotiť, prejavujú svoju náklonnosť k Rusom. Matná vidina panslávskej ríše ich láka a môže mať za následok sjednotenie ich rôznych kmeňov, doteraz nesjednotených, ba na seba navzájom nevražiacich. Gajovci, Hlaváčkovci, Kollárovci sa množia — a severný obor čaká. Preto najdôležitejšou povinnosťou Maďarov na tento čas je pracovať proti tomuto slovanskému živlu zo všetkých síl.

A v tomto duchu snažia sa o ďalšie pokroky v maďarčine aj jednotlivé vyššie i nižšie cirkevné sbory. Konventy jeden za druhým prijímajú usnesenia, cieliace na výkon maďarizačných ustanovení posledného zákona, respektíve gen. konventu z r. 1840.

²¹⁹) Magyar nemzeti fejlődés. (Társalkodó, 1841, apríl — D., č. 48.)

²²⁰) V cestopise: „Erdélyi naplómbul“ v Társalkodó, 1841, máj. (D., č. 58.)

Tak v seniorálnom konvente novohradskom (12. V. 1841) sa ustanovuje, aby matriky boli písané a výťahy z nich vydávané maďarsky už 1. januárom 1842 počínajúc, tedy pred lehotou určenou samým zákonom. Súčasne mení tento seniorát svoju latinskú pečiatku na maďarskú a odporúča tak urobiť aj svojim cirkvám. Úradovať má sa len maďarsky. Maďarské majú byť aj vokátory a učiteľské zprávy o školách. Podobné usnesenie vo veci matrik prijíma i seniorát zvolenský na svojom konvente zo dňa 26. a 27. II. Pravda, za predpokladu, že maďarské tlačivá, prisľúbené gen. konventom, budú do tej doby dodané²²¹. Turčiansky (26. VIII.) chce zaviesť maďarské písanie matrik už r. 1842 počínajúc, a len po dlhej debate ostáva zákonná lehota (poč. 1843). Zprávy učiteľov ľudových škôl, školské vysvedčenia majú byť v budúcnosti maďarské²²². Podobne konvent seniorátu oravského dáva (16. III. 1841) dišpenz svojim farárom od písania matrik do zákonnej lehoty²²³.

Seniorát hedaľjský prikazuje (17. VII.) seniorovi vracať všetky listy, nepísané maďarsky, superintendentovi neotvorené nazad. Vyslanci na dištriktuálny konvent majú sa snažiť vymôcť, aby všetky alebo aspoň postupne čím viac predmetov bolo na vyšších školách prednášané maďarsky. Najmä majú venovať pozornosť panslávskeму smeru na lýceu v Levoči. Školy, ktoré sa nechcú maďarčiť, nech sú pozbavené dištriktuálnej podpory, žiaci, nechcúci sa učiť maďarsky, nemajú dostať Róth-Telekiho štipendium.²²⁴

Do týchto otázok zasahujú veľmi usilovne i niektoré stoličné sbory. Tak sbor Hontianskej (10. V. a n.) nariaďuje napísať hontianskemu seniorátu, aby sa kňazi už raz dali do učenia a používania maďarčiny a opustili svoju kuchyňou zavaňajúcu latinu. (Istá žiadosť vo veci miešaného manželstva i so všetkými prílohami bola latinská.)²²⁵

Pomaďarčenie rokovaní jednotlivých cirkevných konventov zaznamenáva i v tomto období ďalšie pokroky. Po príklade gen. konventu, 1841. rokom počínajúc, píše svoje zápisnice maďarsko-latinsky i konvent superintendencie podunajskej a potiskej, naproti čomu konvent superintendencie banskej prechodí toho istého roku (rušiac usnesenia konventu z r. 1840 s odôvodnením, že senioráty si už mohli osvojiť maďarčinu, a odporúčajúc znova veľmi dôrazne

²²¹) Porovn. D., č. 54. Zápisnicu konventu zvolenského viď v Pamätnici cirkvi breznianskej, bod II. 3. Tlačivá boli dodané až k r. 1843, a neboly vyhovujúce, Aspoň sen. konvent zvolenský (26. VIII. 1843) upúšťa od ich zakúpenia, kým otázka ich vhodnosti nebude pretraseaná na dištr. konvente, keďže ponosy proti nim vzkrslý aj inde.

²²²) Jelenkor, 1841, č. 72 (8. IX.), str. 289.

²²³) Jelenkor, 1841, č. 42 (26. V.), str. 166 a tiež v NU, 1841, č. 43 (29. V.), str. 169.

²²⁴) Jelenkor, 1841, č. 60 (28. VII.), str. 240. PH, č. 61 (31. VII.), str. 512. Štipendium R.—T. bolo 100 zl. ročne.

²²⁵) PH, 1841, č. 41 (22. V.), str. 339.

zavedenie maďarčiny seniorátom) k zápisniciam výlučne maďarským²²⁶ (konvent potiský a podunajský r. 1844).

Na konvente seniorátu novohradského zo dňa 12. mája 1841 hovorí sa — s jedinou výnimkou — už len maďarsky. Vyslanci seniorátu na dištriktuálny a generálny konvent dostávajú úpravu, aby zápisnice týchto sborov boli vedené a nižším sborom rozosielené len v osnove maďarskej²²⁷. Maďarčina sa ozýva i na konvente seniorátu békéšskeho (18. V.), kde pohoršenie nad latinskými prípismi superintendenta Seberíniho darí sa utíšiť len niekoľkým rozvažitejším členom²²⁸. V báčsko-sriemskom senioráte otvára predseda A. Pongrácz maďarsky už konvent zo dňa 3. VI.,²²⁹ a konvent zo dňa 26. VIII. rokuje už takmer výhradne maďarsky. Len istý kňazský člen na vzdory prednáša svoju reč už ani nie latinsky, ale slovensky. Zápisnice sú maďarsko-latinské (z ohľadu na niekoľkých starších kňazov).²³⁰ Maďarčina vnikla i do konventu seniorátu turčianskeho (26. VIII.), ktorý rokuje maďarsky i latinsky. Námietky istého kňazského člena, aby sa rokovalo v reči, ktorej všetci rozumejú, sú umlčané výzvou, aby sa učil aj on maďarsky, a interpelantova replika, že podobnými vecami sa nezaoberá, zavrátená. Maďarsky píše konvent i list, vyjadrujúci Zaymu dôveru. Zpravodajca (G. Ujhelyi) ide dokonca tak ďaleko, že v novinách vyzýva profesorov prešporského i levočského lýcea, aby sa prísne pridržali nariadenia palatínovho z r. 1839 o rečových cvičeniach²³¹. Maďarsky píše svoje zápisnice odo dňa 20. VIII. 1841 i seniorát zvolenský²³², a maďarsko-latinsky (10. VIII.) aj seniorát trenciansky.²³³

Najväčšie nádeje sa i tu napierajú ku školstvu, v ktorom jednotlivé konventy snažia sa uskutočniť už vopred predpisy nového školského poriadku. Tak konvent seniorátu hontianskeho sa usnáša (17. VIII.), aby cieľom šírenia tejto reči bola vo všetkých triedach ľudových škôl vyučovaná maďarčina²³⁴. Seniorát novohradský si želá (12. V. 1841), aby na vyšších školách všetky predmety boli učiteľmi, ustanovenými od r. 1830, prednášané maďarsky²³⁵. Podobne seniorát trenciansky (10. VIII.) kladie učiteľom na srdce vyučovanie maďarčiny aj do tej doby, kým nebude zavedený nový učebný plán. V Uhrovci zakladá ústav (v lu-

²²⁶) Porovn. D., č. 65. Usnesenie banského konventu predchádzala dosť živá debata. Niektorí členovia, hoc maď. vedía, hovoria okázale latinsky atp. Ján Chalupka sa vzdáva v súvislosti s tým dištr. notárstva, na jeho miesto je zvolený Jozef Székács. Predseda, 2 senioráty a viacero (cirkevných i svetských) členov protestuje (D., č. 112 a 136).

²²⁷) Jelenkor, č. 43, 1841 (D., č. 54.)

²²⁸) Jelenkor, 1841, č. 50 (23. VI.), str. 201.

²²⁹) PH, 1841, č. 72 (8. IX.), str. 608.

²³⁰) PH, 1841, č. 70 (1. IX.), str. 590 a č. 72 (8. IX.), str. 608.

²³¹) PH, 1841, č. 75 (18. IX.), str. 632; Jelenkor, 1841, č. 72 (8. IX.), str. 289.

²³²) Predmetné zápisnice porovn. v odpise v Pamätnici cirkvi breznianskej.

²³³) Hirnök, 1841, č. 68 zo dňa 23. VIII. a PH, 1841, str. 582 (č. 69 zo dňa 28. VIII.)

²³⁴) Jelenkor, 1841, č. 71 (4. IX.), str. 285.

²³⁵) D., č. 54 (12. V. n. konvent).

dovej škole) na vyučovanie maďarčiny sám gr. Zay. Od mája 1841 učí tu maďarčine hradný kaplán L. Balog²³⁶. Seniorát zvolenský opakuje (26. II. 1841) svoje usnesenia z r. 1833 (s vynechaním prípustnosti dišpenzácie), aby do škôl za učiteľov boli ustanovované osoby, znále maďarčiny²³⁷. O šírenie maďarčiny starajú sa usilovne aj učitelia cirkvi čabianskej²³⁸.

Učitelia, zaslúžili o maďarčinu, sú odmeňovaní alebo aspoň s pochvalou spomínaní²³⁹. Z prípadu, že deti slovenského (i s vidiekom) Roštáru zásluhou svojho učiteľa Pavla Kicsinya na veľkonočných skúškach osvojili si maďarčinu natoľko, že voľne sa mohli vyjadrovať o čomkoľvek, robia sa generalizujúce závery, že áno, maďarčenie sa prostredníctvom škôl je možné²⁴⁰.

V samovzdelávacom spolku oravských učiteľov (založenom r. 1837) v 12. schôdzi, konanej dňa 23. februára 1841 v Nižnom Kubíne, leštinský učiteľ a predseda spolku L. Medzihradský prichodí s rôznymi návrhmi cieľom uskutočnenia posledného zákonného článku o maďarčine a príslušných ustanovení gen. konventu z r. 1840. Jeho návrh na maďarské písanie zápisnic a maďarskú korešpondenciu (i obežníkovú) je nakoniec síce prijatý, ale len po veľmi dlhej a úpornej debata. Podobne je prijatý návrh zaviesť do škôl vyučovanie maďarčiny a vzdelávať sa v nej i v spolku samotnom. Pre náladu je príznačné, že po prijatí týchto návrhov, navrhovateľ sa vzdáva svojho predsedníckeho miesta. Za jeho nástupcu je zvolený v nasledujúcej schôdzi (3. III.) Alexej Zmeškal, asesor a slúžny, a zápisnica sa píše maďarsky a slovensky. Práce a korešpondencie ostávajú však maďarské.²⁴¹

²³⁶ Hírnök, 1841, č. 68 zo dňa 23. VIII. S *Balogom* mal potom *Štúrov* otec Samuel, tam. riadny učiteľ, veľké nahaľovačky o školské miestnosti (*Balog* ich obsadil skoro ráno a skoro po obede, takže riadne vyučovanie bolo hatené), mendíkov atď. (Porovn. ponosu *Štúrovu* v archíve superintendencie podunajskej 1841 až 42.) *Hurban* v liste *Hodžovi* zo dňa 6. II. 1841 (a. m. Bratislava; pozostalosť *Hodžova*, č. 944/44) oznamuje, že je to vôbec *Zayov* plán dať na svojom panstve k slovenským kňazom maďarských kaplánov, resp. do slovenských obcí maď. kňazov a im po bok slovenských kaplánov tak, aby jedni kázali a druhí šíрили maďarčinu.

²³⁷ Záp. konventu (v odpise) viď v Pamätnici cirkvi breznianskej.

²³⁸ Jelenkor, 1841, str. 71.

²³⁹ Tak v Honte Samuel *Puchor* (Bátovce), Anderj *Brozik* (Čerové), Martin *Veselský* (Drienovo), Peter *Brozik* (Prandorf), Samuel *Rotarides* (Príbeľce), Daniel *Baltig* (Bhounice) na sen. konvente zo dňa 17. VIII. (Jelenkor, 1841, č. 71 zo dňa 4. IX., str. 285.) Seniorát novohradský (12. V.) odmeňuje zo základiny, sossbieranej týmto cieľom od r. 1828, Andreja *Vidovského* (H. Peľany), Jozefa *Kuceľníka* (Sirák), Jána *Thébusza* (Sudíce), Andreja *Micsinayho* (D. Streháry), Jána *Lehotkayho* (Dobroč), Pavla *Marčeka* (Závada), Andreja *Kálnického* a Pavla *Viláliša* (Lučenec) a mnohým iným udeľuje pochvalu. V Ľuboreči má veľké zásluhy o pestovanie maďarčiny v škole učiteľ M. *Orlik*. „Národný ústav“ novohradský udeľuje odmenu 10 ev. učiteľom, (Jelenkor, 1841, str. 136.) Niektorí však odmenu cítia ako urážku. Tak napr. A. *Kálnický*. (Porovn. *Ormis*: Denník A. *Kálnického* z r. 1842 v SMS, XI—XII, 187.)

²⁴⁰ PH, č. 29 (10. IV. 1841), str. 235. Slúžny Gemerskej pri skúške v Ratkovej sa vyslovuje, že mu záleží len na prospechu z maďarčiny. (*Jozeffy Kolárovi* 13. III. 1843 v M. S.)

²⁴¹ Jelenkor, 1841, č. 42 (26. V.), str. 166 a NU, č. 43 (29. V.), str. 169. Pre skutočného ducha spoločnosti je príznačné, že Ct. *Cochius* má v nej o rok

Proti slovenským hrám študentov organizujú sa hry maďarské, predovšetkým zo žiakov lýcea prešporského a levočského²⁴². Pokroky alebo zanedbávanie maďarčiny pretriasajú sa verejne v novinách. Tak prof. prešovského ev. gymnázia Vandráka verejne (a ako sa ukázalo falošne) obviňujú v Pesti Hirlape, že zavinil úpadok tamojšej maďarskej spoločnosti²⁴³.

Sú však aj také senioráty, kde po počiatocnej ochote, maďarčinu pestovať, vzniká pod vplyvom jej násilného natiskania proti nej odpor a ľahostajnosť. Tak v senioráte báčsko-sriemskom, kde maďarské šlabikáre boli pohádzané do pece vraj cieľom urýchleného rozvoja maďarčiny. Maďarčina upadla i na vrbaskej škole gramatickej, kde predtým niektoré predmety boli už prednášané maďarsky. Na príčine sú vraj stúpenci slovanskej ako samospasiteľnej reči, ktorí v panslavizme vidia nástroj pokroku a v maďarčine jeho úhlavného nepriateľa²⁴⁴.

Aj inde postupuje maďarizácia veľmi pomaly. Spoločenské zvyklosti a hlas srdca ťahá ešte i šľachtu k slovenčine, ktorú ovláda nielen umom, ale i citom a v ktorej sa preto vie i dôvernejšie vyjadriť a srdečnejšie pobaviť. Ako hlavná prekážka šírenia maďarčiny sú však predstavované dámy, ktoré nechcú sledovať maďarskú konverzáciu. Naznačuje sa, že pre nedostatok literárnej vzdelanosti jej zastancov. Šírenie maďarčiny prostredníctvom škôl, najmä ľudových, pokračuje tiež len slimačím krokom. Rodičia nemajú na maďarské školské knihy peňazi, a učiteľ aby si nepohneval rodičov, svojich patrónov, maďarčinu ani veľmi nenatíska. U evanjelikov i katolíkov sú tu pomery rovnaké²⁴⁵.

neskoršie (16. III. 1842) prednášku o materskej reči ako základnom prostriedku výchovy a vzdelanosti, kde výslovne zisťuje, že „my prináležíme k veľikému národu slovanskému, a keď tohoto národu jest i naše keď materská“, a širšie rozvádza dôvody, pre ktoré ju treba i hodno milovať. (Porovn. Tatranku, III, 2, str. 24—36.)

²⁴²⁾ Tak na V. noc 1841 hrajú v Príbovcach levočskí žiaci *Kazinczyho* hru *Botcsináta doktor*; 29. VII. *Kisfaludyho* hru: *A pártütök*. Toho istého leta hralo tam iné žiacke združenie 2 hry slovenské, čo zpravodajcu G. *Ujhelyiho* primalo k vysloveniu poľutovania, že sa tým ničí nádej na prijatie ľudu (väčšina slov. žiakov je z neho) do múrov ústavy. (PH, č. 35 a 75/1841; Athenaeum. č. 25/1841; Jelenkor, 1841, str. 134. Zpravodajca Jelenkoru vidí vo vystúpení levočských žiakov „smytie škvrny“ s ich mena, zavinenej slov. predstavením levočských a prešporských žiakov v lete 1840, pri ktorej príležitosti vraj padly aj niektoré výsmešné slová na maďarčinu. Slov. predstavenie nemožno vraj ospravedlniť ani dobročinným účelom, za ktorým bolo poriadané. Obviňuje *Hlaváčka*, že poslucháčov núti byť členmi Ústavu (homiletické cvičenia sú vraj len kepienkou, bo možno ich vraj konať v hocktorej reči) atp. Tu sa dozvedáme, že z 18 Turčanov, študujúcich v Levoči, sú len 4 členmi slovenskej, ale 5 členmi maďarskej spoločnosti.

²⁴³⁾ PH, č. 41/1841, obrana č. 49 (22. V. a 19. VI.)

²⁴⁴⁾ Jelenkor, 1841, č. 38 (12. V.), str. 150.

²⁴⁵⁾ Porovn. úprimnú spoveď gemerského korešpondenta v PH, 1841, 63 (7. VIII.), 527 o štitnickej doline: „Szláv voltunkat tagadnunk nem lehet, völgyünk népe szláv. szláv nyelven imádkozik s beszél, szláv nyelven vitáz és káromkodik, sőt mi is, kik honoratoroknak s műveltebbeknek oly édesörömet tartjuk magunkat, mi is, kik oly makacs büszkeséggel magyar névre s létre igényeket teszünk: magányos, barátságos s naiv köreinkben nagyon pövedá-lunk.“

Sám Zay však pracuje všemožne i naďalej na uskutočnení svojho plánu. Cieľom nového prerokovania učebného plánu, prijatého všeobecne gen. konventom z r. 1840, a jeho prispôsobenia novým potrebám, predovšetkým v otázke šírenia maďarčiny, svoláva poradu učbárov evanjelických stredných a vyšších škôl na dni 20. a n. júla do svojho sídla Uhrovca. Ale práve v tejto otázke stihlo tu Zayho značné sklamanie, keďže porada, na ktorej mali účasť najvynikajúcejší predstavitelia evanjelického školstva a elaborát ktorej vo veci školskej organizácie a výučby znamená značný pokrok, práve v otázke uvádzania maďarčiny je v mnohom ohľade miernejší než plán Schediusov a samo predmetné usnesenie gen. konventu z predošlého roku. Vo vyšších (humanitných) triedach latina, staroveké dejiny a starožitnosti môžu sa (ale nemusia) prednášať i latinsky. Podobnú výnimku pripúšťa učebný plán aj vo vyšších školách pri vysvetľovaní klasikov, rímskom práve, teológii a exegézi. Čítať a písať v reči maďarskej učia sa deti podľa tohoto návrhu už od druhej triedy ľudovej školy (v mestách). Gramatika materinskej a maďarskej reči sa začína od triedy tretej. V piatej triede písomné cvičenia v materinskej a v maďarskej reči, najmä rozličné praktické písomnosti. Zreteľ na maďarčinu sa pripomína i na školách vidieckych (5ročných), učebná osnova ktorých je v podstate shodná s mestskými (6ročnými). Vyučovať latine je na školách ľudových dovolené len súkromne. Náboženstvu sa vyučuje vo všetkých 6 triedach (Schedius má len 4) v reči materinskej, ktorá tu ostáva rečou vyučovavcou i na nižšom gymnáziu, kde ináčce obecnou rečou vyučovavcou má byť už maďarčina. Plán porady, ako sám hovorí, je, pravda, len ideál, ktorý bude možno dosiahnuť a uskutočniť všade len postupne. V otázke maďarskej reči vyučovacej porada navrhuje, aby nový učebný plán vstúpil v platnosť ihneď len tam, kde je to možné. Inde treba postupovať s roka na rok tým spôsobom, že maďarčina má každý rok pokročiť o jednu triedu ľudovú a dve triedy gramatické. Starší, zaslúžilí učitelia majú byť ponechaní pri doterajšej svojej vyučovacej metóde a reči. Aj učiteľom mladším, neovládajúcim maďarčinu dokonale, má byť povolené začať vyučovať maďarsky najprv jeden (podľa ich voľby najsnadnejší) a len postupne s roka na rok i ostatné predmety, aby ich pedagogická autorita prípadným vadným prednášaním neutrpela. Učitelia, ktorí budú ustanovení v budúcnosti, sú povinní vyučovať už maďarsky, pravda, ak žiactvo je na to dostatočne pripravené.

Slovenskí členovia porady, najmä štiavnický Lichard, namáhali sa všemožne, aby dosiahli lepšieho postavenia v učebnom pláne aj pre slovenčinu (aby bola riadnym predmetom aspoň v triedach gramatických), no bez úspechu. Slovenčina sa na stredných školách v učebnej osnove už nevyskytuje, respektíve je ponechaná na mimoriadnu pilnosť a (na kurze teologickom) na homiletické cvičenia, proti širšiemu chápaniu ktorých, ako sme

videli, obracia sa maďarská a maďarofilská verejnôst veľmi odhodlane. Riadnym predmetom rečovým je tu však po celý stredoškolský beh nemčina.²⁴⁶

10. GEN KONVENT Z R. 1841.

Tieto nové maďarizačné pokusy a pokroky roztrpčujú slovenskú stránku, ale i zveľaďujú jej odvahu. Hlasy publicistické a iné, prednesené v priebehu debaty o maďarizácii slovenských evanjelikov na ich obranu, nezapadly úplne, ale prispely i so svojej strany k vykryštalizovaniu mienky stúpcov maďarizácie jak v tejto, tak i v otázke rečových sdružení na evanjelických školách. Maďarizácia nemá byť násilná, očakáva sa však maďarizácia dobrovoľná, z presvedčenia, aspoň v nasledujúcich generáciách, kým generácia žijúca má aspoň urobiť zadosť predpisom zákona o úradnej maďarčine, má sa snažiť o jej šírenie, predovšetkým však sa vyhýbať všetkému, čo by toto šírenie sťažovalo. Tedy i pestovaniu reči vlastnej, pokiaľ by presahovalo nábožensko-výchovné a bohoslužobné potreby cirkvi.²⁴⁷

V základe v tomto duchu a smere rieši národnostnú otázku v cirkvi evanjelickej generálny konvent z r. 1841 (8. a n. sept.). Rozhodnutie gen. konventu je, pravda, už len formálne vypovedanie mienky, ktorá v súvislosti s časopiseckým a iným pretriasaním otázky vykryštalizovala sa už predtým v seniorálnych a dištriktuálnych konventoch. Tak už konvent seniorátu novohradského (12. V. 1841) nakladá svojim budúcim delegátom na dištriktuálny a generálny konvent, aby sa zasadili o to, aby rečové spoločnosti slovenské na vyšších školách evanjelických byly síce ponechané, ale ich činnosť aby bola omedzená na cvičenia homiletické, na cvičenie v kázani v užívanej reči. Literárne práce iné, najmä politického rázu, ako aj akýkoľvek styk s cudzozemskými spoločnosťami má byť prísne zakázaný. Podľa mienky seniorátu totiž panslavizmus iné ako politické ciele mať ani nemôže.²⁴⁸ Náradu seniorátu v plnom znení (len s presnejším označením, že predmetom cvičenia má byť reč biblická) osvojuje si aj konvent dištriktu banského (5. IX. n.), ktorý dáva úpravu tohoto smeru aj svojim poslom na konvent generálny. Na konvente tejto super-

²⁴⁶) Učebnú osnovu a zápisnicu porady v odpise viď v spisoch partikulárneho konventu dištriktu podunajského z r. 1841 (aug. 31). Vo výťahu v *Tatranka*, II, 2, str. 49n. Porovn. tiež D., č. 63. Zápisnicu porady (výťahove) uverejňuje aj *Protest. egyházi s iskolai lap*, 1842, str. 76 n. Porovn. aj *Chalupkove Wirren*, 47. Okrem *Licharda* boli tam ešte *Karol Štúr*, *Hlaváček*, *Benedicty* a *Muňay*. Zástupci potiskej superintendencie dostali od *Jozeffyho* úpravu, aby sa zavedeniu maďarčiny do vyšších škôl neprotivili. (D., č. 120b.) Nespokojnosť s položením slovenčiny prejavuje i *Tatranka*, u. m. 51 pozn.

²⁴⁷) Takéto zmiernenie pôv. integrálneho programu maďarizačného zisťuje aj brošúrka: *Ungarn im Jahre 1841*. Lipsko, 1842.

²⁴⁸) Porovn. D., č. 54 a 65. Porovn. aj *Šoltisovu Apologiu*, str. 31.

intendencia bola aj inak veľmi dlhá a prudká debata o „pan-slavizme“. Maďarská strana vystupuje veľmi horlivo najmä proti latinským rečiam niektorých slovenských kňazských účastníkov (najmä tých, ktorí vedeli maďarsky a predsa hovorili latinsky) a podnotár Peštianskej Ján Rákóczy obviňuje Kuzmányho, spomínajúceho „slovenský národ“, z vraždy maďarskej národnosti²⁴⁹. Banský dištrikt bol národnostne najožehavejší, tu sa oheň a voda priam stýkali. Nesmieme tiež zabúdať, že je to dištrikt, kde hýbačom maďarskej veci nebol nikto menší ako sám Kossuth. So strany slovenskej sa vytýka, že posledný zákon o maďarčine je násilný, a na výčitky o prepíatosti slovenskej poukazuje sa na prepíatosti maďarské. Vo veci rečových spoločností poukazuje sa na to, že slovenčine bude treba sa učiť tak dlho, kým budú Slováci. Prudká debata končí sa bez meritórneho usnesenia. Otázka zákrokov proti „pan-slavizmu“ ponecháva sa na generálny konvent, kde sú to práve delegáti tohoto dištriktu, ktorí dávajú túto otázku na pretras.²⁵⁰

Konvent dištriktu potiského (17. VIII. a n.), nedbajúc nového zákroku Gemerskej, odmieta síce návrh na úradné stíhanie prof. Hlaváčka²⁵¹ a spokojuje sa, nechcúc vraj robiť martýrov, jeho napomenutím. Pre umlčanie veci je najmä Jozeffy, ktorý veľmi rozhodne popiera, že by v evanjelickej cirkvi bol nejaký nebezpečný panslavizmus, a v záujme Hlaváčkovom sa uplatnil najmä Zayov list, berúci osvedčenie levočského cirkevného predstavenstva „s veľkou radosťou na vedomie“, ako i ochota Hlaváčkova vzdať sa radšej katedry, než byť upodozrievaný. Návrh na zrušenie slovenských rečových spoločností a omedzenie pestovania (zatiaľ vraj ešte nevyhnutného) slovenčiny len na cvičenia homiletické, konvent však prijíma. K tomuto smierlivému vyriešeniu v mnohom prispel i prejav niektorých maďarských svetských členov konventu (Szentiványi, Pulszky), že Maďari nezamýšľajú vyničiť násilne a naraz nemaďarské reči v krajine, ale žiadajú len znalosť diplomatickej reči maďarskej podľa predpisu zákona. Prejav tento dáva príležitosť S. Ferjenčíkovi k osvedčeniu, že Slováci boli presvedčení o opaku a preto sa toľme protivili šíreniu maďarčiny. Teraz však nielen, že nebude proti šíreniu tejto reči, ale ho bude dokonca i sám napomáhať. Kliatba vraj na toho, kto by sa maďarsky učil nechcel.

²⁴⁹) Istý advokát (Karol Matuška?) žiada nato proti Rákóczymu akciu.

²⁵⁰) O rokovaní banskej superintendencia porovn. D., č. 65.

²⁵¹) Útoky proti nemu vyvrcholujujú verejným obvinením (na jeho osvedčenie, že nie je autorom útočného protizayovského spisku Das Schreiben), že nepriamo sa zúčastnil v jeho rozširovaní a predávaní. (Társalkodó, 1841, č. 54; Jelenkor, 1841, č. 60, 28. VII, str. 241) Študenti, pobúrení touto jeho činnosťou, na študentskej zábave ho verejne inzultujú (kričia mu: nech zhynie) a potrestaní pre túto nedisciplinovanosť, vybili Hlaváčkovi obloky. Zaujímavé je, že korešpondent PH, ktorý ináče tieto výčiny mládeže odsudzuje, viní Hlaváčka, že svojimi slovanskými tendenciami, predávaním hanopisu atď. pobúril proti sebe mládež a tak ju prinútil na cesty „beľárstva“. (Porovn. D., č. 57). Nový zákrok Gemerskej v D., č. 61!

Osvedčenie Ferjenčíkovó, či už bolo úprimné a či len taktické, v záujme slovenských rečových spoločností, ktoré pokladá za potrebné, i keď si žiada omedziť ich činnosť na bibličtinu, znamenalo so strany slovenskej o veľa väčší ústupok, než akým boli so strany maďarskej známe nám už prejavy Szentiványiho a Pulszkého, ktoré sa zriekaly nie maďarizácie vôbec, ale len maďarizácie násilnej a prekotnej. Záver Ferjenčíkovho prejavu: „Maďari sme ústami i presvedčením”, ako aj neskoršie chovanie Ferjenčíkovó by ukazovali skôr na taktiku, snád i na určitý stupeň zadržanosti pred shromaždením, v ktorom svetskí členovia vypočuli a kde boli prítomní aj príslušníci iných vierovyznaní.²⁵² Taktika Ferjenčíkova sa však osvedčila len čiastočne. Pomohla snád zachrániť Hlaváčka, nezachránila však rečové združenia, ktoré i Jozeffy obetoval s odôvodnením, že reči sa možno učiť aj bez združení.²⁵³

K tejto slovenskej ústupčivosti v mnohom akiste prispely hrozby a vyhrážania protivnej strany dlho pred konventom, pre ktoré nielen Slováci, ale i mnohí maďarskí jeho členovia hľadeli mu v ústrety s obavou. Najmä agitovanie proti Hlaváčkovi bolo hrozivé.²⁵⁴ Ale i proti Jozeffymu, proti ktorému smeruje najmä návrh heďaljského seniorátu, aby superintendent a dištriktuálny dozorca boli vždy volení len na určitú dobu. Zvolená má byť len osoba, znalá maďarčiny.²⁵⁵

Za takejto situácie nie je div, že konvent dištriktu podunajského rieši opätovnú žiadosť seniorátu liptovského o zverejnenie slovenskej katedry v Bratislave formálne síce odkladave, no v podstate zamietave. Seniorát liptovský obrátil sa v smysle minuloročného usnesenia s predmetnou žiadosťou na miestny konvent bratislavský, ale až tesne pred dištriktuálnym konventom z r. 1841 (23. VI.), čím dozorcovi bratislavského seniorátu a tamojšiemu mestskému richtárovi Bajcsymu umožňuje výhovorku, že pre záverečné skúšky, na ktorých musel byť prítomný, nemohol svolaf a na ňom dať prerokovať liptovskú žiadosť, ktorú vraj dostal až 17. VI. Márne sa zastáva slovenskej katedry na dištriktuálnom konvente, na ktorý sa seniorát obracia tiež s novou žiadosťou, Hodža, konvent po dlhej debáte žiadateľov upravuje znova na miestny konvent bratislavský,²⁵⁶ a to vraj tým viac, že Bajcsy vôbec netajil, že miestny konvent bratislavský nijako ne-

²⁵²) Istý vzdelanec chcel sa tu vrhnúť na zastancov slov. veci so šablou v ruke, a bol zadržaný len inými, iného Slováka vyzvali na súboj. (*Štúr Staňkovi* 22. IX. 1841 v N. M. P.)

²⁵³) O rokovaní konventu potiského porovn. D., č. 64 tu; zákrok Gemerskej, č. 61.

²⁵⁴) *Jozeffy* má pripravené aj smierlivé osvedčenie vo veci učenia sa maďarčine, no pre nedostatok času osvedčenie nebolo čítané. (Porovn. D., č. 120b.)

²⁵⁵) Porovn. list *Francisciho* do Bratislavy (asi *Škultétymu*) zo dňa 14. VIII. 1841 v korešp. A. H. *Škultétého* v S. N. M. PH, 1841, č. 61 (31. VII.), str. 512 a Társalkodó, 1840, č. 100 (12. XII.), str. 399.

²⁵⁶) Porovn. záp. konventu (D., č. 60.)

mieni rozšíriť kompetenciu slovenského profesora, ktorá má i naďalej ostať v rámci predošlom.²⁵⁷

Konvent má i tento raz pochybnosti predovšetkým kompetenčné, ale i pochybnosti iného druhu. Nie si je istý, či obecné peniaze môže na uvedený cieľ prijať a obrátiť, keďže by to znamenalo povinnosť pre všetkých poslucháčov lýcea (keby išlo o riadnu verejnú katedru) navštevovať i prednášky o slovanskej reči a literatúre. Niet však najmenej pochybnosti o tom, a poznámka Bajcsyho to zrejme dosvedčuje, že vlastné dôvody týchto odkladov boli predovšetkým národnostné, práve tak ako národnostné boli i vlastné dôvody žiadateľov, ktorí pod rúškou potrieb bohoslužobných a výchovných chceli tiež zabezpečiť predovšetkým obrodzenské potreby národné.

Obširne dôvody seniorátu liptovského: riadne pestovanie slovenčiny je pre cirkev potrebné, nie je proti zákonu, ktorý len nariaďuje pestovanie maďarčiny, zabezpečené dostatočne už jej povýšením za reč úradnú, nijako však nezakazuje vzdelávanie reči iných, a nemôže byť ani pestovaniu maďarčiny, na ktorom si dávajú záležať najnovšie aj slovenské cirkvi, na ujmu; útlak reči inej je čo možno najhorším spôsobom šírenia reči vlastnej atp.²⁵⁸, ostávajú na konvent bez účinku.

O nálade na konvente svedčí incident, že viacerí slovenskí jeho členovia trúfajú si žiadať, aby sa na konvente rokovalo latinsky, bo oni vraj maďarsky nerozumejú, za čo sa im dostáva prudkého zahriaknutia v novinách. Nespokojujú sa vraj s tým, že maďarsky proti svojej povinnosti nevedia, ale sa dokonca opovažujú toto porušenie zákona ešte slávnostne deklarovať. I keď nie sú vraj povinní maďarsky hovoriť, sú povinní maďarsky hovoriaceho vypočuť, bo maďarčina je reč diplomatická a jej znalosť je neodkladná povinnosť.²⁵⁹

Už tieto prípravné konventy zaujímajú stanovisko i v otázke najožehavejšej, v otázke dôvery alebo nedôvery ku gr. Zaymu, ktorý si získal značné sympatie i svolaním uhrovskej učbárskej porady. Veľká ich väčšina prejavuje mu plnú dôveru a vyslovuje vďaku „za jeho úsilie v záujme maďarskej národnej reči“.²⁶⁰ Po-

²⁵⁷) Brat, konvent rokoval o veci 18. IV. 1841. Porovn. Protestantizmus, Magyarismus, Slawismus, str. 22.)

²⁵⁸) Porovn. D., č. 59.

²⁵⁹) Porovn. zprávu o konvente v Hirnöku, č. 50 (1841, D., č. 60b). Náladu pred konventom poznávame i z listu *Francisciho Škultétymu* (5. VI.). Obe strany sa vraj horlivo chystajú na konvent. Proti Zaymu sa vraj búri celý konvent atď. Odhodlanosť vo veci katedry (akiste už pod dojmom zprávy z konventu podunajského dištriktu) pekne zachycuje *Kuzmány* v liste *Pospíšilovi* zo dňa 14. VII. (*Bujnák*: Dr. K. Kuzmány, str. 133), kde sa neľaká ani myšlienky podriaďiť (po odtrhnutí sa od aristokracie) Ústav priamo vláde.

²⁶⁰) Jelenkor, 1841, č. 60 (28. VII.), str. 240—41. Zpráva o konvente seniorátu heďaljského (13. VII.); PH, č. 61/1841, str. 511, má aj adresu, poslanú Zaymu, kde sa mu vyslovuje vďaka (okrem za úniu a školský plán) aj za to, „miszerint a szláv nyelv tulságos pártolása közben törvény s kötelességök ösvényéről letérni indult hitsorsosink mérényei ellen hathatósan fellépni méltoztatott.“ Konvent cirkvi rábskej tiež ďakuje (25. III.) Zaymu v osob. adrese: „Méltóságod a ma-

dobne seniorát trenčiansky na svojom konvente zo dňa 10. VIII.²⁶¹ Vďaka vyslovujú Zayovi aj mnohé stólice.²⁶²

Generálny konvent, očakávaný za takýchto príprav s veľkým napätím, bol konaný pre veľký nával záujemcov v kostole (poradná sieň cirkevná ukázala sa byť malou). Na konvente boli prítomní aj veľmi mnohí ta nepatriaci (dokonca aj iného náboženstva), v dôsledku čoho duchovní deputovaní octlí sa od počítanku v mizivej menšine.²⁶³ Ešte aj miesta im vykázané boli čiastočne obsadené inými. Konvent, na ktorom udávala tón jurátska mládež, hrozil zvrhnúť sa hneď na začiatku v rukolapnosti, na ktoré bola maďarská strana pripravená (a to vraj s istotou na víťazstvo), keď gen. dozorca kladie v súvislosti so svojimi zákrokmi proti slovanským pohybom otázku dôvery a keď prvý rečník, ktorý povstal na jeho ochranu, Fr. Kubinyi, bez rozvahy hovorí o panslavizme, ruskej propagande, ba dokonca o potrebe vyničenia (kiirtás) Slovanov a ruskej propagandy v Uhorsku. Súčasne vynáša i úniu, ako najvhodnejší prostriedok proti premoci katolicizmu. Iný pribojník maďarskej veci J. Rákóczy, dáva sa svojou vášňou strhnúť dokonca tak ďaleko, že na K. Kuzmányho, obráňujúceho (latinsky) slovenskú vec, kričí, že kto latinsky hovorí, hoc maďarský vie, kto slovenskú reč podporuje, zasluhuje, aby mu na čelo bol vypálený znak vlastizradcu. Panslavizmus, ilyrizmus, rusizmus sú výrazy, opakujúce sa najčastejšie i v prejavoch nasledujúcich rečníkov. Bola vytýkaná i protivlastenecká činnosť slovenských rečových ústavov, najmä okolnosť, že reči, ktorá sa na nich vyučuje, ľud vonkoncom rozumie.²⁶⁴

Situáciu zachraňujú superintendenti Stromsky, Seberíni a Jozeffy, ktorí i keď sa ohradzujú veľmi energicky proti obvineniam z panslavizmu, ba dokonca hrozia, že ak tieto obvinenia neprestanú, Slováci obrátia sa na samého panovníka so žiadosťou o vyšetrovanie a zadosťučinenie (Jozeffy), alebo aspoň popierajú jeho jestvovanie medzi svojim kňazstvom (Seberíni), zdôrazňujú, že Slováci nie sú nepriatelia šírenia maďarčiny a že živší záujem o slovenčinu je predovšetkým priamym dôsledkom obáv o vlastnú reč pred maďarskou prepiatosťou. Láska k reči mate-

gyarosodást gátló fondorkodások ellen felszólalt s ezáltal hitfelekezetünkről a közhaza iránti hálátlanság vádját elhárította" ... Radosť že „a gondviselés nyelvkülömbőség által megoszlatott hitfelekezetünknek oly férfiut adott elöljáróul, kinek főtörekvése: sorsosit minél inkább a hazához kapcsolni.“ (PH, 1841. str. 235.)

²⁶¹ Hirnök, č. 68 (23. VIII.).

²⁶² Tak napr. Hontianska (10. V. 1841): „A hazai nyelv s nemzetesedés mellettí rendületlen buzgalmaért, mellyel ő eltótosodott hitfelekezetét magyarosítani törekszik.“ (PH, č. 41 zo dňa 22. V. 1841, str. 339.)

²⁶³ Prítomných na konvente bolo podľa štúra vyše 500, podľa neskoršieho, rozhodne prepiatého svedectva M. M. Hodžu viac tisíc osôb. Kollár nebol prítomný pre svoju cestu do Štýrska a do Talianska. Jeho odpor proti konventu vidno z jeho rozmluvy so Zaym, ktorý ho, deň pred jeho odchodom, navštívil a snažil sa ho prehovoríť, aby ostal na konvent, kde sa vraj bude rokovať o mnohých dôležitých veciach. (Porov. úvod k Cestopisu, str. IV—VI.)

²⁶⁴ Podobný názor prejavuje, aspoň o reči Jitřenky, sám Čaplovič (Slawismus und Pseudomagyarismus, 29) a pokladá učenie sa jej za mrhanie času.

rínskej — hovorí Jozeffy — je svätá, jej vzdelávanie zakázať je najkrutejší despotizmus. Láska k maďarčine nedá sa nanútiť. Možno ju len odporúčať. Československá reč je živá reč cirkevná, vzdelanie v ktorej je pre každého bôhoslovca nevyhnutelné. Panslavizmus politický je chiméra, panslavizmus literárny a národný je však prirodzené právo. Uvedomelí Slováci sa hrde hlásia k svojim súkmenovcom. Preto panslavistické výrazy Jitřenky netreba odsudzovať, veď boli prepustené cenzúrou. Prešporský ústav bol na rozkaz Zayov vyšetrovaný, ale bezvýsledne.

Podobne energicky sa zastávajú rečových ústavov a reči nimi pestovanej aj iní dvaja rečníci duchovného stavu (Hodža a asi Kuzmány), ktorí sa stavajú najmä proti výčitke jej nesrozumiteľnosti. Je to síce reč československá — hovorí jeden z nich (asi Hodža), ale je to v podstate klasická reč Králickej biblie, prispôbená primerane novým vzdelanostným potrebám a pomerom. Ani rusizmus, ani ilyrizmus v smysle politickom nejstvue, v smere literárnom obmedzuje sa len na čerpanie zo slovanských literatúr. Slovanský zápal mládeže je proti zákonu bezmocný a nemôže škodiť ani zákonným predpisom o maďarskej reči. S maďarskej strany bolo nato zdôrazňované, že nestačí učiť sa len maďarčine, ale sa aj vrelejšie zaujímať o maďarskú vec, bo inak najbližší snem urobí poriadok. Superintendenti súčasne protestujú veľmi energicky proti obvineniam z panslavizmu a zo spójenia s Ruskom a tento svoj protest žiadajú si dať i do zápisnice. Keď nato s maďarskej strany padajú uistenia, že ide len o šírenie znalosti diplomatickej reči maďarskej, a to len prostriedkami miernymi, nie o snahy vykynožiť Nemaďarov, dochodí i tu k smieru a k upokojeniu myslí, kde maďarská strana (pravdepodobne pod dojmom hrozby ponosou na panovníka) veľkodušne chce hodiť rúšku zabudnutia na „panslavistické“ počiny, na ktoré, pravda, nemala ani tých najmenších dôkazov, a kde Slováci, úplne bezbranní proti pokračovaniu nelegálnej väčšiny, sa osvedčujú, že v budúcnosti budú i sami pracovať na šírení maďarčiny v uvedenom rozsahu a smysle. (Seberíni už v debata uvádzal, že nevyšvätí ani jedného kandidáta, ktorý by nevedel maďarsky).

Trovy smierenia odniesly i tuná slovenské rečové sdruzenia, ktoré s odôvodnením, že by priebehom času mohly sa dať nebezpečnými smermi, byly úplne zrušené a profesorom sa zakazuje nevšímavosť alebo dokonca priazeň voči týmto nebezpečným snahám. Homiletické cvičenia pre budúcich slova Božieho kazateľov sa však ponechávajú. Superintendentom sa nakladá, aby maďarčiny neznalých kandidátov neopovážili sa pod nijakou zámienkou vysvätiť a aby upozornili cirkvi na predpisy zákona i v súvislosti s voľbou učiteľov a profesorov. Na druhej strane konvent ubezpečuje svojich nemaďarských členov, že šírením maďarčiny nemieni nikoho pozbaviť jeho reči ani rušiť cirkvi v používaní materčiny v bôhoslužbách. Inak konvent schvaľuje všetky zákroky Zayho a odhlasúva mu plnú dôveru, čo vlastne znamenalo nielen

schválenie jeho doterajšej, ale aj priame povzbudenie k ďalšej maďarizačnej činnosti, a to tým viac, že i sám Zay otázku dôvery položil v tomto smysle.²⁶⁵

Na generálnom konvente z r. 1841 dochodí k prvému stretnutiu maďarizačného a slovensky-obranného smeru v evanjelickej cirkvi, končiacemu v podstate víťazstvom prvého. No nie úplným. Už okolnosť, že toto víťazstvo je nútené maskovať sa smierlivosťou, je znamením, že nebolo tak nesporné, aké by si boli želali prívrženci prepiatej stránky maďarizačnej. Vo vyrovnaní tomto uplatňujú sa obranné počiny strany slovenskej, hoc zasa nie natoľko, ako by stúpenci slovenskej veci oprávnené boli mohli očakávať. Nesúlad tento treba pripísať predovšetkým na vrub zvláštneho uspošobenia evanjelických konventov vôbec a gen. konventu z r. 1841 zvlášť. Podľa štatútov skutočnými členmi týchto konventov okrem generálnych a superintendenciálnych predstavených boli len vyslanci jednotlivých superintendencií. Konventy však boli konané verejne, a mohol byť na nich prítomný, ba dokonca sa zúčastniť aj rokovania, každý člen cirkvi. Táto okolnosť viedla od nastúpenia Zayovho k neporiadkom. Na konvente r. 1841 rozhodujú už vlastne tieto nepovolani. Usnesenia konventu, nedbajúceho výsledok debaty, sú prijaté na návrh Kosuthov zväčša len revúcim éljenom shromaždených jurátov a ostatných „vlasteneckých“ živlov, proti ktorému skutoční plnoprávni členovia konventu boli bezmocní. A v tejto okolnosti boli i slabiny takto nadiktovaného „smierenia“.²⁶⁶

²⁶⁵) K rokovaniam gen. konventu z r. 1841 porovn. D., č. 66, 69 a 88, Štúra v liste Štaňkovi (3. XI. 1841) v N. M. P. Dalej Ung. Wirren u. Zerwürfnisse, str. 16 n., Slawismus und Pseudomagyarismus, str. 20 a passim, Štúr: Beschwerden, 79 n., Hodža: Der Slowak, str. 28 n.

²⁶⁶) Tohoto nedobrovoľného rázu smierenia sú si vedomí, aspoň dodatočne, aj niektorí Maďari, ktorí si všimli odporu slovenských konventuálov, javiaceho sa — v danej situácii — mrmotom a znakmi vášne v tvári a p. (Porovn. D., č. 88.)

KNIHA DRUHA.

CESTA DO VIEDNE.

11. NOVÉ ROZBROJE.

Po usnesení gen. konventu z r. 1841 očakávalo sa najmä s maďarskej strany¹, že v cirkvi nastane pokoj a mier. Sám Jozeffy v obežníku na farárov a učiteľov svojej superintendencie dáva výraz tomuto presvedčeniu, keď im oznamuje smier na konvente a napomína ich, aby podporovali šírenie maďarčiny, zákonnej to reči krajinskej². Smierlivým tónom je písaný i Štúrov článok v augsburgských Allgemeine Zeitung, obracajúci sa proti maďarizačným úmyslom a metódam. Článok bol písaný síce ešte pred gen. konventom z r. 1841, ale zastáva v podstate (i keď, prirodzene, trochu liberálnejšie a úprimnejšie) jeho smierlivé stanovisko. Slováci uznávajú maďarčinu ako reč diplomatickú, obracajú sa len proti násilnej a vôbec akejkolvek maďarizácii, proti viacej sa humanitárnej prítomnosti, najmä v cirkvi (i prostredníctvom únie) a žiadajú si slobodu pestovať svoju vlastnú reč.³

Pocit znásilnenia (keď aj nie formálneho) alebo aspoň určitého nátlaku, a to nielen mravného (vyhrážky), ale i fyzického (prekričaním a ukričaním), ktorého sa slovenskí účastníci konventu nemohli nijako zbaviť, v neposlednom rade však i nové útoky, respektíve priamo vífazoslávne prejavy so strany maďarskej, ako i obavy z prepíatého uskutočňovania usnesenia o rečových spoločnosťach, odôvodnené i niektorými zákrokmi (Zay a i.), mali však čoskoro za následok, že slovenská strana začala lutovať svojej ústupčivosti, ba, aby sme nepovedali, slabosti a začala uvažovať o potrebe a možnosti nápravy, teraz, pravda, keď sa presvedčila o jej nemožnosti v rámci cirkvi, na jej konventoch, už inou cestou, prostredníctvom panovníka.

K publicistickým prejavom, narušujúcim prímerie, patrí predovšetkým Pulszkého článok v augsburgských Allgemeine Zeitung (14. X.). Článok je odpoveďou na predošlý Štúrov článok. Ponosy Štúrove na násilnú maďarizáciu v cirkvi hľadá Pulszky soslabiť jednak poukazom na demokratické zriadenie evanjelickej cirkvi

¹) Porovn. napr. D. č. 70, 88 a 116.

²) Porovn. referát o g. konvente z r. 1842 vo Világu (D. č. 101c) a Jozeffyho obranu pred Gemerskou (D. č. 120).

³) Viď D. č. 67 tu.

(rozumej, čo sa v cirkvi deje, je vôľa väčšiny), jednak a predovšetkým istým druhom protiútokom, líčením takzvaného panslavistického hnutia medzi časťou ev. duchovenstva a na ev. školách, zákroku Zayho proti nemu a brošúrkového (Schreiben) útoku na Zayho. Táto brošúrka, hovorí Pulszky, bola tak ostrá, že všeobecne sa myslelo, že za ňou stojí silná strana. Preto na gen. konvente sa vraj všeobecne očakával útok tejto strany na Zayho. Ale „apoštolovia panslavizmu“ tu mlčali, Zayho pokračovanie bolo schválené jednohlasne, rečové spoločnosti boli rozpustené (ohromnou väčšinou)⁴. V presvedčení o panslavizme utvrdzujú Maďarov i články Tylove v Květoch „Trusky“.⁵

Pulszkého článok plný víťaznej nálady, nemohol nepresvedčiť stúpencov slovenskej veci o tom, že či už ústupčivosť a či priam malomyselnosť sa nevypláca. Predovšetkým sa ich musel dotknúť hanlivý a výsmešný výraz „apoštolovia panslavizmu“. Publicistický boj medzi dvoma stránkami začína znova a, čo je veľmi významné, prenáša sa i do zahraničných novín. Pulszkému sa dostáva odpovedi v tých istých novinách. Výčitky Pulszkého z panslavizmu vyvracia neznámy korešpondent (Čech, Thun?) rozlíšením panslavizmu politického (o aký v Jitřenke asi sotva išlo, keď nie je nič známe o nejakom súdnom zákroku proti zúčastneným) a literárneho (povedomie slovanskej súnalezitosti a jej literárne pestovanie), o aký panslavizmus išlo i podľa Pulszkého a ktorý je plne oprávnený. Maďarizačné snahy nemieria len na nahradenie latinu maďarčinou, ako predstiera Pulszky, ale na vyničenie národnosti slovanskej. Na to ukazuje aj zákaz rečových spoločností gen. konventom, predpis o maďarskom vedení matrik (v krajine, kde základom ústavy je vraj verejnosť), predovšetkým však otvorené priznanie gr. Zayho⁶.

Pulszkého útok mal však predovšetkým za následok, že medzi pobúrenými Slováckmi našlo ohromný ohlas dielce, ktoré inak ako oneskorený doklad drierňajšej slovenskej rozhodnosti a neústupnosti a teda ako nečasové bolo by pravdepodobne zapadlo bez väčšieho povšimnutia. Je to Šoltísova Apologia, ktorá, hoc písaná dávnejšie predtým (asi poč. leta), vyšla tiež onedlho po gen. konvente⁷ z r. 1841 a prispela k novému vzplanutiu národnostného

⁴) Viď D. č. 69. Rozhorenie nad článkom *Pulszkého* bolo na Slovensku veľké. Spomína ho napr. *Štúr* v liste *Štaňkovi* zo dňa 3. XI. 1841 v N. M. P.).

⁵) Porovn. cit. list *Štúrov* *Štaňkovi*: Ide pdb. o „Trusky“ v 43. č. Květov (28. X.), kde *Tyl* verejne komentuje list zo Slovenska, protestujúci proti znevážovaniu ruského písma (*Tyl* ho nazval barbarským), podľa chápania pisateľovho ruského národa, príp. v lit. príl. ku Květom č. XX. (7. X. 1841), odsek: „Pro ty nejnovější opravy našeho dobropisu stane se jazyk český všem osemdesáti milionům Slovanů srozumitelný.“

⁶) Viď D. č. 73. Odpoveď (čiastočne kolekt. prácu bratislavských Slovákov) chystá i *Štúr*. Porovn. *Štúrov* list *Štaňkovi* zo dňa 3. XI., oznamujúci mu, že v „tieto dni“ „pošlú“ odpoveď na článok v AAZ.

⁷) Prvú zmienku má o nej *Štúr* v liste *Štaňkovi* zo dňa 22. IX. 1841 (N. M. P.). Dielce sa pripisuje obyčajne *Kollárovi*, ale z cenzúrnych spisov je zrejme, že autorom je *Šoltís*, i keď duch je kollárovskej. Brošúrka, pustená *Offmayerom*, bola cenzúrou dodatočne zakázaná, ale viedenská cenzúra povolila ju

boja. Šoltísova Apologia je priamym (literárnym) pokračovaním náčrtku slovenského prôsbopisu z jari 1840, len, pravda, s tým rozdielom, že sa už nesnaží zamedziť prijatie maďarizačného zákona z r. 1840, ale dokázať (na rozdiel od Štúra, ktorý jeho oprávnenosť v známom nám už svojom článku plne uznal) o zákone už prijatom, že je nespravodlivý. A to z piatich dôvodov. Protiví sa predovšetkým prirodzenému i verejnému právu, keďže siaha na cudzie vlastníctvo (slovenskú reč). Protiví sa Písmu svätému, ktoré predpisuje nežiadať od nikoho nemožnosti a ctiť si šediny. Ohrozuje ústavu, prekáža styku s cudzinou a je nespravodlivý i preto, že pozbavuje Slovákov dobrodenia slovenských bohoslužieb. Šoltís záverom priam vyzýva neposlúchnuť tento zákon. Aj inak celé dielko je plné odvážnych útokov proti Maďarom a maďarizantom, predovšetkým však proti Slovákom, podporujúcim maďarizáciu, ktorých posmeľuje, aby sa nebáli maďarizantov, ale dúfali v ochranu panovníkovu.

Šoltísovou Apologiou zaoberá sa hneď po jej vyjdení E. H. J. v Társalkodó v článku s príznačným nadpisom: Nové pechorenie a s podtitulkom: Quousque tandem?⁸

Veľa urážlivého a popudlivého je i v Bárándyho vývodoch o pôvode slovenského hnutia v Századunk (15. XI.), súvisiaceho podľa autora s pražskou čechomaniou a omedzeného okrem toho len na „zatemnené hlavy“ niektorých dedinských kňazov. Táto „slavomania“ je a ostane poblúdením ľudského rozumu. Vidno to najlepšie vraj z toho, že vodcovia tohoto hnutia svojím protivením sa maďarčine najviac škodia svojim vlastným súkmenovcom, keď ich odrádzajú od učenia sa tejto reči. Maďari si zasluhujú vďaka za to, že Slovákom umožnili naučiť sa maďarčine v ľudových školách a tak stať sa schopnými na ďalšie štúdium. Najväčší hriech stúpcov slavizmu je však v tom, že zapríčiňujú v krajine rozkol a nesvornosť, v dôsledku čoho rozšírenie maďarčiny v krajine oddiali sa najmenej o štvrté storočia. Evanjelickí Slováci i tak nie sú nič iného než potomci českých a iných pobelohorských vysťahovalcov, katolíci však zasa potomci Jiskrovcov (s výnimkou poslovenčených Maďarov). Títo „Slavomani“ žijú svojimi túžbami a názormi v IX. storočí, v dobe Svätoplukovej, oneskorili sa teda so svojou ideou západoslovanskej ríše o celých tisíc rokoch.⁹

Úplné a neopraviteľné prevrátenie situácie znamená však Zayovská odpoveď na Chalupkovú Schreiben, vychádzajúca tiež onedlho po gen. konvente s názvom Protestantismus, Magyaris-

aspoň pre ostatné rak. krajiny. Šoltísovi dostáva sa z nariadenia kr. r. prísneho pokarhania prostredníctvom dištriktuálneho konventu, že „in praetactato opusculo sinistram sentiendi rationem, viroque ecclesiastico minime convenientem concitationis spiritum“ prejavil. (Porovn. cenz. spisy v R., Rev. Libr. 11/65 1842 a záp. podunajského dištrikt. konventu zo dňa 13. VII. 1842, bod III.)

⁸) Porovn. D. č. 70. Tento článok v Társalkodó zo dňa 23. X. mal za následok zákaz brošúrky.

⁹) D. č. 75.

mus, Slawismus (v Lipsku 1841) s urážlivým krytím autora: Vom aller Menschen Freunde, nur der Finsterlinge Feinde. Strana slovenská vydáva nato počiatkom r. 1842 tiež v Lipsku ako odpoveď (Čaplovičovu) brošúrku Slawismus und Pseudomagyarismus s podobným krycím označením¹⁰. Obe brošúrky znova a znova rozoberajú známe nám už otázky. Okrem toho uverejňujú jednak (prvá) niektoré Zayho prejavy, jednak (druhá) články Čaplovičove proti maďarizácii.¹¹

Brošúrka Zayho vo svojej úvodnej časti podáva vlastne len výťah, miestami parafrázu (čiastočne prispôbenú zahraničiu) známeho nám už jeho obežníka na superintendentov a prenáša tak ostúdzanie a obviňovanie slovenských národných pracovníkov i na zahraničné pole. Z ďalšieho obsahu úvodnej obrany je hodno spomenúť priznanie, že v maďarskej snahe po samostatnosti nie je nič zlého. Medzi prostriedkami, ktorými stúpenci myšlienky tento cieľ chcú dosiahnuť, spomína sa výslovne i „pomadžarčenie všetkých národností Uhorska.“ Potvrávanie z úmyslov založiť maďarskú republiku autor však odmieta. Určitý ústup znamená časť spisku o prešporskej katedre, dokazujúca, že katedra nie je zrušená, ale trvá a pôsobí i naďalej.

Vo svojej replike Čaplovič po novom rozobratí Zayho prejavov a celého rokovania gen. konventu z r. 1841 znova zdôrazňuje, že proti Slovanom zúria nie praví, ale len pseudomaďari. Sosmiešňuje ďalej obavy z Ruska, respektíve obvinenia protivníkov, že Slováci chcú založiť dokonca dve veľké slovanské ríše, a cituje v tejto súvislosti z článku kap. Knezića, „sveta znalého Chorváta“, že len „nepoctivosť a slepý, stupidný fanatizmus“ môže obviňovať Slovanov, verných panujúcej dynastii od stáročí, z podobných úmyslov. To dokazujú aj „faktá“ a dohady, o ktoré sa toto potvrávanie opiera a ktoré tu Čaplovič (spolu s niektorými novšími časopiseckými prejavmi tohto druhu) svojím spôsobom rozoberá, obviňujúc nielen Zayho, ale i gen. konvent, ktorý schválil jeho postup, zo spoluzodpovednosti za tieto urážky. Citátmi zo Zayho prejavov dokazuje ďalej Čaplovič nepravdivosť tvrdení gen. konventu, že ide len o šírenie maďarčiny, nie o maďarizáciu. Diví sa tiež, že gen. konvent hodil na štátu nebezpečné snahy Slovákov veľkodušný závoj zabudnutia, miesto toho, aby „vlastizradcov“ podľa svojej povinnosti udal. Zakázať slovanskú reč a jej postovanie nemôže ani zákon, tým menej gen. konvent. Postup konventu a Zayho bude mať len ten následok, že láska Slovákov k svojej vlastnej a odpor k reči maďarskej sa len zväčší.

Maďarizačné úsilie tiež nijako neustáva. Ba práve v tejto dobe zjavujú sa v časopisoch niektoré priam divoké návrhy

¹⁰) Vom aller Menschen Freunde, nur der Pseudomagyaren Feinde. Prvú zmienku o brošúrke má *Fejérpataky* v liste *Škultétymu* už 24. I. 1842 (S. N. M.) *Kollár* v liste *Jozeffymu* zo dňa 12. II. 1842 (D. č. 79) má už zprávu, že peštiansky cenzor spisok sekvestroval.

¹¹) Okrem toho je tu odtlačená aj *Antwort eines Kroaten* (kap. *Knezić*) auf die Privatmeinung eines Kosmopoliten.

v tomto smere. Tak počiatkom októbra zjavuje sa v Hirnöku¹² dlhšia úvaha o oprávnenosti nádeje na úplné pomaďarčenie sa nemaďarských miest a osád v Uhorsku, kde okrem mnohých iných spôsobov na pomaďarčenie slovenských vidieckych osád (kde úloha bude najťažšia) odporúča ubytovanie 60.000 maďarských vojakov, vždy do jednej rodiny jedného, aspoň na tri roky. Po troch rokoch by vojaci vždy zmenili sídla. Za dvanásť rokov by sa takto podarilo pomaďarčiť, rátając že v každej rodine je 5 duší, okolo 1,200.000 duší. Vojaci, ktorí by svoju úlohu zdolali s úspechom, dokázaným zbežnou trójminútovou skúškou, vykonanou slúžnym a miestnym farárom, mali by okrem pochvaly dostať trojročne 15 zl. Rodinám, pomaďarčeným týmto spôsobom, treba odpustiť domácu daň na večné veky.

Väčšiu pozornosť než tieto nevážne a nedonosené návrhy vyvolaly v slovenskej verejnosti niektoré skutočné pokusy o maďarizáciu, predovšetkým v cirkvi. Tu najväčší ohlas vzbudil nesporne prípad čalomiansky, kde miestny konvent novému svojmu farárovi Bohumírovi Gedulymu kladie pri voľbe (19. IX.) také podmienky, v smysle ktorých cirkev do 10 rokov má byť pomaďarčená. V prvom roku má nový farár kázať maďarsky každú tretiu nedeľu, okrem veľkých sviatkov, kde v prvý sviatok má byť tiež vždy maďarská kázeň, a Veľkého piatku, kedy aj služby božie aj spoveď majú byť prisluhované maďarsky. V nasledujúcich troch rokoch sa maďarské a slovenské kázne majú striedať, v ďalších troch rokoch slovenské bohoslužby majú byť už len každú tretiu nedeľu, potom však už len spoveď a prijímanie môže byť po tri roky prisluhované starším ľuďom po slovensky, takže po uplynutí 10 rokov celé bohoslužby budú len maďarské. Len pri presnom plnení tohoto usnesenia môže farár spoliehať na priazeň svojich patrónov. Maďarčenie má napomáhať aj škola tým spôsobom, že učiteľ sa má snažiť, aby do roka každé dieťa vedelo sa modliť maďarsky, po troch rokoch však už aj maďarsky čítať, spievať, ba aj rozprávať. Ak by učiteľ túto úlohu nevedel alebo nechcel splniť, má byť, ako zrejme nespôsobilý a nedbalý, pozbavený úradu. Žiaci usilovní v maďarčine budú odmeňovaní. Farár sa zmocňuje, aby z cirkevnej pokladnice zakúpil toľko maďarských šlabikárov, katechizmov a spevníkov, aby sa okrem neho a učiteľa po jednom-jednom ušlo každému školskému dieťaťu. Svoje usnesenie odôvodňuje konvent tým, že maďarčina ani medzi mladšími v cirkvi nie je úplne neznáma (cirkev povstala zo slovenských prisťahovalcov, ktorí v maďarskom okolí sa už čiastočne pomaďarčili), kým filie sú maďarskejšie ako matkocirkev.¹³

¹²⁾ Hirnök, 1841, č. 80 zo dňa 4. X.: Idegenajku helységek megmagyarosodásához lehet-e reményünk?

¹³⁾ Tento plán bol aj uverejnený v PH, 1841, č. 93 zo dňa 20. XI. (D. č. 68). O úspechu podáva zprávu Štefan Pajor v Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, č. 22 (1. IX.), str. 267—8. Len spev je — pre nedostatok maď. spevníkov — i na maď. bohoslužbách slovenský. Nový dozorca Vilh. Kubinyi dal na odmenu usilovních žiakov z príležitosti výr. skúšok 1841 6 zl.

Pokusy, napomínajúce v otázke maďarizácie k trpezlivosti, sú zahriakované. Tak dokonca i návrhy domoňského ev. farára Jozefa Brockena, aby slovenskí chlapci boli posielaní cieľom maďarizácie na výmenu na školy maďarské a maďarskí na slovenské, a aby deti vôbec boli takto vymenované navzájom. Takýmto spôsobom by sa za desať rokov pomaďarčili celé osady. Vyučovanie maďarčiny na školách ľudových pokladá Brocken na tento cieľ za nedostatočné. (Skôr je úspech na školách stredných, kde s pochvalou spomína úsilie Jozefa Koreňa, učiteľa gramatických škôl v Asóde.) Na dôkaz uvádza skúsenosti zo svojej cirkvi, kde snahy učiteľa (vyučovanie maďarčiny v škole) a jeho vlastné (maďarské kázne štyri razy do roka) ostávajú bez výsledku. Deti sa síce slušne naučia maďarsky, ale doma to cez prázdniny (od marca do novembra) zasa zabudnú¹⁴. Pavol Jancsovics, učiteľ sarvašký, v Brockených návrhoch vidí len apológiu nedbalých učiteľov. I maďarizácia prostredníctvom školy je možná (celé mestá a osady nemôžu si vraj dať svoje deti na výmenu), len učitelia musia toľko učiť deti maďarsky, až ich budú od maďarských slov rebrá bolieť. Líkať spevávajú slovenskú mládež maďarskými ľudovými piesňami. Farári zasa majú mladším generáciám kázať maďarsky. Ak je to len niekoľko ráz do roka, neutrpí tým ani mravná a náboženská výchova ľudu.¹⁵

Najväčšiu starosť vzbudzuje osud slovenských rečových ústavov, kde anachronistický výraz „spoločnosti“ v usnesení gen. konventu, i keď vcelku mal za následok určité obmedzenie rečových cvičení, dával aj možnosť obrany robením príslušného rozdielu medzi ústavmi a „spoločnosťami“ a odôvodnením, že zákaz sa vzťahuje na „spoločnosti“, nie však na ústavy, na rečové krúžky na ev. školách¹⁶. Túto možnosť využili najmä v Bratislave, kde opätovnému naliehaniu mládeže (odobrenému a napomáhanému akiste i osobným zákrokom a povzbudením Kollárovým)¹⁷ na Palkoviča a profesorský sbor podarilo sa dokonca dosiahnuť, že Štúr (ako dočasný suplent) môže konať od r. 1841 aspoň teoretické prednášky (gramatiku). Cvičenia praktické vedie A. Hodža, ktorý po odchode Škultétyho bol navonok načas zástupcom Pal-

¹⁴) Porovn. článok Magyarosodás ügyében v PH, č. 76 (22. IX.).

¹⁵) Článok toho istého názvu v PH, č. 91 (13. XI.) v Értekezés.

¹⁶) Tak sa zjavuje v PH ponosa, že na štiavnickom lýceu sa vo vyučovaní slovenčiny a v zriadení Ústavu nič nezmenilo, ba dokonca vraj jestvuje ďalej aj spoločnosť, proti čomu riaditeľ L. Šuhajda podáva ohradenie gen. inšpektorovi (ide len o obvyklé rečové cvičenia), ktorý ho na jeho žiadosť uverejňuje aj v PH. Kossuth v red. pozn. obracia sa proti výroku Šuhajdovmu, že na prednášaní predmetov po slovensky (a len vtedy by sa dalo hovoriť o slovenskej škole) nateraz (pro nunc) niet ani pomyslenia, zdôraznením, že nielen nateraz, ale navždy (pro tunc et saecula saeculorum), ak len niekto neverí, že Maďari pochodia ako Poliaci. (Porovn. D. č. 71.) Gramatika sa prednáša (starší študent) i na ústave levočskom i naďalej a homiletické cvičenia oživujú (zásluhou Muňayho) dokonca i na kolégiu prešovskom. (Jozeffy Muňaymu 3. I. 1843 v S. N. M.) Podobný cieľ sleduje i porovnanie pomerov slovenskej a maďarskej spoločnosti (nepriaznivé pre túto) na prešp. ev. lýceu. (D. č. 72.)

¹⁷) Kollár, na zpiatočnej ceste z Talianska, navštívil dňa 16. X. Ústav.

kovičovým. I tuhá je však Štúr poradcom¹⁸. Obavy, že Zay po gen. konvente zakročí proti ústavom¹⁹, sa síce splnily, ale prof. sbor (i na zákrok Stromského) odvolal sa na potvrdenie ústavu miestnym a dištriktuálnym konventom a príkaz Zayov, uskutočniť uzavretie gen. konventu, nevykonali²⁰. Obhajoba Zayho v spisku Protestantizmus, Magyarismus, Slawismus, vyhlasujúca pred celým svetom, že katedra zrušená nebola, znamenala pre Zayho určitý záväzok, že zrušená ani nebude²¹. Ústav pod faktickým vedením Štúrovým dosahuje úroveň, na akej nebol nikdy predtým. Veľký význam majú najmä súkromné schôdzky u Štúra, takzvané rozpravy o rozličných všeobecných politických, národných, historických a iných otázkach.²²

Vzrastajúca slovenská odvaha bola posmeľovaná i niektorými prejavmi so strany niektorých vynikajúcich osobností, i maďarského pôvodu, súhlasiacimi priamo s postupom slovenským alebo aspoň odsudzujúcimi maďarské prechmaty. Medzi prvé patri predovšetkým povzbudzovanie hlavného župana Báčskej Jozefa Ruditsa, ktorý pri obede, dávanom z príležitosti úradnej poklony zástupcov báčsko-sriemského seniorátu, verejne prejavuje svoj nesúhlas s maďarizačnými snahami a posmeľuje zástupcov seniorátu, aby si nedali vyničiť svoju národnosť a postavili sa na odpor márnym snahám utramaďarov. Sám ich so svojej strany ubezpečuje, že vo svojom obvode nebude trpieť žiadne násilie a nespravodlivosť oproti iným národom. Zákon káže vraj len toľko, aby matriky a úradné veci písali kňazi maďarsky.²³

Verejne prejavuje svoj nesúhlas so snahami a plánmi Zayovými (vo forme recenzie o spise Protestantizmus, Magyarismus, Slawismus) aj vodca konzervatívnej strany gr. A. Dessewffy²⁴. Dessewffy pozastavuje sa najmä nad snahou Zayho urobiť z otázky národnej reči maďarskej vec protestantizmu a liberalizmu. Zayho prejav bude mať u adresátov podľa Dessewffyho práve opačný účinok, než autor očakáva. Zákon žiada od Nemaďarov v Uhorsku len toľko, aby sa naučili maďarsky, a predsa na kolke ťažkosti naráža uskutočnenie zákona. Autor však dúfa vraj v úspech, hoc uráža a napadá Slovanov v tom, čo je každému národu najsvätejšie, a žiada od nich v mene protestantizmu obetovanie národnosti. Autor však tiež zabúda, že väčšina obyvateľov v Uhorsku je katolícka. Ako možno potom otázku maďarizácie

¹⁸) Porovn. list A. Hodžu A. H. *Škultétymu* zo dňa 17. XI. 1841 v S. N. M. a list *Štúrov Staňkovi* zo dňa 19. VI. 1842 (SMS, II, 80).

¹⁹) Porovn. *Štúrov list Staňkovi* zo dňa 22. IX. 1841 (N. M. P.).

²⁰) Porovn. list *Francisciho* (16. XII.) *Škultétymu* (S. N. M.).

²¹) Cit. spis, str. 20 n. Podobné, ale menej určité miesto má už aj Zayov obežník. (D., str. 206—207.)

²²) Cit. list *Francisciho* a tiež jeho ďalší list *Škultétymu* zo dňa 18. III. 1842 (S. N. M.).

²³) Porovn. *Stehlov list Godrovi* zo dňa 15. XI. 1841 v *Godrovej pozostalosti* v S. N. M.

²⁴) V úvodníku svojho časopisu Világ, 1841, 10. XI. (D. č. 74). *Dessewffy* nevie, alebo sa robí, že nevie, že ide o myšlienky Zayho.

spájať s protestantizmom, najmä keď i medzi Slovanmi sú katolíci v značnom počte. Spojenie maďarizácie s protestantizmom od cudzí od vecí nielen zahraničných, ale i domácich katolíkov (aj medzi Slovanmi je ich veľa) a spájanie tejto otázky s protestantizmom a liberalizmom schladí i ochotu vlády podporovať šírenie maďarskej reči a národnosti.²⁵

Proti násilnému šíreniu maďarčiny a s ním spojenému zastrášaniam a tupeniu nemaďarských národov obracia sa verejne i Gyurikovits²⁶, ktorý súčasne odporúča vhodnejšie prostriedky v tomto smere (vyučovanie maďarčiny v ľudových školách, zasielanie maďarských kníh a novín zadarmo a i.).

Niektoré prejavy národnostného upovedomenia a hýbania sa medzi uhorskými Nemcami (najmä Glatzove Xenien) vzbudzujú medzi radikálnejšími Slovákmí nádeje, že sa nemecké a slovenské mešťanstvo spojí, „a po Maďarich je veľa, o krátky čas ani znaku z nich nebude.“²⁷

Prvým prejavom vzrastajúcej odvahy slovenskej je Čaplovičova žiadosť na kr. miestodržiteľskú radu (18. XI.), aby jeho obrany Slovákov a Slovanov boly cenzúrou práve tak pripúšťané do tlače ako útoky ich protivníkov, respektíve v prípade, že by jeho žiadosti nebolo možno vyhovieť a písať na obranu Slovákov nebolo dovolené, aby boly zakázané aj nepriateľské útoky na nich.²⁸

V tejto chvíli odhodláva sa Štúr uskutočniť svoj dávnejší úmysel slovenských novín a podať žiadosť o ich povolenie kr. nám. rade uhorskej²⁹. Vo Viedni (Čaplovič) i v Budíne (asi Kollár,

²⁵) Proti *Dessewffyho* posudku vystupuje v PH istý R. S. T. a i keď nesúhlasí vo všetkom s posudzovaným spiskom, vcelku bráni jeho myšlienkový postup a vyvracia obavy kritikove. Kritik by bol vraj lepšie urobil, keby bol upozornil svojich súvercov, že aj záujem katolíckej cirkvi je úzko spiatý s maďarizáciou. Nesúhlasí tiež s názorom, že cieľ zákonodarstva je len šírenie znalosti maďarčiny, nie maďarizácia. Proti maďarizácii sú len niekoľkí zle smýšľajúci aj medzi Slovanmi, (PH. 1841. č. 98 zo dňa 8. XII., str. 326—27: Értekező.) Inak ani sám, ani red. časopisu brošúrkou nie je nadšený. Naproti tomu úplný súhlas prejavuje s *Dessewffym* úvodník Századunk, 1842, č. 4 (Tulbuzgóság), odsudzujúc ostre *Zayho* brošúrku a každú formu konfesionalizmu v národnostných otázkach. Nová obrana vychodí v PH, č. 193 (6. XI. 1842), str. 786—87.

²⁶) V Századunk, 1842, č. 22—23, v článku: Mikint állot ezelőtt a magyar nyelv a tót megýekben? Článok je písaný poč. decembra 1841 a bol známy akiste už pred svojim uverejnením. (D. č. 77 tu.)

²⁷) *Francisci Škultétymu* 16. XII. 1841 (S. N. M.).

²⁸) Vid D. č. 76 tu. Popudom k tejto žiadosti *Čaplovičovej* bol zákaz kr. rady záhr. cenzorovi, aby články podobného obsahu, ako boly napr. *Čaplovičove*, uverejnené v Lune, shmuté v brošúrke (neskorší Slawismus und Pseudomagyarismus) v smysle platných predpisov, predkladal na cenzúru do Budína. *Čaplovič* myslí, že ide o nejaký špeciálny zákaz. Kr. r. ho ubezpečuje, že i pre neho sú platné len všeobecné cenzúrne predpisy. (8. II. 842).

²⁹) *Štúr Staňkovi* 3. XI. 1841 (N. M. P.) píše, že žiadosť už podal. *Francisci* v liste *Škultétymu* (16. XII.) dáva dokonca nádej, že ak vec pôjde podľa pravdy, asi o dva mesiace budú už Slov. nár. noviny a Orol Tatránsky. (S. N. M.) Sám *Štúr* neskôr (*Škultéty*: 125 r., str. 141) nazýva svoju žiadosť z febr. 1843 už št.v.r.t.o.u žiadosťou, hoc v skutočnosti bola len tretia, takže nejakú žiadosť *Štúr* koncom októbra do Budína pdb. poslal, ale asi bez príloh (odporúčania superintendentov sú z konca novembra a z dec. 1841) a bez kaucie, pre čo ju *Procopius* pdb. ani nepredložil.

Hamuljak a Procopius) sa už pilne pracuje za noviny. K podaniu žiadosti (hlavne pre nedostatok kaucie, ktorú N. Lupča síce slúbila, ale nedala, dochodí však až koncom mája r. 1842.³⁰

Ciel získať pre dobrú vec v nastávajúcich zápasoch ľud a vôbec širšiu domácu verejnosť sleduje Štúr v osobitnom spisku, napísanom koncom roku 1841. Tvrdenia protivníkov, že širšia verejnosť slovenská nemá o národnostný boj záujem, že je jej to jedno, či deti sa učia slovensky alebo maďarsky a či vnukovia budú už Maďarmi, len keď jej určité hmotné a občianske záujmy budú zabezpečené³¹, neboly totiž úplne bezzákladné. Aby predišiel osihoteniu vodcov a zamedzil snáď i prípadné ich dezavovanie, snaží sa tu Štúr oboznámiť slovenskú širšiu verejnosť s priebehom, smyslom a cieľami národnostného zápasu slovenského. Dielce nepodarilo sa síce vydať tlačou³², jeho myšlienky³³ však zaslúžia pozornosti ako súkromný prejav slovenského národnostného myslenia tejto doby.³⁴

Hlavný obsah spisku je daný už nadpisom: Starý i nový vek Slováku, kde proti starej, slávnej minulosti Slovákov kontrastne stavia ich smutný stav v prítomnosti. Za riše Veľkomoravskej boli Slováci slobodní a slávni, i za predošlých storočí spoločného života s Maďarmi boli s týmito vždy rovnoprávni. Neboli nimi podmanení, ale sami ich prijali, uzavrúc s nimi smluvu, do svojej krajiny, zriadenie ktorej malo ostať nezmenené. Osobitne si Slováci vymienili, že „všecky věci domáci i veřejné budou moci vykonávati vlastní řečí i obyčejem svým”. Slováci naučili Maďarov roľníctvu, kresťanstvu a vôbec vzdelanosti. Uhorsko ako vlast rovnoprávných národov, požeňnanosť mnohých viacrečových ríš, je vôbec základná téza tohoto Štúrovho spisku. Táto rovnoprávnosť bola narušená príchodom nového veku, počiatkom XIX. storočia, odkedy Maďari, odvolávajúc sa na svoje údajné podmaniteľské práva, chcú všetkých obyvateľov Uhorska pomadžariť. Nemenujúc nikde osoby (celý spisok má charakter ľudovej rozprávky a biblickej paraboly), líči Štúr v ďalšom priebehu a výčiny maďarizácie, zástoje Zayov v nej, aby v účinnej kontrapozícii potom-

³⁰) Porovn. môj čl.: Štúrove Sl. nár. novini, sep. str. 6 a *Hodža*, Čsl. rozkol, 232.

³¹) Porovn. napr. spom. už protikritiku na *Desseffyho* kritiku *Zayovej* brošúrky a i.

³²) Štúr poslal brošúrku *Hodžovi* na posúdenie. *Hodža* nechal ju však dlho ležať u seba (skoro rok), až vypukla cenzúrna aféra s *Fejérpatakyho* Pozorníkom na r. 1843 (porovn. o tom môj článok v SMS, XX, str. 16 n.), po ktorej nebolo už nádeje, že by cenzor (Štúr tu ráta práve na banskobystričského *Tilleša*) trúfal si brošúrku prepustiť. (Porovn. *Štúrov list Hodžovi* zo dňa 20. XI. 1842 v pozostalosti *Hodžovej* v a. m. Bratislavy, č. 945/13).

³³) Obširne výtahy z neho uverejňuje *Hurban* v SP, II (v životopise L. Štúra), str. 40 n., úplne podľa rukopisu vydal ho Jozef *Jirásek* v *Pramenoch* ŠUS. 6, v Bratislave, 1935.

³⁴) K napísaniu tejto brošúrky primaly Štúra pravdepodobne i skúsenosti, nadobudnuté na jeho ceste v lete 1841 v Oravskej a Liptovskej, že od slov. šľachty nemajú čo očakávať Slovenskej veci sú naklonení len starší, mladší sú všetci proti nej. Nádeje v mešťanstvo sú oprávnenejšie, tiež nádeje v iné stavy. (*List Štúrov Staňkovi* zo dňa 22. IX. 1841 v N. M. P.).

kov s predkami ukázal na rozdiel medzi tým, čo je, a medzi tým, čo by malo podľa predpokladaných úmluv pri prijatí Maďarov do slovenskej rodiny byť. Znalosť vlastných práv má byť Slovákom oporou v „časoch pokušenia“.³⁵

12. VZNIK REKURZÚ.

V ovzduší nových útokov a nových bojov znovu a znovu hlási sa myšlienka na možnosť a potrebu obrátiť sa o pomoc a ochranu na panovníka. „Oko Slováka s dôverou spočíva na jeho panovníkovi, náklonnosť ktorého je najistejším štítom proti násilným zákrokom mladého maďarizmu“ — píše Štúr vo svojej známej nám už úvahe o odnárodňovaní Slovákov³⁶, hoc v praxi je to práve on, ktorý — ako prívrženec úradného postupu, vyčerpania všetkých cirkevných fór³⁷ — vari najdlhšie váha dať sa na túto cestu, i keď na ňu ako posledný záchranný prostriedok pomýšľa už dávnejšie³⁸. Na svojej ceste v jeseni 1841 Kollár opätovne je interpelovaný chorvátskymi národovcami, prečo Slováci nehľadajú proti maďarskému prenasledovaniu pomoc vo Viedni u trónu.³⁹ Na vyslanstvo do Viedne (na jeho čele má byť Jozeffy) pomýšľa sa (pravdepodobne pod prvým dojmom Zayovej brošúrky) už poč. novembra a Štúr pripravuje už i prosbopis⁴⁰, nerozhodnosť trvá však i naďalej.

Dlho sa tápe i vo veci obsahu a celkového zamerania prosbopisu. Má to byť prosbopis celonárodný a či len konfesijný, má to byť len žiadosť o zachovanie prešporskej katedry a rečových ústavov vôbec a či všeobecná ponosa proti maďarizačným výčinom a žiadosť o ochranu proti nim? Prajné vybavenie ponosy poznianskych Poliakov na zanedbávanie poľskej reči v súdnictve pruskou vládou (súdy majú pokračovať v reči žaloby) dáva L. Paulínymu, ev. farárovi v Prietrži, podávajúcemu o tom zprávu vo Fejérpatakyho Pozorníku na rok 1842 (vyšlému koncom r. 1841), príležitosť nadhodí otázku: „proč bychom se my o něco podobného pokusiti nemohli?“⁴¹

Všetky tieto uvažovania, váhania a tápania končia nakoniec v počine viac-menej síce kompromisnom, z ktorého sa však, pod

³⁵) Podobnú tendenciu sleduje i drobný príspevok Štúrov vo *Fejérpatakyho Slov. Pozorníku* na r. 1842 o slov. liste M. Korvína mestu Trnave z r. 1483. (Str. 21—22.) Štúr tu vyzýva k obrane slovenčiny.

³⁶) D. č. 67. Nádej, že vyničenie slovenčiny vlada nedopustí, prejavuje Štúr i v cit. už svojom článku v *Slov. Pozorníku* na r. 1842.

³⁷) V liste *Staňkovi* zo dňa 22. IX. 1841 (N. M. P.).

³⁸) Porovn. napr. jeho list *Staňkovi* zo dňa 16. VII. 1841. (N. M. P.)

³⁹) Tak v *Záhrebe*, v *Karlovcí*, v *Terste* (*Cestopis*, 34 a 52). Sú, pravda, i otázky, prečo sa slovenská šľachta pripojuje k Maďarom, prečo sa Slováci neohlásia na sneme atp. Porovn. aj Štúrov list *Škultétymu* zo dňa 26. II. 1842 v *SP*, II, 257.

⁴⁰) Porovn. Štúrov list *Staňkovi* zo dňa 3. XI. (N. M. P.)

⁴¹) *Slov. Porozník*, 1842, str. 20—21.

vplyvom ďalších udalostí vyvíja nakoniec rozhodný čin prosbopisu viedenského. Týmto kompromisným činom je myšlienka rekurzu na budínsku vládu (palatína) o slovenského cenzora, ktorá by nasvedčovala, že Slováci zamýšľajú, zatiaľ aspoň, brániť sa predovšetkým doma. Krok tento uskutočňuje spolu s niektorými priateľmi Kollár, ktorý koncom r. 1841 začína pohyb v záujme podania prosbopisu slovenských spisovateľov na kr. miestodržiteľskú radu uhorskú o osobitného slovenského cenzora v Budíne a v Bratislave. Zasiela hotový už prosbopis, zostavený na radu dočasného námestného cenzora v Budíne (Ottmayera) a s jeho pomocou, na všetky strany Slovenska (do Bratislavy, Liptova, Bystrice, Báčky a na iné strany) cieľom podpisovania. Snaží sa o to, aby medzi podpísanými neboli len samí bohoslovci, ale príslušníci všetkých stavov.

Popudom k tomuto prosbopisu boli Kollárovi nepriaznivé pomery pre slovenskú spisbu v uhorskom cenzorskom sbore, kde slovenská literatúra nemala vlastne žiadneho riadneho cenzora, a tiež strannícke postupovanie cenzúry samotnej. V Bratislave úradujúci Dankovský je už prestárly a neovláda okrem toho ani reč dokonale⁴². Boly aj chýry, že už prestal dokonca aj úradovať a na jeho miesto bol údajne zvolený Nemeč Drescher. Pri ústrednom sbore cenzorskom, založenom r. 1840, len práve slovenská spisba nemá svojho osobitného cenzora. V Budíne je len Ottmayer, priaznivec slovenskej veci, ale len ako dočasný námestník, ktorý práve pre svoju náklonnosť k slovenskej veci je vystavený mnohým neprijemnostiam a prenasledovaniam (bol vynechaný aj pri poslednom povyšovaní cenzorov) a zdráha sa preto slovenské veci (najmä chúlостivejšie) cenzurovať. U Kollára, za týchto okolností hromadia sa rukopisy, s ktorými si nevie rady.

Kollárov prosbopis, zovšeobecňujúci vlastne len individuálny počin Čaplovičov, na ktorý upomína v mnohom aj zvratove, má teda odpomôcť predovšetkým tomuto tiesnivému nedostatku slovenskej spisby⁴³. Má však a sleduje, prirodzene, i ciele ďalšie, umožnenie úspešnejšej obhajoby slovenských národných záujmov, ako o tom dostatočne svedčí začiatok jeho výzvy.⁴⁴

Prosbopis Kollárov vychodí zo zistenia, že náklonnosť panovníkova, rovnaká voči všetkým jeho poddaným národom a dokázaná nedávno vyznačením Gaja prstenom aj voči národu slovan-skému, neuplatňuje sa v praxi v pomere k Slovákom, respektíve stráca sa akosi v zákutiach verejnej správy. Tak napr. pre slovenskú literatúru, vzťahujúcu sa potešiteľne so dňa na deň, niet ani v strede slovenskej literatúry v Bratislave, tým menej, pravda, inde cenzora, znalého reči a literatúry slovenskej, takže všetky

⁴²) Rozpory *Palkovičove* s ním viď v Eláne XII. č. 2, v mojom článku: Dankovský cenzuruje Palkoviča.

⁴³) Porovn. list *Kollárov J. Šafárikovi* zo dňa 30. XII. 1841 v pozostalosti *Vlčkovej* v S. N. M.

⁴⁴) „Naše mlčení a nic nečinění ze dne na den nás, naši národnost a literaturu do horšího stavu uvaluje, anť kde není žaloby, není soudce.“

rukopisy je treba posilať s veľkými trovami, unúvačkami a stratou času do Budína, kde však je pre slovenské veci tiež len jeden dočasný cenzor⁴⁵. Ak by tento zaslúžilý muž náhodou sa pomínul, hrozil by slovenskej literatúre, vzhľadom na maďarskú nenávisť voči nej, úplný zánik. Ale ani stav, kde cenzori sa musia báť prepustiť niečo slovenského, nie je pre slovenskú literatúru nijako priaznivý. Akým právom môžu útočiť Maďari na Slovákov a ich obviňovať z panslavizmu a vlastizrady, a prečo nesmú Slováci sa brániť proti týmto útokom, tým menej, pravda, proti oveľa skutočnejšej ideí panmaďarizmu. Beda cenzorovi, ktorý by niečo podobného prepustil. Preto nech je okrem dočasného cenzora v Budíne ustanovený slovenský cenzor aj v Bratislave a slovenská spisba nech sa teší tej istej voľnosti, respektíve nech podlieha tým istým obmedzeniam ako maďarská. V prvšom prípade výsledky slobodného zápolenia budú nepochybne vynikajúce, v druhom nastane predošlý pokoj a mier.⁴⁶

K podaniu prosbopisu, podpísaného už viacerými význačnejšími činiteľmi slovenskými⁴⁷, však nedošlo⁴⁸. Pravdepodobne preto, že medzitým dozrela myšlienka počínu významnejšieho a obsiahlejšieho, ktorý pojal v sebe i túto špeciálnu žiadosť, myšlienka prosbopisu na panovníka.

Prvé stopy skutočných príprav prosbopisu na panovníka vedú k báčsko-sriemskemu seniorovi Jánovi Stehlovi, ktorý už pár dní pred prijatím Kollárovej výzvy (25. XII.) píše vrbaskému profesorovi Godrovi, že pripravuje rekurz na panovníka. Maďarčina nemá byť viac Slovákom natískaná, vyjmúc vzťahy diplomatické v smysle zákona. Slováci majú mať možnosť slobodne užívať reči, upotrebované i doteraz. Všetky správne i súdne miesta, svetské i cirkevné, majú prijímať podania, písané v rečiach v krajine užívaných⁴⁹. Súčasne sa z listu dozvedáme, že mnohí z kňazov netrúfajú si rekurz podpísať⁵⁰. Pravdepodobne cieľom ich získania povzbudzuje Stehlo Godru, aby medzi nimi rozšíril Tomáškov Sprachkampf.

Stehlov rekurz z januára 1842 požiadavku, prijatú nepochybne pod vplyvom Leškovho upozornenia, aby boli prijímané i podania v nemaďarských rečiach, výslovne nemá. Vo všeobecnejšej,

45) Anton *Ottmayer*. Na ruku šiel *Kollárovi* i biskup *Derčík*, radca kr. rady, ktorý však v pol. 1842 zomrel.

46) Prosbopis viď v D. č. 78.

47) Na odpise žiadosti, ktorý sa nám zachoval, je zachytený podpis *Kollárov* a *Stehlov*, ďalšie podpisy sa naznačujú: N. N. (4 razy).

48) Ani v archíve palatínskome, ani v archíve kr. rady niet po prosbopise stopy.

49) *Ego praeparo recursum ad Suam Maiestatem S. pro eo formandum, ne nobis lingua Magyarorum amplius obtruderetur, praeter in rebus diplomaticis in sensu legis, et ne amplius impediamur in usu linguarum, quibus hucdum utamur, ac denique, ut omnia fora et iurisdictiones, seculares et ecclesiasticae, recursus, quacunquē lingua in regno usitata conscriptos, acceptare debeant.*

50) *Sed complures ex v. Ministerio non subscribent recursum, quia iam eo devenit res, quod sibi metuant veritatem publice fateri atque defendere. (List v *Godrovej* pozostalosti v S. N. M.)*

ale práve preto miernejšej formulácii žiada len, aby nemaďarské národy mohli i naďalej slobodne užívať svoje obvyklé reči (tedy i latinu) a v mimodiplomatických vzťahoch neboly nútené užívať maďarčinu. Z odôvodnenia tejto požiadavky (len v známej reči je možné vzdelávať sa mravne a predniesť svoje veci správne a cieľu-primerane) však vidíme, že tu Stehlo má predsa len niečo podobného na mysli. Okrem toho zahrňuje sem i právo vzdelávania sa vo vlastnej reči. Tento zovšeobecňovací zreteľ, ktorý by sa bol dal pojať i do pôvodnej osnóvy o veľa dôraznejšie, však sotva bol príčinou spomenutej zmeny. Skôr tu išlo pravdepodobne o snahu, získať touto miernejšou a rôzriedenejšou formuláciou i bojzlivejších a umožniť im podpísanie prosbopisu. Tak či tak požiadavka sama, hoc vecne vyhovujúca (užívanie nemaďarských rečí v školách nižších a v styku s úradmi), najmä však jej neurčitá a bojzlivá formulácia divne kontrastuje s miestami až prienergetickými zvratmi prosbopisu, ktorému takto chýba primerané organické zakončenie.

Prosbopis sám vychodí z presvedčenia o rovnoprávnosti všetkých národov uhorských a s tohoto stanoviska odsudzuje návrhy prepíatych hláv medzi Maďarmi, ktorí by chceli, aby aj nemaďarské národy, a to aj v nediplomatických vzťahoch, napomáhaly a šírily maďarčinu, učily sa jej a opustily svoju reč vlastnú. Poukazuje ďalej na nenávistné útoky a obviňovania nemaďarských národov v novinách i na generálnych konventoch.

Následky tohoto počínania je nesvornosť medzi národmi, ktoré ešte donedávna žily v najkrajšej shode, ba dokonca rozvrat v lone rodín samých, rozkladajúcich sa v národnostné stránky. Predovšetkým však dotýkajú sa tieto zjavy cirkvi, a tu v prvom rade zasa cirkvi luteránsko-evanjelickej, zväčša slovenskej, ktorá týmto spôsobom má byť maďarizovaná. Maďarizáciu silia tu predovšetkým niektorí vyšší svetskí jej predstavení, nedbajúc na vznešené poslanie cirkvi. Z vychovávateľky k mravnosti, múdrosti, bohabojnosti a šťastiu stala sa cirkev v dôsledku týchto snáh učiteľkou reči. Svoje premrštené snahy opierajú títo činitelia o posledný zákon, ktorý vykladajú nesprávne. Zavádzajú do cirkevných sborov maďarské zápisnice, do kostolov maďarské bohoslužby, omedzujú činnosť slovenských reč pestujúcich sdružení, vylučujú inak smýšľajúcich žiakov zo štipendií a kňazom a učiteľom, smýšľajúcim slovansky, hrozia sosadením.

Sú to predovšetkým pomaďarčení Slováci a Nemci, ktorí takto nepriateľsky vystupujú proti svojmu vlastnému národu a proti svojej vlastnej cirkvi. Podobne nevďačne sa chovajú i k latinskej reči, ktorú chcú úplne vylúčiť, zabúdajúc, že nielen Maďari, ale aj ostatné národy predovšetkým jej ďakujú za svoje vzdelanie, ďalej že latina je ešte vždy neprekonateľným prostriedkom vzdelania a pojívom medzi národmi, svetovou rečou.

Spravodlivosť, ktorú si nárokujú všetky národy v Uhorsku, a sloboda, ktorá podľa krajinskej ústavy prislúcha všetkým ná-

rodom Uhorska rovnako, sú takto zašlapávané. Niet nič nespravodlivejšieho ako nanucovať národom reč neznámu a brániť im užívanie reči známej. Rôznosť rečí a národov bola pre štáty vždy požehnaním⁵¹. Chcieť odňať národu jeho reč, je počin proti prírode, proti večnému božskému poriadku, je i v dejinách takmer bezpríkladné barbarstvo. Každý národ má právo vzdelávať si svoju reč, len Slovania v Uhorsku ho nemajú mať? Slovanské katedry sú zakladané v krajinách, kde niet Slovanov (Paríž, Berlín), v Uhorsku však, kde väčšina obyvateľov je slovanská, nemá byť slovanská katedra trpená? Čo tým získame, keď opustíme svoj národ a svoju reč a pridáme sa k národu, ktorý sa ešte len teraz začína prebúdať a vzdelávať. Budú národy Uhorska šťastnejšie, keď sa stanú Maďarmi? Pravým patriotom je nie ten, ktorý chce všetko pomaďarčiť, ale ten, kto sa stará o kultúrne a hospodárske zveľadenie svojej vlasti. Má osemmilionová väčšina Nemaďarov skloniť svoju šiju do jarma trojmiliónovej menšiny maďarskej?

Proti týmto útokom a nápadom nie je možno a ani radno sa brániť, takéto obrany neprijme žiadny maďarský časopis, preto žiadatelia⁵² sa utiekajú o ochranu k panovníkovi.

Kým sa na Stehlov prosbopis pomaly a opatrne sbieraly podpisy a kým vedľa neho ďalej kóluje pôvodný prosbopis Kollárov, slovenské rekurzné podujatie na Slovensku vlastnom, doznalo veľmi podstatnú, možno povedať prevratnú zmenu. Zo žiadosti o cenzora vyvinula sa všeobecná ponosa proti násilnej maďarizácii, a čo bolo ešte dôležitejšie, z rekurzu na palatína stáva sa rekurz na panovníka.

Niet pochyby, že Kollárov prosbopis vzbudil v mnohých, ktorým bol daný na podpis, túžbu po nejakom ráznejšom a zásadnejšom zákroku, k akému súčasné pomery priam nutkaly. Žiadosť o cenzora a o tlačovú rovnoprávnosť s Maďarmi, ktorá mala vlastne len umožniť verejnú obranu slovenských záujmov na domácich fórach, i keby po nadobudnutých skúsenostiach bola nádej na jej priaznivé vybavenie, nepozdávala sa (a to práve a predovšetkým v dôsledku presvedčenia o jej márnosti) ani zďaleka dosť účinnou a postačujúcou, najmä v otázke ochrany proti maďarizácii, predovšetkým však v otázke neustávajúcich obviňovaní z panslavizmu, teda, v maďarskom chápaní pojmu, priam z vlastizrady. Vyvrátiť tieto neodôvodnené osočovania na mieste najkompetentnejšom, priamo pred panovníkom vo Viedni, stávalo sa čím ďalej všeobecnejšou túžbou.⁵³ Myšlienka táto kryšťa-

⁵¹) Rozdiel tento vyjadruje *Stehlo* rozdielom Nation-Volk.

⁵²) *Stehlo*, *Babilon*, *Plachý*, *Borovský*, *Kolény*, *Leška*, *Weber*, *Spannagel*, *Rohoni*, *Godra*, *Zvorení* a i., spolu asi 16—17. V čase, keď prosbopis bol pre HP odpisovaný, niektorí vraj ešte neboli podpísaní. Prosbopis bol potom (asi v 1. týždni aprílovom) ešte rozšírený a podpísaný 33 osobami. Porovn. str. 120 tu.)

⁵³) Na potrebu cesty do Viedne ukazuje najmä radikálnejšia stránka: *Kollár*, *Hodža*, *Čaplovič*, *Nitrania* a i. (Porovn. *Štúrov* list *Škultétymu* zo dňa

lizuje sa vo vzájomných korešpondenciách medzi ev. kňazstvom jednak v súvislosti s Kollárovým prosbopisom, ale i nezávisle na ňom. Rozhodujúci význam tu však má Zayho známa nám už brošúrka, ktorá ako to správne zaznamenáva Seberíni vo svojom výklade o vzniku rekurzu, znamenala olej na tlejúcu už pahrebu a bezprostredný popud k rekurzu.⁵⁴ Zayho spisok znova predstavil Slovákom na oči celé nebezpečie maďarského náporu, takže presvedčenie, že je svrchovaný čas podniknúť už raz niečo na vlastnú záchranu, a to ešte pred najbližším snemom, šíri sa čím ďalej tým viac.⁵⁵ Predovšetkým však zničil dôveru v gen. konvent a všetky nádeje na prípadnú nápravu na tomto cirkevnom fóre. Už v januári začali sa mnohí ev. kňazi obracať na superintendentov Jozeffyho a Seberíniho, aby sa obrátili o ochranu na panovníka.⁵⁶ Niet pochyby, že týmto smerom pomáhal usmerňovať slovenské mysle aj Stehlov počín, o ktorom by bolo ťažko predpokladať, že ostal iným (najmä Kollárovi) úplne neznámy, ako i nová známa nám už Čaplovičova brošúrka, vyšla na samom počiatku r. 1842.⁵⁷

Za týchto okolností dochodí k zostaveniu nového rekurzu, adresovaného už na panovníka a vyhovujúcho spomenutým už zvýšeným túžbam. Pôvodný rekurz, zostavený (pravdepodobne na základe známych nám už starších prípravných prác) niekedy v januári alebo poč. februára 1842 v Bratislave Štúrom, ktorý (so svojimi bratislavskými pomocníkmi) stáva sa vôbec akousi kanceláriou podujatia, obsahoval podľa všetkého pravdepodobne, okrem žiadosti o cenzora, len ponosy na maďarské obviňovanie z panslavizmu (vlastizrady) a žiadosť o zamedzenie týchto nápadov. Aspoň v rekurze, ktorý predložil Kollár dňa 11. II. 1842 Procopiusovi, agentovi evanjelickému pri kráľ. rade budínskej, nebola ešte žiadosť o bratislavskú katedru, o ochranu pred na-

26. II. 1842, v SP, II, 257. Tiež jeho listy *Jozeffymu* zo dňa 16. II. a *Zochovi* zo dňa 26. II. u M. Hodžu: Csl. rozkol, 205 a 219.)

⁵⁴) Porovn. *Seberíniho* výklad *Tihanyimu* (D. č. 123) a na dištr. konvente banskom (D. č. 100). Podobne hodnotí spisok i *Jozeffy* vo svojom liste *Kollárovi* zo dňa 25. II. 1842 (D. č. 82). *Kollárova* charakteristika *Zayho* dielca: „Toto posledni jest dílo bláznivé a šálené. Plné ďábelské nenávisti k Slovákom.“ (*Kollár Jozeffymu* 12. II. 1842. — D. č. 79.)

⁵⁵) *Kollár* píše *Jozeffymu* (12. II. 1842): „Neučiníme-li nyní tento energický krok, na prvním sněmě krajinském nás Maďari pohltnou a zničejí.“ Pred najbližším snemom má obavy i *Štúr* (porovn. jeho list *Staňkovi* zo dňa 3. XI. 1841 v N. M. P., *Škultétymu* zo dňa 26. II. 1842 v SP, II, 257) a *Jozeffy* v liste *Kollárovi* zo dňa 9. IV. 1842 (D. č. 87).

⁵⁶) Porovn. *Seberíniho* výklad *Tihanyimu* o vzniku rekurzu. (D. č. 123.)

⁵⁷) *Slawismus und Pseudomagyarismus*, str. 29: „Schlägt nicht endlich die Stunde der Slawen, die allerhöchste Protection gegen solche vorlaute, unbesonnene und despotisirende Zeitungsschreiber anzurufen, die aller Menschenklugheit so bar sind, dass sie durch elende Kniffe und freche Stänkereien die slawische Jugend in die Magyaren und in ihre Sprache verliebt machen wollen, wodurch sie solche vielmehr beiden immer mehr entfremden, hiernach sogar den Landesgesetzen entgegenarbeiten.“ *Čaplovič* pobáda Slovákov obrátiť sa do Viedne, tlmočiac im súčasne aj posmelenie *Kolovratovo*, i listovne. (Porovn. *Štúrove* listy cit. v pozn. 53.)

tísťkaním maďarčiny do škôl a chrámov a i. Tieto veci radí do hotového už rekurzu dodať Kollár vo svojom liste Jozeffymu, nádejnému vodcovi deputácie, zo dňa 12. II. Katedra bratislavská, založená pred 40 rokmi, má byť potvrdená panovníkom a profesor má mať právo vyučovať i gramatike a dejinám literatúry, a nielen konať homiletické cvičenia podľa nariadenia gen. konventu. Mládež sa má síce učiť maďarskej reči, ale ostatná výchova a vyučovanie, najmä v náboženstve, nech sa koná v prirodzenej materskej reči, bez čoho mravnosť a pobožnosť nie je možná. Ukrutnosti pri šírení maďarčiny (ako sa stalo napr. v Lajoškomárne) má panovník v budúcnosti prísne zakázať.⁵⁸

K obrannému vystúpeniu v záujme prešporskej katedry núti slovenských národovcov i nové vyšetrowanie ústavu prešporského, nariadené (na základe starších udaní) uhorskou dvornou kanceláriou koncom novembra prešporskému podžupanovi vo veci údajných štátu nebezpečných tendencií, pestovaných na tomto ústave. Členovia tohto ústavu pracujú vraj s ostatnými Slovami, najmä českými, na založení univerzálnej slovenskej ríše. Okrem toho ruským emisárom podarilo sa vraj získať si niektorých členov ústavu, najmä však jeho predsedu Hurbana.⁵⁹

O výsledku vyšetrowania nemáme zpráw. Vyznelo pravdepodobne, ako aj všetky vyšetrowania drierňajšie, negatívne. Ani takto však tieto opätovné obvinenia a vyšetrowania nemohly nepresvedčiť slovenských národovcov o potrebe rozhodného diskulpačného kroku na najvyšších miestach vo Viedni.

Nevyčkajúc ani Jozeffyho (i tak istý) súhlas, dáva sa Kollár spolu s Procopiusom, už nasledujúceho dňa (13. II.) do rozšírenia pôvodného rekurzu o navrhované body. Prácu skončili ešte toho istého dňa (Procopius meškal u Kollára dlho do noci) a dňa 15. II. posíela Kollár Jozeffymu už túto druhú rozšírenú redakciu rekurzu, o ktorej sám vyznáva, že sa stala dlhšou, než pôvodne zamýšľali. Je však toho názoru, že „veliká, snad pro století následky mající důležitost nemůže se ledabylo odpraviti.“ Súčasne posíela Kollár rekurz i Seberínimu a žiada oboch superintendentov, aby dodali, zmenili, resp. vynechali, čo uznajú za potrebné. Či a aké zmeny navrhol Seberíni, nevieme zistiť.⁶⁰ Jozeffy, ktorý druhý list (15. II.) Kollárov dostal skôr ako prvý (12. II.), navrhuje lepšie zdôrazniť dve veci: Slováci, predovšetkým evanjelické kňazstvo, sú upodozrievaním z panslavizmu nútení obrátiť sa na panovníka o ochranu, aby svojím mlčaním nezbudili zdanie,

⁵⁸) Porovn. Kollárov list Jozeffymu zo dňa 12. II. 1842 (D. č. 79 tu.)

⁵⁹) Porovn. D. č. 62. Vyšetrowanie toto je v súvislosti s návštevami niektorých rev. Poliakov z r. 1839 a so stykmi s radikálnejšími Čechmi vo Viedni (Kampelik, Dr. Ott, Podlipký) a zakladá sa na výpovediach študenta Karola Moszczaňského, uväzneného vo Lvove. Na toto nové vyšetrowanie vzťahuje sa pdb. miesto Štúrovho listu Štaňkovi zo dňa 13. III. 1842 (N. M. P.), že polícia stále niečo u nich hľadá, ale márne. „My jsme věrní vlasti, králi, ale vlast i král musejí napomáhati náš duchovní život, k němuž sme jednou procitli.“

⁶⁰) Jemu by bolo možno snáď pripísať rozšírenie žiadosti o schválenie prešp. katedry na rečové ústavy na ev. školách vôbec.

že obvinenia sú odôvodnené. Ďalej, že evanjelické kňazstvo, najsvätejšou povinnosťou ktorého je starať sa o náboženské a mravné vzdelanie ľudu, základ to štátu, pokladá za svoju povinnosť upozorniť panovníka na podkopávanie tohoto základu natískať maďarizáciu do kostolov.

Pôvodný návrh rekurzu, obsahujúci len dva body (žiadosť o cenzora a žalobu na maďarské útoky), rozširuje sa taktô ešte o žiadosť o prešp. katedru a rečové ústavy a o zamedzenie maďarizácie škôl a cirkví.⁶¹

Nové požiadavky majú v porovnaní s pôvodným rekurzom ráz viac-menej výlučne evanjelicko-konfesijný. Toto rozšírenie a doplnenie rekurzu je len zovňajším dôsledkom a vyjadrením celkovej preorientácie celého podujatia v počín viac-menej konfesijný. Pôvodný rekurz bol myslený a pripravovaný ešte ako počín celonárodný, na ktorom sa mali, aspoň podľa predstáv osnovateľov, zúčastniť aj katolíci.⁶² Len za tohoto predpokladu vieme pochopiť napr., že do rekurzu nedostáva sa ani najpálčivejšia požiadavka evanjelická, prešporská katedra.⁶³

Príčin, pre ktoré sa tento pôvodný úmysel neuskutočnil, bolo viacero. Jednou z nich bola nepochybne i do istej miery odlišná politika katolíckych národovcov, umožnená, ako sme na to už aj poukázali, jednak menšou útočnosťou maďarizmu v lone cirkvi katolíckej, jednak však, aspoň u väčšej časti vtedajšej slovenskej katolíckej inteligencie, predovšetkým, pravda, tiež stavu duchovného, i menšou pribojnosťou národného povedomia, zavinenou do istej miery i starším rázom nacionalizmu u katolíckych Slovákov.⁶⁴ Táto politika záležala skôr v imľčaní alebo dokonca v lichotení (pravda, len naoko) maďarizmu, cieľom uhrátenia a vyhnutia sa maďarským hrozbám.⁶⁵ Toto však nebola akiste hlavná príčina, keďže niet najmenej pochyby, že i medzi katólikmi bolo by sa našlo dosť jednotlivcov, ochotných sa postaviť za celonárodný rekurz a zúčastniť sa na celonárodnej deputácii.⁶⁶ A to nielen medzi tou časťou ich vzdelancov, ktorá sa v dôsledku postupujúceho sblížovania s evanjelickou stránkou (predovšetkým zásluhou všeslovanskej a českoslovanskej ideológie kollárovskej) preorientúva i v ohľade národnostne-ideolo-

⁶¹) Takýto rozsah a obsah rozšíreného rekurzu (2. redakcia) vysvitá i z plnej moci *Hlaváčovej*. (D. č. 83 tu.)

⁶²) Zpráva, že v deputácii popri prot. *Kollárovi* mali byť katolíci *Holly* a *Hamuljak* (*Škultéty*: O Slovákoch, 101), vzťahuje sa však na drievň. pokus o slov. nár. uč. spol. (Porovn. pozn. I, 76 tu.)

⁶³) Katolícki národovci povzbudzujú však i taktô slov. evanjelikov, aby sa obrátili na vládu. (*Služba*, VI, 74.) O ich záujme o vec svedčia nepochybne i písomnosti (č. 42 a 81 a i. tu) v *Hamuljakovej* pozostalosti.

⁶⁴) Pre hlbšie príčiny tohoto zaujímavého rozdielu porovn. aspoň náznak v mojom článku: *Zpěvníkové polstoročie v Sborníku Zpěvníka evanjelického*, str. 11—12.

⁶⁵) Porovn. list *Štúrov Staňkovi* zo dňa 3. XI. 1841 v N. M. P.

⁶⁶) Potvrďuje to i *Hurban* v životopise *Štúrovom*, SP, II, 254, hovoriac o ochote niektorých vedúcich katol. osobností slovenských podpísať prosbopis a pripojiť sa k deputácii.

gickom, ale i medzi príslušníkmi starších generácií, žijúcich ešte viac v ovzduší staršieho slovanského i slovenského nacionalizmu typu hollyovského.⁶⁷ Skutočná príčina bola v taktických úvahách na strane evanjelickej, ktorej v danej situácii (ako ohrozenejšej) pripadalo v počine, prirodzene, miesto vedúce. Chystaný počín, aby nevyvolal nevôľu na najvyšších miestach a nebol pokladaný za nejakú politickú, respektíve národne-politickú demonstráciu, mal sa omedziť na záležitosť čiste cirkevnú, evanjelickú, a i to ešte charakteru prevážne nábožensko-mravného, v ktorej podľa možnosti mali sa účastniť len kňazi a učители, ako prirodzení predstavitelia a zástupci ľudu, ohrozovaného maďarizačnými prechmatmi vo svojej nábožensko-mravnnej výchove. Ani katolícki kňazi ba ani politici na rekurze podpísaní byť nemali.⁶⁸

Pre súvis postupného rozširovania rekurzu s jeho preorientáciou z počínu celonárodného na podujatie viac-menej konfesijské, nemôžeme uviesť presvedčivejšieho dokladu ako skutočnosť, že návrhy na rozšírenie rekurzu posielala Kollár Jozeffymu v tom istom liste, v ktorom mu oznamuje i zmenu celonárodného jeho charakteru. Z toho istého listu sa však dozvedáme i to, že popud k tejto zmene nevyšiel od Kollára, ale od orgánu do istej miery vládneho, evanjelického agenta pri kráľ. rade uhorskej Procopiusa. Podobnú mienku zastával asi aj sám Čaplovič, a to od počiatku, keď radí (spolu s Procopiusom), aby do Viedne bol vyslaný v deputácii jeden superintendent, jeden kňaz a jeden profesor. Keď ďalej v tom istom liste Kollárovom čítame, že deputácia má cestu do Viedne už pripravenú a že má navštíviť aj niektorých ministrov, najmä Kolovrata a Sedlnitzkého, a vidíme, ako spomenutí sprostredkovatelia (Procopius a Čaplovič) príchod deputácie súria,⁶⁹ nie sme, myslím, ďaleko od pravdy, keď spomenutú preorientáciu rekurzu pripisujeme predovšetkým nepriamej sugescii, pokynu shora, s vládnych miest viedenských, ktorému nepriamemu posmeľovaniu treba v neposlednom rade pripísať pravdepodobne i konečné odhodlanie Slovákov obrátiť sa s ponosom k panovníkovi do Viedne a prekonanie ešte vždy sa vyskytujúceho váhania a odkladania.⁷⁰

⁶⁷) K mnohým dokladom katolíckeho „tichého“ rodolubstva z tejto doby, známym dostatočne už i doteraz, dodávame tu aspoň tento ďalší: Banskobystrický biskup Jozef Belánsky r. 1841 (apríl) vyzýva milovníkov (cultores) reči a literatúry slovanskej predplatiť básne Hollého, „celebrati poetae Slavici“, ktorého „egregii conatus et impensa nationalis labii studia“ každý vraj pozná. Zpravodajca PH (č. 40 zo dňa 19. V. 1841, str. 332) pozostavuje sa na tom, „hogy itt a tót nyelv mondatik nationale labiumnak“. Inak naznačuje, že pôvodcom je tajomník Tomáš Cherven. Sám biskup nie je vraj protivníkom maďarčiny.

⁶⁸) Porovn. Kollárove listy Jozeffymu zo dňa 12. a 15. II. 1842 (D. č. 79 a 80).

⁶⁹) „Oba však tieto páni Prokopius i Čaplovič dotirajú na to, aby se to čím nejskôr stalo, anť věc nyní právě na špiči stojí a již dosti dlouho sme meškali.“ (Kollár Jozeffymu 12. II. 1842 — D. č. 79.)

⁷⁰) Slovenské mysle a úmysle znehybňovali aj obavy z neúspechu zamýšľaného kroku vzhľadom na nerozhodnosť Viedne voči Maďarom, ďalej z očakávaného a obvyklého odkázania žiadostí na obvyklú úradnú cestu, t. j. na vybavenie (pro danda opinione) práve tým, na ktorých sa chceli Slováci žalovať,

Zayho unionistické snahy s netajeným ostrým protikatolíckym, predovšetkým však jeho stotožňovanie vecí protestantizmu s vecou liberalizmu a s vecou liberálnej opozície v Uhorsku, za hlavný cieľ ktorej, politickú samostatnosť Uhorska (v smysle 10 z. čl. z r. 1791), Zay sa vo svojej brošúrke otvorene stavia,⁷¹ nemohly byť, prirodzene, vláde milé. Okrem toho sa vo Viedni práve v tejto chvíli zápasí na smerodajných miestach o predostretie uh. dv. kancelárie, navrhujúce vo väčšine (44) stredných škôl úplné, v ostatných (17) však postupné pomadžarčenie a čiastočné zavedenie maďarčiny do vyučovania na školách vysokých. Proti návrhu stavia sa (s úspechom) veľmi energicky najmä Kolovrat, ktorý vo svojom výte poukazuje najmä na to, že zavedenie maďarčiny do stredného školstva je v záujme kalvínov.⁷² V tejto situácii vláde alebo aspoň niektorým jej protimaďarsky naladeným členom, ako boli nesporne spomínaní dvaja ministri, zamýšľaný a chystaný slovenský počín mohol byť len vítaným,⁷³ čo i len ako doklad na ich tvrdenie, že tu ide o útlak ostatných nemaďarských národov v Uhorsku. Aby však neuviedol vládu do ťažkého položenía voči Maďarom (a to nielen opozičným), tento počín musel byť pozbavený akéhokoľvek národne-politického náteru a pozmenený v podujatie rázu viac-menej cirkevného, čo, pravda, nijako nevyučovalo obdobný počín i so stránky katolíckej, ba naopak, zo súvisu Kollárovho listu by bolo možno snáď usudzovať, že podobná mienka Kollárova patrí tiež k nárade Procopiusovej. Na nejakú podobnú akciu katolícku (i keď zprávy o určitých prípravách máme i tu), ako to hneď správne poznamenáva ináče i Kollár, za daných, známych nám už pomerov, nebolo, prirodzene, nádeje.⁷⁴

Omedzenie počínu pôvodne celonárodného na podujatie konfesijné bolo, ako vidíme, vecou taktiky, sledovanej predovšetkým vládnymi činiteľmi, čo pravda nijako nevyučuje, že aspoň u niektorých z nich bol aj opravdový záujem o slovenskú vec a opravdová snaha pomôcť. S istotou to môžeme predpokladať najmä u Kolovrata, pokladaného aj ináče, a nie neprávom, za priaznivca českých a vôbec slovanských snáh, v ktorom súvisie nie je bez opory myslieť na nejaký sprostredkovací zákrok český, najmä so strany Čechov viedenských, s ktorými ako už vieme, Slováci

v ktorých obavách boli Slováci ešte len utvrdzovaní výsmechom ešte aj umiernenějších Maďarov, ktorým svoj úmysel ísť do Viedne naznačili. (Porovn. *Hodža*, *Der Slowak*, 33.)

⁷¹) Zay za gen. inšpektora bol zvolený ako muž opozície proti gen. viceinšpektorovi Adamovi Szirmaymu. (Porovn. *Štúr*: Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn, str. 70—71.)

⁷²) Porovn. *Štefánik*: Iratok a magyar államnyelv kérdéseinek történetéhez, str. 193 a č. 136.

⁷³) Zákaz Zayovej brošúrky vied. cenzúrou niekedy poč. r. 1842 (*Kollár Jozeffymu* 15. II. 1842) dobre zapadá do tohoto súvisu.

⁷⁴) V cit. už svojom liste *Jozeffymu* zo dňa 15. II. 1842 (D., č. 80). O pripravách katolíckych *Štúr Zochovi* 26. II. 1842 (*Služba*, VI, 74.)

udržovali dosť čulé styky.⁷⁵ Len čiste taktický ráz zmeny vysvitá konečne najlepšie zo skutočnosti, že vecný obsah podujatia sa touto zmenou podstatne nemení. Podpisovatelia rekurzu a vyslanci do Viedne sú síce samí evanjelici, vecná podstata rekurzu sa však mení iba natoľko, že k pôvodným celonárodným požiadavkám pristupujú aj niektoré požiadavky špeciálne alebo aspoň prevážne konfesijné, ktoré však už tým, že sa týkajú predovšetkým národne-cirkevných potrieb a záujmov evanjelických Slovákov, podržujú si aj naďalej svoj význam celonárodný. Rekurz stáva sa síce navonok počinom konfesijným, vo svojom jadre ostáva však, jednak priamo, jednak nepriamo (a takým je uznaný výslovne i so strany katolíckej),⁷⁶ i naďalej podujatím významu a dosahu celonárodného.

13. PODPISY. DEPUTACIA.

Rekurz, sotva bod dohotovený v prvej svojej definitívnejšej redakcii (4 body žiadosti), bol hneď rozoslaný na rôzne miesta cieľom podpisu.⁷⁷ Tak banský superintendent Seberíni už v liste zo dňa 24. II. 1842 na zvolenského seniora Krčméryho vyzýva, aby prosbopis, ktorý mu súčasne zasiela, dal podpisovať kňazmi svojho seniorátu. Dôvody, pre ktoré ide deputácia s prosbopisom do Viedne, sú podľa Seberíniho tieto: Útoky novinárske na Slovákov od niekoľkých rokov, ich obviňovanie z najťažšieho politického zločinu, zo zrady kráľa a vlasti, potváranie z úmyslov založiť akúsi panslavistickú ríšu. Ide o vyhubenie slovenského národa a jeho jazyka. „Naše mlčanie a naša trpezlivosť nič neosožia.“ Naše obrany časopisy neprijmu. Neľútostný boj bol vyhlásený najmä proti slovenským evanjelikom. Do kostolov proti základnej zásade protestantizmu natíska sa maďarčina. Ak svojim mlčaním nechceme tieto obvinenia potvrdiť, musíme sa brániť. Preto deputácia a preto prosbopis. „Ide o život alebo o smrť slovenského národa.“ Zákon nežiada zánik slovenskej reči, o ktorý sa snažia prepiatci, žiada len, aby tí, čo sú v úradoch, znali maďarsky. „Tejto nárade sa neprotivíme, veď sme občania vlasti.“⁷⁸

⁷⁵) Porovn. D., č. 62 tu, ako aj poznámku I/75.

⁷⁶) Istý „vážny“ muž (akiste katolík) písal *Kollárovi*: „Já evanjelickému kňěžstvu věru tu čest téměř závidím, že může byti reťovníkem národnosti a řečí slovenské.“ (*Kollár Jozeffymu* v liste zo dňa 12. II. 1842. D., č. 79.) Tým viac pokladajú rekurz za počín významu celonárodného, prirodzene, sami evanjelici. Tak napr. nitriansky sberací hárok na základinu *Jozeffyho* (marec 1843) v A. H., XX., č. 58.

⁷⁷) Tak *Kollár* súčasne so svojím listom *Jozeffymu* (15. II.) píše vo veci podpisov *Seberinimu*, ďalej *Stehlovi*, bábčskemu, a *Kucianovi*, békéšskemu seniorovi. Má už 20 podpisov. Medzi prvými je *Seberíni*. (Porovn. jeho list *Jozeffymu* z u. dňa v D., č. 80). Vo februári dostávajú rekurz na podpis aj Nitranci. (D., č. 84 tu.)

⁷⁸) *Seberíniho* list vid' v D., č. 81.

Keďže nebolo ani fyzicky ani a najmä technicky možné dať kolovať pôvodinu (pôvodný prosbopis by sa tým úplne zničil), na radu Vrchovského podpisy sa zbierajú tým spôsobom, že jednotlivci alebo ich väčšie - menšie skupinky podpisujú sa alebo na odpisoch prosbopisu alebo na samostatných lístkoch, na ktorých sú stručne zachytené jednotlivé body žiadostí a ktorými sa jednotliví význačnejší vodcovia pohybu splnomocňujú, aby podpísali aj ich mená.⁷⁹ Pri tejto príležitosti prejavujú podpisovači (splnomocňujúci) rôzne želania, narádzajú rôzne doplnky,⁸⁰ prípadne robia rôzne výhrady a aj inak viac-menej presne formulujú mieru a stupeň svojho súhlasu, respektíve svojich výhrad.⁸¹

Vec sa však i takto príliš preťahovala. A keďže zákulisní činitelia pri prosbopise (Čaplovič a Procopius) opätovne súria jeho podanie,⁸² siaha sa miestami aj k iným, rýchlejšim spôsobom zbierania podpisov. Tak Francisci vyberá sa s kópiou rekurzu po Nitrianskej a časti Trenčianskej a zbiera všade podpisy, keďže počet podpisov, sišlých sa už u Štúra, zdal sa mu primálny a keďže bol presvedčený, že prosbopis veľmi radi podpíšu mnohí, len čo ho spoznajú. Na zadováženie ich podpisov listovne nebolo však už času. Cesta, na ktorú sa Francisci vybral bez povolenia svojich profesorov, zanedbajúc aj prednášky, hneď po veľkonočných sviatkoch, trvala dva týždne a získala na rekurz vyše tuča podpisov.⁸³ Medzitým však rekurz doznal už zasa ďalšie zmeny, a to so strany Čaplovičovej, ktorému bol, prirodzene, tiež poslaný. Doplnok Čaplovičov týkal sa gr. Zayho a požiadavky, celému kňazstvu nepochybne milej, o jeho odstránenie a pravdenodobne i niektorých dodatkov a doplnkov odôvodňovacej osnovy prosbopisu.

Čaplovič, ktorý prejavil svoj odpor voči Zayovej politike už vo svojej známej nám už odpovedi na jeho list k levočským profesorom, pôvodne (v správnom rozpoznaní, že Zayho inak môže sosaď len gen. konvent) narádza, aby superintendenti dali Zaymu jednoducho výpoveď. Bez akýchkoľvek následkov mohli by mu napísať asi toto: My sme chceli mať takého gen. in-

⁷⁹) Porovn. napr. splnomocnenie *Hlaváčovo* (5. III.) *Kollárovi* (D., č. 83), splnomocnenie *Platthyho* (9. IV.) *Hodžovi* (a. m. Bratislavy, *Hodžova* pozostalost', č. 945/45).

⁸⁰) *Platthy* napr. radí v spom. svojom splnomocnení dodať: „Dass die ungarische Gesetzgebung bisher nie und niemals gesagt hätte, dass sie von irgend-einem Volksstamm im Reiche die Aufopferung seiner Volkstümlichkeit verlange, sie verlangte nie mehr und verlangt auch nicht mehr von den im Reiche wohnenden Landsleuten fremder Zunge, als dass sie magyarisch wissen sollen etc., ja es sei auch eine gerechte und sichere Hoffnung, dass sie auch nie mehr verlangen wird.“

⁸¹) Pekný príklad tu poskytujú podpisy Nitrancov (Služba. VI, 112 n.), ďalej (pri inej príležitosti) podpisy Báčanov (D., č. 136) a i.

⁸²) Porovn. *Kollárove* listy *Jozeffymu* zo dňa 12.—15. II. (D., č. 79 a 80 tu). Pôvodne sa myslelo, že prosbopis bude môcť byť podaný v apríli, najneskôr poč. mája. (Porovn. list *Štúrov Štaňkovi* zo dňa 13. III. 1842 v N. M. P.)

⁸³) Porovn. vyšetrovanie prešp. ústavu. (D., č. 140) a zpravu v novinách (D., č. 94.).

špektora, ktorému by náboženstvo bolo vecou srdca a ktorý by nám svojimi múdrymi radami bol na osoh. Ty však sleduješ úplne iné než náboženské ciele, totiž maďarizáciu. Píšeš nám maďarsky, teda rečou, ktorej nerozumíme, takže si Tvoje listy musíme dať prekladať. Takéto listy v budúcnosti viac prijímať nebudeme. Tvoja voľba bola veľkým omylom. Dobrú radu od Teba darmo by sme čakali, keďže Tvoje celé ľahkomyselné pokračovanie nasvedčuje, že sa Tebe samému nedostáva zrelého úsudku. Miešaš sa do rozličných záležitostí, takže sa musíme za Teba hanbiť. Nemáme viac v Teba dôveru a nemôžeš preto viac pôsobiť v prospech náboženstva. Nie si nám priateľom, ale najľútejším nepriateľom, napádajúcim a urážajúcim nás nielen vo svojom obežníku, ale aj vo svojej nemeckej brošúrke ako naničhodníkov a vlastizradcov. Pre náboženstvo a školy si neurobil ešte nič, tým viac však proti Slovákom. Počuli sme, že si sa zaprisahal, že prejdeš ku kalvínom, ak sa Ti nepodari Slovákov vyhubiť. Tiež, že sa nevzdáš a že radšej podstúpiš martýrstvo. My Ťa nechceme urobiť martýrom. Ži šťastne, len nám daj odteraz pokoj.⁸⁴

Pri závislosti superintendentov na svetskom živle v cirkvi a v daných, známych nám už cirkevne-spoločenských súčasných pomeroch na podobný krok, pravda, nebolo možno ani len pomyslieť. To akiste uznal i Čaplovič, preto narádza dať i tento bod do chystaného prosbopisu v nádeji, že panovníkov zákrok proti neoblúbenému Zaymu i keď neoslobodí slovenských evanjelikov od jeho tyranie (na čo vzhľadom na ústavu ev. cirkvi bola malá nádej), aspoň zmierni jeho maďarizačnú horlivosť. Takto sa dostáva do rekurzu bod protizayovský. Predovšetkým zásluhou Čaplovičovou, ktorý tento bod, ako aj príslušné odôvodnenie v osnove rekurzu sám osnoval, pričom nevyklúčujeme ani možnosť, že pôpud k nadhodeniu tejto otázky mohol Čaplovič dostať od slovenského evanjelického kňazstva, ktoré sa mohlo na neho obrátiť v tejto chúlostivej veci o radu. Okrem toho Čaplovič pri tejto príležitosti prepracúva celý rekurz. Pojatím Čaplovičových dodatkov do rekurzu a jeho celkovým prepracovaním vzniká, niekedy poč. marca, tretia redakcia prosbopisu.⁸⁵

Ďalší bod (žiadosť o zriadenie slovanskej katedry na univerzite v Pešti) dostáva sa do prosbopisu pravdepodobne na popud Stehlov a kňazov báčsko-sriemskeho seniorátu, ktorí tento bod (okrem žiadosti o ponechanie latiny v úradovaní cirkevnom a

⁸⁴) Porovn. list *Kollárov Jozeffymu* zo dňa 12. II. 1842. (D., č. 79). O prípravkoch *Čaplovičových* porovn. aj *Štúrov list Jozeffymu* zo dňa 8. III. (SP, II, 261—62.). Niektoré je možno zistiť zo súhlasu s úvodom jeho cit. brošúrky.

⁸⁵) Porovn. *Štúrov list Staňkovi* zo dňa 13. III. 1842 v N. M. P. *Štúr tu Staňkovi* oznamuje, že 2. (dodatky *Kollárove*) a 3. redakciu (dodatky *Čaplovičove*) rekurz posielal *Šafárikovi*, keď bol už predtým jeho prvú redakciu poslal *Palackému*. Porovn. tiež shodu tohoto bodu s *Čapl. radami* v cit. liste *Kollárovom*. O prepracovaní rekurzu *Čaplovičom list Jozeffyho Kollárovi* zo dňa 25. III. (D., č. 85).

žiadosti o slovenské noviny) narádzali (zatiaľ, zdá sa márne) pojať aj do ich samostatnej známej nám už žiadosti.⁸⁶

Rekurz, taktó doplňovaný a rozširovaný, prepracúva sa znova a znova v Štúrovej bratislavskej pracovni, kde sa dňom i nocou pripravujú a prekladajú do nemčiny i rozličné dokladové prílohy, na ktoré sa rekurz odvoláva.⁸⁷ Tým prosbopis neobyčajne vzrástol a samotným jeho osnóvateľom začal pripadať neforemným. Preto sa začína čoskoro pomýšľať na jeho skrátenie. Dosaňuje sa ho tým spôsobom, že sa vynecháva väčšina konkrétnych dokladov, uvádzaných v pôvodnom prosbopise, čím rekurz dostáva ráz všeobecnejší, menej žalobný a miernejší, čo bolo ináčé i hlavným dôvodom vlastného skracovania, možno, že na žiadosť niektorých podpisovateľov. Pri tejto príležitosti vynecháva sa i bod protizayovský a dodáva sa, pravdepodobne na žiadosť Báčanov, žiadosť o ponechanie latinu v cirkevnom úradovaní i naďalej.⁸⁸ Tak vznikajú dve obmeny rekurzu, pôvodná obširnejšia a novšia stručnejšia s vyznačenými už rozdielmi vecnými. Skrátenie toto neznamenalo však nijako úplné zavrnutie pôvodného obširnejšieho prosbopisu, ale len prípravenie dvoch alternatív, z ktorých v danej situácii mala byť použitá tá, ktorá bude lepšie vyhovovať.⁸⁹ Jozeffy pri tejto príležitosti poukazuje na nebezpečenstvo rekurzu príliš všeobecného, konkrétnymi údajmi málo doloženého. Myslí preto, že prípady lajoškomárňanský a čalomiansky by tam rozhodne mali ostať, tiež jeho známy nám už doplnok o obviňovaní z vlastizrady a o zneužívaní chrámov na maďarizáciu. Podobne prílohy 1—3 (Zayov list na levočských profesorov, brošúrka Protestantismus, Magyarismus, Slawismus a Zayov obežník na superintendentov.)

Sbieranie podpisov medzitým, pravda, pokračovalo ďalej. Keďže išlo o vec, ktorá sa nemala rozchýriť, boli k podpisu vyzvané len osoby spoľahlivé, respektíve i tam, kde by v seniorátoch bolo rado podpísalo celé kňazstvo a učiteľstvo, podpísali len niekoľkí významnejší.⁹⁰ I takto sa však nashromaždilo vyše 200 podpisov,⁹¹ zväčša od kňazov a učiteľov. Boli však podpísaní aj niektorí cirkevníci stavu svetského (šľachtici), zväčša miestni a seniorálni dozorcovia, kurátori atp. Podpisy z ľudu neboly sbierané úmyselne, aby maďarské vrchnosti nemohly proti podujatiu zakročiť z titulu poburovania ľudu.⁹² Rekurz z r. 1842 je teda dielo slovenskej evanjelickej inteligencie, predovšetkým stavu duchovného a učiteľského.

⁸⁶) Porovn. D., č. 86. Tu možno myslieť ináčé i na iniciatívu *Kollárovu*

⁸⁷) Porovn. *Francisciho* list *Škultétymu* zo dňa 18. III. 1842 (S. N. M.).

⁸⁸) Tretia doplnková žiadosť Báčanov, o povolenie slovenských novín, cieľom umožnenia lepšej obrany proti maďarským útokom, do prosbopisu však pojatá nebola vzhľadom na to, že *Štúr* v tejto veci chystal osobitnú žiadosť.

⁸⁹) Porovn. *Jozeffyho* list *Kollárovi* zo dňa 9. IV. v M. S. (D., č. 87).

⁹⁰) Porovn. *Štúrov* list *Štaňkovi* zo dňa 19. VI. 1842 (SMS, II, 79), zpráva v PH (D., č. 86) a *Hojč*: Apologie, 120.

⁹¹) *Hojč*, u. m. hovorí dokonca o 300. *Štúr* na u. m. udáva 179

⁹²) *Hodža*: Der Slowak, 33.

Väčšie ťažkosti boli so zostavovaním a sbieraním sa deputácie. Najdôležitejšou tuná bola, prirodzene, otázka vodcovstva. Vieme, že akosi od počiatku pohybu sa pomýšľalo tu na Jozeffyho, ktorý sa v tomto smere bol už aj do určitej miery zaviazal. To však bolo vtedy, keď išlo o povolenie osobitných cenzorov slovenských. Nový, rozšírený prosbopis, tak ako sa vykryštali- zoval vzájomným stykom medzi Pešťou a Viedňou na jednej, medzi Kollárom a význačnejšími slovenskými dejateľmi na strane druhej, bol podujatím o veľa dôležitejším a chúlостivejším najmä politicky. Veď nešlo v ňom o nič menšieho ako o žalobu na celý maďarizačný systém, stvrdený čiastočne už i zákonmi, o ponosu na hlavu evanjelickej cirkvi v Uhorsku, maďarizačné kroky ktorej schválil sám generálny konvent. Nebudeme sa preto diviť, keď Jozeffy, na ktorého ako na samozrejmeho vodcu deputácie Kollár sa obracia hneď vo svojom prvom liste (12. II.), začína uvažovať nielen o svojej osobnej účasti v deputácii, ba ešte aj o tom, či má alebo nemá rozšírený prosbopis podpísať. Veď koľko mrzutostí a osobných útokov sa mu dostalo pre vec ďaleko menej významnú, ako bol jeho pastiersky list cirkvi niredházskej, aké pobúrenie vyvolala aféra s Hlaváčkom atp. Pokiaľ ide o podpis, tu Jozeffy „po mnohém premyšľovaní“ rozhoduje sa rekurz podpísať.⁹³ Uznáva, že je treba ujať sa opusteného národa, že je nanajvýš potrebné zaraziť osočovanie a zamedziť natiskanie maďarčiny do škôl a chrámov. Okrem toho páči sa mu i sám rekurz, ktorý je podľa jeho úsudku dobre zostavený a dostatočne podložený faktami. Má tiež úfnosť, že neostane bez účinku, i keď nesdiela sangvinické nádeje Kollárove, ktorý pokladá za možné, že rekurz môže mať epochálny význam.⁹⁴ I Jozeffy však očakáva od prosbopisu, že prípadné zaujatie sa vlády o vec Slovákov nemôže nepôsobiť mierniacim vplyvom na maďarských prepiačcov, aspoň pokiaľ ide o kostoly, školy, literárne ústavy a útoky a osočovanie.

Pokiaľ ide však o vodcovstvo deputácie, respektíve účasť na nej, tu Jozeffy spočiatku vonkoncom odmieta. Prílišná vzdialenosť jeho sídla od Viedne, dvojnásobný jeho úrad a nemožnosť zanechať ho na dlhšiu dobu, snáď na niekoľko týždňov, kým sa podarí deputácii vymôcť audienciu u panovníka, nákladnosť cesty, to sú asi hlavné dôvody Jozeffyho. Posledná námietka padala vari najmenej v úvahu, a stala sa bezpredmetnou po Kollárovom prvom liste (Jozeffy ho dostal až po liste zo dňa 15. II.), kde Kollár naznačil, že na trovy cesty bude usporiadaná sbierka. Ani ostatné dôvody, spomínané tu Jozeffym, nemaly takej váhy ako dôvody nevysslovené, ktoré uvádza Jozeffy na ďalšie naliehanie Kollárovo,

⁹³ Už toto rozhodnutie vyvolalo na Slovensku radostný ohlas. (Porovn. Štúrov list Jozeffymu zo dňa 8. III. 1842 v SP, II, 261).

⁹⁴ „Nelitujte té cesty do Vídne, jejíž následky dobročinné na století se rozširovati mohou.“ (Kollár—Jozeffymu 12. II.). V liste zo dňa 15. II. je rekurz Kollárovi „veliká, snad pro století následky mající důležitost.“

keď dostáva (dodatočne) aj jeho prvý list zo dňa 12. II. Sú to obavy z verejnosti, predovšetkým aristokracie. Jeho neprítomnosť by vzbudila ihneď pozornosť a dozvedanie. Navrhuje, aby deputáciu viedol Kollár. Je kriesiteľom národného povedomia medzi Slovákmi, nepriatelia jeho pokladajú za hlavného „rusistu“. Najviac by sa teda patrilo ísť Kollárovi. Keby Kollár nechcel, mohol by ísť Kuzmány, a Hodža alebo Chalupka. Najľahšie by bolo ísť Stromskému. Býva blízko Viedne, je dobrý rečník, väčšina jeho cirkví je slovenská. S ním by mohli ísť Doležal, farár modranský, a Palkovič, profesor. Predtým v tej istej súvislosti myslí aj na pribratie Štúra. Pri Stromskom je, pravda, ten nedostatok, že nie je Slovak a nemá o vec záujmu. Keby jeho návrh došiel súhlasu, sám by písal Stromskému, prípadne by naložil Štúrovi, aby ho o túto službu požiadal. Na Stromského však nebolo možno rátať ani len pri podpíse. Okrem toho Kollár ho pokladá za kompromitovaného akousi nevážnou rečou, ktorú kdesi mal v maďarčine. Náradu niektorých, aby prosbopis bol poslaný viedenskému agentovi Kissovi, zamieťa, súhlasiac s Kollárom, že by to bolo sveriť záhradu na capa, i Jozeffy. Vcelku je Jozeffy v tomto smere bezradný a očakáva dobrú radu od Čaploviča a pomoc od jeho stykov a dobrých spojení.⁹⁵

Váhanie Jozeffyho, vyhladnutého vodcu deputácie, ktorý i svojim postavením i svojim vekom a vážnosťou jej mohol dodať pravý význam, vzbudilo na celom Slovensku rozruch. O Stromskom sa vopred vedelo, že nepôjde, o Seberínim, ktorý by sa za vodcu deputácie bol hodil najlepšie,⁹⁶ boli tiež hneď od počiatku veľmi odôvodnené pochybnosti, a aspoň jeden superintendent musel v deputácii nevyhnutelne byť, aby jej dodal náležitej vážnosti. Želali si to, ako sme videli, i zákulisní úradní činitelia, respektíve poradcovia. Jozeffyho osobnosť bola vo všetkých možných súvisoch najvhodnejšia. Na Jozeffyho účasti závisel preto vo veľkej miere nielen zdar podujatia, ale, môžeme povedať, s veľkou pravdepodobnosťou, i jeho uskutočnenie vôbec. Preto len čo sa rozletela po Slovensku zpráva, že Jozeffy váha, respektíve odmieta ísť do Viedne, začína na všetkých stranách usilovná agitácia cieľom primania Jozeffyho prijať vodcovstvo deputácie.⁹⁷ V jednotlivých i hromadných prípisochn usilujú sa národovci, ba aj pospolitý ľud, nimi organizovaný, vplývať na zmenu Jozeffyho rozhodnutia.

Medzi prvými sú nitrianski ev. kňazi, ktorí sa už v marci obracajú na Jozeffyho so žiadosťou, aby neváhal ani osobne ísť do Viedne s ponosami. Politici sa už od evanjelických Slovákov odvracajú s odôvodnením, že na obvineniach predsa len musí

⁹⁵) Porovn. *Jozeffyho list Kollárovi* zo dňa 25. II. 1842 (D., č. 82).

⁹⁶) Porovn. o tom *Hurbana* v SP, II, 258.

⁹⁷) Porovn. *Francisciho list Škultétymu* zo dňa 18. III. 1842 (S. N. M.), z ktorého vysvitá, že Bratislavania písali v tomto záujme nielen Kollárovi, ale i Hodžovi, Hurbanovi, Paulinymu, Karolovi Štúrovi a iným.

byť niečo pravdivého, keď ich evanjelickí Slováci s takou pokorou znášajú. Ak nevystúpia Slováci ani teraz, utratia i vážnosť ostatných národov. Jozeffyho osoba je v každom smere najvhodnejšia, aby zastávala slovenské krivdy pred trónom. „Kráľ naše a lidu nášeho slzy pripustí k srdci svému, když i Vy své k nim pripojíte.“ Z jednotlivých listov najvýznamnejší je vari list Štúrov Jozeffyho kaplánovi zo dňa 26. II. 1842.⁹⁸

Tieto a podobné výzvy ostávajú na Jozeffyho zatiaľ bez účinku. Hlavnú zásluhu o zmenu rozhodnutia Jozeffyho v tomto smere má Kollár, ktorý mu opätovne zdôrazňuje, že je najpovolanejším človekom na Slovensku, ktorý, vzhľadom na všeobecnú vážnosť a dôveru, ako i svoju úprimnú lásku a oddanosť k národu, môže sa postaviť v čelo deputácie. Na Jozeffyho neostávajú bez vplyvu ani Kollárove dôvody (pravdepodobne prílišná národnostná exponovanosť a napiaté národnostné pomery v peštianskej cirkvi a z toho plynúca nevráživosť miestnych Maďarov na Kollára), pre ktoré nemôže ísť sám do Viedne, ako to narádzal Jozeffy. V liste Kollárovi zo dňa 25. III. badať už počiatky Jozeffyho kolísania. Správne si uvedomuje, že či do Viedne pôjde alebo nepôjde, mrzutosti neujde, keďže je na prosbopise podpísaný. Má už len výhovorky viac-menej osobného rázu. Je už starý, zdravia chatrného, cesta je dlhá a namáhavá, v prvej polovici mája má až dva dištriktuálne konventy (partikulárny a generálny), na ktorých musí byť vzhľadom na niektoré dôležité predmety (voľba a inštalácia inšpektora). Prvý ústupok so strany Jozeffyho je, že by sa na vec podujal, keby to mohlo byť v iný čas a keby to nebolo tak ďaleko. Odklad však by bol škodlivý. Vec sa rozchýri a nepriatelia by ju mohli prekaziť, najmä keď aj sedmohradskí Sasi sa chystajú do Viedne s podobnou ponosou. Navrhuje, aby sa do Viedne vybrali Stehlo, Kuzmány a Hodža alebo Doležal. Mohli by vystupovať ako vyslaní od superintendentov, ktorí pre starobu nemohli sa na cestu podujat. Hlavná vec je, aby rekurz bol odovzdaný do pravých rúk. Veľa hovoriť na audiencii sa i tak nedá a k panovníkovi sa i tak nedostanú, iba k arcikniežatu Ludvikovi. V rekurze je ostatne všetko. Potrebnú úpravu dá vyslancom Čaplovič.

Z toho istého listu Jozeffyho sa tiež dozvedáme, že rekurz je už definitívne hotový a bol Jozeffym poslaný práve deň pred tým Seberínimu do B. Štiavnice, aby ho tam Lichard, ktorý mal pekné a zreteľné písmo,⁹⁹ odpísal na čisto.¹⁰⁰

Jediným vážnym dôvodom Jozeffyho, ako vidíme, je už len to, že sa v čase, na kedy je deputácia pripravená, nemôže z úradných dôvodov zo svojej superintendentie vzdialiť. Tento jediný dôvod však je vyvrátený ďalším vývinom vecí okolo rekurzu,

⁹⁸) Adresu (10) kňazov nitrianskych viď v D., č. 84. Štúrov list v SP, II, 256—57.

⁹⁹) Porovn. Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 25. II. 1842 (D., č. 82).

¹⁰⁰) Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 25. III. viď. v D. č. 85.

kde tento raz práve vplyvom Čaplovičovým, nastáva nová fáza nerozhodnosti a dokonca nových uvažovaní, či rekurz vôbec má byť vo Viedni predložený. Čaplovič, ktorý najviac nabádal,¹⁰¹ aby prosbopis bol čím skôr poslaný do Viedne, koncom marca alebo počiatkom apríla radí od veci upustiť.

Dôvody Čaplovičove pre túto zmenu nie sú nám známe. Nie je si ich však ťažko domyslieť. Chvíľa, keď veci vo Viedni stály „na špici“, minula, nevyužitá pre slovenskú pomalosť a nepripravenosť, slovenské podujatie nebolo viac vláde potrebné, keďže hroziace pomaďarčenie uhorského školstva podarilo sa Kolovratovi medzitým odvrátiť alebo aspoň oddialiť.¹⁰²

V poslednom okamihu pred uskutočnením rozhodného kroku začaly sa i doma objavovať nové príznaky váhania. Poukazovalo sa na to, že maďarský nápor ustal a že snáď nie je viac treba krokov tak rozhodných, akým bolo nesporne podanie prosbopisu vo Viedni. Túto mienku zastáva dokonca sám Seberíni. Na slovenské myslí tu okrem toho začína pôsobiť i poukaz niektorých svetských činiteľov, veci slovenskej ináč prajných, na možnosť, že podaním prosbopisu polozenie Slovákov, najmä ak vláda sa ich neujme, môže sa ešte zhoršiť. Kollár i Jozeffy však sú opačnej mienky. Maďari vraj od svojho úmyslu potlačiť Slovákov a rozšíriť svoju reč vôbec neupustili a pracujú na jeho uskutočnení i naďalej, a to systematicky. Hneď tu, hneď tam budú sa vraj objavovať rôzne čalomiády, na prvom konvente budú útoky na rečové ústavy atp. „A jiste že bychom proti národu našemu i cirkvi ev. hrozne prehrešili, kdybychom ji nezastávali.“ Okrem toho sa vraj aj patrí ospravedlniť pred vládou vzhľadom na verejné obvinenia z nevernosti a zabezpečiť si aj jej ochranu pred ďalšími útokmi, predovšetkým pred ich zostrením, ktoré sa dá očakávať už na najbližšom sneme. Mlčať znamenalo by posmeliť nepriateľov. Pokiaľ ide o obavy zo zhoršenia, je Kollár toho názoru, že situácia Slovákov už horšia byť nemôže, proti čomu Jozeffy správne namieta, že sa zhoršiť môže, ak ostanú nečinnými. Jozeffy si tu znova pripomína Pulszkého výsmech v augsburských novinách, výklady Šentiványiho o porobenosti Slovanov na potiskom konvente z r. 1841 a dospieva k záveru, že prosbopis podaný byť musí. Myšlienku, nadhodenú znova, aby rekurz podpísali aj svetskí páni, odmieta ako zdĺhavú, hlavne však preto, že významnejší z nich i tak by nepodpísali.¹⁰³

¹⁰¹) Nepriamo nabádal Slovákov ísť do Viedne i Kolovrat, ktorý pred *Thunom* (predkladajúcim svoj spis: *Über den gegenwärtigen Zustand der böhmischen Literatur k cenzúre*) sa o nich vyslovil: *wo es keine Klage gibt, da ist auch keine Genugtuung.*“ (*Štúr Jozeffymu* 8. III. SP, II, 262.)

¹⁰²) Rezolúciou zo dňa 27. III. sa maďarčina pripúšťa (ale neukladá) v právnických štúdiách (s výnimkou domáceho verejného práva), jej zavedenie do školstva stredného sa však robí závislým na uskutočnení predbežných príprav (učebnice, znalosť maďarčiny u nemaď. žiakov), v ktorom smere majú byť predložené osobitné návrhy. (*Szekfű*, u. m., str. 532.)

¹⁰³) Rekurz nepodpísal vraj dokonca ani sám Čaplovič, údajne preto, že nechcel byť sám zo svetských činiteľov medzi samými kňazmi a učiteľmi. (D. č. 94.)

V presvedčení, že treba konať rýchle a nečakať, kým sa deputácia sostaví a sosbiera, pripadá dokonca na myšlienku, aby prosbopis odovzdať a slovenské krivdy predniesť bol poverený Čaplovič. Ak by však prosbopis mali odovzdať preda len osobitní vyslanci, nech idú Hodža, Kuzmány a Palkovič alebo Doležal. Ak by sa neskôr ukázala potreba, aby jeden zo superintendentov alebo i obaja šli do Viedne, Jozeffy je i k tomu ochotný.

Tu máme prvý rozhodný príslub Jozeffyho ísť do Viedne, pravda nie hneď, s prosbopisom, ale len neskôr, ak by snáď bolo treba v záujme priaznivého jeho vybavenia u vlády zakročovať.¹⁰⁴ Na tomto základe začína sa sbierať v polovici apríla deputácia (Hodža, Chalupka alebo Kuzmány, Rohoni) do Viedne. Dôležitosť osobnej účasti niektorého zo superintendentov bola však v záujme zdôraznenia vážnosti celého podujatia tak naliehavá (naliehalo na to najmä Procopius a Čaplovič, ale i Hamuljak, Vrchovský, Ottmayer, ba aj iné vyššie postavené osoby v Budíne, potrebu vážneho vystúpenia zdôrazňoval však i Stehlo), že Kollár (na podnet Stehlov) radšej súhlasí s odkladom deputácie, len aby Jozeffymu, ktorý po odrieknutí Stromského¹⁰⁵ a Šeberíniho jedine prichodil v úvahu, umožnil účastniť sa na nej. Tým viac, že sa ukázalo, že proti podaniu prosbopisu nebol ani Čaplovič. Mal vraj len námietky proti tomu, aby sa v prosbopise žiadalo vyšetrovanie (konaly by ho zase len miestne uhorské orgány, teda Maďari), a po príslušnom prepracovaní prosbopisu súhlasí s jeho podaním, hoc ani teraz ešte nie je s ním úplne spokojný (je mu prikrotký) a prepracúva ho ešte raz.¹⁰⁶ V liste zo dňa 16. IV. píše Kollár Jozeffymu, že všetko, „co jen v té věci mysliti, cítiti a mluviti může, volá jednohlasně a z nejhlubší duše jen drahé jméno Jozeffy, a nikdo jiný“. Sbierajúcu sa už deputáciu zavracia.¹⁰⁷

Súčasne bola rozšírená nová agitácia, aby cirkvi i jednotlivci obrátili sa na Jozeffyho s podobnými žiadosťami. V deň, keď Jozeffy dostal Kollárov list, dostáva i šesť prosebných listov z Liptova (akiste z návrhu Hodžovho). Okrem toho syn hybianskeho farára, Imrich Kraus, teolog, píše ešte osobitne Jozeffyho kaplánovi Škultétymu, aby tiež vplýval v tomto smere na svojho principála.¹⁰⁸

Odklad cesty, ktorý znehodnocoval poslednú námietku Jozeffyho, najmä však prejavy toľkej dôvery a oddanosti pohly Jozeffyho, že sa konečne rozhodol postaviť sa v čelo deputácie bez

¹⁰⁴) Jozeffy Kollárovi 9. IV. 1842 (D., č. 87).

¹⁰⁵) Ide vraj o vec výlučne slovenskú a že on je rodený Nemeč, jeho Maďari vraj doteraz neurazili atp. Ale ani Slováci nemajú k nemu dôvery. (Kollár Jozeffymu 16. IV. v SP, II, 259).

¹⁰⁶) Tamtiež.

¹⁰⁷) Kollár Jozeffymu 16. IV. (SP, II, 259). V tomto smere má vraj Kollár až na 50 listov zblízka i zďaleka (až z Prahy a z Moravy): „Není dušičky československé, která by to toužebně nežádala.“

¹⁰⁸) Porovn. list Jozeffyho Kollárovi zo dňa 27. IV. (D., č. 90), list Krausov a prípis hybiansky (22. IV.) v Škultétyho korešpondencii v S. N. M.

ohľadu na následky. Svoje rozhodnutie oznamuje v liste zo dňa 27. IV. Kollárovi a určuje súčasne i čas odchodu, koncom mája, do Bratislavy. Z ostatných vyslancov zatiaľ je istý len Hodža, ktorému Jozeffy dal zprávu už po poslovi, poslanom k nemu Hodžom. Seberínimu písal tiež, ale nemá veľkej nádeje na jeho pridanie sa. Stromskému písal Jozeffy ešte prv, než sa sám rozhodol, aby sa postavil v čelo deputácie, keď príde do Bratislavy. Jeho nádej tuhá je však ešte menšia ako u Seberíniho. Kuzmány sotva bude môcť, keďže má chorú ženu. Miesto neho pôjde Ján Chalupka z Brezna, ktorý sa už viac-menej aj sľúbil. Okrem toho chce požiadať ešte seniora Ferjenčíka, aby z každej superintendencie bol aspoň jeden kňaz. Myslí i na Stehlu. Ak by Seberíni a Stromsky predsa len išli, boli by šiesti. Ak nie, môže ísť miesto nich Palkovič alebo Doležal.

Na uvedený termín má byť v Bratislave u Štúra všetko pripravené. Obe osnovy (dlhšia i kratšia) rekurzu i s prílohami a tiež sossbierané peniaze na cestu. Kollár má o príchode deputácie upovedomiť Čaploviča vo Viedni a vyzvať aj Stehlu, aby prišiel tiež alebo sám, alebo aby poslal niekoho v zastúpení seniorátu.

14. PROSBOPIS 1842.

Rozdiely medzi dvoma osnovami rekurzu, ako byly nakoniec vytvorené, sú jednak štylárne (preštylizovanie tej istej alebo podobnej myšlienky, respektíve väčšie-menšie štylistické doplnky a opravy toho istého textu), jednak vecné (podstatné krátenie pôvodného obširnejšieho rekurzu a v jednom prípade rozdiel v požiadavkách). K obmenám štylárnym patrí predovšetkým rôzne osnovanie úvodu. Kým v osnove pôvodnej žiadatelia utiekajú sa k trónu v mene protestantských Slovákov v Uhorsku a žiadajú o najvyššiu ochranu a vyplnenie požiadaviek, v druhej (pravdepodobne Čaplovičovej) preštylizácii zdôrazňuje sa predovšetkým spravodlivosť panovníkova, chrániaca a obšťastňujúca všetky národy širého cisárstva a k trónu kladú sa ponosy a žiadosti.

V ďalšom vykladajú oba prosbopisy shodne vznik maďarizačného nátlaku. Po schválení posledného zákona z r. 1840 pokladajú si aj evanjelickí Slováci za svoju povinnosť osvojovať si maďarčinu a stať sa tak schopnými úradovať v budúcnosti maďarsky. Sú však mnohí, ktorí uvedený zákon prekrucujú a vykladajú si ho v smysle svojich túžob pomaďarčiť celé Uhorsko, lepšie povedané, vkladajú tieto svoje túžby do zákona a dávajú sa tak svádzať k rozličným nespravodlivým nárokom, upodozrievaniam, utláčaniu ostatných pokojamilovných národov uhorských, najmä Slovákov. Zárodoky nespokojnosti medzi poddanými Jeho Veličenstva sú toho následkom. Ľudia sú rušení vo svojich najsvätejších záujmoch: vo vykonávaní pobožnosti, vo vzdelaní, mravoch a výchove, ba dokonca aj vo svojom domácom

pokoji. Podpísaní obávajú sa tuná tých najhorších následkov. Presvedčenie, opreté o rozhodnutie panovníkovo z r. 1830, že pri šírení maďarčiny treba sa vyhýbať akémukoľvek donucovaniu, ďalej o známu miernosť panovníkovu, že tieto útlisky Slovákov sú úmyslom panovníkovým priam protichodné a že slúžia nie záujmom vlasti, ale len cieľom jednej strany, ako i okolnosť, že Slováci sú síce oddaní svojej vlasti dušou i telom, pritom však sú vzhľadom na svoju, od maďarskej odchýlnu reč samostatným etnickým celkom (Völkerschaft), schopným pokroku len vo svojej vlastnej reči a prinášajúcim od stáročí vlasti obeti na majetkoch i životoch, ale i nárokujejú si za to rovné práva s ostatnými celkami v Uhorsku; to sú dôvody, že prišli k trónu prosiť o ochranu a o zaradenie všetkých protivestiev a prechmatov, namierených proti svojim duchovným a hmotným záujmom.

Spomenutá strana vytýčila si za cieľ pomaďarčiť čo najrýchlejšie nemaďarské národy Uhorska. Prostriedky, ktoré pri tom používa, sú nespravodlivé. Slovenský ev. ľud, počítujúci 800.000 duší, vždy pokojný, svojmu panovníkovi verný a zákonom poslušný,¹⁰⁹ predovšetkým však jeho duchovenstvo je verejne ponižované a znevažované, vyučovanie a učenie sa slovenskej reči je vyhlasované za protizákonné, slovenskí profesori a žiaci sú obviňovaní z protištátnych pohybov,¹¹⁰ ešte i náboženská výchova a školská výučba slovenského ľudu je znásilňovaná natískaním maďarčiny do kostolov a škôl.

Po tomto všeobecnom úvode nasledujú jednotlivé ponosy. V pôvodnej obširnejšej osnove sa viac-menej obširne vypisujú jednotlivé útoky po novinách (útok na Seberíniho, Jozeffyho a Hlaváčka, tento dosť podrobne: útok Kramarčika, Zayov list, vybitie oblokov Hlaváčkovi, zákroky Gemerskej, Zayov obežník na superintendentov, kde vyzdvihujú najmä jeho obviňovanie slovenských literátov troch známych nám už druhov, útoky na slovenské rečové ústavy, známe nám už články Hókeho a Tanárkyho), v osnove kratšej sa však len všeobecne spomínajú útoky a denunciácie časopisov (Jelenkor, Hirlap, Athenaeum), napadajúcich nielen jednotlivcov, ale i celé korporácie pre pestovanie materinskej reči s odkazom na doklady, medzi nimi najmä na Kramarčikov útok.

Ponad tieto novinárske útoky — hovorí sa ďalej v stručnejšej osnove — boly by Slováci prešli s opovrhlivým mlčaním, keby ultramaďarská stránka v evanjelickej cirkvi nebola využila tieto útoky na zasahovanie do práv svojich vlastných súvercov, na hanobenie ich materčiny a všetkého, čo sa nedalo hneď pomaďarčiť. Najbolestnejšie sa však dotklo Slovákov, že aj Zay, generálny inšpektor, úlohou ktorého by bolo bývalo stáť nad stranami, oddal sa úplne tejto stránke a podporoval jej výčiny. Na dôkaz

¹⁰⁹⁾ V pôvodnej, obširnejšej osnove sa hovorilo okrem toho ešte o mravnom a pracovitom slovenskom ľude, ľpiacom i na svojej vlasti a jej ústave.

¹¹⁰⁾ V pôvodnej osnove sa vzťahuje táto obžaloba na duchovenstvo.

Zayovej stranickosti prikladajú Zayovu nástupnú reč (s doslovným ocitovaním miesta o súvise maďarskej reči a inteligencie, slobody a protestantizmu), ďalej jeho list k levočským učbárom a obežník na superintendentov, v ktorom vraj bez dôkazov obviňuje nevinných slovenských spisovateľov z protištátnych úmyslov.

Ďalšia ponosa týka sa zákazu údajných slovenských spoločností, vlastne — vysvetľuje prosbopis — vyučovania slovenskej reči, a bezvýsledného vyšetrovania bratislavského Ustavu. Týmito zákrokmi chceli pravdepodobne Slovákov zastrašiť a nahovoriť im, že už narodíť sa Slovákom a učiť sa slovenskej reči je protištátny zločin. V tomto — vyčíta ďalej prosbopis — išiel generálny konvent príďaleko, bo rozhodovať o reči svojich spoluvercov neprislúcha do jeho kompetencie¹¹¹. Vytýka sa tiež nesprávne složenie gen. konventu. Ak by pestovanie slovenskej reči malo byť zakázané, ostal by slovenský ľud bez vzdelania vo vedách a v náboženstve, keďže jeho učitelia a kňazi nemali by kde osvojiť si náležite jeho cirkevnú reč. Smutné následky, ktoré by z toho nasledovali pre krajinu, sú očividné.

Uvedené útoky vyvolali medzi Slovákami v Uhorsku veľkú trpkosť a nevôľu, odpor a nedôveru voči Maďarom. Vlády sa všade snažia zachovať vo svojich krajinách pokoj, niektorí prepiaťci, maďarskí vlastenci však, na čele s gen. inšpektorom podnikajú všetko možné, aby porušili odvekú svornosť medzi uhorskými národmi.

Podľa 6. z. čl. z r. 1840 musia byť aj matriky, 13. V. 1843 počínajúc, písané maďarsky. Prepiaťá maďarská stránka hrozí pozbaviť úradu každého, kto by tento príkaz nesplnil. Keďže však medzi staršími kňazmi sú mnohí, čo maďarsky nevedia, následok môže byť len ten, že matriky budú, na škodu úradných, politických a cirkevných záujmov písané chybné.

Slovenským obžalovaným berie sa zavedením úradnej maďarčiny ďalej možnosť brániť sa vo svojej vlastnej reči materinskej. Obžalovaní nie sú často pre neznalosť maďarčiny ani len vypočutí.¹¹²

V národných veciach Slováci nemôžu ani použiť požehnania uvoľnenej cenzúry, bo vydavatelia maďarských novín len veľmi neradi uverejňujú, alebo vôbec odmietajú slovenské obrany proti maďarským útokom.¹¹³

¹¹¹) Pôv. prosbopis tu ešte širšie rozvádza, že gen. konvent nie je žiadna jurisdikcia, ale len poradný sbor.

¹¹²) Pôvodný prosbopis v tejto súvislosti ešte spomína, že mnohí zo Slovákov, najmä chudobní dedinskí farári a učitelia nemajú na maďarského advokáta. Spomína sa tu tiež inzultovne *Kuzmányho Rákóczym* na gen. konvente 1841.

¹¹³) Pôv. osnova tu ešte širšie rozvádza, že proti Slovákom je dovolené tlačiť všetko, v ich záujme však veľmi veľmi málo. Ako na príklad odvoláva sa tu na *Čaplovičovu* brošúru *Slawismus und Pseudomagyarismus*, prílohy ktorej, schválené záhrebským cenzorom, nebolo povolené vydať slovensky, a i cenzor dostal úpravu nepovoľovať podobné veci, ale predkladať ich na schválenie ústrednému cenzorskému sboru v Budíne. Maď. redaktori odmietli uverejniť obrany *Koscovu*, *Škultétyho* a *Štúrovu*.

O cenzúru slovenských kníh je slabo postarané. Niet totiž pre ne riadneho cenzora, a slovenské knihy cenzurujú cenzóri, ktorí sú len málo alebo vôbec nie znalí tejto reči. Zaznávanie slovenskej reči treba vidieť aj v okolnosti, že na univerzite v Pešti, kde sú profesori pre viaceré cudzie reči, niet profesora pre domácu reč slovanskú, hoc vo Viedni, v Berlíne, vo Vratislave, kde je len málo, a v Paríži, kde vôbec niet Slovanov, takéto katedry sú.

Po urážkach a upodozrievaniach najväčšmi sa žiadateľov dotýka natiskanie maďarčiny do slovenských škôl a cirkví. Tým sa podkopáva náboženský a mravný cit ľudu, základ blaha to jak štátov, tak jednotlivcov, ba celého ľudstva. To sa deje, keď hlavnou vecou v školách bude nie vzdelanie ducha a srdca, ale maďarčina, keď v chrámoch miesto náuk náboženských budú sa podávať náuky rečové, a náboženstvo bude snižené na prostriedok. Aká mravná skaza hrozí budúcim pokoleniam, keď dieťa už od malička je odmeňované za maďarčinu (tu sa spomína novohradský ústav) a tým je svádzané k predstave, že maďarčina je vyššia hodnota ako Boh, človek, ctnosť a spasenie. Časť šľachty sa vzdávauje slovenských bohoslužieb, kňazom sa pri náboženskej výchove ľudu kladú rôzne prekážky, takže onedlho musí sa ľudu zmocniť náboženská ľahostajnosť a ľud sám upadnúť do bezbožnosti a barbarstva. Bohoslužby v mnohých cirkvách podobajú sa v dôsledku natiskania maďarčiny už teraz smutnohrám. Na doklad uvádzajú tu prosbopisy niektoré známe nám už doklady násilnej maďarizácie (i Lajoškomárno).

Za najdôležitejšiu zo všetkých ponôd, shrnutých do 10 odsekov, pokladajú žiadatelia ochranu národnej cti slovenskej, urazenej ťažko spomenutými pomluvami a upodozrievaniami. Preto odpomoc v tomto smere kladú na prvé miesto. Na samom prvom mieste prosebníci totiž žiadajú, aby panovník ich vzal pod svoju najvyššiu ochranu a vyslovil svoj nesúhlas s ich upodozrievaním a očierňovaním a prejavil svoju nelúbošť jeho pôvodcom.

V druhom bode žiadajú prosebníci o vymenovanie slovenského cenzora v Budíne a v Bratislave, o povolenie tlačiť všetky diela, vyšlé s povolením domácej cenzúry nemecky a maďarsky, i v slovenčine, a o pripustenie obrán slovenského národa do tlače.

V treťom bode prosbopisu žiada sa o potvrdenie prešporskej katedry a jej základín, ako aj podobných profesorátov na ostatných ústavoch, respektíve o povolenie, aby podobné profesoráty mohli byť zriadené aj na tých ústavoch, na ktorých ešte nie sú. Tieto katedry a profesoráty majú za cieľ vzdeláť nádejných kazateľov a učiteľov v ich úradnej reči. Prósté homiletické cvičenia, na aké by chceli stlačiť tieto cvičenia Maďari, nestačia, ale je potrebná aj dokonalá znalosť reči (mluvnice) a literatúry. Ľud slovenský potrebuje predsa aj ľudovú literatúru, teda aj spisovateľov, ktorí sú schopní písať pre neho knihy.

Zriadenie slovenskej katedry na univerzite v Pešti je požiadavka bodu štvrtého. Žiadosť táto odôvodňuje sa praktickou po-

trebou znalosti tejto reči pre budúcich lekárov, právnikov, kňazov a verejných úradníkov v ich styku s ľudom.

V piatom bode (stručnejšej osnove) sa žiada ponechanie latinskej reči vo všetkých cirkevných dôležitostiach, najmä v matrikách a zápisniciach. Odôvodňuje sa táto požiadavka tým, že maďarské výťahy sú cudzími úradmi vracané ako nesrozumiteľné, latina je však známa a platná v celej Európe. Pôvodná obširnejšia osnova túto požiadavku ešte nemá a má ako bod piaty žiadosť ďalšiu, ktorá je i v osnove stručnejšej (ako bod 6.), o ochranu pred násilnou maďarizáciou škôl a chrámov. Panovník nech nariadi, aby výchova mládeže, predovšetkým však vyučovanie náboženstvu, dialo sa v reči materinskej, a bohoslužby, jediný to ústav mravnosti a pobožnosti, aby neboly skracované maďarskými, ľudu nesrozumiteľnými kázňami. Ľud nemá byť nútený prijímať maďarských kňazov a učiteľov a účastniť sa maďarských bohoslužieb.

Posledný (6) bod žiadostí pôvodnej širšej osnove o odstránenie smutných následkov zvolenia gr. Zayho za gen. inšpektora, osnova stručnejšia vynecháva. V tomto bode vyslovuje sa oľutovanie a sklamanie z jeho voľby, keďže Zay nesleduje cirkevné, ale len maďarizačné ciele, a to s takou prudkosťou a ľahkomyselnosťou, že to môže mať za následok len roztrpčenie mysli. Pri tejto príležitosti sa žiadatelia osvedčujú, že jak sami, tak aj ich deti chcú sa učiť maďarčine v medziach, predpísaných zákonom, cieľom nadobudnutia schopnosti na verejné úrady. Nechcú sa však preto zriecť svojej reči materinskej, jedinej to podmienky pokroku vo vzdelaní, ku ktorému sa cítia Slováci práve tak povolani, ako ktorýkoľvek iný národ v rakúskom cisárstve a v Európe. Tento zreteľ nemôže byť obetovaný zreteľu maďarizačnému, vyhlasovanému maďarizantmi za jedinú podmienku blaha vlasti. Žiadatelia naproti tomu vidia toto blaho zabezpečené nie jednotou reči, ale čo možno najväčšou podporou telesného i duševného blahobytu všetkých obyvateľov vlasti.¹¹⁴

*

Požiadavky slovenského prosbopisu z r. 1842 sú teda veľmi skromné. Táto skromnosť vynikne najmä, keď prosbopis z r. 1842 porovnávame s chystanou petíciou slovenskou na snem z r. 1840 a keď si uvedomíme, že prosbopis z r. 1842 bol podaný panovníkovi a vláde, teda fóram, od ktorých Slováci mohli právom očakávať podporu svojich túžob a kde by sme teda právom očakávali, že rozhodnejší a odvážnejší bude prosbopis z r. 1842, podaný panovníkovi. Opak je však pravdou.

Petícia na snem z r. 1840 vychodí ešte z celkového národnostne-rovnoprávnostného stanoviska a nežiada nič menej, ako zrušenie maďarizačných zákonov vôbec. Naproti tomu prosbopis

¹¹⁴⁾ Porovn. D., č. 93 tu.

z r. 1842 je nútený sa už smieriť s maďarizačným zákonom z r. 1840 a žiada len o zamedzenie maďarizačných prestreliek, idúcich za ustanovenia tohto zákona, respektíve o povolenie rôznych obranných (cenzúra) a sebazáchovných (univerzitná katedra, rečové ústavy a profesoriáty) zariadení. Jediný ústupok, o ktorý si prosbopis trúfa proti ustanoveniam zákona žiadať, je ponechanie latiny v cirkevnom úradovaní i naďalej. Keď si pripomieneme, že petícia z r. 1840 žiada — pre prípad odstránenia úradnej latiny — zavedenie nemčiny ako reči úradnej, a to v písomnosti, adresovanej na uhorský snem, a že prosbopis z r. 1842 od panovníka, kde by prípadná požiadavka úradnej nemčiny bola dozaista väčšmi na mieste, osmeluje sa žiadať len ponechanie latiny, pokles slovenskej odvahy nastalý v dvojročí, uplynulom medzi dvoma spomínanými slovenskými počinmi, je priam až nápadný a prekvapujúci. A to i vtedy, keď berieme v úvahu, že prílišnú radikálnosť petície z r. 1840 treba — aspoň do istej miery — pripísať i na vrub radikálnych viedenských kruhov českých a slovenských i slovenských domáciach, naproti čomu prosbopis z r. 1840 bol skôr prejavom domácich kruhov umiernenějších.

Slovenská odvaha z r. 1840 opierala sa predovšetkým o dva piliere. Jednak o nádeje slovanské, jednak o nádeje viedenské. Prvý rozmach národne-obrodzenecký, ktorý v tejto dobe vyvrcholuje, styky s ostatnými slovanskými národmi, najmä s radikálnejšími ich složkami (s Ilýrmi, Čechmi, s radikálnymi alebo priam revolučnými Poliakmi) a podpora, očakávaná od nich, do istej miery zakalily zrak vtedajších radikálnejších vedúcich ľudí slovenských a otupily ich smysel pre realitu, najmä politickú. Nový pochop národa bol predsa tak presvedčivý, tak podmanivý, tak v duchu súčasnosti koncipovaný, že bolo ťažko veriť a predpokladať, že pokusy o úpravu medzinárodnostných pomerov v Uhorsku na základe novej ideologie (národnostná rovnoprávnosť, Uhorsko ako únia rovnoprávných národov atp.)¹¹⁵ narazí na tak vážne prekážky. Najmä keď proti jedinému predpokladanému odporcovi, Maďarom, mohla sa — vzhľadom na súbežnosť, ba spoločnosť záujmov Viedne a nemaďarských národov v tomto bode (aspoň podľa ich vlastného presvedčenia) — právom očakávať podpora Viedne, dokonca s nádejou na provinciálne osamostatnenie Slovenska (petícia na snem 1840) v prípade maďarskej nepovoľnosti.

Táto poslednejšia nádej nebola ani tak úplne neodôvodnená. Mýlna bola len v tom smere, kde očakávala nejakú priamu, verejnú podporu so strany vlády. Vládi síce slovanský pohyb v riši bol vítaný, nakoľko sa dal použiť ako protiváha proti maďarskej rozpínavosti, a v tomto záujme bola ochotná slovanské snahy, pravda, len nepriamo, aj podporovať, na nejaké verejné spojenectvo s národnosťami však nemohla pomýšľať už z politických dôvodov (verejnoprávna prevaha Maďarov, ohľad na vlastných

¹¹⁵⁾ Porovn. moje Slov. povstanie, I. 1., str. 114 a n.

Nemcov a najmä na nemeckú ríšu), i keby bola chcela. Tak ďaleko však viedenská vláda nezamýšľala ísť. Pre ňu jednotlivé národnostné pohyby prichodily v úvahu po stránke politickej len ako činitelia, vyvažujúci sa navzájom a dopomáhajúci takto udržovať vnútornú rovnováhu v štáte¹¹⁶. Videli sme, že z týchto dôvodov vedúci činitelia nepriamo povzbudzujú aj Slovákov, aby prišli k vláde s protimaďarskými pónosami. Na nejaké stotožnenie vládnej politiky s politikou niektorého z ríšskych národov za týchto okolností nebolo však ani pomyslenia. Najmenej, pravda, prichodili v tomto smere v úvahu Slovania, ktorí, i keď, opierajúci sa o svoj číselný pomer, robili si snáď na to nároky, politicky a mocensky nemohli ešte vtedy znamenať nijakú protiváhu vládnúcim národom, Nemcom a Maďarom, a ktorých všeslávske tendencie, i pokiaľ nepresahovali hranice monarchie, neboly ani samej vláde nepovážlivé.

Ak už rakúske nádeje slovanské, opreté o viedenskú vládu, zlyhaly, tým menej skutočnej, politickej opory mohly Slovákom poskytnúť v tej dobe vidiny všeslovanské. Hurban márne predstavuje pred oči svojich poslucháčov v bratislavskom Ústave (1839) „všeobecnou všech kmenů toužbu po spojení se a ztroskotání pout cizonárodních, zlámání okovů, tyranstva a aristokracie, toužbu spojení se 80 milionů“¹¹⁷, myšlienka všeslovanská mohla byť veľmi významnou složkou a pomôckou slovenského národného osvedomovania sa, viac než zmužnenie srdc a vzmôženie odvahy poskytnúť nemohla. Politicky neznamerala pre Slovákov nijakú výhodu. Skôr sa uplatňovaly jej stinné stránky: upodopzrievanie z vlastizradných úmyslov, zmenšovanie sympatií v slobodomyselnej Europe, keďže politické realizovanie tejto vidiny vyvolalo v myšliach neprajníkov vždy len jednu a tú istú predstavu, predstavu absolutistického a despotickeho Ruska, nordického nebezpečia, ohrozujúceho európsku kultúru a slobodu, a v neposlednom rade aj určitú opatrnosť viedenskej vlády, na ktorú opätovné skryté narážky i zjavné obvinenia tiež neostaly bez vplyvu.

Politickou realitou bola zatiaľ skutočná maďarská nadvláda v Uhorsku a vzrastajúca závislosť viedenskej vlády na nej. Posledný maďarizačný zákon z r. 1840 bol toho jasným príznakom. Vzrast maďarskej odvahy maďarizačnej po tomto sneme, výbojné vystupovanie stúpcov tohoto smeru na gen. konvente evanjelickom z r. 1841 však najbližším, priam rukolapným dokladom skutočného pomeru síl medzi oboma zápasiacimi tábormi.

Postupné snižovanie konkrétnych požiadaviek slovenských — Kollárov známy nám už návrh na slovanský rekurz z konca r. 1840 je tu akýmsi priechodným stupňom — je príznakom postupujú-

¹¹⁶) Porovn. v tomto smere napr. mienku *Metternichovu* z júla 1840 (prepusenie závadných miest v *Kampelikovej* knihe: *Důležitost národního jazyka v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku*), uverejnenú v *Szekfü*: *Iratok a magyar államnyelv kérdéseinek történetéhez*, str. 515—16.

¹¹⁷) Porovn. moje *Slov. povstanie*, I. 1., str. 353, pozn. 536.

ceho slovenského vytriezvenia a uvedomovania si skutočných mocenských pomerov vo chvíli, v ktorej sa slovenské vyslanectvo vydávalo na cestu do Viedne.

15. VO VIEDNI.

Rozhodnutím Jozeffyho zo dňa 27. apríla bol urobený koniec váhaniam a vec prosbopisu a cesty do Viedne dostáva sa do konečného a rozhodného štádia. Prv však bolo ešte treba zlikvidovať zmätok, vzniklý nedostatočným spojením medzi jednotlivými centrami príprav. Báčania, namrzení večnými odkladmi, a svedení — zdá sa — zpravou Kuzmányho o chystanej ceste do Viedne bez Jozeffyho (opačnú zpravu Kollárovu nedostali včas), vysielajú svojho vyslanca (Rohonihô, kňaza v Hložanoch) s úpravou pripojiť sa síce k deputácii, ale vydať sa na cestu do Viedne s osobitným báčskym prosbopisom i v tom prípade, ak by k celocirkevnej deputácii zasa nedošlo. Prosbopis seniorátu báčsko-sriemského nebol totiž vzatý z obehu ani po začatí podujatia celocirkevného, ale, rozšírený, bol podpisovaný ďalej. Podpisovanie skončilo sa počiatkom apríla s pekným výsledkom. Podpisalo sa naň až 33 kňazov a učiteľov. Báčsky prosbopis, ktorý sa páčil nielen Kollárovi, ale i Jozeffymu (prvému pre svoj pravoprotestantský duch, druhému pre svoju zreteľnosť), mal byť pripojený k hlavnému rekurzu ako príloha a ako doklad, „že jest to žiadost mnohých“.¹¹⁸ Vyslanec báčsky Rohoni je už 27. IV. v Pešti u Kollára, odkiaľ píše sám Hodžovi a dáva písať (Kollárom) Chalupkovi (alternatíva s Kuzmánym medzitým definitívne padla v neposlednom rade i pre konfúziu, ním zavinenú), aby sa ponáhľali do Bratislavy, kde ich Rohoni mieni čakať. Kollár, nevediac ešte o novom rozhodnutí Jozeffyho a tešiac sa spolu s Procopiusom tým, že Jozeffy bude môcť ísť do Viedne neskôr, píše (28. IV.) v tomto smysle i Seberínimu a Jozeffymu, aby svoje prípadné úpravy poslali do Bratislavy. Chýry o rekurze sa totiž medzitým už veľmi rozšírily nielen medzi stúpecami, ale i medzi neprajníkmi podujatia. Preto všetko radí (najmä Procopius), aby sa s vecou už ďalej neodkladalo, bo by jej mohly byť robené prekážky.¹¹⁹

Po prijatí kladnej odpovedi Jozeffyho Kollár, pravda, ihneď mení tieto svoje dispozície. Hodžu a Chalupku sa ešte podarilo zadržať (Hodžu už na ceste do Bratislavy, kde šiel cieľom spoločného zákroku vo Viedni za Štúrom poč. mája, pri ktorej príležitosti zastavil sa u Jozeffyho) a tiež Rohoni čakal v Bratislave. Hodža, využijúc takto získaného času, šiel z Bratislavy v sprievode prof. Srezněvského do Pešti navštíviť Kollára, ktorý sa stále ešte

¹¹⁸) Porovn. list *Jozeffyho Kollárovi* zo dňa 25. III. (D., č. 85) a *Kollárov Jozeffymu* zo dňa 16. IV. (SP, II, 259).

¹¹⁹) Porovn. *Kollárov list Jozeffymu* zo dňa 26. IV. (D., č. 89).

obával, že z celého podujatia síde. Hodža však si je istý, že podujatie sa už uskutoční. Jozeffy vraj sa slúbil určite, a Hodža sám je natoľko odhodlaný, že pôjde do Viedne v prípade potreby hoci sám. Tým plán vybrať sa do Viedne dostáva pevné a určité rysy.¹²⁰ Jozeffyho nemôžu už odradiť ani novšie zprávy, že dvor a ministerium chce z Viedne odísť (niekto tam vraj predsa len ostane, iných vyhľadajú tam, kde budú), ani novšie pokusy Füredyho, ba samého Procopiusa, odradiť Chalupku, respektíve Hodžu od cesty. Najmä Füredu (notár gen. konventu), podľa presvedčenia Jozeffyho akiste na cudzí návod, snaží sa vyslancov zadržať v poslednej chvíli od kroku, nebezpečného a škodlivého podľa jeho mienky pre celú evanjelickú cirkev. Do Viedne pôjdu a rekurz odovzdajú tak či tak. Z listov Hodžových (10. a 12. V.) sa dozvedá (22. V.), že Hodža i Rohoni čakajú na ostatných vyslancov v Bratislave. Píše preto ihneď i Chalupkovi i Ferjenčíkovi, že 26. V. dajú sa na cestu z Tisovca¹²¹. V Brezne sa pripojil k nim Chalupka. Do Bratislavy prišli 30. V., kde strávili i nasledujúci deň. Rohoni však, ktorý už predtým bol vo Viedni u Kolovrata, od ktorého sa mu dostalo posmelenia, aby deputácia len prišla, už dňa 24. V. odišiel z Bratislavy domov v presvedčení, že je vlastne už všetko vykonané. Vyslanstvo teda, rozmnožené len o Hodžu, ktorý bol medzitým tiež už vo Viedni (a s ním aj Štúr vo veci novín) a ktorý čakal na vyslanstvo v Bratislave s príjemnou správou, že audiencia je už pripravená (zaslúžili sa o to aj Vocel a Beck) a že dvor je veci naklonený, odchodí do Viedne 1. VI. bez neho.¹²²

Nová ochota dvora, s akou bola deputácia prijatá, vysvetľuje sa do istej miery i predostretím (24. V.) uh. palatína Jozefa proti kráľovskej rezolúcii vo veci pomaďarčenia uh. stredného a vyššieho školstva¹²³. Otázka táto dostáva sa znova do rokovania a Kolovratovi, podľa ktorého osobitného vóta spomenutá kráľovská rezolúcia bola vydaná, prišla i oneskorená slovenská deputácia takto veľmi vhod. Týmito ohľadmi, ale, pravda, aj skutočnou predbežnou prípravou prijatia deputácie Čaplovičom, Rohonim a Hodžom, treba si vysvetliť do istej miery neobvyklú vec, že slovenské vyslanstvo došlo do Viedne 1. júna, bolo prijaté Metternichom už dňa 4. a arcikniežatom Ludvikom dňa 5. júna, dokonca v nedeľu.¹²⁴

¹²⁰⁾ Porovn. Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 11. V. 1842 v M. S. a listy Hodžove žene zo dňa 5. a 10. V. (U. B. K.)

¹²¹⁾ Porovn. jeho listy Kollárovi zo dňa 11. a 24. V. v M. S. (D., č. 91 tu). Pre listy Hodžove porovn. miesta, cit. v predošlej poznámke. U Procopiusa bol Hodža 11. V. (Porovn. poč. jeho listu zo dňa 12. V. žene v katalógu v S. N. M.)

¹²²⁾ Porovn. Staňkov list Hroboňovi zo dňa 10. VI. 1842 (SMS, VI, 90) a listy Hodžove žene z Viedne (17. V.) a z Bratislavy (14., 23. a 28. V.) v U. K. B. Tiež Kollárov list Hlaváčovi 4. VI. 1842 (Sokol, V, 107).

¹²³⁾ Porovn. Szekfü: *Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez 1790—1848*, č. 139.

¹²⁴⁾ Určitý vplyv pripisoval, resp. očakával sa i od nových básní k meninám panovníkovým. Básne boly vraj panovníkom „vděčné“ prijaté. *Semian Škultéty-mu* 27. V. 1842 (S. N. M.).

Štátny kancelár Metternich prijal slovenské vyslanstvo vo svojej vile na Rennwegu. Posadiac Jozeffyho k sebe a ostatných vyslancov okolo seba, sotrvál s nimi v živom rozhovore takmer celú hodinu. Vypočujúc ponosy vyslanstva, tlmočil svoje názory svojím charakteristickým premúdrejším a preskúseným spôsobom. Uhorsko je choré, Uhorsko dlho spaló, teraz sa prebudilo, a chcúc dohnať zaspalé, beží tam, kde by malo len kráčať. Pomaďarčenie krajiny nie je vraj ľahká vec. Len Duch svätý mohol vraj niečo podobného vykonať za 24 hodín sosláním jazykov na apoštolov na svätodušné sviatky. Dlhšie filozofuje tiež o tom, že maďarizmus, ako vraj všetky slová tvorené s -izmus, majú zlý význam, i keď slová základné, z ktorých sú tvorené, majú význam dobrý. (Ako príklad uvádza theos a theizmus.)

Pokiaľ išlo o vlastnú ponosu, dáva Metternich vyslanstvu samé dobré nádeje. Právo Slovákov je vraj pevné ako skala atp. Vláda nemieni podporovať jeden národ na úkor druhého, ani brániť ich vývinu, pokiaľ neprekročuje zákonné medze. Nemá ani úmysly germanizačné. Príkladom sú talianske provincie, ktoré si vybavujú svoje veci vo svojej reči. Slovenské ponosy označuje za vec veľmi dôležitú. Vo veci najboľavejšej, v otázke upodozrievania Slovákov z vlastizrady bola Metternichova útecha tiež veľmi uspokojujúca. Vláda má vraj dosť prostriedkov, aby si zistila skutočný stav vecí. Reči nižších kruhov netreba si všímať. Čo sa hovorí v nižších sférach, zanikne vo sférach vyšších. Ponosy slovenské sú spravodlivé, vláda ale tiež, takže nemôže ich nevypočuť.

Dňa 5. júna (o 11. predobedom) odovzdalo vyslanstvo prosbopis (a to jeho stručnejšiu osnovu) arcikniežatu Ludvikovi, ktorý prijal deputáciu v Schönbrunne v audiencii podľa svojho zvyku viac-menej len formálnej. Toho istého dňa informovala deputácia o svojej veci ešte i grófa Kolovrata, ktorý prisľúbil, že ju bude sledovať s najväčšou pozornosťou, a uh. dv. kancelára Mailátha, ktorý tiež dal deputácii tie najlepšie nádeje, čo sa priaznivého vybavenia ponôs, opodstatnenosť ktorých uznával, týka. Mailáth okrem toho hromžil i na Zayho a maďarských prepíatcov, ba dokonca sa vraj priznal k Slovákom. Dobré vybavenie sľubuje vyslanstvu i príslušný referent uh. dv. kancelárie dv. radca Torkos, evanjelik, ktorého deputácia navštívila na druhý deň. Večer dňa 6. júna bola už v Bratislave.¹²⁵

Sľuby smerodajných činiteľov viedenských, aspoň pokiaľ išlo o rýchle vybavenie ponôs vo Viedni, neboly plané. Prosbopis je

¹²⁵ O prijatí deputácie vo Viedni porovn. *Chalupkov záznam* (D., č. 117) a *Stehlov list Godrovi* (D., č. 97). Tiež list *Hodžov Jozeffymu* zo dňa 24. IV. 1843 (A. H., IV., 45) a *Štúrov Staňkovi* (19. VI. 1842, SMS, II, 79 n.), zprávy v *Květích*, 1842, str. 220, v *Peštb. Skorotečovi*, 1842, str. 12 (5. VII.), v *Hodžovom Der Slovak*, str. 34 a i. Vo veci návštevy u *Torkoša* a návratu deputácie (6. VI.) pridržame sa očitého svedka *Chalupku*. *Stehlove zprávy*, kladúce i ju na 5. VI., sú z druhej ruky. (Viď i *Štúra Škultétymu* 6. VI. v SP, II, 264.) Uradník kancelárie sotva prijal deputáciu v nedeľu. Ne je však vylúčené, že udalosti dňa 5. (nedeľa) patria všetko na pondelok (6. VI.). Tomu by nasvedčovala i zmienka 2. prosbopisu, že prvý bol podaný (protokolovaný?) 6. VI. (D., č. 151.)

daný už ku koncu júna do obehu na členov štátnej konferencie s odporúčaním, aby s najvyšším označením bol poslaný uh. dv. kancelárii. S návrhom súhlasia všetci členovia štátnej konferencie (6.—7. VII.) a je prijatý i samým panovníkom (15. VII.). Na tomto základe posielala potom uh. dv. kancelár prípisom zo dňa 2. IX. prosbopis i so všetkými prílohami priamo uh. palatínovi arcikniežatu Jozefovi so žiadosťou, aby o spôsobe vybavenia ponôs podal svoju mienku, keďže obsah prosbopisu, vzhľadom na súčasné pomery v krajine, zasluhuje najvyššiu pozornosť.¹²⁶

*

S výsledkom svojej cesty bola slovenská doputácia vcelku spokojná. Zásadnejších uistení dostalo sa jej síce len od Metternicha, ale tieto uistenia pochodily jednak od osoby, vtedy na vienskom dvore ešte smerodajnej, jednak boli — to si môžeme overiť — mienené úprimne, i keď, pravda, nemalo im byť vo všetkom tak rozumené, ako si jeho slová snáď vykladali členovia slovenskej deputácie.

Metternich zaoberal sa s národnostnou otázkou už dávnejšie, najmenej od rokov počínajúcich talianskych nepokojov a maďarského liberálne-národnostného pohybu. Najnovšie hýbanie české a najmä spory chorvátsko-maďarské poskytli mu dostatočnú príležitosť k novým úvahám v tomto smere. Podľa svojho zvyku i v tejto otázke snaží sa vybudovať si systém, podľa ktorého potom rieši jednotlivé konkrétne prípady. Predkladá ho na jar 1843 v pam. spise i panovníkovi, ktorý ho dáva vedúcim činiteľom monarchie na vedomie ako pomôcku a smernicu, podľa ktorej majú postupovať pri posudzovaní jednotlivých národných pohybov. Systém teda je o celé tri štvrté roka mladší ako vienský pobyt slovenskej deputácie, jednako však nielo pochyby, že novšie je len jeho písomné zachytenie, nie systém sám, ktorý mal Metternich vybudovaný už dávnejšie¹²⁷. Neváhame preto oboznámiť s jeho spomenutým pamätným spisom už na tomto mieste v snahe získať tak cenné úzadie pre všeobecné a rovnako doktrinárske výroky Metternichove k slovenskej deputácii.¹²⁸

Národnosť stáva sa vedúcou mocou storočia. Národnostné city ožily v celej Europe v dôsledku francúzskych vojen a celkového sociálneho prevratu, idúceho im v päťách. Prevratné elementy snažia sa túto národnostnú rozčúlenosť vystupňovať až vo výbuch. Rakúska ríša sjednocuje v sebe časti troch hlavných národných kmeňov (románskeho, germánskeho a slovanského) a okrem toho ešte i Maďarov. V tom je zvláštny jej charakter a

¹²⁶) Viď D., č. 93 b—c.

¹²⁷) Tomu by nasvedčovala, mimo iné, aj okolnosť, že s týmito názormi polemizuje už palatín *Jozef* koncom novembra 1842 vo svojom podaní o chorvátskej otázke. (Porovn. nižšie str. 176 tu.)

¹²⁸) Porovn. D., č. 127 tu.

z toho plynie i zvláštny ráz jej správy. Metternich tu vychodí z údajnej skutočnosti, že príbuzné národy, či už sa priťahujú alebo odpudzujú, sú v jednom i v druhom stálejšie a vytrvalejšie, ako národy rozličného kmeňa a pôvodu. S hľadiska tohoto axiomatu posudzuje i slovanskú otázku jednak vôbec, jednak však a predovšetkým v rakúskej ríši samej.

Slovania delia sa od pradávna na štyri hlavné vetvy (Rusi, Poliaci, Česi a Srbi) a niekoľko menších úlomkov (Chorváti, Slováci, Bulhari, Dalmatínci, Slovinci a i.). Sú to predovšetkým dve udalosti, ktoré pôsobily na nich základne: Založenie poľského kráľovstva a poľské povstanie z r. 1830. V dôsledku poslednejšieho Slovanstvo sa rozčeslo na dve časti: poľskú, hľadajúcu spojenie s revolučnými elementami západu, a v ruskú, opierajúcu sa o východnú autokraciu. Tento rozpor sa v dnešných časoch ešte stupňuje prenasledovaním katolíkov v Rusku.

Národnostné pohyby v Rakúsku začínajú po roku 1815 (Taliani) a 1825 (Maďari). V dôsledku maďarskej nesnášlivosti povstávajú aj národnosti ostatné, predovšetkým slovanská, prevyšujúca Maďarov číselne, takže dnes by nebolo pre vládu nič ľahšieho ako vyvolať národnostné boje v Uhorsku, keby jej bolo dôstojné stať sa stránkou. Spomenuté rozpoltenie Slovanov na dva smery malo v Uhorsku za následok preorientáciu sympatií uhorských Slovanov od Rusov k Poliakom. Slovanský i maďarský kmeň Uhorska je Rusku rovnako nepriaznive naladený. Obidva kmene spája spoločná náklonnosť k liberalizmu. Inak však tieto dva kmene sú si vo všetkom nepriateľské. Slovania žalujú sa na maďarský útisk, Maďari zasa na slovanský pohyb, ktorý zväčša sami vyvolali. Úlohou vlády tu je byť vyrovnávateľom medzi obojma národnosťami, ktoré sa k nej a k panovníkovi budú utiekať ako k svojmu rozhodcovi a ochrancovi. V tom je silné postavenie panovníka a vlády. Podobná úloha pripadá vláde aj vo vzťahu k jednotlivým kmeňom slovanským, ktoré popri tom všetkom, že sú jedného ducha, vykazujú predsa určité odchýlky (Rusi a Poliaci stoja ostro proti sebe, medzi Čechmi a Poliakmi je menšia sympatia ako medzi Čechmi a Slovákmi, Česi sú liberalizmu prístupnejší ako Chorváti a Srbi atp.).

Vláda má stáť nad stranami. To je dôležité najmä v ríši národnostne tak rozmanitej, ako je Rakúsko. Táto rozmanitosť dobre použitá, môže byť zdrojom sily pre vládu, zle uchopená však i príčinou rozkladu ríše. Niet ríše, ktorá by bola v tak priamom dotyku s národnosťami, ako Rakúsko. Nielen, že najsilnejšie z nich má vo svojom lone, ale i na svojich hraniciach, dokonca v styku so súkmenovcami susedných krajín. V takomto položení má štát len dve cesty. Asimiláciu rozmanitých národností v jeden národ alebo umožnenie ich spolužitia. Prvá je podľa Metternicha — ako ukazuje príklad Jozefa II. — nemožná, takže ostáva len druhá. Vláda tu nesmie ponechať rozdelenosť národností v ríši ich vlastnej nálade a sklonu (znamenalo by to rozklad ríše), ale snažiť

sa zabezpečiť ich spoluprácu, vychodiac z jednoty ríše a koruny ako základného axiomatu.

Posudzujúc výroky Metternichove k slovenskej deputácii s hľadiska jeho pamätného spisu, vidíme, že ešte najúprimnejšie bolo jeho uistenie, že vláda neverí v ruské sympatie Slovákov, keďže (na základe dôverných, ale zastaralých zprávk, vo svojej podstate nepochybne správnych, medzi nimi akiste i na základe dát o bratislavskom ústave) bola presvedčená o ich polonofilských a liberálnych sympatiách. Úprimné bolo v základe nepochybne i jeho uistenie, že vláda nemieni vyvšovať jeden národ nad druhý, totiž natoľko, aby podporou vlády zmocnený, prestal byť na ňu odkázaný. Podobne to, čo povedal Metternich o nehatení kultúrnych snáh jednotlivých národov, kým tieto snahy neprekročujú zákonné medze, malo svoju základnú správnosť, keďže z celej národnostnej politiky vlády voči slovanským snahám dá sa ukázať, že sa obracala vždy len proti takzvanej ultra-slavomanii (práve tak ako aj proti ostatným ultrizmom), proti zneužívaniu rečových snáh k politickým cieľom, nikdy však nie proti vážnemu pestovaniu tej-ktorej slovenskej reči.¹²⁹ Uvedomiť si jemný rozdiel medzi nebránením v kultúrnych snahách, plynúcich z vlastných síl toho-ktorého národa, a ochranou pred mocenskou prevahou národa iného alebo dokonca ich priamou podporou budú mať slovenskí vodcovia tiež onedlho príležitosť. Správny výklad a dosah Metternichových sľubov (ale i politických možností) bol, pravda, ešte skrytý v loňe budúcnosti a nijako nemohol rušiť oprávnenú spokojnosť deputácie, vracajúcej sa z Viedne domov.

16. PRED NOVÝM STRETNUTIM.

Zprávy o viedenskom počíne slovenskom, v uskutočnenie ktorého, zda sa, protivná stránka do poslednej chvíle neverila, vyvolaly po celej krajine značnú odozvu a, prirodzene, zvýšenú animozitu proti slovenským snahám a pohon proti ich napomáhateľom. Vedúcim činiteľom v pohone proti viedenskému podujatiu slovenskému a jeho účastníkom je L. Kossuth a jeho časopis Pestí Hirlap. Prvý útok zjavuje sa tu už dňa 5. VI., teda práve v deň, v ktorý prosbopis bol odovzdaný panovníkovmu zástupcovi. Opiera sa o stručnú zprávu srbských (peštských) novín (Sèrbske narodne novine, č. 38), že slovenskí evanjelici z Báčky vyslali jedného posla, Slováci však z horných stolíc viacčlennú deputáciu k panovníkovi cieľom predostretia prosbopisu, v ktorom žiadajú slobodné upotrebovanie svojej materčiny, najmä jej vyučovanie v nižších a vyšších školách a jej užívanie pri bohoslužbách a v matrikách. Ak tento chýr je pravdivý — dodáva k tomu Pestí Hirlap — tak môže ísť len o počín nejakého tajného

¹²⁹⁾ Porovn. napr. C. A. 1103/1842 a 299 a 989/1843.

konventiklu, bo v Uhorsku niet korporácie, nazývanej „Slováci z horných stolíc“. Zaujať stanovisko mieni redakcia, až bude mať o nej podrobnejšie zprávy.¹³⁰

Novú zmienku o viedenskej deputácii robí Kossuth v Pesti Hirlape v úvodníku čísla zo dňa 19. VI. v súvislosti so záhrebskou reštauráciou, ktorá aj inak popudila maďarské mysle proti slovenskému pohybu a nepriaznivo vplývala i na posudzovanie slovenského podujatia viedenského.¹³¹ I tu vytýka tajnosťkárstvo podujatia (nevie sa vraj, kto deputáciu vyslal atp.) a predovšetkým, že sa opovážila obrátiť proti Zaymu, maďarizačný program ktorého s nadšením vraj prijala nielen celá vlasť, ale schválil aj minuloročný generálny konvent. V poznámke sa robí odkaz na Wesselényiho názor na vec, tlmočený Kossuthovi listovne. Podľa Wesselényiho viedenská deputácia a jej podobné prípady z poslednej doby sú príznakmi vážnej choroby. Kossuth záverom odkazuje na blížiaci sa generálny konvent, ktorý vraj akiste nedovolí, aby cirkevní predstavení zneužívali náboženské sympatie na pohyby proti maďarskej národnosti.¹³²

Opakujúce sa narážky o tajnom počínaní primaly seniora Stehlu, že napísal Kossuthovi list tým cieľom, aby — ako sám píše — mu umožnil podať správnu informáciu o celom pohybe. Súčasne mu posielala i odpis báčskeho prosbopisu v nádeji, že to všetko uverejní vo svojom časopise. Svoju vec totiž nechcú vybavovať v tajných schôdzach, ale verejne. Stehlo ide dokonca tak ďaleko, že žiada Kossutha, aby miernil zápal nenávidenej maďarizácie a na budúcom dištriktuálnom a generálnom konvente pracoval tiež o to, aby zápisnice konventov boli znova latinské. Zákon totiž nikde neprikazuje v cirkevných veciach rokovať a písať maďarsky, ako to dokazuje aj príklad cirkvi katolíckej, ktorá v celej svojej správe ešte vždy užíva latinu. Odkiaľ si berú svetskí páni v cirkvi — pýta sa ďalej Stehlo — právo, vnucovať nám reč, ktorú nechceme. Takáto panovačnosť nebola v cirkvi doteraz známa. Maďarizmus len porušuje vnútorný mier v cirkvi. Aké nebezpečné je vnucovať niekomu cudziu reč, ukazuje vraj práve prípad záhrebský.¹³³

List Stehlov Kossuth zatiaľ neuverejňuje, ale sľúbené podrobnejšie zprávy o viedenskej deputácii a jej prípravách prináša z iných prameňov vo svojom čísle zo dňa 23. VI. Tu časopis uve-

¹³⁰) Porovn. D., č. 92.

¹³¹) Pri reštaurácii Záhrebskej maďarofilská stránka už pred započatím volieb obsadila pomocou drobného zemanstva turopolského dvor ž. domu. Ilýrska strana ich potom vyhnala, čiastočne ozbrojenou mocou. Hl. županský administrátor *Zdenchay* rozpustil nato volebné shromaždenie a povolal vojsko. Neskôr však, keď sa mysle utíšily, predseda len konal reštauráciu, na ktorú však vojsko väčšinu maďarofilskej strany viac nevypustilo. Turopolje na to odoprelo poslušnosť a obracia sa v ponosom liste (danom na vedomie všetkým uh. stoliciam, ktoré zväčša zakročujú v jeho prospech) priamo na kráľa. Vláda je nútená zasiahnuť a dáva veci vyšetriť.

¹³²) PH., č. 153 zo dňa 19. VI. (porovn. D., č. 101, pozn. 4.)

¹³³) *Stehlov list Kossuthovi* zo dňa 20. VI. vid. v D., č. 95.

rejňuje predovšetkým zprávu Imricha Dobokaiho zo dňa 7. IV. (do rúk redaktorových dostala sa vraj neskoro) o vzniku a podpísaní báčskeho prosbopisu, ktorý sa tu súčasne aj uverejňuje. Zpráva hovorí o tajnom počínaní istej „ligy“, o skrývaní podujatia pred nepovolanými, o rozposielaní prosbopisu na podpis Stehlohom ako seniorom úradnou cestou, o bodoch, ktoré jednotliví podpisovatelia žiadali si do prosbopisu ešte pojať a o iných sprievodných zjavoch podujatia. Pisateľ vie aj o obdobnom pohybe v superintendencii banskej, podunajskej a potiskej, ako aj to, že celý pohyb je riadený z Pešti ako centra, „okolo ktorého slovenský svet sa točí“, a že prosbopis zanesie do Viedne skvelá deputácia, na trovy ktorej sa súčasne konajú sbierky. Stehlo vraj, aby vec urýchlil, dal na trovy preddavok zo svojho. Súčasne vraj koluje ešte aj iná žiadosť, o slovenských cenzoroch, ktorá bude pripojená k žiadosti hlavnej a odovzdaná tiež vo Viedni. Ďalšia (anonymná) zpráva, uverejnená v tom istom čísle hovorí o koloванні druhej, hlavnej žiadosti slovenskej v Báčke a o 6 bodoch (druhá osnova prosbopisu), ktorá bola podpisovaná aj v ostatných superintendenciách s výnimkou zadunajskej. Za organizátora označuje i tento pisateľ (nie výslovne a menom) Kollára. V tomto počínaní pisateľ vidí porušenie mieru, uzavretého na minulom genkonvente. Maďari v šírení maďarčiny nikdy vraj neprekročili medze zákona. Ak sa kde-tu aj snád staly nejaké prechmaty (v riadku pred tým ich však kategoricky popiera), prečo sa nežalujú cirkvi, násilným natískaním maďarčiny priamo dotknuté. Prečo nevystupujú žiadatelia verejne, načo všeobecné žaloby tam, kde konkrétne ponosy našly by dozaista priaznivé vybavenie? Je nádej, že pre neznalosť niektorých zo žiadateľov bude zákon o maďarčine zmenený? Načo sú slovenské katedry, snád Slováci vedia dosť slovensky? Bár by vedeli menej, ľahšie by sa prispôsobili požiadavkám času a zákona. Podobne ani ostatné slovenské požiadavky nemajú podľa pisateľa smyslu. Predovšetkým žiadosť o ponechanie latiny.

Seriu správ, venovaných slovenskej viedenskej deputácii, uzaviera stručná zpráva z Nitrianskej (16. VI.) o Francisciho ceste a sbieraní podpisov na žiadosť proti Zaymu, o počte podpisov (vyše 200, ale vraj len od samých kňazov a učiteľov) a o návrate štyrčlennej deputácie z Viedne s neznámym výsledkom atp.

Všetky tieto zprávy (a maďarský preklad báčskeho prosbopisu) uverejňuje Pestí Hirlap v súbornom článku, nadpísanom: Slovánske pohyby, ako vraj doklady intrigy, skrývajúcej sa v tme, a súčasne upozorňuje i národ na spôsob liečenia tohoto vreda.¹³⁴

Nie menej významnú, hoc vcelku neúspešnú (najmä pre pomalosť stolic) agitáciu začína proti viedenskej deputácii stolica Gemerská, ktorá vyzýva ostatné stolice, aby protestovali proti viedenskému slovenskému podujatiu. Jediná stolica, o ktorej máme zprávu, že sa v tejto dobe s výzvou Gemerskej zaoberala,

¹³⁴⁾ Zprávy Pestí Hirlapu vid' v D., 86, 88, 94, 96 a 103a.

Liptovská, chová sa k nej odmietave. Vyskytuje sa síce návrh, aby do Viedne bola vyslaná protideputácia, aby účastníkom bolo zápisnične vyslovené zazlenie, začaté proti nim vyšetrovanie atp., ale na návrh Adolfa Szentiványiho, známeho priaznivca slovenskej veci, stoličný sbor liptovský odkladá výzvu Gemerskej ad akta (6. VII.). Szentiványi dôvodí najmä tým, že vzdelávanie sa Slovákov v materčine nemôže prekážať nijakej vrchnosti, ktoré naopak by takéto snahy mali podporovať. Okrem toho vraj Liptovská by veľmi ťažko mohla protestovať proti slovenskej deputácii, keďže členovia kongregácie sú sami čistí Slováci¹³⁵. Väčšina nato odmieta všetky opačné návrhy ako cieľu neprimerané, keďže by vraj len znova rozvírily utišujúce sa už národnostné vášne.¹³⁶

K viedenskej deputácii a k slovenskému hýbaniu vôbec Kossuth vracia sa znova v úvodníku svojho časopisu zo dňa 26. VI. Je najvyšší čas — to je tenor článku — zakročiť proti slovanským pohybom, tomuto červu, obhrýzajúcemu koreň maďarského duba. Neurčíte sa naznačuje súvis báčskych a slovenských pohybov s istou ohromnou mocou, chystajúcou sa už od rokov na rozhodný úder, nie proti maďarskej, ale proti každej národnosti a civilizácii vôbec. Protiprirodzenosť snáh po univerzálnej monarchii síce zmenšuje nebezpečenstvo rusko-slovanskej propagandy, ale pri tom všetkom ostáva pravdou, že tieto snahy môžu vážne poškodiť pokrok civilizácie a vývin národnosti. V srážke silného so slabším obyčajne podlieha slabší, a národnostné pohyby, javiace sa od niekoľkých rokov po celom svete, i keď nie sú dosť silné na to, aby vyvrátili európske národy z koreňov, sú dosť silné na to, aby urobily otáznym maďarské národné bytie, i tak dosť neisté. A toto európske hľadisko musí byť pri posudzovaní slovanských hýbaní smerodajným. Slovanský pohyb v Uhorsku je za týchto okolností nebezpečný i vtedy, ak, čo Kossuth pevne verí, s uvedenými snahami nie je v nijakom súvise. Nechce upodozrievať uhorských Slovanov a preto nezávisle na týchto súvislostiach chce rozobrať tieto otázky: V akej miere majú Slovani v Uhorsku právo robiť si nárok na národnosť? Nakoľko sú oprávnené ich ponosy na prechmaty maďarizačné? Kam zavedú nevyhnutne tieto pohyby Slovanov? Výsledok skúmaní je ten, že náležitosti, potrebné k národnosti (nielen reč, ale i spoločná ústava, spoločné cty a záujmy, spoločné snahy a spomienky, historické právo a kultúrna i politická mohútnosť), vykazuje v Uhorsku len rasa maďarská. Snažiť sa za daných okolností o vytvorenie osobitnej slovenskej národnosti je snažiť sa zvrátiť historický poriadok. A je ťažko veriť, že o niečo podobného by si trúfali pokúšať sa niekoľkí slovenskí profesori a kňazi sami, bez cudzej pomoci. A je to práve tento bod, pre ktorý tieto snahy sú uvádzané v súvislosť so spomenutými všeslovanskými snahami. Ponosy

¹³⁵) Porovn. list *Fejérpatakyho Škultétymu* zo dňa 8. VII. 1842 (S. N. M.), *Jozeffyho Kollárovi* zo dňa 29. VII. (M. S.) a list *Staňkov S. B. Hroboňovi* zo dňa 18. IX. 1842 (M. S.), uverejň. *Kleinschnitzovou* v SMS, VI, 93.

¹³⁶) Jelenkor, 1842, č. 64 (10. VIII.), str. 502.

viedenské — ako biedne invektívy — nezasluhujú vraj nijakej pozornosti a zaoberať sa nimi bolo by pod dôstojnosť národa. Pôvodcovia pohybov, či už konajú pod mocnejším vplyvom alebo nie, musia si uvedomiť, že sa nebudú môcť beztrebne zahrávať s pokojom celého národa. Nakoniec vyslovuje Kossuth nádej, že tieto pohyby ostanú vždy len ježením sa niekoľkých jednotlivcov, ktorým sa nepodarí dostať sa do spojenia so spomenutými už rusko-slovanskými snahami, a to najmä preto, že maďarský národ bude vedieť si vždy obhájiť svoje právo.¹³⁷

V tom istom čísle (hneď za úvodníkom) uverejňuje Kossuth i Wesselényiho list, obsahujúci okrem iného i známe nám už miesto o slovenskej viedenskej deputácii a pohybe chorvátskom, v ktorej súvislosti vyjadruje Wesselényi obavu, či Maďari nezmeškali už vhodnú dobu na liečenie národnostných problémov. Otázka: „byť alebo nebyť“ nikdy nebola vraj Maďarom položená v takej ostrosti ako teraz.

Všetky tieto zprávy a Kossuthove články (a najmä tieto) nemohly, prirodzene, nevyvolať v maďarskej verejnosti ohromnú ozvenu a musely už v zárodkoch znemožniť akýkoľvek pokus o smierlivé vyriešenie prípadu s viedenskou slovenskou deputáciou, najmä keď i so strany slovenskej nálada pred generálnym konventom bola (obdobne ako pred rokom) dosť bojovná.

Priaznivý výsledok deputácie totiž všeobecne prispel k vzpruženiu myslí na Slovensku. „Žijeme povzbudení nádejou na lepšie časy“ — píše Stehlo Godrovi v súvislosti so zprávami o prijatí viedenskej deputácie¹³⁸. Už samé prípravy na tak vážne podujatie podvihly slovenskú odvalu a jeho uskutočnenie túto povznesenú náladu len utvrdilo. V takejto povznesenej nálade konajú sa napr. prípravy na dištriktuálny konvent podunajský, spadajúce do jednej doby s poslednými prípravami do Viedne, na koniec mája. Na dištriktuálnom konvente, zvolanom na 23. mája má sa podľa slov Semianových „o naše blaho konati a šťastí naše rozhodnutí“. Pisateľ je presvedčený o priaznivom výsledku, bo so všetkých strán byly porobené náležitě přípravy. Horlivost za vec národnú zachvacuje i lahostajných a bojkov. Tak senický Tesák rozhodne sľubuje prísť hoci vraj kolenačky. Roztrpčenost je veľká najmä proti Zaymu a jeho brošúrke, ktorú Nitranaia chcú dokonca preložiť do slovenčiny. Trokan je tak rozľútený, že musí vraj Zaymu niečo povedať, i keby ho mali potom v okovách vyviešť. Podobne sa chystá na Zayho Hurban, Tesák a iní. „Všetko je v ohni rabiátne.“¹³⁹ Jozeffy nevylučuje dokonca ani možnosť, že Slováci vôbec neprídu na gen. konvent, ale ani ničím na ústrednú správu neprispajú.¹⁴⁰

¹³⁷) Kossuthov článok vid' v D., č. 98.

¹³⁸) Porovn. Stehlov list Godrovi zo dňa 25. VI. 1842 (D., č. 97).

¹³⁹) Semian Škultétymu zo dňa 27. V. 1842 v korešp. Škultétyho v S. N. M. K povznesenej nálade v Bratislave prispela i návšteva Podlipského z Viedne a Friča a najmä A. B. Reisovej z Prahy a spoločný výlet na Kozí vrch (Kamzík).

¹⁴⁰) Stehlo Godrovi v cit. už liste.

Významnejšie než tieto prejavy bojovnej nálady boli snahy niektorých seniorátov na doplnenie uhrovského študijného plánu náležitým zreteľom na slovenčinu. Najvýznamnejším počínom v tomto smere je reformný elaborát seniorátu zvolenského z pera seniorálneho zapisovateľa a hronského farára Melcera. Seniorát zvolenský už na svojom konvente zo dňa 28. apríla 1842 z príležitosti rokovania o novom študijnom poriadku, danom seniorátom na vyjadrenie, pozastavuje sa na tom, že vyučovanie slovenskej reči — na rozdiel od maďarčiny a nemčiny — nebolo pojaté medzi priame predmety vyšších škôl a usnáša sa žiadať nápravu v tomto smere. Súčasne prijíma konvent uzavretie predložiť gen. konventu ponosu, že slovenské rečové spoločnosti boli minulého roku zrušené bez toho, že by bolo bývalo postarané o nejakú náhradu v tomto smere. V smysle tohoto usnesenia vypracoval potom Melcer svoj elaborát, ktorý bol prijatý i seniorálnym konventom zo dňa 26. V. len s niektorými štylistickými zmenami a s vynechaním niektorých ta nepatriacich miest a predostretý v mene seniorátu na konvent dištriktuálny. Okrem toho Melcer — vraj na všeobecnú žiadosť — dal svoj pôvodný elaborát vytlačiť, aby obecnstvo mohlo vec náležite uvážiť. Cieľ, ktorý tým sleduje, je — podľa vlastných slov v predmluve — nie útočiť, ale brániť, nie škodiť maďarčine, ale osožiť slovenčine.¹⁴¹

Vedec, znajúci všetky možné reči, len svoju materinskú nie, prevyšujúci ďaleko svojimi vedomosťami ľud, ale svojou znalosťou domácej reči stojaci s ním na rovnakom alebo ešte nižšom stupni, podobá sa slnku, zahalenému do hmly a svietiacemu len nahor, do svetlých svetových priestorov, neprenikajúcemu však vôbec na tmavú zem, pre ktorú bolo za slnko stvorené. Kľúčom vplyvu na ľud je znalosť jeho reči u každého úradníka. Preto študijné ústavy majú vedľa vedomostí dať svojim žiakom aj príležitosť osvojiť si reč príslušného ľudu. Nový študijný plán síce spomína cvičenia v materinskej reči v 2. a 3. triede meštianskej školy, alebo vôbec zanedbáva hlbšie vzdelanie v slovenskej reči a literatúre na školách vyšších. Ponechané homiletické cvičenia tento nedostatok nemôžu nahradiť, keďže znalosť reči vlastne už predpokladajú. Okrem toho slovenčina je potrebná nielen budúcim kazateľom, ale aj ostatným úradníkom, zastávajúcimi miesta v sloveských krajoch, predovšetkým však budúcim učiteľom, ktorí odchodia na svoje miesta už zväčša z filozofického kurzu a sú takto nútení potom vyučovať niečo, čo sami neovládajú. Niet väčšieho protikladu ako nariadiť vyučovanie materinskej reči, dokonca praktickou, teda najťažšou metódou, ale nepostarať sa o to, aby učitelia mali príležitosť si tento predmet počas svojich štúdií osvojiť.

¹⁴¹) Porovn. úvod *Melcerovej* brošúrky *Szózat a szláv nyelv érdekében* (B. Bystrica, 1842) a uzavretie sen. konventu zo dňa 26. V. (odpis zápisnice v Pamätnici cirkvi breznianskej). Prvú zmienku o brošúrke má *Joseffy* v liste *Kollárovi* zo dňa 29. VII. 1842.

Takéto pokračovanie nedá sa srovnáť ani so spravodlivosťou a s prirodzenými a božskými právami ľudí, ani s kresťanskou láskou k blížnemu a so zásadami protestantizmu, ani so záujmami evanjelickej cirkvi a uhorskej vlasti, tým menej s jej zákonmi, ani s niektorými výroky gen. konventu z r. 1841 a ani s múdrou radou. V ďalšom Melcer dokazuje jednotlivé tieto svoje tvrdenia. Z jeho dôkazov uvedieme tu aspoň tie, ktoré majú politický alebo aspoň cirkevno-politický význam a dosah.

Rečové spoločnosti boli vraj odsúdené len vzhľadom na možnosť ich odbočenia so správnej cesty v budúcnosti, nie na základe nejakých skutočných previnení. Brániť niektorému národu vzdelávať svoju reč je proti prirodzenému a božskému právu, v smysle ktorého každý jednotlivec, každý národ má právo pestovať tohoto hlavného činiteľa svojej osobitosti, svojich prirodzených potrieb a svojho blaha. Význam, ktorý sa prikladá národnej reči so strany maďarskej, má platnosť i pre Slovákov. Za vlády latiny boli všetky národné reči rovnoprávne, a teraz maďarčina chce samojediná nastúpiť aj dedičstvo svojich bratov. Nie maďarčina, ale reč materinská je základom protestantizmu. Rečová nesnášlivosť v evanjelickej cirkvi môže mať za následok len ďalšie rozštiepenie samého protestantizmu, vznik ďalších, rečových protestantov. Zásada, že jednota rečová (a teda vyničenie Slovákov) je nevyhnutná pre blaho vlasti a protestantizmu, môže jedného dňa vzbudiť politikov, ktorí v záujme údajného blaha vlasti budú hlásať podobnú potrebu jednoty vo viere a potrebu vyničenia iných vierovyznaní. Presvedčenie a nástroj jeho vyjadrenia, reč, je nad vlasť, majetok i život. Rečová jednota je zo sväzkov, ktoré poja navzájom obyvateľov tej istej vlasti (duchovná jednota, právna rovnosť, ústavná sloboda a verejné blaho), najslabšia. Sledovanie tejto jednoty, či už násilné alebo mierne, môže mať za následok len kultúrny úpadok nemaďarských obyvateľov, nikdy nie rečovú jednotu. Maďarizácia krajiny v zákone neprichodí. Zákon hovorí len o povinnosti vybavovať úradné veci maďarsky. Povinnosť túto uznávajú aj Slováci a ju aj plnia. Obvinenia z panslavizmu sú bezzákladné, inak by vláda už dávno bola zakročila proti príslušným vinníkom. Filologické vzdelávanie slovenčiny dovoľuje ešte i palatínske nariadenie prešporskému ústavu z r. 1839. Omedzujúce usnesenie gen. konventu z r. 1841 nezakladá sa ani v duchu zákona, ani vo vôli národa (snemu) a neshoduje sa ani so zásadami gen. konventu samého, ktorý vo svojom predmetnom uzavretí ubezpečuje, že šírením maďarčiny nechce nikoho pozbaviť jeho materčiny ani cirkvi slobody konať bohoslužby vo svojej reči materinskej. Náboženstvo je priateľom, nie sluhom vlastenectva. A záujmy vlastenectva, najmä toho impulzívnejšieho, často musia ustúpiť pred záujmami náboženstva a ľudstva.

Prílišné súrenie často veci viac škodí ako osoží. Proti prírode nie je možno ísť. „V súhlase s prírodou“, je základnou maximou

štátovedy. Ešte i úspešné šírenie znalosti maďarčiny predpokladá najprv náležité vzdelanie v reči materinskej. Národ, nevzdelaný vo svojej vlastnej reči, a nevzdelaný vôbec, nikdy nebude schopný naučiť sa reči maďarskej. Kto prekáža vzdelaniu materčiny, prekáža aj šíreniu maďarčiny.

Zo všetkého plynie teda logická požiadavka, aby vzdelávanie slovenčiny bolo i naďalej nielen dovolené, ale dokonca napomáhané. Preto na vyšších školách, kde sú početnejší slovenskí poslucháči, nech sú alebo znova povolené rečové spoločnosti (prípadne pod prísny dozorom), alebo slovenská reč a slovenské písomníctvo nech sú zaradené medzi riadne predmety. Za kňaza nemá byť vysvätený, ani za učiteľa ustanovený nikto, kto by nemal základnú znalosť príslušnej národnej reči.

Pripomienky v záujme slovenčiny podáva v banskom dištrikte aj seniorát hontiansky¹⁴², v podunajskom senioráty trenčiansky a turčiansky.¹⁴³

Vyučovanie maďarčiny sa miestami sabotuje. Tak Daniel Koléni, ev. farár v Kulpíne a dekan, príkaz o intenzívnejšom pestovaní maďarčiny v školách posielal (oneskorene) až s obežníkom, určujúcim lehoty skúšok o 3—4 dni neskôr. Na ponosu ktoréhosi učiteľa, poukazujúceho na nemožnosť splnenia tohoto príkazu, odpovedá vraj, že stačí, aby dvaja-traja žiaci vedeli čítať, aby sa mohli zaslepiť svetu očí¹⁴⁴. Naproti tomu seniorálny konvent gemerský (26. a 27. V. v Ratkove) s pýchou konštatuje, že až 8 učiteľov seniorátu dostalo stoličnú odmenu za úspešné šírenie maďarčiny¹⁴⁵. Na úspešnejšie pestovanie maďarčiny robia sa prípravy aj v niektorých vyšších školách.¹⁴⁶

Na konvente báčsko-sriemského seniorátu (9. VI.) predseda (Anton Pongrácz), otvárajúci konvent maďarsky, na žiadosť Daniela Koléniho a viacerých, aby hovoril latinsky, sľubuje, že v jednotlivých prípadoch, kde by jeho maďarský výklad nebol porozumený, podá ho aj latinsky. Konvent sa usnáša, že svoju zápis-

¹⁴² Porovn. Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, str. 174 (14. VII.), zpráva o sen. konvente zo dňa 21. VI. Pri rokovaní o uhrovskom pláne prejavili viacerí svoje obavy nad tým, „hogy e rendszerből a szláv nyelv tanítása, mely honunkban, míg a szláv egyházak s iskolák léteznek, jóval szükségesebb, mint a francia, olasz, angol stb. nyelvek tanítása, véggkép kizárattott, állításaikat a többi között avval is támogattván, hogy minden nyelvnek tanítása nemcsak nehéz, de némileg hiányos is tanító nélkül. Sok vitázás után a jövő kerületi gyűlésbe küldendő követeink oda utasítottak: eszközölnék ki a kerületi gyűlésnél, hogy a szláv nyelv tanulása felső tanodáinkban olyannyira ne korlátoztassék, mint az néhány évek óta történt.“

¹⁴³ Porovn. zápisnicu dištr. konventu podunajského zo dňa 13. VII. 1842 v a. podunajskej superintendencie.

¹⁴⁴ Porovn. D., č. 88, *Štúr* vie dokonca o prípadoch, že niektorí biskupi maďarčinu zakázali vo svojich cirkevných školách, hoc tam bola už predtým zavedená. (*Staněk Hroboňovi* 18. IX. 1842, v SMS, VI, 94.)

¹⁴⁵ Prot. egyh. és iskolai lap. 1842, str. 66.

¹⁴⁶ Tak napr. zo Štiavnice uverejňujú sa zprávy aj po novinách (NU, 1842, str. 231; PII, 1842, str. 541), že 1. IX. počínajúc bude na tam. lýceu každý profesor prednášať aspoň jeden predmet svojho oboru maďarsky.

nicu si bude i naďalej písať maďarsko-latinsky a žiadať aj dištriktuálny konvent, aby pre jeho farárov, neznajúcich maďarsky, vydal zápisnicu v latinskom preklade. Vo veci viedenskej cesty Rohoniho zachoval sa konvent veľmi mierne. Spokojil sa len zistením, že nebol poslom seniorátu, ale len poverencom jednotlivcov.¹⁴⁷

Len latinsky píše svoje zápisnice i naďalej seniorát turčiansky, hoc rokovanie je miešané (lat.-maď.) a úradný styk výlučne maďarský¹⁴⁸. Maďarsko-latinská ostáva (do neurčenej lehoty) i zápisnica seniorátu nitrianskeho. Je to kompromisný výsledok výzvy nového dozorcú Jozefa Justha, aby seniorát snažil sa v medziach možnosti o pokroky v maďarčine, a (potom odvolanej) rezignácie seniora Jána Roya a notára Daniela Bjelého z dôvodov neznalosti maďarčiny.¹⁴⁹

Tieto domáce prípravy na gen. konvent idú paralelne s počínom viedenským. Ich cieľ je zrejmý. Opierajúc sa o dojem, vyvolaný viedenským zákrokom slovenským, chcú vymôcť revíziu daného stavu a určité ústupky pre slovenskú vec i do tej doby, kým Viedeň nezakročí. Táto taktika, ako ďalší vývin ukázal, nebola najhoršia. Nádeje, ktoré sa na ňu viazaly, uskutočnily sa však len čiastočne, a to pre taktický protitah protívnej stránky, ktorá práve viedenský počín slovenský a jeho značnú nepriaznivú odozvu v krajine využila na podlomenie slovenských požiadaviek rečových a národných.

17. GENERALNY KONVENT Z R. 1842.

Popud na prerokovanie viedenskej deputácie na generálnom konvente z r. 1842, ako aj udanie smeru a spôsobu vybavenia vychodí i tento raz od seniorátu novohradského a dištriktuálneho konventu banského. Konvent pötiský mal svoje shromaždenie ešte 22. V., teda ešte pred viedenskou deputáciou, a s vecou sa takto ešte nemohol zaoberať¹⁵⁰. Ani konvent podunajský, hoci sa konal tesne pred konventom generálnym 13. VII., miesto pôvodne zamýšľaného dáta 23. VI. (odloženie mohlo súvisieť alebo so zpravami o viedenskej deputácii alebo, a to sa nám vidí pravdepodobnejším, so snahou dezorganizovať slovenské útočné prípravy na tento konvent), nezaoberal sa s vecou vôbec, keďže pri nálade, ktorá na konvente panovala, výsledok nesľuboval byť

¹⁴⁷) Zpravu o konvente vid. v Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, č. 14 (7. VII.), str. 167. Podľa zpravodajcu zpomiedzi 22 kňazov seniorátu len 3 nehovoria maď., i z tých 2 aspoň maď. rozumejú.

¹⁴⁸) PH, 1842, str. 514 (zpráva o sen. konvente zo dňa 2. VII.).

¹⁴⁹) Prot. egyh. és iskolai lap. 1842, str. 124 (Zpráva o konvente zo dňa 24. V. 1842).

¹⁵⁰) Porovn. list *Jozeffyho Kollárovi* zo dňa 25. III. (D., č. 85) a PH, 1842, str. 461.

nijako priaznivým. Vec bola ponechaná, akiste tichou dohodou príslušných činiteľov, na konvent generálny, kde maďarská vec bola lepšie opatrená.¹⁵¹

Na konvente dištriktu banského (12. VII. a n. v Pešti) dostáva sa vec slovenskej viedenskej deputácie na pretras v súvislosti s čítaním zápisnice minuloročného konventu, kde pri bode IV. (maďarské zápisnice) vyslanci novohradského seniorátu, odvolávajú sa na zprávy v časopisoch o viedenskej deputácii, ktorá podľa interpelantov proti svätým záujmom protestantizmu, proti usneseniu minuloročného konventu a želaniu celej krajiny a proti predpisom zákona žiadala vo Viedni nahradiť maďarčinu latinou, znovuzriadiť zrušené rečové spoločnosti a iné podobné žiadosti, podávajú v smysle svojej úpravy¹⁵² návrh, aby v prípade pravdivosti týchto správ, príslušní činitelia boli potrestaní. Cieľom zistenia tejto pravdivosti navrhuje, aby predsedajúci superintendent Seberíni podal konventu o veci vysvetlenie. Konvent, keď skutočnosť napádaného podujatia bola dokázaná okrem iného aj Stehlovým známym nám už listom Kossuthovi, daným nám konventu k dispozícii a na ňom i verejne čítaným, osvojuje si tento návrh a vyzýva Seberíniho, aby podal o veci konventu zprávu: Kto pripravoval prosbopis, kto ho podpísal, kto a v zastúpení koho ho niesol do Viedne, aký je jeho obsah?

Seberíni v latinskej reči stručne rekapituluje hlavné udalosti, nastalé po minuloročnom generálnom konvente (Pulszkého článok, dve lipské brošúrky, odmietnutie obrán maďarskými časopismi), ktoré primaly kňazov a aj niektorých svetských členov troch superintendencií, že po predbežnom listovnom shovore rozhodli sa ísť so svojimi ponosami do Viedne. Seberíni zpočiatku vraj s podujatím nesúhlasil a odkazoval prosebníkov na gen. konvent. Keď sa však ukázalo, že v gen. konvent nemajú dotyční už viac dôvery, bol zostavený mierny prosbopis a odovzdaný vo Viedni známymi nám už osobami a známym nám už spôsobom. Seberíni podáva nato stručne aj obsah jednotlivých žiadostí.

Seberíni vo svojom výklade robí predovšetkým ostrú čiaru medzi rekurzom hlavným a rekurzom báčskym, o ktorom vraj nevie nič povedať. V ďalšom kladie veľký dôraz na to, že shovor o podaní prosbopisu nestal sa na nejakých tajných schôdzach, ale listovne. Veľmi dôrazne zastáva i názor, že ako ktokoľvek, tak aj oni mali právo obrátiť sa s prosbopisom na panovníka. Osobitne sa ujíma i prešporskej katedry. Výchova ľudu vraj nevyhnutne vyžaduje, aby kňazi ľudu slovenského vedeli po slovensky. Keďže sa opakujú prípady, že nevedia, je katedra na-

¹⁵¹) Porovn. záp. konventu v a. dištriktuálnom.

¹⁵²) Zpráva o novohradskom sen. konvente zo dňa 22. VI. v Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, str. 175. Vied. krok deputácie smeroval vraj proti gen. konventu. Sen. konvent vyslovuje počinu jednomyseľné zazlenie, označuje vied. podujatie za protizákonné a nariaďuje svojim poslom na dištrikt. konvent, aby hľadeli výmôcť na ňom vyšetrenie cieľa deputácie a potrebanie vinníkov.

najvyš potrebná i naďalej. Má sa však na nej vyučovať nie českej, ale bežnej reči biblickej.

Po osvedčení sa Seberíniho bola dlhá, miestami až prudká¹⁵³ debata (s týmto bodom zaoberal sa konvent takmer celý prvý deň svojho zasadnutia, od 9. ráno do 3. poobede), záverom ktorej bolo usnesenie, ukladajúce vyslancom na nastávajúci generálny konvent, aby vec ako takú, do ktorej sú zamiešaní kňazi troch superintendentcií, predložili na vybavenie gen. konventu so žiadosťou o vyslanie osobitného výboru cieľom vyšetrenia a osobitného konzistoria cieľom posúdenia celého prípadu v duchu predpisov zákona, spravodlivosti, protestantizmu a cirkevného zriadenia. Návrhy a snahy Kossuthove, vyslať vyšetrovaciu komisiu dištriktuálnu a potrestať vinníkov, neprerazily.

Pri odôvodnení tohoto usnesenia vychodí konvent z názoru, že prosbopis, podpísaný dvoma superintendentmi a viac sto kňazmi, odovzdaný osobitnou kňazskou deputáciou pod vodcovstvom superintendenta a obsahujúci veci celocirkevného dosahu, nie je možno pokladať za vec súkromnú, v dôsledku čoho postup prosebníkov, že s obídením zákonných cirkevných medzítok opovážili sa prosbopis zostaviť a jeho nezákonným odovzdaním postaviť sa proti usneseniam cirkvi a jej zákonnej vrchnosti, môže konvent tým menej schváliť, že nemôže dovoliť, aby slovenské záujmy boli smešované s vecami evanjelickej cirkvi, a na cirkev, stojacu pod ochranou uhorských zákonov, bolo tak vrhnuté podozrenie, ako by sa stotožňovala s týmito protimaďarskými počinmi. Konvent popiera tiež opodstatnenosť tohoto kroku. Na minulom gen. konvente došlo k vzájomnému smiereniu, takže bolo odôvodnené očakávanie, že nápady proti národnému jazyku prestanú. Od tej doby cirkevné sbory nedopustily sa ničoho, čo by bolo mohlo popudiť prosebníkov k tomuto kroku. Útoky a upodozrievania v tlači a v novinách bolo možno zavrátiť zasa podobným spôsobom alebo predniesť skutočné urážky a omeďzenia v právach dištriktuálnemu alebo generálnemu konventu cieľom nápravy. Prosbopis vraj nie je ďalej oprávnený hovoriť ani v mene všetkých slovenských kňazov a neobracia sa na panovníka len cieľom ospravedlnenia sa z upodozrievaní z nevery, ale obsahuje také požiadavky, vybavenie ktorých patrí na gen. konvent, ba stavia sa dokonca proti veciam, na gen. konventoch už vybaveným, čím ohrozuje vnútornú samosprávu cirkevnú, zaručenú 26. z. čl. z r. 1791. Prosebníci zabudli vraj tiež na to základné pravidlo, že každá cirkev môže len tak očakávať ochranu od štátu, ak sa nestavia proti jeho zákonom a proti jeho existenčným záujmom, keď svoj prosbopis namierili proti smeru a duchu zákonov, ako aj proti želaniam celej krajiny.

¹⁵³) Pri výklade Seberíniho, že nemohli sa predsa obrátiť na predsedníctvo gen konventu, na ktoré sa najviac ponosovali, agardský farár *Fabó* napr. dal sa strhnúť tak ďaleko, že vykrikoval, že keby to bolo v jeho moci, dal by oboch superintendentov sosaď. *Fabó* bol z prezídia zahriaknutý dištr. dozorcóm A. *Prónaym*.

Na gen. konvent sú podobným spôsobom odkázané aj prosbopis báčsky spolu so Stehlovým listom Kossuthovi ako pomôcky, použiteľné pri vyšetrovaní. Žiadosť Stehlova o latinské zápisnice označuje sa pri tom za protizákonnú. Výbor, vyslaný gen. konventom, má rozprestrieť svoje vyšetrovanie i na opakujúce sa slovenské ponosy na národnostný útlak, ale i na ponosy s protivnej strany na panslavizmus, aby tak na jednej strane prestaly ponosy a aby prípadní vinníci na strane druhej boli podľa výsledku vyšetrovania potrestaní. Podobne briske odmietavý postoj zaujíma banský konvent aj vo veci osobitného podania báčsko-sriemského seniora Stehlu, v ktorom sa stavia proti maďarizácii ako prameňu a príčine všetkých nesvárov v cirkvi a za zpäťvedenie latiny ako jedinej odpomoci v tomto smere. Cirkev evanjelická — hovorí vo svojom podaní Stehlo — skladá sa zo Slovákov, Maďarov a Nemcov, vo všetkom rovnoprávných. Nikaké výsady tej-ktorej národnosti nemôžu byť preto trpené. Výsada, ktorú si nárokujú v cirkvi Maďari, protiví sa nielen modernej zásade rovnosti, ale i Kristovmu príkazu, a nemohla preto nevyvolať mohutný odpor a vnútornú vojnu v cirkvi natoľko, že utlačená stránka bola nútená utiekať sa o ochranu k panovníkovi. Aké nebezpečné je vnucovať niekomu cudziu reč, ukazujú smutné prípadnosti záhrebské. Výlučné maďarské zápisnice v cirkevných sboroch sú pohoršením (scandalum) a nespravodlivosťou voči Nemaďarom. Odvolávanie sa na posledný zákon neobstojí. Zákon tento predpisuje cirkvi len maďarský styk s úradmi a maďarské matriky, nemôže sa však vzťahovať, ako to ukazuje ináč aj príklad cirkvi katolíckej, na vnútornú jej správu. Návrat k predošlému stavu je potrebný, bo inak Slováci a Nemci prestanú chodiť na maďarské konventy, ale prestanú na ne aj pripievať.

Konvent vo svojom usnesení, odvolávajúc sa na to, že nie je možno strpieť, aby podriadený člen s výsmechom a s opovržením hovoril o uzavretíach konventu a odoprel im poslušnosť, najmä ak tento člen je hlavou celej korporácie, ktorej by mal byť dobrým príkladom i v plnení zákonov a vyšších nariadení, vyslovuje Stehlovi, ktorý nazval maďarské zápisnice pohoršením a aj inak svojimi protinárodnými zámermi a hrozbami vraj urazil konvent, svoje zazlenie a nakladá superintendantovi, aby ho prísne pokarhal a napomenul ctíť si a zachovávať zákony a vyššie nariadenia. Prísnejší návrh Kossuthov, Benyovszkého a i., aby proti Stehlovi bola začatá fiškálna akcia, bol odmietnutý len na priame zakročenie predsedu b. Alberta Prónayho a na jeho poukaz na to, že takýto postup by bol najlepším ospravedlnením viedenského prosbopisu.¹⁵⁴

Generálny konvent, zasadajúci v dňoch 15. a n. júla, stál už úplne pod vplyvom nálady a animozity, vytvorenej zprávami o priebehu dištriktuálneho konventu banského, uverejnenými

¹⁵⁴) K priebehu konventu banského dištriktu porovn. D., č. 99, 100 a 102.

v Pesti Hirlape práve deň predtým. Týmto zprávam (ako aj predchodiacej, známej nám už agitácii toho istého časopisu), najmä však osobnej agitácii, predchádzajúcej generálny konvent, treba pripísať, že priebeh generálneho konventu, hoc vo veci samotnej sledoval v podstate vo všetkom smernice, vytýčené konventom superintendencie banskej (v čom tiež možno nepochybne rozpoznať ruky tých istých organizátorov), bol ďaleko búrlivejší než konvent banský, a to predovšetkým zásluhou sohnaných ta nepatriacich živlov, ktoré sa neobmedzily na náležitú im úlohu pozorovateľov, obvyklú i pri verejnosti evanjelických konventov, ale svojím násilným a hrubým zasahovaním do rokovania samého strhly vlastnú rozhodujúcu moc na seba. Niekoľko sto jurátov a juristov (z nich viac ako tretina iného vierovyznania) naplnilo zasadaciu sieň konventu už pred jeho počiatkom tak, že vyslanci duchovného stavu len s ťažkosťou sa mohli predrať na svoje miesta. Pripravený útok začal hneď po otvorení konventu Kossuth, prerušiac netrpezlivo dokonca obvyklé prečítanie zápisnice minuloročného konventu. Kossuth predstavil krok viedenskej deputácie slovenskej ako protivný nielen zákonu a maďarskej národnosti, ale i duchu protestantizmu a škodlivý nezávislosti evanjelickej cirkvi. Ak vraj evanjelickí Slováci majú nejaké ponosy, nech ich predložia na svojich seniorálnych, dištriktuálnych a generálnych konventoch a nech nechodia s nimi priamo do Viedne. Takýto krok nie je len nepriateľský voči maďarskej národnosti, ale i zrada protestantizmu. Maďarom ide vraj o bytie alebo nebytie. Shromaždení juráti výdatne pomáhali Kossuthovi svojimi hromovitými éljenmi pri každom vzletnejšom mieste jeho reči. Po Kossuthovi povstáva Pulszky, ktorý sa pozastavuje najmä nad tým, že sa deputácia obrátila na vládu iného, cudzieho vierovyznania. Karol Szentiványi, ako už aj pred ním Kossuth, vyčítal, že prosbopis bol podaný bez vedomia generálneho konventu, ba dokonca bez vedomia svetského stavu. Pulszky spomínal aj Kollárovu minuloročnú cestu do Itálie, najmä jeho precestovanie Chorvátskom a jeho záhrebské privítanie, hodnotiac ho ako protimaďarský čin.

Po týchto útokoch povstáva Jozeffy a vykladá vznik rekurzu pokojne a mierne. Porušenie prímeria po minuloročnom konvente Maďarmi (známe nám už hlavné prípady v tomto smere), nedôveru Slovákov voči generálnemu konventu, ktorý na svojom minuloročnom zasadnutí schválil maďarizačné činy Zayove, listovný vznik prosbopisu, jeho stručný obsah na dôkaz jeho nezávadnosti. Dokazuje tiež, že žiadatelia nemohli sa obrátiť so svojimi ponosami na generálny konvent, na ktorý sa v podstate žalovali a ku ktorému, ako i k jeho predsedovi, stratili, pre jeho minuloročný postup, všetku dôveru.

V ďalšom zdôrazňuje Jozeffy, že prosbopis neobracia sa proti zákonu o maďarskej reči úradnej, ktorému sa podrobíť pokladajú aj Slováci za svoju povinnosť, ani proti maďarskej ná-

rodnosti, ale len proti maďarským prepiatcom a na obranu svojich najsvätejších prirodzených, ľudských práv a na ochranu svojej neoprávnene napádanej občianskej cti. Nemôže byť vraj tiež na škodu maďarskej reči, keď sa vedľa nej bude pestovať i jazyk slovenský. Poukazuje tiež na mnohé smutné zjavy a následky, plynúce z násilného uvádzania maďarčiny do bohoslužieb (niektoré krikľavé prípady uvádza i jednotlivo) a správne dôvodí, že takéto počínanie je proti duchu protestantizmu a proti slobode evanjelickej cirkvi. Nakoniec bráni právo Slovákov, obrátiť sa s ponosami na svojho panovníka. Bráni tiež i Kollára proti nápadom Pulszkého, zdôrazňujúc, že ani vec Kollárova, ani vec viedenskej deputácie na generálny konvent nepatrí. Ponosy slovenské sú už u panovníka, treba teda vyčkať jeho rozhodnutie.

Na Jozeffyho vyrútil sa znovu Kossuth, ktorý, odvolávajúc sa na Jozeffyho nedôveru voči generálnemu konventu a na jeho starobu, žiada ho dokonca, aby sa vzdal svojho úradu, bo vraj ani generálny konvent nemá viac dôvery v neho. Kossuth aj inak dotýkal sa osoby Jozeffyho spôsobom veľmi urážlivým, pričom mnohí z pomedzi sfanatizovaných jurátov revali na Jozeffyho: ki vele (von s ním), iní zasa ho vyzývali, aby sa vzdal atp. Záverom Kossuth žiada za všeobecného súhlasu poslucháčstva a členov konventu vyslať vyšetrojúci výbor, ktorý v prípade potreby by sa mohol premeniť aj na cirkevný súd. Z poslucháčstva mnohí nie sú ani s týmto návrhom spokojní. Najlepšie by vraj bolo — hovoria medzi sebou — niektorých z vinníkov obesiť, ostatní by potom boli ticho.

Potom začína hovoriť — na vyzvanie — sám Kollár. Na rozdiel od Jozeffyho smelo a ohnivo. Najprv zaujíma stanovisko k osočovaniam Pulszkého, ktoré vyhlasuje za fabule a klebety na tak dlho, kým ich Pulszky nedokáže svedectvami. Potom vysvetľuje pravý popud (cestu na svadbu známeho do Štýrska) a skutočný priebeh svojej cesty, najmä svojho uvítania v Záhrebe. Pulszky v tej istej dobe cestoval vraj po Európe, a nikto zo Slovanov sa nad tým nepozastavil. Pokiaľ ide o viedenskú deputáciu a jej prosbopis, tu Kollár zastáva tiež stanovisko, že táto vec nepatrí na generálny konvent ani vecne, ani formálne. Okrem historického vysvetlenia, daného superintendentami, Slováci nie sú generálnemu konventu ničím viac podľní. Národnosť, jazyk, ponosy proti urážkam maďarských novinárov, žiadost' o cenzora ako veci svetské, nepatria pred konvent. Po stránke formálnej vec nepatrí na konvent, keďže už bola predložená najvyššiemu fóru, panovníkovi, rozhodnutiu ktorého nesmie konvent predbiehať. Panovník je podľa názoru Kollárovho najvyšší biskup evanjelickej cirkvi vo svetských dôležitostiach. Obrátiť sa na neho nemôže byť teda zločinom ani zradou na cirkvi a náboženstve. Aj múdrosť radí, aby sa konvent do veci už teraz nemiešal, keďže by sa mohlo ľahko prihodiť, že panovník by vyniesol iný rozsudok, ako konvent. Prečo sa Slováci neobrátili so svojimi pono-

sami na gen. konvent, nie je vraj ťažko uhádnuť. Nemali k nemu dôveru. A dôvera, práve tak ako láska, nedá sa vynútiť. Generálne konventy sú len dobrovoľné schôdze, cieľom spoločných porád, a nie nejaké synody, konzistóriá alebo dokonca súdne fóra, keďže nie sú panovníkom potvrdené. Zákon pozná v Uhorsku len superintendentov ako jediných predstavených cirkvi. Prosebníci nie sú v pomere ku generálnemu konventu subordinovaní, ale koordinovaní. Slováci majú tie isté práva ako Maďari, ktoré si vindikujú aj v ohľade rečovom. Vo svojom prosbopise žiadali ináče len to, čo majú v Uhorsku dokonca i Židia. Ak sa bude na konvente ešte ďalej hovoriť o vyšetrovaní, fiškálnej akcii alebo inom treste, Slováci sa viac na takýchto generálnych konventoch nezúčastnia, ale ani ich uzavretia neuznajú.

Po Kollárovej smelej reči, prerušovanej jurátmí (pri mieste, kde hájil práva panovníkove v rámci evanjelickej cirkvi, dostalo sa mu dokonca výkriku: ki vele), nastala v konvente pravá trmavrma. Najmä hrozivé zakončenie Kollárovo, ako aj popieranie príslušnosti a legálnosti konventu vyšinulo protivnú stránku natoľko z miery, že v snahe podvrátiť Kollárove vývody, hovoria piate cez deviate a spomínajú veci s predmetom úplne nesúvisiace, upadajúc do vychodených koľají politického rečnenia na stoličných shromaždeniach.

Tak jeden z rečníkov zamiešal do svojej reči i priemyselné družstvo, ba i problém daňový a iné politické otázky v snahe dokázať, že priemysel a obchod len vtedy skvitne v Uhorsku a dane budú musieť zemäni len vtedy platiť, ak sa všetci obyvatelia krajiny pomaďarčia. Pracovitosť a slovenský jazyk sú vraj nesúrodé pojmy, za slovenským jazykom nasleduje vraj knuta. Iný zasa popiera dokonca ešte i kráľovo právo najvyššieho dozoru v cirkvi. Kráľ je vraj voči cirkvi moc úplne cudzia, takže Slováci, obrátia sa na neho, prehrešili sa proti nezávislosti cirkvi a zradili protestantizmus.

Na vecnejšiu a súvislejšiu obranu sa vzamáha jedine Kossuth, ktorý reagujúc na vývody Kollárove o rovnakých právach Slovákov s Maďarmi, pýta sa medzi iným posmešne, či je vlast a krajina, a snaží sa známymi nám už sofizmatami dokázať, že panslavizmus je jestvujúca skutočnosť (v Národných novinách ilýrskych je vraj rubrika: Všeslovanstvo), že slovanský jazyk nie je vhodný na slobodu, že niet ani jedného slobodného národa slovanského atp. Kollár nech si vraj píše básne a dejiny, koľko sa mu len páči, ale nech vraj neprofanizuje Kossuthovu cirkev šírením slovenského slova a nech nemieša záujmy Slovanstva so záujmami cirkvi protestantskej. Snaží sa tiež dokázať, že konvent je skutočná jurisdikcia a že má právo protestantov súdiť. V tomto duchu hovorili (predtým i potom) na konvente ešte viacerí. Opakovanie Zayho filiácií o súvise pokroku a blaha krajiny a protestantizmu s maďarčinou, o nebezpečenstve panslavizmu pre všetky tieto vyššie záujmy, o potrebe získať a udržať si sympatie

zákonodarstva podporovaním maďarizačných snáh, o nesúlade prílišného záujmu o slovenskú reč s vyhlásenými zásadami sne-mu atp. je bežnou stravou rečníkov. Opätovne sa tiež zdôrazňuje, že po smiere na minuloročnom konvente nestal sa so strany cirkevných sborov a orgánov nijaký taký krok, ktorý by oprávňoval viedenský slovenský počin. Na útoky v tlači bolo treba odpovedať v tlači atp.

Seberíni, reagujúc na niektoré výčitky svetských, že duchovenstvo sa snaží v cirkvi o nadvládu, poznamenáva, akosi doplnkom k reči Kollárovej, že práve duchovenstvo má viac príčin ponosovať sa na caesaropapizmus, aristokrato- a advocato-politarchiu v cirkvi, než živel svetský na dajakú hierarchiu. Pričom spolu s Jozeffym poukazuje na to, že v konventoch nerozhodujú vyslanci seniorátov a dištriktov, ale mladí, zväčša neskúsení ľudia, sišli sa na konvent úplne náhodne a prehlasujúci všetko svojím krikom a hlukom. So strany slovenskej nikto, okrem už spomenutých, sa viac slovenskej veci rozhodne nezastal. Väčšina ostatných slovenských členov konventu (len duchovného stavu, keďže zo svetských sa neohlásil vôbec nikto) snaží sa priviesť vec na smierlivú koľaj, v čom im pomáhajú aj niektorí umiernennejší Maďari, ako je napr. temešský gróf a hl. župan František Tihanyi, banský dištriktuálny dozorca b. Albert Prónay a iní.

Po týchto vzájomných nápadoch a obranách notár konventu L. Fűredy, pýta sa predsedu, čo má napísať do zápisnice ako uzavretie. Zay nedáva nijakú odpoveď. Zato povstáva Kossuth, ktorý, nedbajúc protestu superintendentov, diktuje zapisovateľovi usnesenie, v smysle ktorého má byť vyslaný osobitný výbor, ktorý má veci prísne vyšetriť, posúdiť a výsledok predložiť najbližšiemu generálnemu konventu.

So zápisnicou však, sostavenou Fűredym a čítanou na druhý deň v konvente, Kossuth nebol spokojný. Bola mu primiera. (Fűredy patrila k staršej generácii, ktorá si vyššie cenila náboženstvo a záujmy cirkevné ako pomýlený nacionalizmus a patriotizmus a v mnohom, uvedomelý ináč aj národne, bol na strane utlačovaných Slovákov.) Prudko vstal a vyhlásil, že vo svojom živote nepočul ešte biednejšej zápisnice, a ponúkol sa, že sostaví zápisnicu sám. Predseda i tu ná mlčal a tak sa stal Kossuth — ako výtižne poznamenáva zpráva v záhrebských nemeckých novinách — žalobcom, sudcom i zapisovateľom v jednej osobe. O pol hodiny na to prečítal Kossuth svoj nový zápis, ktorý s niektorými nepatrnými zmenami bol prijatý jurátskym „éljen“ a „maradjon“.

Zápis Kossuthov nie je nič iného než štylisticky upravené a rozvedené usnesenie dištrikt. konventu banského. Shoda, ktorá snáď dostatočne ukazuje na pôvodcovstvo alebo aspoň inšpirátorstvo Kossuthovo i pri tomto pôvodnom uzavretí. (Kossuth bol prítomný i na banskom konvente.) Zápis predovšetkým konštatuje, že superintendenti a kňazi, ktorí prosbopis podpísali a odovzdali, tým, že obišli orgány, jedine oprávnené zastupovať

cirkev a predložili prosbopis, ktorý ani podľa svojej formy, ani podľa svojho obsahu nie je možno pokladať za vec súkromnú, zostavený nie zákonným spôsobom a na zákonomnom rokovacom mieste, deputáciou, zostavenou a vyslanou podobným nezákonným spôsobom, vláde, rozhodne narušili ústrojnosť cirkvi. Ich počín nie je možno uviesť v shodu so samosprávou a samostatnosťou cirkvi, preto generálny konvent vyslovuje tu zápisnične svoj protest a zazlenie.

Generálny konvent, oduševnený i naďalej tými istými zásadami, ktoré ho viedly pri zákonných usneseniach v prospech maďarčiny, nemôže pripustiť, aby určité rečové záujmy, neshodujúce sa so záujmami cirkvi, boli smešované so záležitosťami evanjelickej cirkvi, a aby cirkev, stojaca pod ochranou uhorských zákonov, bola stotožňovaná s pohybmi, smerujúcimi proti maďarskej národnosti, a uznávajúc potrebu štátnej ochrany, najmä v prítomných časoch, pokladá za svoju povinnosť nielen sa osvedčiť voči vlasti, že tieto pohyby nemožno pripisovať uhorskej evanjelickej cirkvi ako celku, ale aj vyslať výbor, ktorý má vysvetliť pôvod i vznik, podstatu i celý ráz týchto i všetkých s nimi príbuzných pohybov a o výsledku svojej činnosti podať čím skôr zprávu cieľom ďalšieho zákonného pokračovania.

Výbor má súčasne dôkladne vyšetriť i všetky ponosy na rečový útlak a výsledok predložiť, aby generálny konvent v záujme vzájomného smieru a bratskej lásky podľa výsledku mohol zaradiť alebo nariadiť nápravu, respektíve vysvetlením skutočného stavu tam, kde ponosa je len zdanlivá, prispieť k jej vybaveniu. Za predsedu sa vymenúva temešský gróf a hlavný župan František Tihanyi, za členov 4—5 svetských a toľkože duchovných osôb za každú superintendenciu. Vo výbore sú i Kossuth, Pulszky, Szentiványi, Benyovszky, Bajcsy a iní výslovne zaujatí činitelia maďarskí, kým so strany slovenskej dostali sa tu sotva dvaja-traja miernejší (Ján Melcer, Pavol Sloboda, Samuel Reiss a Ján Roy).

Výbor sa na žiadosť vyslancov banského dištriktu zmocňuje rozšíriť svoje vyšetrovanie i na báčsky prosbopis, kým vo veci Stehlovho podania na dištriktuálny konvent pokladá sa za dostatočný zákrok tohoto konventu.¹⁵⁵

Celý ráz konventu počas rokovania o viedenskej deputácii, trvajúceho celý prvý deň zasadnutia až do pol tretej poobede, podobal sa viac stoličnej kongregácii než cirkevnému snemu. Nehovorilo sa tam o cirkvi a náboženstve, ale len o maďarskej reči a národnosti. Maďarská reč a národnosť — vyjadrenie s maďarskej strany — je vraj teraz najvyššia viera a cirkev.¹⁵⁶

¹⁵⁵) No konvente boly síce podané i konkrétnejšie návrhy proti účastníkom vied. podujatia (synom podpisovateľov nemá byť dané nijaké beneficium ani štipendium), konvent však tieto návrhy neprijal. (*Joseffy Kollárovi* 6. III. 1843 v M. S.).

¹⁵⁶) K priebehu gen. konventu porovn. zápisnicu a zprávy v novinách. (D., č. 101.) Tiež *Stehlove* a *Joseffyho* podania *Metternichovi* (D., č. 102, 105) a

Tento svetský ráz konventu, nedôstojnosť pokračovania vôbec a najmä voči kňazstvu a jeho priame potupovanie znechutily aj niektorých šľachetnejšie smýšľajúcich Maďarov. Tak sám predseda výboru Tihanyi odchodí z konventu v polovici rokovania, keď jeho návrh na smier nie je prijatý. Banský dištriktuálny dozorca b. Albert Prónay sa verejne osvedčil v tom smysle, že duch terajších konventov najlepšie ospravedľňuje viedenský prosbopis. On sám vraj radšej chce byť medzi utláčanými než medzi utlačiteľmi. Fűredy sa vzdáva (na konci tretieho zasadnutia) svojho úradu.

Tým väčšie bolo, pravda, rozhorčenie a roztrpčenie na strane slovenskej, kde mnohí význační činitelia (napr. Jozeffy, Seberíni, Kollár) odchodia z konventu s predsavzatím nikdy viac sa ta nevrátiť. Jozeffy nechcel prísť už ani na zasadnutie, konané druhého dňa, a mal už pripravené osvedčenie, v ktorom vysvetľuje dôvody svojho odchodu (nezriadenosť a neporiadok konventu, zaberanie sa viac rečovými ako cirkevnými vecami, pohanenie jeho osoby a úradu, ponechané predsedníctvom bez pozornáky) a oznamuje, že do konventov viac nepríde, kým nenastane v uvedených smeroch náprava, nakoniec však od tohoto kroku predsa len upúšťa a účastní sa ďalších rokovaní, ba prijíma dokonca aj členstvo v deputácii na preskúmanie uhrovského elaborátu.¹⁵⁷ Zdá sa, že od tohoto rozhodného kroku zadržal Jozeffyho váhavejší a bojácejší Seberíni, v ktorom smere mohla pôsobiť i Fűredy a jeho mierna zápisnica.¹⁵⁸

Z ostatných usnesení generálneho konventu z r. 1842 nás môže zaujímať ešte vec únie a vec uhrovského študijného plánu. V prvej na návrh deputácie vysiela sa podvýbor cieľom vypracovania návrhov na prípravu únie a odporúča sa jednotlivým superintendenciám, aby cieľom podpory veci zvolili si tiež stále výbory. Superintendenciám a seniórátom sa zasiela elaborát spoločného gen. výboru (1. a 2. VII.), dôvodiaci, že únia (zo slobodnej vôle, bez akéhokoľvek nútenia a dogmatických hádok ako výsledok času, poučovania a pokroku) je žiadúca a je možná a treba sa len radiť o tom, aké sú vhodné prostriedky na jej uskutočnenie. Mienky majú byť poslané gen. výboru. V elaboráte výboru sa superintendenciám odporúčajú kroky, možné okamžite (poučovania ľudu o nepatrných rozdieloch medzi dvoma viero-vyznaniami), kým spôsoby, vyžadujúce času, vypracuje podvýbor, vyslaný samým gen. výborom¹⁵⁹. Uhrovský učebný plán bol pre-

Kossuthovu red. pozn. v D., č. 120. Ďalej Hojč: Apologie, str. 120 n. Štúr: Die Beschwerden, 26 n. a i. brošurkové a korešpondenčné drobnosti, najmä list Jozeffyho Muňaymu (3. I. 1843) a i.

¹⁵⁷⁾ Osvedčenie Jozeffyho vid' v Štúr: Beschwerden, 33—34. O tom, že nebolo podané, zápisnicu g. k. a list Kollárov Jozeffymu zo dňa 26. VII. v S. N. M. (A. H., III/1, č. 6.)

¹⁵⁸⁾ Aspoň Kollár vo sv. cit. liste vyčíta Seberínimu, že pokazil slov. vec.

¹⁵⁹⁾ Porovn. záp. gen. konventu, ďalej zápisnicu gen. spol. výboru v a. dištriktu podunajského (spisy dištr. konventu 22. II. 1843) a zprávu o jeho schôdzi v Agr. polit. Zeitung, 1842, č. 63.

skúmaný osobitnou komisiou, vyslanou generálnym konventom, a po niektorých zmenách prijatý ako záväzná norma pre všetky školy, podporované akýmkoľvek spôsobom ústrednou cirkevnou pokladnicou alebo generálnym konventom, pod stratu práva verejnosti. Norma má byť zavedená postupne behom 7 rokov všade.

Z pripomienok a požiadaviek slovenských seniorátov vo veci slovenčiny, odkázaných na gen. konvent¹⁶⁰, najmä z elaborátu seniorátu zvolenského, ktorý vychodí v Prot. egyházi és iskolai lapé práve v deň pred konventom (14. VII.), dokonca s odporúčajúcou poznámkou redaktorovou, uskutočnilo sa veľmi málo, vlastne nič. Iba v prvej triede gramatickej dodáva sa pri vyučovaní (maďarskom), že vysvetlivky pre maďarčiny neznalých majú byť dané aj v reči materinskej.¹⁶¹

18. PO BURKE.

Prvý dojem, ktorý zanechal v slovenských jeho účastníkoch generálny konvent z r. 1842, nebol najlepší. Jeho výsledok bol tak ďaleko od všetkých predchádzajúcich očakávaní, opierajúcich sa o nádeje na Viedeň, ba im priam protichodný, priebeh konventu samého tak búrlivý a voči Slovákom tak bezohľadný, že nie div, že hlavnejší ich vodcovia, najmä Kollár a Jozeffy ešte niekoľko dní po konvente nemôžu sa spamätať z ohúrenia a z rozladenia, ktoré konvent v nich zanechal. Scény z konventu predstavujú sa im znova a znova pred oči spolu, ako to už obyčajne býva, s výčitkami, že jedno alebo druhé bolo by dobre bývalo inak, lepšie alebo ostrejšie povedať, mnohé veci dodať atp. Jozeffy ľutuje najmä, že nepostupoval ostrejšie voči gen. inšpektorovi Zaymu.¹⁶²

S miernym postupom Jozeffyho a väčšiny slovenských členov konventu je, aspoň dodatočne, značná nespokojnosť v okolí Kollárovom, kde sa ľutuje, že Slováci neodpovedali na maďarské útoky protiútokmi, obrátiac proti nim ich vlastné argumenty. Mali

¹⁶⁰) Dištr. konventom podunajským napr. s odôvodnením, že dištrikt vec už vybavil vo svojom zasadnutí 31. VIII. 1841, hoc plán podľa neskoršieho usnesenia gen. konventu mal byť daný seniorátom na vyjadrenie. Pripomienky potiského konventu (22. V.) porovn. v PH, 1842, str. 461.

¹⁶¹) Porovn. zápisnicu gen. konventu a *Hojč: Apologie*, str. 55. Oproti elaborátu uhrovskému boly však porobené niektoré zmeny už predtým. Tak napr. predpis o maď. pomenovaní predmetov v školách ľudových bol doplnený tak, že i pri gramatike reči materinskej má sa postupovať porovnávčím spôsobom s maďarčinou. Prijatý plán bol potom vytlačený (A magyarhoni ág. hitv. evangélikusok iskolai rendszere, Pešť, 1842) a rozoslaný po školách.

¹⁶²) Porovn. jeho listy *Kollárovi* zo dňa 29. VII. a z 24. VIII. (M. S.). *Kollár Jozeffymu*: „Mně ještě v hlavě hučí od konventův.“ (19. VII.) *Jozeffy Kollárovi* 29. VII.: „I ja sem se za několik dní nemohl te mrzutosti pozbaviti, která mne z conventu sprovazela.“ A 24. VIII.: „Nekolik dní nemohel sem sobe z hlavy vyraziti všechny ty neslušné a nezbedné křiky, to neslušne naproti nám se chování našich odpurců,“ ... Porovn. aj žaloby *Jozeffyho O. Kálnického* v SMS, XI—XII, 187 v denníku *Kálnického*, uverejneného tam *Ormisom*.

sa vraj Maďarov opýtať navzájom, prečo oni miešajú záujmy maďarizmu s protestantizmom, prečo profanizujú evanjelickú cirkev, ktorá je práve tak slovenská ako maďarská, šírením maďarizmu. Na vystatovanie sa so spojitosťou maďarčiny a slobody bolo vraj treba odpovedať, že ak maďarská sloboda len v tom záleží, že netrpí vedľa seba iného národa a iného jazyka, slovenská reč je vhodná na ďaleko dôstojnejšiu slobodu. Sú vraj i slobodné slovanské národy, i keď sa so svojou slobodou toľme nerozhadzujú atp. Kossutha bolo vraj treba sa spýtať, akým právom je nadvláda v Uhorsku pri Maďaroch a aká je to nadvláda? Sú len Maďari páni krajiny a ostatní sú len želiari vo svojej vlastnej domovine? Podstate vseslovanstva Kossuth vraj nerozumie. Bolo by mu vraj bývalo treba odpovedať jeho vlastným dôvodom, že práve tak, ako škovránok nie je vinný za to, že slnko vyšlo, ani uhorskí Slováci nie sú vinní za to, že všetkým národom slovanským vyšlo slnko národnej osvety, ktoré tak veľmi uráža oči maďarizátorov.¹⁶³

Dodatočne ľutuje sa najmä to, že Jozeffy neuskutočnil svoj prvotný úmysel a nepodal pripravenú už svoju deklaráciu a neodišiel hneď na druhý deň z konventu.¹⁶⁴

Onedlho však nastáva i tu uspokojenie nad porážkou. Vedúci činitelia sa právom utešujú, že víťazstvo Maďarov nie je víťazstvom pravdy, ale prevládnutím väčšiny, že proti tejto väčšine a jej zaujatosti nič by neboly pomáhaly ani seba lepšie argumenty. Čo je však najdôležitejšie, je to, že ani táto pohroma neznechutila Slovákov, predovšetkým ich vynikajúcejších vodcov, natoľko, že by boli zanechali ďalšiu obranu slovenských národných záujmov. Povedomie, že bránili vec spravodlivú, že konali len svoju povinnosť, povinnosť svojho svedomia i svojho úradu, a že za utlačený slovenský národ je treba aj trpieť a znášať rozličné príkoria, dodáva im sily a odhodlanosti k ďalšiemu boju.¹⁶⁵

Najväčšou starosťou zúčastnených je, ako sa majú zachovať voči vyslanému konventuálnemu výboru a aké kroky majú prípadne podujat na svoju obranu proti nemu. Známy priaznivec a poradca Kollárov Lišovíni radí hneď po konvente, aby proti akémukoľvek vyšetrovaniu slávnostne protestovali ako nezákonnému, neobvyklému, ba neslýchanému. Vyšetrovací výbor bol vraj vyslaný samými politikmi proti duchovnému stavu. Kňazi — tak sa dôvodí ďalej — nemôžu mať vraj nijakého práva ani hlasu proti svojim predstaveným superintendentom.

Druhá rada Lišovíniho záleží v tom, aby superintendenti na budúci generálny konvent ani sami nešli, ani neposielali duchovných vyslancov, zápisnice dištriktuálnych konventov aby však posielali priamo (s obídenním gen. inšpektora) kr. miestodržiteľ-

¹⁶³ Porovn. článok v pešt. Sërbskych Novinách (D. č. 101b), ktorého informátorom, ak nie priam autorom je pdb. sám Kollár.

¹⁶⁴ Porovn. Kollárov list Jozeffymu zo dňa 26. VII. (A. H., III./1. č. 6.)

¹⁶⁵ Porovn. cit. už zprávu o konvente v Sërbskych Novinách a list Jozeffyho Kollárovi zo dňa 29. VII. a 24. VIII. v M. S.

skej rade. Je to vraj jediný prostriedok na odstránenie Zayho. Ďalej radí Lišovíni, spolu s báčskym seniorom Stehlo, aby sa o priebehu konventu pódala zpráva Metternichovi a Kolovratovi do Viedne.¹⁶⁶

Vo veci protestácie shodli sa však dvaja zúčastnení superintendenti Jozeffy a Seberíni na Sliachi, kde sa Jozeffy v prvých troch týždňoch augusta liečil a kde ho vyhľadal v dôležitosti zpěvníkovej (porada o predmluve) aj Seberíni, na tom, že protestáciu podajú len v tom prípade, keby vyšetrovací výbor naskutku začal svoju činnosť. V slovenských kruhoch sa tiež všeobecne myslí, že výbor ostane len na papieri, najmä keď aj so strany maďarskej sa kde-tu predstavuje vec tak, že výbor je len zámienka, ktorá má umožniť odstránenie Kollára z Pešti. Inak je medzi nimi dohovor, že na prípadné vyzvanie výboru nebudú odpovedať. Podobne zamietli nadhodenú myšlienku podať na vládu nový rekurz. Zbytočne by to vraj len znova podráždilo verejnú, keď ešte ani rozčúlenie z prvej žiadosti sa neutišilo. Okrem toho od vlády, ktorá pred blížiacim sa snemom i tak nemôže podújať proti Maďarom nič závažnejšieho, ani veľa neočakávajú. Informovať však vládu pokladá Jozeffy za potrebné. Dal písať Kollárom Čaplovíčoví hneď po konvente a i sám sa chystá informovať priamo jak Metternicha, tak Kolovrata. Okrem toho sa dvaja spomínaní superintendenti dohovorili, že na budúci generálny konvent ani sami nepôjdu, iba ak by išlo o nejakú veľmi dôležitú vec, ani duchovných vyslancov nevyšlú, hoc Jozeffy si ani tu nesľubuje veľký úspech. Vyslancov vyšlú vraj svetskí členovia konventov. Súhlas medzi dvoma superintendentmi bol i v tom, že by bolo veľmi dobre podať v maďarských novinách osvedčenie a vysvetlenie verejnosti o viedenskej deputácii a jej prosbopise vzhľadom na to, že v tomto smere po krajine sú šírené mnohé nepravdivé a prepäté zprávy (napr. že Slováci chcú miesto maďarskej úradnú reč slovenskú atp.). Hneď aj požiadali Jozefa Melcera, autora známeho nám už Szózat, aby na základe rekurzu a jeho prílohy takúto obranu zostavil.¹⁶⁷ Malú odozvu a skôr nechuf vyvoláva i plán Ladislava Jesenského, kňaza v Kunovej Teplici, vydávať osobitný cirkevný časopis slovenský.¹⁶⁸

Zpomedzi týchto obranných počínov najdriev sa uskutočňuje informácia vlády, a to tým viac, že podľa mienky slovenskej, cirkev je blízka svojmu formálnemu rozkladu a zachrániť ju môže len vláda.¹⁶⁹ Po nepriamej informácii Kollárovej prostredníctvom

¹⁶⁶⁾ Porovn. listy Kollárove Jozeffymu zo dňa 19. a 26. VII. v A. H., III/1, č. 5 a 6.

¹⁶⁷⁾ Porovn. list Kollárov Jozeffymu zo dňa 26. VII. (A. H., III/1, č. 6 a Jozeffyho Kollárovi zo dňa 29. VII. a 24. VIII. (M. S.)

¹⁶⁸⁾ Porovn. list Kollárov Jozeffymu zo dňa 9. VIII. (A. H., III/1, č. 7: Károlyi nechce prevziať nakladateľstvo), Jozeffyho Kollárovi 31. VIII. a 6. X. (M. S.) Kollár odmietol ponúkané mu redaktorstvo, ale (pôvodne) dozor prijal. (A. Kálnický *Skultétymu* 10. VIII. 1842 v S. N. M.)

¹⁶⁹⁾ Porovn. zprávu v Agramer polit. Zeitung (D. č. 101d).

Čaplovičovým¹⁷⁰ priamo na Metternicha obracia sa Stehlo vo svojom podaní zo dňa 27. VII.,¹⁷¹ ku ktorému pripojuje aj svoje podanie na dištriktuálny konvent.¹⁷² Vo svojom podaní Stehlo stručne shrnuje postup konventov voči viedenskej deputácii, poukazuje na neprestávajúce útoky novín a podáva novú žalobu na konventy ako na hlavnú príčinu slovenských ponôš. Väčšina svetských členov týchto konventov sú prepíatí Maďari, šľachta je v celej krajine oddaná maďarizmu, a práve tieto svetské živly ovládajú konventy s potlačením duchovného živlu (pre jeho protimaďarskosť) a snažia sa zo všetkých síl cirkiev pomadžarčiť. Všetky prosby a námietky proti tomu sú bez účinku. Stehlo žiada Metternicha o vyprostredkovanie najvyššej ochrany a o zachovanie cirkevných i národných práv. Súčasne súri vybavenie podaného prosbopisu.

V ďalšom podaní zo dňa 18. VIII. zasiela Stehlo Metternichovi báčsko-sriemsky prosbopis, ktorý vraj následkom nedorozumenia nebol doputáciou svojho času predložený. Prosbopis podáva vraj zprávu o najnovších príkoriach, ktoré stihli slovenských evanjelikov a osvetľuje nálezite aj ich nemožné postavenie v krajine. Za najlepšie opravný prostriedok pokladá Stehlo dočasné zakázanie dištriktuálnych a generálnych konventov. Vykonať to bolo by vraj tým ľahšie, že superintendenti a seniory sa už aj tak osvedčili, že kým konventy nebudú usporiadané, nebudú ich navštevovať, ani duchovných vyslancov na ne vysielaf.¹⁷³

Predložený prosbopis je rozšírená pôvodná osnova prosbopisu báčskeho a nie teda prosbopis pôvodný, ako by z úvodu Stehlovho podania plynulo. Ukazuje to už dátum: 18. augusta. Dodatky a doplnky vzťahujú sa zväčša na posledné konventuálne udalosti, ktorú sú tu prednášané ako nový doklad útisku duchovného stavu v cirkvi. Naproti tomu niektoré prudkejšie miesta prosbopisu pôvodného sú zmiernené alebo vynechané.¹⁷⁴ Najväčší rozdiel medzi dvoma prosbopismi je však v konkrétnych požiadavkách, kde nový prosbopis k všeobecnej žiadosti prosbopisu pôvodného (slobodu užívať vlastnú reč, a ochrana pred nanucovaním maďarčiny aj vo vzťahoch neúradných) dodáva ešte šesť požiadaviek konkrétnych, zhruba shodných (i keď inak formulovaných) s požiadavkami prosbopisu hlavného. Nová je tu žiadosť o výsadu na národné noviny, naproti čomu je zase vynechaná žiadosť o slovenskú katedru na univerzite v Pešti. Ponechaná je tu i pôvodná žiadosť o prijímanie nemaďarských podaní

¹⁷⁰) Porovn. *Kollárove listy Jozeffymu* zo dňa 26. VII. a 9. VIII. 1842 (A. H., III/1. č. 6 a 7).

¹⁷¹) D. č. 102.

¹⁷²) D. č. 99.

¹⁷³) Porovn. D. č. 103b.

¹⁷⁴) Tak je vynechané miesto, že prepíatí maďarskí vlastníci chcú každého farára, ktorý nevie maďarsky, poslať na Sibír; že je nespravodlivé chcieť niekomu nanútiť miesto reči známej, reč neznámu; neuznávať potrebu rozličnosti reči a jej prirodzenosť, je proti božskému poriadku; definícia patriotizmu ku koncu prosbopisu a i.

úradmi, naproti čomu je vynechaná, respektíve do inej požiadavky (nepriamo) zahrnutá požiadavka o výchovu mládeže, najmä náboženskú, v materinskej reči. Žiadosť o zavrátanie osočovateľov sa tu zužuje na prosbu o ochranu pred útokmi maďarských novinárov, ale na druhej strane rozširuje sa na všetky nemaďarské národy. Žiadosť o ponechanie latiny v cirkevnom úradovaní dopĺňa sa (inak samozrejmom) slobodou užívať i vlastné reči materinské (v slove i písme) a niektorými požiadavkami ďalšími. Duchovnému stavu má byť v správe cirkvi prinavrátaný jeho bývalý náležitý vplyv, dezorganizované cirkevné konventy majú byť alebo rozpustené a správa cirkvi sverená superintendentom, alebo, spolu s generálnym dozorcóm gr. Zaym, napomenuté na poriadok, miernosť a spravodlivosť voči rozličným národnostiam v cirkvi.

Vcelku teda báčsky prosbopis zachováva niektoré odhodlanejšie požiadavky pôvodnej osnovy prosbopisu hlavného, ku ktorým ešte dodáva niektoré, nie menej smelé požiadavky ďalšie, plynúce zo situácie (žiadosť o zrušenie alebo disciplinovanie konventov). Najvýznamnejší rozdiel medzi dvoma prosbopismi je však vari predsa len v tom, že voči viac cirkevne-slovenskému (aspoň formálne) rázu prosbopisu hlavného, prosbopis báčsky hovorí i v mene všetkých Nemaďarov (Nemcov spomína i výslovne), ba i v mene ostatných cirkví, i keď svoj zreteľ prakticky zužuje predovšetkým na cirkev evanjelickú, a viac zdôrazňuje aj niektoré vzťahy mimocirkevné. Pôsobila tu pravdepodobne skúsenosť z gen. konventu, že omedzovanie pohybu na záležitosť čiste evanjelicko-cirkevnú v ničom nezmiernilo útočnosť protivníkov.¹⁷⁵

Metternichovi píše hneď po svojom návrate zo Sliacha (bol tam do 20. VIII.) i sám Jozeffy (25. VIII.), posmelený i zprávami Kollárovými, že vláda vraj ťažko nesie, že Maďari označili deputáciu za zradu vlasti, z čoho vraj mlčky nasleduje, že kráľ je nepriateľ Maďarov.¹⁷⁶ Jeho obavy, hovorí vo svojom podaní Jozeffy, že deputácia bude pre svoj počin prenasledovaná, sa splnily. V ďalšom líči Kossuthovu agitáciu v novinách pred konventom, priebeh konventu samého, pričom sa rozprestiera obširnejšie i na reprodukovanie slovenského stanoviska, zaujatého na konvente, a záverom dodáva niekoľko osobných reflexií, pohybujúcich sa zväčša tiež len v rámci jeho obhajoby na konvente. Každý má vraj slobodný prístup k panovníkovi, len duchovenstvu slovenského národa, prirodzené práva ktorého sú šliapané do blata, malo by to byť zakázané? Je možno dôveru k panovníkovi a vláde označiť za zločin? Utláčajú celý, takmer trojmiliónový národ, a národ tento by nemal mať právo utiekať sa o pomoc a ochranu k panovníkovi? Po spomienke spravodlivého chovania sa Prónayho a Tihanyiho dodáva v mohutnom závere: Po osem storočí

¹⁷⁵) Báčsky prosbopis vid' v D. č. 103.

¹⁷⁶) Kollár Jozeffymu zo dňa 9. VIII. 1842 (A. H., III/1, č. 7).

žijú v Uhorsku rozličné národy v mieri a za rovnakých povinností a práv, a len odkedy vznikla v niektorých prepíatých hlavách fixná idea, že Uhorsko len vtedy bude šťastné, ak bude maďarské, rastie nesvornosť a roztrpčenie. Blaho krajiny nezávisí predsa od jednoty rečovej. To dokazuje porovnanie Španielska, jednotného rečove i vierovyznansky, s rakúskou ríšou, skladajúcou sa z viacero národov. Nie jednôtaná reč, ale múdra a mierna vláda, podporujúca a zabezpečujúca vzdelanosť, blahobyť a právo poddaných, je strojcom blaha krajiny. Práve tak falošné je vraj dôvodenie o potrebe pomadžarčenia Uhorska ako ochrannej bašty proti ruskému nebezpečeniu. Žiadatelia sú presvedčení, že múdra vláda, tak ako vždy v minulosti, i v budúcnosti zažehná i toto nebezpečie. V prípade srážky s Ruskom ostatné národy Rakúska, verné svojej vláde od stáročí, by boly iste výdatnejšou posilou, než hŕstka Maďarov. Pod rúskou panslavizmu ide tu teda len o nízke upodozrievanie Slovanov. Konventy vraj znova dokázaly nesnášanlivosť Maďarov, ktorí upotrebujú všetky prostriedky, aby ukracovali Slovákov v ich prirodzených právach. Preto prosia i Slováci znova o najvyššiu ochranu.¹⁷⁷

Podobným spôsobom informuje Jozeffy i Kolovrata. Oboch prostredníctvom Čaploviča.¹⁷⁸

Tieto opätovné zákroky u Metternicha neostaly bez výsledku. Štátna konferencia zaoberá sa báčskou žiadosťou už koncom novembra. (Ostatné podania, rázu viac-menej súkromného, do úradného pojednávania pojaté neboly). Referent štátny radca Jüstel nepokladá síce všetky požiadavky za rovnako splniteľné. Tak napr. sotva by bolo vraj možno povoliť slovenské, maďarským protichodné národné noviny. Na druhej strane však, ak maďarizmus pracuje na vykynožení všetkých ostatných rečí v Uhorsku, ak sa slovenskému protestantskému duchovenstvu hrozí pre neznalosť maďarčiny odstránením z úradu, keď sa slovenským evanjelikom odopiera slovenské vyučovanie v náboženstve a slovenské bohoslúžby, keď svetskí maďarizátori môžu vniknúť do cirkevných konventov a profanizovať ich na maďarizačné ústavy a znemožniť všetok vplyv slovenského duchovného stavu, a to všetko prosbopis tvrdí: tak je to neprirodená krutosť, ktorá k ničomu dobrému nevedie a ktorá preto nemôže byť trpená. Jüstel navrhuje preto odstúpiť báčsky prosbopis uh. dv. kancelárovi, aby sa presvedčil o stave vecí a navrhol vhodný spôsob na primeraný zákrok. S návrhom súhlasí i Kolovrat i Metternich. Metternich však zostruje pôvodný návrh prípisu na uh. dv. kancelára v tom smysle, že panovníkovi veľmi záleží na poznaní pravého stavu vecí, preto zprávu o výsledku vyšetrenia, ako aj navrhované odpomocné zákroky, má kancelár predložiť v najkratšej

¹⁷⁷) Porovn. D. č. 105.

¹⁷⁸) Porovn. Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 31. X. 1842, kedy už má Jozeffy od Čaploviča aj zprávu, že obe podania boly odovzdané príslušným osobám.

možnej lehote. S dodatkom súhlasia aj arcikniežací členovia (arcikn. Karol a Ludvik) konferencie.

V tomto smysle ide potom (26. XI.) reskript na uh. dv. kancelára a prezidiálny prípis tohoto (1. XII.) na uhorského palatína arciknieža Jozefa. Dvorský kancelár upozorňuje pritom na predošlý, zaslaný mu už prosbopis hlavný, zmiernujúc súčasne netrzeplivý výraz reskriptu (v čase čo možno najkratšom) na úpravu, aby prosbopis bol čím skôr prejednaný a návrh na ďalšie zákroky predložený v dobe najkratšej.¹⁷⁹

Nové slovenské žaloby pohly teda vládu k zákroku o veľa energetickejšiemu, než sám prosbopis hlavný. Zásľuhu o to treba nepochybné pripísať predovšetkým vzrastu maďarskej útočnosti na generálnom konvente samom, ale aj protislovenským útokom ďalším, opakujúcim sa i po konvente, a to nielen po novinách, ale i v úradnej, ba dokonca i v spoločenskej sfére verejného života.

Zprávy o priebehu a výsledkoch generálneho konventu, uverejnené po novinách, vyvolaly novú vlnu útočnosti na viedenskú deputáciu a jej vodcov. Najmä zpráva záhrebských nemeckých novín,¹⁸⁰ uverejnená v preklade v Nemzeti Ujságu, vyvolala veľa zlej krvi. Už sám časopis v úvodných slovách veľmi ostro a neslušne vystupuje proti pôvodcovi (z náznakov vidno, že myslí na Kollára), ktorého žiada odstrániť z jeho úradu.¹⁸¹ I Világ vidí v zpráve nebezpečné poburovanie proti maďarskej národnosti a volá všetky strany do spoločnej borby proti tomuto nebezpečnému duchu. Volanie vinníka na zodpovednosť (myslí tiež na Kollára) ponecháva konventuálnemu vyšetrovaciemu výboru.¹⁸² V jednom z ďalších čísel časopisu bližšie neznáma šifra Sz. Gy. náznakmi za autora označuje Čaploviča, v ktorom vidí aj hlavného podnecovateľa viedenskej deputácie. Prameň nenávisťi Čaplovičovej vidí v tom, že sa mu nedostalo členstva maďarskej akadémie. Súčasne navrhuje, aby snem Čaploviča pozbavil zemanstva a dal ho vyhnať z krajiny.¹⁸³

Vedľa týchto viac-menej nezodpovedných výpadov jednotlivých korešpondentov zjavujú sa však v novinách i vážnejšie články (zväčša úvodníky), ktoré, keď i vážnejším tónom, prezrá-

¹⁷⁹⁾ Porovn. D. č. 103 c)—e).

¹⁸⁰⁾ D. č. 101d tu.

¹⁸¹⁾ D. č. 104.

¹⁸²⁾ Porovn. Világ, 1842, č. 66 zo dňa 17. VIII., str. 536.

¹⁸³⁾ Világ, 1842, č. 69 zo dňa 27. VIII., str. 564. Čaplovič na útok neodpovedá, ale žiada Rummyho, aby sa ho — oplátkou za jeho obranu — v časopise zastal v tom smysle, že okrem podpísaných vecí a Slawismu und Pseudomagyarismu nič iného proti Maďarom nikdy neuverejnil. Priamej účasti na prosbopise vraj nemá, iba snáď nepriamu, prostredníctvom svojich spisov. (Porovn. Čaplovičov list Rummymu zo dňa 5. IX. 1842 vo výťahu Rummyho korešpondencie v M. N. M.-K. v Bpešti, Quart. Germ. 1001, str. 112a—113b. Láskavý odpis p. dr. V. Jankoviča, za ktorý mu i tuná ďakujem.) Rummy sa však na obranu Čaploviča neodhodlal, alebo mu ju Világ neuverejnil. Kollár poslal Čaplovičovi svoje informácie o. 20. VII., autorstvo Čaplovičovo by teda bolo možné. Štylistická odchýlnosť by sa vysvetlila predlohou Kollárovou.

dzajú v podstate tie isté obavy pred slovanským nebezpečenstvom a tú istú snahu po maďarskej nadvláde a výlučnosti v Uhorsku. Vedúcu úlohu má i tuná Kossuth a jeho Pesti Hirlap. Najdôležitejším problémom Uhorska, opravdovým problémom hamletovským (byť alebo nebyť), je národnosť, s ktorým súvisia aj všetky problémy ostatné. „Najprvšou povinnosťou národa a naj-súrnejšou úlohou prítomnosti bude teda starať sa o to, aby určité snahy, s ktorých sme nedávno trochu poodhalili závoj, nevyvinuly sa v politickú stranu.“ V tejto vlasti všetko (pôda, ústava, dejiny) patria Maďarom, a iste by nikto nepochyboval o spravodlivosti požiadavky, aby ústavné práva na Nemaďarov boli rozšírené len za predpokladu, že sa stanú rečou, citom i politicky Maďarmi.¹⁸⁴

Národná samostatnosť maďarská je v záujme nielen maďarskom, ale i v záujme Európy, ba samej civilizácie. (Dôkaz je podávaný podobne ako u gr. Zayho, v shode s ktorým hovorí aj o ruskom a západoslovanskom panslavizme.) Ale všetky snahy maďarské v minulosti i v prítomnosti stroskotaly na úskalí, že Uhorsko nebolo a nie je jednotným národom. Zákonodarstvo teda vypo-vedálo: „budme teda národom“ a prijalo zákony, ktoré bez toho, že by boli ťaživé, sú veľmi vhodné na to stvoríť túto kýženu jednotu. „Tu však povstáva odkiaľsi frakcia a žiada pre Slovákov národnosť atď.“ Pokým liberalizmus všetko nivelizuje (podľa výčitky), ale v slobode a v ústavnosti, zatiaľ ruský systém nivelizuje v otroctve. A preto sa nesmie pripustiť za nič na svete, aby seba menšia sila v Uhorsku, či už v rámci cirkvi alebo mimo nej, vyvíjala sa v duchu ruskom, ale ani západoslovanskom. Vo veci slovanskej propagandy opakuje svoje známe nám už stanovisko. Medzi uhorskými a sedmohradskými Rumunmi niet ešte stôp po ruských sympatiách. Aby sa však nezjavily ani v budúcnosti, je nanajvýš na čase pripútať ich — a to platí aj o Slovanoch — k záujmom maďarskej národnosti nežnými putami humanity, vzdelaním a časovými občianskymi a právnymi reformami.¹⁸⁵ Maďarskosť a ústavnosť sú dva základné piliere maďarského života.¹⁸⁶ Maďarstvo šírením maďarčiny snaží si zabezpečiť len svoju budúcnosť ako samostatný národný činiteľ. Sila každého národa je v pôvodnosti jeho rasy. Preto je najprednejšou úlohou štátnika odvieť všetky cudzie sympatie od ich predošlých stredobodov k stredobodu vlastného štátu. Najlepším nástrojom k tomu je reč, i podľa ruského ministra vyučovania. Maďarské snahy nie sú obrátené proti Rakúsku, majú len obrannú tendenciu proti Rusku. Svoje ciele chcú dosiahnuť múdrymi zákonmi. Opozícia proti nim nie je reakcia, ale výsledok starších, hoc zväčša len tajných snáh, ktoré teraz len odhodily masku. Okrem alternatívy, pripúšťanej Bergom v jeho brošúrke Ungarns politi-

¹⁸⁴) PH, 1842, č. 162 (21. VII.) str. 507: úvodník: Közvetlen feladatunk, (A. B.)

¹⁸⁵) Seria úvodných článkov A. B.: Magyarország és népei v PH, č. 163.—64. (24. a 28. VII.) a č. 168 (11. VIII.) A. B. je pdb. sám Kossuth.

¹⁸⁶) Még egy — két ok. Úvodník PH, č. 166 (4. VIII.).

sche Zukunft, že Uhorsko stane sa alebo ruskou alebo nemeckou provinciou, naša úvaha snaží sa ukázať, že je tu i tretia možnosť: samostatný maďarský štát.¹⁸⁷

Medzi výčiny menšieho významu treba zaradiť napr. prípisok na list Stehlov Jozeffymu, poslaný bez porta s odôvodnením, že ide o vec cirkevnú: in negotio magyarisationis et panslavismi ex officio non potest scribi.¹⁸⁸ Sem možno zaradiť aj niektoré znevažujúce výroky v novinách o Slovanoch vôbec, ktoré, prirodzene, nemohly sa nedotknúť aj Slovákov,¹⁸⁹ ako aj niektoré prejavy národnostnej nesnášlivosti z tejto doby, vyvolané pravdepodobne vášnivým postojom novín proti pôvodcom prosbopisu a účastníkom viedenskej deputácie.¹⁹⁰ Tu možno spomenúť i výbuch cirkevného predstavenstva jelsavského, ktoré strhuje Ferjenčíkovi za 18-dennú jeho neprítomnosť, neohlásenú inšpektorovi, príslušnú čiastku z jeho platu.¹⁹¹

Zo spoločenských nevkusností, ktorými maďarská a maďarofilská verejnosť dávala na javo svoju nesnášlivosť v otázkach národnostných, treba zaznamenať predovšetkým priame výčiny podobného rázu proti osobe samého Jozeffyho. Medzi ne patrí jednak mačacia hudba, dávaná na jeho pohanu Gustom Radvánszkym hneď po príchode Jozeffyho do sliackych kúpeľov,¹⁹² jednak verejná pohana hlavných členov deputácie (Jozeffyho, Hodžu, a Ferjenčíka) v zrúcaninách muránskeho hradu.¹⁹³

¹⁸⁷) Uvodník „Magyar és a szláv (pôvodca: Egy szláv) v PH č. 177 (11. IX.).

¹⁸⁸) Jozeffy Kollárovi v liste zo dňa 24. VIII. (M. S.)

¹⁸⁹) Tak korešpondent Jelenkoru v zpráve o vybavení turopoľského listu v Temešskej (21. VIII.) píše o „nebezpečných slovenských pohyboch“ a o Slovanoch ako o „húsenici, obhrýzajúcej zúrive životný strom národa“. (Jelenkor, 1842, str. 519); iný korešp. toho istého listu (str. 530) v zpráve o sbore Novohradskej (24. VIII.) v súvislosti so žiadosťou štolice na novovymenovaného chorv. bána gr. Fr. Hallera, aby prisne vyšetril záhr. prípad, uvažuje o nebezpečnosti slovenských sympatií s Ruskom a o potrebe zákroku proti nim, ak „hrob našich vnukov nemá znesväcovať slovenský nápis“.

¹⁹⁰) Tak štyria obchodníci s drevom z Brezna a z Tisovca cestovali do Miškovca, kde boli napadnutí v hostinci istým Maďarom, že ako sa opovážia hovoriť slovensky. Príručí banskobystrického obchodníka Wagnera na ceste na peštiansky jarmok sa v Lučenci len ťažko zachránil pred útočnosťou niekoľkých tam mladých Maďarov, ktorí, keď na ich snahu nadviazať s ním rozhovor im oznámil, že vie len nemecky alebo slovensky, vrhli sa na neho, takže sa mu podarilo zchrániť sa len útekom do svojej izby, kde sa zatvoril. Ale i takto bol tu ešte dlho obliehaný, mlátený do jeho dverí obuškami atd., takže chcel už vyskočiť von oblokom, aby sa zachránil. (Porovn. Jozeffyho zprávu palatínovi zo dňa 22. XI. 1842. D., č. 114.) Tu možno spomenúť i prekazenie slov. divadelného predstavenia v Trenčíne (D., č. 140 tu, SMS, VI, 92 a zprávu v PH, č. 169 zo dňa 14. VIII., str. 573, spomínajúcu „panslavismus“ a „antimagyaristicus liga“) a i.

¹⁹¹) Porovn. Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, str. 266; Jelenkor, 1842, str. 615.

¹⁹²) Radvánszky, aby nebolo pochybnosti, komu „pocta“ patrí, volal po biblicky ako hlásnik: Chváľ každý duch Hospodina, a Ježiša jeho syna, Uderila jedenácta hodina. So svojím výčinom sa Radvánszky dokonca sám chválil na obede u podžupana stolice L. Beniczkého. (Porovn. podanie Jozeffyho palatínovi zo dňa 24. III. 1843 v D. č. 130. Tiež Květy, 1842, str. 345.) Iný prípad s cigánmi zaznamenáva Hurban v SP, II, 340.

¹⁹³) Dňa 1. VIII. navštívila väčšia spoločnosť (popredné rodiny gemerské a i niektorí cudzinci) zrúcaniny muránskeho hradu. S. Reiss, ev. farár revúcky,

Všetky tieto útoky a úvahy, proti ktorým len slabou protiváhou je ojedinelý článok A. Szécsena vo Világu, odporúčajúci nestotožňovať národnosť a reč, spokojiť sa s politickou a diplomaticko-rečovou a nevyvucovať i národno-rečovú jednotu obyvateľov, nedonášať papierové zákony, nepoužívať za nástroj šírenia maďarskej reči veci a vzťahy posvätné (vyučovanie náboženstva atp.) a neupodozrievať stále kde-koho z panslavizmu, bo upodozrievanie zo zlých vecí nakoniec ich opravdu vytvorí,¹⁹⁴ utvrdzujú Jozeffyho v presvedčení, že je nanajvýš na čase vysvetliť verejnosti, ale zčiasťky i vlastným súvercom, svetským i duchovným, pravé pohnútky a ciele viedenského počinu slovenského. (Chalupkova brošúra, Ungarische Wirren und Zerwürfnisse, vychodí síce práve v tejto dobe, ale je už prekonaná udalosťami, nakoľko zachycuje stav z poč. r. 1842, pred rekurzom.)¹⁹⁵ Preto píše počiatkom (7.) septembra znova v tejto veci Melcerovi, odzbrojujúc jeho námietky a presvedčenie o bezvýznamnosti vienskej deputácie, poukazujúce na maďarské snahy znehodnotiť jej význam a jej možné výsledky, poukazom práve na tieto zmalichernujúce snahy, ktoré podľa, akiste správnej mienky Jozeffyho, svedčia práve o opaku práve tak, ako aj ohlas, vyvolaný deputáciou v celej krajine.

V tejto obrane by podľa mienky Jozeffyho malo byť najmä zdôraznené, že vienská deputácia slovenská nepodujímala nič ani proti maďarčine ako reči zákonnej, ani proti príslušnému zákonu samému, ba ani proti maďarskej národnosti v pravom a dobrom slova smysle, ale len proti fanatizmu prepriatosti maďarizátorov, a proti prenasledovaniu ostatných národov a proti nedbaniu základných ľudských práv atď.¹⁹⁶ Tiež sa prihovára za

ktorý mal spoločnosti predniesť dejiny hradu, pri hľadaní vhodného miesta, našiel v jednej izbe na stene uhľom namalované šibenice, pod nimi slovenské dvojveršie a označenie, že šibenice sú záslužným stĺpom vienskej deputácie (*Ferjenčiska, Jozeffyho a Hodžu*), pracujúcej na zdeptaní národa. *Reiss* spolu so svojim učiteľom *Hudáčikom* dal sa nákras sotierať, v čom im bol nápomocný dokonca aj taký vyslovený nepriateľ deputácie a slovanských snáh, ako bol *Karol Szentiványi*, prišlý náhodou za nimi. *Szentiványi* odsúdil výčin ako „veľké svinstvo“. (Porovn. *Reissovo* svedectvo v D., č. 129, tiež list *Jozeffyho* *Jozefovi Melcerovi* zo dňa 7. IX. v archíve prof. *Škultétyho*).

¹⁹⁴⁾ Világ, 1842, č. 69 zo dňa 27. VIII. (D. č. 106). Dôležité je i autorovo zistenie, že slovenský odpor nie je namierený proti maďarskej reči diplomatickej, ale len proti maďarizačným zásahom do rodinných a náboženských vzťahov.

¹⁹⁵⁾ Prvá zpráva o nej máme v *Čaplovičovom* cit. liste *Rumymu* zo dňa 5. IX. 1842. *Chalupka* v brošúrke dáva výraz svojmu pobúreniu nad priebehom a postupom gen. konventu z r. 1841, zaoberá sa tu znova staršími i novšími maďarizačnými snahami (medzi iným aj úniou) a bráni Slovákov i proti potváraniam z panslavizmu. *Chalupka* tu už priamo očakáva, že senioráty, až sa spamätajú, podajú protest proti usneseniu konventu o omedzení pestovania národnej reči. Nech rozhodne vláda, či slovenská reč má byť pokladaná za reč slobodného národa alebo za reč otrokov. „Slováci, poníženi viac ako dostatočne, podvihnú vo svojom národnom povedomí svoju hlavu, keď predtým už dost dlho sa krčili, a nedajú si vziať, čo majú od Boha, ktorý nikomu zo smrteľníkov nedal moc národy tvoriť a hubiť.“

¹⁹⁶⁾ Porovn. *Jozeffyho* list *Melcerovi* zo dňa 7. IX. 1842 v archíve prof. *Škultétyho*.

to, aby Melcerov Szózat bol preložený do nemčiny a slovenčiny.¹⁹⁷ Jozeffy prikladá obrane tak veľký význam i preto, že niektoré úkazy (ako napr. chovanie sa K. Szentiványiho v muránskej afére) utvrďujú Jozeffyho v presvedčení, že rozbúrené vlny protislovenských vášní sa pomaly utíšia, najmä keď aj so slovenskej strany budú takémuto vývinu nápomocní. V tomto ohľade Jozeffy veľa si sľubuje najmä od chystanej Melcerovej obrany, ktorú mieni uverejniť alebo v časopise Világ alebo Nemzeti Ujság, prípadne v Oroszových Századunk¹⁹⁸. Nádeje Jozeffyho v tomto smere byly podporované aj rastúcim odporom stolíc proti maďarčine.¹⁹⁹

Všetky tieto nádeje Jozeffyho mali však vyjsť na zmar. Ba ďalší vývin aféry s viedenskou deputáciou dal sa takým smerom, že čiste novinárska obrana ukázala sa nedostatočnou, a nebola preto, pokiaľ vieme, ani dohotovená. Zásľuhu o takéto zhoršenie situácie má predovšetkým stolica Gemerská, ktorá zo svojho sboru, konanom dňa 13. septembra, vyslala osobitný výbor cieľom vyšetrenia pôvodcov pohybov, súvisiacich s viedenskou deputáciou, predovšetkým, pravda, účasť Jozeffyho v nich, ako to z návrhu a najmä z odôvodnenia rozhodnutia vidno. Vec sa dostala na pretras v súvislosti so známym ponosným listom šľachty turo-poľskej proti krvavej reštaurácii záhrebskej, kde stolica sa usnáša obrátiť sa s osobitným predostretím na panovníka. Istý stoličný asesor, s poukazom na to, že zo sedemdesiatmiliónového slovenského národa len jeden kmeň, poľský, je naklonený Maďarom priaznive, navrhuje, aby budúci snem súril jeho reštitúciu cestou diplomatickou. Iný asesor myšlienkovou asociáciou pripomína tu viedenskú deputáciu a účasť Jozeffyho v nej s návrhom, aby Jozeffy bol vytretý zpomedzi stoličných asesorov. Na námietky niektorých, že nie je predsa možno súdiť niekoho bez predchádzajúceho vypočutia a vyšetrovania, vyslala sa spomenutý už vyšetrovací výbor. Príslušné usnesenie stolice, ktoré v počíne Jozeffyho vidí nielen cirkevné, ale aj občianske previnenie, je však i takto nanajvyš urážlivé.

Hovorí sa v ňom o opovážlivosti²⁰⁰ Jozeffyho, o jeho porušení slova, daného na gen. konvente r. 1841, o falošných údajoch,

¹⁹⁷) Jozeffy Kollárovi 29. VII. (M. S.) Za preklad je i Kollár v liste Jozeffymu zo dňa 9. VIII. Je to vraj všeobecná žiadosť, bo Szózat sa všade páči.

¹⁹⁸) Jozeffy Kollárovi 26. VIII. (M. S.)

¹⁹⁹) K známym nám už prípadom môžeme tu pridať Trenčiansku, na sbore ktorej zo dňa 18. VII. (voľba assesorov sedrie, odvolaná inak na druhý deň) za prítomnosti veľkého množstva drobného zemanstva je usnesená fiškálna akcia na každého, kto by sa opovážil prekážať niekomu latinsky hovoriť. (PH, 1842, č. 172 zo dňa 25. VIII., str. 603.) V Nitrianskej (29n. aug. 1842), kde Borsiczky chce získať zemanstvo pre 12 bodov satmárskych, žiada zemanstvo tiež, aby sa v stolici hovorilo po slovensky a vyháňa Borsiczkého zo shromaždenia. Zemanstvo spája reformy (dane atď.) s maďarčinou a všetko zlo pripisuje jej. (Reiss Jozeffymu 29. X. 1842 podľa zprávy svojho syna Gustáva z Viedne. Tiež list Staňkov Hroboňovi zo dňa 18. IX. 1842 (SMS, VI, 93.)

²⁰⁰) Elvetemedettség znamená síce zvrhlosť, bezbožnosť, ale stolica sotva by si dovoľila použiť výraz v tomto smysle.

smerujúcich proti zákonom v prospech maďarčiny, o potváraní starostlivosti o šírenie maďarskej reči z násilenstva, o rozsievaní nedôvery medzi rôznorečovými obyvateľmi krajiny, o ohrožovaní záujmov cirkvi atp.²⁰¹

Usnesenie stolice Gemerskej dotklo sa Jozeffyho neobyčajne. Vidíme to z jeho listov Kollárovi, ktorého prostredníctvom žiada o radu ľudí, znalých práva a úradovania. Rád je toľko, že Kollárovi „šumí a duní“ od nich hlava. Rada Procopiusova, že vec Jozeffyho je už pred cirkevným súdom, a že nie je možno, aby tú istú vec súdily naraz dva súdy, nepáči sa ostatným, bo je to vraj len formálna námietka, a to v dobe, keď na právne formy nikto nič nedá. Táto pochybnosť bola tým opodstatnenejšia, že stolica si sama osobovala vec vyšetrovať a súdiť len vo svetských vzťahoch. Podľa Szirmayho a Schediusa Jozeffy vo svojej odpovedi má apelovať skôr na cit ako na rozum. Najodhodlanejšiu radu dáva Vrchovský: Obrátiť sa znova na dv. kanceláriu a vládu so žiadosťou o suspenziu stoličného vyšetrovania. Stolici nech oznámi len stručne obsah rekurzu a dá na vedomie, že sa odvolal a odvoláva na panovníka. Vrchovský vôbec radí sotrváť na nastúpenej ceste a pokračovať dôsledne. Návrh jeho páči sa i Kollárovi najlepšie, najmä z obavy, že ak sa nebudú pridŕžať vlády, môžu prísť jedna za druhou aj ostatné stolice a vyšetrovať nielen vodcov deputácie, ale aj podpísaných. Novú žiadosť má podať Jozeffy sám vo vlastnom mene. Stolici ani odpis nech nedáva. K svojmu oznámeniu stolici môže najviac pripojiť svoj pastiersky list na dôkaz, že nie je nepriateľom maďarského jazyka²⁰². Jozeffy sám sa tiež rozhoduje pre podanie nového rekurzu na vládu, ale chystá (pre prípad potreby) i svoju obranu k stolici. Inak po vyprchaní prvého dojmu a po uvážení, od akých ľudí determinácia pochodí, začína na vec pozeráť pokojnejšie, posilujúc sa i vedomím, že trpí za vec dobrú²⁰³. Hotový rekurz posielal na mienku i Seberínimu so žiadosťou, aby ho ukázal aj istému štiavnickému advokátovi, dobrému Slovákovi, a čo uznajú za potrebné, dodal alebo opravil. V rekurze Jozeffy spojuje žalobu na Gemerskú so žalobou na gen. konvent a jeho postup a žiada, aby obe uzavretia boli zrušené a aby Slováci i v budúcnosti boli pred podobným postupom ochránení. Súčasne vyhotovil Jozeffy aj svoju odpoveď stolici, kde najmä na základe svojich skutkov a prejavov ukazuje, že nie je nepriateľom maďarskej reči. Návrh Füredyho, ktorý mu poslal Kollár, je rázu viac všeobecnejšieho a preto sa Jozeffymu nie veľmi páči.²⁰⁴

Usnesenie stolice Gemerskej vcelku teda porušilo smierlivú politiku Jozeffyho a urobilo ho prístupnejším snahám radikálnejšej složky vtedajšej slovenskej evanjelickej stránky (Čaplovič,

201) Porovn. zprávu v Jelenkore a usnesenie stolice v D. č. 108

202) Kollár Jozeffymu 28. IX. 1842 (a. prof. Škultétyho).

203) Jozeffy Kollárovi 6. X. 1842 (M. S.).

204) Jozeffy Kollárovi 31. X. 1842 (M. S.).

Kollár, Hodža, Štúr a vôbec Nitránia), ktorá od počiatku nástojila na tom, aby pre postup konventu bol podaný na vládu nový rekurz²⁰⁵. Jozeffy sa začína prikláňať k týmto radikálom tým viac, že v súvislosti so správou o usnesení stolice Gemerskej Kossuth vo svojom časopise súri i vyšetrovanie, nariadené gen. konventom²⁰⁶. S jeho súhlasom začína pravdepodobne agitácia po seniorátoch v záujme obnovenia rekurzu vo Viedni²⁰⁷. Obavy vzbudzuje tiež stav ústavu v Bratislave²⁰⁸ a s ním spojená otázka existencie Štúrovej, ktorý po strate výnosnej pedagogie (odchod kn. Aristarcha do Paríža), keďže povolenie na noviny ešte vždy nemá (v polovici októbra podáva práve druhý rekurz o ich povolenie), je odkázaný na podporné zbierky slovenských národovcov.²⁰⁹

Zatiaľ však nedochodí ani k jednému kroku Jozeffyho. Rekurz na vládu leží u Seberíniho a s podaním osvedčenia na stolicu otála sám Jozeffy, hocako túži vidieť sa ospravedlneným čím skôr, najmä keď stoličný výbor nepodujíma proti nemu nijaké zákroky a keď i osoby, na ktoré sa obrátil o mienku, mu radia, aby osvedčenie nepodával a spoliehal sa i naďalej na ochranu kráľovu. Podobne neradia, aby sa Jozeffy obrátil na dištriktuálneho dozorcú Drasskóczyho²¹⁰. Váhanie Jozeffyho je podporované i zprávami, že za vyšetrovací výbor sa hanbí už i sama stolica, že jeho predseda sa vzdal a že celá vec bola vymyslená len cieľom zastrašenia Jozeffyho, aby sa utiahol od veci a nechal svojich spolupracovníkov (Gemerskej išlo najmä o Ferjenčíka) na pospas stolice.²¹¹ Podobne a z týchže asi dôvodov nedochodí

²⁰⁵) Porovn. *Francisciho list Škultétymu* zo dňa 30. IX. 1842 (S. N. M.) a *Reissovo list Jozeffymu* zo dňa 29. X. 1842 (Šk.). Tiež *Štúrov list Jozeffymu* zo dňa 1. XI. 1842 (SP, II, 150—51).

²⁰⁶) PH, č. 181 (25. IX.), str. 681 (D. č. 108).

²⁰⁷) *Fejéripataky Škultétymu* 20. IX. 1842 (S. N. M.).

²⁰⁸) *Palkovič* v druhej pol. sept. ťažko ochorel, takže boly obavy, že zmrie. Bratislavská mládež snaží sa Ústav zabezpečiť tak, že chce vymôcť od *Palkoviča* v poslednej chvíli, aby ustanovil písomne *Štúra* za svojho námestníka. (*Palkovič* sice *Štúra* ustanovil, ale profesorátu neoznámil.) Prímluvná akcia, organizovaná po celom Slovensku, má zháčiť prípadné úmysly miestneho konventu Ústav zmarit. (*Francisci Škultétymu* 30. IX. 1842 v S. N. M.)

²⁰⁹) Porovn. *Kollárov list Jozeffymu* zo dňa 15. X. 1842 v A. H., III/1, č. 8. Tiež list *Štúrov Staňkovi* zo dňa 19. VI. 1842 (SMS, II, 81).

²¹⁰) Tak S. *Reiss*, farár revúcky, ktorému dal *Jozeffy* oba návrhy osvedčenia (svoj i *Füredyho*) na posúdenie. *Reiss* poukazuje i na príklad katolíckych biskupov a kňazov, ktorí, hoc sú podobne potupovaní indiferentistami, držia sa vlády. S rekurzom na panovníka súhlasí. Lutuje, že gemerský seniorát (v Ochtínej 12. X.) sa *Jozeffyho* nezastal, ale na nejaký kolektívny krok niet nádeje, bo viacerí kňazi nepokladajú za možné. postaviť sa proti politickej premoci. (Porovn. *Reissovo list* zo dňa 3. XI. v a. prof. *Škultétymu*). Pre náladu konventu je príznačné, že Edm. *Schmidt*, stol. asesor, trúfa si dokonca žiadať, aby pri takejto oficiálnej príležitosti, „midőn egy testület diplomatikai méltóságában ül őssze“, boly aj bohoslužby maďarské. Jeho požiadavka bola však odmietnutá a zachovaný starší úzus: podľa reči cirkvi. (Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, str. 406.)

²¹¹) Porovn. list S. *Tomášika* (asi *Jozeffyho* kaplánovi *Škultétymu* zo dňa 7. XI. v S. N. M. (Škult. korešp.)

v tejto dobe ani k nijakej verejnej obrane Slovákov²¹². Miesto toho robia sa prípravy k učenej spoločnosti.²¹³

Ďalší vývin udalostí zmiernil znova i Jozeffyho odhodlanosť k novému rekurzu do Viedne. Čas nového snemu sa blížil a s ním i slovenské obavy z ďalšieho zostrenia maďarizačného postupu. Tieto obavy, ktoré sa začínajú v slovenskom tábore hlásiť už od leta²¹⁴, sú veľmi nepríjemne potvrdené samým Kossuthom v úvodníku jeho časopisu zo dňa 2. X., v ktorom vychodí aj Pulszkého ironická úvaha, snažiaca sa vytrhnutými citátmi z Kollárovoho diela o Vzájomnosti dokázať, že Kollárova slovanská vzájomnosť alebo ako to nazýva Pulszky, panslavizmus, nie je nič iného ako „unio in literatura“²¹⁵. Keď už národ — hovorí vo svojom článku Kossuth — urobil tú chybu, že nezaviedol maďarčinu do úradovania hneď pri prvej príležitosti (1790), nesmie zameškať teraz už ani jednu možnosť túto chybu napraviť. Snem sa blíži a na ňom nepochybne sa znova dostane na pretras otázka maďarskej reči a národnosti. Od snemu sa žiadajú trojaké zákroky v prospech národnosti. Predovšetkým ustanovenia priamo v záujme reči maďarskej samotnej, nepriame zákroky v záujme národnosti (kolonizácia) a prípravy na očakávané rástanie síl. Vo veci reči nech snem vypovie všeobecnú (svetskú i cirkevnú) úradnú, rokovaciu a korešpondenčnú reč v Uhorsku (pre styk s uhorskými úradmi a stolicami však v rámci celej koruny uhorskej). Na druhej strane zákon by mal ubezpečiť nemaďarské národy, že nemal nikdy v úmysle pripraviť ich o ich materinskú reč a nemieni sa miešať do súkromných rečových pomerov. Vyučovacou rečou (v Chorvátsku len predmet) musí byť však tá istá reč, ako úradná, preto maďarčine má sa vyučovať už na ľudových školách.²¹⁶ Postup, sledovaný pri tom, má byť postup washingtonovský, postup otvorenej zákonitosti. Nepriame prostriedky (okrem spomenutej už zaľudňovacej politiky) na posilnenie národnosti sú časové reformy; predovšetkým vybudovaním stredného (aj ne-

²¹²) Iba vo *Fejérpatakyho* Kalendári na rok 1843 (vyšiel však už na jeseň 1842) objavuje sa ostrý útok na generálneho inšpektora gr. *Zayho* (D. č. 107), hoc bol písaný ešte pred generálnym konventom z r. 1842. *Zay* chce ev. Slovákov pomaďarčiť (preto sa snaží aj o úniu), konventy za jeho predsedníctva podobajú sa stoličným reštauráciám atp. Kalendár bol pre tieto a iné národovecky bojovné miesta aj zakázaný, ale neskoro, keďže bol už v rukách obecnstva. (Porovn. môj článok: *Fejérpatakyho* Kalendár na rok 1843 v boji za slovenskú národnosť v SMS, XX, 16 a n. S článkom sa zaoberá i Alexej *Menyppóri* v *Athenaeum*, 1842, II, 501 (24. XI.): Egy tót kalendáriom miket nem mond. *Obrana Ďorđa Košuta*, poslaná, niekedy pred 12. IX. Jelenkoru, nebola uverejnená. (Porovn. článok *Škultétyho*: *Ďorď Kossuth*, SP, I, 553.)

²¹³) *S. Hojč Jozeffyemu* 12. XI. 1842 (S. N. M.). Majetok po zaniklej banskej spoločnosti by radi dostať od *Seberiniho*.

²¹⁴) Porovn. pozn. 222. Ďalej *Jozeffyho* list *Kollárovi* zo dňa 31. X. (M. S.): „Bude to na té dieťe: Az agostai vallású tot papokról ohavně zněti, budeme my neprátele vlasti vyhlášení, jestli vláda dotud nic neučiní.“

²¹⁵) „A szlávok literariai viszonzosságáról“ s Heglovským mottom: Das Wort macht die Tat. (D. č. 109).

²¹⁶) PH, č. 183 (2, X.): Bánat és gondoskodás. (Kossuth L. hirl. cikkei, I, 408).

zemianskeho) stavu reformou miest a pomaďarčením ich verejného a úradného života a rozšírenie ústavných práv naň a na honoratiorov. Medzi prípravy ráta Kossuth predovšetkým zriadenie národnej gardy proti ruskému nebezpečenstvu. Pritom sa dovoľáva Napoleonovho výroku, že Európa bude alebo francúzska (čo Kossuth odmieta, zdôrazňujúc vernosť a oddanosť k domu rakúskemu), alebo kozácka, proti ktorému nebezpečenstvu pokladá za potrebné sa pripravovať.²¹⁷

Nálada, prejavujúca sa i naďalej v maďarských časopisoch v otázke slovenskej a slovanskej tiež nesľubovala nič dobrého, i keď nedosahovala účinnosti z r. 1840—41, alebo čo i len doby pred gen. konventom z r. 1842 a po ňom a vyčerpávala sa zväčša len príležitostnými a bočnými sekmi²¹⁸. Jelenkor otvorene píše o potrebe vyničiť bábelský rečový zmatok v Uhorsku a zabezpečiť rečovú jednotu, i keď uznáva, že používané prostriedky sa neosvedčily.²¹⁹

K obavám zo snemu, kde najmä Kossuthov programový článok a Pulszkého útok na Kollárovu Vzájomnosť vzbudil veľkú pozornosť²²⁰, družia sa pochybnosti, či vláda sa Slovákov skutočne aj ujme. Poukazuje sa síce stále na to, že prosbopis nemôže ostať bez výsledku, že vláda nemôže ho nechať bez odpovedi²²¹, na druhej strane však práve najvýznamnejší činitelia slovenskí, a medzi nimi práve predovšetkým Jozeffy a Kollár, správne si uvedomujú, že vláda je voči Maďarom v ťažkej situácii a že sotva bude môcť v prospech Slovákov niečo dôležitejšieho vykonať, i keby chcela²²². Obavy tieto vzrastajú, keď vláda, aspoň podľa

²¹⁷) Úvodník: Igénytelen nézetek, v č. 184 (6. X.). (Kossuth L. hirl. cikkei, str. 413.)

²¹⁸) Vedúca úloha i tu pripadá Jelenkoru. Tak napr. k zpráve v č. 91 (12. XI.) o tom, že keď istý srbský mladík začal hovoriť maď., bol zahriaknutý, aby nebrechal (ne laj), dopisovateľ poznamenáva, že brecháš pes, ktorý ak je zlý, dostane korbáčom, a že korbáč je obvyklý inde, nie u Maďarov. (Zpráva má nadpis: Tótsági mozgalom.) V č. 84 zo dňa 19. X. má časopis zpravu o zákroku Zalánskej (19. IX.) proti ilýrizmu (Šafárikov národopis, najmä mapy, ilýrske odznaky atp.). NU (č. 84 zo dňa 19. X. 1842), Slovákov pokladá síce za seba podobných pravých Maďarov (Uhrov), robí však výnimku s účastníkmi vied. podujatia. („Ide nem értvén az evang. egyháznak azon tetemes részét, mely nemrég 200 tót lelkész vezérelte alatt nemzetiségünk ellen panszláv propagandát alapított.“) Pozornosť vzbudila i trochu „hyperslovanská“ zpráva Nadeždinova o jeho štud. ceste po uhorských a balkánskych krajoch. (AAZ, č. 280, Beilage zo dňa 7. X. a odtiaľ vo Világu zo dňa 19. X., str. 680). Zaráza najmä jeho zistenie o bývalej slovanskosti celého Uhorska (Világ dodáva, že je tu cieľ vyhlásiť Uhorsko za slovanskú, lepšie ruskú državu), o vernom zachovávaní ruskej národnosti Rusínmi atp.

²¹⁹) Jelenkor. 1842, č. 90 (9. XI.) str. 613. (D. č. 111).

²²⁰) Porovn. napr. Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 31. X. 1842 (M. S.).

²²¹) Tak napr. píše Reiss Jozeffymu 29. X. 1942 (a. Šk.): Unsere Regierung handelt sehr weise, wenn sie diese Regungen für Nationalität nicht unterdrückt — und darum hoffe ich, dass die Klagen der protest. Geistlichkeit unmöglich ohne Erfolg bleiben können.“

²²²) Porovn. napr. Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 29. VII. (M. S.): ... „a bytby asnad vláda nie zjevné pro nas neučinila, žadnou resoluci nevydala, aspoň na budúcnosť se hájiti bude víc popustiti Maďarom, kde by jine národy

vonkajšieho zdania, zrejme nič nerobí, aby maďarských prepiatcov zavrátila. Čím ďalej, tým zrejmejšie sa tiež ukazuje, že ak vláda aj niečo urobí, bude to veľmi neskoro, a len na opätovné zákroky.²²³

Pod dojmom týchto a podobných úvah Jozeffy sa zasa stáva náklonnejším hľadať nejaké narovnanie doma s vládcami krajiny, v súvislosti s čím znova zdôrazňuje i potrebu obrany pred verejnou zradou²²⁴. Z dilemy Viedeň, či Budín vyslobodzuje Jozeffyho pozvanie palatínovo, aby vo veci prosbopisu prišiel k nemu, ktoré razom urobilo koniec Jozeffyho taktickým úvahám, keďže sjednocovalo vlastne oba ich protichodné póly tak, že Jozeffy môže ísť za tajnou túžbou svojho srdca (narovnanie doma) bez toho, že by to mohlo byť vykladané ako odrieknutie sa Viedne alebo dokonca ako kapitulácia pred domácimi mocipánmi, a že súčasne môže napraviť i značnú taktickú chybu, obídienie palatína pri prosbopise.

potlačovati mohli“ A v liste zo dňa 24. VIII.: „Mnoho sice nyní od vlády očekavati v naši věci nemůžeme, nebo před snemem nechce Maďaru proti sobe popuditi — než to se časem svym ukáže.“ Po svojej novej urážke Gemerskou váha medzi obavami a nádejou: „ale jestli vláda nic neučiní, tehdy tym přísnější inquisicie by činili. — Než tak myslím, že vláda v týchto okolostojnostech, kde i ona se obraženou cítiti musí, předce nejakou resolucii vydá.“

²²³) Tej mienky je napr. i gr. *Thun* za svojej návštevy v Pešti v prejave *Kollárovi*: „Die Slaven müssen jetzt kräftig und ernst auftreten, sonst tut die Regierung nichts.“ (*Kollár Jozeffymu* 15. X. v A. H., III/1, č. 8.)

²²⁴) *Jozeffy Kollárovi* 31. X.: „Slušné a potřebné by bylo, abychom něco v tých magyarských novinách k obraně své prednesli.“ S týmito snahami súvisí pdb. i nové úsilie o slovenský ev. cirkevný časopis. (SP, II, 360*.)

KNIHA TRETIA.

CESTA DO BUDÍNA.

19. PRED PALATÍNOM.

Obídenie palatínovo bolo so strany slovenskej deputácie viedenskej práve tak úmyselné a dobre uvážené, ako obídenie generálneho konventu a generálneho inšpektora gr. Zayho.¹ Palatín ako najvyšší správca krajiny bol za maďarizačné výčiny spoluzodpovedný aspoň pasívne (že ich trpel), takže žaloba na tieto prechmaty obracala sa nepriamo i proti nemu. Nemalo teda veľa smyslu obrátiť sa so žiadosťou o nápravu na neho, najmä keď strojcom podujatia tajné i verejné sympatie palatínove s Maďarstvom neboly neznáme. Palatín jednak z dôvodov všeobecne politických (povolením požiadaviek rečových trúfal si zmierniť prudkosť maďarskej opozície v iných bodoch jej programu), jednak snáď však i osobných a rodinných (snaha získať národ pre voľbu svojho syna Štefana za palatína)² podľa svojich možností podporoval maďarské národnostné snahy, stotožňujúc sa — i keď, prirodzene, neschvaloval jej prepjatosti — úplne aj s ich národnostnou mentalitou. V Uhorsku uznáva len jeden národ, uhorský (maďarský).³

Palatín sa nijako netajil tým, že obídenie sa ho veľmi dotklo. A keďže i druhej strane bolo zrejmé, že jej ponosy nebudú môcť byť vybavené bez palatínovho vedomia a spoluúčinkovania, od počiatku sa javia snahy „taktickú chybu“ dajako napraviť. Na radu Čaplovičovu má sa tak stať prostredníctvom manželky palatínovej, Márie Doroty, kňazny würtemburskej, evanjelického náboženstva. I toto prostredníctvo bolo však do istej miery sťažené tým, že „palatinka“ si ťažkala na Jozeffyho a Seberíniho, že počas svojho pobytu v Pešti na poslednom generálnom konvente sa u nej neukázali a ju o tak dôležitej veci, ako bola vie-

1) Porov. SP, II, 266.

2) *Jozeffy Kollárovi* 21. IV. 1843. (M. S.)

3) Tak sa vyjadril i voči deputácii ev. slov. cirkvi peštianskej, ktorá ho bola požiadala o zpäťvzatie rozhodnutia, zrušujúceho už povolenú stavbu osobitného chrámu. Rečník deputácie chcel ho získať pripomenutím, že jeho brat, cisár *František*, sa osvedčil, že všetky národy Uhorska sú mu jednako milé, ale bol palatínom prerušený a upozornený, že v Uhorsku je len jeden národ. (*Hodža: Der Slowak*, 27.) Podľa výroku *Zayho* je palatín maďarskejší ešte aj od Maďarov. (*Tamtiež*, 51.)

denská deputácia, neinformovali. Čaplovič myslí pôvodne, že požiadať palatínku o príspevok mohol by sám Kollár. Kollár však, odvoláva sa na to, že sám ju už informoval,⁴ a že dôležitosť veci by vyžadovala, aby k nej išli (už i vzhľadom na jej ťažkanie) sami superintendenti a seniori.⁵

Informovať palatína (aspoň dodatočne) prostredníctvom palatínky, a to najmä o pokonventuálnych výčinoch maďarskej stránky, pokladá za potrebné i Jozeffy, keďže palatín vo všetkých veciach uhorskej krajiny „nejprednejší slovo jiste má“. Pokladá však za dostatočné (po porade so Seberínim), aby to v mene superintendentov urobil Kollár, ktorý má ich súčasne ospravedlniť, že pre neprítomnosť palatína v Budíne ku koncu konventu (palatín bol práve vo Viedni) a pre nutnosť návratu k svojim úradom nemohli ho o veci informovať sami, hoc to mali vraj v úmysle.⁶

Príležitosť k tomu dáva Kollárovi sama palatínka, keď ho písomne žiada, aby obstaral pre jej syna Alexandra najlepšiu „československú“ gramatiku a slovník. Kollár používa príležitosť, keď jej knihy doniesol,⁷ aby ju informoval o konventoch (tu už palatínka všeličo vedela od Wimmera, ev. farára v Horných Strelciach)⁸ a o ostatných maďarských odvetných krokoch. Palatínka sľubuje, že pri svojej prvej návšteve vo Viedni posúri vybavenie rekurzu.⁹

Úradné informovanie palatína o rekurze vzal nakoniec na seba L. Schedius ml., tajomník prezidiálnej kancelárie palatínovej, pravdepodobne na sprostredkovanie Procopiusovo. Schedius informoval (10. XI.) palatína, ktorý dostal už medzitým rekurz z Viedne, i o urážkach, ktorých sa dostalo Jozeffymu pre účasť vo viedenskej deputácii. Palatín dal výraz svojej úcty oproti Jozeffymu a prejavil želanie, že sa chce s Jozeffym o týchto veciach osobne porozprávať.¹⁰ Na oznámenie Procopiusovo Kollár už v liste zo dňa 11. XI. píše Jozeffymu a pozýva ho do Budína. Má so sebou priniesť (rada Procopiusova) aj svoj pastiersky list na cirkev niredházska (prípadne aj svoj pastiersky list nástupný). Ak by nemohol prísť sám, nech vyšle aspoň dvoch vážnych zástupcov.¹¹

⁴) V liste zo dňa 19. VII. pýta si Kollár od Jozeffyho spis (Čaplovičov) s dátami z maď. novín „k jistému cíli“.

⁵) Porovn. list Kollárov Jozeffymu zo dňa 9. VIII. (A. H., III/1. č. 7.)

⁶) Jozeffy Kollárovi zo dňa 24. VIII. 1842. (M. S.)

⁷) Palatínka si necháva gramatiku Dobrovského a Konečného a slovník Jungmannov za 60 zl. str. Pochyby Kollárove, že Alexander takéto knihy nepotrebuje, nie sú odôvodnené, keďže A. mal vtedy už 17. rokov.

⁸) Wimmer konal súkromné služby Božie pre palatínku na letnom sídle palatínovom v Alčúte, v nedeľu pred 9. VIII. (7. VIII.)

⁹) Kollár Jozeffymu 15. X. 1842. (A. H., III/1, č. 8.)

¹⁰) „Ich kenne und achte den würdigen Mann und erwarte ihn und wünsche über diese Sache mit ihm zu sprechen. — Ad suum regem recurrere non est peccatum.“

¹¹) Kollár Jozeffymu 11. XI. 1842. (A. H., III/1, č. 9.)

Pozvanie palatínovo, ako sme videli, znamenalo pre Jozeffyho vytrhnutie z nepríjemného váhania a ukončenie bóľastnej dilemy. Víta ho preto s radosťou, a nezbajúc ročnej doby a nepriaznivého počasia (sychravé dažde) a s tým súvisiacich zlých ciest a cestovných útrap, dáva sa po prijatí Kollárovho listu okamžite na cestu.¹² (Jozeffyho — z podnetu Procopiusovho — požiadali o cestu aj z Bratislavy.) 13. novembra je už v Budíne. Na ceste ho sprevádzal len mladý advokát Gašpar Čech, keďže ostatní členovia viedenskej deputácie, ktorí boli na blízku (Chalupka a Ferjenčík), zdráhali sa ísť.

Palatín prijal Jozeffyho veľmi láskave hneď na druhý deň. Práve tak vypočul i sťažnosti a vysvetlenie dôvodov viedenského podujatia. Audiencia trvala vyše hodiny. Veľa nového Jozeffy palatínovi, ktorý mal už rekurz v rukách a bol už aj inak informovaný Procopiusom, Schediusom a i samou palatínkou, prirodzene, povedať nemohol. Potvrdil však znova aspoň správnosť informácií a poukázal na mnohé zhubné následky maďarského prepíatectva najmä na poli nábožensko-výchovnom. Tento bod pôsobí na palatína predovšetkým. Ostro odsudzuje natískanie maďarčiny do bohoslužieb, vyvracajúc sám možnú námietku, poukaz na latinské bohoslužby v cirkvi katolíckej, správnym rozpoznaním, že je to niečo úplne iného. Ubezpečuje tiež Jozeffyho, že je presvedčený o bezpodstatnosti osočovaní slovenských evanjelikov z rusizmu. Nemajú vraj nijakej príčiny byť naklonení Rusom. O pravoslávnych dalo by sa to vraj skôr povedať. Na zdôraznenie Jozeffyho, že celé upodozrievanie pošlo len z hlavy Zayovej, palatín s jemnou malíciou pripomína, že Zayovo smýšľanie v tejto veci bolo predsa známe (palatínovi sa vraj so svojimi plánmi zdôveril už pred siedmimi rokmi), prečo si ho teda vraj zvolili. Načo, pravda, Jozeffy nemohol inak odpovedať iba s povzdychom.

Vcelku palatín uznáva oprávnenosť slovenských ponôš, nechce tiež nikomu uprieť právo obrátiť sa s ponosou na panovníka, zazlieva však Jozeffymu a jeho spoločníkom, že neprišli najprv k nemu. Veci by sa boly snáď dali zariadiť aj bez cesty do Viedne, ktorá privodila Jozeffymu toľko nenávisti. „Sie haben in der Sache Recht, aber in Mitteln haben sie gefehlt. Sie hätten sich zuerst an mich wenden sollen.“ To bol asi výsledok Jozeffyho snahy o ospravedlnenie viedenského podujatia. Výsledok, v ktorom nemožno nebaďať palatínovo rozmrzenie nad svojím obídením.

Vo veci samej Jozeffy znova zopakúva žiadosti prosbopisu. Panovník nech dá na javo, že prenasledovanie Slovákov Maďarmi neschvaľuje. Prepiatci by tým boli skrotení a i Slováci by sa uspokojili. I tak si nežiadajú nič iného, len aby boli ponechaní na pokoji, aby mohli pestovať a vzdelávať svoju reč. Maďari nech

¹²⁾ List Kollárov bol datovaný 11. XI., Jozeffy bol z Budína nazad už 18. XI. večer. (Porovn. Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 22. XI. v M. S.)

sú spravodliví a nech nerobia iným, čo by sa im samým nepáčilo. (Palatín tu pripomína, ako ťažko niesli Maďari svojho času germanizáciu Jozefa II., a teraz vraj sami robia niečo podobného.) Účastníci viedenskej deputácie nech nie sú pre tento svoj krok prenasledovaní. Palatín tu napomína Jozeffyho, aby sa utešoval slovami Ježiša Krista k jeho učeníkom: Pre pravdu veľa vám príde trpieť.

Palatín sa spokojuje všeobecným sľubom, že slovenské ponosy budú vybavené spravodlivo, a prepúšťa Jozeffyho s ubezpečením, že si ho váži, a s povzbudením, respektíve zmocnením, aby mal v neho dôveru i v budúcnosti a prišiel vždy k nemu so svojimi prípadnými ponosami.

Pri východe od palatína očakával Jozeffyho už palatínkin komorník, ktorý už predtým opätovne sa bol prezvedal, či Jozeffy ešte neodišiel, s pozvaním k palatínke, ktorá sa s Jozeffym dlhšie shovárala o náboženských a cirkevných veciach.¹³

Doplňkom k svojej návšteve posielala Jozeffy hneď po svojom návrate domov palatínovi (okrem nového pripomenutia gen. konventov a usnesenia Gemerskej proti sebe) niektoré nové doklady o tom, aká rozvášnená je v krajine protislovenská a protislovenská nálada predovšetkým v dôsledku stáleho štvania maďarských novín. Okrem známych nám už prípadov miškovského a lučenského dodáva tu Jozeffy aj svoju skúsenosť, kde vo Vacove, na ceste späť, neznámy mu človek začal sa pred ostatnými provokatívne (Jozeffy myslí, že ho poznal) chváliť čalomianskou maďarizáciou, aby ho pravdepodobne zatiahol do debaty. Jozeffy sa však vyhol akémukoľvek hovoru. I keď by predpoklad Jozeffyho, že hovor bol určený na jeho vyprovokovanie, bol mýlny, jednako jeho zpráva o tom, že ľudia vo verejnom hostinci sa vystatujú maďarčením Slovákov a nachodia súhlas, je príznačná, keďže dokazuje, ako hlboko boly opravdu rozjatrené mysle súčasníkov národnostnou otázkou v cirkvi i mimo nej. Na vyvrátenie výhovorky, že maďarizátori nechcú nikomu vziať jeho reč, Jozeffy uvádza usnesenie niektorých stolíc (Rábskej, Čanádskej) o maďarizácii cirkví a škôl, maďarské obežníky slúžnych na slovenské obce, nitriansky prípad (satmárske body), nútenie k maďarskej prísaha ľudí maďarčiny neznalých a i. Slovenský ľud je vraj ešte pokojný, ale ak nepriatelia budú napádať jeho reč a bohoslužby, ľahko by mohlo dojsť k jeho pobúreniu. Jozeffy v tejto súvislosti pripomína hrúzy cholerevého povstania, vzniklé dokonca bez akéhokoľvek opodstatnenia. Je preto, podľa Jozeffyho, nanajvyš na čase, aby panovník tu zakročil čím skôr, v ktorom smere o predloženie najprimeranejších návrhov prosí palatína.¹⁴

¹³) O ceste Jozeffyho do Budína k palatínovi okrem základného zápisu Chalupkovho (D., č. 117) porovnaj, ešte list Štúrov Hodžovi zo dňa 20. XI. 1842 a. m. Bratislavy, Hodžova pozostalost' č. 945/13, (asi) A. Sládkovičovi (do okolia Štiavnice) zo dňa 21. XI. (a. Šk.), list Jozeffyho Kollárovi zo dňa 22. XI. (M. S.) a Muňaymu zo dňa 3. I. 1843 (S. N. M.).

¹⁴) Predostretie Jozeffyho viď v D., č. 114 tu.

Obetavá cesta Jozeffyho do Budína vyvolala po celom Slovensku prejavy vďaky a uznania ešte vo väčšej miere, ako jeho cesta do Viedne. „Slechetný, vznešený stavec“, „národný muž“, „otec slovenského národa“¹⁵ atp. sú termíny, ktoré sa vyskytujú v súčasných listovných zprávach o kroku Jozeffyho, respektíve v početných ďakovných prípisoch, ktorými bol Jozeffy so všetkých strán Slovenska zahrnutý.¹⁶ Vznikajú i oslavné básne na jeho počesť.¹⁷ Palkovič pripisuje mu 3. sv. II. dielu Tatranky (1842) a i. Od počiatku pomýšľa sa však aj na trvalejší prejav vďaky. Námety sú rozličné: pokál, obraz, ďakovná adresa, základina na vydávanie užitočných spisov pre ľud v reči ľudovej (vernacula) alebo na podporovanie mladých Slovákov.¹⁸ Z návrhov uskutočnilo sa len odmaľovanie Jozeffyho maliarom Klemensom (1844) a litografické rozmnoženie (Prešporský ústav) tohoto obrazu. Zachytenie Jozeffyho obrazom bol najreálnejší námet od počiatku.¹⁹ Seberíniho námet (fundácia), hoci bola vydaná aj príslušná výzva a bolo započaté aj so sbierkami, sa neuskutočnila.²⁰ Na rozhraní rokov 1842—43 a i neskôr je však prejav vďačnosti Jozeffymu jednou zo složiek vtedajšej národnej činnosti.²¹

¹⁵ Porovn. *Štúrove listy*, cit. v pozn. 13. tu, ďalej *Hurbanov list Jozeffymu* zo dňa 30. XII. 1842 (SP, II, 265). Otcom národa nazýva *Jozeffyho Francisci* už v liste zo dňa 1. VII. 1841 *Škultétymu* (S. N. M.).

¹⁶ Akcia ďakovných prípisov bola čiastočne (z vďaky) organizovaná prešp. mládežou. Tak napr. B. Nosák vyzýva 29. XI. a 2. XII. znova Dr. Guothu (S. M. S.), aby písali *Jozeffymu* i z Liptova: „Věru tomu rekovnému starci psaní poděkovací psáti musíme, zle by to bylo, aby sme povděční nebyli tak dobré duši.“

¹⁷ Jedna z nich („Písne slovenské, mile i povděčne, Kraji zavznite Slovenska šireho“) sa zachovala v A. H., XIII., č. 80.

¹⁸ Porovn. *Kollárov list J. Šafárikovi* zo dňa 16. I. 1843 v pozostalosti *Vlčkovej a Ferjenčíkov Škultétymu* 1. II. 1843, oba v S. N. M.

¹⁹ Porovn. cit. *Štúrov list Hodžovi* 20. XI. 1842 a *Francisciho list Škultétymu* zo dňa 15. IX. 1843 (A. Šk.). Vied. litografia obrazu *Jozeffyho* sa predávala za 50 a 40 kr. (OT, 1846, 136).

²⁰ Výzva *Seberíniho* (26. XII. 1842) a nitriansky sb. hárok (marec 1843) zachoval sa v A. H., XX, 58. *Seberíni* si vzal príklad z podobnej základiny Zsockeho, založenej práve málo predtým. Pre súčasnú náladu a pomer je príznačný záver *Seberíniho* výzvy k čitateľom *Jozeffyho*: *Scripti haec latine, ne videamur quodam modo lucem publicam fugere. Tametsi enim consilium nostrum probabile ac profecto longe honestissimum sit, tamen invenientur certo, qui illud reprehendent et nescio quae monstra panslavismi in eodem studiose quaerent. Ludicent proinde de hoc nostro consilio — quia acuti et alacres speculatores instar illius quondam Baciensis non deerunt — etiam linguae Slavicae ignari. Peius iam alioquin non potuerint, quam hucdum satis fecerunt, quamquam idipsum vitam nostram magis corroboravit, ad quam amandam natura ipsa ducimur.* Proti myšlienke základiny je najmä *Stehlo* (Slováci sú na to prichudobní), ktorý je len pre ďakovnú adresu. (*Kollár J. Šafárikovi* 16. I. 1843 vo *Vlčkovej* pozostalosti v S. N. M.). *Kollár* je pre obraz, *Godra* pre čestný pokál, ktorý by mal byť odovzdaný na Pavla. (*Ferjenčík Škultétymu* 1. II. 1843 v S. N. M.) Návrhy na spôsob uctenia majú byť posielané zvolenskému seniorovi *Krčmérymu*. (*Kollár J. Šafárikovi* v cit. liste.) Námet *Hojčov*, vybudovať zo základiny časom učení spoločnosť, pokladá sa všeobecne za predčasný. (*Francisci Škultétymu* 26. II. 1843 v S. N. M.)

²¹ Veľkolepý ráz mali najmä oslavy *Jozeffyho* menín 25. I. 1844. (Kvety, 1844, č. 27 zo dňa 2. III. 1844, str. 108. Z odpovedi *Jozeffyho* na pozdravnú reč *Ferjenčíkovu*: Hájime svatou věc národa, ale nevíme, užijeme-li námi žádané štěstí Slovenska.)

Budínska cesta Jozeffyho bola však súčasne i posmelením odhodlanejšieho obranného postupu doma v krajine. Tým, že prosbopis vo Viedni nebôl daný na stranu, ale poslaný palatínovi na vyjadrenie, vzbudzujú sa v Jozeffym a i v ostatných zúčastnených nové nádeje, že vláda predsa len niečo urobí v ich záujme. Posmelujúcim dojmom pôsobila aj predsednícka reč Széchenyiho v Akadémii (27. XI.) proti maďarizačnému fanatizmu. Proti snahe šíriť maďarčinu zovňajšie a rýchle dáva prednosť jej vzdelaniu a kultúrnemu zveladeniu, v čom vidí súčasne aj najlepšie prostriedok jej pomalšieho síce, ale trvanlivejšieho a opravdovejšieho šírenia. Poukazuje na to, že zovňajšie a praktické ovládanie maďarčiny neznamená už aj prijatie maďarskej národnosti. V čom však videli slovenskí národovci najväčšie zadostučinenie, bolo zistenie Széchenyiho, že prepiatí šíritelia maďarčiny v mnohom prekročili ustanovenia zákona a vyvolali tak oprávnený odpor a nechť inojazyčných obyvateľov voči maďarčine a voči myšlienke jej šírenia i na úkor vlastných národností a ich rečí, predovšetkým však proti jej netrpezlivému natiskaniu, proti tomuto neustálemu korbáčovaniu, od ktorého mnohí ani kančuku nepokladajú za horšiu.²²

Vystúpenie Széchenyiho bolo prijaté v slovenskom tábore s veľkou povďačnosťou, i keď nechýbajú ani kritické hlasy, ktoré poukazujú na to, že Széchenyi musí teraz hasiť oheň, ktorý sám rozdúchal.²³ Jozeffy hneď na zprávu o vystúpení Széchenyiho v Pesti Hirlape ukladá Chalupkovi vypracovať pre neho ďakovný prípis, ktorý potom podpísaný Seberínom a Jozeffym (i v mene ostatných 200, čo podpísali prosbopis) je odovzdaný Széchenyimu Kollárom.²⁴ Odovzdanie ďakovného prípisu pre jeho zasielanie sem a tam sa však pretiahlo, takže Báčania (Stehlo) i tuná predbehli hlavný počín, odovzdajúc svoj ďakovný prípis Széchenyimu už predtým.²⁵

Chalupkova adresa vidí v Széchenyim anjela-ochráncu, ktorý sa ujal bezbranných Slovákov. Slováci si cenia najmä jeho doznanie, že maďarský postup bol nespravodlivý a škodlivý predovšetkým pre zveladenie opravdovej národnosti maďarskej tým, že vzbudil proti nej odpor u Nemaďarov. Dúfajú, že takto spravod-

²²) Najnovšie Széchenyiho akad. reč: „A magyar academia körül“ vydal *Viszota* v Gróf Széchenyi István összes munkái, VI. 1 (Gróf Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal), str. 149 n. (FHR).

²³) Tak napr. *Reiss* v liste *Jozeffymu* (A. Šk.) zo dňa 11. II. 1843. Podobne i *Hodža a Štúr*. (Moje Slov. povstanie, I. 1., str. 73 pozn. 120).

²⁴) Porovn. list *Jozeffyho Kollárovi* zo dňa 3. II. (M. S.) Na túto návštevu vzťahuje sa pdb. záznam v *Széchenyiho Denníku* k dňu 10. II. (*Viszota*: Gr. Schéchenyi István naplói, V, 677 (FHR)).

²⁵) Tamtiež a list tohože tomuže z 6. III. Bol vraj uverejnený aj v novinách. Na báčsky ďak. prípis vzťahuje sa pdb. zmienka *Majláthovej* zprávy zo dňa 6. I. 1843. (*Viszota*: Gr. Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal, 704.) O hodnotení Széchenyiho výstupu *Jozeffym* porovnaj *Jozeffyho* list *Muňaymu* 3. I. 1843. (S. N. M.)

livo bude posudzovať aj ich cestu do Viedne a ochráni ich pred osočovaním z panslavizmu. Slováci sa nestavajú proti zákonu, ctia si aj maďarský národ a ľubia i svoju uhorskú vlasť (i keď snáď trocha rozumnejšie, ako maďarskí prepiatci), ktorú si želajú vidieť šťastnú. Ich niektoré skutky, na ktorých sa prívrženci maďarizácie pozastavujú, sú len dôsledkom maďarizačných prechmatov. S maďarskej strany sa to síce popiera, ale ďakovníci sľubujú dokázať to v novinách.²⁶

Menej priaznivé bolo, pravdaže, prijatie Széchenyiho reči v maďarskej verejnosti, najmä v tej jej časti, proti ktorej Széchenyiho reč bola predovšetkým namierená, sduružujúcej sa okolo liberálnej zástavy Kossuthovho Pesti Hirlapu. V tomto časopise zjavuje sa o niekoľko dní (1. XII) po jej preslovení i prvý (nepodpísaný) útok na Széchenyiho reč z pera Pulszkého (za spoluúčasti Kossuthovej), obviňujúci Széchenyiho, že niektorými časťami svojej reči len posmelil strojcov ilýrizmu a panslavizmu. Útok popiera Széchenyiho tvrdenie o maďarských prechmatoch pri šírení maďarčiny. Žalobníci so strany slovenskej, hoci boli k tomu vyzvaní Kossuthom už na generálnom konvente, nevedeli vraj uviesť ani jeden jediný prípad na násilie a nútenie v tomto smere.²⁷ Ďalšie útoky (Wesselényi, Pulszky, Kossuth a i.) nasledujú a Széchenyiho reč stáva sa predmetom a východiskom rozsiahlej novinárskej i brošúrkovej polemiky, stavajúcej sa zväčša proti Széchenyimu.²⁸ Z nej vyčytáme len článok gr. A. Szécsena vo Világu, stavajúci sa na stanovisko do istej miery sprostredkujúce. V slovanskom pohybe nevidí len reakciu na maďarské prepiatosti, ale aj paralelný zjav celkového národnostne-obrodzeneckého pochodu európskeho, v neposlednom rade i maďarského, zdôrazňujúceho reč ako jediný predpoklad národnosti. Toto stotožňovanie reči a národnosti dodaló vraj Slovákom odvahy pokladať sa tiež za národ, hoc podľa Szécsena majú nárok len na úctu svojej reči, nie však i na národnú osobitosť, v ktorom smere sú zastúpení politickým národom krajiny. Najdôležitejším miestom Szécsenovho článku so stanoviska slovenského je rozlišujúce zistenie, že maďarská obrana o spravodlivosti zákonných ustanovení o maďarčine je len vtedy správna, ak sa zákonom, národnou vôľou, rozumejú len skutočné prejavy zákonodarné (snem a vláda), nie však, keď za národnú vôľu sú pokladané prejavy dolnej tabule, stoličné uzavretia a zákroky, protiviacie sa zreteľne 6. z. čl. z r. 1840, alebo dokonca novinárske prejavy.²⁹

²⁶) Ďakovnú adresu *Schéchenyimu* viď v D., č. 122. Sedmohradskí Sasi potčili Schéchenyiho krásnou básňou, vyšlou v *Öfner-Pesther Zeitung*. (*Jozeffy Kollárovi* 8. III. 1843 v M. S.)

²⁷) Porovn. *Viszotovo* cit. vydanie, str. 196n.

²⁸) Uverejňuje ju zväčša *Viszota* na u. m.

²⁹) Porovn. D., č. 119 tu, Článok toho istého časopisu Világ, 1842, č. 100 zo dňa 14. XII.: Szálljunk magunkba zisťuje, že vo veci šírenia maďarčiny stolice i noviny pokračovali strednou cestou, ani násilne, ale ani nedbale. Rečovú jednotu vlasti nepokladá ani za možnú, ani za potrebnú. Stačí určitý stupeň jednoty.

K týmto povzbudzujúcim momentom pozitívnym pristupujú momenty negatívne vo forme ďalších a ďalších útokov proti deputácii a podpisovateľom prosbopisu. Tak napr. v Hontianskej (21. XI.) len rozvážnejším živlom v sbore podarilo sa zabrániť (dôvodením, že podpisovatelia nie sú známi úradne) prijať návrh, aby Seberíni pre podpísanie rekurzu bol pozbavený stoličného asesorstva a ostatní kňazi, ktorí prosbopis tiež podpísali, členstva a hlasovacieho práva v sbore, ktorého sa im dostalo len niekoľko rokov predtým.³⁰

K týmto útokom nepriateľov pridávajú sa niektoré verejné výpady z vlastných radov. Ján Bartholomaeides, ev. farár v Štítniku, verejne vyzýva účastníkov viedenského podujatia, aby uverejnili prosbopis a tak zamedzili ďalšie upodrozrievanie nielen seba samých, ale najmä tých kňazov, ktorí (ako on sám) o celom podujatí nič nevedeli. Prosbopis bol vraj podaný v mene celého slovenského evanjelictva, hoc tam neboli podpísaní ani svetskí členovia, ale ani mnohí kňazi. Proti takejto uzurpácii Bartholomaeides slávnostne protestuje.³¹ Podobný protest uverejňuje leštinský ev. farár Jur Lenčo v Kossuthovom Pesti Hirlape, kde odsudzuje tiež predovšetkým smelosť a tajnosť podujatia a osvedčuje sa, že rekurz nepodpísal. Okrem toho chváli aj Oravskú pre shovievavý postup pri uskutočňovaní zákona a maďarčine.³²

Všetky tieto, pozitívne i negatívne, popudy nútia Slovákov ozvať sa konečne na svoju obranu i verejne. Z obráncov prvý sa hlási verejne (14. XI.) Stehlo, báčsko-sriemsky senior, ktorý obhajuje postup svoj a svojho seniorátu pred dištriktuálnym konventom proti odsúdeniu konventuálnemu v nových cirkevných novinách.³³ Na obžalobu konventu, že mnohí kňazi, najmä z báčsko-sriemskeho seniorátu sú proti pomaďarčovaniu v cirkvi a teda i proti zákonu a všeobecnej snahe národnej, Stehlo poukazuje na neznalosť maďarčiny u mnohých kňazov (latinské vzdelanie, nedostatok času a styku s Maďarmi) ako na príčinu požiadavky, aby sa na cirkevných sboroch hovorilo rečou, ktorú poznajú, a tak sa písaly aj protokoly. Neznáma reč vylučuje jej neznalých z cirkevnej správy, čo by bolo proti zásade evanjelickej cirkvi i vtedy, keby to zákon aj výslovne žiadal, čo však nerobí. Cirkev evanjelická takýto teror nemôže trpieť. Diplomatické ohľady (cirkev musí užívať úradnú reč) nemajú v cirkvi miesta. Ani ostat-

³⁰ Jelenkor, 1842. č. 99 (10. XII.), str. 655; *Štúr*: Die Beschwerden u. Klagen der Slawen in Ungarn., str. 35. K zpráve o treste *Ferjenčikovom* Jelenkor (č. 90 zo dňa 19. XI.) poznamenáva, že nie slovanský ľud, „hanem annak csak némely szerencsétlen kinövései dúlongnak hazánk törvényei s haladásunk szelleme ellen.“

³¹ Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, str. 457 (č. 38 zo dňa 22. XII.)

³² Porovn. D., č. 121 tu. Podobne futuje iný príslušník oravského ev. kňazstva (*Miloslav*) v PH, zo dňa 11. XII. 1842 v súvislosti s novou podpisovou akciou oravského ev. kňazstva (viď nižšie), že sú to práve slov. ev. kňazi, ktorí najviac sťažujú obrodu vlasti a súčasne i zmohútnenie protestantizmu a prinášajú ev. slov. kňazstvo doma i za hranicami do podozrenia z tajných úmyslov. (Porovn. D., č. 116 tu).

³³ Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, dec. 29, str. 466—67. (D., č. 112).

né cirkvi ich nezachovávajú. Maďarizácia konventov dopomohla svetskému živlu k neoprávnenej prevahe, konventy posvetštila a je prejavom nelásky voči inorečovým spolubratom, nie je teda div, že potlačená časť sa utiekla o nápravu k panovníkovi. Vyslaním vyšetrovacieho výboru konvent prekročil svoju kompetenciu. Podat' prosbu panovníkovi je každý oprávnený. Vo veci, predloženej panovníkovi, nemá však nikto iný právo súdiť. Stehlov odmietavý postoj (v liste Kossuthovi i na konvente) platí nie maďarskej reči, ale len maďarizačnému prepínaniu.³⁴

Oravský seniorát (z popudu Ctiboha Cochiusa) obrátil sa o niečo neskôr (okolo 8. XII.) priamo na palatína so žiadosťou, aby podporoval viedenský rekurz a ochraňoval slovenský národ, verný vždy vlasti a kráľovi, a zastal sa i podpisovateľov rekurzu, obviňovaných neprávom protivníkmi z nezákonnosti a zrady, keďže obrátiť sa s prosbou k otcovi vlasti nezakazuje žiadny zákon.³⁵

V tejto situácii sa konečne odhodláva (19. XII.) i Jozeffy podat' dlho hotovú už obranu stolici Gemerskej, hoc jeho priatelia ho od toho ešte vždy odrádzajú a v samom sbore našly sa mienky, že vec, ktorá by bola zanikla sama od seba, škoda bolo oživovať. Jozeffy však chce dosiahnuť práve to, aby „taková ohavná dehonestácie skrze mlčenie“ na ňom neostala. Výboru sa teraz (11. I. 1843) ukladá, aby podal o výsledkoch svojho vyšetrovania zprávu na najbližšom (marcovom) sbore. Výboru sa súčasne prikazuje i vyšetrovanie vo veci kázne levočského teologa Štefana Homoľu v revúckej cirkvi na druhý sviatok vianočný, poburujúcej, podľa úradnej determinácie, proti maďarskej reči a národnosti. Štefan mučeník — to bolo jadro Homoľovej kázne o pomluve podľa svedectva revúckeho farára S. Reissa — bol ohováraný pre náboženstvo, tak ako Slováci sú ohováraní pre svoju reč, nazývaní zradcami vlasti atp. Ako Štefan mučeník, i Slováci majú tieto pomluvy znášať pokojne.³⁶ Tento stav vecí potvrdzuje i úradné vyšetrovanie. Stolica odstupuje, keď už školská vrchnosť nič proti Homoľovi nepodnikla, všetky spisy len superintendencii, aby Homoľu disciplinárne potrestala.³⁷

Jozeffy vo svojom osvedčení predovšetkým dáva výraz svojmu bôľu, že bol odsúdený drieb, ako vypočutý, aby potom snažil sa preukázať, že nebol nikdy nepriateľom maďarčiny (tešil sa

³⁴) Obrana Stehlova vyvoláva v slov. kruhoch všeobecný súhlas a páči sa najmä Jozeffymu. (Jozeffy Kollárovi 3. II. 1843 v M. S.).

³⁵) Porovn. D., č. 115 a 116. Zárok oravského seniorátu je, zdá sa, súčiastkou (inak neuskutočnenej) známej nám už širšej akcie *Fejérpatakyho*.

³⁶) Usnesenie stolice vid' v D., č. 120. Podľa Reissa vec vychytili niektorí miestni ultramaďari, ktorí ani neboli v kostole, a písali i do Levoče na školu, predstavenstvo ktorej žiada, keďže Homoľa pripisované mu výroky tají, o vyjadrenie Reissa. (Porovn. Reissovo list Jozeffymu zo dňa 11. II. 1843 v a. Šk.), list Homoľov *Škultétymu* zo dňa 1. II. 1843 (S. N. M.)

³⁷) Uzavretie stolice zo dňa 11. IX. 1843 v D., č. 146. Zárok Gemerskej proti panslavizmu a rusizmu malo nečakanú odozvu i medzi ľudom. Obyvateľstvo rožňavskej doliny v panike balí svoje veci na chýry, že Rusi zaujali už Spiš. (Reiss Jozeffymu 11. II. 1843 v a. Šk. Zpráva slepého *Hrebendu*.)

z jej povýšenia za reč diplomatickú), napomáhal jej mierne šírenie, čo aj dokazuje odvolaním sa na niektoré svoje skutky a prevjavy (nečítané osvedčenie na dištriktuálny konvent r. 1841, odporúčanie vyučovania maďarčiny v školách v obežníku na senioráty z konca r. 1841, úpravu zástupcom na uhrovskej konferencii, aby sa nestavali proti zavedeniu maďarčiny na vyšších školách). Na druhej strane však zasa nemohol sa ani ľahostajne prizerať, ako niektorí jednotlivci snažia sa šíriť maďarčinu aj nasilu a i na úkor náboženstva. Útoky na reči a náboženstvo sú proti zásadám riadnej štátnej správy. Cesta do Viedne bola potrebná a legálna, keďže obrany Slovákov proti obvineniam z panslavizmu neboly v časopisoch prijímané. Žiada preto o zrušenie usnesenia stolice a o vypovedanie svojej nevinnosti tým viac, že celá vec bola predložená panovníkovi, ktorý, ak by obvinenia stolice byly opodstatnené, akiste by neopomenul proti nemu zakročiť.³⁸

Slovenská aktivita zmocňuje sa však najmä útokmi na Széchenyiho, na ktoré Széchenyi — to bolo slovenskej stránke zrejme od počiatku, mohol odpovedať len jedným spôsobom: predložením dôkazov, že prechmaty, o ktorých vo svojej reči hovoril, sú skutočné. Tieto dôkazy mu mohli podať len sami Slováci. Preto od počiatku výpadov proti Széchenyimu javia sa prípravné snahy v tomto smere, ktoré svoje konkrétne usmernenie dostávajú najmä vystúpením gr. Jána Majlátha, známeho maďarského historika a konzervatívneho politika, ktorý sa ujíma Slovákov a ich veci v novoročnom čísle časopisu *Nemzeti Ujság*, kde sa stáva súčasne spolupracovníkom. Majláth v tomto článku stavia proti sebe maďarské a slovenské národnostné stanovisko. Proti patriotickému a národne-spoľočenstevnému stanovisku Nemaďarov maďarizačné národnostné snahy Maďarov. Výhodu rečovej jednoty uznáva i Majláth, na konkrétnych príkladoch inde však ukazuje, že pri národnostnom pomere (5 miliónov Maďarov proti 7 miliónom Nemaďarov) pomaďarčenie Nemaďarov v Uhorsku nie je možné. Český a maďarský (za Jozefa II.) príklad ukazuje, že násilný odnárodňovací postup má práve opačné výsledky. Nemaďarské národy nestavajú sa proti diplomatickosti maďarčiny, ale len proti protizákonným maďarizačným prechmatom. Sjednocovacie snahy prostredníctvom maďarčiny majú za následok rozdvorenie krajiny a všeobecnú rozhorčenosť. Ak na ponosy Nemaďarov Maďari odpovedajú, že nemajú podkladu, nezbyva Nemaďarom nič iného ako doložiť ich konkrétne jednotlivými prípadmi. Snem sa blíži, rečová otázka sa na ňom vynorí nepochybne znova, preto dôkaz o prechmatoch proti Nemaďarom je nanajvýš potrebný a časový. *Nemzeti Ujság* dáva na tento cieľ svoje stĺpce k dispozícii.³⁹

³⁸ *Jozeffyho* osvedčenie (v novinárskom výťahu) viď v D., č. 120 tu. Porovn. aj *Jozeffyho* list *Kollárovi* zo dňa 3. II. a 6. III. 1843. (M. S.).

³⁹ D., č. 118 tu.

Majláth sa však nespokojuje len touto ponukou, ale je ochotný brániť slovenskú vec aj na sneme, ba napomáhať dokonca aj emancipačné snahy evanjelického duchovenstva voči živlu svetskému v cirkvi⁴⁰. V tomto smysle píše priamo Jozeffymu.

Dôvody postupu sú jednak aulické, jednak národne-cirkevné a jednak nepochybne i čiste osobné. Podpora konzervatívneho a protimaďarského živlu slovenského, zmocneného ešte emancipáciou duchovenstva na živle svetskom, bolo nepochybne v intenciách viedenskej vlády, keďže oslabovala maďarskú opozičnú stránku. Na druhej strane sám Majláth si je vedomý nebezpečenstva nielen maďarizačnej politiky (ako Széchenyi), ale i nebezpečenstva ohrozenia evanjelickej cirkvi pre štát⁴¹. V osobnom ohľade Majláth získaním si slovenských sympatií (význam ktorých, možno, preceňoval) mohol pomýšľať na získanie si vedúceho miesta (hl. županstva) v niektorej slovenskej stolici.⁴²

Jozeffy prvý bod jeho návrhov víta, druhý, i keď vec sama je žiadúca, odmieta z dôvodov taktických i zásadných. Je vecou samej protestantskej cirkvi, meniť svoju ústrojnnosť, a je to možné len za súčinnosti svetského živlu. Snažiť sa o podobný prevrat na sneme a k tomu ešte s pomocou katolíckou, je Jozeffymu neprijateľné. Odporcovia by ich vyhlásili za zradcov a nepriateľov cirkvi. Nemal by však námietok proti tomu, aby sa Majláth na sneme snažil o politické zrovnoprávnenie protestantského duchovného stavu s katolíckym.⁴³

Ponukou Majláthovou nastávajú slovenským vodcom prosbo-pisného podujatia nové úlohy a povinnosti sbierať konkrétne ponosy a dáta. Jozeffy preto ukladá po Kollárovi písať všetkým, čo vedia dobre vládnuť perom, obrany a dodávať doklady do Nemzeti Ujságu. Podobne pokladá Jozeffy za potrebné prichystať sbierku dôkladov o maďarských prechmatoch (podľa sľubu v ďakovnej adrese) i pre Széchenyiho, ak by si to sám želal, ktorého informovať podrobnejšie má ináčé sám Kollár (pri odovzdaní ďakovného prípisu).⁴⁴ So Széchenyim dal sa do písomného styku za podobným cieľom i Čaplovič.⁴⁵ Význam akcie zdôrazňuje Jo-

⁴⁰) „Nach meiner innigsten Überzeugung wäre es dem Lande weit zuträglicher, wenn die prot. Geistlichkeit emancipirt würde zu würdevollerer Unabhängigkeit, zu einer Unabhängigkeit, die jener der kathol. Geistlichkeit gleichkäme.“ (Citát v Jozeffyho liste Kollárovi zo dňa 8. III. 1843 v M. S.)

⁴¹) „Ich bin ein strenger Katholik und ich werde die Interessen meiner Kirche, wie bisher, entschlossen verfechten, aber ich bin nicht so verblindet, nicht einzusehen, welche Gefahr dem Staat droht, wenn die protestantische Kirche gefährdet wird.“ (Citát v Jozeffyho liste Kollárovi zo dňa 8. III. 1843 v M. S.)

⁴²) Majláth ašpiroval asi na hl. županstvo stolice Liptovskej. Koncom roku 1848 uchádza sa o šéfovstvo ním navrhovaného slov. dištriktu.

⁴³) Jozeffy Kollárovi 8. III. 1843. (M. S.) O návrhoch Majláthových píše aj Seberínimu. Majláth bol najprv (23. I.) u Kollára (*Ferjenčík Skultétymu* 1. II. 1843 v S. N. M.)

⁴⁴) Jozeffy Kollárovi 16. II. 1843: „Články proti Szécs. ohnive čítame. Bude miti práci, aby týchto ztrešcencu upamatoval.“ (M. S.)

⁴⁵) Jozeffy Kollárovi 3. II. 1843. (M. S.)

zefy opätovne. Keby teraz neuviedli doklady, nepriateľská strana by triumfovala. Okrem toho Jozefy správne rozpoznáva, že všetko, čo sa v krajine deje, je prípravou na snem. Ak by sa nepodarilo vyvrátiť predsudky o panslavizme a rusizme, mohlo by to mať na sneme pre Slovákov zlé následky. Snáď by žiadali dokonca od panovníka i zadosťučinenie za falošné osočovanie maďarského národa. Jozefy sám vyzýva niektorých mužov zo svojho okolia (Tomášika, Ferjenčika, Jesenského, Reissa, Kocmana), aby po vzájomnej dohode pustili sa do práce, sbierali materiál, spracúvali ho a posielali Kollárovi, ktorého Jozefy žiada, aby s pomocou peštianskych Slovákov prevzal akési hlavné redaktorstvo. Okrem toho Jozefy písal i Štúrovi a Hodžovi, Seberíni vyzval zasa Melcera, Kuzmányho a Chalupku.

Začiatok by mal byť urobený uverejnením útokov z maďarských novín s primeraným úvodom, o napísanie ktorého žiada Jozefy Kollára. Kollár má do práce pozvať aj Báčanov. Od celej akcie sľubuje si Jozefy aspoň toľko, že keď nie i prepriatci, tak aspoň ľudia nimi zavedení, prídu k rozumu a budú si počínať miernejšie. Jozefy by preto vítal, aby články boli „dobře osolené“⁴⁶. Od spolčenia sa Széchenyiho s Helmecczym (vydavateľom Jelenkoru) Jozefy očakáva, že slovenské obrany budú môcť vychodiť aj v tomto časopise, a to tak, že jeden časopis by ich preberal z druhého a naopak.⁴⁷

Jozefy i ďalej sleduje tieto obranné prípravy s najväčšou pozornosťou. Osobne ide navštíviť spomenutých pracovníkov v muránskej doline, aby ich ešte aj ústne povzbudil⁴⁸. Podobne oddane sa ujíma veci i Kollár, ktorý chce, aby sobrané doklady boli zostavené vo formálny operát, hoc aj celú knihu, pre snem a pre pötomkov. Sám sbiera rozličné doklady⁴⁹. Kollár pôsobí okrem toho v záujme veci aj osobne, najmä osobným stykom so Széchenyim a Majláthom.⁵⁰

Najlepšou obrannou príležitosťou by boli, pravda, slovenské noviny. Na ich vymáhanie (už i z dôvodov existenčných) je sústredená hlavná starosť Štúrova, ktorý medzitým žije v Bratislave

⁴⁶ Jozefy Kollárovi dňa 16. II. 1843. Tak aj v liste zo dňa 13. III. (Oba v M. S.).

⁴⁷ Jozefy Kollárovi 13. III.

⁴⁸ Jozefy Kollárovi (pred) 6. III. 1843.

⁴⁹ Z nich najcennejšie boli odpisy originálnych spisov z archívu gen. cirkví, týkajúcich sa prípadu v Lajoskomárne a vo Velegu a donesených sem z archívu *Füredym*. (Kollár Jozeffymu 6. III. 1843 v A. H., III/1, č. 10.)

⁵⁰ Poč. marca (asi 3.) mal dlhý rozhovor s prvým na jeho byte. *Széchenyi* žiada *Kollára* o shovieavosť voči Maďarom: „Verbreiten sie unter den Slaven ein Gefühl der Humanität, ja des Mitleids, dass sie eine, grossartig aus dem Schummer sich weckende Nation nicht mit ihrer Grösse erdrücken. Wir haben zwei gefährliche Feinde gegen uns aufgestachelt: die zahllosen Slaven und die gebildeten Deutschen. Freilich scheint die Gegenwart für uns Magyaren günstig zu sein, wir haben das Gesetz für uns, die Constitution etc., aber die Zukunft wird das alles erst entscheiden. Ich wäre recht gerne ein Slave, hätte mich Gott nicht zwischen Magyaren geboren werden lassen, atd.“ (Kollár Jozeffymu 6. III. 1843). Znova sa chystá k nemu i k *Majláthovi* 6. III.

jednak zo svojich úspor, jednak z podpôr. Palkovič mu okrem toho prepúšťa polovicu úrokov z peňazí, sosbieraných na katedru a opatrovaných Fejérpatakym. Stará sa tiež o zabezpečenie mu nástupníctva po sebe. To všetko je, pravda, tak málo, že vlastne biedi⁵¹. Vedľa prednášok na Ústave čulo sa účastní v súčasných obranných počinoch. Hlavnú starosť venuje však vymáhaniu povolenia na noviny. Jeho žiadosť je síce vybavená cenzorským kolégiom zamietave (11. XI.), na príkaz palatína (opierajúceho sa akiste i o mienku štátnej rady o neprípustnosti slovenských novín) však je (bez prerokovania v kr. rade) len odložená. Keď počiatkom roku 1843 má dobré zprávy z Budína (i palatín je vraj jeho žiadosti priaznivý) a keď niekedy pred polovicou februára 1843 dostáva vysvedčenia o potrebe novín z Turca, podpísané skoro 150 národovcami, najviac zemänmi⁵² podáva (21. II.) novú žiadosť o noviny. Súhlas a podpora zemänov bola, pravda, viazaná na veľmi dôležitú a významnú podmienku. Noviny mali byť vydávané domácim stredoslovenským nárečím.⁵³ K dôvodom národnostne-ideologickým a národnostne-vývinovým (vzrast kmeňového povedomia v celku československom na kmeňové povedomie v rámci slovanskom, spadajúci v podstate do prielomu rokov tridsiatych a štyridsiatych)⁵⁴ pristupuje, zdá sa, v tejto požiadavke, zmocnenej ešte i nedávnym (13. I.) zákazom ilýrizmu, svedčiacim o nepriazni vlády voči nadnárodným (nepriamo teda i voči československej) integráciám, posledný popud, završujúci vývin a dospievajúci 14. II. 1843⁵⁵ k ďalekosiahlemu rozhodnutiu povýšiť strednú slovenčinu na spisovnú reč slovenskú vôbec a vydávať noviny slovensky. Zatiaľ, pravda, len v užšom krúžku okolo Štúra. Hneď začína však i agitácia pre získavanie ďalších stúpcov.

Rozhodnutie sa pre slovenčinu v súvislosti s novinami a so zemianstvom má v duchovnom živote slovenskom pripravenú pôdu

⁵¹ Porovn. *Štúrov list Hodžovi* zo dňa 20. XI. 1842 (a. m. Bratislavy pozostalosť *Hodžova*, č. 945/13), a (asi) *A. Sládkovičovi* (do okolia B. Štiavnice) zo dňa 21. XI. 1842 v a. Šk.; *Francisci Škultétymu* zo dňa 5. III. 1843 (SP, II, 136), *Jozeffy Kollárovi* 13. III. 1843 (M. S.), *Jozeffyho sberací hárok* z 13. III. 1843 (a. Šk.). Úroky zmenšily sa značne i úpadkom hl. dlžníka istého Sontaga. (M. Hodža: Čsl. rozkol, 148.) *Palkovič žiada Jozeffyho* 16. II. 1843, aby sa dohodovil so *Seberinim* o spôsobe volenia a o zaistení fundácií katedry. (A. Šk.)

⁵² *Palkovič Jozeffymu* 16. II. 1843 (a. Šk.) a môj článok: *Štúrove Slov. nár. novini* (Elán, 1939 a sep.).

⁵³ *Štúr* noviny bude vydávať slovensky. „Tak to chce mať celú Slovensko... Turčanských 148 zemanských podpisov tak chce mať, tak chce mať oravskú katolícku kňazstvo, tak chcú mať všetci.“ (*Francisci Škultétymu* 26. II. 1843 v S. N. M.) Porovn. tiež *Hurban*, SP, II, 129.

⁵⁴ Viac o tom viď v mojom *Povstaní*, I. 1., str. 84n.

⁵⁵ Dátum toto, dokonca i hodina (medzi 3. a 5. poobede) zaznačil nám na základe zprávy účastníka J. *Gábera* S. B. *Hroboň* na liste *Štúrovom* zo dňa 24. IX. 1844, donesenom mu *Gáberom*. (M. S. a SMS, V, 132, kde vypadlo slovo: sredo.) Potvrdzujú ho aj iné súč. zprávy. (Správny den je však utorok.) Viac o tom porovn. v mojom článku: *Nastolenie spisovnej slovenčiny v Službe*, VIII, 16—28. (Tam cit. list *Francisciho Škultétymu* zo dňa 13. II., je v skutočnosti datovaný 26. II. 1843.)

už staršími snahami v tomto smere. Ak odhliadneme od námah Hamuljakových o noviny v domácej (berňolákovskej) reči, Godra, známy aj inak svojimi slovakizujúcimi tendenciami, už 6. XI. 1841 píše Hamuljakovi, že „jen noviny v našej opravdovej slovenskej reči, v tatranskom nárečí psané, občerstvia lipu slovan-skú“.⁵⁶ Zaujatost slovenského zemanstva o slovenčinu mal Hurban príležitosť zistiť už na svojej suplikácii v lete 1838.⁵⁷

Tieto snahy a úvahy oprieť sa o slovenskú (pravda, len drobnejšiu) šľachtu, prejavujúcu opätovne svoj sklon k slovenčine i v stoličných sboroch⁵⁸ a rozhodnutie zabezpečiť si širší a pôsobivejší nástroj v novej spisovnej slovenčine, spadajú (videli sme, že nie len čiste náhodne) do chvíle, keď slovenské nádeje, očakávajúce v dôsledku vládneho rozhodnutia v otázke ilýrizmu tam ohlásenú úpravu národnostnej otázky, ktorá úprava by podľa ich predstáv súčasne najlepšie vybavila aj slovenský rekurz, sú na vrchole, netušiac, že práve ilýrska rezolúcia to bola, čo vykonalá v tomto smere na palatína vplyv práve opačný.

20. SKLAMANIE.

Viedenské podujatie slovenské bolo palatínovi vrcholne nepríjemné. Veď bolo, a to v krátkej dobe — po záhrebských reštauračných výtrznostiach z mája toho istého roku — už druhým dokladom nedostatočnej jeho správy práve v bode, na ktorom Viedni, ale i jemu samému záležalo najviac, v obore vnútorného pokoja v krajine a pokojného spolunažívania jej obyvateľov.⁵⁹ Palatínovi mohla byť vec tým nepríjemnejšou, že ospravedlňovala neústupnejšie a národnostne, ale predovšetkým celoríšsky rovnoprávnejšie stanovisko Meternichovo a Kolovratovo voči Maďarom oproti stanovisku palatínovmu, ktorý im — a to práve v záujme zachovania interného pokoja — nadfžal. Vidiac teraz nepríjemné následky svojej jednostrannej národnostnej politiky a jej odhalenie pred Viedňou, snaží sa palatín, ešte pred odstúpením mu viedenského prosbopisu, porobiť niektoré nápravné kroky, zamedzujúce ďalšie rozvášnenie národnostných, najmä novinárskych a tlačových bojov. Predovšetkým sprísňuje preto cenzúru, v ktorom smere mu prišlo práve vhod, že vláda, znepokojená vzrastajúcimi cenzúrnymi aférami, práve koncom leta dala pris-

⁵⁶) *Hamuljakova* pozostalost' v S. N. M., korešp., fasc. II.

⁵⁷) Porovn. jeho list *Štaňkovi* zo dňa 25. VII. 1838 v SMS, I, 89.

⁵⁸) Posledne napr. na kongregácii Liptovskej zo dňa 27. XII. 1842, kde podžupana, chystajúceho sa prehovoríť, víta krik: Nám všetko po slovensky musíte predniesť, bo inak zle bude. (PH, 1843, č. 213 zo dňa 15. I., str. 36, zpráva L. Sv. M. zo dňa 31. XII. 1842.)

⁵⁹) Túto jeho slabosť poznali dobre i jeho spolupracovníci. Tak napr. *Schedius* ml., tajonník jeho prez. kancelárie, sám radí slovenským činiteľom, ako majú pôsobiť na palatína v záujme rýchlejšieho vybavenia rekurzu obavami z nového vzbúrenia vášní. (Porovn. nižšie str. 178.)

nejšiu úpravu uh. cenzúrnej komisii a nariadila zriadiť na mýtnici aj osobitný revizorát hlavne pre zahraničné knihy⁶⁰. V dôsledku toho pociťuje sa všeobecná úľava v útokoch proti Slovanom.⁶¹ Z podobných úvah palatín odkladá však i vec slovenských novín. K zákrokom hatiacim (cenzúra) pridáva ešte i snahu pôsobiť na verejné utíšenie i aktívnym ovplyvňovaním maďarskej verejnosti v smere väčšej národnostnej snášanlivosti, respektíve vzbudzovaním nádejí verejnosti nemaďarskej na spravodlivé vyriešenie národnostných ponôb a krívd. V tomto sú mu nápomocní, ako sme videli, i niektorí konzervatívnejší alebo umiernennejší maďarskí činitelia, predovšetkým Széchenyi (v smere prvom) a Majláth (v smere druhom), ktorí keď i nekonajú snáď priamo na jeho popud (hoci úplne netreba vylučovať ani túto možnosť), konajú z tej istej základnej úvahy a súbežne s jeho snahami⁶², i keď napr. u Széchenyiho miesto úradných a verejnoporiadkových úvah uplatňujú sa, prirodzene, predovšetkým ohľady národné.

Po príchode prosbopisu z Viedne nastáva starosť o jeho formálne vybavenie. Radca kr. uh. miestodržiteľskej rady a tajomník prezidiálnej kancelárie palatínovej L. Schedius ml. prezvedá sa už 12. novembra u Procópiusa na jeho mienku o spôsobe, akým by prosbopis mal byť vybavený. Procópiusova rada ide v podstate v duchu prosbopisu. Vláda nech vydá rezolúciu na zamedzenie prechmatov pri uskutočňovaní zákona o maďarčine, najmä na ochranu náboženstva a škôl, Slovákom nech povolí prostriedky na vzdelanie atp.⁶³ Takéto mierne sú aj požiadavky Jozeffyho, viedaceho o naráde Procópiusovej, pred palatínom.

Palatínova politika nesie sa však od počiatku zrejme iným smerom. Utišiť vypuknuté nespáry a zamedziť najhoršie výstrelky a prechmaty tak, aby tým základný smer jeho národnostnej, v podstate Maďarom priaznivej politiky ostal vcelku zachovaný. Vidíme to najlepšie z jeho dobrozdania o slovenskom prosbopise a z jeho návrhu na spôsob jeho vybavenia.

Z výkladu palatínovho o vzniku národnostných sporov a nespárov, ktorým uvádza svoje dobrozdanie, zaujme nás predovšetkým priznanie, že pri uskutočňovaní zákonov o maďarčine sa nepokračuje so žiadúcou opatrnosťou a rozvahou. Najmä neskrotná horlivosť Zayova v šírení maďarčiny medzi slovenskými evanjelikmi a jeho snaha po vykynožení slavizmu v Uhorsku je

⁶⁰) Porovn. zprávu v AAZ, č. 253 (10. IX. 1842) str. 2023: Aus Ungarn.

⁶¹) Štúrovo svedectvo v č. 138 tu.

⁶²) Styky Széchenyiho, ktorý sa v tejto dobe približuje vláde, s palatínom sú známe z jeho denníka. U Majlátha, ktorý je dôverným zpravodajcom Sedlitzkého, možno myslieť i na ovplyvňovanie touto cestou. Z týchto jeho zpráav (*Viszota. Gr. Széchenyi István írói és hírlapi vitája Kossuth Lajossal, I, 703n. a 709n.*) nevysvitajú nijaké sympatie k Slovákom. O spojitosti oboch akcií s politikou palatínovou je presvedčený i Jozeffy. (*Jozeffy Kollárovi 3. II. 1843*). Pre spojitost hovoria okrem časovej aj niektoré vecné shody. Nápadná je napr. shoda názorov medzi palatínom a Széchenyim, že upodozrievanie z rusizmu je opravnenejšie u Ilýrov ako u Slovákov atp.

⁶³) Porovn. Kollárov list Jozeffymu zo dňa 11. XI. 1842 v A. H., III/1, č. 9.

na príčine, že snahy o zachovanie a vzdelanie slovanskej reči, drier tiché, vybuchli. Slovanský (aj ilýrsky) odpor mal však i dobré následky. Prihorliví stúpenci maďarskej reči stali sa opatrnejšími.

Palatínova politika v týchto okolnostiach pozostávala z toho, že sa snažil pôsobiť smierlivo na popredných ľudí evanjelickej cirkvi v záujme znovuzavedenia mieru a svornosti. Slovanskú stránku napomenul, aby prestala so všeobecnými obviňovaniami a predkladala len špeciálne ponosy. V týchto svojich snahách — priznáva palatín — narazil na väčšie ťažkosti u stránky slovanskej. Dúfa však, že jeho úsilie bude korunované zdarom. Vecou úradu bude postupovať pri riešení sporu tak, aby viac-menej upokojené už mysle neboly znova rozjatrené.

Ponosy, uvedené v prosbopise, obsahujú podľa palatína veľa zastaralého a prepiatého. Úvodné ponosy na útlisk sú všeobecné a bez príkaznosti. Pokiaľ ide o špeciálne ponosy, palatín priznáva, že v novinách zjavily sa útoky proti popredným slovenským ľuďom, cenzori však už dostali príslušnú úpravu a ponosa táto je teda pre budúcnosť už zažehnaná. Vo veci uprílišneného natiskania maďarčiny pôsobil na Zayho v duchu smierlivosti. Okrem toho navrhuje, aby Zay bol napomenutý aj shora postupovať v tomto bode v smysle zákonov a nariadení a s miernosťou, vyžadovanou potrebou: zachovať svornosť a jednotu medzi obyvateľmi krajiny. Ponosa na nezriadenosť generálneho konventu z r. 1841 a na jeho utiskovanie slovenskej reči je tiež odôvodnená. Preto generálny inšpektor má byť napomenutý, aby v budúcnosti boli na konvent pripustení len ta patriaci, ktorým nech je zabezpečená plná sloboda rozhodovania. Ponosy na urážky, uponižovania a útoky so strany maďarskej za vodcovstva samého generálneho inšpektora sú len všeobecné a nedokázané. Tu stačí napomenúť stránky k svornosti. Iný zákrok by bol možný len vtedy, ak by byly predložené špecifické prípady s náležitými dokladmi. Ponosa na písanie matrik maďarskou rečou je protizákonná a nemôže byť preto vzatá v úvahu. Ponosa na nepripustenie slovenskej reči pred úradmi je tiež len všeobecná a vzhľadom na uzákonenie maďarskej úradnej reči oprávnená by bola len vtedy, keby sa dokázalo, čo však sotva možno predpokladať, že niekto nebol vypočutý len preto, že nevedel inak, len slovensky. Podobne nemožno vziať v úvahu všeobecnú ponosu na straníckosť cenzúry, a to tým menej, že každý má v takomto prípade právo a možnosť na odvolanie sa na ústredný sbor cenzorský alebo dokonca i na samu kr. miestodržiteľskú radu. Ak to príslušní autori neurobili, sami sú si vinní. Neodôvodnená je i ponosa, že niet slovenských cenzorov, a to preto, že cenzori (s výnimkou ilýrskej, málo známej reči) nie sú ustanovovaní pre jednotlivé reči a v sbore cenzorskom vždy byly a aj teraz sú viaceré osoby, slovanskej reči znalé, ba dokonca slovanskeho pôvodu. Ponosa, že na univerzite niet profesora slovanskej reči, keďže slo-

vančina nie je ani úradná, ani na to dost' vzdelaná, a jej katedra nie je v záujme verejnom, je bezzákladná a svedčí len o odstredivých snahách žiadateľov. Ponosy na násilnú maďarizáciu, doložené i niektorými konkrétnymi, keď i zastaralými už prípadmi, mali by byť napravené v smysle kráľovskej rezolúcie z r. 1830, prikazujúcej vystríhať sa pri šírení maďarčiny akéhokoľvek nútenia. Slovenské obce majú mať právo konať nielen bohoslužby, ale aj vychovávať svoju mládež v školách vo svojej reči.

Pokiaľ ide o žiadosti prosbopisu, tu palatín myslí, že Slováci by mali byť uistení o dôvere panovníka v ich vernosť a oddanosť, ako i o najvyššej jeho ochrane. V otázkach cenzúry má sa pokračovať podľa predpisov, osobitní slovenskí cenzori nie sú potrební. Vo veci prešporskej katedry palatín odkazuje na to, že je to vec protestantskej samosprávy. Proti prechmatom však je možnosť rekurzu. To platí aj o všeobecnej žiadosti o ochranu cirkví a škôl proti maďarizačnému násiliu. Katedra slovanskej reči na univerzite nie je potrebná. Žiadosti o latinské písanie matriek, protiviacej sa zákonu, nie je možno tiež vyhovieť.

Vcelku je teda veľmi málo toho, v čom palatín uznáva potrebu nápravy. Väčšinu ponôs odbavuje ako neoprávnenú alebo špecificky nedoloženú. V tomto bode teda skrátenie pôvodného rekurzu by bolo možno pokladať za vec škodlivú, keby z dobrozdania palatínovho nebolo zrejmé, že mu tu ide len o pohodlný všeobecný spôsob na zamietnutie ponôs, oprávnenosť ktorých je miestami nútený i sám uznať. Najlepšie to vari vidno z odkazovania ponôs proti prechmatom v rámci cirkevnej samosprávy na rekurz práve pri vybavovaní rekurzu, obracajúcemu sa predovšetkým proti takýmto výčinom, čiastočne aj doloženým (ako v prípade rečovných ústavov usnesením gen. konventu z r. 1841) alebo i palatínom samým uznávaným (maďarizačné prechmaty Zayove atp.). Palatín však myslí pravdepodobne na to, že každý skrivodlivý prípad má byť predostretý priam ukričdenými osobitne a v sprievode dostatočných a priekazných dokladov.

Formálne vybavenie prosbopisu si palatín predstavuje tým spôsobom, že prosebníci budú indorzátom uistení o panovníkovej ochrane svojich práv a napomenutí, aby v budúcnosti svoje prípadné ponosy predkladali úradným postupom jednotlivo a prispeli i so svojej strany k zpäťvedeniu svornosti medzi spoluveriacimi svojho vierovyznania. Vydanie oddelených úprav pokladá palatín za potrebné len vo veci zachovávaní lepšieho poriadku na konventoch a vo veci nestranného postupu pri cenzurovaní slovenských kníh. Či by nemalo byť vydané aj nejaké všeobecné napomenutie o potrebe svornosti a súčasne i jednej úradnej reči medzi obyvateľmi jednej krajiny a rozoslané po stoliciach, ponecháva palatín najvyššej úvahe.

Týmto svojimi vývodmi pokladá palatín za vybavený i druhý (báčsky) rekurz, ktorý dostal dňa 12. decembra. Prezretím tohoto rekurzu palatín totiž zisťuje, že je ešte všeobecnejší ako rekurz

prvý, že však inak obsahuje približne tie isté požiadavky, takže mienka, daná na prosbopis prvý, platí i na tento druhý. Výnimku tvorí len žiadosť o noviny. Takúto žiadosť však je treba predostrieť osobitne. Inak palatín je už teraz tej mienky, že žiadosť o noviny je neodôvodnená, keďže slovenské noviny nie sú s hľadiska obecného ani potrebné ani užitočné. Nahradenie diplomatickej latiny maďarčinou nie je nijakým dôvodom pre túto žiadosť, svedčiacu len o odstredivej tendencii žiadateľovej.⁶⁴

V tomto smysle je osnovaná pôvodná mienka palatínova už dňa 22. XII. K odpísaniu a k odoslaniu palatínovho, taktô inak už hotového dobrozdania zatiaľ však nedošlo, a to pravdepodobne pre rôzne iné zápletky národnostného rázu, ktoré koncom roku 1842 a počiatkom r. 1843 nastaly, pre ktoré palatín odoslanie svojej mienky pravdepodobne nepokladal za časové.

Útoky na Széchenyiho snahy, súbežné s palatínovými, nemohly palatína nezaraziť ako priam opačný výsledok Széchenyiho kroku, než bol sledovaný cieľ, a nepresvedčil sa, že jeho nádej na utíšenie národnostných vášní v Uhorsku je prinajmenej predčasná. Uplatnily sa akiste už i ohľady na blížiaci sa snem, ktorý koncom roku 1842 dostáva sa už do makateľnej blízkosti. Rozhodujúci význam pre zadržanie vybavenia slovenského prosbopisu pre palatína mal však pravdepodobne obrat, ktorý nastal na prelome rokov 1842/43 v otázke chorvátskej.

V dôsledku krvavých udalostí reštauračných v Záhrebskej z mája 1842 a v dôsledku dôverného predostretia nového bána gr. Hallera o chorvátskych udalostiach palatín obracia sa na svojho brata arcikniežaťa Ludvika v dôvernom liste (30. XI.), kde (a v pripojenom predostretí na panovníka) mu líči nebezpečie ilýrizmu. Hnutie toto z pôvodného rečového a autonómneho snaženia, ktoré vzniklo ako odvetu na maďarské útoky proti chorvátskej autonomii a národnosti a ktoré mohlo byť vláde ako protiváha proti ultramaďarizmu prípadne aj vítané, rozrástlo sa v nebezpečné hnutie politické, podobné ultramaďarizmu v Uhorsku a sledujúce podobné ciele: Sjednotenie rečové a kmeňové príbuzných krajov. Gaj je chorvátsky Kossuth. Miesto utiekania sa o ochranu k vláde, Ilýri siahajú po svojpomoci a snažia sa ovplyvniť v záujme svojich ideí aj Hranice a študujúcu mládež. Palatín preto pokladá za nanajvýš potrebné, aby vláda zakročila v Chorvátsku v záujme smieru a jednoty domácej i smieru a jednoty s Uhorskom a osvedčila sa verejne v tejto otázke, aby nebolo možno sa odvolávať na tichý súhlas niektorých jej členov, ako to robí Gaj.

V dôsledku týchto predostretí uh. kancelár vypracúva návrhy vyhotovení na príslušných činiteľov, kde im ukladá, aby prísne zakročili proti všetkým chorvátskym snahám, presahujúcim oprávnenú obranu autonómnych práv, ktoré chce i panovník chrániť i naďalej. Metternich sa však stavia na stanovisko, že nie-

⁶⁴) Palatínovu mienku viď v D., č. 133.

len ilýrska, ale aj maďarská stránka má byť napomenutá k pokoju a k smierlivosti a predkladá hneď i potrebné návrhy. V tomto smysle dochodí potom k panovníkovej rezolúcii zo dňa 11. I. 1843, ktorou sa vydávajú narádzané vyhotovenia na príslušných činiteľov (uh. kancelára, bána, záhrebského biskupa, predsedu dv. voj. rady). Pre našu otázku najväčší význam má tu však vlastnoručný list panovníkov palatínovi, ktorým mu posielajú svoje predmetné rezolúcie a ukladá mu zásadné smernice pre riešenie národnostnej otázky aj v Uhorsku. Vzdelávaniu jednotlivých rečí v Uhorsku a v krajinách pripojených má byť ponechaná úplná sloboda, treba však dbať, aby tieto snahy neboly zneužitú na politické machle a na vzájomné roztrpčovanie. Všetky takéto snahy treba potlačiť v Uhorsku i v Chorvátsku s najväčšou rozhodnosťou. Názov „Ilýr“ atp. sa zakazuje, hlavnú študijnú direktoriu majú byť vyzvaní, aby pri každej vhodnej príležitosti napomínali študujúcu mládež k láske a k svornosti s príslušníkmi iných rečí a trestali výčiny opačné. Študujúca mládež má byť od politických machlov odvedená pridržiavaním k vážnemu štúdiu. Proti profesorom, ktorí by svoje povinnosti v tomto smere zanedbali, treba zakročiť a oznámiť ich nahor. Vzájomné nápady a upodozrievania nemajú byť trpené ani v tlači. Podobne písacky o potlačení jednej alebo druhej národnosti, majúcej svoje zákonné zabezpečenie, ako o niečom žiadúcom a chystanom v najbližšom čase, alebo prejavy namysleného vynášania sa jedného národa nad druhým. Cenzori nech škrtajú všetko, čo by mohlo viesť k nesvornosti občanov. Uverejňovanie článkov v duchu opačnom bolo by naproti tomu veľmi žiadúce a vítané. Palatín nech uloží najmä jurisdikciám, aby pokračovaly v duchu smierlivosti a zdžžaly sa akéhokoľvek protizákonného zaobchodenia s nemaďarskými národnosťami, unáhleného šírenia maďarskej reči a vôbec každého politicky rozčulujúceho kroku jednak samy a netrpely nič podobného ani u iných, aby prvopočiatočný popud k znepokojeniu takto prestal.

Okrem toho ľud v Uhorsku mal byť uspokojovaný prostredníctvom kléru, že obavy z vyničenia niektorej národnosti v Uhorsku, ktoré sú panovníkovi rovnako milé, sú bezpodstatné. Klérus sa má ďalej všemožne snažiť zabrániť rečovým prechmatom v cirkvách a v školách a pôsobiť všade medzi rôznorečovým obyvateľstvom v duchu vzájomnej bratskej lásky. Príslušný prípis uhorskému primasovi nebol však na zakročenie uh. dv. kancelárie vydaný.⁶⁵

Panovníkovou rezolúciou zo dňa 11. I. 1843, na konečné ustálenie ktorej vplývaly, keď i len nepriamo, nepochybne i slovenské a nemecké ponosy, bol viacmenej vybavený, aspoň zásadne, aj slovenský prosbopis. Pravda, nie práve v duchu palatínovom a podľa jeho intencií, keďže viac-menej jednostranné hľadisko pa-

⁶⁵) Porovn. C. A., č. 1103/1842 (Tiež moje Slov. povstanie, I. 1., str. 135, pozn. 326). Prísl. písomnosti uvereňuje *Miskolczy: A horvát kérdés töténete és irományai a rendi állam korában*, II, 21 a n.

latínovo, obracajúce sa takmer výlučne len proti Nemaďarom, nahradzuje stanoviskom národnostne-rovnoprávnym. Palatín, ktorý o takomto nečakanom zvrate pri vybavení svojho podania bol nepochybne ihneď informovaný, zadŕža svoj návrh na vybavenie slovenského prosbopisu. Pravdepodobne ani nie tak preto, že by sa stal rezolúciou zo dňa 11. I. 1843 zbytočným, keďže formálne vybaví slovenský prosbopis bolo tak či tak jednako treba, ako predovšetkým a najmä preto, že v nálade, ktorá v tejto chvíli na viedenskom dvore panovala, nemohol sa neobávať, že vláda podobným spôsobom zreformuje i tento jeho návrh. A tomu sa chcel jednako vyhnúť.

Vedomosť o vybavení chorvátskej dôležitosti, rozšírila sa čoskoro po celej krajine prostredníctvom Pesti Hirlapu (5. II. 1843). Slovenské mysle, ak odhliadneme od užšieho kruhu Štúrovho v Bratislave, kde zapôsobil predovšetkým zákaz ilýrizmu v prospech rozhodnutia pre slovenčinu a samostatný národný život slovenský, zaujala predovšetkým veta dekrétu zo dňa 11. I., v ktorej sa hovorí, že i vzhľadom na Uhorsko stalo sa najvyššie opatrenie, aby v budúcnosti neboly poskytované nijaké príčiny k národnostnej nevraživosti. Právom teda očakávajú, že podobný „dekrét“ bude publikovaný aj v Uhorsku.

Medzi nich patrí predovšetkým Jozeffy, ktorý preto nepokladá ani za potrebné podávať k palatínovi nový rekurz, aby posúril vybavenie prosbopisu vo Viedni. Od Schediusa dostal totižto Kollár 12. II. tú informáciu, že palatín slovenský prosbopis už dávno vybavil. Prosbopis však leží vo Viedni a bolo by vraj dobre, keby obaja superintendenti podali, ale ihneď, krátky rekurz na palatína, aby urýchlil vo Viedni vybavenie prosbopisu. Schedius hneď aj radí, ako majú vplyvať na najcitlivejšie miesto palatínovo: V rekurze majú uviesť, že sa boja nového vzbúrenia vášni a nového rozjatrenia myslí medzi stránkami, ak by však prišlo rozhodnutie shora, nastane všeobecné utíšenie. Od nového rekurzu Schedius si sľubuje okrem toho i ďalšie smierenie obidvoch palatína. Rekurz bude tiež ďalším prejavom oddanosti a vernosti k vláde, ktorej dôsledne sa pridŕžať radí Schedius i naďalej. Kollár súčasne píše v tejto veci i Seberínimu a chystá sa tiež zakročiť v záujme urýchleného vybavenia i u palatínovho syna Štefana, príchod ktorého do Budína sa očakáva na 15. II.⁶⁶

Očakávanie Jozeffyho, ktorý mal okrem toho i zprávy prostredníctvom Ferjenčíkovým, že príslušný dekrét pre Uhorsko je už na kr. rade, potvrdzuje i sám Kollár vo svojom liste zo dňa 6. III. Na základe dôvernej zprávy z Viedne, sprostredkovanej mu Procopiusom, oznamuje Jozeffymu, že vláda vybavila slovenskú vec priaznive. Zdá sa však vraj, že rezolúcia sa pri kr. rade nepáči Maďarom, ktorí sa snažia vymôcť vo Viedni jej zmierne-

⁶⁶) Porovn. Kollárov list Jozeffymu zo dňa 15. II. 1843 v a. Šk. Stehlo chce podať nový rekurz priamo do Viedne. Kollár nie je zásadne proti, myslí však, že začiatok by mohol urobiť Štúr s posúrením povolenia na noviny. (Škultéty: 125 rokov, 77.)

nie. Od 15. februára behá vraj stále dôverný kurír medzi Viedňou a Budínom. Bolo by preto vraj dobre poslať do Viedne nejaké konkrétne dáta, na ktoré tam všetci veľmi a stále naliehajú.⁶⁷

To všetko utvrdzuje Jozeffyho odmietavý postoj k myšlienke nového rekurzu na palatína, najmä keď i Kollárov dôvod hlavný, zneškodnenie vyšetrovacej deputácie, nevie na neho náležite zapôsobiť. Je presvedčený, že z deputácie nebude veľa. Okrem toho vraj ani sám Tihanyi nechce žiadnu inkvizíciu, a keby aj chcel, Slováci by sa jej nepodvolili.⁶⁸

Slovenskí prosebníci, na čele so svojim vodcom Jozeffym, čakajú teda i naďalej na priaznivé vybavenie svojich žiadostí, na „dekrét“ podobný chorvátskemu. Medzitým, pravda, nezahálajú, ale pripravujú svoje obrany pre maďarské časopisy.

Miesto nového rekurzu predostiera Jozeffy palatínovi niektoré novšie doklady maďarskej nesnášanlivosti. Z nich vari najpovážlivejšia bola urážka Jozeffyho slúžnym stolice Boršodskej, ktorý k podpisu Jozeffyho v sbernej knižočke na milodary na stavbu nového kostola v gemerských Dražiciach pripísal: pansláv, vlastizradca, lump, nepriateľ vlasti. Fodor vyslovil sa urážlivo o Jozeffym aj voči sberačom. Prípisky Fodorove za správne uznal pred týmiže sberačmi aj kalvínsky farár v Emóde, ktorý okrem toho dokonca ešte hrozil sberačom, že ich dá uväzniť v okovách, ak sa opovážia aj ďalej chodiť sbierať, načo sberači, poľakani, vrátili sa domov.⁶⁹

Iný prípad týkal sa Jozeffym pripusteného kandidáta teologie Jána Raffayho, ktorý po dokončení svojich teologických štúdií a po vykonaní kandidátskej skúšky u Jozeffyho chcel sa odobrať do Nemecka. Stolica (Gemerská) však, nedbajúc Jozeffyho vysvedčenia a odporúčania (tiež vysvedčenia profesorov, ďalej vysvedčenia Reissovoho a niektorých iných popredných osôb), pod dojmom aféry Homolovej odopiera mu vydať cestovný pas, kým vraj nedokáže, že nie je pansláv. Stolica sa pri tom formálne opiera o dvorský predpis, že k žiadostiam o pas do cudziny, má byť pripojené aj svedectvo o politickom smýšľaní žiadateľov, rozširujúc pojem politického smýšľania i na pomer žiadateľov k domácim inštitúciám, k diplomatickej reči a národnosti, v snahe vyhnúť sa nepríjemnému prípadu, že by inak mohla navrhovať prípadne vysloveného nepriateľa národa. Mladý človek, nevediac, od koho má takéto vysvedčenie pýtať a ako má žiadanú skutočnosť dokázať, tráti svoj drahocenný čas a mrhá svoje ťažko osbierané štipendium po daromnici.⁷⁰

⁶⁷) Kollárov list Jozeffymu v A. H., III/1, č. 10. Rokovanie medzi Viedňou a Budínom týkalo sa pdb. uh. dôsledkov rezolúcie chorvátskej, kde palatínovi podarilo sa nakoniec vymôcť upustenie od vyhlásenia príslušných miest rezolúcie stoliciam.

⁶⁸) Jozeffy Kollárovi 6. III. 1843 v MS.

⁶⁹) Porovn. D., č. 124.

⁷⁰) Porovn. D., č. 125 tu. Tiež list Reissovo Jozeffymu zo dňa 11. II. 1843 (a. Šk.) a doklady v pozn. 71 a 72.

Jozeffy obracia sa v oboch prípadoch o pomoc na palatína, a to prostredníctvom Kollára a palatínky, ktorej tieto prípady predostiera vo svojom liste Kollárovi zo dňa 2. III. 1843.⁷¹ K prípadu Raffayovmu ešte dodáva, že v niektorých seniorátoch a stoliciach odopierajú synom tých kňazov a učiteľov, čo podpísali prosbopis, akékoľvek školské štipendium a beneficium, uskutočňujúc tak vo vlastnej právomoci nárady, zamietnuté posledným generálnym konventom. Vo veci Raffayho obracia sa o pas priamo do Viedne, plniac tak nepriamo výzvu Kollárovi, predložiť konkrétne dáta viedenským radcom, najmä prípadu Fodorovho a Raffayovho.⁷²

Palatín zakračuje v oboch prípadoch, možno povedať, okamžite. Už 9. marca píše hlavnožupanskému administrátorovi Boršodskej, aby vytkol Fodorovi jeho nenáležité chovanie, smerujúce k oslabeniu autority cirkevnej vrchnosti a k rozduchaniu národnostných vášní, a prísne ho napomenul, aby sa v budúcnosti zdržal podobných, verejného úradníka nedôstojných výčinov. Toho istého dňa nariaďuje aj podžupanovi Gemerskej, aby vydal Raffaymu pas v záujme udržania národnostného mieru a cieľom vyhnutia sa prípadných ponôš na sneme. Podžupan S. Sárközy, súčasne dištriktuálny dozorca potiský, oznamuje nato už 23. marca, že Raffaymu, keď predostrel dostatočné svedectvá o tom, že nie je posmevačom a nepriateľom krajinskej národnosti, bol pas vydaný ešte prv, než došlo palatínovo nariadenie.⁷³

Okrem toho zakračuje palatín aj v niektorých iných prípadoch v smysle panovníkovej rezolúcie zo dňa 11. I. I keď sa nádej Jozeffyho, že podobný dekrét, aký dostali Chorváti, bude vydaný aj pre Slovákov, nespĺnila, zato dekrét chorvátsky ako to bolo ináče v slovenskom táboře zrejme hneď od počiatku, nezostal a nemohol ostať bez vplyvu ani na palatínovu národnostnú politiku v Uhorsku, a to tým menej, že v súčasnom liste palatínovi panovník ho vyzýva k podobným zákrokom i v Uhorsku.

Dňa 8. marca píše gr. Zayovi a vyzýva ho, aby dal pri vhodných príležitostiach školskými inšpektormi napomínať študujúcu mládež, aby sa chovala k inonárodným svojim druhom s bratskou láskou a vystríhala sa akýchkoľvek vyzývavostí, ba dokonca útokov voči druhom iného pôvodu a jazyka. Priestupníkov príkazu nech dajú potrestať, a vôbec sa majú snažiť, aby mládež sebe sverenú vychovali vo vedách čo najlepšie pre vlasť a zadržali od akýchkoľvek politických poburovaní. Zay odpovedá obratom (13. III.), že hoc i doteraz robil všetko, čo bolo v jeho moci, v záujme zachovania bratskej lásky a svornosti (má tu asi na mysli svoj list levočským) nezanedbá vyplniť ani tento najvyšší príkaz.⁷⁴

⁷¹) Porovn. Kollárov list Jozeffymu zo dňa 6. III. 1843 (A. H. III/1, č. 10, a D., č. 125 tu.

⁷²) Jozeffy Kollárovi zo dňa 6. III. 1843 (M. S.)

⁷³) Porovn. D., č. 124 a 125.

⁷⁴) Porovn. D., č. 126.

Na opätovné naliehanie Kollárovo na predloženie konkrétnych ponôš (nepochybne pod vplyvom palatínovho okolia alebo dokonca jeho samého) a na posúrenie vybavenia prosbopisu Jozeffy sa konečne dňa 24. III. odhodláva podať palatínovi niektoré konkrétne doklady maďarskej prepiatosti a požiadať ho súčasne aj o zakročenie v záujme urýchljeného vybavenia prosbopisu vo Viedni. Začína zneuctením superintendentov na dištriktuálnych a na generálnom konvente (vyhlásenie za zradcov cirkvi, národnosti a vlasti, vyhlásenie za nehodných úradu atp.) a pohanením svojej vlastnej osoby jednotlivcami (na Sliachi a na hrade Muráni), ale i stoličným sborom Gemerskej, o ktorom poslednom prípade sa najmä roztrpčene rozširuje. Odvoláva sa na svoju dlhú, 42ročnú službu cirkevnú, proti čomu do protivy stavia svoje spomenuté pohanenia, ktorých sa mu dostalo len preto, že pokladal za svoju povinnosť ujať sa ľudu a cirkvi jemu sverenej proti utláčateľom a rozsievateľom nesvornosti medzi národmi, žijúcimi svorne po osem storočí. A práve tí, ktorí požiar zapríčinili, označujú za podpaľača toho, kto sa snažil oheň zadusiť.

Pokiaľ ide o neosobné ponosy, tu Jozeffy odkazuje palatína (aby ho príliš neunúval) na chystané obrany v novinách, žiadajúc ho súčasne — s odkazom na Majláthovu ochotu — o zariadenie, aby Slovákom bolo umožnené slobodne sa brániť.

Rečové sváry a trúfalosť Maďarov, posmeľovaná presvedčením, že Slováci sú bez ochrany a že prosbopis ostane vo Viedni nepovšimnutý, nijako neprestáva. Ešte i hlas tak vážneho vlastenca, ako je gr. Széchenyi, mal za následok nie očakávané utíšenie, ale naopak nové rozdúchanie roztrpčenosti, ktorá sa teraz obrátila proti nemu. Stolica sostavujú práve svoje snemové pokyny, v ktorých sa to pravdepodobne bude hemžiť panslavizmom, rusizmom atď. V dôvere k palatínovej spravodlivosti obracia sa Jozeffy nakoniec k nemu so žiadosťou, aby sa ujal i slovenského národa a vymohol priaznivé vybavenie jeho ponôš a prosieb.⁷⁶

V podobnom podaní, odvolávajúc sa na palatínovu výzvu, tlmočenú mu Kollárom, obracia sa (5. IV.) na palatína aj druhý superintendent, zúčastnený na viedenskom podujatí, Seberíni. Po ospravedlnení obídien palatína politickou neskúsenosťou, dotýka sa slovenskej veci jak po stránke všeobecnej, tak po stránke špeciálnej. Vo všeobecnej časti svojho podania poukazuje na to, že už sama zásada maďarizácie je nekresťanská a nepolitická, keďže smeruje na vničenie Slovanov a Nemcov v Uhorsku. Zákon to síce nežiada, ale v praxi sa zákon prestupuje, keď sa do slovenských a nemeckých ľudových škôl natiska maďarčina ako hlavný predmet bez ohľadu na potreby ostatného vzdelávania umu i srdca v materčine. Svoje zastávanie sa nemeckého živlu ospravedlňuje Seberíni závislosťou predovšetkým slovenských evanjelikov na nemeckej vzdelanosti, najmä teologickej, od dôb reformácie.

⁷⁶ Podanie *Jozeffyho* vid' v D., č. 130 tu. O vzraсте trúfalosti Maďarov v dôsledku mlčania vlády píše i *Kollár* vo svojom liste *Staňkovi* zo dňa 17. III. 1843. (ČČM, LXVII, 1893, str. 186.)

V špeciálnej časti svojho podania uvádza Seberíni (príkladmo, keďže všetky známe mu prípady nemôže obširne opísať) niektoré časopisecké útoky proti Slovákom, najmä proti ich duchovným, ďalej niektoré prípady maďarizácie v cirkvách svojho dištriktu, zistené úradne pri kanonických vizitáciách, urážky Jozeffyho a svojej vlastnej osoby, neúspech snáh o slovenské noviny atď. Vo veci gr. Zayho, tohoto „najnešťastnejšie vyvoleného gen. inšpektora“, odkazuje na svoje podanie gr. Tihanyimu, s ktorým budeme mať ihneď príležitosť sa oboznámiť.

Po spomenutí výhražného listu, ktorým ho neznámi pisatelia chceli r. 1833 odstrašiť od prijatia superintendentskej hodnosti (sľubovali mu smrť Kotzebueho), Seberíni uzaviera svoje podanie osvedčením, že len verejné obviňovania z panslavizmu a rusizmu, ďalej natískanie maďarčiny do služieb božích a novinárske a konventuálne útoky primaly ich k podaniu žaloby vo Viedni. Slovenskí evanjelici chcú pokoj, chcú sa tiež učiť maďarsky, nakoľko to vo svetských a cirkevných úradoch potrebujú, ale zato si nenechajú vziať ani svoju materčinu. „Chceme žiť ako Slováci, bo máme na to právo.“ Trápiť vidiecku mládež v školách maďarčinou a k vôli niekoľko sto slovám, ktoré deti cez leto i tak zabudnú, zanedbávať vzdelávanie umu a srdca, je večná škoda. Nakoniec žiada tiež palatína, aby sa zaujal priaznivého vybavenia slovenských žiadostí vo Viedni.⁷⁶

Seberíniho podanie, v porovnaní s podaním Jozeffyho o niečo oneskorené, palatín už ani nevyčkal. Dňa 7. IV. za svojho pobytu vo Viedni, urgovaný pravdepodobne opätovne rôznymi dvorskými vplyvmi, odovzdáva, odstrániac, resp. zahľadiac najkriklavejšie prechmaty proti Slovákom, konečne svoju mienku o slovenskom prosbopise vcelku bezó zmeny, tak ako ju schválil koncom r. 1842. Len miesta o práve slovenských obcí na slovenské bohoslužby a na školskú výchovu svojej mládeže vo svojej vlastnej reči, ďalej o neobstojnosti dôvodenia za potrebu novín v dôsledku zmeny diplomatickej reči a o nárade na prípadné vydanie kráľovského napomenutia na stolice boli vynechané pravdepodobne až teraz. Posledné v dôsledku nastalého a známeho nám už rozhodnutia, urobeného v súvislosti s vyriešením chorvátskej otázky. Zdá sa, že okrem uvedených už vecných dôvodov pre odklad vybavenia rekurzu uplatňovala sa u palatína hodne aj urazená jeho obídennosť, pre ktorú vybavenie zdržiaval, kým nebude náležite uprosený. Aspoň tomu by nasvedčovali slová arcikniežafa Štefana Kollárovi, súriacemu vybavenie, že „odpoveď na svuj rekurs obdrží Slováci ad Kalendas Graecas“.⁷⁷ Podľa zprávy z dôveryhodných

⁷⁶) Seberíniho podanie viď v D., č. 132 tu.

⁷⁷) M. B. Szalay — J. Šafárikovi 11. V. 1843. (SMS, II, 47.) Tiež list Chotvášov Škultétymu (S. N. M.) 27. IV. 1843, kde sa cituje zpráva Daxnerova z Prešova: „Palatín se mrzí, že naši Slováci dříve nešli k palatínovi, ale že ním opovrhli a šli do Vídně. Teď prý poslal palatín prosbu na cancellariu a tam ji odložili ad Kalendas Graecas.“ Porovn. tiež podobnú zprávu Štúrovu v jeho liste A. Sládkovičovi zo dňa 12. III. 1843 (SP, XXVIII, 1908, str. 568).

miest, zachovaných nám Kollárom, hlavný dôvod jeho viedenského pobytu bolo zakročovanie vo veci rekurzu, v smysle svojom slovenským ponosám a žiadostiam nepriaznivom. Hlavný smysel zákroku palatínovho treba však pravdepodobne vidieť v jeho rade, aby rekurz nebol nateraz, z ohľadu na blížiaci sa snem, vybavovaný, ale odložený.⁷⁸

Po svojom návrate z Viedne dovršuje palatín ešte svoje vybavenie rekurzu prípismi obom v ňom zúčastneným superintendentom, ktoré vo forme odpovedi na ich osobné, prípadne listovné ponosy obsahujú vlastne napomenutie a výzvu chovať sa pokojne a v tomto smysle pôsobiť i na ľud.

Od jeho návštevy — píše palatín Jozeffymu — snažil sa pôsobiť v záujme znovuuvedenia jednoty medzi ev. súvercami maďarského a slovenského pôvodu. Jeho jednotlivé zákroky, najmä však postup vyšetrovacej komisie konventuálnej mohli vraj presvedčiť aj Jozeffyho, že jeho snaha mala určitý úspech. Úplné odstránenie sporu však je možno očakávať len tak, keď jak jednotlivé osoby, tak i jednotlivé stránky budú preniknuté duchom pravej bratskej lásky a jednoty a keď, zabudnúc na utrpené príkoria, budú sa vystrihať popudov k novým žalobám a sverne budú pracovať na zveľadení spoločnej vlasti. O dosiahnutie tohoto cieľa majú sa snažiť najmä duchovní pastieri ľudu. Naproti čomu môže byť ubezpečený, že tie ponosy, ktoré nebude možno odstrániť takouto spoluprácou, budú liečené náležite zákonnou cestou.

Úvod listu Seberínimu, v druhej svojej časti úplne shodného s listom Jozeffymu, obsahuje ešte vysvetlenie, že štátna správa, presvedčená o vernosti svojich slovenských poddaných, odôvodnene dúfala, že protichodné neodôvodnené ponosy a útoky rozbijú sa samy na zdravom úsudku väčšiny občanov krajiny. Preto i palatín pokladal za svoju povinnosť zakročiť (v dôsledku prosopisu a udalostí na poslednom gen. konvente) až vtedy, keď táto nádej ukázala sa márnou.⁷⁹

Miesto očakávaného dekrétu o úprave národnostnej otázky v Uhorsku dostávajú teda Slováci len dva palatínove listy. Súčasne sa bortí i druhá nádej slovenská, možnosť publicistickej sebaobrany, kde, ako sme videli, ponuka Majláthova rozprúdila v slovenskom tábore rezký život.

Celá akcia však, pokiaľ mala na myslí podať obranu slovenského postupu a doklady o maďarských prechmatoch, predsa uviazla. Tentoraz nie pre slovenskú liknavosť, ale pre zásah cenzúry (pravdepodobne na priamy pokyn samého palatína, ktorý nechcel dovoliť obsírne a nové pretiasanie vecí, ktoré chcel tíško a mlčky likvidovať, to jest umlčať), ktorá Majláthovi poslané príspevky nedovolila uverejniť⁸⁰, hoc Majláth sám zostavil z nich systematický výťah o ponosách a krivdách Slovákov pre svoje

⁷⁸) Porovn. *Kollárov list Jozeffymu* zo dňa 16. IV. (A. H., III/1, č. 12.)

⁷⁹) Porovn. D., č. 130b a 132b.

⁸⁰) *Jozeffy Kollárovi* 21. IV. 1843. *Jozeffy* chce, aby *Majláth* dal aspoň osvedčenie, že dáta dostal. Ale ani to mu nebolo v dom, novinách pdb. dovolené.

noviny, respektíve pre svoju potrebu na snem⁸¹. Jozeffy, ktorý o podobný zákrok bol žiadal už i vo svojom podaní zo dňa 24. III. (tu mu odporúča najmä Hojčov spis, ležiaci práve na cenzúre), obracia sa na palatína i s osobitnou žiadosťou, aby povolil uverejniť ich obrany vzhľadom na to, že proti nim maďarské noviny toľko vecí popísaly, ale márne⁸². Palatín síce nariaďuje (29. IV.) predsedovi študijného odboru, ku ktorému patrili aj ústredný cenzorský sbor, aby príslušní cenzori alebo vyhovel žiadosti Jozeffyho alebo oznámili príčiny, pre ktoré nemožno tak urobiť. Náprava nenastala však ani takto žiadna.⁸³ Jediné, čo bolo uverejnené, bol prehľad cirkví, kde maďarčina bola nasilu natískaná do bohoslužieb⁸⁴. To, pravda, nebránilo protivnej stránke, aby dokonca v zahraničných (augsburských) novinách víťazoslávne nejasala, že, ajhľa, Slováci nič nedokázali. Bola však s hanbou zvrátená od redaktora samých novín, a to na základe priameho osvedčenia samého Majlátha⁸⁵. Niečo z týchto obrán vychodí potom v zahraničí v osobitných brošúrkach. Z nich najvýznamnejšie sú dve obrany: Štúrove Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn (Lipsko, 1843) a Hojčova Apologie des ungrischen Slawismus (Lipsko, 1843)⁸⁶. V tejto chvíli obrana Slovákov je odkázaná len na Kollárov Cestopis (vyšlý poč. 1843) a na Thunovu korešpondenciu s Pulszkym z r. 1842, uverejnenú poč. r. 1843 vo Vierteljahrsschrift aus und für Ungarn.⁸⁷

⁸¹) Kollár Jozeffymu 27. IV. 1843 (A. H., III/1, č. 12.)

⁸²) Jozeffy Kollárovi 21. IV. 1843. (M. S.) List na palatína posielal súčasne Kollárovi cieľom odovzdania.

⁸³) Porovn. D., č. 134 tu.

⁸⁴) Porovn. Nemzeti Ujság, 1843, č. 25. (D., č. 113 tu.) Kollár už 6. III. 1843 potvrdzuje Jozeffymu, že dostal „písma“. (Osvedčenie Jozeffyho Gemerskej, nireďh. past. list, Kodorov výčin a i.) pre Széchenyiho a Majlátha. Obranu do Nemzeti Ujságu poslal aj Štúr, ktorý bol so svojou prácou (asi 4 hárkry v tlačí) hotový už v polovici februára. (Porovn. Palkovičov list Jozeffymu zo dňa 16. II. v a. Šk. a Štúrov list A. Sládkovičovi zo dňa 12. III. 1843 v SP, XXVIII. (1908), 569.). Redakcia ho však žiada, aby dovolil niečo vynechať. (Porovn. aj Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 8. III.) Hojčova práca bola hotová ešte drieb. (Jozeffy Kollárovi 3. II. 1843 v M. S. a odmietavý posudok cenzúry v SMS, XX, 117/18.) Chalupka posielala poč. marca dva články (jeden o urážkach a jeden o upodostatovaníach z panslavizmu) a štyri ešte chystá. Na články Hirlapu odpoveď poslal Jesenský, článok poslal i Pelech atď. (Jozeffy Kollárovi 13. III. 1843).

⁸⁵) Porovn. D., č. 138. Podobným spôsobom útočí na Slovákov i Kossuth v doslove k Lenčovmu osvedčeniu (D., č. 121) v PH, 1843, str. 219 (5. II.)

⁸⁶) Okrem toho mal rozpracovanú prácu Melcer (Obrana vied, deputácie) i Chalupka (o maďarizácii), Nosák, Tomášik, Jesenský a iní. (Porovn. list Jozeffyho Kollárovi zo dňa 8. III. 1843.) Jozeffy pôvodne myslí, že Melcerova a Štúrova práca by sa mohla spojiť a vytlačiť (cieľom informácie snemu) maďarsky v Lipsku. Melcer však, zdá sa, svoju prácu (pravdepodobne keď videl nemožnosť jej uverejnenia) ani nedohotovil. (Jozeffy Kollárovi 21. IV. 1843.) Pôv. osnova obrany Štúrovej: Szlavok sérelmei és panasza (103 listov, 18. listom prechodí obrana z maďarčiny do slovenčiny) zachoval sa v M. S. Obranu Slovákov píše dokonca Jur Košút s názvom: Unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile.“ (Obsah v Škultétyho článku Dord Kossuth v SP, I, 554). Vydáť Štúrovu obranu nemecky (aj pre snem) radí Majláth (SMS, II, 48).

⁸⁷) I. 1, str. 61—91. Vyšla neskôr aj osobitne, vydaná samým Thunom s názvom: Die Stellung der Slowaken in Ungarn. Praha, 1843.

Ostáva ešte jedna nádej, Széchenyi, ktorý, aby mohol čeliť útokom na svoju reč v Akadémii, obracia sa skutočne na Jozeffyho o dáta, a to prostredníctvom gr. Juraja Andrásyho, ktorý k nemu zasa posielal svojho tajomníka. Jozeffy žiada na to Kollára, aby Széchenyimu predostrel všetko, čo je už sobrané pre Majlátha, najmä veci, ktoré Majláth nemôže uviesť. (Štúrov maďarský článok, ktorého o jeho zaslanie žiada sám, ale aj ostatné, ktoré prišli alebo prídu.) Jozeffy dúfa, že Széchenyi by mohol z tohoto materiálu niečo uviesť vo svojom spise (cenzúra by mu nerobila také ťažkosti ako novinám) alebo použiť na sneme. Na každý pád — zdôrazňuje Jozeffy — musia si Slováci pokladať za povinnosť, grófovi ktorý sa ich tak šľachetne ujal, uľahčiť a umožniť, aby svoje tvrdenia mohol aj dokázať⁸⁸. I táto nádej však sklamal. Széchenyi, pripravený svojím vystúpením proti prechmatom maďarizácie a ďalšou polemikou, vyvinuvšou sa z toho, v maďarských liberálnych kruhoch i o posledné zbytky svojej popularity⁸⁹, k dôkazu svojich tvrdení, pokiaľ vieme, sa neodhodlal.

21. VYŠETROVACIA DEPUTÁCIA.

Vedľa konkrétnych zásahov palatínových proti jednotlivým kriklavým protislovenským výčinom a prechmatom usmernenie činnosti vyšetrovacej komisie, vyslanej gen. konventom, v duchu smierlivosti je jedným z najdôležitejších prínosov palatínových k smiereniu národnostných vášní. Ak vo veci priameho súvisu vystúpenia Széchenyiho a Majlátha s palatínovou smierovacou politikou sme odkázaní len na dohady, o priamom usmernení Tihanyiho vyšetrovacej komisie palatínom máme okrem známeho nám už svedectva palatínovho i priznanie Tihanyiho samého.⁹⁰ A o ňom svedčí i sám postup Tihanyiho.

Na nátlak prepiatcov⁹¹ svoláva síce (poč. februára) deputáciu na 20. marca do Pešti, ale miesto vyšetrovania, prikázaného mu generálnym konventom, snaží sa skôr smierovať a utíšiť vzbúrené vášne. V tomto smysle píše aj dvom zúčastneným superintendentom, od ktorých žiada, pravda, len pre svoju najsúkromnejšiu potrebu, odpis viedenského prosbopisu. Jozeffy, po dohode so Seberínom, vzhľadom na zdvorilý postup Tihanyiho, ako i na jeho mierne chovanie sa na gen. konvente z r. 1842, posielala mu

⁸⁸) Jozeffy Kollárovi 21. IV. 1843 (M. S.)

⁸⁹) Porovn. napr. zprávu Majláthovu zo dňa 7. II. 1843 (Viszota, u. d. 705).

⁹⁰) Sám Tihanyi sa tak vyjadruje pred Seberínom. (Porovn. list Seberiniho Hodžovi zo dňa 25. V. 1843 v Hodžovej pozostalosti v a. m. Bratislavy, č. 945/20). Aj smierlivosť A. Prónayho (okrem prirodzenej vlastnosti osobnej) možno čiastočne vysvetľovať i okolnosťou, že bol hlavnožupanským zástupcom palatínovým v stolici Peštianskej.

⁹¹) Porovn. Kossuthovu red. pozn. k zpráve o vyšet. komisii Gemerskej proti Jozeffymu (D., č. 108). Tiež Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 16. II. (M. S.).

odpis rekurzu⁹². Prv však podávajú obidvaja superintendenti protest proti akejkoľvek „španielskej inkvizícii“ alebo súdu. Ba ani len vypočúvať (benevolizovať) sa nemienia dať. Ak by deputácia chcela ísť ďalej, sú odhodlaní obrátiť sa hneď do Viedne s novou ponosou. Dohovorili sa tiež na tom, že mená podpísaných neprezradia pod nijakou zámienkou, aby ich nevystavili rôznym odvetným krokom, ktorými sa rôzni činitelia na gen. konvente vyhrážali.⁹³

Ná slovenskej strane, po skúsenosti, že mierne a smierlivé chovanie protivnú stránku len posmelilo, vládne vo veci vyšetrovania aj inak svorná odhodlanosť a jednomyselný odpor. Má sa postupovať ohľaduplne a smierlivo, ale v prípade, že by druhá stránka začala vystupovať mocensky, neochvejne, pevne a s odkazom na zlé následky takéhoto postupu. Viedenská cesta má byť predstavená ako prejav nedôvery voči gen. konventu a ako dôsledok anómálií, vyskytnuvších sa na ňom. Súčasne sa má nástojiť na lepšom jeho usporiadaní⁹⁴. Niet pochyby, že toto slovenské stanovisko, prejavené jak pred palatínom, tak i pred Tihanyim (v súkromnom ústnom i listovnom styku predbežnom) v mnohom tiež prispelo k smierlivému vystupovaniu predsedu vyšetrovacej, podľa Kollára „mátožnej“ deputácie.⁹⁵

V tomto smysle je osnovaný aj Seberíniho list Tihanyimu (1. III.), v ktorom — po dohode s Jozeffym — mu stručne načrtáva vznik rekurzu a jeho obsah, rekapitulujúc v podstate len to, čo už v tejto otázke povedal na dištriktuálnom a generálnom konvente, a kde ustaľuje i slovenské stanovisko k vyšetrovacej komisii a k otázke spôsobu riešenia vnútrocirkevných, najmä národnostných sporov. Slovenskí evanjelici, tak hovorí Seberíni v závere svojho podania zo dňa 1. III. Tihanyimu, nie sú proti diplomatickosti maďarčiny. Sú tiež za smierenie sa so svojimi inojazyčnými súvercami. Podmienkou a predpokladom smieru je však, aby Slovákom bolo ponechané právo bohoslužieb a ľudových škôl v materinskej reči a aby pre svoju reč neboli opovrhovaní. Niet vraj nič bolestnejšieho od skutočnosti, že Slovákm, ktorí majú také právo na život, ako iní, ktorí sú občania tej istej vlasti, poddanými toho istého panovníka, tých istých zákonov a majú tie isté práva cirkevné, opovrhujú ich inojazyční súverci a nakladajú s nimi horšie ako s indickými páriami jedine len pre

⁹²) So slov. strany bolo Jozeffymu aj vytýkané, že takto vlastne umožnil začiatok činnosti deputácie. (Porovn. Francisciho list *Škultétymu* z konca febr. 1843 v S. N. M.).

⁹³) Jozeffy Kollárovi 16. II. a 6. III. (M. S.) Seberíni písal Tihanyimu už 8. II.

⁹⁴) Reiss Jozeffymu 17. II. 1843 (Šk.) „A ovšem sluší nám smele mluvití, aby vedeli naši odporcové, že se my ničeho nelekáme. Dosavad sme chtěli skrze mírnost vyhnuti většimu rozzlobení, ale vidouce, že tito fanatici jen jedem dychají a proti nám s vši horkostí vystupují, nemáme žádné příčiny, proč bychom my jích šanovati měli a proč bychom se ostýchali jim rovnou minci platiti. (Jozeffy Kollárovi 13. III. — M. S.).

⁹⁵) Kollár Jozeffymu 15. II. 1843 (a. Šk.).

ich reč a z nenávisti oproti nej. Slováci podávajú svoju pravicu k smieru a budú šťastní, keď sa Tihanyimu usmierenie podarí a keď konventy sa budú zaoberať len cirkevnými vecami a dôležitosťami.⁹⁶

Na deputácii, ktorá sa po takýchto prípravách sišla skutočne dňa 20. III. v Pešti na súkromnom byte Tihanyiho (ktorý i takto chcel zmierniť jej ostrie), nezúčastnila sa ani len polovica jej svetských i duchovných členov, keďže väčšina vyslancov neprišla. Jedni z dôvodov zásadných, iní i z dôvodov hmotných (trovy na cestu i pobyt v Pešti)⁹⁷. Jej najprepiatejší členovia⁹⁸ boli však i takto prítomní. Rokovanie deputácie usmerňuje jej predseda hneď vo svojom otváracom prejave v mene smierlivosti, vyslovujúc svoju vreľú túžbu po vyrovnaní jazykových sporov v cirkvi a žiadajúc i ostatných členov o spoluprácu v tomto smere. Po prečítaní príslušného bodu zápisnice minuloročného konventu rozprúdila sa obširnejšia debata, v ktorej všetci rečníci vlastne len obmeňovali základný tón predsedov, poukazujúc na potrebu vyriešenia sporov v cirkvi a obnovenia kresťanského a bratského spolunažívania, nie menej však i na potrebu vyjasnenia celej otázky po stránke politickej a rozptýlenia prípadných upodopzrievaní v tomto smere, ktoré by mohli byť škodlivé pre celú cirkev. Záverom debaty je usnesenie, aby zúčastnení dvaja superintendenti boli vyzvaní oznámiť deputácii obsah viedenského prosbopisu, keďže len po jeho preskúmaní a náležitom všestrannom ocenení môže sa deputácia pokúsiť o nápravu krívd, na ktoré sa prosbopis žaluje. Okrem toho deputácia vyzýva i všetkých štyroch superintendentov a dištriktuálnych dozorcov, aby jej tiež oznámili a doložili všetky ponosy, ktoré sa im dostaly akýmkoľvek spôsobom na vedomie (oznámením, zistením na kanonických vizitáciách alebo iným spôsobom). Tento spôsob bol zvolený z obavy, že pôvodný, konventom prikázaný postup, v smysle ktorého deputácia mala ísť s miesta na miesto a sbierať ponosy, by mohol viesť k porušeniu pokoja. Niektorí členovia okrem toho navrhovali, aby deputácia preskúmala smýšľanie profesorov a poslucháčov na školách a tendenciu prípadných slovanských spoločností, jestvujúcich na nich. Predseda sa však postavil proti tomuto návrhu s odôvodnením, že príliš presahuje právomoc a okruh pôsobnosti deputácie. Po dlhej debate bol však predseda nájdený spôsob, pod ktorým sa i tento zámer podarilo uskutočniť, keď i pod iným, na prvý pohľad nevinným a vlastne veci slovenskej prajným titulom. Usnesenie gen. konventu z r. 1841 o omedzení prednášok zo slovenskej reči len na cvičenia homiletické je na niektorých školách vraj vykladané príliš restriktívne

⁹⁶) *Seberiniho* podanie *Tihanyimu* porovn. v D., č. 123. Porovn. tiež list *Jozeffyho Kollárovi* zo dňa 13. III. (M. S.).

⁹⁷) Porovn. napr. *Reissov* list *Jozeffymu* zo dňa 11. II. 1843. (A. Šk.)

⁹⁸) Prítomní: *Jeszenák, Schedius, Sembery, Benyovszky, Kossuth, Engel, Fulszky, Major, Perlaki, Válka, Ján Melczer, V. Šimko, Szedenics, P. Sloboda* a *Székács*, spolu teda len 15, miesto vyslaných 33.

v tom smysle, ako by štúdium reči slovenskej bolo zakázané vôbec, i v hodinách mimoriadnych. Osobitná deputácia, skladajúca sa zo štyroch superintendentov a niektorých členov deputácie gen. konventu⁹⁹, má sa preto na mieste presvedčiť o tom, či a nakoľko bolo zmienené usnesenie gen. konventu na jednotlivých dištriktuálnych gymnáziách a lýceách uskutočnené. Všetky zprávy a podania, nariadené týmto usnesením, majú byť poslané predsedovi deputácie do Bratislavy, kde sa bude zdržovať pre snem, a to do 26. júna, dňa to najbližšej schôdzky deputácie.¹⁰⁰

O výsledku prvej schôdze deputácie podáva Tihanyi ihneď (24. III.) zprávu palatínovi. Z nej, okrem odôvodnenia, že palatínovi leží na srdci vyrovnanie akýchkoľvek sporov v krajine a okrem súhrnu výsledku rokovania, je treba zdôrazniť najmä dve miesta: Presvedčenie Tihanyiho, že obviňovanie podpisovateľov prosbopisu alebo aj iných slovenských obyvateľov z nejakej politickej tendencie v súvislosti s ich snahami po vzdelaní vlastnej reči je bezzákladné, a jeho názor, že za daného stavu vecí priaznivé skoncovanie dôležitosti závisí teraz už len od príslušných superintendentov v tom smysle, aby ich osvedčenia, čo sa dá vraj očakávať, boli preniknuté tiež duchom smierlivosti a snahy po zpäťvedení drierňajšieho mieru. Postup Tihanyiho, ako inak ani nebolo možno očakávať, došiel úplného súhlasu palatínovho a jeho povzbudenia, aby i naďalej pokračoval takýmto spôsobom, aby shoda a svornosť medzi obyvateľmi, rôzniacimi sa síce pôvodom a rečou, ale deťmi tej istej vlasti a poddanými toho istého panovníka, boli čím skôr obnovené.¹⁰¹ Je tiež nepochybné, že takýto výsledok prvého zasadnutia vyšetrovacej komisie ovplyvnil i známe nám už listy palatínove (25. IV.) superintendentom, sledujúce i cieľ, primaf ich k smierlivosti a poľnosti.

Tihanyi snaží sa vplývať na slovenskú stránku v duchu smierlivosti aj osobne. Dáva si pozvať superintendenta Seberíniho k sebe do Novohradskej, kde snaží sa pôsobiť na neho, podľa vyjadrenia Seberíniho, ktorý na opätovnú výzvu vybral sa ta konečne počiatkom mája, úplne v duchu palatínových pripisov jemu a Jozeffymu, takže Seberíni bol svojím rozhovorom s Tihanyim vcelku sklamaný a rozladený. Po opätovných vzkazoch Tihanyiho, že má veľa s ním hovoriť takého, čo nemôže sverif papieru, Seberíni právom očakával niečo závažnejšieho.¹⁰²

Za takejto situácie na slovenskej strane nie je veľká ochota ísť deputácii v jej smierovacom, lepšie povedané zatušovacom zámere po ruke. Veľké rozpaky sú dokonca i v otázke, či jej

⁹⁹⁾ Z dištr. podunajského: Jozef Justh, Jozef Bajcsy, Vilh. Šimko, z banského: Imrich Sembery, Pavol Makonyi a Jozef Székács, z potiského: Alex. Engel, Michal Kolbenheyer a Andrej Vandrák.

¹⁰⁰⁾ Pre rokovanie deputácie porovn. jej zápisnicu (D., č. 128) a zprávu jej predsedu palatínovi (D., č. 131.).

¹⁰¹⁾ Zprávu Tihanyiho palatínovi a palatínovu odpoveď viď v D., č. 131.

¹⁰²⁾ Porovn. Seberíniho list Hodžovi zo dňa 25. V. 1843 v Hodžovej pozostalosti v a. m. Bratislavy, č. 945/20.

majú poslať žiadané ponosy, a to z obavy, aby sa to nevykladalo ako uznanie jej sudcovskej príslušnosti. Jozeffy myslí, že vysvetlenie o vzniku a obsahu prosbopisu, dané jej Seberínim, mohlo by jej stačiť. Najviac by jej mohol byť daný k dispozícii článok Štúrov o slovenských ponosách a krivdách (teda formou neúradnou, súkromnou). Inak definitívne stanovisko v tejto veci mieni Jozeffy zaujať až po osobnej porade so Seberínim, s ktorým sa mieni síť po svätodušných sviatkoch (15.—16. V.) na Sliací.¹⁰³ Seberíni však pre chorobu svojho syna mohol ta prísť za Jozeffym až 20. VI., keď do najbližšej pošty (22. VI.) nebolo už možno nič obširnejšieho zostaviť, takže do určenej lehoty deputácia od superintendentov, ale ani od seniorov nedostalo nič. Jozeffy píše Tihanyimu len omluvný list, že im do uvedenej lehoty (nad krátkosťou ktorej sa Slováci všeobecne pozastávajú) nebolo možné nič dokumentami doloženého poslať, keďže dúfali, že medzi časom vyjdú ich obrany v maďarských novinách alebo Štúrove Beschwerden. Jozeffy je — dodatočne — dokonca rád, že nedali nič do rúk deputácii, pravý duch ktorej sa prejavil vo vyšetrovacom postupe proti slovenskému ústavu v Bratislave.¹⁰⁴

Toto vyšetrovanie bolo vlastne jediným, a i to len akýmsi pobočným výsledkom nového zasadnutia vyšetrovacej komisie, ktorá sa na uvedený čas síce v Bratislave aj skutočne síšla¹⁰⁵, keďže však na jeho predošlé výzvy nijaké ponosy neprišli, vo veci samej nič definitívneho vykonať nemohla.¹⁰⁶

Na udanie Kossuthovo, že v slovanskom ústave dejú sa panslavistické a tajné pohyby, vyslala vyšetrovací výbor (podľa Kollára v namrzení, že niktó zo superintendentov ani seniorov nič výboru neposlal) zo svojho stredú osobitnú komisiu cieľom vyšetrovania týchto údajov.¹⁰⁷ Ináče celý postup bol vopred dohodorený. V tomto zákroku treba vidieť zrejmy protifaľ proti smierovacej politike palatína a Tihanyiho, ktorým Kossuth, nevediac ani vyčkať výsledku vyšetrovania podvýboru, vyslaného zo zasadnutia, konaného dňa 20. III., snaží sa so zďarom, vopred znehodnotiť jeho výsledky, keďže určený mu okruh pôsobnosti ani zďaleka nezodpovedal cieľom Kossutha a jeho prívržencov. Na to totiž,

¹⁰³) Jozeffy Kollárovi (b. d., ale niekedy poč. mája 1843) v M. S.

¹⁰⁴) Porovn. Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 18. VIII. 1843 (M. S.).

¹⁰⁵) Porovn. zprávu na gen. konvente 1843 (D., č. 145). Tu spomínané dátum (20. VI.) je asi tlačová chyba.

¹⁰⁶) Pokiaľ vieme, na výzvu Tihanyiho jedine seniorát šarišsko-zemplínsky zostavuje (8. VI.) svoje ponosy, ktoré však predkladá dištriktuálnemu konventu (2. VIII.). Seniorát vidí krivdu už v tom, že na podanie ponôs bola určená tak krátka lehota (do 26. VI.). Okrem toho si želá, aby v budúcnosti na dištriktuálnych a generálnych konventoch byly pojednáváné len cirkevné a školské veci. Ponosuje sa ďalej na útoky proti Jozeffymu pre jeho viedenský zákrok a na obviňovanie Slovákov z vlastizrady, ako i na vytlačenie zápisnice posledného dištriktuálneho konventu len v reči maďarskej. Inak oznamuje, že v senioráte nestaly sa nijaké rečovú násilnosti v cirkvách. Porovn. D., č. 143 tu.

¹⁰⁷) Podľa zprávy Kollárových Kossuth a Pulszky po viac dní sledili po domoch, dolinách a kopcoch, kde sa slovenskí študenti schádzajú. (Kollár Jozeffymu 8. VII. 1843 v A. H., fasc. III, konv. 1, č. 13).

že vyšetrovanie o spôsobe uskutočňovania usnesenia gen. konventu z r. 1841 o rečových spoločnostiach akosi povedľa vynesie snáď na povrch aj nejaké tajné počiny ústavov, bola malá nádej. V novom, snemovom ovzduší, ukázala sa Tihanyiho autorita slabou, a Kossuth takto okľukou dosahuje vlastne uskutočnenia svojho pôvodného plánu, prvou schôdzou komisie neprijateľného.

Za predsedu komisie bol zvolený b. G. Prónay, asesor a snemový posol Turčianskej, za členov Pulszky, Benyovszky, Perlaky, Bajcsy a niektorí iní, zväčša všetko (okrem Prónayho) prepiatci v otázke národnostnej a rečovej. Vyšetrovanie dialo sa v dňoch 27. a 29. júna v prítomnosti profesorov, ba i samého superintendenta Stromského. Pred komisiu boli predvolaní Palkovič, Štúr, Francisci a Kalinčák. Palkovič podáva hneď na počiatku ohradenie proti zákonitosti vyšetrovacej komisie, osvedčujúc sa, že všetci sa dostavili len na pozvanie svojej zákonnej vrchnosti, superintendenta a lýceálneho senátu, a nie na predvolanie vyšetrovacej komisie.¹⁰⁸

Palkovič je predovšetkým vypočúvaný o tom, akým právom má suplenta a akým spôsobom bol ním ustanovený Štúr. Na to je Palkovičovi ľahko poukázať na usnesenie dištriktuálneho konventu, z poverenia ktorého ustanovil Štúra profesorský sbor a potvrdil aj superintendent. Po svojom návrate z Nemecka Štúr len znova nastúpil svoje miesto. Ďalšie nápady členov komisie, že Palkovič je zodpovedný za práce svojich žiakov v „Nitre“ a že Ústav má svoju pečaťku, odpovedá (po zásadnom zistení člena komisie Wimmera, že profesor nemôže byť robený zodpovedným za smýšľanie a skutky svojich žiakov) jednak Palkovič, že „Nitru“ nenapísali jeho žiaci, jednak Štúr, že pečať mala len bývalá spoločnosť. Energicky odráža Štúr aj najchúlostivejšiu a najprudkejšiu otázku, respektíve upodozrievanie, že slovenská mládež má tajné (podľa Perlakyho) panslavistické schôdzky, vysvetlením, že ide len o mimoriadne jeho súkromné prednášky z oboru estetiky, dotvrdeným hneď aj ich značkami. Niektorí členovia sa síce pozastavujú nad tým, že Štúr bez vrchnostenského schválenia opovážil sa konať súkromné prednášky, ale Štúr i tu sa vedel náležite obhájiť. Podobne i návštevu mládeže u troch chórvátskych snemových vyslancov ako niečo, čo predsa v ústavnej krajine nemôže byť zakázané.

Francisci, predvolaný po Štúrovi, je vyšetrovaný predovšetkým pre sbieranie podpisov na viedenský prosbopis. Na jednotlivé chytľavé otázky dáva veľmi pádne a nezávadné vysvetlenia, i keď nie vo všetkom a všade pravdivé. Na sbieranie podpisov

¹⁰⁸⁾ Spočiatku bola i superintendencia i miestna cirkev odhodlaná oprieť sa proti deputácii gen. konventu a proti jej zasahovaniu do dištriktuálnych vecí, ale zastanci tohoto stanoviska nakoniec dali sa prehovoriť, že by nebolo radno protivíť sa gen. cirkvi atp. Pokusy o obranu ústavu, urobené *Stromskym* i prof. sborom už deň pred zasadnutím deputácie (vysvedčenie, že stolica jestvuje už od r. 1803, že nemá nijakých stykov so zahraničím, že sa na nej vyučuje len slovenskej reči atp.) ostaly na členov deputácie bez účinku.

podujal sa na vlastný popud, prosbopis (odpis) dostal od Štúra, cestoval na vlastné trovy atp., takže jediné previnenie, ktorého sa dopustil, bolo, že odišiel zo školy a zameškal prednášky bez povolenia rektorovho. Ďalší bod svojho výsluchu, o pokuse hrať divadlo v Trenčíne v lete 1842, odráža Francisci poukazom na to, že vysvetlenie pravého stavu veci by vohnalo červeň hanby do tvári vyšetrujúcich a že preto radšej od neho upúšťa. Ohradzuje sa len proti tomu, aby podnet k divadlu (ako aj ku všetkému, čo mládež robila) bol hľadaný u Štúra. Inak podáva presné a smelé vývody o ostatných predstaveniach, konaných študentskou divadelnou gardou v predošlých rokoch po jednotlivých slovenských mestách. Podobne nezávadne predstavuje Francisci podľa pravdy aj Štúrovu a svoju vlastnú učiteľskú činnosť na Ústave (a nie v spoločnosti ako stále by chceli zdôrazňovať, nedbajúc Palkovičovho počiatočného vysvetlenia, niektorí prihorliví členovia komisie), nad ktorou mal dozor prof. Palkovič. Podozrenie, že ich knižnica dostala knihy od ruskej akadémie, vyvracajú profesori Martiny a Šimko vysvetlením, že knihy o ktoré išlo, boli poslané Apponyiho knižnici, a nie Ústavu. Obvinenie, že slovenskí študenti majú akúsi rovnošatu, je vyvrátené ako bezzákladné privolaným pedelom ústavu. Podobne ako bezzákladné ukazuje sa obvinenie o nepriateľstve medzi slovenskými a maďarskými študentmi. Sami profesori dosvedčujú, že tu ide len o obvyklé študentské trenice, vysvetlené okrem toho ešte i Francisciho poukazom na to, že výsmech a opovrhovanie so strany maďarských študentov nemôžu opätovať láskou. Tu na pomoc vyšetovaných zakročuje i sám predseda, že slovenskí študenti, ako vidno z plynného ovládania reči Franciscim, učia sa pilne i maďarsky. Na chytlavú otázku Benyovszkého, či majú radi aj Maďarov, odpovedá Francisci kladne, pokiaľ ide vraj o dobrých a spravodlivých ľuďí. Aby milovali aj zlých, nemôže nikto počestný od nich žiadať. Výsluch Francisciho končí sa otázkami o návšteve Kollárovej, kde Francisci, odmietajúc akékoľvek ďalšie kombinácie, odkazuje komisiu na jej opis v Kollárovom Cestopise, a o účasti mládeže v Hurbanovej „Nitre“, do ktorej z členov Ústavu prispel vraj len Kalinčák (novelou Bozkovci). Smelé a úprimné odpovede nútia niektorých členov komisie zasiahnuť smierlivejším spôsobom a zdôrazniť, že komisia sleduje len cieľ skončiť rozopre medzi spoluvlastencami, odpomôcť privedá a obnoviť blaho vlasti. Francisci zavracia však tieto poukazy konštatovaním, že obyvateľmi vlasti sú aj Slováci, ktorí si želajú, prirodzene, predovšetkým svoje vlastné blaho.

Predvolanému Kalinčákovi (Francisci bol, ako predtým Štúr, poslaný von) nie je ťažko poukázať, že prispením do Hurbanovho almanachu neprevinil sa ani proti krajinským (cenzor jeho prácu schválil), ale ani proti školským zákonom, ktoré zakazujú len vydanie samostatného diela tlačou, v čom dochodí aj všeobecného súhlasu komisie.

Vrcholného bodu dosahuje vyšetrovanie pri opätovnom výsluchu znova predvolaného Štúra, ktorý, odvolávajúc sa na príklad superintendentov, odmieta vydať komisii svoje zostavenie slovenských ponôs a krívd (o ktorých sa komisia dozvedela zo súčasnej obrany Štúrovej v augsburských novinách)¹⁰⁹ s odôvodnením, že komisia bola vyslaná stranou, na ktorú Slováci podali panovníkovi žaloby, takže sa nemôžu o pomoc, ktorú očakávajú len od panovníka, obracať na žalovanú stránku. Na ďalšie naliehanie prednáša, akoby na ilustráciu, len jeden prípad, ustanovenie maďarského učiteľa v Uhrovci, viac prípadov však udať vytrvale odmieta, nedajúc sa vydráždiť ani poznámkami, že nepredkladá ďalšie ponosy len preto, bo ich niet. Na ďalšiu výzvu Benyovszkého, že Slováci sa žalujú len preto, bo sú nepriatelia vlasti, Štúr odkazuje na panovníka, ktorý toto obvinenie (práve tak ako aj obvinenia z rusizmu) môže dať kedykoľvek vyšetriť. Nápad Pulszkého, že je v listovnom spojení s Jozeffym, keď dostal od neho osnovu prosbopisu, odpovedá úsmešne, že listovný styk nemôže byť predsa v ústavnej krajine zakázaný.

Dňa 29. júna rozprestieralo sa vyšetrovanie na denník Ústavu, do ktorého sú zapisované najlepšie práce, prednesené na schôdzkach. Komisia spokojuje sa tu ochotou, že denník, ktorý po ukončení školského roku bol poslaný Hurbanovi, aby si z neho (po zamietnutí predloženého rukopisu cenzúrou) mohol vybrať nové vhodné príspevky pre nový ročník „Nitry“, dodajú do lehoty, stanovenej komisiou, a predloženie nežiada. Po niektorých ďalších vysvetleniach, týkajúcich sa Ústavu (majú zapisovateľa i knihovníkov, vymenovaných prof. Palkovičom, kým v maďarskej spoločnosti sú činovníci v o l e n í; vytvorením členov z Ústavu, ktorí nechodia riadne, sledujú len cieľ znemožniť, často úmyselné rušenie prác nepovolnými a neporiadnymi členmi) a Prostonárodného zábavníka (je to písaná sbierka ľudových povestí atp.), ktorú komisia si dala hneď aj predložiť, ďalej príjmov Štúrových (učí verejne i súkromne), vyšetrovanie končí prezretím knižnice Ústavu, ktoré skončilo práve tak bez výsledku, ako i celé vyšetrovanie.¹¹⁰

Vyšetrovanie Ústavu, najmä prudké výpady niektorých členov komisie proti nemu, toto „trýznenie ubohých študentov“, vyvolaly po celom Slovensku veľa roztrpčenia a rozhorčenia. Kollár prirovnáva činnosť komisie (v domnienke, že tá istá komisia pôjde vyšetrovať aj ostatné ústavy) k jezuitským dragonádam v Čechách z r. 1621 a rozhôrčuje sa nad tým, že vláda na to na všetko mlčí a že slovenskí evanjelici všetko to trpia.¹¹¹

¹⁰⁹⁾ Porovn. č. 138 tu.

¹¹⁰⁾ Zápis o vyšetrovaní vid' v D., č. 140. Porovn. tiež SP, II, 347n. (*Hurban: Štúrov životopis*), *Francisci: Pamäti*, 45n.) a *Kalinčákov vl. životopis* (Lipa, II, 113—14), kde K. spomína i predloženie Zábavníka. Poprenie stykov s Akadémiou nie je celkom presné. Ústav žiadal (1837) a i dostal od Akadémie isté ruské knihy a poslal (1839) jej aj svoju Zprávu. (Porovn. jeho Listář v S. N. M.)

¹¹¹⁾ *Kollár Jozeffymu* 8. VII. 1843 (A. H., fasc. III, konv. 1, č. 13.)

22. NA DOMACOM FRONTE.

O palatínovej „opínii“ boli vodcovia slovenského prosbopisného podujatia (pravdepodobne prostredníctvom Schediusovým) čoskoro informovaní. Kollár už dňa 16. apríla podáva zprávu Jozeffymu¹¹² o nepriaznivom vybavení slovenského prosbopisu palatínom. Postup palatínov vyvolal všade veľké sklamanie, a to tým viac, že mysle boli pripravené na publikovanie prajného dekrétu panovníkovho. Okrem toho bolo to v krátkom čase druhé veľké sklamanie, ktoré museli slovenskí vodcovia zažiť, keďže len nedávno sa museli vzdať nádejí na účinnú obranu v Majláthovom časopise¹¹³. „My sme se nazdáli, že on vysvobodí Izraele, že on se zaujme za spravedlivou pri naší, že on uprimně míní, než jak nás sklámala nadeje“ — odpovedá Jozeffy Kollárovi, spomínajúc výslovne „vlašské praktiky“ na adresu palatínovu.¹¹⁴

Aj s iných strán dochodia len nepriaznivé zprávy. Vláda vraj — s ohľadom na blížiaci sa snem — nechce alebo nemôže pre Slovákov nič pozitívneho urobiť, nadržuje Maďarom, Slovákom nie je priaznivá, pokladajúc Slovanstvo za nebezpečné pre seba atp.¹¹⁵ Listy palatínove superintendentom tiež nijako neprispievaly k zlepšeniu nálady.

Duševná depresia, vvolaná neočakávaným postojom palatínovým, netrvala však dlho ani u jedného z troch hlavných vodcov pohybu. Kollár už v tom samom liste, v ktorom podáva Jozeffymu zprávu o nepriaznivej mienke palatínovej, pomýšľa hneď aj na prostriedky nápravy. Sobrať ešte raz všetky dáta (palatín ich utulal) a predostrieť ich bezprostredne priamo samej vláde. V tomto smere píše hneď aj Štúrovi, Stehlovi a Seberínimu. Dáta by mohol vo Viedni odovzdať Štúr s niektorým kňazom. (Na novú deputáciu, vzhľadom na ťažkosti s prvou, netrúfa si pomýšľať ani Kollár.) Jedinú záchranu vidí Kollár v neustávajúcom naliehaní na vládu. V tomto smere radí Slovákom vyvinúť činnosť i dv. r. Török z Viedne pri svojej návšteve v Budíne v rozhovore s Procopiusom.¹¹⁶

Seberíni a Jozeffy posudzujú situáciu o niečo chladnokrvnejšie. Seberíni, odvolávajúc sa na svoj rozhovor s Tihanyim (poč. mája), ktorý mu vraj hovoril, že sa uvažuje, akým spôsobom má byť slovenský prosbopis vybavený: indorzátom a či intimátom, pokladá dokonca Kollárove zprávy za zveličené. Tak či tak Seberíni nepokladá prosbopis palatínovou mienkou už za vybavený, keďže Viedeň sa ešte nevyslovila. Svoje nádeje (podobne ako Jozeffy) opiera Seberíni o miesta palatínovho listu k superinten-

¹¹²) List v A. H., III/1, č. 11.

¹¹³) Porovn. vyššie, str. 183 n.

¹¹⁴) List Jozeffyho zo dňa 21. IV. v M. S.

¹¹⁵) Porovn. list Hodžov Jozeffymu zo dňa 24. IV. 1843 (A. H., IV, č. 45) a Seberíniho Hodžovi zo dňa 25. V. 1843 v pozostalosti Hodžovej v a. m. Bratislavy, č. 945/20.

¹¹⁶) Kollár Jozeffymu 27. IV. 1843 (A. H., III/1, č. 12).

dentom, hovoriace o zákonnitej náprave spravodlivých krívd.¹¹⁷ Jozeffy na základe týchto miest očakáva dokonca akúsi odpomoc, akýsi zákrok — deklaráciu — vlády v prospech Slovákov na blížiacom sa sneme.¹¹⁸

Tieto nádeje a očakávania to boli predovšetkým, okrem potrebných ohľadov na palatína, ktoré zadržaly, aspoň zatiaľ, oboch superintendentov od narádzaného nového rekurzu do Viedne, najmä keď k podobnému niečomu neradil ani Čaplovič, na ktorého sa Jozeffy obrátil o radu.¹¹⁹

Váhavosť superintendentov je zapríčinená i malou odvahou, malým národným uvedomením značnej časti ich kňazstva, jeho národnou nečinnosťou a nevšímavosťou na jednej, ako i príliš útočným vystupovaním na strane protivnej, skladajúcej sa zväčša, pravda, z odrodilých Nemcov a Slovákov. Tiež vytrvalé mlčanie kléru katolíckeho v otázkach národných pôsobí hative. Vie sa síce, že je to len mlčanie taktické, ale vidí sa i to, že tento postup má za následok, že katolícke kňazstvo je chválené, evanjelické naproti tomu zasa len hanené. Pôsobily tiež ohľady na blížiaci sa snem, pred ktorým — najmä vzhľadom na mlčanie stránky katolíckej — nechceli evanjelickú vec urobiť odióznou.¹²⁰

Obaja superintendenti po spoločnej listovnej úrade rozhodujú sa preto ešte vyčkať, až čo urobí ďalej palatín. Až by ich sklamal, to je ich mienka, bude ešte vždy dosť času obrátiť sa do Viedne¹²¹. Pravda, ani zatiaľ nemajú Slováci ostať nečinní. Nech zbierajú a zostavujú ponosy a krivdy — s použitím hotových už obranných spisov — a nech aj inak sa chystajú na nastávajúci ďalší zápas, kde — a to sa všetkým zúčastneným stáva čím ďalej zrejmejším — budú odkázaní predovšetkým na vlastnú pomoc, na vlastné sily.¹²²

Hodža tu myslí predovšetkým na zachovanie zpěvníkového výboru a na jeho premenu na „výbör literatury evanjelicko-slovenské, církevní a školské“, ktorý by sa po vydaní Zpěvníka staral o ďalšie cirkevno-náboženské a školské potreby evanjelických Slovákov (agenda, modlitebník, školské knihy atp.) Hodža (ktorý je od počiatku za nový rekurz) rád sobrať podpisy raz navždy pre jednotlivé národné počiny, aby ich nebolo treba sbierať vždy znova a znova. Ďalej rád Hodža založiť kníhtlačiareň, Maticu a i.¹²³

Ďalej idú myšlienky Jozeffyho, ktorý uvažuje aj o potrebe nejakej schôdzky pred snemom, ktorá by sa poradila o prípadnom postupe v obhajobe vecí cirkevných. (Ponuku Majláthovu,

¹¹⁷) Seberini v cit. liste Hodžovi. Tiež Jozeffyho (nedatovaný) list z poč. mája 1843 v M. S.

¹¹⁸) Porovn. jeho list Kollárovi zo dňa 18. VIII. 1843 v M. S.

¹¹⁹) Jozeffy Kollárovi poč. mája 1843 v M. S.

¹²⁰) Seberini Hodžovi dňa 25. V. 1843. (Pozostalost' Hodžova v a. m. Bratislavy, č. 945/20.)

¹²¹) Tamtiež a Jozeffyho cit. list Kollárovi.

¹²²) Jozeffy Kollárovi poč. mája 1843 v M. S.

¹²³) Hodža Jozeffymu 24. IV. 1843. (A. H., IV, č. 45).

brániť evanjelické záujmy na sneme, nechali Slováci, z ktorých mnohí mu neverili, bez odpovedi, najmä keď vidia, že im vo svojich novinách nechce priznať ani len meno cirkvi.)¹²⁴

Nadhodená myšlienka o prípravnej schôdzke na snem zapadla však bez ozveny. Zdá sa, že väčšina vtedajších cirkevných činiteľov videla zastávanie cirkevných záujmov na sneme dostatočne zabezpečené postojom jednotlivých stolíc a krajinských stavov. Tým väčšiu ozvenu vzbudzuje, veci primerane len v užšom kruhu, myšlienka obranného postupu slovenského v rámci evanjelickej cirkvi samej.

Udalosti na gen. konvente, najmä však vyslanie vyšetrovacej komisie proti jeho duchovným členom, oživuje tu znova snahy po lepšom a takom usporiadaní konventu, ktoré by i duchovnej ich složke zabezpečilo rovnoprávny vplyv na správu cirkvi a zamedzilo všetky neporiadky a nadužívania so strany svetských členov. Generálne konventy by sa mali zaoberať len otázkami cirkevnými, mali by sa nájsť spôsoby na odstránenie národnostných treníc, zaraziť prechmaty jednotlivcov, ako bolo napr. miešanie sa Kossuthovo do zapisovateľských funkcií atď.¹²⁵ K nejakému konkrétnemu návrhu v tomto smere zatiaľ však nedochodí. Jedine seniorát zvolenský dáva (26. VIII.) svojim poslom na dištriktuálny konvent úpravu, aby na dištriktuálnych konventoch mali hlasovacie právo len zástupci seniorátov, a nie všetci prítomní, ako sa to v posledných konventoch začalo ujímať.¹²⁶

Jozeffy pokúša sa zorganizovať predovšetkým prejav odporu proti gen. konventu. Vo svojom liste Muňaymu zo dňa 3. I. 1843 narádza, aby povzbudil sebe blízkych seniorov, aby ich seniorálne konventy daly na najbližší dištriktuálny konvent úpravu na vyvolanie usnesenia, že tak dlho neobošľú gen. konvent, kým nebude uvedený znova do poriadku.¹²⁷

Táto akcia sa v takomto širšom obsahu síce nepodarila, ale dohoda dvoch superintendentov, že na konvent nepôjdu, trvá a je utvrdzovaná novými a novými dohovormi, ku ktorým sa pridávajú aj niektorí iní významnejší slovenskí kňazi (Kollár a i.). Pôjdu len na konventy dištriktuálne, kde ich neprítomnosť mohla by im byť vykladaná ako zanedbávanie úradnej povinnosti. Aby sa vyhly rozličným naliehaniam a vplyvom, zachovávajú svoje rozhodnutie až do poslednej chvíle v tajnosti.¹²⁸

Jediným rozhodujúcim počínom so strany slovenskej v tejto dobe je obrana báčsko-sriemskeho seniorátu zo dňa 24. V., pri-

¹²⁴) Jozeffy Kollárovi poč. mája 1843 (M. S.) Jozeffy sám Majláthovi dôveruje.

¹²⁵) Reiss Jozeffymu 17. II. 1843 (a. Šk.)

¹²⁶) Záp. sen. konventu zvolenského v odpise v Pamätnici cirkvi breznianskej. Od tejto svojej požiadavky — na znamenie svojej dôvery k nestrannosti predsedníctva — seniorát odstupuje vo sv. konvente zo dňa 14. VIII. 1844. (Tamtiež.)

¹²⁷) S. N. M. Anton L. Muňay bol prof. teológie na prešovskom kolégium.

¹²⁸) Seberini Hodžovi 25. V. 1843 (Pozostalost' Hodžova v a. m. Bratislavy, č. 945/20).

chystaná na dištriktuálny konvent banský.¹²⁹ Obrana táto je namierená proti usneseniam minuloročného konventu toho istého dištriktu a rozvádza len obširnejšie a miestami odhodlanejšie myšlienky známeho nám už Stehlovho osvedčenia v cirkevných novinách, pridávajúc k nim súčasne i niektoré konkrétne požiadavky.

Príčina zákrokov ich seniora a ich vlastných — tak hovoria Báčania — nie je ich odpor proti diplomatickosti maďarčiny (ako tvrdí konvent) a teda proti zákonom, ale cit slobody a protestantské svedomie, ktoré im nedovoľujú trpieť, aby sa rozhodovalo o nich bez nich a násilne sa išlo proti ich prirodzeným právam. Na obhajobu týchto hodnôt povstalo tých 200 osôb, čo podpísaly rekurz. Väčšina z nich nevie alebo vôbec alebo len nedostatočne maďarsky a žiadajú preto právom, aby na konventoch rokovo sa v reči, ktorú aj oni rozumejú, teda latinsky. I keby zákon nariadoval opak (čo však, ako to ukazuje aj príklad katolíckej a pravoslávnej cirkvi, nerobí), by právom mohli od svojich spoluvercov očakávať žiadaný postup. Užívať cudziu, im nesrozumiteľnú reč, znamená vykonávať nad nimi nadvládu, nesrovnávajúcu sa s duchom protestantizmu. Zárok vo Viedni je výplyvom odôvodnenej nedôvery voči konventu dištriktuálnemu i generálnemu, ktoré v najnovšej dobe viac sa podobajú stoličným kongregáciám alebo trestným sedriám, ako cirkevným konventom. Je výplyvom práva poddaných, práva utláčaných, práva protestantského. Kto ustanovil konečne cirkevné konventy za sudcov vo veciach maďarizácie? Cirkev nezná hodnosť reči diplomatickej. Maďarizácia cirkvi, silená zemianskymi jej členmi a niektorými kňazmi, je najsmutnejším úkazom doby. Ostatné cirkvi sa pridávajú svojho starého poriadku a majú pokoj, len cirkev evanjelická je znepokojovaná, a to vlastnými svojimi stúpenkami. Kroky svojho seniora, obvineného z porušenia subordinácie, berú za svoje a dokazujú, že nie je nepriateľom maďarskej reči, ale len nevhodnej a skrivodlivej maďarizácie. V závere svojej obrany žiadajú konvent o ochranu proti ďalším obviňovaniam, o zachovanie náležitého poriadku na ňom (inak by boli nútení odísť), predovšetkým však o vylúčenie maďarizácie z konventuálnych rokovaní (šírenie maďarčiny má byť ponechané jednotlivým cirkvám a ich možnostiam) a o prinavrátenie latinských zápisníc.

Dištriktuálne a seniorálne konventy tohoto obdobia zaoberajú sa všade otázkou únie, a to na základe návrhu generálneho spoločného výboru z r. 1842, rozoslaného dištriktom i seniorátom na mienku. Dištriktuálne konventy vcelku súhlasia s elaborátom a spokojujú sa obyčajne vyslaním navrhovaných výborov. Kon-

¹²⁹⁾ Porovn. D., č. 136 tu. Obrana táto, pre neskoré — pdb. úmyselné — doručenie poštou (deň po konvente) *Seberinimu*, na konvent z r. 1843 sa nedostáva. Od jej podania v nezmenenom ostrom znení odhovára podateľov sám dištr. dozorca *Prónay, Jozeffy*, pýtaný o radu, radí tiež vyčkať, až ako sa vyvinú pomery do nasl. konventu. (Porovn. *Jozeffyho* list *Kollárovi* z jesene 1843 v M. S.) Obrana úradne podaná potom už nebola, hoc inak bola dosť známa.

venty seniorálne sa s úniou zaoberajú miestami tiež dosť povrchno s rozhodčou prevahou svetského stavu (tá bola už priveľmi uplatnená napr. i pri zostavovaní výborov dištriktuálnych), v dôsledku čoho na mnohých miestach jej prívrženci sú ochotní obetovať aj augšburské vierovyznanie a symbolické knihy, len aby úniu umožnili. Vzmáhajúca sa náboženská vlačnosť najmä meštianskej a šľachtickej (a vôbec vzdelaneckej triedy), zjav to dosť obvyklý v tejto dobe,¹³⁰ tento postup umožňuje. Sú však aj senioráty, ktoré sa stávajú energicky proti únii práve z tohoto dôvodu. Tak napr. seniorát nitriansky, kde horlivým odporcom únie je z mladších (naklonených zväčša únii) najmä Hurban, ktorý vystupuje proti nej i na seniorálnom konvente¹³¹ a chystá proti nej i spis.¹³² Únia za cenu základných vierovyznanských hodnôt je Hurbanovi únia diabolská. Väčšina seniorátov spokojuje sa so zásadným súhlasom, viazaným na rozličné opatrnostné zábezpeky. Tak napr. seniorát turčiansky (11. II.), ktorí síce súhlasí s vyslaním dištriktuálnej deputácie týmto cieľom, žiada si však, aby v nej Maďari, Nemci a Slováci boli zastúpení rovnako a elaboráty tejto ako i generálnej deputácie ešte pred schválením gen. konventom aby boli dané jednotlivým seniorátom na vyjadrenie.¹³³

Vcelku nevalné sú i pracovné výsledky dištriktuálnych výborov, zasadajúcich po jednotlivých dištriktoch.¹³⁴ Na ich schôdzkach Slováci sa zväčša nezúčastňujú, sú presvedčení o škodlivosti a nemožnosti únie. Násilím sa tu nedá — podľa mienky slovenskej stránky — nič vykonať a na dobrovoľné sjednotenie niet nádeje. Korene nábožnosti v ľude sú príliš hlboké, než aby ho bolo možno dostať na niečo podobného. Zo spojenia by pošlo veľa zmätkov a nepokojov, z ktorých by mali radosť len nepriatelia evanjelickej cirkvi, ktorá je už i tak dosť doráňaná v dôsledku liberalizmu šľachty a jej vyhýbaniu sa kostolu. S evanjelickej strany slovenskej niet v záujme únie zväčša chuti k nijakým obetiam, ani v ohľade dogmatickom, ani hospodárskom alebo administratívnom. Jednotné vystupovanie v otázkach spoločných, ako doteraz, tak i naďalej, je možné i pri zachovaní samostatnosti. Únia sa môže pripraviť len priateľským sblížovaním. Reč ako sjednocovací prostriedok je vec nemožná. Je to hlavná prekážka,

¹³⁰) Porovn. napr. úvahu G. Steinackera vo Vierteljahrsschrift aus und für Ungarn, I. 2, str. 132n.; Prot. egyh. és iskolai lap, 1842, 109; Hurbanovu prácu, cit. v nasl. pozn.; Seberíniho list A. Sládkovičovi zo dňa 25. I. 1844 (SP, XXVIII, 1908, 760) a i.

¹³¹) Reflexiones de unione protestantium Helveticae et Evangelicorum Augustanae confessioni addictorum. 1843 (A. H. VII, 56). Medzi činiteľov, pripravujúcich reformáciu, Hurban počíta i slovanskú liturgiu vo Veľkomoravskej ríši.

¹³²) Porovn. úvodné časti z jeho Unie z r. 1845.

¹³³) PH., 1843, str. 148. (Zpráva Turóczból, febr. 15-én 1843). Turč. seniorát žiadal zábezpeky vo veci postupu už na dištrikt. konvente zo dňa 22. II. 1843, okrem toho i zabezpečenie služieb božích v materínskej reči K týmto požiadavkám sa pripojujú i vyslanci seniorátu liptovského. (Porovnaj zápisnicu konventu v a. superint. v Bratislave.)

¹³⁴) V liste Muňaymu zo dňa 3. I. 1843 (S. N. M.) Jozeffy to predpovedá už poč. roku.

takže skôr by únia bola možná, keby kalvíni chceli prijať slovenskú alebo aspoň latinskú úradnú reč.¹³⁵

Celý plán dostáva sa postupne na melčinu, i keď navonok sa ešte pilne pracuje na jeho uskutočnení. Vidno to i z elaborátu podvýboru spoločnej deputácie unionistickej, prijatého v schôdzi, konanej dňa 7. VI. 1843 v Pešti. Podvýbor vychodí zo zistenia, že dovtedajším nezdarom vo veci sjednotenia na vine sú zle volené prostriedky, a nie nejaká zásadná nemožnosť únie. Mnohé z prekážok minulosti sú dnes už odstránené, v ceste stoja už len rozličné predsudky, ako malodušnosť, obava zo straty zákonnej ochrany, obava o základiny, predsudky rečové, zaostalosť a očakávaný odpor ľudu. Na postupné uskutočnenie (zdola nahor) sjednotenia navrhuje podvýbor štyrstupňový postup: 1. odstránenie prekážok (hlavne zrušenie prísahy na konfesie a symboly, poučenie ľudu a zrušenie kánonov, protiviacich sa únii), 2. neodkladné zákroky (hl. konzistórium alebo aspoň spoločné výbory, splynutie menších sborov, stavba spoločných nových kostolov a škôl, vzájomné konanie bohoslužieb v kostoloch druhého vyznania farármi a p.), 3. zákroky prípravné (unionistická výchova v školách, najmä na navrhovanej spoločnej škole vysokej, výchova unionistického učiteľského dorastu a príprava mládeže na úniu v školách učiteľmi náboženstva), 4. postupné sblížujúce kroky (sjednocovanie ceremónií, zospoločnenie učebníc náboženstva a cirkevných a školských ústavov, spoločná večera Pána a i. a nakoniec spojenie organizačné a vieroučné v jednej kresťansko-evanjelickej cirkvi).¹³⁶

Nás tu, prirodzene, najväčšmi zaujíma stanovisko podvýboru v otázke rečovej. Tu podvýbor predovšetkým konštatuje, že cirkev ako taká s rečami nemá nič spoločného. Maďarizáciu žiada štát, nie protestantizmus. I štát vo svojich zákonoch ustanovuje len nahradiť v úradoch latinu maďarčinou a umožňuje jej osvojenie si v školách, nechce však nijako zakázať užívanie slovenskej reči v cirkvi a v súkromnom živote a jej vzdelávanie. Cieľ maďarizácie je zabezpečenie národnej samostatnosti a nezávislosti, v záujme ktorého cieľa žiada štát len osvojenie si maďarčiny miesto mŕtvej latiny, a nie zapretie vlastnej reči rodnej. Štát nemieni ani trestať nikoho, kto by horlil za svoju reč, ak táto horlivosť neobracia sa v pohyb proti maďarskej reči a národnosti alebo v poburovanie a pletichy. Cirkev nemá nijakého záujmu žiadať v tomto smere viac ako štát, príslušné ustanovenia ktorého je však tiež povinná zachovávať. Maďarizácia je nezávislá na únii a bude pokračovať bez ohľadu na ňu. Únia by v tomto smere mohla byť Slovákom len osožná ako dobrá príležitosť k osvojeniu si maďarčiny. V Uhorsku, kde sa toľko kmeňov mieša od stáročí, málokto by mohol dokázať svoju kmeňovú čistokrv-

¹³⁵) *Reiss Jozeffy* 17. II. 1843 (Šk.)

¹³⁶) Elaborát podvýboru v a. podun. superintendencie (spisy gen. konventu zo dňa 14. VIII. 1844), tiež v a. cirkvi bratislavskej, fasc. XX, č. 35.

nosť. Bolo by preto smiešne snívať o inej národnosti, než je národnosť národa vo všeobecnom smysle slova, národa, ktorý jedine vie zabezpečiť trvanie a nezávislosť krajiny.¹³⁷

Vcelku teda možno povedať, že národnostné vášne pomaly začínajú utuchovať. Predovšetkým v dôsledku pôsobenia palatínovho a (z jeho návodu) Tihanyiho, ale i akýmsi prirodzeným vyčerpaním. Sám Zay ukazuje, aspoň navonok, určitú umiernenosť. Súkromne sa vraj vyjadril, že v budúcnosti nechce sa viac zaoberať ani maďarizmom ani slavizmom, a chce svoje sily venovať len protestantizmu. Ba dokonca prejavuje chuť složiť svoj úrad, pravda, až vec slavizmu na blížiacom sa sneme bude ukončená. Vzhľadom na tento výrok domnienka Hodžova, že tu ide len o taktiku, prilákať Slovákov (aby sa nežalovali) a potom ich zadusiť, nebude asi ďaleko od pravdy.¹³⁸ Očakávanie, že snem vyrieši rečovú otázku definitívne, bolo dosť rozšírené (pravda, s opačným očakávaním) na oboch stranách a prispelo k utišeniu národnostných bojov tiež v značnej miere už tým, že odvádzalo od nich pozornosť k nastávajúcim dôležitejším rokovaniam snemovým.

Z dôležitejších vzbĺknutí vyhasínajúcej už pahreby možno tu zaznamenať podnet Gemerskej stoliciam (v súvislosti s Fejérpatakyho Kalendárom na rok 1843), aby upozornily panovníka na vzrástajúce sa ruské nebezpečenstvo a požiadaly ho o porobenie vhodných krokov na jeho odvrátenie.¹³⁹ I nápadné vnucovanie maďarčiny po stolicích pomaly ustáva.¹⁴⁰ Len v školstve trvá ešte miestami prihorlivé silenie maďarčiny.¹⁴¹

So strany slovenskej tejto predkonventnej smierlivej nálade dáva výraz brošúrka Pavla Tomáška, najmä návrh na listinu večného mieru medzi uhorskými národmi, uverejnený v jej závere. Podľa tejto listiny obyvatelia a národy Uhorska bez ohľadu na svoju reč pokladajú sa vzájomne za bratov. Rozvratníkov nech stihne verejné opovrzenie, ich dielu nech zabráni vláda. Vzhľadom na potrebu jednotnej úradnej reči všetky kmene uznávajú maďarčinu za diplomatickú, žiadajú len o ohľad voči tým, ktorí túto reč ešte neovládajú. Z prvenstva, ktorého týmto spôsobom

¹³⁷) Porovn. D., č. 137 tu.

¹³⁸) Porovn. Hodžov list *Jozeffymu* zo dňa 24. IV. 1843. (A. H., IV, 45.)

¹³⁹) Porovn. môj článok: *Fejérpatakyho* Kalendár na rok 1843 v boji za slovenskú národnosť v SMS, XX, str. 22—23. Podnet Gemerskej dávala ďalej aj Liptovská. (Porovn. PH, str. 252, Nyitrából.)

¹⁴⁰) Tak hl. ž. Turčianskej (b. Jur Révay) na sbore 1. V. 1843 (voľby poslov na snem) otvára latinsky (hoc predtým otváral vždy maď.) 1. podžupan (Imrich Lehoczky) kapacituje dôkladu nátlak v tom smere, aby i náboženstvo bolo vyučované v nemeckých a slovenských obciach maďarsky. (Porovn. str. 208 tu.)

¹⁴¹) Tak *Jozeffy* a *Seberini* vo svojom pamätnom spise palatínovi (24. X. 1843) sa ponosujú, že v niektorých stolicích (Novohrad, Tekov, Hont) slúžni, poverení dozorom na školy, zaujímajú sa len o pokroky v maďarčine a že niektoré stolice robily dokonca nátlak v tom smere, aby i náboženstvo bolo vyučované v nemeckých a slovenských obciach maďarsky. (Porovn. str. 208 tu.) O pestovaní maďarčiny v slov. obciach seniorátu peštianskeho porovn. zprávu: „Nemzetisítés a pestmegyei ev. esperesség némely szláv iskoláiban“ v Századunk, VI. (1843), č. 34 (1. V.) stĺpce 271—72.

nadobúda maďarský kmeň (népfaj) a jeho reč, neplynie však pre Maďarov nijako právo utlačovať kmene ostatné a snažiť sa po zvyčnení svojej reči. Každý kmeň má byť ponechaný v nerušenom užívaní svojej reči a každé úmyselné snaženie o zánik tej-ktorej reči má prestať. Vo verejných školách hlavný zreteľ nech je venovaný maďarčine, ale celá výchova nech je prispôbená potrebám jednotlivých národov. Hlavnější národy majú mať svoje vlastné osobitné školstvo a v ústavoch spoločných (celokrajinských) jednotlivé reči majú mať postavenie, úmerné pomerom celého (celokrajinského) národa. Zásluhy učiteľov a spisovateľov jednotlivých národov o vzdelanie vlastných príslušníkov nech sú uznané a podľa možnosti aj odmeňované.¹⁴²

S maďarskej strany, kde pokrokové časopisy, jednak v dôsledku nám už známeho vývinu celkovej nálady, jednak a predovšetkým však pod vplyvom prísnejšej cenzúry, mlčia, smierlivo ozýva sa aspoň (katolícko) konzervatívny Nemzeti Ujság vo svojom úvodníku zo dňa 12. VIII. 1843, kde poukazuje na nepriaznivé dôsledky prílišnej prenáhlenosti a nedočkavosti pri šírení maďarčiny. Nepremyslená a nedočkavá násilnosť má za následok odpor proti maďarizácii. Uisťovaniam, že nemaďarské reči nechce nikto vyníčiť, dnes už nikto neverí. Nemaďari sa dobre pamätajú, že zpočiatku cieľ šírenia maďarčiny bol takýto a že zánik reči je i zánikom národnosti. Maďarčinu šíriť treba, ale len prípustnými prostriedkami: Kultúrnou nadvládou, požiadavkou znalosti maďarčiny pre uchádzačov o verejné úrady, dvojrečovými šlabikármi a čítankami a predovšetkým shodným postupom cirkevných i svetských vrchností v otázke školskej.¹⁴³

V tomto novšom, smierlivejšom svetle snažia sa Maďari predstaviť svoju rečovú politiku i v zahraničí. Tomuto cieľu slúži predovšetkým nová revue, Vierteljahrsschrift aus und für Ungarn, vydávaná v nemeckej reči v Lipsku a redigovaná G. Henszlmannom, prvý štvrtročník ktorého je venovaný v značnej časti národnostným otázkam v Uhorsku.¹⁴⁴ Jej cieľom, v protive s „nenávisťnými“ dielčimi informáciami, je podať nemeckému meštianstvu celkovú a spoľahlivú informáciu o Uhorsku a o maďarských národnostných snahách a nádejách. Duch celého časopisu je zrejmy hneď z úvodnej rozpravy Henszlmannovej o rečové rozlič-

¹⁴²⁾ Porovn. D. č. 141 tu.

¹⁴³⁾ Porovn. D. č. 144 tu.

¹⁴⁴⁾ Je tu rozprava *Henszlmannova*: Ungarns sprachverschiedene Völkerstämme, Briefwechsel zwischen Leo Grafen von Thun und Franz von Pulszky, preklad *Pulszkého* článku z PH o *Kollárovej* Vzájomnosti. V ďalších častiach je uverejnený vied. prosbopis (II. 1.), *Szatócsov* výbor (panslavistický) z *Kollárovej* Slávy dcéry (II. 2.), recenzie niektorých brošúrok, rokovania snemu o rečovej otázke a i. Proti *Henszlmannovmu* článku obracia sa obranný spis: *C. Beda*: Die Verteidigung der Deutschen und Slaven in Ungarn, Lipsko, 1843. (Spis zastáva vtedy bežné slovenské stanovisko. Významné, hoc vývinom vecí už trocha prekonané dielo *M. Wesselényiho*: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében, vyšlé v Lipsku 1842, ale zjavivšie sa na trhu až koncom apríla 1843, ostalo v súč. slovenských kruhoch takmer nepovšimnuté. (Obsah porovnaj v mojom Slov. povstaní, I, 1, str. 68—70.)

ných kmeňoch Uhorska, kde sa obracia predovšetkým proti používaniu označenia Magyar v nemčine (miesto zaužívaného Ungar) a kde na obhajobu maďarskej asimilačnej politiky uvádza dôvody v podstate zayovské. (Jednota je potrebná, najlepšie je zaručená spoločnou národnou rečou, i keď nebude hovorená v každom rodinnom kruhu, nebezpečie ruské, gravitácia Slovanov k severným a južným súkmenovcom atp.).

Okrem toho s maďarskej strany zavracia sa i v nemeckých novinách sebamejšia nepriaznivá zmienka o Uhorsku, predovšetkým, pravda, o asimilačnej politike maďarskej. Tak napr. nepatrná zmienka zprávy o uhorských pomeroch v Augsb. Allg. Zeitung (č. 155 zo dňa 25. IV.) proti ultramaďarizmu a nesúhlas i s novým maďarským nazeraním, že maďarčina chce panovať len vo verejnom, nie však i v rodinnom živote (nemaďarské národy prebudily sa národnostne a robia si nárok na rovnoprávnosť v krajine), vyvoláva hneď (9. V.) obšírnu odvetu Lukáčovu s cieľom ukázať, že ponosy Nemaďarov nie sú oprávnené a rečová rovnoprávnosť, požadovaná nimi nie je uskutočniteľná. Štatistickými (číselná relatívna prevaha), politickými, vzdelanostnými, zahranične-politickými (ktorákoľvek nemaďarská reč by bola putom so zahraničím) a praktickými (rečový zmätok) dôvodmi snaží sa ospravedlniť maďarský nárok na supremáciu maďarskej reči ako reči diplomatickej v Uhorsku a preukázať neopodstatnenosť nemaďarských ponôs na odnárodňovací útisk. Maďarčina chce len zaujať miesto latiny, na násilné vyničenie ostatných národností nikto nepomýšľa. Opačné výroky pochodia od bezvýznamných alebo prepjatých ľudí, ktorých nikto nemôže uznať za predstaviteľov maďarského národa. Smerodajný je zákon. Ponosy, že jednotlivci alebo jednotlivé stolice kde-tu tento zákon prekrôčujú, opakujúce sa často, neboly ešte — hoc protivná stránka bola k tomu vyzvaná (Majláth) — nikde doložené. Ale aj inak, prechmaty dejú sa aj inde, nesmú byť však pripisované celému národu. Posledný gen. konvent dal za pravdu Zaymu. Pramene týchto ponôs a útokov sú predovšetkým osobné (neznalosť maďarčiny a strata výnosných postavení). Sympatií s Ruskom netreba sa u väčšiny slovanských obyvateľov obávať, a to tým menej, čím viac bude politické urovnoprávnenie nižších tried postupovať.

Na Lukáčov výpad pohotove odpovedá Štúr (15. VI.) v tom istom časopise. Veľmi zručne odhaľuje Lukáčov postup, že stavia do popredia niečo, proti čomu sa Slovania neponosujú (diplomatickosť maďarčiny), aby mohol ponechať v úzadí prechmaty, proti ktorým sú slovanské ponosy obrátené. S týmito ponosami, keď ich obrany boly maďarskými časopismi zamietnuté, obrátili sa Slováci na panovníka. V ďalšom Štúr popiera alebo aspoň soslabaže Lukáčove dôvody pre supremáciu maďarčiny. Vyčíta mu predovšetkým nepresné štatistiky, umelé drobenie niektorých slovanských kmeňov, poukazuje na stavovský ráz politickej pre-

vahy Maďarov, posilňovaný ešte aj nemaďarskou šľachtou, a popiera kultúrnu supremáciu maďarčiny nad nemčinou alebo slovenčinou čo najrozhodnejšie. Nepriznáva ju ani v ohľade politickom (i Slovania boli vždy rovnako účastní na udržovaní a vývine ústavy).

V druhej časti svojho článku zaoberá sa Štúr s otázkami, ktoré podľa neho Lukács takticky nechal v úzadí. Na jeho ospravedlnenie, že maďarizáciu hlásali len nevýznamní ľudia, nemôže byť lepšia odpoveď ako otázka, či aj Zay je takéto bezvýznamné, obškúrne individuum. Vo veci dokladov odkazuje na svoju brošúru v tlači. Ak nebolo k ponosám príčin, ak išlo len o vec bezvýznamnú, pýta sa Štúr ďalej, čím vysvetlí Lukács početnosť spisov o maďarizácii, mnohé spoločenské i úradné rokovania (na konventoch) o nej a vôbec všeobecný záujem a vzrušenie, ktoré táto otázka vyvolala. Slováci sa bránili a prednášali ponosy i na konventoch, ale boli umlčaní; poslali obranné spisy i Majláthovi, ktoré však pre rôzne prekážky nemohly byť uverejnené. (V poznámke redakcia potvrdzuje, že Majláth jej poslal tiež osvedčenie v tomto smysle.) Vo veci obvinení z panslavizmu a rusizmu Štúr sa hlási k panslavizmu literárnemu, odmietajúc tým rozhodnejšie panslavizmus politický. Proti snahe Lukácsovej predstavovať uhorských Nemcov ako povolnejších, poukazuje Štúr na Nemcov sedmohradských. Je tu boj — hovorí záverom Štúr — boj o svätý duchovný majetok a nebolo by ani poctivé, ani osožné chcieť ho odtajiť.

V tomto duchu a tóne je osnovaná aj ďalšia polemika medzi Lukácsom a Štúrom, opravujúca zhruba navzájom nepresnosti (skutočné i predpokladané) hlavných článkov jednotlivých jej účastníkov a dokladajúca jednotlivé tvrdenia novými a ďalšími dokladmi, v ktorom smere Štúr hojne dokladov uvádza najmä na násilnú maďarizáciu.¹⁴⁵

V lete 1843 vychodia konečne i dva základné obranné spisy slovenské, pripravované už dávnejšie, Štúrove *Beschwerden* a *Hojčova Apologia*.¹⁴⁶ Väčšiu polovicu Štúrovej brošúrky zaoberá viedenský prosbopis s prílohami, ďalej článok o uhorských neporiadkoch (*Ungarische Missstände*), kde sa predstavujú významnejšie maďarizačné prechmaty a popis g. konventu z r. 1841, a ďakovný príspevok gr. Széchenyimu. Zhruba teda hlavný ponosný materiál, vydaný tu predovšetkým pre informáciu snemu. Úvodom k týmto dokladom Štúr podáva všeobecnejšie svoje názory o národnosti, preplietané však tiež rozličnými dokladmi maďarskej útočnosti (str. 1—36).

¹⁴⁵ K polemike *Lukács—Štúr* porovn. D. č. 135, 138, 139 a 142 tu, *Lukács* obracia sa ešte proti *Štúrovi* i v závere svojho článku: *Populationsverhältnisse in Ungarn und Siebenbürgen* v *AAZ*, č. 340 (6. XII.) 1843, Beilage.

¹⁴⁶ Prvé zprávy o *Štúrovej* brošúrke máme 29. VII. v liste *Kollárovom J. Šafárikovi* (*Vlčková* pozostalost v S. N. M.) a 18. VIII. v liste *Jozeffyho Kollárovi*; 25. VIII. *Kollár* v liste *Jozeffymu* spomína, že *Hojčovu* prácu každú chvíľu čakajú z Lipska, 3 ex. z nej posielala mu 11. X. (cena po 1 zl. 8 kr.).

Z úvodu Štúrovho najzaujímavejšie sú názory o vnútornom vzťahu medzi národom a jeho rečou. Reč je len zovňajším vyjadrením vnútra toho ktorého národa a jeho vlastností. Génus národa vie sa prejavíť len vo vlastnej, nikdy nie v cudzej reči. Reč je súčasne i akýmsi druhom svetonázoru toho ktorého národa, znakom jeho osobnosti. Národ, ktorý sa smieša s druhým a stratí svoju reč, priznáva sa tým k svojej nemohúcnosti vyvíňovať sa v ľudstve samostatne. Z toho všetkého plynie zavrženiahodnosť násilného odnárodňovania, o ktoré sa snažili Maďari v pomere k Slovákom.

Hojčova brošúrka nesie vo svojej forme i obsahu stopy svojho príležitostného vzniku: polemiky s článkami Kossuthovho Pesti Hirrapu,¹⁴⁷ vo forme listov, Hojčovi už bežnej z jeho prvého dielca Sollen wir Magyaren werden? Hojč sa snaží predovšetkým ujasniť sebe i iným základné pojmy (Nation, Volk, Vaterland, Nationalitäten), pričom Nation, Nationalität súvisia mu s Vaterlandom (štátne-politické súvisy), Volk a Volkstümlichkeit však s národnosťou v našom smysle slova.

Ďalšia kapitola aplikuje tieto poznatky na Uhorsko, rozoznávajúc medzi národnosťou v politickom (spoločnou všetkým obyvateľom Uhorska) a národnosťou v kultúrno-etickom význame slova, z čoho mu potom logicky vyplýva nielen predstava Uhorska, uhorskej vlasti, uhorského národa ako pojmu složeného z rovnocenných a rovnoprávných národov uhorských v kultúrno-etnickom význame slova, ale i národnostného programu nemaďarských národov uhorských: Diplomacia maďarčina, ale popri nej ostatné nemaďarské národy a ich reči majú ostať nedotknuté, ušetrené akýchkoľvek pokusov odnárodňovacích s právom používať svoje vlastné reči v nediplomatických vzťahoch a pestovať ich v školách i v literatúre, a to bez akejkoľvek ujmy na politických a občianskych právach. Pritom na článkoch z Pesti Hirrapu Hojč stále ukazuje, že maďarský program je opačný, odnárodňovací. O ňom Hojč potom dokazuje, že ani sám program, ani prostriedky, používané na jeho dosiahnutie, nie sú spravodlivé a dovolené, pričom vyvracia nielen rozličné falošné argumenty maďarskej stránky, dokazujúce oprávnenosť maďarizácie (Magyarország, maďarský chlieb, atp.), ale dokazuje i neprípustnosť a skrivodlivosť rôznych maďarských snažení pre nemaďarské národy a ich reči (honi nyelv — idegen nyelv atp.) Najpriebornejší je Hojč tam, kde dokazuje, že najlepšie národné sjednotenie uhorského národa nie je v maďarizácii, ale v občianskom urovnoprávnení všetkých obyvateľov, pričom súčasne vyvracia i známe nám už argumenty Zayove, ukazujúc, že vierovyznanská súdržnosť je silnejšia ako spoločnosť národnostného pôvodu, to jest nemožnosť skutočnej jednoty v Uhorsku, konfesionalne tak rôznorodom. Dôvodmi o súvise reči a národa (nie nepodobnými Štúro-

¹⁴⁷ Pôvodný titul (v brošúrke ostal ako podtitul) bol: Briefe an Herrn Ludwig von Kossuth, Redacteur der „Pesti Hirrap“. Cenzúrny (zamietavý) posudok som uverejnil v SMS, XX, 117—18.

vým) Hojč potom ukazuje, že ani národnostnú a rečovú rozmanitosť v Uhorsku nie je možné obetovať požiadavke jednoty, t. j. maďarizácie. Obvyklým a známym nám už rozlišovaním medzi panslavizmom literárnym a politickým vyvracia Hojč obviňovanie Slovákov z panslavizmu. Krátkym náčrtkom slovenského národnostného obrodzenia vyvracia nakoniec Hojč tvrdenia, že slovenský pohyb je prirodzeným vývinovým dôsledkom všeobecnej národnostnej renesancie, a nie maďarizačných prechmatov, ukazuje, že protimaďarský ráz slovenského národnostného obrodzenia bol vyvolaný len maďarizačnými prepiatosťami, ktorými súčasne odôvodňuje i oprávnenosť viedenského slovenského zákroku. Záverom, (po toľkých dôkazoch) Hojč protestuje proti nepoctivej polemike Kossuthovho časopisu, nedokazujúceho nič, z čoho Slovákov obviňoval.¹⁴⁸

Spisy Štúrov a Hojčov, práve tak ako polemika Štúra s Lukáčom, sú však do istej miery viac-menej už nečasové.¹⁴⁹ Aspoň pokiaľ išlo o náladu v oficiálnych svetských i cirkevných kruhoch, ktoré, ako sme videli, chcú slovenské ponosy skôr utuľtať ako liečiť.

Generálny konvent z r. 1843 prebieha úplne v tomto duchu. Na konvente je zastúpený vlastne len banský dištrikt (konajúci svoje dištriktuálne konventy obyčajne v spojitosti s konventmi generálnymi), z dištriktov ostatných sú len pozorovatelia (zo zadunajského 3 členovia, z potiského jeden a z podunajského dvaja).¹⁵⁰ Nebol prítomný ani sám predseda Zay, ktorý sa ospravedlnil neodkladnou potrebou byť na sneme, kde horná tabula vraj práve v tých dňoch chystala sa rokovať o dôležitej konfesijnej otázke. Zastupoval ho b. Alb. Prónay, dištriktuálny dozorca banský, ktorému patrí v mnohom i zásluha za pokojný priebeh konventu. Neprišiel ani Jozeffy, ani Kollár, ale ani Štrömsky, zato, proti pôvodnému dohovoru bol prítomný Seberíni, čo mu slovenskou a kňazskou stranou bolo ako porušenie solidarity veľmi a dlho zazlievané.¹⁵¹

¹⁴⁸ Podrobnejší (systematický) rozbor *Hojčovho* (ale i *Štúrovho*) diela po stránke národnostnej porovn. v mojom *Slov. povstaní r. 1848/49*, I. 1., kap. 3. S maď. strany dejú sa pokusy niektoré *Štúrove* doklady (Kamenica, Kiškoroš) vyvrátiť. (Porovn. *Jozeffyho* listy *Kollárovi* zo dňa 16. II. a 17. XI. 1843 v M. S.) Proti *Štúrovým* Beschwerden a i *Thunovmu* spisku „Die Slowaken in Ungarn“, obracia sa dielko neznámeho autora: „Slaven und Magyaren“, Lipsko, 1844, snažiace sa o obhajobu maď. hľadiska v rámci celkového pomeru Maďarov a Slovákov. Známe svoje názory opakuje *Pulszky* i vo svojom spise (písanom tiež proti *Štúrovým* Beschwerden), *Die Sprachfrage in Ungarn*. (Ungarische Tabletten, 1844, str. 191—230.)

¹⁴⁹ Tým viac, pravda, korešpondencia *Thuna* s *Pulszkym*, vydaná touto dobou (*Die Stellung der Slowaken in Ungarn*, Praha, 1843), ktorá na Slovensku vyvolala priaznivú odozvu. (*Jozeffy Kollárovi* 18. VIII. 1843 v M. S.) Menej *Vocelova* brošúrka: *Slawen, Russen, Germanen*. (*Jozeffy Kollárovi* 3. II. 1843 v M. S.)

¹⁵⁰ Báčania sa chystajú preto aj protestovať proti platnosti gen. konventu. (*Kollár Jozeffymu* 11. X. 1843 v A. H., III/1, č. 15).

¹⁵¹ *Seberíni* mal v úmysle po skončení dištriktuálneho konventu tajne odcestovať. Oneskoril sa však (so vstávaním) asi o polhodinu, čo stačilo b. Alb.

Z rokovania gen. konventu samého (vcelku bezvýznamného) nás tu môže zaujímať len otázka únie, kde bolo vzaté na vedomie, že zadunajský a potiský dištrikt už ustanovil príslušný výbor (banský sľubuje tak urobiť v najbližších dňoch), a otázka spoločnej vysokej protestantskej školy v Pešti, kde bola podaná zpráva, že miešaný spoločný (kalvínsko-evanjelický) výbor už začal svoje rokovania. Zatiaľ sa dohodol na mene školy (Spojená protestantská škola), preskúmal účty a porobil rôzne prípravné kroky.

S výsledkami vyšetrovacej komisie, vyslanej minulým gen. konventom, hoc medzi spismi, predloženými konventu Zaym, bola i zpráva tejto komisie zo dňa 20. III., gen. konvent sa nezaobrá, a to na osvedčenie niektorých jej členov, že na schôdzke, konanej dňa 26. VI., komisia svoje práce ešte neskončila) s odôvodnením, že jej činnosť nie je ešte ukončená.¹⁵² Pred konvent sa takto nedostalo ani vyšetrovanie bratislavského ústavu.¹⁵³ Nálada konventu (nepochybný to výsledok pôsobenia palatínovho a celého vývinu veci, ochladivšieho rozpálené hlavy náležite), celú vec nechaj padnúť, je zrejme už tuná zo želaní, že poslanie komisie, pokiaľ ide o prvé dva body jej poverenia (vyšetrovanie a podanie zprávy vo veci viedenskej deputácie a panslavizmu), má byť pokladané za skončené, a jej ďalšie pôsobenie ponecháva sa len s ohľadom na ďalšiu jej úlohu: sossbieranie ponôb, ktoré majú byť predložené na budúcom gen. konvente, kde im má byť aj odpodožená a tak zaistené pravé a skutočné smierenie v rámci cirkvi.¹⁵⁴

23. DRUHÝ REKURZ.

Miernejší a smierlivý postup generálneho konventu z r. 1843 slovenskú stránku nijako neuspokojil. Predovšetkým preto, že ho pokladali len za taktiku (konvent, keď videl, že najhorlivejší odporcovia slovenskej veci nie sú prítomní, rátanie odložil na

Prónaymu, aby ho prekvapil a prehovoril, aby ostal. (Porovn. *Jozeffyho* list *Kollárovi* zo dňa 18. VIII. M. S. a *Kollárov* *Jozeffymu* zo dňa 25. VIII. 1843 v A. H., III/1, č. 14, ďalej *Jozeffyho* list *Kollárovi* z jesene 1843 v M. S. a *Kollárov* list *Jozeffymu* z 1. pol. 1844 v a. Šk.) Neprítomnosť superintendentov a očakávaný úradný dotaz po príčinách zamýšľali *Jozeffy* a spoločníci použiť na dôkladné vylúčenie neporiadkov na konventoch a na nové osvedčenie, že ani na budúce konventy, kým nebudú náležite usporiadané, neprídu. (*Jozeffy* *Kollárovi* v jeseni 1843 v M. S.)

¹⁵²⁾ Na výzvu *Tihanyiho*, zdá sa, neprišli nijaké ponosy ani do konventu. *Jozeffy* vo svojom liste *Kollárovi* z 18. VIII. 1843 (M. S.) odkazuje (nepriamo) vyšetrovací výbor na *Štúrove* *Beschwerden*. Pisomnosti, poslané takmer súčasne prostredníctvom *Kollárovým* *Tihanyimu* (*Kollár* *Jozeffymu* 25. VIII. 1843 v A. H., III/1, č. 14) týkali sa takto asi niečoho iného.

¹⁵³⁾ *Francisci* *Škultétymu* 15. IX. 1843 (S. N. M.).

¹⁵⁴⁾ Prísl. bod záp. g. konv. 1843 viď v D. č. 145 tu.

príhodnejší čas).¹⁵⁵ V tomto názore ich utvrdzoval napr. i postup vyšetrovacej deputácie proti prešporskému ústavu. Táto stránka však zabúda, že neprítomnosť najvyšších nepriateľov slovenskej veci (rátajúc v to i samého gen. dozorca gr. Zayho) nemusela byť náhodná a že vplyvy, snažiace sa o smierne vyriešenie prípadu s viedenskou deputáciou, nestačily alebo aj nevládaly zapôsobiť na všetkých zúčastnených rovnako, o čom svedčila práve neprítomnosť živlov najradikálnejších, ktoré — o tom nebolo pochyby a onedlho sa to aj ukázalo — na inom mieste a vo vhodnejšej chvíli popustia uzdu svojmu radikalizmu. Hlavná príčina nespokojnosti slovenských vedúcich kruhov bola však predsa len v tom, že radikálny postoj slovenský (absentia) jednak pre prítomnosť Seberíniho, jednak pre tlmený ráz rokovania generálneho konventu vyznel naprázdno a nahlucho.

Podobne, ak nie ešte väčšmi sklamaly očakávania a nádeje slovenské, kladené na krajinský snem. Na krajinskom sneme ani panovník, ani vláda ani nikto zo smerodajných činiteľov neurobil očakávaný prejav alebo krok, ktorý by sa zastal Slovákov alebo i nemaďarských národov vôbec, proti náročnosti maďarizmu. Naopak jedna z prvých afér, vypuknutejších na sneme, týkala sa práve rečovej otázky. Dolná tabuľa dňa 20. júna svojím usnesením odníma právo chorvátskym poslom hovoriť na sneme latinsky.¹⁵⁶ Tiež prvé požiadavky snemu (5. VII.) v otázke rečovej nevykazujú nijaké príznaky zmiernenia maďarizačných snáh, nakoľko chcú zaviesť maďarčinu i do všetkých ostatných vzťahov, kde sa to poslednému zákonu z r. 1840 nepodarilo.¹⁵⁷

Za týchto okolností nie div, že i v slovenskom tábore prechádza zreteľnosť i tým miernejším a čím ďalej tým naliehavejšie tisne sa do popredia myšlienka obrátiť sa znova do Viedne s novým rekurzom. Zatiaľ však dochodí len k pokusu o posúrenie vybavenia prvého rekurzu osobitnou deputáciou, ktorá mala svoj zákrok podoprieť novým spisom, obsahujúcim hlavne konkrétne dáta o maďarských prechmatoch (Štúr). Do Viedne mal ísť (poč. júna) Štúr a Hodža. Odchod deputácie, ku ktorej sa mal pridať i Stehlo, sa však, zdá sa, na žiadosť Hodžovu, odložil na koniec júna. Podujatie sa však o niečo oddialilo i tento raz. Hodža sám odchodí z domu až 4. VII. a pre cesty po Nitrianskej a Prešporskej (pravdepodobne cieľom odobrenia) dostáva sa do Bratislavy až 23. VII. Na tejto ceste u Hurbana v Hlbokom, kde bol spolu so Štúrom, je postavený prvý raz zoči-voči novému počínu Štúrovmu: spisovnej slovenčine, ku ktorému zaujíma zatiaľ nerozhodné, ba možno povedať skôr neprajné stanovisko. Do Viedne odchodí však len sám. Seberíni sa

¹⁵⁵) Takto hodnotí napr. ústupčivosť konventu *Jozeffy* v liste *Kollárovi* z jesene 1843 (M. S.).

¹⁵⁶) Porovn. *Szekfü*: *Iratok a magyar államnyelv kérdéseinek történetéhez*, č. 144 (str. 549 n.).

¹⁵⁷) *Tamtiež*, č. 146 (str. 555 n.).

totiž postavil proti vyslaniu deputácie, a Stehlo, ktorý bol už na ceste v Pešti, vrátil sa domov. Z neznámych príčin nešiel ani Štúr.¹⁵⁸

Vo Viedni, kde Hodža zaujímal sa o osudy prosbopisu, Kolovrat sa vraj veľmi divil, že Slováci nemajú na svoj prosbopis ešte odpoveď, a nabádal Hodžu, aby vo svojom mene podal hneď na mieste druhý rekurz, čo však Hodža bez predbežného súhlasu superintendentov urobil nechcel. Aj ostatní ministri, ba i v Budíne radia mnohí Slovákom ísť znova do Viedne. Podľa informácií Kollárových prvý rekurz je vraj už nazad u palatína.¹⁵⁹

Joseffy však ešte vždy váha. Ohľad na palatína, nádej, že svoj sľub, odpomôcť krivdám slovenským zákonnou cestou, teda, (podľa chápania Joseffyho) na sneme (hoc palatín nepochybne mal na mysli len postup administratívny) a v neposlednej rade i nezlomné očakávanie, že vláda použije príležitosť rokovania o nových požiadavkách snemu, podaných v záujme maďarčiny, a vysloví sa zásadne i v záujme ostatných nemaďarských rečí uhorských, zdržajú ho od tohoto rozhodnejšieho kroku, v daných pomeroch nepochybne veľa rozhodnejšieho, než bolo viedenské podujatie prvé. Vidí síce veľmi dobre, že snem sa v otázke národnostnej nijako nezmenil, jednako však dúfa, že vláda požiadavky snemu nepotvrdí. Všetko, čo urobil, bolo, že písal gr. Czirákymu, štátnemu a konferenčnému ministrovi, s ktorým sa soznámil na Sliachi a u ktorého vybadal, že nesúhlasí s prepätým maďarizmom, a žiadal ho, aby sa zastal slovenskej veci v štátnej konferencii.

Ani Joseffy nemohol však necítiť, akým zhubným spôsobom pôsobí na slovenské mysle nečinnosť vlády a nevybavovanie slovenského prosbopisu. Pod vplyvom načrtnutých okolností, predovšetkým však pravdepodobne pod dojmom Kollárovej (ináč mýlnej) zvesti, že rekurz je už u palatína, rozhoduje sa preto (po predbežnom dohovore so Seberínim) obrátiť sa v spoločnom prosbopise na palatína v záujme urýchleného vybavenia prosbo-

¹⁵⁸⁾ Porovn. list J. B. Szalayho — J. Šafárikovi zo dňa 11. V. 1843 (SMS, II, 47), list Štúrov Hodžovi zo dňa 18. VI. 1843 (a. m. Bratislavy, č. 945/11, pozostalosť Hodžova), list Fejérpatakyho Škultétymu zo dňa 24. VII. 1843 (S. N. M.), list Hodžov M. Malekovi do L. Sv. Mikuláša zo dňa 31. VII. 1843 (Škultéty: 125 rokov, 107) a Joseffymu zo dňa 13. VIII. (SP, II, 339) a listy Kollárove Joseffymu zo dňa 24. X. a 9. XII. 1843 (A. H., III/1, č. 16 a 18) a niekedy z 2. pol. apríla 1844 (a. š.). Tiež Hodža: Der Slowak, 36 ako i listy Hodžove žene z dňov 8., 15. a 20. VII. 1843 v U. K. B. S týmto zákrokom Hodžovým súvisí pdb. pam. spis v pozostalosti Hauerovej v a. min. vn. vo Viedni, zhorený r. 1927: Gedanken eines Slaven in Ungarn über die National-Intoleranz der Magyarren im Jahre 1843. Mohol by to byť Štúrov spomínaný pam. spis.

¹⁵⁹⁾ Porovn. Kollárov list Joseffymu zo dňa 25. VIII. a 24. X. 1843 (A. H. III/1, č. 14 a 16) a Joseffyho Kollárovi z jesene r. 1843 (M. S.). Porovn. aj Hodžovu obranu (13. VII. 1845) na obvinenia inšpektora Farkaša Palugyayho, kde na bod, že v lete 1843 opustil cirkev a bol vo Viedni „forsan in gravibus diplomaticis negotiis“ odpovedá, „quod utique in gravissimis multis illis quidem, sed inter alia et illo, dignaretur S. M. S. ecclesiam nostram a hominibus s. d. V. Palugyai similibus liberare et magyarico-Zayano-Kossuthiano aristocraticam despotiam Palugyanae similem tollere.“ (A. H., XXXVI, č. 12.)

pisu.¹⁶⁰ To je konečne i rada samého Hodžu, pojatá pod dojmami jeho viedenského a peštianskeho pobytu. Len keby zákrok u palatína neosožil, treba ísť znova do Viedne.¹⁶¹ Superintendenti používajú túto príležitosť súčasne aj na to, aby palatínovi predostreli svoje pripomienky vo veci ďalších maďarizačných požiadaviek snemu.

Pätnásť mesiacov už minulo, čo podali svoj prosbopis vo Viedni, a ešte vždy nedostali naň odpoveď — tak začínajú svoj spoločný prosbopis (24. X.) obaja superintendenti. Palatínov list posilnil ich trepezlivosť a nádeje, že vláda nedovolí utláčať Nemaďarov. Kto však sleduje s pozornosťou rokovania snemu o maďarčine, nemôže sa zbaviť obáv z nepríjemných následkov, ktoré by prijatie snemových návrhov panovníkom nepochybne malo. Keďže ďalej došla zpráva, že štátna rada rekurz už vybavila, nevie sa však, či rekurz leží vo Viedni u dv. kancelárie alebo v Budíne u námestnej rady, poverovateľa superintendentov a najmä spolupodpisovateľa rekurzu naliehajú na nich, aby sa obrátili do Viedne s novou žiadosťou. Bez jeho vedomia nechcú to však urobiť a obracajú sa na neho o radu, čo si majú počať. Súčasne predkladajú dve žiadosti.

Palatín má zamedziť, aby maďarčina ako reč vyučovacia nebola zákonom natískaaná ani do ľudových, ani do meštianskych škôl, do prvších ani ako predmet. Potrebné zariadenie má tu byť ponechané na vôľu miestnym činiteľom. V opačnom prípade následok bude úpadok vzdelania a mravnosti ľudu.¹⁶² Bo už i teraz, keď to zákonom nepredpisuje, mnohé stolice (Novohrad, Tekov, Hont, Gemer) sverujú (proti predpisom z. čl. 26 z r. 1791) vrchný dozor nad ľudovými školami slúžnym, ktorí pri skúškach dbajú a odmeňujú len pokroky v maďarčine (mnohé stolice tlačily vraj i na to, aby dokonca i vyučovanie náboženstva dialo sa maďarsky), v dôsledku čoho vyučovanie v ostatných predmetoch a i mravná výchova je zanedbávaná. Naproti tomu, nenamietajú nič proti tomu, aby vo vyšších školách maďarčina bola všade nielen vyučovacím predmetom, ale (postupne) aj vyučovacou rečou.

Nemá byť ďalej uzákonené, aby súkromné (smluvy, testamenty, dlžobné úpisy) a obecné (zápisnice) písomnosti musely byť (s klauzulou neplatnosti) písané maďarsky. Ľudí, znalých maďarčiny, niet nadostač, znamenalo by to zdrazenie písomností, vzrast právnej neistoty a príležitosť k rozličným podvodom. Podobne nemajú byť maďarské takzvané služnovské obežníky po richtároch, ale v reči ľudovej, ako to bolo za úradnej reči latinskej. Nie ľud je predsa pre úrady, ale naopak. Splnenie týchto požiadaviek pokladajú obaja superintendenti za predpoklad zachovania mieru a pokoja v krajine.¹⁶³

¹⁶⁰) *Jozeffy Kollárovi* v jeseni 1843 (pred 24. X.) (M. S.)

¹⁶¹) *Hodža Jozeffymu* 13. VIII. 1843 (SP, II, 340).

¹⁶²) Tu sa odvolávajú ako na dôkaz na *Hojčovu Apologiu*, str. 44—51.

¹⁶³) Porovn. D. č. 148 tu.

V ten istý deň, čo odoslali obaja superintendenti svoj prosbopis palatínovi, burcuje Kollár Jozeffyho a iných význačnejších činiteľov, zúčastnených v prvom viedenskom podujatí, aby bola vystrojená do Viedne nová deputácia (Hodža, Stehlo) s novým prosbopisom. Robí tak pod dojmom správ a odkazov chorvátskeho snemového poslanca Klobučarića, donesených z Viedne, kde meškal (úspešne) v dôležitostiach chorvátskych. Chorvátom bolo povolené (panovníkom rezolúciou zo dňa 12. októbra 1843) užívať pri rokovaní na sneme latinu i naďalej a boly im dané dokonca i ďalšie veľmi dôležité záruky a sľuby.¹⁶⁴ Klobučarić dlho hovoril s Kolovratom i o slovenských veciach, ktorý po ňom odkázal slovenským popredným činiteľom, aby na vybavenie svojho prosbopisu naliehali novými a novými podaniami tak dlho, kým nedostanú odpoveď. Na palatína nech nespoliehajú.¹⁶⁵ Vo Viedni je vraj všetko naladené proti Maďarom a proti ich rečovým požiadavkám. Ráta sa s rozpustením snemu.¹⁶⁶ Preto sa treba s novým rekurzom, ktorý má vypracovať Jozeffy, ponáhľať. Hlavným dôvodom nového rekurzu má byť, že maďarský národnostný útlak neprestáva. Hlavným dokladom na to je vyšetovanie prešporského ústavu a predovšetkým suspenzia Štúra Bajcsym. Deputatívne boli vo Viedni v týchto dňoch aj Rumuni, ktorí predostreli prosbopis, podobný slovenskému.¹⁶⁷ Na váhového Šeberínho a na jeho ohľady na Prónayho nesmie byť braný nijaký zreteľ. Na vec treba pozeráť a nie na osoby.¹⁶⁸

Vo Viedni sa teda vcelku opakuje situácia z počiatku r. 1842. Viedenský štátnici potrebujú oporu proti maďarskej rozpínavosti a preto posmeľujú národy, odkázané proti maďarizačným prechmatom jedine na obranu panovníkovu, aby prišli so svojimi ponosami a pomáhali presvedčovať panovníka o maďarskom nebezpečenstve. Pred dvoma rokmi to boli Slováci a sedmohradskí Sasi, teraz sú to Rumuni a znova Slováci, z ktorých ani jedni, ani druhí veľkého posmeľovania v tomto smere, pravda, ani nepotrebovali. Skôr trochu nádeje a uistenia, že ich krok nebude

¹⁶⁴) Potvrdenie *Gajových* novín a jeho tlačiarne, sľub osobitnej nám. rady a i. Chorv. rez. zo dňa 12. X. 1843 viď u *Szekfúho* v cit. diele, str. 549.

¹⁶⁵) Wenn ein Wiener Bettler — tak hovoril *Kolovrat Klobučarićovi* — eine Bittschrift an. S. M. gibt, so antwortet ihm der Kaiser, wie sollte er nicht zwei bis drei Hundert ehrwürdigen Männern antworten, nur müssen sie reiteren und wiederholen ihre Bitte.“ — Na uistenie palatínovo o zákonnej ceste poznamenáva *Kolovrat*: „Das Gesetz ist ja in dieser Beziehung magyarisch und für die Magyarisation, wie und was kann da also den Slawen helfen. Das blosse Pflasterauflegen und Pflasterauflegen von Erzherzog hilft nichts, man muss die Wunde selbst heilen.“

¹⁶⁶) O tom sa skutočne (v súvislosti so snemovou aférou chorv.) aj uvažovalo. (Porovn. *Szekfú*, u. d., str. 551.)

¹⁶⁷) Porovn. *Jancsó*: A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota (Bpešt, 1899, II, 383n. O nejakej deputácii vo Viedni v tejto dobe však *Jancsó* nevie.

¹⁶⁸) Porovn. *Kollárov list Jozeffymu* dňa 24. X. (A. H., III/1, č. 16) a *Stehlovi* (a. Šk.). V tom istom smysle písal *Kollár* aj *Šeberínimu*. Proti *Šeberínimu* je naladené celé Slovensko. (Škúsenosť *Kollárova* z cesty k *Madvovi* a nazad. Porovn. jeho list *Jozeffymu* zo dňa 17. XI. 1843 v A. H., III/1, č. 17.)

vláde nevitáný a nemilý. Posmeľovanie Kolovratovo padlo okrem toho na úradnú pôdu u Slovákov už i preto, že ich otálenie a okúňanie bolo prekonané a zmenené v novú rozhodnosť a odhodlanosť novým výčinom maďarských radikálov, odstránením Štúra s prešporskej katedry, pokladaným už i Kollárom za hlavný dôvod nového zakročenia vo Viedni.

Postup generálneho konventu z r. 1843 vo veci vyšetrovania viedenskej deputácie a najmä samého prešporského ústavu mal za následok všeobecnú úľavu i v ústave. „Mezitým, čo sa tu jedni k strašnému udereňú, druhí k silnému odrazeňú strojili, tretí za nás i za seba strachom bledli,“ nestalo sa nič. Generálny konvent sa s vyšetrovaním ani len nezaoberal, a ústav začal svoju riadnu činnosť ako v iných rokoch. Štúrovo postavenie ostalo nezmenené. Prednáša slovanské dejiny. Je nádej, že pokoj potrvá po celý rok.¹⁶⁹ Okrem toho boli i priaznivé zprávy vo veci novín. Kr. nám. rada (urgovaná na zakročenie Štúrovo kanceláriou), uznávajúc, že všetky cstatné národy v Uhorsku noviny majú, rozhodnutie, či noviny majú byť povolené alebo nie, ponecháva (ešte pred príchodom ďalšej Čaplovičovej urgencie z Viedne) panovníkovi.¹⁷⁰ Táto priaznivá pohoda mala sa však čoskoro zmeniť.

Snahy o odstránenie Štúra z Bratislavy neprestaly ani po nevydarenom júnovom vyšetrovaní. Tí istí činitelia, ktorí vyvolali toto vyšetrovanie, majú k tomu za svojho pobytu v Bratislave na sneme dosť príležitosti, naliehali, keď nepochodili na generálnom konvente, na miestnych činiteľov, predovšetkým na miestneho cirkevného dozorcú Bajcsyho, aby zakročili proti Štúrovi z vlastnej moci.¹⁷¹ Pod vplyvom týchto naliehaní Bajcsy sa dňa 8. X. 1843 odhodáva k rozhodnému kroku. Pod ničotnou zámienkou, že Štúr ako suplent nebol mu v smysle akéhosi novšieho usnesenia miestneho konventu (platnosť ktorého bola však protivnou stránkou popieraná) úradne (ako zástupcovi patronátu) predstavený a miestnym konventom schválený,¹⁷² prikazuje rektorovi zakázať mu konať prednášky. Palkovičovi síce dovoľuje prednášať i ďalej, čo však, vzhľadom na pokročilý jeho vek, nemalo významu. Prof. sbor spočiatku stavia sa proti, ale potom povoľuje a Štúrove prednášky zakazuje (11. X.).

Proti zákazu Palkovič (k spoločnému zákroku rektora Schröera a Palkoviča, zámýšľanému pôvodne, v dôsledku zmeny usne-

¹⁶⁹) *Francisci Škultétymu* 15. IX. 1843. (S. N. M.) *Košut* sossbieral medzitým v Turci nových 617 zemianskych podpisov za noviny.

¹⁷⁰) Porovn. môj už cit. sep. Štúrove slov. nár. novini, str. 16.

¹⁷¹) V listoch, písaných na všetky strany, Ústav zaznamenáva, že *Bajcsy* vraj sľúbil *Pulzskému* a *Benyovszkému* hneď po vyšetrovaní, že bude i naďalej pracovať na záhube Ústavu, čo vraj teraz takto plní. (SP, II, 353.) Podľa informácii *Klobučaričových* nátlak na *Bajcsyho* pochodí od *Zayho* a *Kossutha*. (*Kollár Jozeffymu* 24. X. 1843 v A. H., III/1, č. 16.) Sám *Bajcsy* sa osvedčuje pred modranským notárom *Braxatorisom*, že všetko, čo proti Ústavu podujímal, konal na podnecovanie *Zayho*. (*Francisci Škultétymu* zo dňa 23. I. 1844 v S. N. M.)

¹⁷²) Porovn. *Jozeffyho* list *Kollárovi* zo dňa 2. XII. 1843 v M. S. (informácia *Stromského*) a *Reissovo Jozeffymu* zo dňa 15. VIII. 1844 v a. Šk. (inf. *Kanyova*).

senia prof. sboru nedošlo) síce poukazuje na ohrozenie Ústavu, na svoje i Štúrove zásluhy atp., a žiada o odvolanie zákazu, ale márne. Naopak, s maďarskej strany sa všemožne starajú o to (sľubmi výhodných postavení atp.), aby Štúra dostali z Bratislavy. Štúr však, nevšímajúc si zákaz, prednáša (na zodpovednosť Palkovičovu a akiste so súhlasom prof. sboru a i superintendenta, do právomoci ktorého by vec vlastne bola patrila) ďalej. Súčasne vyvinuje horúčkovitú agitáciu po celom Slovensku v záujme vhodných krokov na záchranu Ústavu. Tak robí čiastočne i sám Palkovič, ktorý sa odvoláva okrem toho hneď i na miestny konvent. Naň sa obracia (13. X.) v osobitnej žiadosti aj študujúca mládež (60 podpisov).¹⁷³

K nemu sa pripojujú čoskoro zákročné listy z celého Slovenska, a to jednak na miestny konvent, jednak a predovšetkým však na superintendenta Stromského.¹⁷⁴ Medzi nimi najvýznamnejšie sú listy a protesty samých superintendentov Seberiného (21. X.) a Jozeffyho (26. X.) na miestny konvent. Od superintendentov sa očakáva rozhodný zákrok a na nich sa preto obracajú aj niektorí významní členovia národoveckého duchovenstva.¹⁷⁵

Práve pred 110 rokmi — tak začína svoje podanie na konvent bratislavskej ev. cirkvi superintendent Seberini — chceli bratislavské lýceum degradovať na gramatickú školu. Odhodlanosť a obetavosť miestnych cirkevníkov, najmä však zákrok Pavla Jeszenáka to zamedzily. Dnes zase chcú pripraviť to isté lýceum o tak vynikajúcu učiteľskú silu, ako je prof. Štúr, ktorý by mohol zastávať akúkoľvek katedru, najmä však reči slovanskej, nielen v Bratislave, ale aj v Paríži, Berlíne alebo vo Vratislavi. A to nie katolícky klérus a miestodržiteľská rada, ale sami evanjelici, dokonca vysokí hodnostári. I keď obidva tieto útoky nie sú rovnaké, sú si v mnohom podobné jak vzhľadom na svoj vznik a príčiny (nenávisť reči a národnosti slovanskej), tak vzhľadom na svoj úmysel (znemožniť náležitú rečovú prípravu budúcich kňazov a

¹⁷³) Porovn. Palkovičov list Seberinimu zo dňa 14. X. (odtlača Hurban v Štúrovom životopise v SP, II, 359—60.) Tu Palkovič opisuje aj priebeh svojho zákroku u Bajcsyho. Hlavným dôvodom Bajcsyho (okrem formálneho usnesenia miestneho konventu, že suplenti majú byť pripustení na lýceu len vo výnimočných prípadoch a len so súhlasom miestneho konventu) je, že Štúr neučí tej reči, čo Palkovič (bibličtine), ale reči novej (modernej češtine), čo si vraj miestny konvent neželá. (Hurbanov výklad, že tu Bajcsy myslí na slovenčinu, je mylný. Tomu nasvedčujú nielen Bajcsyho ponosy, že novej reči nikto nerozumie (str. 216 tu), ale i zpráva neznáameho vied. študenta zo dňa 17. X. 1843 v SMS, III, 72—73.) Porovn. tiež Francisciho list Škultétymu zo dňa 14. X. 1843 v S. N. M., potvrdzujúci tiež, že Štúr prednáša ďalej. Výťah zo žiadosti mládeže (zákrok proti Štúrovi smeruje na vyničenie Ústavu, nevina ktorého bola dokázaná posl. vyšetrovaním) v Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft, II, 177.

¹⁷⁴) Stromsky vo svojom liste Jozeffymu zo dňa 11. XI. (SP, II, 362) hovorí, že dostal už vyše 20 takýchto listov. (Porovn. aj Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 2. XII. 1843 v M. S.) Pre ich obsah je charakteristický výrok Stromského, že ak by mal pokračovať podľa nich, musel by vziať pištoľu a Bajcsyho zastrelil. (Francisci Škultétymu 14. X. 1843 v S. N. M.)

¹⁷⁵) Tak napr. Jozeffymu píše v tejto veci sám Kollár a i.

učiteľov) a následky (roztrpčenie ev. Slovákov). Seberínho úloha je tiež podobná Jeszenákovej zpred 110 rokmi. Uznáva síce právomoc miestneho konventu a inšpektora, ale svedomie ho núti, aby ako občan vlasti, ako protestant a superintendent podvihol svoj hlas v záujme viery, vzdelania a ľudu, ku ktorému i sám patrí, a žiadal zachovať katedru reči slovenskej i naďalej, jej zastávanie ponechať Štúrovi ako Palkovičovmu zástupcovi a navrhnúť ho súčasne dištriktuálnemu konventu i ako jeho nástupcu.

Vie, končí svoj varovný prejav Seberíni, že týmto svojím krokom vydáva sa nenávisti mnohých, ba podozreniu z nevlástelectva, ale bude mať dobré svedomie. V dobrom povedomí, že je čistý od akejkoľvek nenávisti voči ktorémukoľvek národu a že v láske voči panovníkovi, spoluobčanom a vlasti, k evanjelickému náboženstvu a vzdelanosti nikto ho nemôže prekonať, nemá sa čoho báť ani ľakať. Praje si len, aby jeho zákrok bol tak úspešný, ako bol zákrok Pavla Jeszenáka zpred 110 rokmi.¹⁷⁶

Niet tak vzletný, ale o veľa rozhodnejší je prejav Jozeffyho.¹⁷⁷ Po krátkom historickom náčrte vzniku bratislavského lýcea a slovenskej katedry na ňom, prechodí k jadru veci. Stolica slovenskej reči a literatúry, založená zpred 40 rokmi so súhlasom miestneho konventu, bola prijatá pod ochranu dištriktu (1825), ktorý sa zaviazal zachovať jej fondy a majetok na uvedený cieľ. Na stolici pôsobil vyše 30 rokov Palkovič, ktorého (pre starobu) najnovšie zastával Štúr, muž vynikajúcich vlastností vedeckých i mravných, proti ktorému ani opätovné vyšetovania nemohly nič objaviť a ktorý má i podľa svedectva profesorov na mládež ten najblahodarnejší vplyv. A predseda inšpektor Bajcsy uznal za dobré zakázať mu jeho prednášky.

Jozeffy je presvedčený, že oprávnenie na to nedostal ani od miestneho konventu, ani od cirkevných alebo svetských vyšších miest. Nemôže tiež uznať, že inšpektor cirkvi by na niečo podobné bol oprávnený. Upozorňuje na osožnosť stolice pre ústav a mesto (čím všestrannejšie je vzdelanie na niektorej škole, tým je škola navštevovanejšia) a dáva výraz svojmu rozhorčeniu nad samovoľným a trúfalým počinom inšpektorovým. Rozhorčenie toto je tým oprávnenejšie, že sa tu zakazuje práve reč domáca, budúcim kňazom a učiteľom najpotrebnejšia, a to v krajine, kde značná čiastka obyvateľstva je slovenská, a v dobe, keď i štáty, kde ani zďaleka nie je toľko alebo i vôbec žiadnych Slovanov medzi obyvateľstvom, zriaďujú katedry slovenskej reči. Trúfalý zákrok inšpektorov je si možno vysvetliť len tak, že sa stal k vôli maďarským prepiaťcom, ktorí všade vetria príznak politického panslavizmu a rusizmu a ktorí myslia, že pestovať slovenskú reč

¹⁷⁶) *Seberínho* príspevek k bratisl. konventu vid' v D. č. 147.

¹⁷⁷) Pre ostré výrazy proti *Bajcsymu Stromsky* sa osobitne pýta *Jozeffyho*, či jeho pam. spis má konventu podať. (SP, II, 362. Porovn. tiež *Jozeffyho* list *Kollárovi* zo dňa 11. I. 1844 v M. S.) Svojmu rozhorčeniu dáva *Jozeffy* ešte nehatenejší výraz vo svojom liste *Kollárovi* zo dňa 2. XI. 1843 (M. S.): „Ohavná opovážlivosť“, fanatizmus atp. „Bohdaj jich Buch zkáral.“

znamená konať proti zákonu a maďarskej národnosti. Jozeffy preto apeluje na rozvahu konventu a žiada ho, aby svojvoľný zákaz inšpektora zrušil, dovolil Štúrovi znova prednášať a chránil ho v budúcnosti pred podobnými prenasledovaniami.¹⁷⁸

Súčasne píše Jozeffy i Stromskému (prostredníctvom ktorého posla i svoj protest bratislavskému konventu), upozorňujúc ho, že stratí všetku vážnosť a poctivosť u kňazstva svojho dištriktu, v prevážnej väčšine slovenského, ak sa horlivo nezaujme o slovenskú stolicu. Stromský slubuje, že urobí všetko, čo bude v jeho moci.¹⁷⁹ O bratislavskej afére Jozeffy upovedomuje i ženu palatínovu, pripravujúc si tak možnosť apelácie k palatínovi pre prípad, že by bratislavský konvent nesplnil slovenské žiadosti.¹⁸⁰

Veľmi ostrý spoločný protest, zostavený S. Reissom, podali i niektorí gemerskí farári (z muránskej doliny)¹⁸¹, Hodža (i menom seniorátu liptovského)¹⁸², ďalej senioráty oravský a báčsky, kým zasa inde, tak napr. v senioráte turčianskom podobný návrh bol zamietnutý (30. XI.)¹⁸³. Reiss vo svojich listoch Jozeffymu nadhadzuje už tiež potrebu prípadného rekurzu na kr. miestodržiteľskú radu, a aj inak zastáva o veľa radikálnejšie stanovisko ako Jozeffy. Podľa neho superintendentom tu prislúcha právo dozoru, a nie prosebný postoj¹⁸⁴. Je tiež za to, aby všetky protesty boli vydané tlačou.¹⁸⁵

Postup Bajcsyho proti Štúrovi má však predovšetkým ten význam, že ruší akékoľvek ohľady a váhanie Jozeffyho vo veci druhého rekurzu do Viedne. Už dňa 3. XI., vo svojej odpovedi na známy nám už list Kollárov zo dňa 24. X. píše, že ak bratislavský konvent nezruší Bajcsyho počínanie proti Štúrovi, nezbýva než utiecť sa znova do Viedne. Súčasne sa stará aj o pripravenie rekurzu, v ktorom smere žiada Kollára (ktorý pre očnú chorobu nemohol vtedy sám písať), aby dal zostaviť „prenikavý”

¹⁷⁸) Jozeffyho memoriál viď v D. č. 149.

¹⁷⁹) Porovn. Jozeffyho list Kollárovi zo dňa 2. XI. 1843 (M. S.) a Stromského Jozeffymu zo dňa 11. XI. (SP, II, 362).

¹⁸⁰) Jozeffy Kollárovi 2. XI. 1843 (M. S.)

¹⁸¹) Porovn. Reissove listy Jozeffymu z dňov 31. X. a 10., 14. a 22. XI. a 7. XII. 1843 a jeden b. d. (pred 22. XI.) v a. Šk. Protestný list gemerský dal Reiss do part. senior. konventu s pripisom: „Wir haben beschworen, dass wir die Interessen der Kirche und der Religion mit aller Treue aufrechthalten und fördern wollen. Wer untersteht sich ein Meineidiger und Verräter an seiner Kirche und ihren Hauptinteressen zu sein? Oder wollen wir in die Reihe jener zweideutiger Geschöpfe gehören, die die Schrift stumme Hunde nennt? Wären wir auch nur wert, das Brod der Kirche zu essen? (Reiss Jozeffymu 14. XI. 1843.)

¹⁸²) Jozeffy Kollárovi 2. XII. 1843 (M. S.)

¹⁸³) Porovn. list Jon. Čipkayho A. H. Škultétymu (S. N. M.) zo dňa 6. XII. Námiety proti Štúrovi sú jednak osobné (opovrhuje nimi, nebol u nich pri svojej návšteve v Turci na poklonu), jednak vecné: šíri rebelantské zásady (Stromského informácie pri posviacke chrámu v Necpaloch.) Čipkayho obrana a odvolávanie sa na svedectvo Stromského (pre noviny) nemajú účinku.

¹⁸⁴) Školy sú majetkom celej cirkvi, legácie a fundácie sú nezmeniteľné, superintendenti nie sú povinní ordinovať rečove nedostatočne pripravených kandidátov atp. (List zo dňa 22. XI.)

¹⁸⁵) V liste Jozeffymu zo dňa (pred) 22. XI. 1843 a 11. I. 1844 (a. Šk.).

rekurz Vrchovským alebo Procopiusom. Hlavné dôvody jeho by mali byť: 1. Na prvý rekurz nedostali ešte odpoveď, hoc maďarský útlak ešte nijako neprestal, ba naopak môže sa očakávať jeho zvýšenie snemom. 2. Prenasledovanie superintendentov a iných účastníkov pre prvý rekurz. 3. Vyšetrovanie Štúra a ústavu. 4. Bajcsyho zákrok proti Štúrovi. 5. Neúspešné domáhanie sa novin. 6. Obavy, že snem natisne maďarčinu i do škôl ľudových. 7. Maďarské slúžnovské obežníky a maďarské súkromné písomnosti. 8. Vo veci maďarizácie v cirkvi nenastala nijaká náprava. 9. Nedostatok slovenských cenzorov. 10. Nepripúšťanie slovenských obrán do tlače.¹⁸⁶

Vo veci poslov súhlasí Jozeffy s Kollárom, hoc myslí, že rekurz by mohli podať aj Štúr a Čaplovič. S obídenním Seberínim (správne si uvedomujúc, aké oslabenie by pre vec znamenala jeho neúčast') nesúhlasí a hneď sa dáva s ním do styku. Nevyučuje dokonca ani to, že dostanú odpoveď na svoje podanie od palatína. V základe je však Jozeffy už rozhodnutý pre nový rekurz do Viedne.

Súčasne vyzýva Jozeffy i Reissa, aby zostavil rekurz. Reiss je v zásade ochotný, poukazuje však na to, že v prvom podujatí nemal priamej účasti a chýba mu preto súvis.¹⁸⁷ Po osobnej porade s Jozeffym sa však predsa podujíma na vec a predkladá svoj náčrtok Jozeffymu už dňa 22. XI. 1843.¹⁸⁸ (Procopius odmietol a odporúčal požiadať Čaploviča, ktorému by mali byť poslané pomocné dáta.)¹⁸⁹ Iný návrh na žiadosť Jozeffyho vypracoval Hodža. Konečnú osnovu zostavil na základe týchto predbežných návrhov (a použijúc čiastočne aj podanie na palatína) sám Jozeffy. Hotový svoj elaborát dáva Jozeffy posúdiť porade (30. XI.), na ktorej sa zúčastnili Hodža a Reiss (Chalupka neprišiel). Hotový rekurz dal Jozeffy odpísať a poslať Seberínimu na posúdenie a doplnenie, ktorý ho má poslať Čaplovičovi do Viedne na konečné spracovanie. Kým rekurz z Viedne príde nazad, mohli by byť sbierané podľa Jozeffyho podpisy alebo proste podpísané mená, ktoré boli na prosbopise prvom. Súčasne sa má začať sbierka na cestovné trovy¹⁹⁰. Vo veci vyslancov navrhuje (po odrieknutí Hodžu, ktorý je ešte zadlžený z prvej svojej cesty) Stehlu a Rohoniho. Ako najvhodnejší, čas po Novom roku. Ráta na to, že do tej doby bude vo Viedni reprezentácia snemu vo veci chorvátskej a že dvor bude proti Maďarom rozdráždený, takže slovenské ponosy prídu vláde vhod a nebudú oslyšané¹⁹¹. Nádej

¹⁸⁶) Jozeffy Kollárovi 3. XI. 1843. (M. S.)

¹⁸⁷) Reiss Jozeffymu 10. XI. 1843 (a. Šk.). Reiss až priveľmi uznáva potrebu rekurzu, i keď si uvedomuje zlé postavenie evanjelických Slovákov pri dvore, nadŕžajúcom katolicizmu, a i v krajine, ovládanej kat. klérom.

¹⁸⁸) Reiss Jozeffymu 22. XI. tamtiež.

¹⁸⁹) Kollár Jozeffymu 17. XI. 1843. (A. H., III/1, č. 17).

¹⁹⁰) Tú začal už Kollár hneď na začiatku nového podujatia. (Porovn. jeho list Jozeffymu zo dňa 24. X. 1843 v A. H., III/1, č. 16.)

¹⁹¹) Jozeffy Kollárovi 2. XII. 1843. (M. S.) Hodža ešte ani r. 1845 nemal uhradené trovy 1. svojej cesty do Viedne (300 zl. v str.).

v priaznivé vybavenie slovenských žiadostí mu dodáva i úspech chorvátsky.¹⁹²

V takomto rozpore mysli je len prirodzené, že Jozeffy odmieta návrh Majláthov, aby sa slovenskí prosebníci obrátili so žiadosťou na snem a požiadali ho o vyprostredkovanie priaznivej rezolúcie na svoj viedenský prosbopis. Majláth je ochotný v tomto smere prostredkovať. Návrh Majláthov bol však tak nereálny, že v ňom bolo možno vidieť skôr nástrahu ako skutočnú snahu pomôcť, a jeho neprijatie Jozeffym a slovenskými vodcami bolo by samozrejme aj v iných okolnostiach. Odhliadnuc od toho, že Slováci k snemu nemohli mať nijakú dôveru, sám snem — a to vystihuje Jozeffy správne — by v podobnej žiadosti nemohol vidieť nič iné ako impertinenciu (snem by mal žiadať rezolúciu proti sebe a pre odporcov svojich národnostných plánov a počínov). Na druhej strane i vláda by mohla vidieť v takomto kroku prejav nedôvery alebo snahu o nátlak.¹⁹³

Kým rekurz putoval do Viedne k Čaplovičovi a nazad, začalo sa so sbieraním podpisov¹⁹⁴. Tento postup sa ukázal však čoskoro veľmi zdĺhavým a preto sa od neho upustilo. Bolo rozhodnuté, že nový rekurz podpíšu len obaja superintendenti a členovia prvej deputácie s dodatkom, že podpisujú aj v mene tých 200, čo podpísali prvý prosbopis. Nové podpisy môžu byť pridané do celkovej sumy¹⁹⁵. Deje sa tak hlavne na radu a zákrok Kollárov, ktorý sa obáva (spolu s Jozeffym), že podpisovaním sa vec pretiahne (i na pol roka) a zmešká sa priaznivý okamžik. Na urýchlennom predstretí prosbopisu trvá Jozeffy i po opačnej mienke Čaplovičovej, ktorý myslí, že by sa mala najprv vyčkať odpoveď palatína, aby potom bolo možno prosbopis podľa toho upraviť¹⁹⁶. Urýchlené podanie rekurzu stáva sa potrebným aj v dôsledku nepriaznivého vývinu Štúrovej veci v Bratislave.

Posmelený memoriálmi superintendentov a hĺbou prímluvných listov z celého Slovenska, Palkovič predniesol vec konventu, konanému v poslednú adventnú nedeľu (24. XII.), a žiadal,

¹⁹²) O priaznivom ohlase chorvátskej rezolúcie (12. X.) na Slovensku porovn. napr. list Jon. Čipkayho (Mošovce, 6. XII. 1843) *Škultétymu* (S. N. M.), kde slovom: si omnis in promovendo usu linguae Hungaricae arbitraria coactio sollicitate vitata fuerit“ prikladá sa i platnosť pre Slovensko, hoc ináče Čipkay si neželá, aby slov. prosbopis bol vybavený podobne.

¹⁹³) Jozeffy Kollárovi 2. XII. 1843 (M. S.) a list Kollárov Jozeffymu zo dňa 17. XI. 1843. (A. H., III/1, č. 17). Majláthovu radu nepokladá za dobrú ani Kollár. (Porovn. jeho list Jozeffymu zo dňa 9. XII. 1843 v A. H., III/1, č. 18.)

¹⁹⁴) Porovn. list Reissov Jozeffymu zo dňa 7. XII. 1843 (a. Šk.). Podpisovanie dialo sa na formuláre, uvedenom slovami, že podpísaní súhlasia a sú ochotní podpísať prosbopis s nasl. 7 bodmi. Takto nahradil Reiss pôv. formulár Penzelov (ev. f. v Mur. Dlhej Lúke), kde boly vyrátané všetky krivdy na Jozeffym etc.

¹⁹⁵) Z podpisovateľov poznáme iba Gabriela Horeckého, ev. f. na Maglode, ktorý bol podpísal i prvý rekurz.

¹⁹⁶) Porovn. list Kollárov Jozeffymu zo dňa 9. XII. 1843 (A. H., III/1, č. 18) a Jozeffyho Kollárovi zo dňa 11. I. 1844 (M. S.). Na odpoveď však bola malá nádej, keďže palatín podanie superintendentov protokoluje až r. 1844.

aby konvent pôtvrdil Štúra ako jeho námestníka. Vec pre nedostatok času (Bajcsy z taktiky vyčerpával čas rozličnými bezvýznamnými vecmi) bola však odložená na najbližší konvent, ktorý sa sišiel o týždeň nato, a na ktorý sa protivníci Štúrovi náležite pripravili. Na pripravách mal vynikajúcu účasť sám dištriktuálny dozorca Jeszenák, ktorý, hoc na konvente samom, práve tak ako dozorca seniorálny (vidiecky) Pavol Scultety, ani nebol, deň predtým pôsobil na jednotlivých profesorov a vplyvných členov konventu, aby sa Štúra nezastávali. Takto sa snažil ovplyvniť i samého Stromského, ktorý však jeho nástrahy mužne odmietol a na konvente postavil sa na obhajobu Štúrova. U iných dosiahol aspoň toľko, že na konvent neprišli (prof. a rektor Schröer, prof. Michnay) alebo mlčali (Martiny, Boleman). Zay, na ktorého sa Jozeffy obracia s osobitným prípisom, na konvente síce bol, ale pri začatí predmetu odišiel. Dôvody Jeszenákovy proti Štúrovi boli, že fanatizuje mládež, je centrom, z ktorého sálajú lúče na všetky strany atp.

Po takýchto pripravách priebeh konventu bol veľmi búrlivý. Pamätné spisy, protestné a prímluvné listy, ba i žiadosť lyceálnej mládeže boli zamietnuté nečítané s odôvodnením, že je to zasahovanie cudzích, čo nemôžu pripustiť. Pripravení odporcovia vrhli sa hneď na Štúra. Okrem Stromského, kníhkupca Wiganda a železníka Zechmeistra nikto sa neozval v záujme Štúrovom, takže vrch po dvojhodinovej debatae podržali advokáti na čele s Bajcsym, ktorý hovoril veľmi surove a brutálne a najviac. K taktike Bajcsyho patrilo, že sa neobracal proti Ústavu, ale výlučne len proti Štúrovi, ktorého označuje za nebezpečného človeka a ktorý preto musí byť z Ústavu odstránený, lepšie povedané, keďže na ňom, podľa mienky Bajcsyho, legálne nikdy ani nebol, nesmie byť naň pripustený. Bajcsy vytýka predovšetkým Štúrovi, že neprednáša bibličinu, ale „akúsi novú reč“, ktorú nikto nerozumie, a konvent si vraj želá, aby sa prednášala tá reč, ktorú učil Palkovič. To bol súčasne útok na slabú stránku Palkovičovu, ktorý bol proti novej češtine tiež hodne zaujatý, ale Palkovič v záujme veci odolal Bajcsyho svodom a opätovne sa postavil na obranu Štúrova i v tejto veci, tvrdiac, že rozdiely medzi staršou a novšou rečou sú len nepatrné. Výsledkom konventu bolo vyzvanie Palkoviča, aby alebo učil alebo rezignoval, pre ktorý prípad mu konvent sľubuje dokonca penziu. Štúr ďalej prednášal nesmie. Palkovič sa síce osvedčuje, že bez vedomia a súhlasu dištriktu, od ktorého poverenie dostal, a superintendentov Jozeffyho a Seberíniho, ktorí chcú najprv usporiadať otázku postupu pri voľbe jeho nástupcu, rezignovať nemôže, ale konvent, odmietajúc zasahovanie do svojich práv, trvá na svojom a vyhradzuje si právo zvoliť námestníka¹⁹⁷ pre prípad, že by Palkovič,

¹⁹⁷) Táto stránka má už vyhladaného aj kandidáta v osobe Čecha Procházkou, učiteľa 2. triedy. Procházka však (na radu Schröerovu) miesto prijat odmietol.

ktorý si vyžiadal na rozmyslenie 14 dní, učiť nemohol. Ozvaly sa hlasy dokonca i proti katedre samej.¹⁹⁸

Výsledok konventu, i keď to formálne vypovedané nebolo, rovnal sa zničeniu Ústavu. Palkovič pre starobu učiť nemohol, rezignovať, pre zákaz superintendentov a tiež i z obavy pred všeobecným vzbúrením proti sebe na celom Slovensku, nsmel, bo tým by umožnil zaplnenie miesta podľa vôle protivníkov. Štúrove prednášky koncom roku 1843 prestaly. Palkovič Ústav zatvára a Štúr sám na radu Stromského vyčkáva konečného rozuzlenia veci.

Palkovič však súčasne sostavuje odvolanie, ktoré posielala na podpis superintendentom a aj niektorým seniorátom. Mládež bratislavská zasa so svojej strany sa osvedčuje písomne pred rektorom hneď na druhý deň, že ak Štúra neponechajú, odíde na iné školy¹⁹⁹. Trvá na vybavení do troch dní, žiadajúc si súčasne hneď vysvedčenie na odchod. Na pomoc na cestu nemajetnejším konajú sa hneď sbierky.²⁰⁰

Nie menšie vzbúrenie je na celom Slovensku, a to nielen proti rozhodnutiu konventu, ale aj proti jeho sebestačnému a zámkroky ostatných záujemcov nedbajúcemu postupu²⁰¹. Veľká nevôľa je i proti Jeszenákovi, že sa ústavu nezastal. Jozeffy myslí, že všetky senioráty by mu mali preto poslať prísne listy. Ďalej sa Jozeffy snaží urýchlene zreformovať spôsob volenia profesora slovenčiny, respektíve jeho zástupcu, kde chce zabezpečiť (pravdepodobne pod vplyvom vývodov Reissoových) rozhodujúci vplyv práve Slovákom. Miestny konvent bratislavský má mať len dva hlasy pri voľbe, jednotliví superintendenti slovenských dištriktov po 1—2 hlasoch a každý seniorát, ktorý prispel na katedru aspoň s 100 zl. k. m., po jednom hlase. Voľba by sa mala diať na dištriktuálnom konvente podunajskom. V tomto smysle píše Palkovičovi, ktorému sa jeho návrh veľmi páči²⁰². To, pravda, bola odporúčenie na dlhú lehotu. Preto Jozeffy pokladá predovšetkým za

¹⁹⁸) K priebehu bratisl. konventu porovn. listy *Francisciho Škultétymu* zo dňa 1. a 23. I. 1844 a list *Palkovičov Jozeffymu* zo dňa 5. I. 1844 (všetko v S.N.M.), *Hurbanovo* vyličenie v SP, II, 339/40. Postup konventu vyvolal po celom Slovensku veľké rozhorčenie, (Porovn. napr. *Jozeffyho list Kollárovi* zo dňa 11. I. 1844 v M. S., *Reissovo Jozeffymu* zo dňa 11. I. 1844 v a. Šk. a i.) Tiež list *Seberiniho* zo dňa 25. I. 1844 A. *Sládkovičovi* v SP, XXVIII (1908), str. 760.

¹⁹⁹) Hneď v prvý deň podpísali osvedčenie 22.

²⁰⁰) Zo sbierok, ktoré sa sišly hojne, bola založená spoločná pokladnica, z ktorej boli jednotliví (keďže prestali chodiť do alumnea) podporovaní. (Porovn. citát z listu *Reissovo* syna, ktorý bol medzi podpísanými, v liste *Reissovom Jozeffymu* zo dňa 11. I. 1844 v a. Šk.)

²⁰¹) Následky, chladné prijatie, cítia po slovenských seniorátoch aj prešp. suplikanti (*Reiss Jozeffymu* 15. VIII. 1844 v a. Šk.)

²⁰²) Porovn. *Palkovičov list Jozeffymu* zo dňa 5. I. 1844 (S.N.M.) a *Jozeffyho Kollárovi* zo dňa 11. I. 1844 (M. S.). Paralelne idú starosti o zabezpečenie fundácie, ktorú chce *Palkovič* ústavu odkázať (asi 20.000 zl. v str.), aby sa nedostala do maď. rúk. Pre tieto obavy *Palkovič* váha fundáciu založiť, hoc ho iní hľadia ubezpečiť, že jeho obavy sú bezdôvodné, Slováci takúto značnú fundáciu budú si vedieť dozaista ubrániť. Ak zomrie bez testamentu, pripadne všetko štátu. (Porovn. *Kollárov list Jozeffymu* zo dňa 25. VIII. a 11. X. 1843 (A. H., III/1, č. 14 a 15). Tiež *Francisciho list Škultétymu* 14. II. 1844 (S. N. M.).

potrebné podať ponosu vláde a zostríť príslušný bod rekurzu, ktorý v čase, keď sa Jozeffy rozhoduje pre čím rýchlejšie jeho podanie (11. I. 1844), bol Čaplovičom (len kde-tu opravený a pomenený štylisticky) z Viedne už nazad a už sa aj odpisoval (Škultéty) na čisto.²⁰³

Takto osnovaný prosbopis vychodí zo zistenia, že na prosbopis drievňajší ani po poldruha roku neprišla ešte rezolúcia. Miesto odpomoci dostavilo sa nové prenasledovanie, predovšetkým pre viedenskú cestu samu (útoky a urážky na konvente i mimo neho, vyšetrovacia deputácia), neustaly ani snahy maďarizačné, rušiace duchovný vývin nemaďarských národov, v ktorom smere sa na sneme robí nátlak, aby maďarčina bola zavedená ako vyučovacia reč alebo aspoň predmet do všetkých škôl. Vo vyšších školách by to ešte bolo možné, ale v nižších (dedinských a mestských) znamenalo by to pohromu pre vzdelanie ľudu. K dôvodom, uvedeným v tomto smere už v spoločnom podaní superintendentov na palatína, dodáva sa tu ešte, že ľudové školy sú cirkevné ústavy, ktoré si udržuje ľud, a to iste nie preto, aby mu vychovávaly Maďarov, ale dobrých kresťanov a občanov. Z toho istého podania opakujú sa tu i ponosy na vynucovanie maďarských prísah, na maďarské obežníky obciam a námietky proti predpisu maďarčiny i v súkromných písomnostiach, zamýšľanému prepíaciami, ponosy na nedostatok slovenských novín a cenzorov.

Dodáva sa žaloba na hatenie vyučovania slovenčiny na lýceách (výrok gen. konventu z r. 1841) a na odstránenie Štúrovo s prešporskej katedry ako na protiprávny a svojvoľný počin. Väčšina evanjelických obcí v Uhorsku je slovenská, ako môžu ich cirkevní i školskí učitelia s úspechom ľud vychovávať a vzdelávať, keď sa nemôžu zdokonaľiť v tejto reči? Ostatným (domácim i cudzím) rečiam možno vyučovať, len práve slovenskej reči nie, reči, ktorou hovoria v Uhorsku 4 a v celej ríši 16 miliónov obyvateľov a ktorej sa vyučuje i na vojenských učiliskách ríše. V dobe, keď inde sú zakladané pre túto reč katedry, má byť v slobodnom Uhorsku zakázané v nej ešte aj školské vyučovanie?

Prosbopis poukazuje ďalej na dôležitosť nábožnosti a mravnosti v ľude pre štát. Pestovať tieto vlastnosti je predovšetkým úlohou kňazstva. O úspechu slovenského a nemeckého duchovenstva v tomto smere svedčí porovnanie počtu zločincov v slovenských a nemeckých stoliciach na jednej, a v maďarských na strane druhej. Verejné snižovanie dôstojnosti stavu duchovného nemôže mať tu iné ako zlé dôsledky. Mlčať k ohrožovaniu mravnosti

²⁰³ Jozeffy Kollárovi 11. I. 1844. (M. S.) Na podanie rekurzu tlačí i Reiss vo svojom liste Jozeffymu zo dňa 11. I. 1844 (a. Šk.), ktorý pomýšľa ináče i na organizovanie systematických svojpomocných zákrokov (po vzore stolických pripisov na stolice iné) v tom smysle, že teraz napr. vec katedry (inokedy prípadne iné krivdy) predložil by na poradu 12—20 spolubratom, ich usnesenie by poslal seniorátom do Liptova, Nitry, Trenčína atď. cieľom osvojenia a pridania sa. Reiss je si však vedomý i ťažkostí: „Verrat ist das Erste. Indolenz unreifer und untätiger Individuen ist das Zweite. Verdacht geheimer Coalitionen ist das Dritte.“ Ale zato by si trúfal podujat sa na vec.

ľudu maďarčinou v cirkvách i v školách bolo by zradou na naj-svätejších záujmoch ľudstva pred Bohom i pred ľuďmi.

V konkrétnych požiadavkách (8 bodov) žiada prosbopis o ochranu proti útokom a prenasledovaniám pre cestu do Viedne a o ich zavrátenie, proti maďarizácii nad ustanovenia zákona, o zákaz natiskania maďarčiny do slovenských a nemeckých kostolov a o nápravu prechmatov, nastalých už v tomto smere. V budúcnosti nemá byť dovolené zavádzať maďarské kázne proti vôli cirkvi a maďarčinu do škôl. Kňaz alebo učiteľ, ktorý by sa niečoho podobného dopustil bez povolenia dištriktuálneho konzistória, má byť vzatý cirkevnou vrchnosťou na zodpovednosť a potrestaný. Prísahy majú byť konané a súkromné majetkové listiny platné všade v príslušnej domácej reči. V nej majú byť písané aj obecné zápisnice. Úradníci a všetky osoby, sprostredkujúce styk medzi vrchnosťou a ľuďmi, majú vydávať svoje nariadenia a rozkazy v reči ľudu. Vyučovanie slovenskej reči na vyšších evanjelických ústavoch má byť slobodné, ako vyučovanie ktorejkoľvek inej reči. Povolenie vydávať slovenské noviny. Ustanoví v Pešti a v Bratislave cenzorov znalých slovenskej reči.²⁰⁴

26. I. rekurz bol už odoslaný (podpísaný Hodžom, Chalupkom a Ferjenčíkom) do Štiavnice Seberínimu na podpis, a odtiaľ mal byť (7. II.) poslaný do Bratislavy Palkovičovi s úpravou, aby ihneď vyrozumel vyslancov, aby sa čím skôr vybrali do Viedne²⁰⁵, a dal im peniaze na cestu zálohove, kým sa na ňu nesobiera. Ďalšie zhoršenie Štúrovho postavenia v Bratislave robí urýchlené podanie rekurzu ešte naliehavejším.

Povolenie na noviny bolo mu na nový nápor protichodných síl zdržané s odôvodnením, že má byť predložená mienka o jeho mravnej zachovalosti. Kráľ. rada rozhoduje, že mienku má podať Zay ako gen. inšpektor. Superintendenti Jozeffy, Seberíni a Stromsky (na podnet Kollárov)²⁰⁶ obracajú sa na Zayho s prímluvnými listami, ale Zay odpovedá Jozeffymu (3. I. 1844), že ho kr. rada o mienku ešte nepožiadala²⁰⁷. Povolenie novín, to si uvedomujú všetci zúčastnení²⁰⁸, bude trvať ešte hodne dlho, takže

²⁰⁴) Viď D. č. 151.

²⁰⁵) Porovn. listy Jozeffyho (24. II. 1844) a Seberíniho (30. IX. 1845) Hodžovi v pozost. Hodžovej v a. m. Bratislavy, č. 945/34 a 16. Palkovič dal 50 zl. str., z ktorých mu polovica bola vrátená (Seberíni a kňazi zvol. seniorátu), polovicu Palkovič obetoval. Takto bola vrátená i pôžička Krčméryho Jozeffymu z r. 1842 (100 zl. š.).

²⁰⁶) Kollár Jozeffymu zo dňa 16. XII. 1843 (A. H., III/1, č. 19.) Kollár koná na radu Procopiusovu a ml. Schediusa. O zákroku Jozeffyho u Zayho svedčí i katalógový záznam listu Jozeffyho zo dňa 27. XII. 1843 Zaymu v S. N. M.: „Es ist uns kund geworden“ ...

²⁰⁷) Porovn. Kollárove listy Jozeffymu zo dňa 9. a 16. XII. 1843 (A. H., III/1, č. 18 a 19) a Jozeffyho Kollárovi zo dňa 11. I. a 16. II. 1844 (M. S.) Tiež môj článok: Štúrove Slovenskje nár. novini (Elán, 1939 a aj osob.)

²⁰⁸) Štúra nevynímajúc, ktorý sa spokojuje odoslaním memoriálu a dokumentov Kolovratovi prostredníctvom Klobučariča a Kulmera. („Horváti sa jako vlastní bratia o nás starajú“ — píše v tejto súvislosti Francisci Hurbanovi 8. II. 1844, A. H., XXXVIII, č. 25a), sám sa tam chystá ísť až ku koncu snemu.

Štúr bude i naďalej odkázaný hlavne na suplentúru²⁰⁹, najmä keď Palkovič stále ešte váha so založením fundácie.²¹⁰

Kollár, nedôverujúc pravdepodobne v dosť skorej predstretie presbopisu, obracia sa poč. r. 1844 (11. I.) v osobitnom podaní sám na Kolovrata vo veci urýchljeného zákroku a vybavenia slovenských, starých i nových, ponôs. Kolovrata oslovuje ako otca a ochrancu Čechov a Slovákov, bratov po krvi odjakživa, a pripomína smutný stav slovenskej reči a národnosti v posledných rokoch, známy mu už z jednotlivých a hromadných ponôs. Tento stav zhoršuje sa s roka na rok a stáva sa zúfalým. Odvaha protivníkov mlčaním vlády len rastie. Stále sa žiadajú len dáta a dáta tam, kde každý Slovan, verný svojmu národu a reči, je sám o sebe dátom a dokladom, kde kostoly a školy staly sa rečovými školami a miestami pohoršenia, kde vyučovacie ústavy byly pozmenené na slovné továrne, kde cirkevné konventy staly sa politicko-revolucionárnymi klubmi, kde obce a mestá, áno celé stolice zdajú sa byť obydlené svárliвыми démonmi a fúriami. Celý život v Uhorsku je otrávený a rozvrátený. Najviac to pocítujú Slováci, hľadajúci preto pomoc a ochranu na všetkých stranách, márne. Preto, že sú slabí. Ale nemal by byť ochraňovaný predovšetkým slabý? Nemajú ani novín, ani vzdelávacích ústavov. O noviny sa uchádzajú od rokov, márne; jedínú katedru, ktorú mali na bratislavskom lýceu, snažia sa Maďari od dvoch rokov vyvrátiť. Ponosy slovenské nemajú konca, ale Kolovratova láska „k nášmu československému kmeňu“ je príliš veľká, než aby potrebovala veľa dôkazov a dokladov na odôvodnenie žiadosti o odpomoc, o záchranu najdrahšieho pokladu, reči a národnosti.²¹¹

Kollárova nádej na zákrok Kolovratov sa nesplnila. Jeho žiadosť bola daná proste „ad acta“, v neposlednom rade pravdepodobne aj pre Kollárovo prílišné zdôrazňovanie Kolovratovej slovanskosti, ktorá Kolovratovi vo viedenskom dvorskom ovzduší nemohla byť nijako príjemná. Splnila sa však jeho predtucha, pokiaľ sa týkala pochybností o urýchljenom podaní nového rekurzu, o ktorom, hoci podľa pôvodných dispozícií Jozeffyho mal odísť zo Štiavnice do Bratislavy už 7. II., Jozeffy ešte 16. II. nemá zprávy, či sa tak aj skutočne stalo²¹². Z datovania rekurzu (27. II.) mohli by sme usudzovať, že do Bratislavy bol odoslaný až po tomto dáte. Medzitým vec Štúrova a vec bratislavského ústavu dospela k dramatickému rozuzleniu.

²⁰⁹) Porovn. *Jozeffyho list Kollárovi* zo dňa 11. I. 1844 (M. S.). „A dotud (do riešenia otázky volby profesora dištr. konventom) bude ustav bez profesora — a co bude činiti Štúr, který se tak docela národu obetoval a jediný jest, který by mohl vzbuditi potomstvu muže horlive o blaho národa pracující, ktereho mladež tak srdečně miluje, že se mu vdečne ke všemu, co jest dobre a krasne, vesti dá. — Jak bude žiti? Naša chudoba a nesjednocenost nedopustí, abychom ho za delší čas v Prešporku zdržovati mohli, jestli nedostane aneb dobrou pedagogii aneb dovolení novin.“

²¹⁰) Úroky z nej podľa *Jozeffyho* už teraz mohol dať Štúrovi (u. m.).

²¹¹) Viď D. č. 150.

²¹²) Porovn. list *Jozeffyho Kollárovi* zo dňa 16. II. 1844 (M. S.).

Zárok mládeže a apelácie a protesty, podnietené Palkovičom, mali ten účinok, že na deň 21. januára bol vo veci svolaný nový konvent. Mládež na radu Stromského a rektora Schröera a na sluby, že najbližší konvent urobí nápravu, neskôr (3. I.) odložila svoj zámer odísť z ústavu až do vybavenia odvolania a začala chodiť znova aj do školy. Na konvente boli prečítané všetky zákročné listy a pripisy, ku ktorým pribudol medzitým nový list Seberíniho, spolupodpísaný i Jozeffym (do usporiadania na najbližšom dištriktuálnom konvente má byť katedra ponechaná v doterajšom stave), čo samo trvalo poldruhej hodiny. Obsahom týchto pripisov boli protivníci slovenskej veci tak skonfundovaní, že Bajcsy ako predseda stratil vládu nad konventom a ani ostatní odporcovia sa nezmohli na nijaký prejav. Za katedru hovoria Stromsky, Martiny, Schröer, Zechmeister, Scultety, mestský notár Lang, Wigand a Würzler. Výsledok bol, že konvent potvrdzuje znova nielen katedru, ale aj právo Palkovičovi mať následníka. Vo veci najdôležitejšej však, kto má ním byť, konvent rozhodnutie ponecháva inšpektorovi a profesorskému sboru. Súčasne sa konvent usnáša, aby všetkým, čo mu písali, bola daná odpoveď v tomto smysle.²¹³

Na vybavenie celej otázky v smysle Štúrovi priaznivom boli dosť slušné nádeje, keďže za Štúra sa teraz postavil celý profesorský sbor a i sám Bajcsy, keď ho na druhý deň po konvente navštívila deputácia mládeže, choval sa (pravdepodobne ešte pod dojmom konventu z predošlého dňa) veľmi blahosklonne. Táto priaznivá konštelácia sa však onedlho zasa zmenila, a to pravdepodobne novým zásahom Zayovým, na návrh ktorého konal asi i sám Jeszenák. Štúrovo námestníctvo Bajcsy, ktorý sa tu opieral aj o väčšinu profesorov²¹⁴, získaných medzičasom, nakoniec po dlhých úvahách²¹⁵ predsa len nepovolil, a väčšina mládeže slovenskej, ktorá sa bola v tomto smysle osvedčila, odchodí na furmanských vozoch do Levoče (6. III. 1844)²¹⁶. Na jej rozhodovanie pôsobila predovšetkým úvaha, že ak má ústav padnúť

²¹³) K dokladom porovn. pozn. 198, najmä *Francisciho* list zo dňa 23. I. 1844.

²¹⁴) *Bajcsy* vyžiadal si mienky profesorov jednotlivé, a nie v sbore, kde sa obával silnej opozície so strany *Schröera* a *Martiniho*. Najmä *Šimko*, *Boleman* a *Michnay* dali *Bajcsymu* deklaráciu proti *Štúrovi*. *Schröer* a *Martini* sú za *Štúra*. *Šimko* bol získaný sľubom, že prípadný úbytok na príjmoch, spôsobený odchodom mládeže, bude mu uhradený *Bajcsym*, *Zaym* alebo *Jeszenákom*. *Boleman* svoju nechť k slov. mládeži odôvodňuje tým, že vždy sa len slovensky shovárajú, že v húfoch chodia na prechádzky po vrchoch atp. (Porovn. *Francisciho* list *Hurbanovi* zo dňa 8. II. 1844 v A. H., fasc. XXXVIII, č. 25a a list *Kučerov* zo dňa 14. II. *Škultétymu* (S. N. M.).

²¹⁵) Advokáti zmenili totiž taktiku a boli, keď sa im nepodarilo dostať ho z Bratislavy (medzi iným dištr. konvent 1843 kandidoval ho na miesto voj. farára k armáde do Talianska) za potvrdenie *Štúrovo* z obavy, že keď nebude pripútaný k lýceu, bude ešte nebezpečnejší.

²¹⁶) Zpomedzi 22 podpísaných neodíšli len 2; 7 odišli domov pripravovať sa na skúšky a 13 do Levoče. O ich zápise a dobrom správaní sa porovn. *Hlaváčkov* list *Jozeffymu* zo dňa 27. III. 1844 (a. Šk.).

(t. j. byť bez Štúra), nech padne úplne, aby mohol byť vybudovaný znova z vlastných síl mládeže v Levoči.²¹⁷

S touto odhodlanosťou mládeže veľmi nepriaznive kontrastuje počínanie si starších okolo rekurzu, kde v čase, keď ústav prešporský sa takto rúcal, nedošlo ani len k sobraníu druhej viedenskej deputácie, určenej i, a predovšetkým i na jeho záchranu.

24. REZOLÚCIA.

Po nezdarenom, lepšie povedané Seberínim prekazenom pokuse, vyslať do Viedne deputáciu v lete 1843, je pochopiteľné, že nielen Hodža, ale ani Stehlo, nemá viac chuti ísť do Viedne. Podobne Rohoni, ktorý mal ešte v živej pamäti svoje dlhé a márne vyčkávanie v Bratislave z čias prvej viedenskej deputácie. Kollár, ktorý by bol ochotný ísť, nemôže pre chorobu očí. Kollár radí, aby pre deputáciu bol získaný niekto z politikov (Fejérpataky alebo Košut) a aby bol urobený nový pokus aj u Stehlu. Stehlovi má písať v tomto smysle Seberíni, Košutovi Seberíni i Jozeffy. Ak by ani tu, ani tam nepochodili, musia ísť niektorí z nitrianskych kňazov (Tesák, Trokan alebo Hurban), ktorí sú Viedni najbližšie. Deputácia má byť úplne nová, nemá v nej byť nikto, kto bol už vo vyslanstve prvom²¹⁸. Stehlo však ani takto sa nedal nahovoriť, proti pribratiu politikov (Košut odriekol, ale navrhol iného, K. Záturského, stol. fiškála Turčianskej) mal zasa námietky Jozeffy, ktorý sa bál, že sa tým celá vec len zdrží, medzičím sa Maďarom podarí vymôcť pre seba priaznivú rezolúciu (proti chorvátskej rezolúcii postavil sa nielen snem, ale i stolice) a slovenská vec zasa padne. V tejto situácii rozhoduje Jozeffy, aby do Viedne šli teda len Nitrania²¹⁹. I z týchto sú ochotní ísť len mladší (Hurban a Paulíny), zo starších (Tesák a i.) nikto²²⁰. Vyslanstvo sa malo ísť 22. apríla v Bratislave, ale v nitrianskom senioráte zomreli niektorí starší kňazi (Mareček, Bobok) a uprázd-

²¹⁷) K odchodu mládeže porovn. list *Francisciho Hurbanovi* zo dňa 8. II. 1844 (A. H., XXXVIII, č. 25a); list *Kučerov Škultétymu* zo dňa 14. II. 1844 (S. N. M.); list *Jozeffyho Hodžovi* zo dňa 24. II. 1844 (*Hodžova* pozostalosť v a. m. Bratislavy, č. 945/34). Ďalej *Květy*, 1844, č. 71 zo dňa 13. VI., str. 284, *Francisciho* VI. životopis, 47—48, *Hurbanovo* vylíčení v *Štúrovom* životopise v SP, II, 439 n. Do Levoče prišli 15.—17. III. O odstránení *Štúrovom* porovn. aj obširne vylíčení *Francisciho* (J. R.) v *Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*, II, 172—182 (Die neuesten Schicksale des slawischen Vereins in Pressburg).

²¹⁸) *Kollár Jozeffymu* 9. XII. 1843 (A. H., III/1, č. 18).

²¹⁹) *Jozeffy Hodžovi* 24. II. 1844 (*Hodžova* pozostalosť v a. m. Bratislavy, č. 945/34). Čím rýchlejšie vystrojenie deputácie v záujme novín a *Štúra* súri najmä *Kollár*. (*Kollár Jozeffymu* 10. III. 1844 v odpise v M. S.: „Nic nepozůstává, jen aby sme s recursem do Vídne čím nejdříve náhlili.“ Do Viedne má ísť osobne aj sám *Štúr*.)

²²⁰) *Štúr Hodžovi* 23. III. 1844 (a. m. Bratislavy, č. 945/12, pozostalosť *Hodžova*). Na bojazlivosť kňazstva sa trpko žaluje i *Jozeffy* i *Kollár*. (*Kollár Jozeffymu* z 2. polov. apríla 1844 v a. Šk.)

nily sa tak niektoré lepšie fary (Brezová, Skalica). Vyslanci (Hurban nemohol v uvedený čas odísť ani z iných príčin)²²¹ museli ostať doma, aby neboli obídieni²²². Nový termín pre schod deputácie sa určuje na 16. mája. Kollár sa znovu namáha pohnúť k vodcovstvu deputácie Seberíniho, ale márne²²³. Odklad deputácie umožnil, že sa k dvom kňazským členom (Hurban, Paulíny) chystal pridať aj Karol Záturecký, riadny fiškál stolice Turčianskej. Vyslanstvo bude vraj podporovať aj Imrich Lehocký, prvý požupan tej istej stolice, ktorý práve v tej dobe bude meškať vo Viedni. Podľa Štúra nič sa vraj nezmešká, bo Maďari (po rezolúcii zo dňa 23. I. 1844)²²⁴ nemajú nádeje na ďalšie ústupky vo veci maďarčiny, najmä nie v otázke školskej.²²⁵

Vyslanstvo sa však nesišlo ani na túto ďalšiu lehotu. Tento raz zasa pre svetských jej členov. Záturecký sa vyhovoril (v najposlednejšiu chvíľu, v deň, keď sa mal dať už na cestu, takže nebolo možno už na rýchlo sohnáť náhradníka) na chorobu svojho otca a svoju vlastnú, Košut už bol odriekol predtým, Lehocký mal sa s deputáciou ísť až vo Viedni, takže na určený deň do Bratislavy dostavili sa len Hurban a Paulíny. V nádeji, že Lehocký ich čaká vo Viedni, vybrali sa 18. mája paroloďou do Viedne sami. Tu však ich čakalo najväčšie sklamanie. Lehockého vo Viedni nebolo. Po prekonaní prvej malodušnosti, keďže pre blízkosť svätodušných sviatkov nemohli sa vo Viedni dlhšie baviť, odhodlávajú sa predstúpiť pred arcivojvodu Ludvika (s pomocou Čaplovičovou) sami. (Kólovrat nebol vtedy vo Viedni a k Metternichovi im Čaplovič ísť ani neradil, je vraj i tak úplne v podruží maďarskom). Prijatie (19. V.) u arcikniežaťa Ludvika bolo neobyčajne srdečné a neobyčajne dlhé. Vyslanci mali možnosť predniesť mu nielen obsah rekurzu nového, ale i hlavné veci z rekurzu prvého a i všetky prechmaty a prenasledovania maďarské. Odovzdali i osobitnú žiadosť o slovenské noviny. Ludvik uistil deputáciu o svojom záujme a sľúbil nápravu a prepustil uveličených vyslancov s najlepšimi nádejami. Dňa 23. V. boli už nazad v Bratislave, sdielajúc svoje nádeje s tamojšou slovenskou a slovanskou spoločnosťou. Nádeje boli tým väčšie, že podžupan Le-

²²¹) Sen. konvent zo dňa 23. IV. mal rozhodnúť vo veci *Klsákovej* žaloby proti nemu (údajne nedovolená funkcia). Porovn. tiež *Osuský: Filozofia Štúrovcov, II* (Hurbanova filozofia), str. 19 n.

²²²) „Fary sa dobre a materiálnych prostriedkou k našej veci potrebuje me.“ — ospravedlňuje ich *Štúr* v liste *Hodžovi* 21. IV. 1844 (a. m. Bratislavy, č. 945/10, pozostalost *Hodžova*).

²²³) Porovn. jeho list *Joseffymu* z 2. pol. apr. 1844 (b. d.) v a. Šk.

²²⁴) Porovn. *Szekfű* u. d., č. 147. Rezolúcia povoľuje v legislatíve a vo vzájomnom styku snemu s panovníkom maď. reč, zákony však majú byť úradne preložené a rozoslané stoliciam aj v latinskej a ostatných rečiach ľudových; chorv. poslanci môžu ešte po 6 rokov hovoriť na sneme lat. (styk s Chorvátskom je recipročný: maď. s uh. a lat. s chorv. strany), kancelária, kúria a nám. rada úraduje len maď. (s výnimkou styku s voj. a neuhor. úradmi). Vo veci maď. vyučovacej reči zariadi panovník možné po predložení prísl. návrhov kr. n. radý.

²²⁵) Porovn. *Štúrov* cit list *Hodžovi* zo dňa 21. IV. 1844.

hocký, keď i trocha oneskorene (až po vykonanej audiencii u arcikniežata Ludvika), predsa len do Viedne prišiel. Tieto okolnosti presvedčujú vtedajších vedúcich ľudí slovenských, že treba znova a znova ísť do Viedne tak dlho, kým nedosiahnu priaznivého vybavenia svojich žiadostí. Preto už v tejto chvíli vzniká úmysel podať nový rekurz, tentoraz už i navonok celonárodný a podpísaný niekoľko tisíc podpismi. Hociakó vzdialená účasť šľachty, najmä Lehockého, naplňuje ich nádejou, že v čelo novej podpisovej akcie postavia sa tentoraz (po vzore podpisovej akcie za noviny) zemäni.²²⁶

Úspech deputácie vo Viedni mal, prirodzene, svoj priaznivý a posmeľujúci účinok i na ostatné súčasné slovenské podujatia a boje. Predovšetkým na zachránenie stolice bratislavskej. Tu program ďalšieho pokračovania v tejto veci (na základe predchodiaceho listovného dohovoru s vedúcimi ľuďmi) najlepšie vari vyznačuje Štúr vo svojom liste Jozeffymu zo dňa 3. III. 1844. Na najbližšom dištriktualnom konvente hojnou účasťou osobnou a početnými prímluvnými príspevkami superintendentov, iných dištriktov a seniorátov rozriešiť otázku spôsobu voľby profesora slovenčiny podľa slovenských pomyslov.²²⁷ V prípade, že by sa to nepodarilo, preniesť stolicu na niektorú inú školu, kde miestny konvent by bol veci priaznivejší²²⁸. V záujme zdaru tohoto konventu Štúr hneď aj zahajuje čulú agitáciu²²⁹. V čelo celej akcie sa má postaviť Hodža, osvedčený už obhájca tejto veci. Štúr pre svoju osobu sa však už vzdáva nádeje, že by mohol byť zvolený sám. Ide mu už len o to, aby sa na katedru dostal dobrý a spoľahlivý Slováč.²³⁰

Veci v otázke katedry po odchode mládeže vyvíjaly sa ďalej nepriaznivým smerom, v neposlednej rade i slabosťou Palkovičovou. Palkovič dal sa nahovoriť Bajcsymu²³¹ a uvolil sa konať 2 hodiny týždenne sám. Šiel dokonca tak ďaleko, že v zahajovacej prednáške dal sa vychvaľovať Bajcsyho, že to myslí s katedrou najlepšie, čo tak znechutilo slovenskú mládež, že na ďalšie jeho prednášky (s výnimkou jednotlivcov) prestala chodiť. Sekun-

²²⁶) O druhom vyslanstve viedenskom porovn. líčenie *Hurbanovo* v životopise *Štúrovom* v SP, II, 343—44, kde i úryvky z dvoch listov *Štúrových* (23. V. a 22. VI. 1844) *Jozeffymu*, týkajúcich sa tejto dôležitosti. Porovn. tiež *Škultétyho* článok Ďorď Kossuth v SP, I, 549 n., kde aj niektoré citáty z listov, hovoriacich práve o vied. deputácii. Tiež M. Hodža: Čsl. rozkol, 240. Za výlučnú zemiansku akciu horlí najmä Kollár. (Porovn. jeho list *Jozeffymu* zo dňa 29. V. 1844, cit. *Škultétym* v 125 rokov, 84.

²²⁷) Podľa *Štúra* profesora má voliť dištrikt (cirkvi); keď na to miestny konvent nechce pristáť, *Štúr* pozmeňuje svoj návrh tak, že profesora volí síce miestny konvent, ale z terňa, sostaveného dištriktom. (Porovn. list *Hodžovi* zo dňa 5. III. 1844 (a. m. Bratislavy, č. 945/9, pozostalosť *Hodžova*.)

²²⁸) List *Štúrov* (vo výťahu) porovn. v SP, II, 442.

²²⁹) Doklad na agitáciu *Štúrovu*, aby na konvent prišlo čo najviac Slováčkov, máme i v jeho liste zo dňa 6. III. 1844 *Zochovi* (SP, II, 444—45).

²³⁰) Porovn. jeho cit. už list *Hodžovi* zo dňa 5. III.

²³¹) *Palkoviča* si *Bajcsy* získal jednak sľubom väčšej fundácie pre katedru, jednak poukazom, že reči, ktorej vyučoval *Štúr*, nikto nerozumie.

dánov učí súkromne Francisci, ktorý pre prípad, že konvent nezmení svoje stanovisko ku katedre, radí ju preniesť do Levóče.²³²

Bajcsyho ochota založiť fundáciu je časťou plánu na ovládnutie katedry. To na slovenskej strane ihneď vybadali a snažia sa preto zabezpečiť katedru hmotne so svojej strany novými sbierkami. Do podujatia sa na popud Jura Košuta zapojuje i turčianske zemianstvo. V osobitnej výzve nabádajú svojich spolubratov, aby pečovali aj o svoju materinskú reč slovenskú a prispeli na prešporskú katedru. Počiatok urobil prvý podžupan Imrich Lehocký s 50 zl. Ale už zpomedi kňazov sa niektorí zachovali odmietavo natoľko, že nielen sami nič nedali, ale ešte odhovárali aj sberateľa (istého Zátureckého) od pokračovania v sbierke.²³³

Medzitým sa sbieraly po Slovensku zákročné a prímluvné listy v záujme slovenskej katedry v Bratislave a najmä v záujme Štúrovho dosadenia na ňu. Tak sa obracia na dištriktuálny konvent (po neúspešnom pokuse sa Zaym)²³⁴ sám Jozeffy s niektorými gemerskými kňazmi, ďalej Seberíni, kňazstvo báčsko-sriemske a samo študentstvo bratislavské vo väčšom počte.

Z týchto podaní zachoval sa nám len príhovor Jozeffyho a spoločníkov (6. VIII. 1844)²³⁵. Podanie vychodí z vnútorných roztržiek, zjavujúcich sa v lone cirkvi práve v dobe, keď navonok cirkev teší sa pokrokom (priaznivý pomer panovníkov, snemu, ba i samej cirkvi katolíckej) a obracia sa predovšetkým proti maďarizačným a protislovenským snahám, na ktoré najlepším dokladom je práve odstránenie Štúra s prešporskej katedry. Po stručnom náčrtku Štúrovho pôsobenia na bratislavskom lýceu a jeho zásluh o slovenskú mládež, podanie obracia sa veľmi ostrými výrazmi najmä proti Bajcsymu a jeho pomocníkom a našušká-

²³²) *Francisci Škultétymu* zo dňa 30. III. 1844 (S. N. M.). Tiež *Hodžov list Jozeffymu* b. d. v SP, II, 445—46. *Palkoviča* napomína sám *Jozeffy*, ale bez výsledku. (*Reiss Jozeffymu* 23. VII. 1844 v a. Šk.)

²³³) *Záturecký* chodil z kúrie do kúrie a všade prednášal celé disertácie (ako je mrzko, keď niekto nie je verný svojej vlastnej reči, keď sa niekto za národ svoj hanbí, veľkosť slovanského národa, potreba postaviť sa na vlastné nohy atp.) Z jeho debaty s *Gustom Rakovským*, vytýkajúcim mu, že sa dal na takúto žobračku: Z.: Domine spectabilis, to je nie žiadna žobračka, to je len sbierka k dobrému cielu a také sbierky robia aj Maďari. R.: To je všetko inšô, ich milosť, uhorčinu sme povinní podporovať ako uhorskí zemania. Z.: My sme, domine spectabilis, Slováci a ako Slováci sme dostali zemanstvo, či oni azdaj odvolakjât z Banátu prišli? R.: Čo? teda su oni Slovák a nevedia, čo sa na diete robí? Z.: Nuž a oni že sa čô, vari jich nepoznáme, veď jej milosť jich pani matka ani inakšie nevie, len slovensky. — Rozhovor sa skončil zvadou. R. je vraj práve taký zeman ako Z. a nedá sa od neho učiť ani napomínať. (*Čipkay Škultétymu* v Mošovciach 16. V. 1844 v S. N. M.) Po nezdare plánov s bratislavskou katedrou *Košut* venuje peniaze na podporu bratislavských exulantov v Levóci. (SP, I, 552 v cit. čl. *Škultétyho*.)

²³⁴) *Zay* na *Jozeffyho* list odpovedal, že sa nechce viac miešať do týchto vecí a že sa mieni vzdaf. (Porovn. *Reiss Jozeffymu* zo dňa 12. IV. 1844 v a. Šk. a D. č. 152.)

²³⁵) Porovn. D. č. 152. Memoriál gemerský je dielo S. *Reissa*, opravené a doplnené samým *Jozeffym*. (Porovn. listy S. *Reissa Jozeffymu* zo dňa 23. VII. a 1. VIII. 1844.) Neskoršie odoslanie bolo motivované taktikou, aby sa podanie nedostalo predčasne do rúk nepriateľov.

vačom, popierajúc jeho oprávnenie zakázať Štúrovi prednášky. Pozastavuje sa tiež nad odmietavým počínaním bratislavského miestneho konventu. Svoje ponosy shrňujú podatelia v štyri hlavné body: 1. Bajcsy prekročil svoju právomoc a konal proti usneseniu dištriktuálneho konventu, ktorý Štúra ako suplenta potvrdil. 2. Postup jeho bol úplne samovoľný a neopieral sa o nijaké vyšetrovanie atp. 3. Obviňovanie Štúra, že vedením mládeže k láske voči slovenčine, prehršil sa proti zákonu v prospech maďarčiny, je bezzákladné. Láska k jednej reči nevyžaduje nijako nenávisť k reči druhej. Pôsobenie Štúrovo na mládež i v tomto smere bolo priam opačné: odťahoval ju od sporov s Maďarmi a nabádal k práci. Mládež bratislavská vždy sa učila rada reči, a učí sa i hovorí maďarsky. Nikto jej nemôže však zazlievať, že sa pripravuje i na svoj úrad a zdokonaľuje sa v slovenčine. Odpor proti slovenskej katedre v dobe, keď sú zakladané slovanské katedry i po inojazyčných krajinách, je bolestný a pre Slovákov urážlivý. 4. Snahy Bajcsyho nahradiť Štúra menej významným kandidátom sú vtieravé a škodlivé nielen slovenským cirkvám, ale aj samému prešporskému lýceu.

Na základe týchto svojich vývodov žiadajú podatelia: 1. Bajcsy nech je volaný na zodpovednosť. Jeho právomoc vo veci slovenskej profesúry nech je náležite omedzená. 2. Katedra nech je podriadená priamo dozoru dištriktu, prípadne i dozoru miestneho konventu. Na katedru nech je dosadený Štúr, ktorý je na ňu najvhodnejší a najpripravenejší. Voľba profesora pre budúcnosť nech je náležite usporiadaná. Napr. tým spôsobom, že jednotlivé senioráty dištriktu podunajského by mali po 3 kandidačných hlasoch, banská a potiská superintendencia a miestny konvent tiež toľko. Na základe tejto kandidácie by partikulárny konvent podunajského dištriktu zostavil ternò, z ktorého profesora by volily tie isté sbory s tým istým pomerom hlasov ako pri kandidácii. 3. Prešporskí profesori, najmä Boleman, Michnay a Šimko, nech sú zápisnične napomenutí, že záujmy cirkví a škôl nesmú závisieť na súkromných mienkach a prekrucovaní zákonov. Profesori majú konať v záujme celej cirkvi, a nie zo snahy zaliečať sa niektorým jednotlivcom, a nemajú zabúdať, že sú za svoje skutky zodpovední pred božím i cirkevným súdom.²³⁶

Všetky snahy a zákroky ostaly však bezúspešné. Dištriktuálny konvent (14. VIII.) odvoláva sa na svoje drevňjšie usnesenia, uznávajúce vraj výlučné dispozičné právo miestneho konventu bratislavského vo veci slovenskej katedry, a odstupuje mu všetky tieto podania tým cieľom, aby jednotlivci, dotknutí v týchto podaniach na svojej cti urážkami (ktoré konvent zazlieva), mohli sa starať o nápravu, resp. o lepšie poučenie prípadných mylných predpokladov so strany žalobcov. Vyslovuje len očakávanie, že

²³⁶⁾ Podanie podpísali okrem *Jozeffyho* ešte *S. Reiss*, *S. Tomášik*, *S. Ferjenčik*, *S. Koričánsky*, *Pavol Koren*, *Karol* a *S. Bradouka*, *Karol Jakobaei*, *Anton Penzel*.

konvent bude mať v medziach možnosti ohľad i na užitočnú a potrebnú slovenskú katedru.²³⁷

Zárok na dištriktuálnom konvente nepohol teda s otázkou katedry ani o krok ďalej. Konvent dal v podstate za pravdu miestnemu konventu, t. j. schválil Bajcsyho zárok proti Štúrovi, ako i omedzenie pôsobnosti stolice a ústavu na ciele čiste cirkevne, čo vlastne bolo jedno a to isté, keďže odstránenie Štúra znamenalo v daných pomeroch, kde miestni činitelia neboli ochotní pripustiť na katedru nikoho z jeho stúpcov a kde hmotnými sľubmi (základina) a rečovými argumentami podarilo sa im nalaďiť proti Štúrovej reči a národne-obrodzeneckej činnosti do istej miery i samého Palkoviča, i zahatenie národného významu bratislavskej katedry a s ňou spojeného ústavu. Tento výsledok ináč neprekvapil ani v rozvažitejších slovenských kruhoch. Videli sme, že sám Štúr ho predvídal a o úspechu gemerského zároku mali pochybnosti i sami osnovatelia gemerského pamätného spisu na konvent, S. Reiss a Jozeffy²³⁸. Bol to teda boj viacmenej len pre český prápor.

Zbýva síce ešte jedna cesta. Cesta odvolania sa na generálny konvent. Táto cesta však bola dosť neschodná od počiatku. Jozeffy a jeho prívrženci, ktorí generálny konvent neuznávali, nemohli sa naň odvolať, dištriktuálny konvent, na ktorý sa tu pomýšľalo (Hodža mal vypracovať apelátu vopred a vystrojiť všetkými spismi)²³⁹ svojím usnesením možnosť apelácie odňal.

Ostala teda len druhá z dvoch alternatív, daných od počiatku. Vybudovať podobné národné semenisko na niektorom inom vyššom evanjelickom učilisku. Všetci smerodajní činitelia od počiatku pomýšľali na Levoču, ktorým smerom nieslo sa i rozhodnutie mládeže odísť do tohoto mesta. Prípravné kroky a pokusy v tomto smere dejú sa už dlhšie pred dištriktuálnym konventom. Vhodná príležitosť k tomu sa núkala chystaným odchodom známeho nám už Homoľu (medzitým kaplána levočského) na jeseň do Nemecka. Na jeho miesto sa uchádzal i Francisci, ktorý bol ochotný viesť popri tom aj ústav, prípadne aj zastávať stolicu reči a literatúry, ak by bola v Levoči zriadená. V tomto smysle obracia sa Francisci i priamo (listovne i osobne) i prostredníctvom jeho kaplána Škultétyho na Jozeffyho.²⁴⁰ Za takéto riešenie prihovára sa u Jozeffyho i sám Štúr, ktorý, vyčkávajúc povolenie

²³⁷) Usnesenie konventu vid' v D. č. 153 tu.

²³⁸) „Ob wir was gewinnen? Ich sage auch schwerlich. Aber dass wir wieder laut und klar, offen und frei gesprochen haben, ist gut.“ (S. Reiss Jozeffymu v liste zo dňa 1. VIII. 1844. A. Šk.)

²³⁹) Tamtiež. O opakovanom návrhu Reissovom, obrátiť sa na kr. radu ako na najvyšší školský úrad (Reiss Jozeffymu 12. IV. 1844 v a. Šk.), ako proti-autonomnom nebolo vážne ani uvažované. Isť s vecou agitačne medzi cirkvníkov — i keď touto možnosťou protivníkom hrozia — sa tiež nevedia odhodlať. (Reiss Jozeffymu dňa 15. VIII. 1844 v a. Šk.)

²⁴⁰) Francisci Jozeffymu 30. III. 1844 (S. N. M.) a Štúr Jozeffymu 23. V. 1844 (SP, II, 445).

na noviny, ostáva neochvejne i ďalej v Bratislave²⁴¹. Sama levočská mládež robí kroky u Hodžu, aby liptovský seniorát požiadal levočskú cirkev o povolenie ústav tam založiť. Francisci by tu učil za 50 zl. ročne alebo aj zdarma²⁴². Zákonný podklad bol tu daný usnesením gen. konventu z r. 1841 o ústavoch, keďže tam pripustené homiletické cvičenia neboly bez predchádzajúcej rečovej prípravy (jazykovej i literárnej) mysliteľné. Toto mal byť i hlavný dôvod dožiadania Jozeffyho a gemerských kňazov, navrhovaného Reissom, keď v Levoči sa stavajú zamýšľanému vybudovaniu ústavu tie isté prekážky, čo v Bratislave.²⁴³ Hlaváček a školský inšpektor sa boja fanatizmu tamojších Maďarov, čím sa vec zbytočne preťahuje. Nakoniec miestny konvent zaujíma, dokonca za pomoci Tomáškovej,²⁴⁴ k návrhu odmietavé stanovisko. Na opätovné zákroky niektorých seniorátov (turčianskeho, oravského a liptovského) konvent povoľuje len toľko, že Hlaváček môže konať cvičenia v slovenskej reči ako prípravu na cvičenia homiletické. Francisci koná ako jeho pomocník cvičenia gramatické.²⁴⁵

Vedľa úsilia o nápravu bratislavskej krivdy je hlavná starosť Jozeffyho a jeho krúžku obrátená na reformu cirkevných konventov, predovšetkým, pravda, konventu generálneho. Postup gen. konventu z r. 1843 v slovenskej veci (mlčanie) slovenskú stránku, ktorá očakáva otvorenú nápravu, neuspokojil, ani keď sa ukázalo, že smierlivosť je opravdová a nielen taktická.²⁴⁶ Novú ponuku Majláthovu a jeho návrh na reformu nahradením gen. konventu kráľ. konzistóriom (po vzore rakúskom) jozeffyovci svorne odmietajú ako nebezpečný pre samostatnosť, autonómiu a nezávislosť cirkvi. Nápravu konventov vykonajú si evanjelici

²⁴¹) Niekedy počiatkom júna poslaa článok Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus do AAZ, doložený dokumetami. (*Štúrov list Staňkovi* zo dňa 19. VI. 1844 v N. M. P.) Popudom k napisaniu boly nové útoky *Lukáčove* v AAZ proti správnosti maďarizačných miestnych dokladov v *Štúrových* Beschwerden (Kamenica, Lajoškomárno). Vo svojej odpovedi *Štúr* obidva prípady dostatočne podopiera dokladmi a svedectvami, AAZ však článok neuverejnily a *Štúr* (po odmietnutí domácou cenzúrou) vydáva ho potom osobitne v brošúrke vo Viedni 1845. Článok bol už hotový pred 21. IV., kedy (po súhlasnej mienke *Schröera*, *Mayera* a *Glatza*) ho dáva *Štúr* odpisovať. (*Štúrov list Hodžovi* z u. dňa v a. m. Bratislavy, č. 945/10 v pozostalosti *Hodžovej*). Obsah (všeobecný úvod) článku porovn. u *Hodžu*: Čsl. rozkol, str. 244 n. a moje *Slov. povstanie* I, 1, str. 142 pozn. 350; tiež v posudku cenzora, ktorý som uverejnil v SMS, XX, 1942, str. 119 n.

²⁴²) *Hodža Jozeffymu* b. d. (SP, II, 445—46). Tiež *S. Reiss Jozeffymu* 12. IV. a 25. V. 1844. (A. Šk.) *Štúr* vo svojom liste *Hodžovi* zo dňa 21. IV. 1844 (a. m. Bratislavy, č. 945/10, pozostalosť *Hodžova*) pokladá katedru už skoro za istú.

²⁴³) *S. Reiss Jozeffymu* 25. V. 1844. (a. Šk.)

²⁴⁴) Porovn. *Reissov list Jozeffymu* zo dňa 1. VIII. 1844 (a. Šk.), kde R. podáva zprávu o svojom rozhovore s prof. *Tomáškom*, ktorý ho prišiel navštíviť a ktorému *Reiss* robil pri tejto príležitosti trpké výčitky.

²⁴⁵) Porovn. list Pavla *Tomáška* bratovi *Samovi Tomášikovi* zo dňa 18. X. 1844 v *Tomášikovej* pozostalosti v S. N. M. Tiež *Francisciho* vlastný životopis, str. 49.

²⁴⁶) Porovn. *Reissov list Jozeffymu* zo dňa 15. VIII. 1844.

pomocou snemu alebo panovníka sami.²⁴⁷ K nejakým úradným návrhom v tomto smere však zatiaľ nedochodí. Vplyv Jozeffyho a reformnej skupiny je však nesporne badateľný na návrhu Michala Schwarza, prešovského farára a seniora mestského seniorátu, na gen. konvente z r. 1844; žiadajúcom, aby cieľom zamedzenia akýchkoľvek sporov v budúcnosti vedľa svetského bol na gen. konventoch aj duchovný predseda (po vzore spolupredsedenstva na konventoch dištriktuálnych).²⁴⁸

Súvislosť, v akej Schwarz svoj návrh podáva (pri čítaní bodu minuloročnej zápisnice o Tihanyiho vyšetrojúcej komisii) je príznačná. Nie menej príznačná je i formulácia. Nehovorí sa už o komisii vyšetrovacej, ale o komisii na sosbieranie slovenských krívd a ponôs. Podobne vybavenie: Gen. konvent rečové otázky pokladá už za zaniklé a dáva tak i úradný súhlas k zániku samotnej komisie, korá sa po svojej schôdzi zo dňa 26. VI. 1843 už viac nesišla a ani žiadne ponosy nesobierala.²⁴⁹ Vo veci reorganizačného návratu konvent dáva potiskej superintendencii úpravu, aby predložila v tomto smere konkrétny elaborát.²⁵⁰

Takto bol generálnym konventom z r. 1844, na ktorom nebol zase ani Zay a (okrem Stromského) ani superintendenti, v tichosti likvidovaný veľký nápor proti viedenskej deputácii. Miesto zadosťučinenia nevinne a neprávom napadnutým a urazeným jej členom a vlastne celej slovenskej časti cirkvi a miesto nápravy aspoň najhlavnejších prechmatov, známych už zo Štúrových Beschwerden a Hojčovej Apologie, vyhlasuje gen. konvent (keď už bol predtým zastavil vyšetrovaciu činnosť Tihanyiho komisie) proste, že ponosy a krivdy rečové prestaly. Akési zadosťučinenie slovenskej strane znamenalo len prijatie návrhu na reorganizáciu gen. konventu.

Nijaké skutočné pokroky nerobí konečne ani otázka únie. Tu jednotlivé dištrikty mali podať svoje pripomienky k známemu nám už elaborátu spoločného podvýboru. Elaborát predkladá však len superintendencia potiská, a podunajská ohlasuje svoj zásadný súhlas.²⁵¹ Zadunajská len oznamuje že elaborát spoločného pod-

²⁴⁷) Porovn. *Reiss Jozeffymu* zo dňa 23. VII. 1844. (a. Šk.) V liste zo dňa 15. VIII. má *Reiss* už zprávy, že *Majláth*, vydržovaný kat. klérom (svoje majetky premrhal a je zadlžený a teraz dostáva za redaktorstvo 2000 zl. k. m. a okrem toho 15 zl. denne za obhajobu kléru), chcel ich zlákať do pastí.

²⁴⁸) Porovn. záp. gen. konventu (2. IX. a n.) v D. č. 154. Tiež *Reissov* list *Jozeffymu* zo dňa 28. I. 1845 (a. Šk.), kde veľmi chváli *Schwarzov* preslov, povedaný pri tejto príležitosti, (*Reiss* ho zaraďuje do svojich písaných novín, ktoré práve vtedy začal súkromne vydávať.).

²⁴⁹) Porovn. D. č. 154.

²⁵⁰) Cit. záp. konventu.

²⁵¹) Na schôdzi uniiálnej deputácie dištriktu podunajského (13. VIII. 1844) sa zisťuje, že myšlienka únie bola prijatá vzdelanejšími vrstvami všade sympaticky a že kňazi snažili sa v tomto smysle poučovať aj ľud. Elaborát podvýboru miešanej veľkej deputácie uniiálnej prijímajú jednotlivé senioráty vcelku so súhlasom, len prešporský (stoličný) a mošonský pripomínajú, že návrh, aby prisahy a reverzy na symboly a konfesie byly zrušené, je možno uskutočniť len na synode. Mošonský je pre vypracovanie spoločnej evanjelickej (protestantskej)

výboru už preskúmala, banský dištrikt sa nevyjadril. Z reformátskych dištriktov však viaceré nedostali ešte ani len elaborát. Gen. konvent z r. 1844 sa preto len usnáša elaborát kalvínom odporúčať a odstupuje elaborát potiský spoločnému výboru.²⁵²

Len v jednom smere môže vec protichodnej strany zaznamenať na tomto konvente určité pokroky. Je to otázka zavedenia maďarskej vyučovacej reči do škôl, kde s odôvodnením, že medzitým vo väčšine významnejších škôl maďarčina urobila značné pokroky, a národnú reč ako vyučovaciu prikazujú užívať aj snemové usnesenia a vládne nariadenia, pôvodná sedemročná lehota skracať sa tu na tri roky.²⁵³ Naproti tomu určitú úľavu pre pestovanie maďarčiny na školách nižších znamenalo nariadenie uh. dv. kancelárie zo dňa 16. apríla 1844, ktoré nemohlo, prirodzene, ostať bez vplyvu ani na školstvo protestantské, v smysle ktorého vyučovanie čítania a písania v ľudových školách po dedinách a menších mestečkách má sa omedziť len na príslušnú reč ľudovú. Zákrkom palatínovým dostáva sa tomuto nariadeniu toho zužujúceho vysvetlenia, že v smysle tohoto dekrétu treba postupovať len tam, kde podobný poriadok bol platný aj dovtedy alebo v školách nových. Kde však sa vyučovalo už aj maďarčine, tam má toto zariadenie ostať zachované aj naďalej.²⁵⁴

Výsledky gen. konventu z r. 1844, privedené, pravdaže, predovšetkým pôsobením iných nám už známych síl, mohli si Slováci právom vykladať ako tiché víťazstvo svojho stanoviska.²⁵⁵ Vy-

konfesie. Turčiansky žiada, aby štipendiá boli rozdeľované už teraz spoločne. (Zápisnica schôdze a zprávy seniorátov v spisoch konventu podun. dištriktu zo dňa 14. VIII. 1844 v a. dištriktu v Bratislave.)

²⁵² Porovn. (tlač.) záp. konventu v a. dištr. podunajského.

²⁵³ Deje sa tak pdb. i vplyvom intimátu kr. rady *Zaymu*, schvaľujúceho študijný poriadok z r. 1842 a prikazujúceho najmä uskutočnenie predpisov o maďarčine. (Porovn. záp. podunajského dištriktu zo dňa 14. VIII. 1844. *Kollár* v liste *Jozeffymu* zo dňa 17. XI. 1843 (A. H. III/1, č. 18) posla kópiu tohto intimátu kr. rady *Zayovi*.) Sedemročná lehota sa ponecháva len vo veci zavedenia uhrovskeho plánu, ktoré sa tu znova energicky urguje, keďže na mnohých školách nebol urobený ani len počiatok. S maď. vyučovacou rečou boli však na mnohých miestach nedobré skúsenosti. Tak sa žaluje napr. *Hlaváček*: „Discipuli, qui in Donato eminentes erant, in classe grammatica, iuxta Zayugroczianum praescriptum ordinata, gressum facere non possunt. Macerantur et vexantur, ac si hoc esset propositum, destruere ingenia eorum, non vero evolvere, fini fere in contrarium“ (Cit. *Reiss* vo svojom liste *Jozeffymu* zo dňa 31. XII. 1844 v a. Šk.) Inak maďarizačné prepriectvo začína sa uplatňovať aj v ohľade sociálnom. V šk. r. 1843/44 dvaja chudobní žiaci štiavnického lýcea, ktorí mali už naisto sľúbené štipendium zo základiny Roth-Teleky, nedostali ho na súkromné listovné obvinenie istého člena prof. sboru týchto žiakov z panslavizmu u člena štip. výboru. (Porovn. záp. zvol. seniorátu zo dňa 14. VIII. 1844 v Pamätnici cirkvi breznianskej.) Snaha zvolenského seniorátu (konvent 14. VIII. 1844), aby zákaz rečovných spoločností z r. 1841 bol zrušený a aby na každej škole, navštevovanej Slováckmi boli porobené opatrenia, umožňujúce riadne vzdelanie v slovenčine, do gen. konventu, zadržaná pdb. už konventom dištriktuálnym, neprenikla.

²⁵⁴ Porovn. nariadenie palatínovo Alex. *Méreymu*, direkt. najv. provinc. komisariátu a doč. predsedovi štud. oddelenia kr. rady v P.-S.-P. 1844. VII/79.

²⁵⁵ Tak ho aj hodnotí napr. činiteľ dokonca v tomto smere tak náročný ako *Reiss*, ktorý vo svojom liste zo dňa 28. I. 1845 (a. Šk.) *Jozeffymu* o vystúpení

šetrovanie bolo anulované, únia v úbytkoch, reforma gen. konventu na programe. Staré krivdy a pónosy neboly síce napravené a liečené, ale usnesenie a najmä duch, z ktorých vzniklo, boly aj tu aspoň zárukou, že nebudú páchané nové. Ináče vo veci krívd a ponôs a ich nápravy ešte vždy bola nádej vo Viedeň, i keď nádej dosť ďaleká, keďže vybavenie nepriskoril ani druhý rekurz, ktorý síce už dňa 17. júla dostáva sa s najvyššou signatúrou do uh. dv. kancelárie, ale, poslaný (25. VII.) na vyjadrenie palatínovi, leží v jeho kancelárii.

Príčiny sú tie isté, pre ktoré nebol vybavený ani prvý rekurz uh. dv. kanceláriou, hoc ležal u nej už od jari 1843.²⁵⁶ Ohľady na snem, s ktorým mala vláda neobyčajné ťažkosti a ktorý ešte dráždiť nejakými ústupkami alebo dokonca výhodami v prospech Slovákov, najmä po horkom—ťažkom likvidovaní sporu o Chorvátov, nepokladala za radné a, vzhľadom na politickú bezvýznamnosť Slovákov v porovnaní s Chorvátmi,²⁵⁷ ani za potrebné. Sú to tie isté úvahy, pre ktoré sa ťahá beznádejne aj vec Štúrovho privilegia na noviny,²⁵⁸ hoci Zayovo vyjadrenie o ňom, charakterizujúce ho ako jedného z najhorlivejších stúpcov slovenskej reči a národnosti, predložila kr. rada už 13. II. 1844.²⁵⁹

Ťažkosti vlády so snemom posudzuje slovenská strana so svojho hľadiska naopak ako pre seba priaznivé a zamýšľa ich využiť (akosi dodatočne už po skončení snemu) vo svoj prospech a zakročiť vo Viedni v záujme splnenia slovenských ponôs a požiadaviek po tretí raz. Podnet vychodí tento raz od Štúra, ktorý koncom roku 1844 navrhuje podať tretí rekurz vo Viedni, a to rekurz už ani len formálne nie konfesijný, ale celonárodný, podpísaný i politikmi, najmä slovenským zemanstvom. Jeho návrh nachodí priaznivú ozvenu u vtedajších slovenských vodcov. Reiss by neváhal sbierať podpisy dokonca aj medzi ľudom, medzi svojimi cirkevníkmi.

Počiatkom roku 1845 je už rekurz v koncepte hotový. Kollár ho vracia dňa 19. II. Jozeffymu so žiadosťou, dať ho ihneď odpísať a predložiť. Na rozdiel od pôvodného plánu však Kollár chce ho dať podpísať len dvoma superintendentami i v mene tých, čo pod-

Schwarzovom píše, že z neho vidno, „dass wir Slaven nicht so sehr zurückgeworfen sind, als wir denken, und unseres Auftreten sehr respectable und gewichtig ist.“

²⁵⁶) Správne si to uvedomuje *Reiss*, keď dňa 10. XI. 1843 píše *Jozeffymu*: „S. k. Hoheit, unser Palatin, proterminirt, wie es mir sehr wahrscheinlich vorkommt, die slavische Angelegenheit aus politischen Gründen, und was mich mit Schmerz erfüllt, auch darum, weil wir bei Hofe verhasste Lutheraner sind.“ (a. Šk.)

²⁵⁷) Tento rozdiel uniká *Reissovi*, ktorý vo svojom liste *Jozeffymu* zo dňa 10. XI. 1843 (a. Šk.) prirovnáva postavenie Slovákov a protestantov v Uhorsku postaveniu Chorvátov.

²⁵⁸) *Štúr* sa napr. chystá dňa 23. III. na cestu do Viedne, má už aj listok na loď, ale na radu svojich priaznivcov (asi *Klobučarič*), prišlých z Viedne, cestu odkladá, bo vraj ešte „neni čas“. (*Štúr Hodžovi* 23. III. 1844 v a. m. Bratislavy, č. 945/12, pozostalosť *Hodžova*.)

²⁵⁹) Porovn. môj článok: *Štúrove slov. nár. novini*, sep. str. 18.

písali drevňajšie dva rekurzy. S obsahom rekurzu (który bližšie bohužiaľ neznáme) Kollár vcelku súhlasí. Prial by si len, aby požiadavka vyučovania v materinskej reči nebola omedzená len na nižšie školy, ale aby niektoré predmety boli v nej prednášané i na školách vyšších. Okrem toho opätovala sa tu žiadosť o noviny a pravdepodobne i ostatné staršie požiadavky slovenské.²⁶⁰

Na podanie tohoto tretieho rekurzu však už nedošlo. Ba, ako sa zdá, neboly ukončené ani všetky prípravné práce k nemu, predovšetkým nebola vyriešená otázka, či to má byť rekurz celonárodný, politický, podľa predstavy väčšiny poriadateľov, alebo len cirkevný podľa návrhov Kollárových. Možno, že úspešné skoncovanie plánu zahatalo sa práve na týchto rozporoch. Pravdepodobnejšie je však, že od úmyslu bolo upustené na zprávy z Viedne, že vybavovanie slovenských vecí začína tam prichodiť predsa len do pohybu.

Na kladný návrh kancelárie (31. X.), zhoršujúci však Zayovu charakteristickú Štúrovu (Štúr jeden z najhorlivejších stúpcov panslavizmu), a po menšom prieťahu, zavinenom tým, že štátna konferencia vyžiadala si o Štúrovi ešte mienku policajného prezidenta gr. Sedlnitzkého, povoľuje konečne panovník (15. I. 1845) Štúrove noviny.²⁶¹ Takmer súčasne dostáva sa do pohybu i vec slovenského rekurzu akoby na dôkaz, že sa v oboch smeroch čakalo len na zavŕšenie snemu (12. XI.). O slovenských prosbopisoch, po podaní mienky palatínom o druhom rekurze (7. XII.), trvajúcej na jeho dobrozdaní o rekurze prvom,²⁶² rokuje uh. dv. kancelária už dňa 19. XII. Kancelária prijíma vo všetkom mienku palatínovu, navrhujúc súčasne i potrebné expedície. Podľa jej názoru pôvodný ponosný zápal a bolesť rekurentov priebehom času značne ochladly, a keď sa k tomuto liečivému účinku času pridá ešte múdra rada, ponosovatelia sa uspokojia a navrátia sa k drevňajšiemu pokoji, najmä keď v najdôležitejších otázkach nový zákon o maďarčine (2. z. čl. z r. 1844) medzitým značne prispel k riešeniu rečovných sporov, vyvolaných nemiestnym horlením niekoľkých jednotlivcov.

Panovník (16. IV. 1845) schvaľuje po súhlasnom dobrozdaní štátnej konferencie (7.—14. IV.) úplne návrh kancelárie. Na tomto základe dostáva potom rekurz navrhovaný indorzát a sú expedované aj príslušné dekréty (5. V.) palatínovi a kr. rade. V rubopise sa žiadatelia na jednej strane uisťujú, že panovník je presvedčený o ich poddanskej vernosti a že sa bude vždy starať o

²⁶⁰) K 3. rekurzu máme zlomkovité zprávy v liste *Reissovom Jozeffymu* zo dňa 31. XII. 1844 a 30. I. 1845 (a. Šk.) a v liste *Kollárovom Jozeffymu* zo dňa 19. II. 1845 (A. H., III/1, č. 20). Počiatočný koncept rekurzu „in der gemeinschaftlichen slavischen Angelegenheit“ vypracoval S. Reiss.

²⁶¹) Porovn. môj už cit. sep. Štúrove slov. nár. noviny, str. 20 n. Podľa *Hodžu* (Der Slowak, 52) stalo sa tak na prímluvu akn. *Fr. Karla*, na naliehanie *Kolovratovo* a pod dojmom útočného článku v *Times*.

²⁶²) Dodáva len, že vo veci prípadu muránskeho a *Fodorovho* urobil náležité opatrenia.

zachovanie ich práv, na strane druhej sa však napomínajú, aby v budúcnosti, prestanúc so všeobecnými ponosami, predkladali svoje prípadné ponosy jednotlive inštančným postupom a i so svojej strany sa snažili pomáhať pri zpätuvedení a pestovaní svornosti a vlasteneckej súdržnosti medzi svojimi spoluvercami, natoľko potrebné k obecnému blahu. Palatínovi sa prikazuje vydať im ich indorzovaný rekurz a napomenúť navrhovaným spôsobom gr. Zayho. Kr. rade sa konečne ukladá, aby cenzúra nekladla prekážky tlačeniu slovenských kníh, spisov a článkov, obraňujúcich Slovákov, ak vyhovujú všeobecným cenzúrnym predpisom.²⁶³

25. CESTA DOMOV.

Vybavenie slovenského prosbopisu panovníkom ani zďaleka nezodpovedalo slovenským nádejám, najmä pôvodným, kladeným vo vienskú požiadavku slovenské z r. 1842. Väčšina slovenských žiadostí a ponôb bola proste zamietnutá ako neprípustná (univ. stolica reči a literatúry slovenskej, užívanie latiny v cirkvi, slovenskí cenzori, noviny) alebo (v dôsledku predbežných zariadení palatínových) bezpredmetná, alebo odkázaná na cirkevné fóra (stolice rečové pri ev. ústavoch, útlak maďarizačný v cirkvi a školách), iné boli splnené len vo viac-menej pozmenenej forme (cenzúra, ochrana proti ultramaďarizmu, uistenie o dôvere a ochrane panovníkovej proti maď. útokom.) Jediná žiadosť, ktorá bola splnená podľa prosbopisu, bolo napomenutie Zayho vo veci nápravy konventuálnych poriadkov. Zazlenie maďarských útokov a upodopzrievaní, na ktorom záležalo žiadateľom najviac, vystalo vôbec.

Tento spôsob vybavenia bol úplne v súhlase s národnostnou politikou vlády a palatína v Uhorsku, najmä s jej zvratom, spadajúcim práve do doby vybavenia prosbopisu, v súvislosti s rečovými rokovaniami snemu z r. 1843/44. Vláda si tu uvedomuje, že z otázky úradnej maďarčiny nie je možno viac robiť politiku a hľadiť na ňu ako na vhodný predmet taktických ústupkov (túto politiku sledovala vláda v podstate od snemu z r. 1839/40), ale že sa treba s ňou raz navždy smieriť ako s prirodzeným výsledkom národnostného vývinu. Jediné, o čo sa vláda snaží i v záujme zachovania práv ostatných národov, predovšetkým, pravda, Chorvátov, je, aby panstvo maďarčiny bolo prísne omezené na úradný a verejný život. Vláda sa i naďalej chce opierať i v Uhorsku o všetky národy. Smierenie sa s preponderanciou maďarčiny vo verejnom živote za súčasného zachovania municipálnych práv vedľajších krajín a záujmov nemaďarských národov uhorských zdá sa jej tu vhodným riešením, ktoré neuráža nikoho. Súčasne sa vláda odhodláva postaviť v čelo reformného

²⁶³) O vybavení prosbopisu porovn. D. č. 156 tu.

pohybu v Uhorsku (cieľom jeho rozumného usmernenia a zmiernenia), zadovážiť si väčšinu na sneme (vplývaním na voľby poslov a vybudovaním vlastnej vládnej strany), slovom opravdu „vládnut“²⁶⁴

Takéto vyriešenie národnostnej otázky vládou (kde okrem toho vláda v skutočnosti ani zďaleka nemala v moci zachovanie hraníc takto vytýčených a nimi aspoň predpokladane zaistenej národnostnej rovnováhy v Uhorsku) bolo, pravda, ďaleko od túžieb jednotlivých maďarských národov, Slovákov nevynímajúc, a od ich rovnoprávnostných a viac-menej federalisticky usmernených predstáv a názorov. Pokiaľ išlo o vybavenie prosbopisu, tu padalo okrem toho ešte na váhu, že slovenskí žiadatelia nijakého vybavenia vlastne ani nedostali a len z vývinu udalostí mohli a museli dospieť k chápaniu naznačených politických súvislostí a skutočností.

Na vedomie žiadateľom z rezolúcie mali sa dostať len veci, pojaté do indorzátu (ubezpečenie o ochrane a dôvere panovníkovej a výzva podávať ponosy jednotlivo a úradným postupom a zachovávať svornosť s maďarskými spoluveriacimi). Žiadateľom sa však nedostalo ani tohoto upovedomenia. Indorzát neobsahoval v podstate viac než palatínove prípisy Jozeffymu a Seberínimu zo dňa 25. IV. 1843.²⁶⁵ Palatín preto pokračuje úplne dôsledne, keď ani indorzovanú žiadosť žiadateľom nevracia, ale ponecháva si ju vo svojom tajnom archíve.²⁶⁶

Sklamanie medzi Slovákmí z takéhoto vývinu vecí je preto značné. Mienka, že celé viedenské podujatie bolo zbytočné a bez úžitku, má hodne prívržencov. Nechýbajú však ani takí, čo si uvedomujú, že viedenská cesta, i keď nesplnila nádeje, v ňu kladené, preda len neostala bez výsledku, ba že „mnoho spôsobila.“²⁶⁷ Nezaujatý sudca nemôže než tomuto úsudku prisvedčiť.

O vyslovenom neúspechu možno v súvislosti s prosbopisom z r. 1842 hovoriť predovšetkým v dvoch smeroch. Pokiaľ išlo o slovenskú snahu po manifestačnom odsúdení protivníkov panovníkom, kde výsledok bol skôr opačný, a pokiaľ išlo o požiadavky, cieľiace na ďalšie vybudovanie slovenského kultúrneho života v oboroch, súvisiacich podľa súvekého chápania úzko so sférou úradnej reči (katedry slovenskej reči atp.). Inak však viedenské podujatie slovenské z r. 1842 môže zaznamenať veľmi pozoruhodné úspechy, majúce svoje blahodarné dôsledky na celý súveký slovenský život národný.

Predovšetkým nemôže byť sporu o tom, že viedenský krok slovenský z r. 1842 dôkladne zahatal maďarizačné prepíatosti a

²⁶⁴) C. A., č. 15, 160, 161 166/1844 a C. A.-S. 607 a 608/1844. R. *Metternich-Winneburg*: Aus Metternich's nachgelassenen Papieren, 6. sv. (II. 4.), str. 672 n.

²⁶⁵) Porovn. D., č. 130b a 132b tu.

²⁶⁶) Žaluje sa na to i *Hodža* v *Der Slowak*, str. 36.

²⁶⁷) Mienka *Seberíniho* v liste *Hodžovi* zo dňa 30. IX. 1845 v a. m. Bratislavy, v pozostalosti *Hodžovej*, č. 945/16.

prechmaty, omedziac maďarizačné snahy na sféru úradnú, školskú (v miere potrebnej podľa súvekých pochopov na dosiahnutie zmaďarizovania verejného života) a na viac-menej organický vplyv a determináciu spoločenskú. Takmer úplne bolo však zamedzené ďalšie natískanie maďarčiny do náboženských úkonov a silne soslabená i celková maďarizácia školstva ľudového. V tomto smere výsledky predstavovali predovšetkým takmer úplné zahatanie maďarizačnej politiky zayovskej v lone cirkvi evanjelickej.

Tu už usnesenie gen. konventu z r. 1844 po stránke vecnej znamená nie menej ako likvidáciu tejto politiky. Na tom nič nemení ani skrátenie pôvodnej sedemročnej lehoty na zavedenie maďarskej reči vyučovacej na tri roky, keďže usnesenie toto, vzťahujúce sa len na školy vyššie, bolo v súhlase aj s mienkou slovenských superintendentov, známou nám z ich spoločného podania (24. X. 1843) palatínovi.²⁶⁸ Ináče vec ani tu sa neobišla bez výnimok. Proti sankciám prvý sa ohlasuje bratislavský mestský seniorát v mene bratislavského lýcea a podáva na dištriktuálnom konvente z r. 1845 proti nim formálne ohradenie ako takým, ktoré sú neuskutočniteľné, ba skutočnému šíreniu maďarčiny sú dokonca na závalu. Dištriktuálny konvent ohradenie berie na vedomie.²⁶⁹ Na gen. konvente z r. 1846 podunajský dištrikt predkladá želanie, aby v otázke maďarčiny ako reči vyučovacej, vzhľadom na to, že vo vyšších triedach jeho učilísk je ešte niekoľko veľmi zaslúžilých profesorov, nevediacich splniť nariadenie konventu z r. 1844, konvent vrátil sa k predpisom z r. 1842. A gen. konvent, hoc inak sa i naďalej pridŕža svojho novšieho ustanovenia v tejto veci a v novom študijnom poriadku²⁷⁰ zrušuje dokonca i latinskú vyučovaciu reč v niektorých povolených predmetoch, mlčky súhlasí so zpäťvedením sedemročnej lehoty pre týchto profesorov.²⁷¹

Podobným tichým spôsobom usína i druhá epochálna reforma Zayova: únie. Vo veci nenastáva nijaký pokrok ani do najbližšieho gen. konventu z r. 1845, ktorý sa preto usnáša, aby elaborát spoločného výboru bol vytlačený²⁷² vo všetkých ľudových rečiach (maď. nem. a slovensky) a rozoslaný cirkvám a kňazom (i kalvínskym) cieľom poučenia ľudu a jeho získania pre myšlienku únie. Gen. konvent z r. 1846 ako jediný pokrok vo veci únie môže vziať na „milé“ vedomie rozoslanie tohoto vy-

²⁶⁸) Porovn. D., č. 148.

²⁶⁹) Usnesenie dištr. k. podunajského vid v D., č. 157.

²⁷⁰) Šk. poriadok z r. 1842 bol znova prezretý a miestami pozmenený na novej porade profesorov v Uhrovci (15.—18. VII. 1845). Na porade sa zdôrazňuje potreba pestovať viac klasické reči (maďarčina im nemá byť na úkor). Keďže rečové združenia sú zakázané, žiakov v krajinských rečiach (v maď., slov., nemčine) nech cvičia riadni profesori. (SNN, č. 7 zo dňa 22. VIII. 1845, str. 27).

²⁷¹) Porovn. usnesenia gen. konventu z r. 1845 a 1846 (D., č. 158 a 160).

²⁷²) Trovy uhradil Zay.

tláčeného elaborátu²⁷³ a nariadiť podobný postup aj vo veci elaborátu na reorganizáciu gen. konventu, na vypracovanie ktorého v smysle návrhu potiskej superintendencie²⁷⁴ vyslal g. k. z r. 1845 osobitný výbor, s výzvou, aby vyjadrenia dištriktov (po opýtaní sa na mienky cirkví a seniorátov) boli podané na g. k. r. 1848.²⁷⁵

Cirkevno-národné záujmy podarilo sa teda takto zachrániť, záujmy čisto národné nebolo však ďalej možno pestovať pod rúškou cirkevnu. V tomto bode bola zase slovenská stránka nútená ustúpiť maďarskému náporu, ktorý i naďalej obracia sa proti všetkému v cirkvi, čo presahuje po stránke rečovej potreby čiste cirkevné. Dôsledná je najmä vo svojom stanovisku voči takzvaným ústavom, omedzujúcim ich činnosť len na prípravu, potrebnú k cvičeniam homiletickým.

Ústav bratislavský po odstránení Štúrovom živori, „spí“²⁷⁶ Pokusy, dostať Štúra aspoň medzi kandidátov na suplenta Palkovičovo, ostávajú bez úspechu.²⁷⁷ Naopak, čoskoro sa zjavujú ponosy, že Palkovič, získaný Bajcsym a odcudzený svojim drevňajším spojencom aj zavedením novej spisovnej reči slovenskej, začína rozhodovať o výbere suplenta úplne samostatne, ako by to bola jeho osobná vec a ako by ho sám platil.²⁷⁸

Prvou starostou Palkovičovou je poviazať novému suplentovi ruky formálnou úpravou, predpisujúcou výslovne len pestovanie bibličtiny, v čom ho plne podporuje i cirkevný inšpektor Bajcsy, ktorý nemieni nijakú inú reč na katedre vôbec pripustiť.²⁷⁹

Podľa tejto úpravy (27. XI. 1844) suplent profesora česko-slovenskej reči má prednášať slovenským študujúcim teologie

²⁷³) Záp. konventu, Slov. stránka v gem. senioráte chystala osobitné podanie na gr. Zayho v tejto veci (S. Reiss 1. III. 1845 S. Tomášikovi v pozostalosti Tomášikovej v S. N. M.), či bolo aj podané, nevieme.

²⁷⁴) Tu slovenská stránka (Reiss) síce vypracovala svoj návrh, ale na jeho podanie g. konventu, zamýšľané Jozeffym a Seberinim (pdb. pre malý počet podpisov) nedošlo. (Porovn. Reissove listy Jozeffymu zo dňa 29. XI. a 31. XII. 1844 v a. Šk. Tiež list Reissov S. Tomášikovi zo dňa 1. III. 1845 v pozostalosti Tomášikovej v S. N. M.)

²⁷⁵) Porovn. záp. gen. konventov z r. 1845 a 1846. Určitú nápravu v prospech duchovného stavu znamená ustanovenie gen. konventu z r. 1845 o paritnom poradí rovnopostavených svetských a cirkevných členov g. konventov v zápisnici. (Dozorci a príslušní biskupi podľa svojho služobného veku, ostatní svetskí a cirkevní členovia bez rozdielu podľa dištriktov v abecednom poriadku.) Slov. programom i naďalej ostáva však duchovné spolupredsedníctvo. (Pripomienky zvolenského seniorátu z 28.—29. VII 1847 k reorg. elaborátu v Pamätnici cirkvi breznianskej. Pri tejto príležitosti seniorát obnovuje aj svoj návrh na omedzenie hlas. práva len na vyslancov.)

²⁷⁶) Porovn. Štúrov list S. B. Hroboňovi zo dňa 24. IX. 1844 v Hroboňovej pozostalosti v M. S. (Uverejň. Kleinschnitzová v SMS, V, 1927, 131.)

²⁷⁷) Žiadajú to kňazi báčsko-sriemskeho seniorátu vo svojom podaní zo dňa 12. XI. 1844. (A. ev. cirkvi bratisl. K, fasc. XXV, č. 36.)

²⁷⁸) Porovn. Štúrov list Hodžovi zo dňa 8. III. 1845 v Hodžovej pozostalosti, č. 945/1 v a. m. Bratislavy.

²⁷⁹) „Hic absolute nulla alia lingua Slavica docebitur quam illa biblica, quae ab initio huius cathedrae docebatur et docetur, quam et Claritas Vestra scribit“ — povedal Bajcsy Palkovičovi. (Porovn. Palkovičov list Jozeffymu zo dňa 9. II. 1845, cit. v SP, II, 534.)

bibličtinu, ktorá, s výnimkou vyslovovania niektorých hlások, rovná sa reči (dialektu) česko-slovanskému, a to bez akýchkoľvek novôt a zmien. Má prednášať gramatiku i pravopis, prozódii, skladbu, podľa rukopisnej učebnice Palkovičovej. Úvodom má podať krátky prehľad ostatných slovanských spisovných rečí (i staroslovienskej) a ich najhlavnejšie odchýlky. O novotách stačí sa len zmieniť a odsúdiť ich s odvolaním sa na Palkovičove práce v tomto smere.²⁸⁰ Proti snahe, zaviesť miesto biblickej reči ľudovú slovenčinu, má sa stavať pri každej príležitosti. Praktická časť vyučovania bude v skúmaní a opravovaní štylistických cvičení po stránke štylistickej, pravopisnej, gramatickej a skladobnej. Cvičenia tieto musia byť písané výlučne správnou bibličtinou. Okrem toho suplent bude prednášať literatúru česko-slovanskú, staršiu a novšiu, podľa rukopisnej príručky Palkovičovej, respektíve podľa príručiek Dobrovského, Jungmanna a Šafárika. Spomenie i literárne ústavy, domáce i slovanské. Nakrátko sa dotkne i významných autorov a diel slovanských. Na vyučovanie reči slovanskej budú venované dve hodiny týždenne a vyučovanie sa skončí každý rok verejnou skúškou.²⁸¹

Týmto rečovým usmernením katedry bol obmedzený, aspoň u Palkoviča a ostatných rozhodujúcich činiteľov, i výber nového suplenta, nakoľko Štúrovi žiaci, prívrženci novej spisovnej reči slovenskej, boli akosi vopred vylúčení. Palkovičova voľba padla na Ďurčeka, prívrženca českoslovenčiny, inak však dobrého národovca, s ktorým nakoniec (z vyšších dôvodov, aby katedra neosirela a nezdaril sa tak plán jej protivníkov) prejavil svoj súhlas aj Štúr. Podarilo sa mu dokonca pridať aj mládež, ktorá spočiatku prejavovala voči nemu odpor, aby sa s ním smierila a spriatelila. Opätovné vybitie oblokov na byte Ďurčekom (posledné práve v noci pred jeho inštaláciou), ktoré Ďurček, právom či neprávom, pripisoval slovenskej mládeži,²⁸² Ďurčeka primalo k rezignácii. Miesto Palkovičovho námestníka bolo potom zaujaté národne bezfarbým človekom Liškom.²⁸³

Pohroma bratislavského ústavu bola tým citeľnejšia, že ani ďalšie snahy o vybudovanie katedry v Levoči sa nedarili. Miestni protivníci slovenskej reči (najmä advokát Franček) obrátili sa koncom roku dokonca proti miestnemu ústavu podobným spôsobom a i s podobným úspechom ako v Bratislave, omedziac jeho činnosť len na homiletické cvičenia. Prednášky Francisciho sa zakazujú. Konvent sa osvedčuje, že nijakých ďalších listov vo veci slovenskej viac neprijme, a je urobený v ňom dokonca návrh, aby niekto z jeho príkazu písal o veci do novín a očistil Levoču

²⁸⁰) Hlavne Bestreitung der Neuerungen in der böhmischen Orthographie . . . Bratislava, 1830 a viac prejavov v Tatranke.

²⁸¹) Porovn. D., č. 155 tu.

²⁸²) Tak aj zpráva polic. kap. bratisl. Bernarda *Vetseru* zo dňa 27. II. 1845. (K.-P., č. 179/1845.)

²⁸³) Porovn. SP, II, 536 n. *Ďurček* onedlho na to, po márnom usilovaní o umiestnenie, katolizoval a stal sa kat. farárom v Osuskom.

od podozrenia z panslavizmu. Miestny cirkevný inšpektor Schönwiesner nechce nič dať na slovenské zákroky, kým nie sú podporené seniorátmi a v pomeroch týchto začína ochabovať vo svojom záujme o vec aj sám Hlaváček. Slovenská mládež levočská pomysľala už dokonca na novú emigráciu, tento raz z Levoče, je však vo svojom predsavzatí ešte včas zhatená rozvážlivejšími činiteľmi, najmä Jozeffym. Školský inšpektor Andaházy, nepozvaný na rozhodujúci konvent, zaujíma sa síce o vec i ďalej a chce ju znova nastoliť na najbližšom konvente, do ktorej doby má všetko ostať v stave predošlom. Hlaváček, ktorý v smysle tohoto povolenia by mohol konať rečové prednášky, trvá na revokácii konventuálneho usnesenia a neprednáša. Francisci, keď konvent nie je ochotný zmeniť svoje stanovisko, síce vyučuje i naďalej mládež, ale len súkromne, mimo budovy lyceálnej, pod menom „Jednota“. Francisci sám sa vydrží so súkromných pedagogii. Táto Jednota stala sa jadrom, okolo ktorého bola vytvorená Jednota mládeže Slovenskej sdružením sa všetkých rečových ústavov na ev. školách na Slovensku. Jednota a jej jednotlivé členské sdruženia pracovali už v duchu štúrovskom, v duchu celonárodnom, a nahradili tak viacnásobne ujmu, ktorú slovenská národná vec utrpela zničením bratislavského ústavu.²⁸⁴

Medzi kladné výsledky viedenského podujatia slovenského musíme zaradiť i značné uvoľnenie cenzúry v pomere k slovenským tlačným plodom, lepšie povedané zamedzenie jej stannických protislovenských príkrosov. Toto uvoľnenie cenzúry prišlo vhod práve Štúrovým novinám,²⁸⁵ povolenie ktorých ináč, aspoň v značnej miere, musíme tiež pripísať k dobru prvému politickému vystúpeniu slovenskému.

Nie menej významné sú dôsledky viedenského zákroku slovenského pre celkový sklad a ďalšie usmernenie súčasnej slovenskej politiky. Preorientácia od vidiny slovanskej, opustenej v podstate už pri prosbopise z r. 1842, k domorodému národovectvu slovenskému, najmä však vytriezvenie z vysokej politiky viedenskej pokračuje a vyvrcholí pod vplyvom skúseností, nadobudnutých pri vybavovaní rekurzu viedenskou vládou. Slováci nemohli tu nezistiť, že viedenskej vláde nie sú nejakými spoluhráčmi, rovnocennými s Maďarmi, ale len akýmsi taktickým prostriedkom na orezanie najhorších výhonkov maďarizmu v záujme nie národne-slovenskom (i keď bez úžitku nevychodí pritom úplne ani tento zreteľ), ale predovšetkým v záujme dynastickom a celoríšskom. Ovocím ďalších skúseností pri vybavovaní

²⁸⁴ K levočským snahám porov. *Reissove listy Jozeffymu z dňov 31. XII 1844, 12., 28. I. a 10. II. 1845 v a. Šk., list Francisciho zo dňa 7. I. 1845 Škultétymu v S. N. M. (korešp. Šk.), Francisciho VI. životopis 49 n. a Hodža: Der Slowak, 47.*

²⁸⁵ Proti Štúrovým novinám (poburujúci smer a články) sú v maď. novinách, ale čoskoro aj inde ponosy, v dôsledku ktorých sa Lad. Szögyény, predseda štud. komisie kr. m. rady uh., v prez. prípise zo dňa 3. IV. 1846 obracia na uh. dv. kanceláriu so žiadosťou, aby redaktorovi a cenzorovi Fridrichovi Drescherovi bola daná prísnejšia úprava. (K., č. 261/PP. 1846.)

rekurzu bolo zistenie, že vláda sa stavia nielen proti slavizmu,²⁸⁶ ale i proti austro- a čecho-slavizmu. Jej stanovisko k ilýrizmu bolo súčasne i nepriamym odsúdením snáh česko-slovanských a omedzením i národných snáh buditeľských len na pole čiste slovenské. Odkázanosť Slovákov na priame dohodovanie sa s Maďarmi, i keď za opatrnej a miernej podpory Viedne, stáva sa čím ďalej zrejmejšou, potreba smierenia (po vzore viedenskom) sa s maďarskou štátnou myšlienkou, čím ďalej naliehavejšou. Slovákovi, sklamaným vo svojich nádejach slovanských i viedenských, nezbyva než postaviť sa dôsledne na domáce uhorsko-slovenské stanovisko a čerpať z tohoto nového taktického postavenia nové sily a možnosti k národno-obrannému boju proti maďarizmu. Preorientácia i po stránke národnostne-ideologickej od viac-menej kolektivisticky federatívneho pomyslu národa uhorského k liberálne individualistickému a atomistickému spôsobu chápania, bližšiemu maďarskému štátne jednotiacemu nazeraniu, stáva sa politickou nutnosťou. V dôsledku tejto ideologickej preorientácie dochodí aj k lepšiemu súladu teoretických názorov a praktických postulátov slovenských, v ktorom smere medzi kolektivistickými názormi a medzi atomistickými požiadavkami (iné požiadavky boli za daných pomerov politickou nemožnosťou) čnela dovtedy značná priepasť. K rozumnému ukrovnieniu sa vo veci národnostných požiadaviek sú Slováci nabádaní aj so strany niektorých slovanských, najmä českých priaznivcov.²⁸⁷

Najväčšie poučenie, ktorého sa vtedajším vedúcim činiteľom slovenským pri viedenskom pokuse dostalo, bolo vari predsa len to, že politiku robiť len na základe "sebe správnejších pomyslov a predstáv ideologických nie je možno, ale že je k tomu potrebná i politická a materiálna sila. V prvom smere skúsenosti s vybavovaním prosbopisu privádzajú ich na samozrejmy inak, ale vtedajšiemu slovenskému idealizmu, čakajúcemu uskutočnenie akejkoľvek ideálnej spravodlivosti samočinne shora, zväčša dosť vzdialenú pravdu, že Slováci nádej na uskutočnenie a uplatnenie svojich národnostných túžob a pomyslov môžu mať len vtedy, ak sa im podarí získať si dosť stúpencov v ľude, ale predovšetkým vrstvu politicky rozhodujúcu, zemianstvo, na svoju stranu.²⁸⁸ Pokus o

²⁸⁶ V tomto smere neobyčajne výrazným je tretí bod cenzúrnej úpravy pre *Štúrove* noviny: 3. Die unterstrichene Tendenz (upovedomovanie slovenskej národnosti) hat ihre gute und böse Seite: selbe kann dem Magyarismus Schranken setzen, aber auch durch den Panslavismus dem Russen die Tore öffnen, somit hat die Censur hierbei eine scharfe Bilanz zu beobachten". (*Štúr Hroboňovi* 17. IX. 1845 v *Hroboňovej* pozostalosti v M. S.; uverejň. *Kleinschnitzová* v SMS, V, 1927, str. 141.)

²⁸⁷ Porovn. v tomto smere napr. *Thunovu* výzvu v Die Stellung der Slowaken, str. 59, radu dvoch učených českých cestovateľov *Seberinimu* z r. 1843 (*Seberini Hodžovi* 25. V. 1843 v a. m. Bratislavy, č. 945/20 v pozostalosti *Hodžovej*) a i. Viac o tejto celkovej preorientácii slovenskej porovn. v mojom *Slov. povstaní*, I. 1, str. 137—44.

²⁸⁸ Porovn. svedectvo *Hurbanovo* v SP, I (1846), str. 47. O nástojčivosti tejto preorientácie svedčí najmä zmena postoja *Kollárovhov* v čase medzi dvoma rekurzmi.

to, ako sme videli, stal sa najmä pri vymáhaní slovenských novín a najmä (menej úspešne) pri druhom viedenskom prosbopise. Sklamanie, ktorého sa Slováci dožili pri tomto druhom pokuse najmä s významnejšou a politicky jedine smerodajnou šľachtou strednou (lepšie povedané len s niekoľkými jej jednotlivcami), núti ich v podstate opustiť túto orientáciu a obrátiť svoj zreteľ k zemiaľstvu drobnému a stavu mestskému, predovšetkým však k opore najistejšej, k slovenskému ľudu,²⁸⁹ na dôležitosť ktorej opory boli upozorňovaní už od počiatkov politického hýbania na Slovensku najmä revolučnými činiteľmi poľskými.²⁹⁰ Tento ľud, túto oporu bolo si však treba tiež ešte len získať, a to namáhavou drobnou prácou, smerujúcou na jeho mravné, vzdelanostné a hmotné povznesenie a na vydobytie mu takého občianskeho postavenia, ktoré by mu umožňovalo platné zasiahnutie do krajinskej politiky. Nasledujúce roky sú venované predovšetkým tomtuto snaženiu. Odklon od „vysokej politiky“ (s Viedňou, so Slovanstvom a s domácou šľachtou) a príklon k úmornej „drobnej práci“ je vari jedným z najpožehnanějších výsledkov viedenského podujatia, viedenského „sklamania“.²⁹¹

Cenným nástrojom pôsobenia v tomto smere stáva sa stúpencom nového politického programu nová spisovná reč, blízka slovenskej pospolitosti i svojím pôvodom, i svojím spisovnostným ustrojením. Vieme, že obrat k novej spisovnej reči bol v mnohom motivovaný práve týmito pôsobivostnými zreteľmi. Význam novej spisovnej reči slovenskej bol však predovšetkým v jej nadkonfesijnom ráze a z neho plynúcej medzikonfesijnej, celonárodnej spájavosti. Radikálny odklon od oboch starších spisovných rečí slovenských, zafažených (najmä v očiach stúpencom spisovnej reči protichodnej) predovšetkým konfesijne (bibličitiny i bernoláčtiny) umožnil postaviť vec slovenskú na spoločný, celonárodný podklad a zavŕšiť tak i po stránke kultúrno-materiálnej vývin starší, smerujúci sem a snažiaci sa preklenúť konfesijné rozdiely predovšetkým úponkami duchovnými.

Nová spisovná reč slovenská práve v dôsledku tohoto svojho nadkonfesijného, celonárodného charakteru pôsobí rozkladným vplyvom na oba staršie konfesijné tábory slovenské, aby si z ich národne uvedomelejších složíek vytvorila svoj tábor tretí, národovecký, povznášajúci sa vedome nad úzke konfesijné záujmy všade tam, kde bôly v rozpore sa záujmami celonárodnými. Pri staršej splyvavosti záujmov cirkevne a výchovne rečových so zreteľmi národnými bola tu často daná možnosť obhajovať poslednejšie pod rúskou prvších. Evanjelický prosbopis z r. 1842 je nám tu vari najlepším príkladom už i preto, že toto splyvanie

²⁸⁹) Sila a budúcnosť Slovenska je v ľude (nemectva v mešťanstve) — píše *Francisci Hroboňovi* 3. I. 1847. (Pozostalosť *Hroboňova* v M. S.)

²⁹⁰) Porovn. *Tvorba*, III., 123 (*Brťán*: Z cesty k strednej slovenčine).

²⁹¹) Jednotlivé fázy tohoto súčasného drobného kultúrneho i hospodárskeho snaženia slovenského porovn. v *mojom Slovenskom povstaní*, I. 1, str. 145—170.

bolo predovšetkým možné na strane evanjelickej, kde cirkevné postavenie národnej reči je o veľa významnejšie, než u katolíkov. Takto sa nám vysvetľuje súčasne aj okolnosť, že spomínaná rozkladná pôsobivosť novej spisovnej reči uplatňuje sa predovšetkým v tábore evanjelickom, kde nová spisovná reč naráža (už i v dôsledku intenzívnejšieho slovanského a československého národnostného upovedomenia) na odpor o veľa väčší, než na strane katolíckej, kde tento odpor bol zmenšovaný okrem toho i okolnosťou, že nastolenie i ustrojenie novej spisovnej reči bolo vlastne len lepším uskutočnením zásad, hlásaných touto stránkou už dávnejšie. Na strane evanjelickej naproti tomu proti novej spisovnej reči stavajú sa nielen rozličné prvky národne a kultúrne tradičné,²⁹² ale uplatňujú sa i, a predovšetkým i zretele cirkevno-politické. (Cirkevno-bohoslužobné, keďže o nahradenie bibličtiny slovenčinou v tomto obore sa nikto vážne nepokúšal, čoskoro zmĺkly.)

Na poli cirkevno-politickom v Uhorsku od dlhých rokov (1836) vlečie sa zápas o náboženské, cirkevné a politické zrovnoprávnenie nekatolíckych konfesíí, najmä protestantských. Priaznivý výsledok tohoto zápasu závisel na prajnom stanovisku oboch snemových tabúl a mohol byť vážne ohrozený, keby sto-

²⁹²) Proti novej spisovnej reči postavilo sa (na jar 1845) najmä slov. ev. kňazstvo gemerské a malohontské, ktoré v osobitnom (rečove neutrálnom, nemeckom) memorande na *Štúra, Hodžu, Hurbana, Francisciho* odôvodňuje svoj nesúhlas v 4 bodoch: 1. Podujatie v daných pomeroch je veľmi odvážne a môže sa stať ľahko skazonosným. 2. Nemá budúcnosti. 3. Je novou prekážkou budiacej sa slovanskej vzájomnosti. 4. Je krokom nazad vo vzdelaní a mravoch. Memorandum bolo dané aj do kolobehu cieľom zaujatia súkr. stanoviska. Medzi mienkami je i niekoľko hlasov slovenčine priaznivých. (Odpis memoranda v a. Šk.) — Z ostatných hlasov proti slovenčine (okrem známych Hlasov, *Záborského* článku v ČČM a iných dokladov, uvedených v doterajšej literatúre, uvedieme tu ešte aspoň hlas Pavla *Tomášeka* z jeho listu bratovi *Samovi*: (18. X. 1844 v pozostalosti *Tomášikovej* v S. N. M.) „Cože Ty poviš k tomu, že naši mladí Slováci jen slovenčiny se chtějí přidržeti a od češtiny se odloučiti? Mně se to předce nelíbí, aspoň bych žádal, aby od češtiny tak málo odstoupili, jak jen možná. Ten bratřský svazek nemá se trhati. I ten zajisté bude vždy zmocnovati Slováků, tak jako odtrhnutí jich oslabiti může.“ O veľa rozhodnejšie je odmietnutie novej slovenčiny konferenciou kňazstva banskej superintendencie, ktorá (akiste pod vplyvom *Kollárovým*, využívajúcim pre svoje československé ciele národné spomínanej splyvavosti záujmov cirkevných a národných po stránke rečovej) sa dala strhnúť dokonca tak ďaleko že (okrem oprávneného zavrhnutia štúrovčiny v cirkvi a s tým súvisiaceho zákroku, aby na prešporskej katedre bola pestovaná len čistá bibličtina) neodporúča kupovať, ba ani len čítať knihy a časopisy, písané novou rečou, snaží sa o noviny, písané bibličtinou, a vyzýva kňazov a učiteľov, aby sa verejne ohlasovali proti štúrovčine. (Záp. kňazskej konferencie banského dištriktu zo dňa 11. VIII. 1846 a n. viď v D., č. 159.) Proti časopisu v bibličtine slovenská stránka pomýšľa na protičasopis cirkevný v slovenčine. (*Kuzmány Hodžovi* 17. VI. 1845 v a. m. Bratislavy, č. 945/21 pozostalost *Hodžova*.) Ani jeden, ani druhý časopis sa však neuskutočnil. Proti „rozvratníctvu“ *Kollárovmu* vystúpil už predtým *Štúr* v liste *Kollárovi* zo dňa 7. II. 1846, kde mu hrozí verejným bojom, ak neprestane tropiť rozbroj. (A. H. III/3.) Proti slovenčine (a za češtinu) je (akiste vplyvom *Kollárovým*) aj kat. teolog v Pešti *Ján Tombor*. (Porovn. jeho list Fr. *Strakovičovi* zo dňa 9. VI. 1845 v SP, XXXI, 1911, str. 319.) *Kollár* nazýva novú spisovnú reč katolícko-bernoľackou štúrovčinou. (J. *Podhradský*: J. M. Hurban, 218.)

lice, respektíve magnáti, dospeli k presvedčeniu, že obavy z národného, protimaďarizačného radikalizmu slovenského sú odôvodnené a že by bolo pre maďarskú vec nebezpečné zvyšovať pribojnosť týchto živlov (prevážna väčšina ev. cirkvi bola slovenská) ešte ich cirkevno-politickým zrovnoprávnením. Videli sme, že tento dôvod bol používaný od počiatku proti intenzívnym kultúrne národným snahám slovenským v lone cirkvi evanjelickej a nestratil na svojej pôsobivosti ani priebehom rokov ďalších. Skôr možno povedať, že v dôsledku neúspechu emancipačných snáh na sneme z r. 1843/44 váha tohoto argumentu sa ešte zvýšila. Takto si vysvetlíme, že mnohí z bývalých horlivých zastancov národnej veci slovenskej, vystupujúcej v rúchu cirkevno-náboženskom, stávajú sa teraz, keď jasná zástava novej slovenčiny takúto zámenu viac nepripúšťa a keď takéto vierovyznanie vyžaduje čím ďalej väčšiu odvahu, voči novému životu slovenskému vlašnými, ľahostajnými a dostávajú sa (s výnimkou niektorých jednotlivcov, ktorí, ako napr. Kollár, orientujú sa i naďalej národne československy) časom až na stanovisko, blízke v otázke národnostnej názorom maďarským, omedzujúcim nemaďarské reči národné len na pole cirkevné a ľudovýchovné.²⁹³ Do tábora novej spisovnej slovenčiny prechodia z oboch táborov len živly, orientované výslovne alebo aspoň prevážne národnostne, teda predovšetkým živly mladšie, kým činitelia starší, zafažení ešte viac konfesijne, ostávajú zväčša mimo tohoto nového slovenského tábora alebo majú k nemu len pomer dobroprajne podporný, nie aktívny, tým menej, pravda, vedúci.

Tento rozklad starších konfesijných táborov na Slovensku je teda predovšetkým dielom novej pribojnej spisovnej reči slovenskej, ktorá sa na druhej strane stáva súčasne tmelom tábora nadkonfesijného, národoveckého. Národné sjednotenie bolo opravdu možné len na podklade novej spisovnej reči slovenskej, keďže z dvoch starších spisovných rečí slovenských nemala (a pre svoju konfesijnú zafaženosť ani nemohla mať) ani jedna vážnu nádej môcť sa kedy pozdvihnúť na miesto celonárodnej reči spisovnej, i keď na prelome rokov tridsiatych a štyridsiatych minulého storočia obrodená reč československá robí k tomu určité nábehy i na stránke katolíckej, predovšetkým medzi príslušníkmi mladších a najmladších generácií. Na prijatie československej reči spisovnej katolíckmi v daných pomeroch (zaostalosť školstva, nesúbežnosť č.-sl. vývinu, konfesijné predsudky a i.) nebolo však nijakej nádeje, práve tak ako na prijatie bernoláčtiny evan-

²⁹³ Tak napr. *Seberini*, o *Launerovi* ani nehovoriac. (Porovn. moje *Slov. povstanie*, I. 1, str. 252 n.) Rozčesnutie slov. ev. tábora takto vykladá už *Beniczky* vo svojich pamätiach (*Steier: Beniczky Lajos... visszaemlékezései és jelentései az 1848/49-ki szabadságharcról és a tót mozgalomról*, str. 395 n.), ktorý výklad je pre nás tým cennejší, že naň vplýval nepochybne sám *Seberini*, s ktorým sa *Beniczky* v rev. rokoch 48/49 v B. Štiavnici bližšie stýkal. Tieto vplyvy odcudzovaly slov. veci postupne i takú vodčiu osobnosť, ako bol *Vrchovský*.

jelikmi.²⁹⁴ Tu podobná nádej bola dokonca ešte menšia, keďže benoláčtina nemohla sa opierať o nijaký podobný ideologický podklad, aký mala českoslovenčina v obrodzenských pomysloch slovenských a československých, ktoré s ňou sblížovali i kruhy bernolácke. Slovenské národné povedomie dosahuje stupňa, ktorý už nebolo možno viac vtisnúť do úzkeho rámca konfesijného a bolo preto potrebné ho prekonať a vytvoriť rámec nový.

Nastolenie slovenčiny je vyvrcholením národostredného vývinu, postupujúceho dovtedy v znamení sblížujúcej sa tendencie na oboch stranách, viac-menej paralelne síce, ale i viac-menej oddelene, teda akýmsi prvým preklenutím dvojprúdovosti a základom v podstate spoločného už vývinu ďalšieho. V priebehu tejto práce mali sme už opätovne príležitosť poukázať na stredosmerné snahy oboch strán. Hlavným sjednocovacím činiteľom (práve tak ako pri menej úspešných pokusoch so slovenským zemianstvom) sú však predsa i tuhá snahy o Štúrove Novini. Štúr od počiatku svojej verejnej činnosti udržuje veľmi blízke styky s niektorými katolíckymi národovcami, predovšetkým, pravda, stavu duchovného, najmä vo svojej rodnej, Trenčianskej stolici.²⁹⁵ Na tomto úzadí nás preto vôbec neprekvapí skutočnosť, že Štúrovu žiadosť o noviny podporuje vedľa troch evanjelických superintendentov i značný počet (44) kňazov a klerikov diecézy nitrianskej.

²⁹⁴) Dobře si to uvedomuje *Tomášik* vo svojej mienke k novej spis. slovenčine: „Wir sind einmal keine Böhmen, sondern Slowaken, nicht nur der Sprache, sondern auch der Geschichte, Character, Constitution, Sitten und Gewohnheiten nach. Dies haben schon Bernolak und Holly recht gefühlt und nur darin gefehlt, dass sie den Tyrnauer Dialect für den wahren richtigen slowakischen Volksdialect ausgeben; unser wackere Bruder Štúr und seine Nachfolger fehlen wieder darin, dass sie den Liptauer Provincialdialect dafür ausgeben. Weder der eine, noch der andere kann es sein, sondern den Dialect möchte ich wählen, den wir alle, oder die meisten vom gebildeten Stande unter den Slowaken bei der Conversation sprechen; kleinliche Abweichungen in der Aussprache lassen sich ja leicht auf das grammatisch Richtige reduzieren, Genug, H. Štúr muss einmal seine Zeitung slowakisch, und nicht böhmisch schreiben, denn wie können wir, wenige slavisch-lutherische Geistliche, es nur fordern, dass, weil wir uns das Böhmische auf den Schulen, in der Kirche und aus Büchern angewöhnt haben, auch der ganze cath. Clerus u. Volk und alle unsere Politiker, Honoratioren und unser Volk das böhmische so lesen und verstehen sollen, wie wir. Dem grössten Teile ist das Böhmische gerade so, wie auch das Polnische und Illyrische, wenig verständlich, ja selbst unser Volk lernt kaum durch die lebenslängliche Übung und Erklärung in Schule und Kirche alles das Böhmische in Bibel und Gesangbuch richtig verstehen. Schreibe man ihm echt slowakisch, so braucht es dann keinen grossen Commentar.“ Bohosl, a cirk. reč evanjelikov ostane i naďalej česká. „Aber die politisch-nationelle Sprache muss uns durchaus eine slowakische sein, weil sie allein für unser Volksleben und Volksentwicklung für unsere geistigen und materiellen Verhältnisse und Bedürfnisse am besten passt.“ (Cit. memorandum gemersko-malohontské.)

²⁹⁵) Štúr v lete 1841 navštívil niekoľko kat. farárov na Považí a píše o nich, že niektorí medzi nimi sú hodní ľudia. (Štúr *Hroboňovi* 2. XI. 1841 v *Hroboňovej* pozostalosti v M. S.: uverejňuje *Kleinschnitzová* v SMS, V, 1927, str. 125.) Menom spomína predovšetkým *Šťastného*, ktorého (vtedy ešte kaplána v Uhrovci) ako uvedomeleho národovca chválil už v liste *Štorchovi* zo dňa 2. I. 1838 (N. M. P.) K *Hurbanovým* stykom s katolíckymi národovcami porovn. jeho list *Štaňkovi* zo dňa 25. VII. 1838 (SMS, I, 88 n.)

skej,²⁹⁶ rozprestierajúcej sa prevážne práve po stolicí Trenčianskej. A noviny víta katolícke duchovenstvo aj inde.²⁹⁷ Na postati, vybudovanej spoločným úsilím o politické noviny slovenské, vznikajú potom ďalšie spoločné národné podujatia, medzi nimi najmä Tatrin (1844)²⁹⁸ a ústredný spolok zakladateľov spolkov miernosti (1847),²⁹⁹ založenie ktorého spadá časove v jedno s prvou definitívnejšou dohodou o novej spisovnej slovenčine, prijatou na čachtickej schôdzke Tatrina.³⁰⁰

Predpoklady k takejto užšej spolupráci medzi mladším táborom evanjelickým a katolíckym boli kladené i postupujúcou svetonázorovou a politickou preorientáciou mladších vedúcich činiteľov evanjelických k určitému pružnému konzervativizmu alebo konzervatívne reformerstvu, ktorá preorientácia sblížovala slovenských evanjelických činiteľov nielen s vládou, ale i s katolíckou väčšinou krajiny (maďarských katolíkov nevynímajúc), súhlasiacou prevážne s vládnuou politikou rozumného pokroku.³⁰¹ Sblížovala ich však, prirodzene, predovšetkým s katolíckymi súkmenovcami. A keďže radikalizmus bol predovšetkým vecou maďarských a protestantských liberálov, má spomínaná svetonázorová a politická preorientácia vtedajších radikálnejších vodčích činiteľov evanjelických (predovšetkým Hurbana, ale i väčšiny vtedajšej ev. študujúcej mládeže, najmä bratislavskej, na proti čomu Štúr od počiatku patrí medzi živly rozvažitejšie) asi podobný (i keď nie tak radikálny a definitívny)³⁰² rozlišovací

²⁹⁶ Porovn. môj článok: Štúrove Slovenskej národnej noviny, sep, str. 9.

²⁹⁷ *Fejérpataky* v prípisu zo dňa 12. III. 1845 k listu *Štúrovmu Hodžovi* zo dňa 8. III. 1845, danému mu *Hodžom* na nahliadnutie (a. m. Bratislava, č. 945/1, pozostalost *Hodžova*) píše, že ohlas o novinách dá hneď všetkým trom liptovským vicearchidiakonom cieľom kolovania a pokračuje: „Katolícke duchovenstvo se novinám slovenským veľmi raduje, maďarizmu je teraz nepriznivé i pro nový náboženský zákon; nech jen všade naši zpravcové poprosí vicearchidiaconů, aby to ohlášení v známost uvedli. Vy jako přednosta to hleďte usku-tečniťi. Tedy naši slovenčine bude i nový nábožensky zákon užitečný. Hilft, was helfen kann. Omnia ad maiorem gloriam Slavorum.“

²⁹⁸ Porovn. moju štúdiu „Tatrin“ v SMS. XIII (1935) a XIV (1936).

²⁹⁹ Porovn. moje Slov. povstanie, I. 1, 160.

³⁰⁰ Už prvá schôdzka Tatrina pokračovala v otázke pravopisnej kompromisne: na jednej strane pridžžala sa zásady výslovnostnej, na druhej však uznávala i historický úzus. (Porovn. *Štúrov* list *Hroboňovi* zo dňa 4. IX. 1844 v pozostalosti *Hroboňovej* v M. S.; uverejňuje *Kleinschnitzová* v SMS, V, 1927, 130.) Podľa týchto zásad zostavuje Štúr i svoju Nauku. (*Štúr Hodžovi* 14. IV. 1845 v a. m. Bratislava, č. 945/7 v pozostalosti *Hodžovej*). Ináče i so strany bernoláckej bola podpora novin viazaná na ich slovenskosť, za čo by zasa bernolákovci boli ochotní k pravopisným (č. pravopis) ústupkom. (Porovn. *Hamuljakov* list *Hollému* z poč. aug. 1843 v pozostalosti *Hamuljakovej* v S. N. M. a pozn. č. 53 tu.

³⁰¹ Porovn. v tomto smere veľmi cenné svedectvo *Štúrovo* v jeho článku, obracajúcem sa v AAZ z r. 1841 proti maďarizácii. Tu *Štúr* zisťuje, že najzúrivejší maďarizátori sú práve odrodili Slováci a Slovania a že väčšina katolíckych Maďarov, daleká od tejto berserkerskej zúrivosti mladého maďarstva, želá si zabočiť do miernej a ľudskej kofaje, vyznačenej vládou. (Porovn. D., č. 67.)

³⁰² V slov. tábore boli i naďalej i stúpenci radikalizmu, ba (zo sklamaní z viedenskej politiky) i spolupráce s Maďarmi. (*Francisci, Král* a i.) Postup viedenskej vlády tento tábor postupne zveľaduje, i keď to na vonok (z dôvodov taktických) nie vždy badať. (*Štúrova* korešp. s *Hroboňom* v SMS, V, 122 n.)

a roztriedovací význam po stránke svetonázorovej, aký malo v slovenskom tábore nastolenie spisovnej slovenčiny po stránke národnostnej.

Počiatky tohoto obratu spadajú, ako sme videli, na prelom rokov tridsiatych a štyridsiatych minulého storočia v súvisi s úpornejším postupom maďarizmu (snem 1939/40). Od takto nastúpenej cesty rozumného, mierneho konzervativizmu alebo inými slovami rozumného a jedine možného „rozvažitého“ pokroku, vychodiaceho (na rozdiel od maďarského, viac teoretického a doktrinárskeho liberalizmu) z daných predpokladov a možností a budujúceho na nich ďalej so zreteľom predovšetkým na národné potreby a záujmy (a nie dajaké abstraktné pomysly), ktoré sa tu stavajú čím ďalej výhradnejším merítkom, neznamená nijaký odklon ani známy nám už obrat k „ľudu“, i keď sa v ňom uplatňujú rôzne „revolučné“ reminiscencie. Ide tu skôr o dôsledné dobudovanie organistického chápania národa v smysle pôvodných romantických pomyslov, vidiacich pravú, neskazenú jeho podstatu, súčasne však i výheň jeho viac-menej aracionálnej, spontánnej tvorivosti práve v ľude. Hodnotu takto chápaného a takto sledovaného pokroku zdôrazňuje veľmi pekne, a to v polemike s jedným zo zastancov tohoto priamočiareho maďarského liberalizmu (Lukácsom) o údajnú slovanskú konzervatívnosť, práve sám Štúr.³⁰³

Táto svetonázorová a politická preorientácia diala sa i naďalej predovšetkým pod nátlakom národnostnej nesnášalivosti a nepriateľnosti maďarského liberalizmu. Jej príčiny boli teda predovšetkým národné. Predovšetkým z dôvodov národnostných dochodí najmä k politickej súčinnosti s viedenskou vládou, ktorá i pri svojej konzervatívnosti bola v národných otázkach ďaleko snášanlivejšia od maďarského jednostranného liberalizmu. Slovenský národný radikalizmus, hoc v reformách rozdiel medzi ním a súčasnými maďarskými reformátormi bol viac taktický než podstatný, mal bližšie k viedenskému miernemu a rozvažitému konzervativizmu (najmä po zmene vládnej politiky po sneme z r. 1843/44 smerom k rozumnému reformerstvu, ktorému sa vláda hodlá postaviť dokonca v čelo) než k radikálnemu maďarskému liberalizmu, radikálnemu opravdu a úprimne tiež len v otázke národnostnej.³⁰⁴ Štúrovo zvelebovanie Metternicha a viedenskej vlády (i viedenského kongresu a pentarchie) v brošúrke *Das neunzehnte Jahrhundert und der Magyarismus* má svoje korene

³⁰³) Vo svojej polemike s *Lukácsom* (D., č. 138), kde okrem iného bráni Slovákov a Chorvátov proti výčitke nepokrokovosti: Slovenským stoliciam a chorvátskym stavom sa vraj obyčajne vytýka sklon ku konzervatívnym zásadám, v smysle ktorých chcú postupovať na ceste reformiem s rozvahou, a vyvodzuje sa z toho ich politická neschopnosť. V skutočnosti i Slovanom i vlasti môžeme k takémuto postupu len blahoželať, bo jedine na historickej základni môžeme stavať ďalej; chrániť túto základňu podľa možnosti, znamená konať v záujme pokroku, strhnúť ju prináhle, znamenalo by rútiť sa do skazy.“

³⁰⁴) Viac o tom porov. v mojom *Slov. povstaní*, I, I. str. 166.

predovšetkým v tomto národnostnom zameraní súčasného slovenského života politického.³⁰⁵

Odpor proti maďarizmu sblížoval Slovákov oboch konfesií v spoločný obranný celok národný a bol i základným tmelom pokusov o spoluprácu so zemianstvom. Sklon zemianstva k slovenskému protimaďarskému táboru bol však už zväčša motivovaný aj silnou nechutou k pokrokovým reformám, dotýkajúcim sa veľmi zblízka zemianskych dochovaných slobôd (najmä daňovej). Na rozdiel od tábora národoveckého, kde odpor voči maďarskému liberalizmu je odôvodnený predovšetkým národnostne, odpor zemianstva proti maďarizmu je motivovaný predovšetkým stavovsky. Zemianstvo pripisuje ohrozovanie svojich výsad maďarskej reči, a v slovenčine, najmä, pravda, v politickej súčinnosti jej zastancov s viedenskou vládou, vidí predovšetkým účinnú obranu týchto svojich výsad.³⁰⁶ Keď sa táto nádej v dôsledku viedenskej politiky národnostnej neuskutočňuje, zemianstvo zväčša stráca svoj záujem o slovenčinu. Podobné svetonázorové príčiny (nesúhlas s cirkevno-náboženským zákonom snemu z r. 1843/44)³⁰⁷ majú sympatie so slovenčinou i v časti slovenského katolíckeho duchovenstva.³⁰⁸

Politika slovenská v dôsledku postupujúceho vytriezvenia vo všetkých uvedených smeroch dostáva sa na pevnejšiu postać skutočnosti, na postać domácu. Tu, mohli by sme povedať, uplatňuje sa protislovanský smer viedenskej vlády dokonca vo väčšej miere než vplyv uhorského štátneho a politického celku, predstavovaného Maďarmi. Upustenie od slovanského (nadslovenského), najmä československého nacionalizmu v slovenskej politike (slovanský nacionalizmus ideologicky je postavený i ďalej ako celok nadradený priamo nacionalizmu slovenskému) a postavenie sa na domácu uhorsko-slovenskú postać je súčasne ďalším článkom sblížovacieho pochodu s katolíkmi, stojacimi na tejto postati viac-menej zreteľne odjakživa. Tak dochodí k splývaniu staršieho vyrovnaniejšieho nacionalizmu bernolákovsko-hollýovského s výbojnejším novším nacionalizmom štúrovským k vzájomnému

³⁰⁵) Porovn. tamtiež, str. 142, pozn. 350. Pre pomer Slovákov k maď. liberalizmu porovn. i str. 168 tamtiež. Ináče na túto svetonázorovú preorientáciu pôsobily i obavy, že vláda inak spojí sa s bernolákovcami a výsadu na noviny dá im. (Porovn. *Štúrov list Hroboňovi* zo dňa 18. II. 1846 v pozostalosti *Hroboňovej* v M. S., uverejň. *Kleinschnitzová* v SMS, V (1927), 144.

³⁰⁶) Výslovne to máme doložené práve o zemianstve turčianskom, ktoré tu prichodí v úvahu predovšetkým J. Čipkay vo svojom liste *Škultétymu* zo dňa 16. V. 1844 (S. N. M.), kde chváli zaujatosť tohoto zemianstva o slovenskú reč, sklamané dodáva: „Jen to škoda, že všickni tito takměr, kteří slovenčinu zastávají, nechtějí contribuciu platit. Byl jsem v Teplicách s jistým Lamošem, ten pověděl, že on byl vojákem a že ještě jednou připáše meč k boku, aby bránil svá zemská práva a svou řeč.“ Porovn. i pozn. II. 199.

³⁰⁷) Príslušnosť konfesijná osôb vyše 18ročných nemôže byť otáznou, uzákonenie miešaných manželstiev, uzavretých pred protestantským kňazom pro praeterito (od 1839) a ich uznávanie za zákonné pro futuro, zamedzenie ťažkosti (so svedectvami) pri prestupoch.

³⁰⁸) Porovn. pozn. 297.

prospechu oboch.³⁰⁹ Prvý je priaznive oplodnený novými prvkami druhého, ktorý zasa je osožne miernený jeho zemitosťou a rozvažitosťou, majúcou svoje korene v domácej pôde. Postupná cirkevná-náboženská emancipácia evanjelikov a s tým súvisiaci vzrast ich domácej zakorenenosti toto splývavie len utvrdzuje a posilňuje.³¹⁰

Všetky tieto vplyvy, ktoré v polovici štyridsiatych rokov minulého storočia uplatňujú sa v prospech národného slovenského sjednotenia spôsobom tak rozhodujúcim, sú priamo alebo nepriamo dôsledkami prvého politického vystúpenia slovenského z r. 1842. V novodobých dejinách slovenských v rámci bývalého Uhorska nájdeme dozaista okázalejšie prejavy národnej činnosti a vôle, sotva však nájdeme politický počín, ktorý by pre ďalší slovenský národný vývin mal (a to priamo i nepriamo, pozitívne i negatívne) účinky významnejšie, následky a výsledky požehnannejšie. Slovenský prestolný prosbopis z r. 1842 je i popri svojom zovňajšom konfesionálnom rúchu podujatím rázu i významu celonárodného a jeden z najdôležitejších medzníkov novodobého národného a politického vývinu slovenského.

³⁰⁹) Nie je preto nijak náhodné, že v čele národne i politicky odvážnejšieho počínu Tatrína stoja od počiatku prevažne evanjelici, kým zasa v miernejšom Ústredí spolkov striezlivosti vŕvodia katolíci. Ináče založenie Tatrína stalo sa so súhlasom (Závodník) stránky katolíckej (*Pražák*: Čsl. rozkol, 304), i keď sa z nej nikto pri založení nezúčastnil. (Porovn. moju štúdiu o Tatríne, cit. vyššie v pozn. 298.)

³¹⁰) K základnému názoru katolícko-evanjelickej problematiky tejto doby porovn. môj článok: Zpěvníkové polstoročie v Sborníku Zpěvníka evanjelického, str. 11—12.

OPRAVY A DODATKY.

Na str.	4,	17. r. shora	m.	ovplynených čítaj: ovplyvnených
" "	9, p.	6,	3. " " "	Zsokkeho čítaj: Zschokkeho.
" "	18,	20. " " "	" "	odsúdený, čítaj: odsúdený.
" "	19,	12. " zdola	" "	najma čítaj: najmä.
" "	33,	14. " " "	" "	druha čítaj: druhu.
" "	40,	11. " " "	" "	Cyty vděčnosti čítaj: Cyty radosti.
" "	42,	15. " " "	" "	panujúcu čítaj: panujúcou.
" "	50,	18. " shora	" "	Jednotá čítaj: Jednota.
" "	61,	14. " " "	" "	neznámy Čech čítaj: Vocel.
" "	63,	8. " " "	" "	súvercou čítaj: súvercov.
" "	65,	18. " " "	" "	najožehavejšom čítaj. najchúlostivejšom.
" "	68,	6-7. " " "	" "	Lad. Baloghi čítaj: Lud. Baloghi, býv. sup. dozorca banský. (Tak oprav aj II. 190, pozn. 6.)
" "	75,	2. " " "	" "	L. Balog čítaj: L. Balog.
" "	75, "	239,	1. " " "	Anderj čítaj: Andrej.
" "	" "	" "	" "	Čerové čítaj: Cerovo.
" "	" "	" "	3. " " "	Bhounice čítaj: Bohunice.
" "	76,	" "	3. " zdola	učiteľ čítaj: učitel,
" "	82, "	260,	2. " shora	Radosť čítaj: Radost,
" "	86, "	4,	1. " " "	Rozhorenie čítaj: Rozhorčenie.
" "	87, "	7,	3. " " "	convenienten čítaj: convenientem.
" "	88,	" "	5. " zdola	postovanie čítaj: pestovanie.
" "	91,	" "	17. " " "	utramadařov čítaj: ultramaďarov.
" "	94, "	41,	1. " " "	Porozník čítaj: Pozorník.
" "	96,	" "	2. " " "	Leškovho čítaj: Pauliniho.
" "	99,	" "	11. " " "	vyhovujúcho čítaj: vyhovujúceho.
" "	100, "	59,	3. " shora	študenta čítaj: študenta.
" "	104,	" "	16. " " "	žiadosti čítaj: žiadostí.
" "	115, "	112,	posl. r.	inzultovnie čítaj: inzultovanie.
" "	143, "	161,	3. r. zdola	porovnávcím čítaj: porovnávacím.
" "	146,	" "	17. " shora	doputáciou čítaj: deputáciou.
" "	149,	" "	2. " " "	Karol čítaj: Fr. Karol.
" "	151, "	189,	2. " zdola	ním čítaj: nim.
" "	" "	190,	6. " shora	zchránif čítaj: zachránif.
" "	155, "	207,	" "	Fejérjpataky čítaj: Fejérpataky.
" "	163, "	20,	2. " " "	Zschokeho čítaj: Zschokkeho.
" "	165,	" "	3. " " "	ľubia čítaj: ľúbia.
" "	" "	" "	16. " " "	časami čítaj: časfami.
" "	200,	" "	13. " " "	časopiny čítaj: časopisy.
" "	215,	" "	3. " " "	mysli čítaj: myslí.
" "	219,	" "	15. " zdola	Hodžom čítaj: Jozeffym, Hodžom
" "	228, "	241,	4. " shora	miestných čítaj: miestnych.
" "	232,	" "	17. " " "	charakteristicku čítaj: charakteristiku.
" "	237,	" "	2. " " "	-slovanskému čítaj: -slovanskej.
" "	238,	" "	15. " " "	so čítaj: zo.
" "	239,	" "	15. " zdola	ukrovneniu čítaj: uskrovneniu.
" "	" "	" "	3. " " "	národnotsných čítaj: národnostných.
" "	240,	" "	13. " shora	občianského čítaj: občianskeho.
" "	240, "	290,	doplň: Porovm.	Vrchovský Červenákovi 13. X. 1837 (Vrchovského pozostalost v S. N. M., koncept). Tiež

Na str. 40 v pozn. 126 treba opraviť citát zo *Štúrovho* listu *Štorchovi* v ten zmysel, že sa týka iných Citov, Citov vďečnosti, starší plán to bratisl. mládeže vydať životopisy vynikajúcich slovanských ľudí.

K osadeniu *Štúrovmu* a k odchodu mládeže z Bratislavy (str. 215 n.) treba porovnať aj zápisnice prísl. konventov ev. cirkvi v Bratislave a *Protocollum* lycei ev. *Posoniensis* v archíve spom. cirkvi. (Tieto doklady budú uverejnené v mojej chystanej práci o slovenských rečových spoločnostiach.) Presný deň vystúpenia mládeže zo školy je 1. III. Porovnaj aj *Markusovszky*: A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum története, str. 462—63. *M.* má zmienku, že na ďalší zárok *Zayho* (9. V.) boli ešte niektorí ďalší študenti z lýcea vylúčení. (Nie je však vylúčené, že išlo len o dodatočné vylúčenie študentov, ktorí už boli predtým odišli.)

MENÁ A VECL.

Číslice a písmená v zátvorkách udávajú poznámku, ale len vtedy, ak príslušná vec alebo osoba neprichodí i nad čiarou v texte.

- A.** B. (red. zn. v PH, pdb. sám Kosuth): 150 (185—6), II. 357.
A. B. C. (pseudonym v Athenaeum): 56, 57 (163), II. 176, 351.
A. B. C. (pseudonym v Társalkodó): 70 (214).
Abecedáre: II. 196.
Ábovská stolica: 16, II. 252, 504, 556.
Achilles: II. 231.
Ača (ev. cirkev): II. 420.
Adám Brémsky: II. 268 (5).
Advokáti: 9.
Afrika: II. 167.
Agard (ev. cirkev): 135 (153), II. 225.
Agramer politische Zeitung: 50, 142 (159), 145 (168), 149, II. 303, 304, 363, 371, 396.
Alberti (ev. cirkev): II. 420.
Alcút: 160.
Alexander, r. car: II. 458.
Alexander, akn. (syn palatína Jozefa): 160.
Allgemeine Zeitung (Augsburger): 61, 85, 86 (6), 111, 157 (218), 173 (60), 184, 192, 201—202, 228 (241), 244 (300), II. 58, 165, 188, 204, 206, 278, 289, 290, 327, 368, 370, 376, 380, 492, 500, 516, 526, 531, 536, 548.
Allgemeine Zeitung (Leipziger): 56 (160), 61 (174).
Alsasania: II. 103, 106, 431.
Alsasko: II. 193, 431, 432.
Amadé, Ladislav: II. 533.
Anyos, Pavol: II. 533.
Almos: II. 155.
Anastázium v. Radla.
Andaházy, Imrich: 228, 238, II. 101.
Andrássy, Juraj, gr.: 13, 185, II. 14, 249, 408.
Andrássy, Karol, gr.: II. 249.
Andreášsky, Anton: II. 190, 239.
Andruszkiewicz: 34.
Anglicko: II. 23, 167, 170, 171.
Angličani: II. 272.
Angličtina (vyuč. na školách): II. 324, 439.
Anonymita: II. 163.
Apoštag (ev. cirkev): II. 420, 447, 480.
Apponyi, Juraj, gr.: II. 603.
Apponyiho knižnica: 191, II. 545.
Aradská stolica: 9 (7, 8), 10 (12), 11 (19, 20, 24, 25), 12 (28, 29, 30, 31).
Archív, ústr., ev. gen. cirkvi v Budapešti: 3.
Aristarchos, gr. knieža: 155.
Aristoteles: II. 119.
Arméni: II. 495.
Arnulf: II. 90, 168, 269.
Arpád: II. 119, 124, 176, 285, 410, 529.
Arvay (zem. rod.): II. 408 (3).
Asimilácia: 49, 78, 124, II. 147, 150, 156, 202, 219, 404, 431, 432.
Asód (ev. cirkev): II. 420; (gram. škola:) 90.
Asýrsko: II. 358.
Atheneum (časopis): 56, 57 (163), 61 (178), 76 (242), 114, II. 126, 128, 161, 163, 164, 178, 198 (**), 201, 339, 380, 413.
Athény: II. 410.
Atreides: II. 231 (5).
Attila: 60, II. 140.
Augsburské vierovyznanie: 197.
Austroslovizmus: 41, 47, 61, 71, 239, II. 151, 172—4, 208, 209—11, 295, 349; (a protestantizmus:) II. 209—210, 214.
Avári: II. 90, 168.
Babilon, Samuel: 98 (52), II. 392 (dd), 513.
Bacsányi, Ján: II. 533.
Báčka (stolica): 91, II. 192, 195—97, 325, 326, 329, 330, 331, 334, 337, 351.
Báčko-sriemsky rekurz: 96—98, 106—107, 120, 126, 134, 136, 141, 146—47, 148, 164, 175—76, 204 (150), II. 324, 325—326, 329—31, 337, 354, 358, 366, 368, 369, 374, 387, 388—96, 417, 448, 490—91, 507, 508—509, 603.
Báčko-sriemsky seniorát (kňazstvo): 116, 74, 76, 105 (81); 107, 120, 127, 132, 166, 170, 195—96, 213, 225, 236 (277), II. 196, 370, 374, 386—87, 416—19, 506, 507, 556, 598, 606.

- Badó, Ján: II. 533.
 Bajcsy, Jozef: 65 (199), 80, 81, 141, 188 (99), 190, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 221, 224, 225, 226, 227, 236, II. 240, 241, 242, 373, 465, 466, 481, 537, 539, 541, 575, 576, 587, 592, 593, 594, 595, 596, 597.
 Bajcsy, Karol v. B. Jozef.
 Bajza, Jozef: II. 533.
 Bakulini, Michal: 30 (86).
 Balás, Anton: II. 533.
 Balassa, Menhard: II. 532.
 Balassa, Valentín: II. 532.
 Balassa, Žigm., b.: II. 308.
 Balašské Ďarmoty: II. 223, 335; (ev. cirkev:) II. 225.
 Balaton (obec v stolici Boršodskej): II. 450.
 Balog, Lud.: 75, 249.
 Balogh, Peter: II. 265.
 Baloghi, Lud.: 68, 249, II. 190.
 Baltig, Daniel: 75 (239).
 Bamberg: II. 267 (3).
 Banát: II. 192, 430.
 Banská Bystrica: II. 423, 559; (ev. gymn.): II. 537; (čsl. rečové združenie:) II. 122.
 Banská superintendencia: 27—28, 29, 73, 74 (226), 78—79, 127, 132, 134—36, 137, 141, 146, 166, 188 (99), 196, 204, 230, 241 (292), II. 43—45, 46, 62, 72, 253—58, 258, 261, 264, 325, 361, 363—371, 380, 390, 396, 416—19, 506, 597, 612.
 Banská Štiavnica: 220, II. 559; (lyceum:) 132 (146), 230 (253), II. 71, 116, 174; (čsl. reč. ústav:) 54, 56, 90 (16), II. 121, 122, 286—88; (maď. spoločnosť:) II. 121.
 Banská učená spoločnosť: 156 (213).
 Banské mestá: II. 111 (2).
 Bárandy, Ján: 87, II. 298—302, 518.
 Barcsai, Abrahám: II. 533.
 Báróczi, Alexander: II. 533.
 Baróti Szabó, Dávid: II. 533.
 Bartal, Juraj: II. 602, 603, 604, 610.
 Bártfay, Ladislav: II. 533.
 Bartholomaeides, Ján: 15 (51), 166.
 Bartholomaeides, Samuel: 32.
 Bartoš, Martin: 18, II. 271 (*), 345.
 Baskovia: II. 114.
 Bátovec (ev. cirkev): 75 (239).
 Batu: II. 168.
 Básnenie (školské): II. 64.
 Batthyány, Alojz, gróf: II. 444.
 Bauhoffer, Jur: II. 613.
 Bavori: II. 270.
 Bavorské školstvo: II. 112.
 Beck, Ant. Jarosl.: 121.
 Becker, Mikuláš: 70 (215).
 Beckov: II. 308.
 Beda, C.: 200 (144).
 Bedekovich, Ľudevít, b.: II. 602, 603.
 Beke, Koloman: II. 305.
 Békésska stolica: 9 (6), 11 (20), 12 (28, 29, 30).
 Békéssky seniorát: 27 (79), II. 135, 344 (yy), 421, 480, 556.
 Békesy, Pál v. Tomášek, Pavol.
 Bel, Matyáš: 521.
 Belánsky, Jozef (banskob. biskup): 102 (67).
 Beluša: II. 308.
 Benedekfalvay-Kiszely, Ján: II. 35.
 Beňadiková: II. 35.
 Benedicti (Benedicty), Ján: 76 (246), II. 120.
 Beniczky, L.: 151 (192), 242 (293), II. 469.
 Beniczky, Peter: II. 532.
 Benigni, J. H.: II. 494 (*).
 Bénye (ev. cirkev): II. 420.
 Benyovszky, Peter: 34 (102), 136, 141, 187 (98), 190, 191, 192, 210 (171), II. 254, 264, 371 (16), 373, 464, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 545, 546, 547, 548, 549, 551, 581.
 Beöthy, Alexander: II. 603.
 Bér (ev. cirkev): II. 225.
 Berczel, Móric: 10.
 Berczki (Briccius), Juraj: II. 533.
 Berg, Alban: 150.
 Berlín: 38, 42, 69, 98, 116, 211, II. 189, 330, 343, 391, 576, 587.
 Bernát, Žigmund: 63, 64, 65.
 Bernoláčtina: 172, 240, 242—43.
 Bernolák, Anton: 243 (294).
 Bernolákovci: 24, 244 (300), 246 (305); (a českoslovenčina): 244 (300).
 Bernolákovsko-hollýovský nacionalizmus: 246.
 Berserkeri: 244 (301), II. 272.
 Berzsényi, Daniel: II. 533.
 Besarábia: II. 414.
 Bessenyei, Jur: II. 533.
 Bibličtina: 57, 78, 83, 216, 236—37, 240, 241, II. 86, 136, 252, 258, 448, 600—601, 612, 613—14.
 Biely kôň: II. 221.
 Biharská stolica: 9 (6), II. 71.
 Biskup, Natanael: II. 613.
 Bjely, Daniel: 133.
 Blaho, Matús: II. 240 (2); (základina:) II. 240.
 Blaho, Samuel: II. 225.
 Bloch, Móric: II. 416, 613.
 Bobok, Karol: 222.
 Bodjanskij, Osip Maximovič: 34.
 Bodon, Abrahám, Mihályfalusi: II. 76, 249—53, 407, 437.
 Bogáti Fazekas, Mikuláš: II. 532.
 Bogner, Bartolomej: II. 123.

- Bohoslužby (agenda): 66, 194, 197 (133); (reč:) 11, 14, 101, 116, 117, 125, 148, 161, 182, 186, 219, 235, 241, 243 (294), II. 89, 263, 311, 316, 320, 342, 347, 364, 368, 377, 395, 439, 440, 448, 450, 480, 481, 511, 588, 589, 607.
- Bohunice (ev. cirkev): 75 (239).
- Bokod (ev. cirkev): 16.
- Boleman, Štefan: 54, 55, 65 (199), 216, 221 (214), 226, II. 121, 130, 264, 482, 541, 542, 594, 597, 602.
- Bonn (univerzita): II. 144.
- Bórik, Daniel Jaroslav: 40 (126), II. 322.
- Bórik, Pavol: II. 322.
- Bornemisza, Peter: II. 532.
- Borovský, Samuel: 98 (52), II. 392 (dd), 513.
- Borsiczky: 153 (199).
- Boršodská: 16, 179, 180, II. 71, 117, 449, 450, 451, 582, 591.
- Bosna: II. 91, 92.
- Bowring, John: II. 532.
- Bradovka, Karol, ev. f., v Kameňanoch: 226 (236), II. 597.
- Bradovka, Samuel, ev. f. v Ratkovom: 226 (236), II. 597.
- Braniborsko: II. 266.
- Brašov: 5 (3), II. 234.
- Bratislava: 120, 221, 223; II. 17, 23, 106, 120, 177, 309, 353, 356, 427, 598; (bitka pri Br. 907): II. 270, 299; (ev. cirkev): 68, 70 (218), 80—81, 190 (108), 212, 213, 215—17, 221, 226, 236 (277), II. 36, 137, 138—39, 190, 206, 240, 241—42, 568, 576, 594; (ev. lýceum:) 37, 54—55, 211, 212, 235, 250, II. 34, 35, 112, 116, 237, 546, 567—68, 569, 575, 576, 587, 598, 610; (stolica a ústav šl.): 26, 33—40, 54—55, 56, 60, 61 (173), 67—68, 69, 70, 76, 80—81, 83, 90—91, 99, 100, 101, 105 (83), 116, 119, 134—5, 155, 163, 171, 175, 189—92, 205, 206, 209, 210—213, 214, 215—18, 220, 221—2, 224—7, 236—37, 244; II. 34, 35, 36, 48, 55—6, 56—59, 85, 86, 119, 121—22, 129—130—133, 138—39, 144, 174—5, 190, 192, 201, 206—7, 220—22, 230, 236—39, 240—42, 243—46, 311, 320, 325, 330, 331, 341, 346, 350, 351, 353, 364, 368—69, 376, 448, 481, 490, 537—51, 567—70, 573—577, 578, 587, 592—97, 593—97, 598, 600—602, 612, 614; (Jednota mládeže): 33—34; (maď. ústav:) 90 (16), 192, II. 129, 288—89, 550; (ilýrska spol.): II. 288—89; (cenzor:) 95, 96, 116, 219, 238 (285).
- Bratislavský (mestský) seniorát: 235. V. aj Bratislava: ev. cirkev.
- Braxatoris (notár v Modre): 210 (171).
- Braxatoris, Karol: II. 315, 613.
- Brezno: 121, II. 332, 335, 423, 530, 543; (ev. cirkev:) 16 (62), 65 (195), 73 (221), 74 (232), 75 (237), 130 (141), 230 (253), 236 (275), II. 43, 363, 427.
- Brezová (ev. cirkev): 223.
- Brežská stolica: II. 408.
- Brocken, Jozef: 90.
- Broszmann, Ján: II. 225.
- Brozik, Andrej: 75 (239).
- Brozik, Peter: 75 (239).
- Brtáň, Rudolf: 240 (290), II. 78.
- Bučany: II. 354.
- Budapešť: 3.
- Buday, Ezaiáš: 62.
- Budín: II. 309, 353; (cenzúra:) 95, 96, 116.
- Bujnák, Pavol: 39 (123), 67 (206), 81 (259).
- Bukovina: II. 414.
- Bukva, E.: II. 254, 265.
- Bulhari: 124, II. 269, 457, 495.
- Buray, Mikuláš: II. 612.
- Burgundsko: II. 193.
- Buttlerovská základina: II. 408.
- Bysterský, Ján: II. 175.
- Caesaropapizmus (v ev. cirkvi): 140.
- Capet, Hugo: II. 271.
- Carihrad: II. 194.
- Cegléd (ev. cirkev): II. 420.
- Cechy: 9—10.
- Cenzúra: 57, 60, 86 (7), 87 (8), 92, 93 (32), 95—96, 98, 101, 115—16, 118, 172—73, 174, 175, 177, 184, 200, 203, 214, 219, 228 (241), 233, 238, II. 87, 96, 302—305, 309—310, 325, 326, 330, 331, 343, 345, 353, 364, 368, 376, 384, 448, 488, 489, 490, 491, 492, 586, 590, 607, 608, 609, 610; (ústredný cenzorský sbor:) 95, II. 302, 304—305, 586.
- Cenzus (volebný): II. 496.
- Cerovo: 75 (239), 249.
- Cicero: II. 180.
- Cifer: 13, II. 307.
- Cinkota (ev. cirkev): II. 420.
- Cinobaňa (ev. cirkev): II. 225.
- City vďečnosti: 40, 250.
- Coburg, Ferdinand, kn.: Ferdinand, kn. sasko-coburgské.
- Code Napoleon: II. 58.
- Cochius, Ctiboh: 38 (118), 75 (241), 99 (53), 103 (74), 167, II. 426, 427.
- Constantinos Porphyrogenetos: II. 267 (4).
- Cs. O. (korespondent Társalkódó): 32 (95), II. 134.
- Csáktornyai, Matej: II. 532.
- Csanádi, Ján: II. 532.
- Csapó, Daniel: II. 14.
- Cserényi, Michal: II. 532.
- Csizi, Štefan: II. 533.

- Csokonay, Michal: II. 533.
 Csomad (ev. cirkev): II. 420.
 Csergheő, Fr.: II. 307.
 Csővár (ev. cirkev): II. 420.
 Currentales: II. 572—73, 586.
 Cyrak, František: 5.
 Cyrilica: II. 96, 173.
 Cyty radosti...: 40, II. 273 (2), 298.
 Czebányi, Juraj: II. 101.
 Czeh, Ján: II. 305.
 Czitlich, Karol: II. 603, 610.
 Cziráky, Anton, gr.: 207, II. 352, 608.
 Czuczor, Gregor: II. 533.
- Č**
 Čaba (ev. cirkev): 14, 17, 75, II. 421.
 Čachtice: 244.
 Čalomia: 89, 111, 162, II. 73, 276—78, 326, 328, 334, 344, 422 (x), 423, 481.
 Čanádska stolica: 9 (8), 11, 12, 162.
 Čaplovič, Ján: 23, 24, 47—43, 49, 50, 57 (166), 59, 82 (264), 92, 95, 98 (53), 99 (57), 102, 105, 106, 109, 110, 111, 112, 113, 121, 145, 146, 148, 149, 152, 159, 160, 169, 194, 210, 214, 215, 218, 223; II. 101—104, 126—28, 141, 155—57, 161—65, 176, 201—204, 302—305, 311, 312, 314, 318, 324, 326, 327, 334, 335, 354, 397, 523, 537; (Gemälde v. Ungarn:) II. 109; (Slawismus und Pseudomagyarismus:) 50 (147—8), 88, 92 (28), 106 (84), 115 (113), 149 (183), 154, II. 312, 342 (mn), 364 (4), 368 (14), 556; (Über Ungarns Magyarisierung:) 4 (2).
 Čaplovič, Vavrinec: 24.
 Časopis Musea království českého: 241 (292).
 Čech, Gašpar: 161.
 Čechizmus: II. 461.
 Čechomania: 87, II. 298, 300.
 Čechomani: II. 301.
 Čechomoravania: II. 116.
 Čechoslavizmus: 171, 239, II. 192, 577.
 Čechy: II. 266, 293 (**), 301, 346, 349, 414, 431, 436; (národnostne:) II. 95, 120, 274; (konfesijne:) II. 209; (úr. reč:) II. 431; (literárne:) II. 172.
 Černo, Karol Lidumil: 36 (111), 38 (113), 39 (119).
 Černohorci: II. 495.
 Červenák, Karol: 249, II. 225.
 Česi: 168, II. 81, 82, 94, 96, 192, 292, 457, 461; (rusizmus:) II. 275; (a slavizmus:) II. 461; (germanizácia:) II. 168; (a Slováci:) 23, 103, 112 (107), 118, 129 (139), II. 462; (a Maďari:) II. 462; (a Poliaci:) II. 461; (a liberalizmus:) II. 461, 462; (exulanti:) II. 301; (č. literatúra:) II. 169, 173; (nár. pohyb:) 123.
 Česká Včela (časopis): 50 (147).
- Českomoravsko: II. 121, 192.
 Československá ideológia: 101, 220, 241, 242, 243, 246, II. 577—78.
 Československý jazyk: 57, 82, 83, 211 (173), 216, 224 (231), 236—37; II. 83, 85, 135—36, 152, 220, 251, 601, 613.
 Československá jednota (literárna): 47, 55, 82, 119 (116), 241 (292), 242, 243 (294), II. 81, 221, 292, 350; (národná:) 72, II. 122, 192, 290, 577; (vzájomnosť:) 23, 24, 55.
 Čeština (pestovanie): II. 173, 275, 601; (diplomatická:) II. 192.
 Čierna (ev. cirkev): 16.
 Čierna Hora: II. 263.
 Čipkay, Jonatan: 40 (128), 67 (206), 213 (183), 215 (192), 225 (233), 246 (306).
 Čipkay, Jozef: II. 225.
 Čusan (ostrov): II. 167.
- D**
 Dąbrowski, Henrik: II. 95.
 Dácia: 72, II. 192, 269.
 Dagobert: II. 168.
 Dalmácia: II. 92, 95, 430, 432, 433, 457.
 Dalmatínci: 124.
 Dalnoky, Ján: II. 532.
 Danica: 23.
 Dániel, Štefan: II. 533.
 Dankovský, Jur: 95.
 Dánsko: II. 170, 171.
 Daňová otázka: 246, II. 505.
 Darvas, Fr., r. m. r.: II. 71.
 Davorie, slov.; II. 130 (*), 198 (**), 351.
 Daxner, Št. M.: 182 (77).
 Dayka, Gabriel: II. 533.
 Debrecín: II. 530.
 Décsi: II. 540.
 Dedinsky, Karol: II. 613.
 Dejiny: II. 203; (predmet na školách:) II. 47.
 Dengeleg (filia cirkvi v Siráku): II. 225.
 Derčík (Dertsik), Ján: 96 (45).
 Desmoulins, Kamil: II. 525.
 Dessewffy, Aurel: 91, 93 (31), II. 279, 294—8, 445.
 Deutsche Vierteljahrschrift: 61, II. 90, 165.
 Dévay, Matej: II. 123.
 Devín (výlety slov. mládeže): 55, 56, 60, II. 121, 129, 133, 136, 198, 221, 229, 231, 280, 526, 561.
 Diósi, Andrej: II. 532.
 Divadlá (študentské): 76, 151 (190), 191, II. 542—43.
 Dlhányi, Jozef: II. 117.
 Dobokai, Imrich: 127, II. 325—26.
 Döbrentei, Gabriel: II. 533.
 Dobroč (ev. cirkev): 75 (239), II. 225.
 Dobrovský, Jozef: 160, II. 601.
 Dobrovský, Jozef: 237, II. 201.

- Dobšina: II. 111 (2); (ev. cirkev): 15, II. 422.
- Dobšinská dohoda: 53 (152), II. 111.
- Doležal, Michal Dionýz: 109, 110, 112, 113, II. 318, 319, 324, 327, 334.
- Dolné Streháre (ev. cirkev): 75 (239), II. 225.
- Dolný Bodoň (ev. cirkev): II. 225.
- Domoň (ev. cirkev): 90, II. 420.
- Don Quichotte: II. 162.
- Dragonády (jezuitské v Čechách): 192.
- Drahotín (pseudonym v Květoch): II. 16, 25.
- Drahotín zpod Rokoše (Karol Štúr?): 61 (176).
- Draskóczy, Samuel: 53 (152), 155, II. 111, 228 (2), 249, 263, 264, 373, 562.
- Draškóczy, posl. prešovského kolégia: 546.
- Draškovič, Ján, gr.: II. 93.
- Dražice (ev. cirkev): 179.
- Drescher, Fridrich: 95, 238 (285).
- Drienovo (ev. cirkev): 75 (239).
- Dudík (Dugyik), Ján: II. 613.
- Dugonics, Andrej: II. 410, 533.
- Dunaj (rieka): II. 40, 194, 235, 270, 359.
- Đurček, Andrej: 237, II. 217.
- Duschek, Fr.: II. 608.
- E. H. J. (korešp. Tarsalkodó): 87.
- Egyház (ev. cirkev): II. 420.
- Elán (časopis): 171 (52).
- Emőd (korešp. Századunk): 5 (3).
- Emőd (kalv. cirkev): 179.
- Engel, Alexander: 187 (98), 188 (99), II. 373, 464, 466, 562 (3).
- Erdösi, Ján: II. 532.
- Estonsko: II. 193.
- Esztergályi, Michal: II. 613.
- Europa (národnostne): II. 456.
- Europäische Pentarchie, Die: II. 187, 193.
- Europská rovnováha: II. 167.
- Europské národy (hist. postupnosť): II. 456.
- Evanjelická cirkev a. v. (ústava): 85—86, 139, 213, II. 101, 102, 117—18, 241, 249, 254, 280—81, 341, 613; (autonómia): 14, 135, 137, 142, II. 365, 381, 382; (konventy): 73, 74, 146, 148, 187, 189 (106), 228—29, II. 491, 509—10, 513, 524, 608; v. aj gen. konvent; (ordinácia kňazov): 55, 229 (251), II. 130, 263; (ceremonie): 65, 66; (dogmy): 65, 66; (nadvláda svetského ži- vlu): 39, 63, 65, 106, 140, 147, 167, 169, 207 (159), 236 (275), II. 3, 389, 390, 395; (úr. reč): 27—28, 32, 72—74, 79, 81, 82, 106, 107, 117, 118, 132—33, 135, 136, 152 (194), 155 (210), 166—67, 189 (106), 196, II. 45—6, 137, 253—54, 330, 331, 346, 353, 355, 361, 363, 374, 389, 390, 417, 418, 506, 508, 513; v. aj. matriky; (školstvo): 14, 187—88, II. 246—49, 454—55, 599—600, 610—611, 612, 615—17; v. aj uhr. plán; (národnostne): 136; (nár. rovnopráv- nost): 139, 144, 197, II. 361—62, 417, 418, 508, 511; (nár. trenice): 53, 78, 84, 85, 86, 97, 104, 114, 126, 129, 136, 174, 183, 186—8, 199, 205, 206, 225, 229, 233, 234, II. 116, 465, 466, 486, 488, 508—10, 578, 592; (a nár. reči): 166, 196, 198, II. 418, 511; sloven- skosť: 16, 33, 53, 63, 70, 81 (260), 82 (262), 116, 117, 218, 242, 365, 372, II. 111, 127; v. aj. Slov. ev. kňazstvo, Slov. evanjelici, maďarizácia v cir- kvi, maďarizácia v školstve.
- Fabius Cunctator: II. 204.
- Fabó, Andrej: 135 (153), II. 263, 370, 371.
- Fábricz, Samuel: II. 253, 264.
- Fallmerayer, Jakub Filip: II. 412 (2).
- Faludi, Fr.: II. 533.
- Fáy, Andrej: II. 513, 533.
- Fejérpataky, Gašpar: 54, 68 (210), 70 (215), 88 (10), 128 (135), 155 (207), 167, 171, 207 (158), 222, 244 (297), II. 405—406; (Nový i starý vlastenský kalendár a Slov. Pozorník): 93 (32), 94, 94 (35), 156 (212), 199, II. 120, 405.
- Fényes, Alex: II. 495, 496, 517, 518, 528, 535 (*), 558.
- Ferdinand V.: 40, 121 (124), II. 25, 273, 321, 322, 324, 352, 396, 604.
- Ferdinand, akn.: II. 244.
- Ferdinand, kn. sasko-koburgské: 13, II. 77.
- Ferjenčík, Samuel: 79—80, 113, 121, 151, 152 (193), 155, 161, 163 (18, 21), 166 (30), 169 (43), 170, 178, 219, 226 (236), II. 252, 264, 328, 333, 334, 335, 347, 356, 364, 368, 427, 442, 445, 448, 467, 470, 481, 590, 597.
- Ferk, Karol: II. 302.
- Filozofia: II. 203.
- Fodor, Fr.: 179, 180, 184 (84), 232 (262), II. 449, 450, 451, 470, 582, 591.
- Fogarasy, Michal: 5 (3).
- Francev, Vladimír Andrejevič: 38 (116).
- Francisci, Ján: 30 (86), 40 (129), 56 (160), 80 (255), 81 (259), 91 (20, 22), 92 (27, 29), 105, 107 (87), 109 (97), 127, 155 (205, 208), 163 (15, 19, 20), 171 (51, 53, 55), 186 (92), 190—92, 205 (153), 210 (169, 171), 211 (173, 174), 217 (198, 202), 219 (208), 221 (213, 214), 222 (217), 225, 227, 228, 237—38, 240 (289), 241 (292), 244 (302), II. 132, 354, 537, 540—47, 549 až 551.

- Francúzi (a Nemci): II. 170; (uhorskí:)
II. 495.
- Francúzska revolúcia: II. 457—58, 459.
- Francúzsko: 4 (1), II. 58, 96, 149, 431,
496.
- Francúzština: 26, II. 24, 253, 325, 439,
575.
- Franček (advokát v Levoči): 237.
- František, cisár: 159 (3).
- František Karol, akn.: 149, 232 (261),
249, II. 144, 173, 395, 608.
- Frič, Jozef Václav: 129 (139).
- Frydecký, Fr.: 36 (109), 39 (124), 40
(125), 60 (169).
- Füredy, L., 28, 121, 140, 142, 154, 155
(210), 170 (49), II. 336, 385, 386, 419.
- Gaál (Gál), Jozef:** II. 80.
- Gáber, Janko: 171 (55).
- Gaělčina: II. 114.
- Gaj, Ljudevít: 39 (124), 61 (177), 72,
95, 176, 209 (164), II. 95, 97, 235, 305,
309, 351.
- Galanek, J.: 20, II. 14, 16, 31, 32, 33,
41, 69.
- Garasos Tár: II. 181.
- Garay, Ján: II. 416.
- Gedanken eines Slaven in Ungarn über
die National-Intoleranz der Magya-
ren in Jahre 1843 (Štúr?): 207 (158).
- Gedulyi, Boleslav (Bogyoszló): II. 613.
- Gedulyi, Bohumír (Menybék): 89, II.
613.
- Gemer (ev. gymn.): II. 72, 117, 227—8.
- Gemerská (g.-malohontská) stolica: 9
(7, 8, 9), 10 (12), 13 15, 44 (136),
75 (240), 79, 80 (253), 85 (2), 114,
127, 132, 153—4, 155, 158 (222), 162,
167—8, 179, 181, 184 (84), 185 (91),
199, 208, II. 10, 76—78, 117, 118, 227,
228, 242—43, 249, 250, 336, 349, 406—
409, 423, 437, 438, 451, 452, 467, 470—
471, 566—67, 571, 582, 585. V. aj Go-
marum.
- Gemerský seniorát: 15, 155 (210), 213,
225, 228, 236 (273), 241, II. 249, 556.
- Generálny konvent ev. cirkvi (vše-
obecne): 84, 115, 139, 186, 195, 231,
236, II. 45—48, 49—55, 62, 258—65,
341, 406, 535, 553, 560—61, 599, 600;
(školský výbor:) II. 599; (1837:) 19
(70); (1838:) 19 (70), (1840:) 27—31,
73, II. 340; (1841:) 66, 78, 82—4, 85,
86, 88, 115, 119, 131, 140, 149, 174,
175, 187, 202, 218, 228, 230 (253), II.
282, 283, 289 (*), 292, 329, 340—41,
365, 370, 376, 380—81, 399, 422—23,
426, 447, 461, 477, 481, 488, 502, 535,
606; (1842:) 126, 133, 136—43, 159,
185, 195, 218, II. 365, 366, 369, 371,
387, 390, 397, 397—401, 409, 422—23,
452, 465, 469, 535, 580—81; (1843:)
204—5, 206, 210, 228, II. 565; (1844:)
229—31, 235, II. 598—600; (1845:) 235,
236, II. 612; (1846:) 235, II. 615;
(1848:) 236.
- Generálny konvent (kalv.) 1841: 66, 67.
- Gerciani, Ambro: II. 532.
- Gere, Štefan: 13 (43).
- Germáni: 123, II. 456, 457.
- Germánia: II. 123.
- Germanizácia: II. 266, 268, 428; (joze-
finská:) 124, 162, II. 42, 92, 154, 429,
430, 432, 463, 504 (*).
- Glatz, E.: 70 (215), 92, 228 (241).
- Godra, Michal: 10 (14), 14 (48, 49),
91 (23), 98 (52), 122 (125), 129, 163
(20), 172, II. 315, 356, 363, 371, 392
(dd), 513.
- Golán, Karol, dr.: II. 317. V. aj Služba.
- Gomarum (Gemer): II. 156.
- Gönczi, Juraj: II. 532.
- Gosárvári, Matej: II. 532.
- Grailioh, Andrej: II. 373.
- Gréci: II. 58; (uh.) II. 495.
- Grécia (Grécko): II. 322, 456.
- Gréčtina: II. 180, 246, 615.
- Groechner, Adam: II. 225.
- Guoth, Jonáš, dr.: 163 (16).
- Gvadányi, Jozef, gr.: II. 533.
- Gymnázia: II. 112.
- Gyón: 113, 32; (ev. cirkev:) II. 62, 71,
348 (7), 420, 480.
- Gyöngyösi, Štefan: II. 532.
- Gyulai, Štefan: II. 532.
- Gyurián a Bagó (kníhtl. v Budíne):
II. 286.
- Gyurikovits, Jur.: 13, 65, 92, II. 305—
308.
- Gyürky, Pavol: 13.
- Habsburgovci a č. lit.:** II. 172—73.
- Hajnal, Matej: II. 532.
- Hainburg: II. 222.
- Hajnóczy, Samuel: II. 613.
- Halász, Imrich: 13.
- Halič: II. 266, 346, 349, 430, 431, 432,
433; (národn.) II. 95, 210, 233, 243.
- Halle: 35, 36, 38; (univerzita:) 55, II.
129, 198, 199—201.
- Haller, Fr., gr.: 150 (189), 176.
- Hamuljak, Martin: 9 (6), 23, 24, 24
(76), 93, 101 (62, 63), 112, 172, 244
(300), II. 140, 315.
- Hanka, Václav 9 (6), II. 524.
- Hannoversko: II. 296.
- Harta (ev. cirkev): II. 420.
- Hartig, Fr.: II. 352, 608.
- Hase, Karol: II. 316.
- Haubner, Matúš: II. 264.
- Hauer, Štefan: 207 (158).
- Haulik, Juraj: II. 539.

- Hauszer, Ernest: II. 242, 602.
 Heckenast, Gustáv: II. 416 (2).
 Hedajlský seniorát: 15, 20, 73, 81 (260), II. 249, 556.
 Hegel, Jur Vilh. Fridrich: 156 (215), II. 410.
 Hellebrandt, Ján: II. 480.
 Helmečky, Michal: 170, II. 351, 533.
 Helmold: II. 267 (2).
 Heltai, Gašpar: II. 532.
 Henszlmann, Gustáv: 200—201.
 Herder, Ján Bohumír: 47, II. 102, 106.
 Herkel, Ján: 18, II. 411.
 Hermann (Armin, germ. vojvodca): II. 147.
 Hernádtáji (pseudonym v Századunk): II. 413—14.
 Herodotos: II. 411.
 Hesperus (časopis): II. 18.
 Hetyéssy, Lad.: II. 264.
 Hirnök (časopis): 56, 68 (208, 74 (233), 81 (259), 82 (261), 89, 114, II. 41, 43, 141, 240.
 Historisch-politische Blätter: 61.
 Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky: 241 (292).
 Hlaváč, Jozef 101 (61), 105 (79), 121 (122), II. 320.
 Hlaváček, Michal, prof. ev. lýcea v Levoči: 40, 44, 45 (137), 46, 49 (143), 52, 54, 55, 57 (166), 72, 76, 78 (246), 79, 80, 108, 114, 221 (216), 228, 230 (253), 238, II. 63—68, 73—76, 76, 77—78, 81, 83—90, 99, 100, 109, 115, 119, 122, 141, 177—85, 232—33, 235, 242—43, 250, 253, 264, 314, 315, 348, 349, 351.
 Hodža, Andrej: 90, 91 (18).
 Hodža, M. M.: 16 (61), 36 (110, 111), 40 (125), 68 (209—10), 70 (216), 75 (236), 80—81, 83, 93 (32), 98 (53), 105 (79), 109, 110, 112, 113, 120, 121, 122 (125), 152 (193), 155, 162 (13), 163 (19), 164 (23), 170, 171 (51), 185 (90), 188 (102), 193 (115), 194, 195, 199, 206, 207, 208, 209, 213, 214, 219, 222, 223 (222, 225), 227, 228, 231 (258), 234 (267), 236 (278), 239 (287), 241 (292), 244 (297, 300), 249, II. 17, 35, 239, 240, 312, 319, 324, 327, 332, 333, 335, 336, 347, 356, 364, 368, 428, 442, 445, 448, 467, 469, 481, 524, 535, 543, 590; (Der Slowak:) 82 (263), 84 (265), 103 (70), 107 (92), 122 (125), 159 (3), 207 (158), 232 (261), 234 (266), 238 (284).
 Hodža, Milan, dr.: 24 (75), 93 (30), 171 (51), 224 (226), 228 (241).
 Hodžova Kornélia (žena M. M. Hodžu): 121 (120—22).
 Högyész (obec v Tolnianskej): 10.
 Hojč (Hoič, Hoits, Hojts), Samuel: 156 (213), 163 (20), II. 472; 613; (Sol-len wir Magyaren werden?:) 8, 10 (18), 11 (22), 19 (69), 203, II. 556; (Apologie der ungarischen Slavismus:) 10 (14, 16, 18), 11 (22), 14 (46, 48), 17 (65), 107 (91, 92), 142 (156), 184, 202, 203—4, 208 (162), 229, II. 472 (7), 571.
 Hőke, L.: 72, 114, II. 191—94, 351.
 Holandsko: II. 171.
 Hollinger (kaviareň v Bratislave): II. 176.
 Hollý, Ján: 24 (76), 101 (62), 102 (67), 243 (294), 244 (300).
 Hollýovský nacionalizmus: 102.
 Homer: II. 180, 231.
 Homiletické cvičenia: 50, 55, 74, 78, 79, 83, 90, 100, 116, 187—88, 236, II. 226, 260, 263, 311, 346, 466.
 Homoľa, Štefan: 167, 179, 227, II. 437 až 438, 566—67.
 Hontianska stolica: 13, 73, 82 (262), 166, 199 (141), 208, II. 12, 344, 571, 585.
 Hontiansky seniorát: 74, 75 (239), 132.
 Horatius: II. 140.
 Horecký, Ján Gabriel: 215 (195), II. 315, 420.
 Horné Petany (ev. cirkev): 68, 75 (239), II. 225.
 Hornosabolčský (kalv.) seniorát: 64.
 Horpáč: II. 161.
 Hortobágy: II. 119.
 Horvát, Adam: II. 533.
 Horvát, Andrej: II. 533.
 Horváth Dániel: II. 264, 374.
 Horváth, Samuel: II. 613.
 Hrabovský, Samuel: II. 373.
 Hranice, vojenské: 176.
 Hraničari: II. 193.
 Hrebenda, Ján: 167 (37), II. 614.
 Hroboň, S. B.: 128 (135), 153 (199), 171 (55), 236 (276), 239 (286), 240 (289), 243 (295), 244 (300, 302), 246 (305).
 Hron: II. 40, 116.
 Hronka: II. 222.
 Hroš, Tomáš: 17 (67), 30, 31, II. 322.
 Huca, Juraj: Venelin, Juraj.
 Hudáček, Ján r. Hudáček, J.
 Hudáček, Ján: 152 (193), II. 225, 467, 468.
 Humanita: II. 171, 172, 266.
 Hungarizmus: II. 92—93.
 Hungarophagi: II. 504.
 Hungarus (pojmem): II. 198, 199, 230, 231 až 32.
 Hunter, Ján: II. 123.
 Hunyady, Ján: II. 430.

- Hurban, J. M.: 23 (74), 24 (75), 26 (77), 30, 31, 34 (104), 38 (118), 39 (121), 40 (125), 56 (160, 163), 68 (209—10), 75 (236), 93 (33), 100, 101 (66), 109 (96, 97), 119, 151 (192), 163 (15), 171 (53), 172, 191, 192, 197, 206, 211 (175), 217 (198), 219 (208), 221 (214), 222, 223, 224 (226), 239 (288), 241 (292), 244, II. 17, 80, 176, 243, 244—46, 311, 313, 322, 337, 550.
- Hus, Ján: II. 175.
- Husári (cisársky pluk): II. 408 (3).
- Husiti na Slovensku: II. 252; (a protestantizmus): II. 150.
- Huslička, Martin: 5.
- Husztí, Peter: II. 532.
- Hyby: 112, II. 35.
- CH**alupka, Ján: 74 (226), 109, 112, 113, 120, 121, 122 (125), 161, 162 (13), 164, 170, 184 (84, 86), 214, 219, II. 44 (1), 253, 264, 319, 332, 333, 335, 336, 347, 356, 364, 368, 442, 445, 448, 590; (Schreiben des Gr. K. Zay ... an die Professoren zu Leutschau:): 50—52, 70, 79 (251), 86, 87, 99; II. 73, 233, 274 (4), 281 (3), 291, 294 (1), 556; (Ung. Wirren und Zerwürfnisse:): 11 (23), 12 (32), 64 (194), 78 (246), 84 (265), 152; II. 413, 424.
- Chalupka, Samo: 23 (74).
- Cházár, Andrej: II. 227.
- Chémia (predmet na ev. školách): II. 615.
- Cherven (Červen) Tomáš: 102 (67).
- Chorváti: 41, 123, 124, 176, 177—78, 206, 209, 214, 215, 222, 231, 233, 245, II. 351, 407, 457, 462, 495, 498, 521, 534, 539, 554—55, 558, 563; (a Maďari:): 123, II. 436—37; (a maďarčina:): 5, 22, 23, II. 140, 436; (a chorvátština:): II. 529; (a Slováci:): 94, 219 (208).
- Chorvátsko: 137, 156, 223 (224), II. 171, 271, 280, 381, 383, 404, 407, 433, 437, 495, 496, 557; (protestanti:): II. 383, 498.
- Chorvátsko—Slovensko: 26, 72, II. 21, 24.
- Chotváš, Andrej: 182 (77).
- Ilias: II. 231.
- Iirske narodne novine: II. 304, 371, 378.
- Illésházy, Gašpar: II. 308.
- Illésházy, Kata: II. 308.
- Illésházy, Štefan: II. 308.
- Illyés, Andrej: II. 533.
- Illyés, Štefan: II. 533.
- Ilosvai Selymes, Peter: II. 532.
- Ilýri: 72, 118, II. 193, 437, 457, 558; (a Rusko:): 173 (62), II. 193.
- Ilýria: II. 96.
- Ilyrizmus: 52, 83, 165, 171, 176, II. 93, 111, 263, 351, 397, 407 (1), 487, 495; (il. literatúra:): II. 169, 489; (ilýrska reč:): 60 (173), 243 (294), II. 139; (ilýrska rezolúcia:): 171, 172, 176—77, 179, 182.
- India: II. 449, 479.
- Inzaghi, Karol, gr.: II. 464.
- Iparegyesület: II. 378.
- Irša (ev. cinkev): 17, II. 420.
- Iványi-Grünwald, Béla: II. 444 (2).
- Jacobaei, Karol: II. 597.
- Jáger (Eger): 11 (26).
- Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft: 211 (173), 222 (217).
- Jakobaei, Karol: 226 (236).
- Jamrich, Ján: II. 225.
- Ján IX. (pápež): II. 269.
- Ján, Karol Štefan, de Kövi: II. 482.
- Jancsó, B.: 209 (167).
- Jančovič, Štefan: II. 613.
- Jančovič, Vendelín, dr.: 149 (183).
- Jancsovic, Pavol: 90, II. 256.
- Janko, Andrej: II. 407.
- Jazygovia: II. 496 (*).
- Jednota mládeže slovenskej: 238.
- Jelenkor (časopis): 12 (36), 13 (40, 43), 15 (56), 16 (63), 17 (64), 32, 38 (115), 42, 61 (173, 176), 65 (194, 196), 73 (222—24), 74 (227—28, 231, 234), 75 (238), 75 (239, 241), 79 (251), 81 (260), 114, 151, 154, 156 (212), 157, 166 (30), 170, II. 10, 43, 62, 72, 73, 76, 125, 134, 135, 141, 178, 195, 253, 258, 282, 339, 349, 351, 380, 406, 414, 446, 480, 556.
- Jelšava: 151, II. 319, 323.
- Jesenský, Ladislav: 145, 170, 184 (84, 86).
- Jesenský, Pavol: II. 613.
- Jeszenák, Ján, b.: 187 (98), 216, 217, 221, II. 241, 373, 464.
- Jeszenák, Pavol: 211, 212, II. 567, 569, 570.
- Jezuiti: II. 212, 233 (2).
- Jindrich Vtáčník: II. 168.
- Jirásek, Jozef: 93 (33).
- Jiskra, Ján, z Brandýsa: 26, II. 25, 301, 302*.
- Jitřenka (sborník prác levočských štud. slov. reči): 40, 43—47, 51, 52, 82 (264), 83, II. 63—68, 73—76, 78—83, 86—87, 100, 105, 116, 119, 144, 180—181, 250, 251, 252, 290—92.
- Jornandes: II. 268 (5).
- Josipovich, Anton Daniel: II. 407.
- Jozef II.: 5, 59, 162, 168, II. 42, 92, 154, 234, 252, 429, 430, 432, 463, 464, 519.
- Jozef, arcikn., palatín uh.: 32, 74, 95, 123, 149, 158, 159, 160, 161, 167, 171, 172, 173—76, 177, 178, 179, 180, 182 až 183, 185, 186, 188, 193, 199, 207,

- 208, 209, 215, 218, 230, 231, 232, 234, 235, II. 47—48, 98, 131, 133, 353, 388, 396, 422, 425, 428—29, 449, 451, 452, 454, 455, 468, 473, 474—5, 476, 477—78, 483—91, 492, 570, 579, 591—92, 602, 603, 605.
- Jozeffy, Pavol, potiský superintendent ev. a. v.: 10 (18), 15, 16, 19—21, 24 (75), 27, 31, 32, 33, 34, 45 (137), 48 (142), 49 (144), 57 (163), 66, 68 (211), 70 (216), 75 (240), 79, 80, 82, 83, 85, 88 (10), 90 (16), 94, 100, 102, 103 (74), 104 (76, 77), 106 (84, 85), 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 120, 121, 122, 129 (135), 129, 130(141), 133 (150), 137—38, 141 (155, 156), 142, 143, 144, 145, 146 (170), 147—48, 151, 152, 153—6, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 167—8, 169, 170, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187 (96), 188, 189, 192, 193, 194, 195, 196 (129), 197 (134), 199 (138, 141), 202 (146), 204, 205 (151, 152), 206 (155), 207, 208, 209, 210 (172), 211, 212—13, 214, 215, 216, 217—18, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226 (236), 227, 228, 229, 230 (253, 255), 231, 232 (260), 233, 234, 235, 236 (274), 238, 249, II. 5, 14, 16, 27, 28, 31—34, 37, 61, 62, 69—72, 76, 78, 97, 190, 242, 252—53, 264, 265, 311, 313, 317—320, 323—24, 326—28, 332, 333 až 336, 345, 347, 356, 357, 364, 368, 370, 371, 376—77, 379, 380, 381, 383, 397—401, 406—409, 419, 422—25, 426, 427, 428—29, 437—41, 442, 445, 448, 449—51, 451—52, 465, 467, 468—73, 481, 482, 485, 491, 492, 524, 535, 549, 562, 570—73, 581—82, 590, 592, 597, 598.
- Jozeffyho základina: 163.
- Juhász, Fr.: II. 613.
- Juhász, Peter: II. 123.
- Juhoslovani: II. 91, 92, 96; (a Rusko:) II. 91, 92.
- Junáček, Juraj: 18, II. 271 (*), 345.
- Jungmann, Jozef: 237, II. 173, 601.
- Jurkovič (Đurkovič, Gyurkovits), Samuel: 39 (119).
- Jury: II. 59.
- Jüstel, Jozef, Alojz: 148, II. 388, 395.
- Justh, Gabriel: II. 13, 14.
- Justh, Jozef: 133, 188 (99), II. 264, 373, 464.
- Kabul: II. 167.
- Kadavý, Ján: II. 315.
- Kákonyi, Peter: II. 532.
- Kalinčák, Ján: 190, 191, 192 (110), II. 537, 547—48.
- Kalinovo (ev. cirkev): II. 225.
- Kalmár, Jur: II. 533.
- Kálmán-Csehi, Martin: II. 123.
- Kálnický, Andrej: 75 (239), 143 (162), 145 (168), II. 225.
- Kalvíni: 64, 66, 67, II. 16, 48, 274, 282; (a maďarizácia:) 103.
- Kalvínstvo a maďarstvo: II. 33.
- Kamenica: 16, 204 (148), 228 (241), II. 556—57 (*), 560.
- Kammerknecht, Ulrik: II. 123.
- Kampelik, Fr. Cyril: 23, 24 (75), 100 (59), 119 (116), II. 245.
- Kamzík (Kozí vrch, výletné miesto slov. študentov v Bratislave): 56, 129 (139), II. 229.
- Kancelária, uh. dv.: 18, 123, 148, 154, 208, 223 (224), 231, 232, II. 602, 603.
- Kanka, Daniel: II. 12, 70.
- Kanka, Samuel: 65 (199), II. 264, 373.
- Kanya, Pavol (prof. ev. gymn. v Pešti): 210 (172).
- Karadžič, Vuk Štefanovič: II. 95.
- Karlovec: 94 (39).
- Karlovský, L.: 20, II. 25, 27.
- Karner, Anton, biskup: II. 603.
- Karol Veľký: II. 90, 168.
- Károlyi, Ladislav: II. 243.
- Károlyi (knižtl. v Pešti): II. 324, 328, 334, 336.
- Karpaty: II. 60, 75, 90, 106, 116, 119, 139, 156, 167, 183, 186, 188, 211, 214, 233, 301.
- Kaszner, Samuel: II. 225.
- Katolícka cirkev v Uhorsku: II. 355, 362; (emancipácia:) II. 408; (a maďarizácia:) 11, 14, 92 (25), 126, 132 (144), 136, 177, 196, II. 419, 508, 511.
- Katolíci (v Rusku): 43, II. 188.
- Katolicizmus: II. 187.
- Katona (Geleji), Štefan: II. 532.
- Kaukaz: II. 167, 214.
- Kazinczy, Fr.: II. 200, 445, 504, 533.
- Kecskemét (ev. cirkev): II. 420.
- Kengyel, Ján: 55 (157), II. 117.
- Keszlerffy, Anton: II. 603.
- Kežmarok (ev. lýceum): 35, 38 (115), II. 112, 117; (čsl. ústav:) 40, 54, II. 115, 119, 120; (Jednota mládeže:) 33.
- Kicsiny, Pavol: 75.
- Király, Pál, Szathmári: II. 407.
- Kisfaludy, Karol: 76 (242).
- Kisfaludyovci (Alex. a Karol: II. 200, 533.
- Kiskörös: 14, 204 (148), II. 420.
- Kiss, Ján: II. 373, 465.
- Kiss, L.: 109, II. 313.
- Kis, Štefan, II. 123.
- Kiss, Štefan: II. 533.
- Klanové zriadenie: II. 114.
- Klasické reči: 235 (270), II. 179.
- Kleinschnitzová, Flóra, dr.: 128 (135), 236 (276), 239 (286), 243 (295), 244 (300), 246 (305).

- Klemens, Jozef Božetech: 163.
 Klementini: II. 495.
 Klobučarič, Karol: 209, 210 (171), 219 (208), 231 (258).
 Klsák, Ján: 223 (221), II. 322.
 Kluch, Jozef, nitr. biskup: II. 308.
 Kňazský dorast (výchova): 11.
 Knezić, Kajetán: 61 (177), 88.
 Kocman (Kotzmann), Ján Pavol: 170.
 Koháry, Štefan: II. 532.
 Kolbenheyer, Michal: 188 (97), II. 373, 466, 562.
 Kolbenheyer, Móric: II. 264.
 Kölcsey, Fr.: II. 177 (1), 533.
 Koléni, Daniel: 98 (52), 132, II. 331, 392 (dd), 513.
 Kollár, Ján: 8, 10 (18), 15 (53), 16 (57), 21 (71), 23 (74), 24 (76), 30 (85, 88), 31, 38 (113, 117), 39, 40 (124), 41, 42, 48 (142), 49 (144), 56 (160), 57 (163), 70 (215), 72, 75 (240), 86 (7), 88 (10), 90, 92, 94, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104 (76, 77), 105 (79, 82), 106 (84, 85), 107 (86, 90), 108, 109, 110, 111, 112, 113, 119, 120, 121 (120—22), 127, 128 (135), 130 (141), 133 (150), 137, 138—39, 140, 141 (155), 142, 143, 144, 145, 146 (170), 147, 148 (178), 149, 151 (188), 153 (197—8), 154, 155, 157, 158 (223—4), 160, 161, 162 (13), 163 (18, 20), 164, 168 (38), 169, 170, 173 (62—63), 178, 179, 180, 182, 183, 185, 186, 189 (103, 104, 107), 191, 192, 193, 196 (129), 202 (146), 204, 205 (151, 152), 206 (155), 207, 208 (160), 210, 211 (174—5), 212 (177), 213, 214, 215, 217 (198, 202), 218 (203), 219 (206—207), 220, 222, 223, 230 (253), 231, 232, 239 (288), 241 (292), 242, II. 80, 93, 94, 95, 96—97, 98, 120, 175, 201, 235, 289, 309—310, 311—315, 315 (21), 317, 319, 320, 323, 326, 330, 332, 333, 335, 351, 377, 383—85, 441 (7), 478, 492 (a), 535, 537, 577—79, 601 (2), 612, 614; Über die lit. Wechselseitigkeit: 156, 200 (144), II. 170, 171, 410—13; (Slávy dcera:) 43, 200 (144), II. 410, 503 (*); (Cestopis:) 19 (69), 82 (263), 184.
 Koloča: II. 272 (*), 311.
 Kolonizácia: 156.
 Kolovrat, Fr. Anton, gr.: 23, 99 (57), 102, 103, 111, 121, 122, 145, 146, 172, 207, 209, 210, 219 (208), 220, 223, 232 (261), II. 18, 311, 327, 356, 364, 395, 427, 577, 608.
 Komláš (ev. cirkev): 14, II. 421.
 Konečný, Ján Nep.: 160 (7).
 Konfesie (vierovyznania), ev.): 229 (251).
 Konfesijná rovnoprávnosť: 30, II. 185, 212—14.
 Konfesijná snášanlivosť: 195, II. 50, 209.
 Konrád (Conrad): II. 354. (Správnejšie asi Kubovich Karol alebo Koronthály Eugen.)
 Konrádi: II. 532.
 Kónyi, Ján: II. 533.
 Konzistórium (ev.): 228, II. 384.
 Kopácsy, Štefan: II. 123.
 Koreň, Jozef: 90.
 Koreň, Pavol: 226 (236), II. 597.
 Koričánsky, Samuel: 226 (236), II. 597.
 Korintským, list Pavla ap. ku: II. 89, 90, 178.
 Körmöczy, Imrich: 67 (204).
 Köröspataki, Ján: II. 532.
 Korteši: II. 505.
 Korvin, Matej: 94 (35), II. 430.
 Korytnany (ev. cirkev): 15, II. 422.
 Kosec, Matej: 57—60, 115, II. 140—60, 315, 342 (nn).
 Kossányi, Jozef: II. 613.
 Kossuth, L.: 26 (77), 62, 63, 64, 65, 79, 84, 90 (16), 125, 126, 128, 129, 134, 135, 136, 137, 140, 141, 142 (157), 144, 147, 150, 155, 156, 157, 164 (22), 165, 167, 176, 184 (85), 185 (91), 189, 190, 195, 203, 204, 207 (159), 210 (171), II. 142, 264, 279, 340 (gg), 354, 364, 370, 371, 373, 378—9, 382, 385, 386, 399, 409 (*), 419, 421, 433, 435, 440, 464, 472, 537, 581.
 Košice: II. 10.
 Kosztolányi, Peter: II. 254.
 Košut (Kossuth), Ďorď: 156 (212), 184 (86), 210 (169), 222, 223, 224 (226), 225.
 Kotzebue, August: 182, II. 482.
 Kovács, Fr.: 5 (3), 14.
 Kováčik, Jozef: II. 225.
 Közlemények az élet és tudományok köréből: II. 161.
 Král, Janko: 244 (302).
 Kralická biblia: 83, II. 613.
 Kramarčík (Kramarček, Szatócs), Karol: 43, 44, 46—47, 49 (143), 51, 52, 53, 55 (157), 57 (166), 114, 200 (144), II. 63—68, 77, 78—83, 99—101, 105, 109, 117, 126, 141, 142—44, 176—85, 217, 219, 316, 340 (cc), 348, 503 (*).
 Kraňsko: II. 95.
 Krasopis (predmet v školách): II. 615.
 Krašovská stolica: II. 193.
 Kraus, Imrich: 112.
 Kréméry, Ján: 104, 163 (20), 219 (205), II. 315.
 Kremnica: II. 530.
 Kresťanstvo: II. 50.
 Kristóffy, Samuel: II. 612.
 Kriváň: II. 119.
 Krížan (Kriszan), Jozef(?): 16.

- Krizsány(i), Jozef, ev. f. vo Velegu: 4.
 Krupec, Štefan: II. 225.
 Krupina: II. 530.
 Kübeck, Fridrich: II. 464.
 Kubinyi, August: II. 71, 223, 264.
 Kubinyi, František: 82, II. 261, 264, 329.
 Kubinyi, Juliana: II. 199.
 Kubinyi, Vilhelm: 89 (13), II. 277.
 Kucelník, Jozef: 75 (239), II. 225.
 Kucian, Jur: 104 (77), II. 314, 315.
 Kučera, Janko: 221 (214), 222 (217).
 Kucharski, Andrej: II. 95.
 Kulmer, Fr.: 219 (208).
 Kulpin (ev. cirkev): 132.
 Kúni: II. 452, 496 (*).
 Kunova Teplica: 145.
 Kupa: II. 97.
 Kúria, uh. kr.: 223 (224).
 Kuronsko: II. 188, 193.
 Kussevich, Jozef, II. 603.
 Kusý, Michal: II. 225.
 Kuzmány, Karol: 39 (123), 48 (142), 67 (206, 207), 68 (211), 79, 81 (259), 82, 83, 109, 110, 112, 113, 115 (112), 120, 170, 241 (292), II. 254, 312, 319, 324, 327, 328, 332, 333, 334, 336, 342 (mm), 524, 535.
 Květy (časopis): 19, 21, 34 (104), 35 (105), 40 (125, 130), 47, 50 (148), 56 (163), 61 (174—77), 86, 122 (125), 151 (192), 163 (21), 222 (217), II. 16, 25, 27, 38, 39, 63, 78—83, 119.
 Lajoškomámo: 17—19, 100, 116, 170 (49), 228 (241), II. 5, 271 (*), 279, 311, 328, 334, 345.
 Lajta (rieka): II. 497.
 Lamoš (turč. zemán): 246 (306).
 Lan? (notár m. Bratislavy): 221.
 Lang, Michal: II. 613.
 Latina: 22, 73, 74, 77, 79, 81, 97, 106, 107, 117, 118, 127, 131, 132, 136, 161, 163 (20), 176, 196, 199 (140), 208, 209, 223 (224), 233, II. 8, 92, 97, 112, 125, 149, 153, 180, 186, 233, 241, 242, 246, 253, 255, 257, 271, 279, 292, 330, 331, 338, 346, 353, 355, 363, 366, 389, 390—91, 402—403, 404, 408, 409, 417, 418, 436, 486, 493—94, 502, 504, 507—508, 513, 527, 564, 572, 585, 607, 616.
 Latinka: II. 173.
 Launer, Štefan: 242 (293).
 Lázár, Ján, gr.: II. 533.
 Lehocký (Lehoczky), Imrich: 199 (140), 223, 225.
 Lehotkay, Ján: 75 (239), II. 225.
 Lénárt, Andrej: II. 450.
 Lenčo, Jur: 26 (77), 166, 184 (85), II. 441—42.
 Leo Múdry, cisár: II. 268 (5).
 Leopoldov rád: II. 173.
 Leška, Štefan: 98 (52), 249, II. 315, 392 (dd), 513.
 Leš (ev. cirkev): II. 225.
 Leština: II. 123.
 Levoča: 221, II. 177; (ev. cirkev:) 238; (ev. lýceum:) 43, 44, 45—6, 47, 52, 73, 115, 225, 227—28, II. 112, 117, 138, 177, 227, 232—33, 253, 291, 294, 340, 349, 446, 605; (čsl. ústav:) 40, 43, 51, 54, 55, 76, 90 (16), 237—38, II. 63—68, 73—76, 78—83, 83—90, 99—101, 101 až 102, 105, 111, 115, 118—20, 122, 126, 179—80, 222, 242—43, 250; (Jednota mládeže:) 238; (maď. spol.): 46, 54, II. 66, 67, 81, 85, 100, 250; (nem. spol.): II. 250.
 Liberalizmus: 150; (nár. otázka:) 4 (1), 6; (v Uhorsku:) 31, 244—45, II. 459, 460.
 Lichard, Daniel: 57 (163), 78 (246), 110, II. 318.
 Liechtenstern, Jozef: II. 529.
 Lipa (almanach): 192 (110).
 Lipsko: II. 359, 364, 587.
 Liptovská stolica: 67 (208), 93, (34), 127, 169, 199 (139), 218 (203), II. 118, 236, 333, 334, 558, 559.
 Liptovské nárečie: 243 (294).
 Liptovský seniorát: 35, 68, 80—81, 112, 197 (133), 213, 228, II. 34—5, 36, 240, 241—42, 427.
 Lipt. Sv. Mikuláš: 35, II. 35, 239, 543; (ev. gram. škola:) II. 117.
 Lissovényi: Lišovíni.
 Liszkay, Ján: II. 450.
 Liszti (Listius) Ladislav: II. 532.
 Liška (Lenkei), Samuel: 237.
 Lišovíni, Lad.: 144—45, II. 264, 265.
 Litva: II. 209.
 Livonsko: II. 188, 193.
 Lonovics, Jozef: 32.
 Lónyay, Ján: II. 603.
 Lőrincsik, Samuel: 38 (115).
 Lőrinczy (korešp. Jelenkoru): 32 (93), II. 348 (7), 481.
 Lotrinsko: II. 193.
 Lúboreč (ev. cirkev): 75 (239), II. 225.
 Lučenec: 162; (ev. cirkev:) 75 (239), II. 225.
 Ludovít IV (Diefa): II. 269, 270.
 Ludovít XIV.: II. 60, 75, 106.
 Ludovít Veľký (uh.): 67.
 Ludovít (Ludvik), arcikn.: 110, 121, 122, 149, 176, 223, 224, II. 324, 356, 364, 395, 427, 428, 455, 462, 608.
 Ludovýchova: 69, 240, II. 50, 89, 188—90.
 Luitpold, kn. bav.: II. 270.
 Lukács, Juraj: 14 (48), 15 (54), 16 (58, 61), 64 (194), 201, 202, 228 (241), 245, II. 492—506, 516, 517, 525, 526—37, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561.

- Lukáš, evanjelista: II. 90.
 Luna (literárna príloha Agramer političeskej Zeitung): 50, 61, 92 (28), II. 363 (2), 304.
 Luterán: II. 114.
 Luther, Martin: II. 6, 16, 70, 187.
 Lvov: II. 243.
 Maciejowski, W. A.: II. 95.
 Maďar (pojmem): 49, 55—56, 80, 201, II. 558—59.
 Maďarčina (význam): 69, 139, II. 53—54, 59—60, 66, 103, 104; (a pokrok:) 28, 29, 51, 69, II. 104, 153, 187—88, 274; (a sloboda:) 48, 51, 69, 119, 139, II. 274, 378; (a vzdelanosť:) 28, 29, 48, 71, 115, II. 144, 153, 187—88, 208—9; (a protestantizmus:) 28, 29, 48, 51, 69, 119, 139, II. 104, 153, 187 až 88, 274, 514—15; (diplomatická reč:) 5—6, 22, 57, 68, 83, 77, 156, 176, 198, 206, 208, 223, 224, 233, II. 14, 82, 103—104, 125—26, 148—49, 156, 162, 186, 237—38, 239, 251, 252, 255, 262, 271, 279, 316, 338, 347 (kkk), 388, 403, 427, 432, 439, 493 (1), 493, 508, 514—15, 527, 533, 552, 566, 595 až 596; (odôvodnenie:) II. 492, 494 až 501, 517—23; (nevhodnosť:) 25, 26, 98, 146 (174), II. 18, 23, 24, 584; (predmet v školách:) 74—75, 77, 92, 132, 200, 208, 218, 230, 235 (270), II. 6, 8, 9, 12, 14, 31, 47, 62, 69, 71, 137, 228, 249—50, 325, 331, 439, 584, 585; (vyuč. reč:) 22, 29, 74—75, 77, 103, 111 (102), 156, 208, 218, 230, II. 27, 112, 246—47, 249, 254, 584, 610—11, 616—17; (učebnice:) II. 415—16; (šírenie:) 59, 164, 215 (192), II. 15, 62, 86, 237—38, 252, 415, 486, 489, 585.
 Maďari: 123, II. 21, 95, 191—2, 414, 457, 482; (pôvod:) 60 (173), II. 410; (nájazdy do záp. Európy:) II. 168, 270, 271, 280; (pokresťanenie:) 93, II. 97; (počet:) 168, II. 495—6; (neplodnosť:) II. 91, 166; (charakter:) II. 234, 499; (podmaniteľské právo:) 93, II. 269, 270, 378, 379, 413, 441 (*); (nár. obrodenie:) 5—6, 168; (strach zo zániku:) 58, 88, 150, II. 145—6, 408; (strach z ruského a slovanského nebezpečenstva:) 45, 72, II. 92, 152—153, 165—6, 193—4, 235, 263, 430, 460; (katolíci:) 244 (301), II. 272; (ochrancovia katolicizmu:) II. 273—4; (a slobodomyselnosť:) 45, 122, 123, 124, 245, II. 91, 103, 104, 106, 108; (a ústavnosť:) II. 91, 167, 499; (propaganda:) II. 272; (a Nemaďari:) 15, 78, 56 (163), 165, II. 226, 269, 279, 288, 309, 339—40, 341, 399, 430—31, 434; (a Slovani:) 47—48, 50, 72, 153, II. 90, 91, 92, 124, 151 (189), 167—68, 169; (a Slováci:) 58, 59, II. 92, 105, 122, 124, 149, 151, 156, 254, 255, 269 až 271, 338—340, 360; (a Chorváti:) 123, 206, 231; (a Poliaci:) 153, II. 279, 408, 510; (a Nemci:) II. 200, 389; (a nemaď. reči:) 55, 78, II. 148, 239; (a slovenčina:) 36—37, 38, 42, 45, 127, 140, 212, II. 42, 226, 288, 309, 339—40, 341, 399, 434.
 Maďarizácia: 4—5, 28—29, 48—49, 52, 70—71, 78, 87, 92 (25), 93, 111, 113, 119, 156, 159, 164, 175, 198, 201, 203, 208, 214, 218, 220, 235, 244 (301), II. 3—6, 14, 28, 40, 53—55, 59—61, 70, 73—76, 79, 92, 103, 107, 108, 110, 112, 114, 115, 123, 125, 137, 140—60, 165, 166, 167, 181, 192, 195—97, 205, 207, 219, 226, 234, 235, 239, 252, 257, 260, 269 273, 279, 292, 294—98, 403—404, 405, 407, 414, 428, 431, 432, 434, 435—36, 479, 501, 522—23, 554, 570—71; (zákony.) 4—5, 8—9, 22, 58, 60, 81, 91, 97, 113, 119, 131, 136, 150, 164, 165, 181, 198, 201, 232, II. 17, 42, 44, 46, 166, 206, 207, 218, 237, 254, 284, 292, 353, 355, 362, 389, 583, 609; (strach z Ruska:) 6—7, 28, 29, 45, 49, 58, 61, 68, 71, 148, 157, 201, II. 53, 60, 166, 279, 351, 401; (dôvody:) 87, 198, 203, II. 166, 269, 400, 492; (spôsoby, prechmaty:) 4, 9—19, 52—53, 59, 71, 73, 81, 89, 90, 92, 114, 127, 131—2, 150, 152, 156—57, 177, 200, 202, 203, 230 (252), II. 10—12, 54, 111—13, 195, 207, 271, 306—307, 308, 338, 339, 345, 502, 505, 525, 534—35, 564—65; (ťažkosť, prekážky:) 52, 53, 58, 59, 60, 69, 76, 92, 157, II. 147, 154, 157, 300, 414—16, 432, 560; (škodlivosť:) 25, 26, 60, 101, 148, 161, 168, 208, II. 23, 166—67, 189, 190, 293, 341, 342, 423—24, 432, 450, 560, 563—65; (a vzdelanosť:) 28, 58, 69, 150, II. 145, 381; (a nár. sjednotenie:) 44, 49, 58, 131, 150, 157, 168, 175, 201, 203, 204, II. 145—6, 203, 207, 299, 391, 414, 431, 432, 499—500; (neoprávnenosť:) 56, 87, II. 147; (maďarizácia a protestantizmus:) 28, 29, 45, 49, 70—71, 91—92, II. 205—6, 212—14, 215—16, 262, 294, 340, 510, 511, (a katolíci:) 91—92, 92 (25), (a sloboda:) 28, 29, 49, 92, II. 215, 294, 296—97, 340, (a emancipácia ľudu:) 76 (242); (a rozšírenie polit. práv:) 150, 157; (a nemaď. reči:) 4, 83, 86, 138, 201, 202, II. 414; (vyničenie nemaď. reči:) 4—5, 45, 51, 52, 61 (176), 69, 71, 79, 82, 83, 88, 89, 92 (25), 97, 104, 105, 113, 114, 131, 148,

- 150, 156, 164, 173, 177, 181, 200, 201, II. 239, 252, 260, 262, 263, 279, 292, 296, 309, 316, 339, 389, 395, 399, 401, 424, 432, 433, 479, 487, 488, 492 (1), 502, 514—15, 525, 534, 564, 566, 581, 583, 589; (v cirkvi:) 10—12, 14—21, 27—28, 32, 33, 52—53, 63, 66, 70—1, 72—73, 84, 89, 97, 100, 101, 104, 106, 113, 114, 116, 117, 126, 136, 141, 146, 155 (210), 156, 162, 173—4, 175, 179, 182, 196, 214, 219, 233, 235, II. 3—5, 6, 7, 19, 27, 43—45, 130, 166, 205, 224 až 225, 241, 242, 253—54, 255, 256—57, 260, 261, 262, 263, 265, 271, 276—78, 311, 316, 320, 325, 331, 338, 339, 340, 341, 344—45, 346, 353, 355, 361, 364, 372, 376, 387, 389, 390, 399, 405, 414, 417, 418, 419—22, 429, 439, 447, 448, 452, 480—81, 487, 488, 489, 502, 503, 510—11, 514—15, 535, 556—57, 560, 578, 581, 584, 588—90, 592—93, 605, 606, 607; (v školách:) 12—14, 16—17, 22, 25, 29, 44, 53, 69, 73, 74—76, 77, 78, 89, 90, 92, 100, 103, 114, 116, 121, 143, 181, 182, 199, 218, 219, 223, 230, 233, 235, II. 4, 6, 10—12, 15, 18, 26 až 27, 44, 47, 62, 65, 69, 71, 72, 97, 112—113, 196—97, 224—25, 246—49, 277, 307, 311, 338, 339, 341, 344, 346, 386, 390, 395, 405, 414, 452, 479, 483, 487, 488, 511, 535, 548—49, 556—57, 571—72, 578, 584—85, 605, 606, 610, 611; (odmeny:) 77, 344, 512, 610; (úradý a súdy:) 8—10, 22, 25, 199, 208, 214, 218, 219, 223 (224), II. 19—20, 28 (2), 97, 341 (mm), 343, 424, 489, 572—73, 578, 585—86, 589—90, 593, 606; (maďarizácia mien:) 10, 22, 41, II. 97; (obrazy v zahr. časopisoch:) 199—201.
- Maďarizmus: 126, II. 459.
- Maďaromani: 47, II. 80, 175, 272, 325, 424.
- Maďaromania: II. 198, 267, 300, 351, 357.
- Maďarská akadémia: 164, 185, II. 41 (*), 140 (1), 161, 165, 415, 443 (1), 520, 531, 533.
- Maďarská literatúra: 520, 531—33, 559 až 560.
- Maďarské rečové ústavy (spoločnosti): II. 111, 113, 481.
- Madva, Fr.: 209 (168).
- Magda, Pavol: 518, 528, 529.
- Maglód (ev. cirkev): 10, 17, 215 (195), II. 420, 424.
- Magurský: Záborský, Jonáš.
- A magyarhoni ágost. hitv. evangelicusok oskolai rendszere (1842): 143 (161), (1846): II. 617.
- Maier (Majer), Ján Jaromir: 70 (217).
- Mailáth, Anton, gr.: 34, 122, II. 243, 352, 357, 364, 388, 395, 396, 427, 428, 442, 464, 472, 579, 591, 602, 603, 604, 608, 609, 610.
- Majláth, Ján, gr.: 164 (25), 168, 169, 170, 173, 181, 183, 184, 185, 193, 195, 201, 202, 215, 228, 229 (247), II. 429 až 434, 472, 502, 524, 532, 554.
- Major, Pavol: 187 (98), II. 373, 464, 544, 547.
- Makónyi, Pavol: 188 (99), II. 373, 466.
- Malé Žľevce (ev. cirkev): II. 225.
- Malek, M.: 207 (158).
- Malinec (ev. cirkev): II. 225.
- Malohontiansky seniorát: 15.
- Maramaróšská stolica: II. 193.
- Marathon: II. 358.
- Marček, Dávid: II. 315.
- Marček, Pavol: 75 (239), II. 225.
- Mareček, Pavol: 222, II. 322.
- Mária Dorota, palatinka: 159, 160, 161, 162, 180, 213, II. 429.
- Mária Terézia: II. 150, 431.
- Markusovszky, Samuel: 250.
- Marovszky, Jozef: II. 602.
- Marseillaise: II. 194.
- Martinek, Karol: II. 286.
- Martiny (Kovács-) Gabriel: 191, 216, 221, II. 545, 546, 594.
- Martinyi, Michal: 17, II. 420.
- Matejak, Michal: II. 117.
- Materinská reč (význam): 25, 26, 58, 69, 70, 82—83, 87, 88, 97, 100, 114, 115, 116, 117, 130, 146 (174), 147, 218, II. 17, 18, 21, 23, 82, 98, 145, 188—89, 205, 206, 341—42, 346; (vyučovanie v školách:) 29, 77, II. 8, 97.
- Matica (slov.): 194, II. 96.
- Matkovics, Štefan: II. 373, 464.
- Matriky, matričné výtahy: 9, 11, 22, 27, 28, 73, 91, 115, 117, 125, 136, 174, 175, II. 44, 45, 46, 257, 292—93, 342 až 343, 348, 488—89, 512, 606, 607.
- Matuška, Jozef: II. 613.
- Matuška, Karol: 79 (249), II. 254 (3).
- Matúška, Jozef: II. 549.
- Matyáš (Korvin): 67, II. 547.
- Mauricius: II. 267 (5).
- Mayr (Mayer), Bohumír, dr.: 228 (241).
- Mednyánszky, Alojz, b.: II. 305, 307, 491, 492.
- Medzihradský, Ľudovít: 75.
- Meklenburg: II. 457.
- Melcer (Melczler, Melzer), Ján: 17, 141, 187 (98), II. 315, 373, 420, 464, 613.
- Melcer (Meltzer, Melczler), Jozef: 130 až 132, 145, 152, 153, 170, 184 (86), II. 613.
- Melczler, L.: II. 416 (2).
- Melfelber, Samuel: 36 (111).
- Melius, Peter: II. 123.

- Mendelsohn, Juraj Benjamin: II. 91.
 Menyepóri, Alexej: 33 (99), 156 (212), II. 73, 100.
 Menzel, Wolfgang: II. 193.
 Mérey, Alexander: 230 (254).
 Mestá, slob. a kráľ.: 499, 519, 521, 530, II. 102, 106.
 Mestský stav (mešťanstvo): 92, 157, II. 112, 496—97, 530, 531, 559.
 Metod: II. 269.
 Metternich, Klement Václav: 119 (116), 121, 122, 123—25, 141 (156), 145, 146, 147, 148, 172, 176—77, 223, 234 (264), 245, II. 327, 356, 364, 388, 394, 395, 397, 427, 428, 455—64, 608.
 Metternich-Winneburg, R.: 234 (264).
 Miesané manželstvá: 246 (307), II. 45, 48.
 Michaleides (základina v Halle): II. 199.
 Michnay, Andor Daniel: 65 (199), 216, 221 (214), 226, II. 133, 594, 597, 602.
 Micsinay, Andrej: 75 (239), II. 225.
 Mickiewicz, Adam: II. 524.
 Miestodržiteľská rada uh.: 17, 18, 19 (69), 67, 92, 171, 174, 208, 211, 213, 219, 223 (224), 231, 232, II. 85, 98, 99, 602.
 Mikolay, Štefan: II. 264.
 Mikuláš, car: II. 412.
 Milan ? : 56 (163).
 Miloslav (korešp. PH): 166 (32).
 Miskolczy, Július: 177 (65).
 Miškovec: 162, II. 423; (ev. gram. škola): 53, 55 (157), II. 72, 112, 117, 227.
 Modra (ev. gymn.): 36, II. 116; (čsl. združenie): II. 122.
 Mohamedánska šľachta v Bosne: 91.
 Mojmir: II. 280.
 Mojmir II.: II. 269, 270.
 Molitoris, Karol: II. 254.
 Molnár, Fr.: II. 532.
 Molnár, Ján: II. 533.
 Montecuccoli: II. 204.
 Montesquieu: II. 124, 194.
 Morava: 112 (107), II. 266, 301, 346, 349; (národnosť): II. 95, 274; (literárne): II. 172; (konfesijne): II. 209.
 Moravia: 47, II. 81, 82, 292.
 Moravčík (Morauchik), Jozef: II. 243.
 Moszczański, Karol: 100 (59), II. 243, 244, 245.
 Mošonská stolica: 10, 12 (28, 29, 30).
 Mošonský seniorát: 229 (251).
 Moyses, Štefan: II. 305 (3).
 Muftansko: II. 193, 194, 414.
 Municipálne slobody: II. 91.
 Muňay (Muňai, Munyay), Anton: 54, 78 (246), 90 (16), 142 (156), 162 (13), 164 (25), 195, 197 (134), II. 160, 250 (1).
 Muráň (muránska aféra): 151, 181, 232 (262), II. 467, 469—70, 481, 581, 591.
 Muránska dolina: 213.
 Muránska Dlhá Lúka (ev. cirkev): 215 (194).
 Murányi, K.: II. 195—97.
 Náboženská lahostajnosť: 197, II. 344.
 Náboženstvo (význam): 218, II. 7, 344, 346; (vyučovanie): 12, 19—21, 117, 148, 161, 199 (141), 208, II. 4, 6, 7, 27, 28—31, 37—39, 62, 69, 163, 188—89, 311, 344, 346, 404, 587, 593, 616; (učebnice): II. 6; (katechizmy): 66; (náboženská výchova): 98, 101, 114, 116, 147, II. 50, 188, 237, 353, 404, 513, 593.
 Nabukodonozor: II. 358.
 Nacionalizmus: 4 (1), 6, II. 110, 191—92, 445; (maď.) 3—6, 239; (nemaď.): 7; (slovenský): 7—8, 51, 239; (chorvátsky): 3.
 Nadeždin, Nikolaj, Ivanovič: 157 (218).
 Nádasdy, Michal, gr.: II. 352, 608.
 Nagy, E.: 62 (184).
 Nagy, Karol: II. 249.
 Nagy, Pavol: 24 (76).
 Nagybáczai, Matej: II. 532.
 Nalácz, Jozef: II. 533.
 Napoleon: 157, II. 95, 204.
 Náray, Juraj: II. 532.
 Národ (pojem): (maď.) 3—6, 128, 165, II. 198 (**), 202, 254, 255, 413—14; (slov.): 7—8, 98, 203, 245, II. 199, 202, 338; (národný duch): II. 17, 456; (národný charakter): 25, II. 17, 19, 142, 456; (a vlasť): II. 411; (a nár. reč): 98, 131, 203—4, II. 17, 18, 142, 360, 402, 403, 436.
 Národná garda: II. 408, 409.
 Národná reč (význam): 25, II. 110, 203, 338—39, 391; (maď. pojem): II. 110, 125, 203, 413—14, (prenikanie do úradov): II. 402—403.
 Národnosť: 102, 164, II. 232, 359, 456; (maď. pojem): 102 (67), 128, 150, II. 127, 162, 360, 402; (slov. pojem): 102 (67), II. 162; (a reč): 152; (a štát): II. 205.
 Národnostná ideológia: (maď.) 3—6; (nemaď.): 7; (slovenská): 7—8, 118; (nemecká): 7—8.
 Národnostná otázka (v Europe): 123.
 Národnostná rovnoprávnosť: II. 175.
 Nassau, kn. z.: II. 408 (3).
 Necpaly: 57 (165), 213 (183), II. 13.
 Nedeľné školy: II. 96.
 Nemaďari (odvetný ráz nár. pohybu): II. 433, 435; (a maďarčina): 21, 22, 168, II. 432; (a maďarizácia): 52, II. 192, 429—33; (patriotizmus): 7; (ponosy, odmietanie): II. 434; (a Vieďen): 52.

- Nemaďarské reči v školstve: 97, 200, 230, 235 (270), II. 552—53; (v úradoch:) 97
- Nemci (a Slovani): II. 90, 96, 165, 170, 172, 276; (štátna roztrieštenosť:) II. 171; (a Rusko:) II. 193; (a Francúzsko:) II. 193.
- Nemci (uh.): 10, 181, II. 95, 195, 430, 432, 482, 495, 496, 497, 498—99, 523, 558, 561; (kultúrne:) II. 498; (nár. povedomie:) II. 493 (1); (a maďarizácia:) 42, 58, 72, 92, 194, 202, II. 42, 126, 134, 135, 206, 283, 404, 433, 503, 525, 536; (a únia:) 67 (205).
- Nemci (sedmohradski): 202, II. 525, 536, 561.
- Nemci (spišski): II. 115, 147, 233; (a maďarčina:) II. 233.
- Nemčina: II. 24, 325; (v školách:) 78, 235 (270); (diplom. v č.-mor. zemiach:) 26, II. 274—75; (význam v Uhorsku:) 26, 118, II. 433.
- Nemecká Lupča: 93.
- Nemecko: II. 168, 170; (a Rusko:) II. 268.
- Nemecký rmantizmus: 7—8, 245.
- Németh, Alexander: II. 550.
- Némethy, Pavol: II. 117.
- Nemzeti Ujság: 5 (3), 13 (41), 14 (45), 73 (223), 75 (241), 149, 153, 168, 184 (84), 200, II. 363, 371, 396, 419, 429, 434, 472, 502, 523, 524, 554.
- Newton, Izák: II. 66.
- Niredháza: 19—21, 32, 33, 108, II. 5, 6, 8—9, 14—16, 25—27, 37, 41, 62, 69, 71, 344; (preparandia:) II. 16.
- Nisnyanszki, Daniel: II. 454, 475, 485.
- Nitra: II. 156.
- Nitra (almanach): 190, 191, 192, II. 285, 537, 547, 550.
- Nitra, milá Nitra...: 55, II. 122.
- Nitrianska diecéza: 243.
- Nitrianska stolica: 105, 127, 153 (199), 162, 199 (139), II. 28, 116, 118, 354, 424, 540, 558, 559.
- Nitriansky seniorát (kňazstvo): 104 (77), 105 (81), 109—10, 129, 133, 155, 197, 206, 218 (203), 222.
- Nórsko: II. 23, 171.
- Nosák, Bohuš: 24 (75), 26 (77), 56—57 (163), 163 (16), 184 (86), II. 176.
- Noska, Ján: 5.
- Notári (obecni): 9—10.
- Nová Baňa: II. 530.
- Novohradská stolica: 12, 27 (79), 151 (189), 188, 199 (141), 208, II. 344, 571, 585.
- Novohradský seniorát: 16, 73, 74, 75 (239), 133, 134, II. 71, 135, 223—26, 257—58, 351, 363, 556.
- Nyék, H. a D.: 32, 33 (99), II. 73, 348, (7).
- Nyitraszerdahelyi, Vavro: II. 28.
- Obce (úradná reč): 9, 10, 208, 219, II. 586, 590.
- Od Oravy po Brašov (maďarizácia): 5 (3), II. 234.
- Odnárodňovanie: 126, II. 190, 239; (zhubné následky:) 20, 25, II. 19, 32, 37, 82—83, 268; (odsúdenie:) 203, II. 18, 155, 167, 219, 238, 266, 268—69.
- Odrodilectvo, odrodilci: 87, 97, 194, 244 (301), II. 181, 202, 302, 390, 558.
- Ofner (Ofner-Pesther) Zeitung: 68 (208), 165 (26).
- Ochtina (ev. cirkev): 155 (210), II. 422.
- Ollík, Pavol Všudyslav: 23 (74), 24 (76), 26 (77), 35 (106, 107), 39 (120), II. 175.
- Olomúc: II. 168.
- Onadi (Onodi), Ján: II. 533.
- Oravská stolica: 9, 11 (??), 12, 93 (34), 166, II. 234, 427, 558.
- Oravský dekanát: 171 (53).
- Oravský seniorát: 73, 213, 228, II. 125, 425—26—27; (samovzdel. učit. spolok:) 75.
- Orczy, Vavrínek: II. 533.
- Orlík, Michal: 75 (239), II. 225.
- Ormis, J. V., dr.: 75 (239), 143 (162).
- Oroslán (ev. cirkev): 16.
- Orosz, Jozef: 153, II. 127, 128, 176, 204 (4), 292 (*).
- Oroszhegyi, Michal: II. 533.
- Ország, Štefan: II. 225.
- Ostrihom: II. 156.
- Ostrihomská stolica: 9 (8, 9), 10 (12), 11, 12.
- Ostrolúcky, Michal: 34 (102), II. 612.
- Osuské: 237 (287).
- Osuský, Samuel Štefan: 223 (221).
- Osztrosich, b.: II. 308.
- Otčina: 43.
- Ott, dr.: 23, 100 (59), II. 245.
- Ottmayer, Anton: 86 (7), 95, 96 (45), 112, II. 309 (2).
- Otto I. (Veľký): II. 168.
- Ožďany (ev. gymn.): II. 72.
- Otečestvennyja Zapiski (časopis): II. 93(*).
- Padár: II. 450.
- Pajor, Štefan: 89 (13), II. 278.
- Palacký, František: 56 (160), 106 (85), II. 524.
- Pálenka: II. 151.
- Palkovič, Juraj: 30, 35, 36, 37, 39, 40 (124), 55, 60, 68 (210), 70 (216), 90, 95 (42), 109, 112, 113, 155, 163, 171, 184 (84), 190—2, 210, 211, 212, 215—217, 219, 220, 221, 224, 225 (232), 236, 237, II. 18, 56, 57, 121, 131, 221, 230, 312, 318, 319, 327, 333, 347, 537, 538, 545, 568, 574, 587, 593, 596, 598, 601.
- Palugyay, Farkaš: 207 (159).

- Pangermanizmus: II. 170—71.
 Pannónia: II. 269.
 Panrusizmus: 128, 129, 150, II. 22, 193, 295, 351, 358, 401, 576, 593.
 Pansláv (pojmem): II. 350.
 Panslávi: II. 203, 265, 506.
 Panslavizmus: 21, 38 (115), 43, 52, 55, 57—58, 60, 72, 76, 78, 79, 82, 83, 86, 98, 128, 139, 148, 150, 151, 156, 165, 201, 205, 212, 230 (253), 232, 238, 239 (286), II. 22, 40, 63—68, 73—76, 83, 95, 111, 114, 115—22, 129—30, 134—136, 139—40, 142, 146, 170, 171, 174—6, 177, 197, 198, 217, 225—26, 232—33, 235, 242—43, 243—46, 249, 250—51, 254, 256, 259, 261, 262, 264, 265, 272, 281, 290—91, 295, 339, 347, 349—50, 351, 364, 366, 368, 381, 397, 401, 404, 409, 410—13, 411, 426, 443, 447, 448, 452, 469, 470, 473, 476, 479, 483, 524 až 525, 539, 576, 592.
 Panslavistické združenia: 56 (160).
 Pápay, Samuel: II. 306.
 Pardoe, Júlia: II. 532.
 Paríž: 42, 69, 98, 116, 211, II. 94, 343, 391, 576, 587.
 Paskó, Kristof: II. 532.
 Pásztor, Michal: II. 450.
 Patachich, Adam: II. 272 (*), 311.
 Patriot (pojmem): II. 392.
 Patriotizmus: 98, 117, 131, 146 (174), II. 430.
 Paul, Karol: 39 (124).
 Paulekovich, Jozef: II. 49, 579.
 Pauliny (Paulíny), Ladislav: 94, 96, 109 (97), 222, 223, 249, II. 322.
 Pauliny, Samuel: II. 315.
 Pavol, apoštol: II. 43, 138.
 Péczeli, Jozef: II. 533.
 Pečeraži: II. 214, 295.
 Pelech, Ján: 55 (157), 184 (84), II. 117, 226, 227, 228, 264.
 Pentarchia: 245.
 Penzel, Anton: 215 (194), 226 (236), II. 597.
 Perješ (ev. cirkev): II. 450, 451.
 Perlaky, Alexander: 14.
 Perlaky, Dávid: 187 (98), 190, II. 264, 373, 464, 537, 539, 540, 541, 543, 548, 549.
 Persko: II. 358.
 Peršania: II. 58, 411
 Pesti, Gabriel: II. 532.
 Pesti Hirnap: 9 (6), 15 (51, 52), 58, 62, 63 (185—87), 64 (189—90, 192—93), 65, 66 (201—202), 67 (203), 68 (208), 73 (225), 74 (229—31, 233), 75 (240), 76, 79 (251), 81 (260), 82 (260), 89 (13), 90 (14—16), 92 (25), 102 (67), 125—29, 131 (148), 137, 150, 151 (187, 190), 156 (216), 164, 165, 166, 172 (58), 178, 184 (84, 85), 199 (139, 140), 203, II. 76, 142, 232, 249, 252, 253, 258, 286, 287, 325, 329, 330, 336, 339, 349, 354, 355 až 356, 363, 364, 367, 371, 375, 398, 406, 410, 419, 422 (x), 426, 433, 435, 437, 440, 441, 446, 469, 480, 525, 537, 543 (*), 581.
 Pešf: 32, 121, 127, II. 23, 106, 120, 305: (ev. cirkev): 14, 17, 64, 159, II. 45, 254, 257, 421; (vysoká škola protestantská): 62, 64, 65, 205, II. 113, 144; (univerzita): 62 (183), II. 144; (slovenská katedra): 41, 42, 106, 116, 146, 174—5, 233, II. 97, 98—99, 125—26, 149, 325, 331, 343, 346, 353, 489, 490, 607; (cenzúra): 219.
 Pešfbudinski Skoroteča: 122 (125).
 Peštianska stolica: 9 (7, 8), 11, 12 (30), 13, 18, 185 (90), II. 45, 256, 452.
 Peštiansky seniorát: 14, 17, 27 (79), 199 (141), II. 135, 254, 420, 556.
 Pešf. Sv. Martin (ev. cirkev): 14 (47), 17, II. 420, 421.
 Petényi, L.: 32 (94), II. 134.
 Peter Veľký: II. 90, 460.
 Péteri (ev. cirkev): II. 420.
 Petrohrad: II. 172.
 Petrovac: II. 197.
 Piaristi: II. 233.
 Pilgram, Ján: II. 352, 608.
 Piliš (ev. cirkev): 17, II. 420.
 Pismo sväté: 66.
 Plachý, Daniel: 98 (52), II. 392 (dd), 513.
 Plataea: II. 359.
 Plato: II. 152, 180.
 Platthy, Gabriel: 68, 105 (79, 80), II. 190.
 Platthy, Michal: II. 603.
 Plešivec: II. 243.
 Pliešovce: 16, II. 137.
 Plody zboru učenců řeči československé Prešporského: 43, II. 86, 144.
 Plzeň: 173.
 Poddanstvo: II. 505.
 Podhradský (Podhradszky), Jur: 241 (292).
 Podkarpatský seniorát (potiská sup.): II. 111.
 Podlipický, Jozef: 23, 100 (59), 129 (139), II. 122, 136, 222, 245.
 Podolin: II. 233.
 Podtatranský v. Štúr L.
 Podunajská (ev.) superintendencia: 28, 65, 73, 74, 75 (236), 78 (246), 80—81, 87 (7), 127, 129, 132, 133—34, 143 (160), 188 (99), 190 (108), 204, 205, 212, 217, 220 (209), 221, 226, 227, 229, 230 (253), 235, II. 34, 35, 36, 45, 48, 139, 236, 240—42, 264, 325, 367, 568, 592, 593, 595, 597, 598, 610, 616.

- Podunajská (kalv.) superintendencia: 64.
- Pogodin, Michal Petrovič: 38 (116).
- Poldt, Matej: II. 199.
- Polgár, Michal: 513.
- Poliaci: 43, II. 94, 96, 408, 457, 498; (rev. propaganda:) 24, 31 (91), 118, 240, II. 243—6, 458, 460; (novembrové povstanie:) 124, II. 458; (a Rusi:) II. 461; (poznanski:) 94, II. 280.
- Polsko: II. 22, 60, 75, 90, 92, 95, 151, 169, 209, 414; (kongresové:) 6, 25, 45, 49, 124, II. 458.
- Poľština: 243 (294); (pestovanie:) II. 189; (v súdnictve:) 94.
- Poltár (ev. cirkev): II. 225
- Pomorany: II. 266.
- Pongrátz, b.: II. 308.
- Pongrácz, Anton: 74, 132.
- Poprad (rieka): II. 116.
- Porynsko: II. 58.
- Pospíšil, Jaroslav: 36 (109), 39 (123, 124), 81 (259), 40 (125), 60 (169), 67 (206).
- Potiská (ev.) superintendencia: 15—16, 53, 65, 73, 74, 79, 111, 127, 133, 188 (99), 204, 205, 229, II. 10 (*), 14, 16, 72, 76, 77, 111 (2), 242—43, 249—253, 264, 323, 325, 336, 349, 367, 421—22, 465, 562, 592, 597.
- Potiská (kalv.) superintendencia: 64, 66.
- Poznaň: II. 94 (3).
- Poznaňské veľkokniežatstvo: II. 189, 209, 210, 266, 280, 431, 432.
- Požeská stolica: II. 563.
- Praha: 112 (107), II. 122, 173, 299, 330.
- Prandorf (ev. cirkev): 75 (239).
- Pravoslávna cirkev: II. 92, 93; (a maďarizácia:) 196, II. 419, 508, 511.
- Pravoslávni (v Uh.): II. 272—73, 429, 460; (rusizmus:) 161.
- Pray, Jur: 521.
- Pražák, Albert, dr.: 247 (309), II. 17.
- Přemysl, Otokar II.: II. 168.
- Prešl, Svatopluk: II. 122, 136, 222, 524.
- Prestupy: 246 (307).
- Prešov: 34, II. 232; (ev. kolégium:) 76, II. 112, 117, 119, 160 (17), 546; (čsl. ústav:) 90 (16), II. 120—21, 54; (maď. spoločnosť:) II. 181.
- Prešporská stolica: II. 243, 246, 252.
- Prešporský seniorát (kňazstvo): 216, 229 (251).
- Príbelce (evanjelická cirkev), 75 (239), II. 225.
- Príbovce: 76 (242), II. 14, 42.
- Prírodopis (predmet na školách): II. 47.
- Prírodospyt (predmet na ev. školách): II. 615.
- Prírodné právo: II. 203.
- Procházka, Jozef (učiteľ prešp. lýcea): 216 (197).
- Procopius Cäsariensis: II. 268 (5).
- Procopius, Jur: 93, 99, 100, 102, 103, 105, 112, 120, 121, 154, 160, 161, 173, 178, 193, 214, 219 (206), II. 302, 311, 313, 314, 318, 332, 336.
- Prónay, Albert, b., dozorca dištr. banského: 135 (153), 136, 140, 142, 147, 185 (90), 196, 205 (151), 209, II. 45, 256, 367, 369, 371 (16), 386, 400, 480, 565 (2), 598.
- Prónay, Alexander, b., gen. dozorca ev. a. v. cirkvi): 18, II. 14, 48, 405, 421.
- Prónay, Gabriel, b.: 190, II. 373, 537, 538, 540, 547.
- Proroci: II. 187.
- Prostonárodní zábavník: II. 551.
- Protestans egyházi és iskolai lap: 15 (51), 64, 78 (246), 89 (13), 132 (142, 145), 133 (147, 149), 143, 151 (192), 166 (31, 33), 197 (130), II. 246, 363, 371, 406, 416, 427.
- Protestanti (uh.): II. 209—10; (zrovno-právnenie:) 26, 36, 71, 135, 140, 169, 194, 241—42, 244 (297), 246, 247, II. 43.
- Protestantismus, Magyarismus, Slawismus: 70 (218), 81 (257), 87—88, 91, 103, 107, II. 50, 51, 205, 294—98, 312, 313, 314, 318, 319, 349, 364 (4), 368, 370, 376, 380, 447.
- Protestantizmus: II. 49, 59, 61, 62, 74, 75, 187, 209—11, 214—15, 328 (12), (šírenie v Uhorsku:) II. 123, 150; (a národné reči:) 69, 131, 166, 196, 198, II. 123, 153, 154, 187, 377, 420; (a národy:) II. 123, 153; (a maďarizmus:) 29, 71, 72, II. 52—55, 212—14, 215—216; (a liberalizmus:) 103.
- Protestantská cirkev (zriadenie): II. 15; (duch:) 66.
- Protestantská univerzita: 62, 64, 65, 205, II. 113, 144.
- Prusko: 4 (1), II. 171, 189, 266, 431; (školsťvo:) II. 112.
- Pseudomaďari: 88, II. 302, 303, 321, 473, 480.
- Pseudonymita: II. 128, 162—63, 178.
- Puchov, Samuel: 75 (239).
- Púchov: II. 308.
- Pukanec: II. 530.
- Pulszky, Fr.: 60, 79, 80, 85—86, 111, 134, 137, 138, 141, 156, 157, 165, 187 (98), 189 (107), 192, 200 (144), 204 (148, 149), 210 (171), II. 139—40, 253, 263, 264, 278—283, 289—294, 370, 373, 382, 383, 386, 399, 410—13, 421, 447, 464, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 581.

- Purkhart, Norbert: II. 608.
 Puškin, Alexander: II. 524.
 Putz, Henrik: II. 225.
 Pyreneje: II. 60, 75, 106.
 Pythagoras: II. 66.
 Pythia: II. 203.
- Quadrupelalliance:** II. 194.
Quendel, Vavro: II. 123.
Quirsfeld, Ferdinand: 513.
- R. Gy. (korešpondent Századunk):** 34 (104).
R. S. T. (korešp. PH): 92 (25).
Ráb: II. 199.
Rábska stolica: 162.
Ráday, Gedeon, gr.: II. 533.
Ráday, Pavol: II. 532.
Kadla (Anastázus): II. 97.
Radvánszky, Gustáv: 151, II. 469.
Raffay, Ján: 179—80, II. 451, 452, 453.
Ragályi, Karol: II. 249.
Ragályi, Maxm.: II. 249.
Ragályi, Ferdinand: II. 249.
Rajec (obec): II. 308.
Rájnis, Jozef: II. 533.
Rákóczy, Ján: 79, 82, 115 (112), II. 254, 342 (mm), 370, 399, 469.
Rákóczyho pieseň: II. 285.
Rakomáz: II. 202.
Rákoškerestúr (ev. cirkev): 17, II. 420.
Rakovský, Gustáv: 225 (233).
Rakúsko: II. 346: (riša:) II. 23, 91, 124, 171, 194, 401; (nem. nadvláda:) 119; (národnostne:) 119, 218, II. 151, 235, 351, 457, 501; (národnostné pohyby:) 123, 124, II. 458—59; (rečová otázka:) II. 501; (a Slovani:) II. 172—4, 275—76, 293; (územné nároky na Balkáne:) II. 167.
Rapant, Daniel: 7 (4), 101 (64), 156 (212), 164 (23), 171 (52), 199 (139), 203 (147), 204 (148), 210 (170), 219 (207), 228 (241), 231 (259), 232 (261), 244 (296, 298), 247 (309, 310); (Slov. povstanie:) 5 (3), 8 (5), 34 (103), 43 (134), 118 (115), 119 (116), 171 (54), 200 (141), 228 (241), 244 (299), 245 (304), 246 (305).
Rasa: 198—99, II. 456, 457 (*).
Ráth, Matej: II. 519.
Ratkovo: 10, 75 (240), 132, II. 424, 585.
Raupach, Ernest: II. 543.
Reálne školy: II. 112.
Reči (učenie sa rečiam): II. 6, 7, 112, 163.
Reč ako politické pojivo: II. 153.
Reformácia: 8; (a národnost:) II. 235; (školstvo:) II. 308.
Reformy, liberálne (v Uh.): II. 505—506, 554—55.
- Reiss (Reisz), Samuel:** 141, 151—2 (193), 153 (199), 155 (210), 157 (221), 164 (23), 167, 170, 179, 186 (94), 187 (97), 195 (125), 198 (135), 210 (172), 213, 214, 215 (194), 217, 218 (203), 225 (232, 234—5), 226 (236), 227, 228, 230 (253, 255), 231, 232 (260), 236 (273—4), 238 (284), II. 373, 467—68, 597.
Reissová (Rajská), Antónia Bohuslava: 129 (139).
Rész, Pavol: II. 6.
Revúca: 155 (210), II. 566.
Revue Slave: II. 94.
Révai, Mikuláš: II. 533.
Révay, Jur. b.: 199 (140).
Ribinyi, Ján: II. 575.
Rím: II. 97.
Rimani: II. 147.
Rímska riša: II. 146.
Rimavská Sobota: II. 323, 335.
Rohoni, Ján: 98 (52), 112, 120, 121, 133, 214, 222, II. 332, 335, 356, 368 (8), 392 (dd), 448, 513.
Románi: 123, II. 456, 457.
Rontó, Pál (románový hrdina): II. 181.
Roštár (obec): 75.
Rotarides, Samuel: 75 (239).
Róth-Telekyovské štipendium: 73, 230 (253), II. 119, 226, 599.
Roy, Ján: 133, 141, II. 373.
Royko, Ján: II. 45.
Rožňava: II. 63, 249; (ev. gram. škola:) II. 72, 117, 226—28, 332.
Rudits, Jozef: 91.
Ruge, Arnold: II. 539.
Rumuni, rumanizmus: 91; (uh.): 72, 150, 209, II. 91, 192, 193, 351, 482, 495, 496, 498, 499, 558; (a maďarizácia:) II. 147, 206, 235, 433.
Rumy, Karol: 149 (183), 152 (195), II. 175 (*).
Rusi: 124, II. 94, 457; (a Poliaci:) 25, II. 91, 250, 278, 461; (uhorskí, Rusni:) 41, 157 (218), II. 495.
Rusizmus (rusofilstvo): 21, 24, 25, 48, 83, 128, 150, 151, 199, 212, II. 22, 103, 106, 121, 124, 188, 209, 221, 272, 348, 390, 448, 458, 460, 469, 470, 473, 476, 479, 483.
Ruská akadémia: 55, 61 (173), 192 (110), II. 121, 131, 221, 350.
Rusko: 49, 51, 128, 150, II. 22, 23, 90, 91, 146, 167, 170, 171, 173—74, 193—94, 209, 235, 246, 250, 267, 414; (univerzity:) II. 139; (pravoslávna cirkev:) II. 209; (protestanti:) II. 209, 211; (katolíci:) II. 188, 209.
Rusko-poľská riša: 71, 88, II. 210.
Russkij filologičeskij Viestnik: 56 (160), 61 (174).
Rusnák, Ladislav: II. 225.

- Rust (Russ), Pavol: 18, II. 271 (*), 345.
 Ružomberok: 12.
 Rýn: II. 174, 194, 497.
- S**...ger, L.: II. 414, 416.
 Sabolčská stolica: 9 (6), II. 14, 71, 344.
 Samolet (časopis): 23.
 Samsonovce (Šamsonháza, ev. cirkev): II. 225.
 Sand, G.: II. 482 (6).
 Sándor, Karol: 38, 57, 64 (194), II. 13, 43.
 Sárkány, Samuel: 14, 17, II. 420.
 Sárközy, Samuel: 180, II. 451, 452, 453, 454.
 Sarmatia: 49, II. 123, 233.
 Sarvaš: 14, 17, II. 344 (yy), 421, 447, 480.
 Sasi (sedmohr.): 110, 165, 209, II. 114, 115, 147, 234—5, 494 (*), 495; (spišskí:) II. 147.
 Sasko: II. 171.
 Sasku, Karol: II. 415.
 Satmárska stolica: 9 (6).
 Satmárske body: 162, II. 296, 424.
 Sborník Matice Slovenskej: 9 (10), 75 (239), 93 (32), 107 (90), 121 (122), 122 (125), 128 (135), 199 (139), 151 (190), 156 (212), 182 (77), 184 (84), 203 (147), 207 (158), 211 (173), 228 (241), 243 (295), 244 (298, 302), 246 (305).
 Sborník Zpěvníka evanjelického: 7 (4), 101 (64), 247 (310).
 Scultety, Jozef: 513, 594.
 Scultety, Pavol: 65 (199), 216, 221, II. 264.
 Schedel (Toldy), Fr., dr.: 61 (173), II. 140 (1), 504, 532, 533.
 Schedius, L., st.: 29 (84), 187 (98).
 Schedius, L., ml.: 154, 160, 161, 172 (59), 173, 178, 193, 219 (206), II. 264, 373, 464, 513.
 Schedius-Lovichov štud. plán: 29 (84).
 Schematismus generalis ecclesiarum ev. a. c. (1838): 19 (69), II. 227.
 Scheverlay, Matej: 34, 55, II. 121, 129.
 Schiller, Fr.: II. 95, 155.
 Schmid, Anton, von: II. 292.
 Schmidt, Edm.: 155 (210).
 Schönbrunn: 122, II. 352.
 Schönwiesner (insp. ev. cirkvi v Levoči): 238.
 Schreiben des Grafen Karl Zay an die Professoren zu Leutschau v. Chalupka Ján.
 Schröer, Bohumír: 39 (119), 210, 216, 221, 228 (241), II. 132, 544, 551, 594, 602.
 Schwartzner, Martin: II. 143, 558.
 Schwarz, Michal: 229, 231 (255), II. 599.
- Scythia: II. 414.
 Seberini, Ján, banský superintendent: 14 (18), 17, 30 (85), 31, 32, 33, 61 (176), 64 (194), 68 (210), 69—70, 74, 82, 83, 99, 100, 104, 109, 110, 112, 113, 114, 120, 134—35, 140, 142, 145, 154, 155, 156 (213), 159, 160, 163, 164, 166, 169 (43), 170, 171 (51), 178, 181, 183, 185, 186—7, 188, 189, 193, 194, 195, 196 (129), 197 (130), 199 (141), 204, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 214, 216, 219, 221, 222, 223, 225, 231, 234, 235, 236 (274), 239 (287), 242 (293), II. 45, 62, 71, 134, 185—191, 211, 264, 313, 315, 315—16, 318, 324, 326, 327, 328, 332, 333, 335, 347, 348 (7), 364, 367—368, 369, 370, 371, 385, 421, 426, 442, 445, 445—49, 465, 478—83, 524, 535, 567—70, 570—73, 590, 594, 598, 612.
 Sedliacke povstanie 1831: 162, II. 425.
 Sedlnitzky, Jozef, gr.: 102, 173 (62), 232, II. 243, 244, 311, 464.
 Sedmohradsko: II. 23, 193, 235, 496.
 Segedin: II. 530.
 Sembery, Imrich: 187 (98), 188 (99), II. 464, 466.
 Semian, Zvestoň: 121 (124), 129.
 Seneca: II. 124.
 Sèrbske Narodne Novine (Pešt): 125, 144 (163, 165), II. 336, 337, 371.
 Sered: 13, II. 307.
 Severoamerické štáty: II. 412.
 Shylok: II. 271.
 Sibíria: II. 389 (d).
 Sirák (ev. cirkev): 75 (239), II. 225.
 Sirmiensis, Theodosius(?): II. 308.
 Skalica (Slov., ev. cirkev): 223.
 Sklárik, Ján: II. 613.
 Sládkovič, Andrej: 162 (13), 171 (51), 182 (77), 184 (84), 197 (130), 217 (198).
 Slaná (Šajava): II. 116, 227.
 Slaven und Magyaren (brošúrka): 204 (148).
 Slávia: II. 77, 118, 120.
 Slavista: II. 151.
 Slavizácia: II. 150, 157, 181.
 Slavizmus: 50, 52, 54, 63, 71, 72, 173, 239, II. 118, 122, 124, 207—11, 273, 295, 357—61, 378, 416 (*), 455—64, 461, 487; (a protestantizmus:) 28, 45, 48, 59, II. 54, 152, 154, 211, 214, 295.
 Slavomania: 87, II. 176, 298, 300.
 Slavomani: II. 299, 301.
 Slavónci: 41.
 Slavónsko: II. 92, 435, 563.
 Slawen, Russen, Germanen (brošúrka): v. Vocel.
 Slawizmus und Pseudomagyarismus v. Čaplovič, Ján.
 Slezani: 47, II. 81, 82.

Sliac: 145, 151, 181, 189, 207 II. 469, 481, 581.
 Sliezsko: II. 192, 301.
 Sloboda, Daniel: 16 (57), II. 175 (2).
 Sloboda, Pavol: 141, 187 (98), II. 373, 464, 464.
 Slováci: 124, II. 195, 457; (pôvod:) 87, II. 301—302; (počet:) II. 495, 518, 528; (nár. obrodienie:) 171, 204; (nár. charakter:) II. 116, 218, 303, 309; (kriminalita:) 218, II. 588; (nár. povedomie:) 54 (155), 114, 117, 182, 243 (294), II. 71, 116—17, 120, 185—6, 218, 338, 493 (1); (kultúra, literatúra:) 96, 116, 194, II. 208; (katolíci a evanjelici:) 24, 101—102, 103—104, 240—47; (a Česi:) 100 (59); (a Chorváti:) II. 539; (a Maďari:) 34, 47—48, 54 (155), 56, 69, 87, 92, 93, 94, 137—38, 191, 238, II. 83, 120, 147, 158, 136, 305, 546; (a maď. reč:) 22—23, 26, 33, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 54, 56, 58, 59, 71, 76, 79, 82, 83, 85, 87, 96, 97, 100, 104, 105, 113, 137—38, 145, 152, 165, 168, 182, 199, 203, 226, II. 24, 71—72, 82, 86, 114, 116, 117, 118, 125, 132, 134, 143, 148—49, 150, 156, 157, 158—59, 162, 186—87, 189, 218—19, 228, 271, 299, 303, 305, 338, 347 (kkk), 364, 376, 404—405, 479, 483, 523, 535, 552, 580—81, 595; (odpor proti maďarizácii:) 21—27, 48, 56, 59, 71, 72, 87, 88, 98, 118, 126, 131—32, 152, 166, 168, 203—204, 245—6, II. 17, 18, 42, 79—83, 97, 102, 103—104, 118, 120—21, 134, 140—60, 175, 203, 213, 274, 284 až 286, 292, 338, 342—43, 344, 346, 347 (kkk), 355, 375, 420, 476, 504, 583—84; (maď. útoky:) 20, 28—29, 32, 38, 43—45, 46—47, 49—50, 52—55, 56—57, 72, 81, 85—86, 87—88, 92, 96, 97, 99, 101, 104, 111, 114, 116, 122, 125—29, 140, 146, 147, 149, 151, 157, 161, 162, 163 (20), 173, 174, 179, 181 až 182, 183, 189 (106), 201, 202, 219, 233, 234, II. 303, 316, 318, 320, 321, 325, 330, 338, 339—40, 347—52, 364, 368, 370, 375, 376, 384, 389, 391, 392, 397, 404, 437—38, 443, 446, 447, 449, 450, 451, 452, 453, 469—72, 479—83, 484, 487—88, 490, 491, 516, 523, 581 až 583, 589, 593, 606; (slovenské obrany:) 20—21, 46—49, 55—6, 57—61, 78, 85, 86—87, 92, 96, 145, 152—53, 156, 158, 168, 169—70, 181, 183—85, 193, 194, 201—204, 214, 233, II. 78—83, 83—90, 101—104, 133, 140—60; (odmietanie maď. časopismi a cenúrou:) 57, 92, 96, 98, 104, 115 (113), 183—4, 233, II. 41, 133, 140, 303, 309, 310, 342 (nn), 343, 353, 392, 489, 491

až 492, 502, 607; (odvetný ráz slov. nár. pohybu:) 164, 174, 204, II. 146, 147, 261—62, 444, 486, 517, 526—27; (ponosy:) 99, 100, 104, 113—14, 122, 128—29, 141, 168, 169—70, 181—82, 183, 201, 202—4, 234, II. 522, 553—54, 577—78, 580—87, 609; (požiadavky:) 100 (59), 118, 119—20, 125, 173, 234, 239; (a nem. reč:) II. 132, 156, 157; (a nem. vzdelanosť:) 181, II. 479; (a Nemci uh.) 92, 147, 200 (141); (a uh. národy:) 147; (a slov. reč:) 46—47, 48, 58, 60, 65 (194), 83, 85, 87, 88, 97, 125, 138, II. 80—81, 82, 116—17, 132, 143, 150, 157, 163, 189, 211, 214, 309, 338, 347, 376, 476, 486, 552—53, 595 až 596, 601; (a Poliaci, poľská ved. propaganda:) 24, 31 (91), 100 (59), 118, 240, II. 243—46; (rusofilstvo, panslavizmus:) 24, 25, 37, 51—52, 56, 58—59, 60—61, 69, 71, 83, 86, 87, 88, 104, 109, 111, 118, 119, 122, 125, 128, 131, 148, 161, 167, 173 (62), 182, 192, 230 (253), 232, 239 (286), II. 22, 188, 263, 339, 347, 348, 349, 359, 364, 428, 446, 476, 480, 503, 504, 524—25, 536, 545, 549, 561, 562, 576, 583, 593; (a slavizmus:) 238, 239, 240, 241, 246; (autochtonnosť v Uhorsku:) 51, II. 150, 166, 190; (uh. patriotizmus:) 26, 37, 47, 51, 60, 69, 100 (59), 114, 165, 167, 168, 191, 212, 239, 245 (303), 246, II. 66, 80, 81, 88—89, 97, 141, 143, 186, 222—23, 230, 231—32, 339, 449; (zastúpenie na sneme:) II. 97; (rovnoprávnosť:) 191, II. 153; (a panovník (kráľ, dynastia):) 25, 26, 31 (93), 82, 83, 88, 94, 98, 99, 100, 108, 113, 114, 117, 121 (124), 145—46, 155, 161, 167, 175, 193, 232, 233, 234, II. 25, 82, 119, 146, 147, 263, 321, 337—38, 339, 345, 392, 490, 516, 571, 578; (a protestantizmus:) 71, 72, II. 214; (a únia:) 64—65, 67, 197—8, II. 211, 274, 282—3; (a rev. prúdy:) 25, 31, 100 (59), 118, 244 (302), 245, II. 21, 300; (a liberalizmus:) 31, 244—45, 246; (emancipácia ľudu:) 239—40, 245; (a viedenská vláda:) 41, 51—52, 67, 102, 118—19, 157, 178, 179, 194, 206, 207, 208, 209—10, 215, 224, 231, 238, 239, 244, 245, 246, II. 22, 82.
 Slovani: 123, 124, II. 53, 278—79, 293, 456, 457, 458; (polit. schopnosť:) II. 498; (a sloboda:) 111, 144, II. 75, 124, 250, 267, 507; (a protestantizmus:) II. 123, 187—8; (cudzomilstvo:) II. 168, 172; (charakter:) II. 168, 172, 521; (štátna roztrieštenosť:) II. 171; (severní:) II. 90; (južní:) II. 90, 170; (karpatskí:) II. 166, 168; (západní:)

- II. 94, 96, 167—68, 168, 170, 266—67; (a Rusi, panslavizmus:) 119, II. 94, 173; (rakúski:) 119, II. 172—74, 193, 299; (tureckí:) II. 193; (autochtoni v Europe:) II. 167; (a Nemci:) II. 94, 95, 96, 102, 168—9; (germanizácia:) II. 266, 268; (stari:) II. 267; (uhorskí:) 181, II. 96—97, 192, 235, 351, 359, 430, 432, 433, 460, 495, 497, 499; (autochtoni v Uh.) II. 166; (literatúra, vzdelanie:) II. 498, 520—21; (Slovani uh., počet:) 98, 218, II. 529, 558; (odvetný ráz pohybu:) 124, 165, 174, II. 435, 436, 461, 555—56; (a Rusi:) 72, 128, 201, II. 460, 504, 505; (a Maďari:) II. 95, 102, 106, 124, 169, 299, 460, 461; (maď. útoky:) 173; (a maďarizácia:) 72, 92 (25), II. 535; (a Poliáci:) II. 460; (politické schopnosti:) II. 521, 554—55; (a pokrokovosť:) 245, II. 498, 521; (a maďarizácia:) 72, 92 (25), II. 535.
- Slovenská akadémia: II. 96.
- Slovenská ideológia: 43, 76 (241), 101, 118, 119, 246 II. 65, 80, 94, 119, 139, 149, 411—13.
- Slovenská liturgia: 197 (131).
- Slovenská národnosť: 128, II. 91, 411 až 413.
- Slovenská propaganda: 150, II. 40, 101, 105, 139—40, 168; (ruská:) 100, 124, 128, 157 (218), II. 91, 95, 124, 139, 140, 169, 261; (poľská:) 124, II. 94, 95. V. aj Poliáci, rev. propaganda.
- Slovenská reč: 71, II. 411, 495; (rozšírenosť:) II. 24; (význam:) II. 59, 75; (diplomatická:) II. 97, 433; (a pokrok:) 76; (a sloboda:) 45, 48, 49, 58—59, 139, II. 154, 348; (a protestantizmus:) 45, 48, 58—59; II. 348; (v úradoch:) II. 97, 98, 519; (pestovanie v školách, katedry:) 42, 69, 98, 116, 211, 212, II. 97, 98, 295, 576, 587.
- Slovenská ríša: 100, 104.
- Slovenská vlasť: II. 411, 412, 413.
- Slovenská vzájomnosť literárna: 24, 43—44, 47, 83, 86, 156, 201, 237, 241 (292), II. 90, 93—94, 95, 139, 142, 150—51, 169, 170—72, 207, 290—91, 292, 410—13.
- Slovenské mená: II. 116.
- Slovenský národ: 44, 76, II. 198, 411, 412, 413.
- Slovenský prosbopis 1840 (Kollár: 41, 119, II. 96—97, 442.
- Slovenčina (vo verejnom a úr. živote): 41, 94, 96—97, 115, 117, 145, 146, 174, 199 (140), 219, II. 148, 159, 517, 527, 557—58, 606—607; (vyuč. reč:) 142, 186, II. 286 (*); (vzdelávanie na školách a i.): 37, 41, 46, 71, 77—78, 100, 115, 125, 128, 130—32, 143, 182, 186, 187—88, 219, 230 (253), 232, 235 (270), 237, II. 43, 53—4, 73, 84—85, 86—87, 98—99, 100, 117, 123, 125, 137, 179, 181, 190, 220—21, 253, 257—58, 274, 286, 309, 325, 486, 596; (katedry:) 41, 100 (60), 116, II. 325, 331, 346, 353, 490, 590, 607. V. aj B. Štiavnica, Bratislava, stolica reči a literatúry čsl.; Levoča, Kežmarok, Modra, Prešov, slov. rečové spoločnosti.
- Slovenska: II. 19, 25.
- Slovenská petícia na snem 1840: 23—27, 87, 117, 118, II. 17—25.
- Slovenská učená spoločnosť: 24, 35 (107), 101 (62), 156, 163 (20).
- Slovenské ev. kňazstvo: 157 (218), II. 118, 134—36, 313; (národné povedomie:) 101, 194, 222 (220), 236; (a panslavizmus:) 52, 53, 188; (a maďarizácia:) 54, 57, 71, 87, 166 (32), 167, 196, 219, 225, II. 205—6, 420, 510, 511, 512, 219, 225, II. 205—6, 420, 510, 511, 512; (a maďarčina:) 27, 74, 79, 81, 85, 166, II. 33—34, 42, 62, 71, 134—36, 189, 196, 202, 220—21, 237—38, 239, 241, 252—53, 261, 274, 281, 300, 316, 355, 361, 366, 368, 370, 381, 399, 417, 418, 427, 439, 440—41, 442, 443—44, 448, 507, 508; (a slov.): 21, 46, 47, 58, 68, 81, 96, 115, 218, 219, 225, 228, 230 (254), 236, II. 42, 71, 118, 134—36, 137, 183, 189, 190, 196, 202, 220, 237, 253, 258—59, 261—62, 274, 281, 368, 381, 446, 448; (a čeština:) 244 (294); (ordinácia:) 55, 83, 132, II. 612, 614; (a únia:) 71, II. 211; (a protestantizmus:) 72, 139, 196, II. 211, 214; (a konventy:) 129, 134, 137, 138—39, 142, 145, 146, 148, 195, 205—206, 218 (203), 227, 228—229; (zahr. štúdium:) 179, II. 452, 453, 616.
- Slovenské mešťanstvo: 92, 93 (34).
- Slovenské Pohľady: 26 (77), 35 (105), 56 (160), 93 (33), 101 (66), 108 (93), 111 (101), 112 (105), 151 (192), 156 (212), 158 (224), 171 (53), 182 (77), 184 (84, 86), 197 (130), 208 (161), 210 (171), 211 (173—174), 217 (198), 222 (217), 224 (226, 229), 225 (232—233), 236 (279), 237 (282), 239 (288), 241 (292).
- Slov. rečové ústavy (sdrúženia): 42, 53—55, 60, 78, 79, 80, 82, 83, 86, 90, 115, 130, 131, 175, 187, 218, 219, 228, 230 (253), 233, 236, II. 68, 111, 113—114, 124—25, 131, 136, 139, 142, 160, 174—76, 198 (**), 218—23, 226, 251, 252, 253, 258, 259, 260, 263, 264—65, 281, 285, 289 (*), 290—91, 292, 330,

- 331, 340—41, 351, 369, 390, 466, 477, 587, 606. V. aj B. Štiavnica, B. Bystrica, Bratislava; Kežmarok, Modra, Levoča, Prešov.
- Slovenské stolice: 67, 92 (26), 153 (199), 171, 172 (58), 199 (140), 245 (303, II. 558, 559).
- Slovenské vied. vyslanstvo 1842: 94, 102, 104, 108—113, 120—21, 125—29, 133—43, 145, 146, 147, 151, 152, 153, 159, 164, 168, 184 (86), 186, 196, 205, 218, 234—36, 238—240, 247, II. 311, 317—18, 319, 320, 323—24, 326, 327—328, 332, 333, 335, 336, 337, 354, 356, 356—57, 358, 363—71, 371, 375, 406, 423, 426, 440, 442, 443, 448—49, 465, 469, 478, 508—509, 549, 562, 581—82.
- Slovenské zemianstvo: 93 (34), 94 (39), 107, 111, 128, 153 (199), 223, 224, 225, 239—40, 246, II. 24, 92, 155, 344, 404 až 405, 424, 496, 519—20, 527; (a slov. reč.): 67—68, 76, 171, 172, 199 (130), 210 (169), 246, II. 424, 527, 530, 557, 558, 559; (a českoslovenčina:) 243 (294); (a maď. reč.): 246, II. 530; (hungarizácia:) 225 (233), II. 92.
- Slovenské Narodnje Novini: 235 (270).
- Slov. evanjelji II. 339; (počet); 114; (a maďarizácia:) 17—21, 52, 182, 186, 242, II. 235; (ponosy a požiadavky:) 114, 116—17, 186, 187, 189 (106), 192, II. 502, 516, 522, 524, 535—36, 562, 565, 599, 605; (a liberalizmus:) 244—45; (cirk.-nár. snahy:) 194, 236, 240 až 41; (a bernoláčtina:) 243; (a štúrovčina:) 241—2.
- Slovenskí kalvíni: II. 556.
- Slovenskí katolíci (nár. povedomie): 101—102, 194; (a slovenčina:) 243—244, 246; (a českoslovenčina:) 242, 243 (294), 244 (300); (a maďarizácia:) 76, 101; (a prosbopis 1842:) 101, 103, 112; (a maďarčina:) 102 (67); (a štúrovčina:) 171 (53), 241, 246.
- Slovensko (korunná zem): 26, II. 17, 25.
- Slovenský cirkevný časopis: 145.
- Slovenský dištrikt (1848): 169.
- Slovenský národ: II. 254, 255.
- Slovenský viedenský prosbopis 1842: 30—31, 39, 82, 83, 85, 86, 94, 96, 98, 99—108, 113—120, 134, 135—43, 145, 149, 151, 152, 157, 161, 166, 167, 172, 173—75, 178, 180, 181, 182—3, 186, 187, 190—91, 193, 206—208, 209, 214, 218, 219, 232—33, 234, 240—41, II. 68, 311, 313, 316, 317, 318, 320, 326—27, 328, 332, 337—55, 354, 361, 363, 364, 367 až 368, 369—69, 406, 417, 427—28, 442, 446—48, 465, 469, 473, 474, 483, 485—91, 516, 537, 540—42, 570, 571, 577, 580, 602—611.
- Slovenský viedenský 2. prosbopis (1844): 122 (125), 145, 154, 155, 156, 178, 179, 186, 194, 207, 208, 209, 213—14, 215, 218—19, 220, 222—24, 231, 232—33, 34, 247, II. 579—591.
- Slovenský viedenský 3. prosbopis (1845): 231—32.
- Slovinci: 41, 124, II. 457, 495.
- Služba (časopis Štúrovej ev. sp.): 24 (75), 101 (63), 103 (74), 171 (55), II. 317.
- Snem 1839/40: 22, 26, (77), 27, 31, 113, 233, 245, II. 292; (1843/44:) 156, 176, 199, 206, 207, 208, 209, 215, 218, 223, 231, 232, 233, 242, 245, 246, II. 571, 584.
- Sobiesky, Ján: 34, II. 169.
- Sobotišť: II. 543.
- Sojka, Samuel: II. 254.
- Sokol (Paulinyho časopis): 121 (122).
- Sokola, Andrej: 5.
- Somsich, Pongrác: II. 352, 608.
- Sontag, Ľud.: 171.
- Sörös, Andrej: 16 (61), II. 556 (*).
- Spannagel, Jozef: 98 (52), II. 392 (dd), 513.
- Sparta: II. 410.
- Spev (predmet v ev. školách:) II. 615.
- Spišák, Jur.: II. 264, 373.
- Spišská stolica: 9 (7, 11), 11 (19), 12 (29, 33), 167 (37), II. 115, 233.
- Spišské mestá: II. 111 (2), 114.
- Spitko, Baltazár: 577, 608.
- Spojené štáty severoamerické: II. 23.
- Spolky miernosti: II. 96.
- Sponer, Pavol: II. 264.
- Spree (rieka): II. 194.
- Srbi: 124; (uh.): II. 94, 96, 195, 351, 482, 495, 518, 529; Srbsko: II. 194.
- Srenka, Jozef: 54, II. 120.
- Sréter, L.: II. 264.
- Srezněvskij, Izmael Ivanovič: 120.
- Staněk, Václav, dr.: 40 (124), 80 (252), 84, 86 (4—7), 91 (18—19), 92 (29), 93 (34), 94 (37, 38, 40), 99 (55), 100 (59), 101 (65), 105 (82), 106 (85), 107 (90), 121 (121), 122 (125), 129 (135), 132 (144), 153 (199), 155 (209), 172 (57), 181 (75), 228 (241), 243 (295).
- Staroslovenčina: 237.
- Starožitnosti (klasické): II. 247.
- Steier, L.: 242 (293).
- Stehlo, Ján: 91 (23), 96 (98, 104 (77), 106, 110, 112, 113, 122 (125), 126, 127, 129, 134, 136, 141 (156), 145, 146, 151, 163 (20), 164, 166—67, 193, 196, 206, 207, 209, 214, 222, II. 309, 310, 313, 315, 324, 325, 326, 332, 333, 334, 354, 355, 356—57, 361—63, 363, 366, 367 (7), 370, 371, 374, 388, 393—94, 392 (dd), 393—94, 416—19, 506, 507, 512, 612.

- Steina (? , Tekovská): II. 199.
 Steinacker, Gustáv: 197 (130).
 Steltai (správne asi Heltai), Gašpar: II. 532.
 Stettner, Matúš: II. 603.
 Stolnobelehradská stolica: 16 (58).
 Stolný Belehrad: II. 530.
 Stöckel, Leonhard: II. 123.
 Straka, Karol: II. 315.
 Strakovič: Fr.: 241 (292).
 Stritter, J. G.: II. 267 (4).
 Stromsky, Fr. S., podunajský superintendent: 34 (102), 55, 70 (216), 82, 91, 109, 112, 113, 190, 204, 210 (172), 211, 212 (177), 213, 216, 219, 221, 229, II. 34, 130, 236, 241, 261, 265, 313, 318, 319, 333, 335, 373, 465, 481—82, 594.
 Sturmman, Martin, dištr. dozorca potiský: 16, II. 78, 242, 324.
 Stuttgart: II. 90.
 Sudice (ev. cirkev): 75 (239), II. 225, 344.
 Súľov: 13, II. 10.
 Südosteuropäische Forschungen: 70 (215).
 Svätopluk: 55, 87, II. 80, 114, 133, 168, 269, 280, 300, 302 (*), 329.
 Svatopluk: II. 269.
 Svätý Gerhard: II. 97.
 Svätý Ladislav: 67.
 Svätý Peter (obec): 53 (153).
 Svätý Štefan, kráľ uh.: 67, II. 97, (nár. politika.) 72, II. 234—35, 430.
 Svätý Vojtech: II. 97.
 Svinica: 5.
 Symbolické knihy evanjelické: 197, 229 (251).
 Synoda: II. 384.
 Synonimorum liber: II. 64.
 Synowie ojczyzny (poľské rev. sdruženie): II. 246.
 Sýria: II. 194.
 Sz. Gy. (korešpondent časopisu Világ): 149.
 Szalay, M. B.: 182 (77), 207 (158).
 Szatócs, K. v. Kramarčik.
 Századunk (časopis): 5 (3), 34 (104), 47, 57 (163), 62 (180—81, 183—84), 64 (190—91), 67 (204), 87, 92 (25—26), 153, 199 (141), II. 10, 14, 28, 38 (**), 41, 70, 72, 101, 105, 126, 128, 141, 161, 162, 163, 164, 176, 204 (4), 305.
 Széchenyi, Frant.: II. 201, 222.
 Széchenyi, Štefan, gr.: 55, 56 (163), 164, 165, 168, 169, 170, 173, 176, 184 (84), 185, 202, II. 122, 136, 142, 176, 200, 279, 431, 434, 435, 440, 441, 442, 443, 444, 472, 473, 526, 561.
 Szécsen, Antal, gr: 152, 165, II. 401—405, 434—37.
 Szedenics, Jur: II. 373.
 Szedenics, Pavol: 187 (98), II. 464.
 Szekfű, Július: 10 (17), 22 (73), 103 (72), 111 (102), 119 (116), 121 (123), 206 (156—7), 209 (164, 166), 223 (224), II. 525 (20), 584.
 Szelepcsényi, Juraj: II. 532.
 Szemere, Bartolomej: II. 122.
 Szemere, Pavol: II. 533.
 Szemlak: II. 447, 480.
 Szentiványi, Adolf: 128.
 Szentiványi, Ferdinand: II. 254, 382.
 Szentiványi, Karol: 66, 79, 80, 111, 137, 141, 152 (193), 153, II. 66, 250, 264, 327, 370, 373, 386, 399, 468, 581.
 Szentiványi, Ladislav: II. 471, 582.
 Szentjóni Szabó, Lad.: II. 533.
 Szentmiklóssy, Alojz: II. 533.
 Szentpáli Nagy, Fr.: II. 533.
 Szenvey, Jozef: II. 533.
 Szerday, Karol: 16 (61).
 Szerencsy, Štefan: 588.
 Székács, Jozef: 14, 61 (176), 64, 66, 74 (226), 187 (98), 188 (99), II. 181, 253, 348 (7), 373, 464, 465, 466, 513, 613.
 Székely, Ladislav: II. 533.
 Szilágyi, Samuel: II. 533.
 Szilágyiho základina: II. 16.
 Szinerszeg: II. 408 (3).
 Szirmay, Adam: 30 (85), 103 (71), 154.
 Szirmay, Michal: 13, II. 10.
 Szobovits, Ján: II. 302, 491.
 Szoltyk, Roman: II. 151.
 Szontagh, Gustáv: 49, 52—53, 57 (166), 58, 62, II. 110—115, 126—128, 141, 144—48, 161—65, 178, 201—204, 218, 289.
 Szontagh, Imrich: 55 (157), II. 226—28.
 Szontagh, Július: II. 566.
 Szontagh, Štefan: II. 254, 264.
 Szögyény, Ladislav: 238 (285), II. 603.
 Szöllösi, Štefan: II. 532.
 Sztáray, Michal: II. 123.
 Szuborits (myľne Szobovits), Anton: II. 452, 478.
 Szulyovszky, Terézia: 13, II. 10.
 Szunyogh, Šimon: II. 308.
 Szunyogh, Žigmund: II. 308.
 Šafárik, Ján, dr.: 95 (43), 163 (18, 20), 182 (77), 202 (146), 207 (158), II. 98, 309, 315.
 Šafárik, Pavol Jozef: 38 (116), 56 (160), 106 (85), 157 (218), 237, II. 175, 201, 300, 518, 528, 558, 601.
 Šafárikova uč. spol.: 93 (33).
 Šajókaza (ev. cirkev): 53 (153), II. 15, 422.
 Šarišská stolica: 10, II. 285, 558.
 Šarišsko-zemplínsky seniorát: 189 (106), II. 562.
 Ščasný (Šfastný), Jozef: 243 (295).

- Ševčík, Ján: 5.
 Šimko (Simko), Vilhelm: 39 (119), 187 (98), 188 (99), 191, 221 (214), 226, II, 132, 133, 264, 373, 464, 466, 545, 594, 597, 602.
 Šimšálek, Ján: 513.
 Šintava: II, 301.
 Škodáček, Martin: II, 322.
 Školská návšteva: II, 7—8, 39.
 Školská sústava ev. cirkvi: 235, II, 46 až 47, V, aj Uhrovec, št. plán.
 Školské učebnice: II, 112).
 Školstvo ľudové (ev.): II, 48; (šk. zprávy a výkazy:): 73, II, 47; (ženské:): 13; (školské zákony:): II, 52, 600.
 Škultéty, A. H.: 17 (67), 23 (74), 26 (77), 30, 31 (90, 91), 34 (102), 35 (107), 36 (109), 38 (113, 117), 39 (119, 120), 40 (126, 128—29), 42 (133), 56 (163), 60, 67 (206), 80 (255), 81 (259), 88 (10), 90, 91 (18, 20, 22), 92 (27, 29), 94 (39), 98 (53), 99 (55), 107 (87), 109 (97), 110, 112, 115 (112), 121 (124), 122 (125), 128 (135), 129 (139), 145 (168), 155 (205, 207—208, 210—211), 163 (15, 18, 19—20), 167 (36), 169 (43), 171 (51, 53, 55), 182 (77), 186 (92), 205 (153), 207 (158), 210 (169, 171), 211 (173—174), 215 (192), 217 (198, 202), 218, 221 (214), 225 (232—33), 227, 238 (284), 246 (306), II, 78, 132, 133, 175, 217—223, 302, 342 (nn), 405.
 Škultéty, Jozef: 101 (62), 152 (193, 196), 154 (202), 156 (212), 157 (221), 167 (37), 171 (51), 178 (66), 179 (70), 184 (86), 186 (95), 207 (158), 213 (185), 218 (203), 224 (226), 225 (233), 228 (242), 230 (255), 236 (274), 238 (284), 241 (292), II, 61, 76, 320, 337.
 Šokáci: II, 495, 518, 529.
 Šoltis, Andrej: 39 (123); (Apologia:): 61, (174), 78 (248), 86—87, II, 283—86.
 Šopron: II, 106, 109, 118, 248.
 Šopronská stolica: 11.
 Štát: II, 205; (a jednota rečová:): 59, 98, 131, 148, 150, 165, II, 400—401.
 Štátna konferencia: 123, 148, 149, 171, II, 352, 388, 393—94.
 Štefan, akn., syn palat. Jozefa: 159, 178, 182.
 Štipendia (na zahr. univerzitách): II, 199; (domáce:): 230 (253), V, Roth-Telekyanum, Szilágyiho základina.
 Štitník (ev. cirkev): 15, 166, II, 421—422.
 Storch, Karol Boleslav: 15 (50), 40 (126), 243 (295), 250.
 Štrba: II, 35.
 Štubnianske Teplice: 246 (306).
 Štúr, Karol: 23, 36, 55, 61 (176), 78 (246), 109 (97), II, 55, 129, 222.
 Štúr, L.: 14 (48), 15 (50, 54), 16 (57, 58), 23, 26 (77), 30 (86, 35, 36—38, 39, 40 (124—26), 41, 42, 47 (141), 55 až 56, 60 (169—70), 64 (194), 70 (216, 218), 80 (252), 82 (263), 84 (265), 86 (4—7), 87, 90—91, 91 (18, 19), 92 (29), 94, 98 (53), 99, 100 (59), 101 (65—66), 103 (74), 105, 106 (84, 85), 107, 108 (93), 109, 110, 111 (101), 113, 115 (113), 120, 122 (125), 132 (144), 155, 163 (15, 19), 164 (23), 170, 173 (61), 178 (66), 182 (77), 184 (84), 190—92, 193, 201—203, 204, 206, 207, 209, 210 až 211, 214, 215, 216, 217, 218, 219—222, 223, 224, 231, 232, 236, 237, 239 (286), 241 (292), 243 (294), 244, 245, 250, II, 17, 56—59, 61, 68, 78—83, 97, 120—30, 132, 133, 175, 197—201, 205, 222 (*), 229, 231—32, 266—76, 311, 318, 334, 342 (nn), 516—25, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 536, 537, 538—540, 543, 544, 548—49, 553—61, 567, 569, 573, 574, 575, 577, 587, 592, 593—94, 595, 596, 597, 598; (Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn: 14, (45, 49), 16 (59), 17 (66), 19 (69), 30 (85), 84 (265), 103 (71), 142 (157), 166 (30), 184, 189, 201—202, 204 (148), 205 (152), 228 (241), 299, II, 63, 205, 258, 298 (1), 337, 338 (1), 340 (cc), 442, 522 (5), 548; Slov. Nár. Novini: 92—93, 107, 146, 155, 170—71, 176, 178 (66), 182, 210, 213 (183), 214, 218, 219, 223, 231, 232, 233, 238, 243—44, 246 (305), II, 395, 481—82, 490, 578, 586, 590, 608, 614; (Das XIX. Jhdt:): 19 (69), 228 (241), 245—6; (Starý i nový věk Slováků:): 93—94.
 Štúr, Samuel: 75 (236), 192, II, 548—49.
 Štúrovci: 24, 238, 242.
 Štúrovčina: 171—72, 178, 206, 236, 240 až 244, II, 601, 612, 613—615.
 Štúrovský nacionalizmus: 246.
 Štýrsko: II, 383.
 Šuhajda, L.: 8, 14 (48), 18, 24, 90 (16), II, 286, 288.
 Šulc, Ján: II, 322.
 Švábi (Nemci): II, 202.
 Švédsko: II, 23, 170, 171.
 Taliančina: II, 575.
 Taliani: 124.
 Taliansko: 124, II, 428.
 Tomašovce (ev. cirkev): II, 225.
 Tanárky, Gedeon: 5 (3), 72, 114, II, 234—5, 351.
 Társalkodó (časopis): 5 (3), 20, 32 (95), 38, 46, 55 (157), 57 (165), 62, 70 (214), 72 (219—20), 79 (251), 80 (255), 87, II, 13, 42, 49, 62, 63, 70, 73, 77, 83, 99, 101, 105, 110, 115, 126, 129, 130, 131,

- 132, 133, 134, 140, 141, 163, 164, 174, 176, 177, 178, 191, 197, 217, 226, 229, 234, 250, 283, 349, 350, 351, 446, 480, 561.
- Tatari: II. 97.
- Tatranka (časopis): 16 (58, 60), 35 (105), 40 (124), 42 (132), 60, 68 (210), 76 (241), 78 (246), 163, II. 98, 197, 217, 222, 236, 246, 305, 601.
- Tatrin: 244, 247 (309).
- Tatry: II. 65, 119.
- Taubner, Karol, prof.: II. 45.
- Tejsényi, Alex: II. 506.
- Tekovská stolica: 199 (141), 208, II. 199, 571, 585.
- Tekovský seniorát: 27 (79), II. 135.
- Teleki, Adam, gr.: II. 533.
- Teleki, Fr., gr. (básnik a spisovateľ): II. 533.
- Teleki, Fr., gr. (radca dv. uh. kanc.): II. 603.
- Teleki, Jozef, gr.: 66, 67, II. 533.
- Telocvik (predmet na ev. školách): II. 615.
- Temesvári, Štefan: II. 532.
- Temeská stolica: 9 (7, 8), 12 (28), 13, 151 (189), II. 408.
- Temlin (rodina v Železnej): II. 199.
- Terst: 94 (39).
- Tesák, Samuel: 129, 222, II. 322.
- Teutsch, Fridrich: II. 525 (20).
- Thébusz, Ján: 75 (239), II. 225.
- Thessedik, Pavol: 64 (194), 65 (199).
- Thun, Lev, gr.: 86, 111 (101), 158, 184, 200 (144), 204 (148, 149), 239 (287), II. 289—94, 504.
- Thuránszky, Peter: II. 35.
- Thurzo, Jur: II. 308.
- Thurzo, Stanislav: II. 301.
- Tihanyi, Fr.: 99 (54, 56), 140, 141, 142, 147, 179, 182, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 193, 199, 205 (151), 229, II. 264, 400, 445, 464, 466, 475—77.
- Tilleš, Anton: 93 (32).
- Times (angl. časopis): 232 (261).
- Tinódi, Sebastián: II. 532.
- Tisa (rieka): II. 270.
- Tisovec: II. 5, 10, 72, 332, 335.
- Toepler, Teofil Ed.: II. 416 (2).
- Toldy, Fr. v. Schedel, Fr.
- Tolníanska stolica: 9 (7), 10, 11, 12, II. 14, 561.
- Tomášek, Pavol, prof. ev. lýcea v Levoči: 46, 60, 96, 199, 228, 241 (292), II. 66, 81, 100, 119, 250, 315, 552—53.
- Tomášik, Samo: 23 (74), 26 (77), 70 (217), 155 (211), 170, 184 (86), 226 (236), 228 (245), 236 (273—274), 241 (292), II. 597.
- Tombor, Ján: 241 (292).
- Tomka, Koloman: 55 (158), 56, II. 129, 229—31.
- Tordaš (ev. cirkev): 16.
- Torkos, Michal: 122, II. 428, 603.
- Torkosy, Andrej: II. 199, 200.
- Tornallyay, Lucian: II. 249.
- Török (dv. r.): 193.
- Török, Pavol: 64 (188).
- Török, Zigmund: II. 407.
- Torontálska stolica: 9 (7, 8), 10 (12), 11 (19, 20, 24), 12 (28, 29, 30).
- Tóth, Ladislav: II. 533.
- Tötgyörk (ev. cirkev): II. 420.
- Tóth, Ladislav: II. 63, 79, 183.
- Tót: II. 149.
- Tranoscus: II. 406.
- Trattner-Károlyi: 5.
- Trenčianska stolica: 13, 243—44, II. 10, 116, 307, 540, 558, 559; (maďarskosť zemianstva): II. 11, 305, 306; (maď. stol. zápisnice): II. 11; (reformácia): II. 308.
- Trenčiansky seniorát (kňazstvo): 65, 74, 105, 132, 218 (203).
- Trenčín: 151 (190), 191, II. 308, 354, 537, 542, 543.
- Trestný zákonník uh.: II. 505—506.
- Trentowski, Bronislav Ferd.: II. 524.
- Trnava: 94 (35).
- Trnavské nárečie: 243 (294).
- Trokan, Ján: 129, 222.
- Trusek, Pavol: 5.
- Trstená: 12.
- Tübingen: II. 90; (univerzita): II. 144.
- Tudományos Gyűjtemény (časopis): II. 12, 128, 272 (*), 307, 504 (*).
- Turci: II. 97.
- Turčianska stolica: 199 (140), 210 (169), 223, 225, 246, II. 13, 558, 559; (maďarskosť): II. 13; (zemianstvo): 171.
- Turčiansky seniorát: 65, 73, 74, 132, 133, 197, 213, 228, 230 (251); (seniorálna škola): II. 13, 116.
- Turč. Sv. Martin: 57 (165), II. 13, 116, 543.
- Turecké vojny: II. 91, 166, 301.
- Turecko: II. 91, 92, 171.
- Turecko-slovanské krajiny: II. 92, 165, 167.
- Túri, Juraj: II. 532.
- Turóczi, Ján: II. 221.
- Turopolje: 126, 151, 153, II. 407, 470.
- Tygodnik literacki (poľský lit. časopis): 61, II. 94.
- Tyl, Jozef Kajetán: 86.
- Tymolski, Jozef: II. 244, 245.
- Učebnice školské: 12.
- Učiteľ (povinnosti): 75, II. 7, 9, 10, 11, 248; (príprava): 13, 22.

- Učiteľský stav: 12, 16—17, 117, 132, II. 51—52.
 Ugočská stolica: 5.
 Uhor (pojem): 201.
 Uhorská (ev. cirkev): II. 225.
 Uhorská ústava: II. 20—21, 124, 194, 271; (šľachtickosť:) 201—202, II. 167, 496; (demokratizácia:) 150, 157.
 Uhorsko (vznik): 93—94, II. 83, 147; (feudálnosť:) 51; (šľachta:) II. 270—271, 280; (nemaď. šľachta:) 202, II. 496; (reformné obdobie 1825—:) 122, 233—34; (sv. koruna:) II. 97; (ochranná bašta západu:) 7, 45, 49, 51, 61, 72, 148, 150, II. 194, 401; (úr. reč:) 26, 118, II. 24; (nezávislosť:) 88, 103, 151, II. 296; (a vied. vláda:) 68, 150, 157; (maďarská supremácia:) 15, 98, 118, 119, 144, 150, 199—200, 201, II. 92, 378, 379, 519—21, 527—31; (národnosť:) 59, 98, 157 (218), 168, 199, 200—201, 213, II. 91, 234, 392, 432, 433, 494—95; (nár. štatistika:) 201, 202, II. 166, 518, 558; (národnostné trenice:) 115, 148, 162, 220, II. 449—50, 451, 452—53, 454, 455, 459, 469—72, 484, 486—87, 488, 516—537, 546, 548; (národnostné obrodenie:) II. 458; (rečová otázka:) 59, 148, 206, 207, II. 42, 92, 239, 514—15, 526, 552—53; (národnostná otázka:) 3—4, 26, 47, 51, 93—94, 98, 104, 124, 129, 173—74, 177—79, 180, II. 83, 92, 234—35, 270—71, 291, 429—34, 523, 526, 553—61; (rečová rovnoprávnosť:) 131, 199—200, 201, 218, II. 493 (1), 493, 500—501; (národnostná rovnoprávnosť:) 7, 25, 51, 59, 93—94, 97, 117, 118, 201, 203, II. 20, 21, 175, 219, 270, 339, 378, 379, 400, 414, 439, 441 (*); (občianska rovnoprávnosť:) II. 505—506.
 Uhorský národ (slov. chápania): 47, 51, 53, 118, 203, 234, 239, II. 145, 269, 430, 439; (maď. chápanie:) 159, II. 114, 122, 145, 378, 414.
 Uhri: 157 (218), II. 283, 291 (*).
 Uhrovec: 74, 192, II. 236, 240, 241, 246, 548, 598, 615, 617; (štud. plán:) 77—78, 130, 142—43, 168, 230 (253), 235, II. 246—49, 250, 254, 265, 370, 373—374, 439, 599, 610—11, 612, 615—17.
 Ujfalvi, Imrich: II. 532.
 Ujhelyi, Gabriel: 74, 76 (242).
 Ultramaďari: II. 473, 480.
 Ultramaďarizmus: 201, II. 492 (1).
 Ultraslavomaďari: 176, II. 576.
 Ultraslavomania: 125.
 Ungarn im Jahre 1841 (Berg Alban): 78 (247).
 Unia (lut.-kalv.): 36, 53, 61—67, 142, 152 (195), 156 (212), 196—99, 205, 229 až 230, 231, 235—36, II. 113, 127, 211, 216, 223—24, 249, 254, 256, 263—64, 265, 274, 282—83, 405, 446—47, 513—515; (výbory:) 66, 142, 197, 198, 235; (katolícko-protestantská:) 67; (katolícko-pravoslávna:) 63.
 Ústavnosť a národy: II. 124.
 Ústredný spolok zakladateľov spolkov miernosti: 244, 247 (309).
V. A. (korešp. Századunk): 21, II. 36, 41.
 Vacov: 162, II. 332, 423.
 Vadkert (ev. cirkev): II. 420.
 Váh (rieka): II. 40, 116, 119.
 Valašsko: II. 193, 194.
 Valentíni, Ján: II. 264.
 Válka, Ján: 187 (98), II. 373, 464, 612.
 Valkai, Klement: II. 532.
 Vandrák, Andrej: 76, 188 (99), II. 157, 250 (1), 264, 373, 465, 466.
 Vaňorný, Otmar: II. 231.
 Várady, Jozef: II. 579, 609, 610.
 Varaždínska stolica: II. 408, 409.
 Vay, Mikuláš, b.: 62, 67, II. 451.
 Važec: II. 35.
 Vályi-Nagy, Fr.: II. 533.
 Veleg: 16, 17, 19 (69, 70), 170 (49), II. 3—5.
 Veľkobilharská ríša: II. 140.
 Veľkomoravská ríša: 93, 197 (133), II. 90, 168, 269, 270, 302 (*).
 Veľký Lom (ev. cirkev): II. 225.
 Veľký Varadín (kapitula): 5 (3).
 Venelin, Juraj: 60 (173), II. 140.
 Veréb, Štefan: Vrabec, Štefan.
 Verejnoscť: II. 177—78.
 Vergilius: II. 180.
 Verseghy, Fr.: II. 533.
 Veselský, Martin: 75 (239).
 Vesperún (Vesprim): II. 156.
 Vesprímska stolica: 16, 17, 18, II. 311, 345.
 Vestfálsky mier: II. 431.
 Vetsera, Bernard: 237 (282).
 Vidovský, Andrej: 75 (239), II. 225.
 Viedeň: 42, 100 (59), 103, 118, 121, II. 172, 297, 343, 356, 375, 427.
 Viedencania: II. 203.
 Viedenská vláda (nár. politika): 6, 37, 102, 111, 118—19, 122, 123—25, 157—158, 171, 175, 176—78, 206, 207, 209, 214, 233, 238—39, 246, II. 58, 428, 461, 462, 463—64; (a Slováci:) 23, 102, 103, 111, 118, 122, 125, 148, 157 (222), 193, 206, 209, 232—33, 246, II. 491; (a Slovani:) 124—25, II. 172—74; (a Chorváti:) 23, 176—77, 209, 231, 233; (a Maďari:) 27, 103, 118—19, 124, 147,

- 157, 181 (75), 193, 209, 223, 231, 232, 233—34, 238; (a Nemci:) 119.
 Viedenský kongres: 245.
 Vierteljahrsschrift aus und für Ungarn: 184, 200—201, II. 337, 371, 410, 499, 504 (6), 516, 526, 541.
 Világ (časopis): 85, 91 (24), 149, 153, 157 (218), 165 (29), II. 294, 397, 401, 434, 563.
 Világosváry, Thomas: Tomášek, Pavol.
 Vilmányi Libécz, Michal: II. 532.
 Vimmer, August v. Wimmer, A.
 Virág, Benedikt: II. 533.
 Viszota, Július: 164 (22, 24, 25), 165 (27, 28), 173 (62).
 Vitalis, Pavol: 75 (239), II. 225.
 Vitkovics, Michal: II. 533.
 Washington, Juraj: 156.
 Vittchen, Michal: II. 373.
 Vladimírsko: II. 430, 431, 432, 433.
 Vlasf: 43, 203.
 Vlastenci: II. 275, 299, 300, 302.
 Vlček, Adam: 5.
 Vlček, Jaroslav: 163 (18, 20), 202 (146), II. 98, 309.
 Vlček, Pavol: 5.
 Vocel, Ján Erazim: 121, 204 (149), 249.
 Wolf, Jozef: 56 (160), 61 (173).
 Vörös, Anton: II. 388, 392 (dd).
 Vörösmarty, Michal: II. 135, 533.
 Vrabc (Veréb), Štefan: 18, 19 (69), II. 345.
 Vratislava: 69, 116, 211, II. 189, 343, 576, 587.
 Vraz, Stanko: 40 (124).
 Vrbica: 35, II. 35, 239.
 Vrchovský, Alexander: 19 (70), 23 (74), 24 (75, 76), 34 (102), 35 (106), 39, 105, 112, 154, 214, 242 (293), 249, II. 614.
 Vseslovanstvo: 144, II. 65, 66. V. aj Panslavizmus.
 Východná: II. 35.
 Výchova (cieľ): II. 51; (v cudzej reči:) II. 18.
 Výchovoveďa (predmet na ev. školách:) II. 616.
 Vyšetrovací výbor g. k. 1842: 141, 144, 145, 179, 183, 185—92, 195, 205, 218, 229, 231, II. 372—73, 399—400, 409 (*), 464—66, 475—78, 537, 562, 565, 581, 598—99.
 Vyučovacia sloboda (ev. školy): 66.
 Vyučovanie v cudzej reči (zlé následky): II. 26.
 Wagner (kupec banskobystriický): 151 (190), II. 423.
 Wanko, Samuel: II. 315.
 Waterloo: II. 359.
 Weber, Andrej: 98 (52), II. 392 (dd), 513.
 Wengri: II. 283.
 Werbóczy: II. 284.
 Wesselényi, Mikuláš, b.: 55, 56 (163), 126, 129, 165, 200 (144), II. 122, 136, 176, 526.
 Widukind: II. 267 (1).
 Wigand, Jur: II. 294 (*).
 Wigand, Karol Fridrich: 216, 221, II. 594.
 Wimmer, August: 160, 190, II. 264, 373, 465, 538.
 Wittenberg (univerzita): II. 199.
 Wodak, August: II. 352, 394.
 Wolfstal: II. 222.
 Würzler: 221, II. 594.
 Xerxes: II. 411.
 XYZ (pseudonym v Társalkodó): 53, 57 (166), 60, II. 113—14, 115—22, 126, 129, 130, 133, 134, 141, 142—44, 163, 164, 174, 217—23, 226, 227, 228, 350.
 Záborský, Jonáš: 241 (292), II. 175 (3).
 Zadunajská ev. a. v. superintendencia: 16, 17, 18, 65, 204, 205, 229, II. 118, 556.
 Zadunajská (kalv.) superintendencia: 64.
 Zadunajsko: II. 16.
 Záhreb: 94 (39), 137, 138, II. 378, 383; (cenzúra:) 92 (28), II. 303, 304; (nár. spoločnosť:) 56, II. 175; (kasino:) II. 140; (seminár:) II. 175.
 Záhrebská stolica: II. 563; (reštaurácia 1842:) 126, 153, 172, 176, II. 355, 362, 407 (1), 424.
 Základiny: 68, II. 52, 112, 513.
 Zalányi, Peter: II. 533.
 Západoslovanská ríša: 87, 88, 150, II. 94, 95, 295, 299, 349. V. aj Austroslavizmus.
 Záturecký (Turč. stol.): 225.
 Záturecký (Zathureczky), Karol: 222, 223.
 Závada (ev. cirkev): 75 (239, II. 225).
 Zay, Imrich, gr.: II. 406.
 Zay, Karol, gr., gen. dozorca ev. a. v. cirkvi: 26 (77), 28—29, 30, 31, 32, 33, 35, 36—38, 41, 44—45, 46, 47, 48, 49, 50, 51—52, 57 (166), 58—59, 61, 62, 64, 65, 67, 68—72, 74, 75, 77, 79, 81—82, 83, 84, 85, 86, 91, 92 (25), 93, 94, 99, 103, 105—106, 107, 114, 115, 117, 122, 126, 127, 129, 137, 139, 140, 143, 145, 147, 150, 156 (212), 159, 161, 173, 174, 175, 180, 182, 199, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207 (159), 210 (171), 216, 219, 221, 225, 229, 230 (253), 231, 232, 233, 235, 236 (273), 250, II. 14, 16, 48, 49—55, 55—56, 59—61, 61—62, 68, 69, 72—73, 73—76, 81, 97, 99, 101—104, 104—109, 115, 122, 123, 130, 138,

- 139, 140, 141, 152—55, 162, 163, 176,
178, 185, 204, 205—16, 223, 250, 253,
258, 260, 264, 265, 274, 280, 281, 282,
286, 291, 293, 294, 297, 298, 312, 314,
318, 319, 334, 340, 342, 345 (ccc), 347
(kkk), 348—49, 351—52, 354, 357, 375
(4), 376, 380, 399, 401 (5), 405—406,
427, 429, 446, 447, 454, 486, 488, 503,
522, 537, 561 (2), 565, 575, 580, 598,
604, 605, 606, 609, 611.
- Zay, Peter: 30.
Zbell, L.: II. 225.
Zdenchay, Mikuláš: 126 (131).
Zechenter, Anton: II. 533.
Zechmeister, Fridrich: 216, 221, II. 594.
Zemepis (predmet na školách): II. 47.
Zemplínska stolica: 16, 17, II. 556.
Zichy, Ján, gr.: II. 603.
Zmeškal (Zmeskal), Alexej: 75.
Zmeškal (Zmesskál), Jób: 57 (166), 58,
49—50, II. 123, 141, 150—52, 204.
Zoch, Ctiboh v. Cochius.
Zoltán (maď. knieža): II. 176.
- Zora (almanach): II. 144.
Zpěvník, ev. (1842): II. 323, 324, 328,
334, 335, 336.
Zpěvníkový výbor: 194.
Zpráva o slov. Ústavu v Prešporoku:
192 (110), II. 131, 144.
Zrinsky, Mikuláš: II. 168, 175, 430;
(básnik:) II. 532.
Zúbek, Ján: 35 (107).
Zubrica: 5.
Zvolenská stolica: II. 558.
Zvolenský seniorát: 16, 68, 73, 74, 75,
143, 195, 230 (253), 236 (275), II. 137,
190, 316, 130—32.
Zvorényi, Karol: 98 (52), II. 312 (dd),
513.
Zsilinszky, Michal: 29 (84).
Zschokke, Henrik: 9 (6), 163 (20), 249.
Železná stolica: 12 (35), II. 199.
Želo, L.: II. 315.
Židia: II. 187, 210, 495.
Žilina: 12, II. 308.
Žukovskij, Vasilij Andrejevič: II. 524.

DAS MAJESTÄTSGESUCH DER SLOWAKEN VOM JAHRE 1842.

(Zusammenfassung.)

1.

Das Majestätsgesuch der Slowaken vom Jahre 1842 ist die erste öffentliche politische Aktion der Slowaken im 19. Jahrhundert, die zum Abschluss gelangte. An sich unbedeutend und bisher auch ungenügend gewürdigt, erscheint dieser Schritt im Lichte der Ausführungen des Verfassers als eine der folgen- und segensreichsten Aktionen der ungarländischen slowakischen Geschichte der Neuzeit. Diesem Schritte und der ganzen damaligen Abwehrbewegung, deren Höhepunkt er bedeutet, ist es nämlich zuzuschreiben, dass der erste und gefährlichste Anlauf der Magyarisierung, die nichts weniger als die völlige Entnationalisierung der in Ungarn lebenden nichtmagyarischen Völker anstrebte — eingedämmt und in ruhigere Bahnen geleitet wurde. Denn in der Folge hat man sich, wenigstens nach aussen hin, mit der Magyarisierung des öffentlichen Lebens begnügt und den übrigen Sprachen wenigstens das Daseinsrecht im Privatleben, im Gottesdienst und in den niederen Schulen zuerkannt. Das Nachlassen der gewaltsamen Magyarisierung war besonders in der evangelischen Kirche zu spüren, wo sie hauptsächlich durch den im Jahre 1840 gewählten neuen Generalinspektor Gf. v. Zay angefacht und betrieben wurde. Das Scheitern der unionistischen Bestrebungen desselben Generalinspektors, die durch die Vereinigung der überwiegend slowakischen evangelisch-lutherischen und der fast ausschliesslich magyarischen evangelisch-reformierten Kirche bezweckten, war die weitere Folge der mit dem Majestätsgesuche von 1842 zusammenhängenden politischen Aktion der Slowaken. Und ihr kann man auch gewisse, von der Regierung dem aufkeimenden neuen slowakischen Schrifttum zugestandene, Erleichterungen und Begünstigungen (man könnte mit Recht auch von einer Abschaffung der früher bestandenen Beeinträchtigungen sprechen) verdanken.

Die heilsamsten Folgen hatte jedoch das Wiener Unternehmen der Slowaken vom Jahre 1842 auf der inneren Front. Die bei der Erledigung der Bittschrift durch die damalige slowakische Führerschicht gemachten Erfahrungen und erlebten Enttäuschungen haben in der ganzen slowakischen nationalen Gesinnung und Politik eine tiefe innere Wandlung hervorgerufen, die man am besten als eine Ernüchterung bezeichnen könnte.

Die Lehre, die man slowakischerseits aus dem Verlauf und Ausgang der Wiener Unternehmung ziehen musste, ergab, dass weder die allslawischen noch die austroslawischen Vorstellungen eine tatsächliche politische Kraft besaßen und eine Stütze bedeuten könnten, und dass weder in die Wiener Regierung, noch in die einheimische politische Führer-

schaft, den slowakischen Adel, übermässige Hoffnungen zu setzen waren. Die Wiener Regierung war bemüht durch die geschickte Ausgleichung der verschiedenen, zum Teil schroff entgegengesetzten nationalen Kräfte die Einheit des Reiches zu sichern, woraus notwendigerweise auch die Anerkennung der bevorzugten Stellung der damals führenden zwei Nationen der Monarchie: der Deutschen und Magyaren (im Rahmen Ungarns) und ihrer Sprachen folgte. Die antimagyarischen Bestrebungen der verschiedenen nichtmagyarischen Völker Ungarns waren für die Wiener Regierung nur ein geeignetes Mittel zur Eindämmung jener überspannten magyarischen Strömungen, die die äussere Einheit und innere Ruhe des Staates gefährdeten. Mittel, nicht Partner — das war die Erfahrung, die man im slowakischen Lager mit dem erhofften Wiener Bündnis machen musste. Politische Vorteilhascherei im Falle einer vorausgesetzten politischen Possibilität des slowakischen Volkes, aber keine Kampf- und Opferbereitschaft, die ihn vorzeitig politisch blossstellen könnte — das war die Losung des slowakischen Adels. Die Überzeugung, dass man sich nur auf die eigenen, hauptsächlich völkischen Kräfte verlassen kann, lenkte die führenden slowakischen Politiker von der ergebnislos versuchten hohen Politik auf die weit wichtigere Kleinarbeit der völkischen Sammlung. Diese Erkenntnis war die bedeutsamste Lehre der Wiener Unternehmung und wurde im weiteren allmählich zum allgemeinen Wahlspruch der slowakischen Bewegung.

Für den nationalen Zusammenschluss weit wichtiger war jedoch die politisch-weltanschauliche Ernüchterung, die hauptsächlich in den jüngeren Kreisen der damaligen slowakischen Führungsschicht zu bemerken war. Unter dem Drucke der Übergriffe des magyarischen, national unduldsamen Liberalismus beginnen auch jene Slowaken, die noch kurz vorher unter der Einwirkung der wachsenden magyarischen liberalistischen Bewegung, aber nicht minder auch unter dem Einflusse der tschechischen und polnischen Radikalen der abstrakt und theoretisch gefassten Idee des Fortschrittes huldigten, dem weltanschaulich und politisch zwar konservativeren, aber in nationaler Hinsicht freisinnigeren und verständnisvolleren Wiener Hofe sich zuzuwenden.

Von dieser Idee wurden hauptsächlich die jüngeren evangelischen Kreise erfasst, wogegen der katholische Teil der Nation schon ursprünglich grösstenteils der Wiener Regierung und seiner konservativeren Weltanschauung zugeneigt war. Die weltanschauliche Umstellung hat die radikaleren evangelischen Kreise daher nicht nur der Regierung und dem Adel, sondern und hauptsächlich auch dem konservativeren, national bewussten katholischen Teil der Nation näher gebracht. Die Annahme einer neuen slowakischen Schriftsprache, die bald auch von dem katholischen Teil, der bis dahin der bernolakschen Schriftform folgte, angenommen wurde, hat dieser Annäherung eine festere Grundlage und zugleich ein äusseres Sinnbild gegeben. Den letzten Anstoss zu der, vom Standpunkte der nationalen Entwicklung auch sonst schon reifen Bildung dieser neuen Schriftsprache gaben wohl zwei wichtige Momente: das Verbot der illyrischen Bewegung, das mittelbar auch die analogen tschecho-slowakischen Bestrebungen treffen musste, und der übrigens auch von dem katholischen Klerus geteilte Wunsch des slowakischen Adels, dass die neue Nationale Zeitung L. Štúr's slowakisch sein müsse, falls sich der Adel ihrer bei der Regierung annehmen soll.

Von der gemeinsamen, gleichsam sinnbildlichen Grundlage der neuen Schriftsprache, die fast gleichzeitig durch die Gründung des literarischen

Vereins Tatrín (1844) und des Zentralverbandes der Mässigkeitsvereine (1847) planmässig gefestigt wurde, ist die weitere nationale Entwicklung der Slowaken im 19. Jahrhundert ausgegangen.

2.

Der Konflikt, dessen Schlichtung wir eben verfolgt haben, ist eigentlich aus dem ersten, durch beiderseitige Erfahrung noch nicht gemässigten und darum urwüchsig heftigen Anprall zweier grundverschiedenen Nationalismen, des magyarischen und slowakischen, entstanden, die wieder das Ergebnis der vorhergehenden, teilweise durch dieselben idealen Kräfte hervorgerufenen, aber infolge der Verschiedenheit der materiellen und kulturellen Voraussetzungen und noch mehr der sich bald als unvereinbar erweisenden beiderseitigen Bestrebungen und Zielsetzungen allmählich abweichenden und zum Schluss schroff entgegengesetzten nationalen Entwicklung der Magyaren und der Slowaken waren.

Die nationale Wiedergeburt der Slowaken ist im Grunde genommen das Werk derselben Kräfte, die gegen Ende des 18. Jahrhunderts überall auf heimischer Grundlage das nationale Erwachen der mittel- und südosteuropäischen Völker bewirkten. Das rousseausche Schwärmen für die Natur und ihr Kind, das einfache Volk, das hauptsächlich dem Gefühl der Kulturübersättigung entsprungen ist und durch die deutschen Frühromantiker, insbesondere Herder, zu einem tieferen Verständnis des nicht mehr nur naturnahen, sondern des naturschaffenden Volkes und all seiner Merkmale (deren wichtigstes und die übrigen gleichsam zusammenfassendes und vorstellendes die Sprache ist), seiner seelischen und künstlerischen Leistungen und hauptsächlich seiner tiefen naturverbundenen Kräfte durchgebildet wurde, leitete eine Umformung der hergebrachten nationalistischen Denkweise von einer geradezu weltanschaulichen Bedeutung ein. Dieselbe Umstellung, nicht minder aber auch die allmählich wachsenden demokratischen Tendenzen haben die Aufmerksamkeit auf die niedereren, bis dahin vernachlässigten Schichten der Nation gelenkt, zu der Erkenntnis ihrer Bedeutung und infolgedessen auch zu der Weckung und Hebung ihres Selbstbewusstseins (dem schon auch durch die Wirtschafts- und Sozialreformen der zweiten Hälfte des Jahrhunderts und durch den steigenden materiellen Wohlstand, wenigstens teilweise, vorgearbeitet wurde) beigetragen. Die aufklärerischen, Wissen und Bildung verbreitenden Strömungen des Zeitalters führten zur Belebung und verstärkten Ausbildung der vorhandenen, ja manchmal sogar zur Schaffung einer neuen Schriftsprache, als dem notwendigen, weil allein möglichen Organ der Aufklärung der niederen völkischen Schichten. Die josephinische Germanisierung hat wieder die praktischen und existenziellen Nachteile nicht nur einer toten lateinischen, sondern und hauptsächlich auch einer fremden Amts- und Kultursprache erwiesen.

Alle diese Momente haben das Verständnis für die allseitige Bedeutung der eigenen Sprache vertieft und sie allmählich zum Sinnbilde und Palladium des erwachenden Nationalismus gemacht. Durch sie wurden auch die älteren, weniger intensiven nationalistischen Vorstellungen (bei den Slowaken die älteren historischen Reminiszenzen, vor allem der Gedanke an die eigene Staatlichkeit im 9. Jahrhundert, das Bewusst-

sein der Ureinwohnerschaft im Lande, die barocke Vorstellung von der raum- und zahlenmässigen Immensität der Slawen, die Zuneigung zur eigenen Sprache, Sitten und Gebräuchen u. d. g. m.) verinnerlicht und zusammengefasst. Vor allem das Sprachbewusstsein.

Die bedeutendste Wendung, die in den so vorbereiteten und zusammengefassten nationalistischen Vorstellungen in den Zwanzigerjahren des vorigen Jahrhunderts eingetreten ist, war die sprachliche Umgestaltung des älteren, vorwiegend territorial und ständisch unterbauten Nationalitätsbegriffes. Im Gegensatz zur älteren, rein äusserlichen und vor allem staatspolitischen Denkweise, wird unter Nation, ja sogar unter Vaterland, die Gemeinschaft, die eine Sprache spricht und infolgedessen eine innere Einheit besitzt, verstanden. Erst diese, hauptsächlich auf die Schlegelsche und Fichtesche Nationalitätsphilosophie zurückgehende und auch die den Slowaken eigenen nationalen Merkmale aufwertende Umbildung des Begriffes der Nation, hat es den Slowaken ermöglicht sich als eine Nation, beziehungsweise zuerst mit den Tschechen zusammen, als ein Teil der grossen slawischen Nation zu fühlen. Jener grossen Nation, derer im Sinne der Hegelschen, teilweise schon durch den deutschen Geschichtsschreiber Fallmeyer, aber hauptsächlich (und zwar mit Zuhilfenahme der bekannten humanistischen Herderschen Prophezeiung von dem Nahen eines friedlicheren Zeitalters, das den friedliebenden, unkriegerischen Slawen zur Bedeutung verhelfen wird) durch die Slowaken (Kollár) selbst weitergebildet und auf dem Gedanken der ablösenden Nacheinanderfolge der einzelnen Kulturnationen in der führenden Rolle des Weltgeschehens fussenden Philosophie, eine herrliche Zukunft harret. Das Fehlen jedes nationbildenden (staatspolitischen oder wenigstens administrativ-autonomen) Elementes im älteren Sinne und das Bedürfnis eines ideologischen Unterbaues und zugleich Schutzes macht uns begreiflich, dass die Slowaken von allen Völkern Mittel- und Südosteuropas die ersten waren, die den neuen Begriff der Nation auf eine nichtstaatliche Volksgemeinschaft umgebildet und angewandt haben. Sie haben damit nicht nur die anderen staatspolitisch oder wenigstens territorial-autonom genügend begründeten Nationalismen (z. B. jenen der Tschechen, der ungarländischen Serben, Kroaten), sondern auch einige magyarische Persönlichkeiten (vor allem Széchenyi) tief beeinflusst.

Erst durch diese grundlegende Umbildung des Nationalitätsbegriffes, die bei einem Volke das Nationalitätsbewusstsein überhaupt ermöglichte, bei dem anderen es wenigstens bedeutend umformte, vertiefte und vor allem erfrischte, ist eine der beiden Voraussetzungen der Nationalitätenfrage in Ungarn entstanden, ja überhaupt entstehen können. Die andere Voraussetzung waren die wachsenden Magyarisierungsbestrebungen in Ungarn.

3.

Das beginnende Interesse der führenden magyarischen Schicht für die magyarische Sprache war vor allem staatspolitischen und nicht national-sprachlichen Charakters. Es handelte sich hier vorwiegend um eine Rückwirkung auf die zentralistischen, absolutistischen und germanisierenden Bestrebungen Josephs II. Die Einsetzung der magyarischen Sprache in die diplomatische Würde sollte gegen die Möglichkeit der

Wiederholung ähnlicher Bestrebungen eine sichrere Gewähr sein, als dies bisher die lateinische Sprache vermocht hat. Erwägungen dieser Art sind auch eine Erklärung dafür, dass die nichtmagyarischen Komitate zu diesen Bestrebungen entweder ihre Zustimmung gaben, oder sich mit ihnen wenigstens abfanden. Hauptsächlich mit dieser Begründung trachten auch die wirklichen Förderer (Schriftsteller usw.) der magyarischen Sprache, deren Renaissance schon etwas früher eingesetzt hat, auf die politischen Kreise im Interesse ihrer Hebung einzuwirken. Dieser politische und von ihrem Standpunkte aus oppositionelle Aspekt der magyarischen Amtssprache und der damit verbundenen Bestrebungen, z. B. der allmählichen Einführung dieser Sprache in die Schulen, hat dann die Wiener Regierung dazu verleitet, die Frage als eine eminent staatspolitische zu betrachten und dementsprechend zu behandeln. Die schon von Anfang an einseitig politische Einstellung der ungarischen ständischen Nation wurde dadurch natürlich nur verstärkt. Die Folge davon war, dass die ganze nationale Entwicklung der magyarischen politischen Schicht von wirklichen nationalsprachlichen und nationalkulturellen Werten wenig berührt, ihr Nationsbegriff durch die sprachlichen Momente nur sehr einseitig umgebildet wurde. Die Betonung der Wichtigkeit der Sprache für das Leben und Gedeihen der Nation wurde auf die Nation im traditionellen, staatspolitischen Sinne bezogen und daraus die Notwendigkeit (teilweise in natürlich nur rein äusserlicher und scheinbarer Übereinstimmung mit der damaligen liberalistischen Staats- und Nationalideologie) einer Magyarisierung der übrigen nichtmagyarischen Bewohner Ungarns abgeleitet.

Solche Bestrebungen sind gleich am Anfange dieser Bewegung (1790) aufgetaucht und wiederholen sich, wenn auch ermattend, bis zum Beginn des zweiten Jahrzehnts des 19. Jahrhunderts, um dann — nach einer Pause, die durch den nach dem Wiener Kongress einsetzenden Absolutismus verursacht, aber von diesen Bestrebungen auch nicht ganz frei war — seit den Dreissigerjahren mit desto grösserer Wucht und teilweise mit ausgedehnterer Begründung wieder aufzutreten. Zu den älteren Motiven tritt (hauptsächlich nach Niederringung des polnischen Aufstandes vom Jahre 1830 und nach der Vernichtung der letzten Reste einer polnischen Scheinselbständigkeit) die russische Gefahr und die Überzeugung, dass die magyarische, auch sprachlich vereinte und gefestigte Nation dazu berufen ist, eine Schutzmauer nicht nur für sich selbst, sondern auch für die europäische Freiheit zu sein. Die anderssprachigen, vor allem natürlich die slawischen Völker Ungarns wurden als eine Schwächung dieser Einheit, als eine Anlockung für die Russen, ja sogar als ihre direkten oder indirekten Wegbereiter angesehen. Ihre selbst harmlosesten kulturellen und sprachlichen Bestrebungen wurden ohne Unterschied, ob sie allslawischen oder heimischen Charakters waren, als ärgster Panslawismus und Russismus verschrien, um so die Notwendigkeit einer intensiveren und rascheren Magyarisierung zu begründen und die übrigen Völker Mittel- und Südosteuropas, vor allem natürlich die Deutschen, gegenüber den Slawen Ungarns und ihren Bestrebungen misstrauisch zu machen. Ohne Grund. Denn heute können wir schon mit ziemlicher Bestimmtheit sagen, dass die von Kollár schriftlich und organisatorisch begründete (1836) slawische Wechselseitigkeit nie andere als kulturelle und sprachliche Ziele verfolgt hat und dass sie streng zu unterscheiden ist so von dem polnisch-revolutionären, wie von dem russisch-autokratischen, übrigens politisch auch sehr nebel-

haften und positiv wenig oder gar nicht belegten Panslawismus oder Panrussismus, der bei den slawischen Nationen Österreich-Ungarns, vor allem bei den Slowaken keinen staatspolitischen Wiederhall gefunden hat. Dem Programme der Magyarisierung stimmt auch die Mehrheit der magyarischen Kulturfaktoren zu, wenngleich sie dabei grösstenteils nur sanftere, vornehmlich kulturelle Mittel und Wege anzuwenden wünscht.

4.

Dieselben nationalistischen Strömungen, die im Bereiche der ständisch-ungarischen und magyarischen Nation zu einer bedeutenden Festigung des überkommenen ungarischen Nationsbegriffes führten, haben bei den nichtmagyarischen Völkern Ungarns die allmählich fortschreitende Veruneinlichung, im gewissen Sinne eine ideologische Föderalisation dieses Begriffes zur Folge. Nur die ständisch und kulturell schon vorher einverlebten nichtmagyarischen Bestandteile der ständisch-ungarischen (magyarischen) Nation gleichen sich ihrer nationalen Entwicklung stufenweise auch sprachlich an, worin ihnen, parallel mit der, natürlich, grösstenteils nur ideologischen Erweiterung des Begriffes auch nichtständische, kulturell und sozial höhergestellte Elemente folgen. Die andere Richtung geht von demselben Begriff der einheitlichen ungarischen Nation (Patriotismus) aus, wie die ständisch-magyarische Entwicklung. Ein Unterschied besteht nur darin, dass dieser, wir könnten sagen, allgemein-ungarischer Begriff weniger ständisch, mehr demokratisch und infolgedessen vom Anfang an auch national und sprachlich mehr zusammengesetzt erscheint, im Gegensatz zu dem bis dahin natürlich nur ideologisch und potentialiter magyarisierten ständischen Begriff, der grösstenteils — natürlich wieder nur ideologisch — auch den nichtmagyarischen Gliedern dieser Nation geläufig war. Infolge der nationalen Erneuerung treten die Verschiedenheiten immer schärfer hervor. Die wichtigste und bedeutendste Veränderung besteht aber doch in der kollektiven Zusammenfassung der einzelnen nichtmagyarischen Völkerschaften im Rahmen der ungarischen Nation, die eben durch die schon angedeutete Umwertung des Begriffes Nation ermöglicht wurde. Wo vorher im Ganzen der ungarischen Nation (im staatspolitischen Sinne) nur einzelne Individuen verschiedener völkischer Abstammung sich zusammenschlossen und infolge des unentwickelten Nationalgefühls auch dies nur sehr unbewusst, ja sozusagen naturhaft, dort melden sich jetzt vom neuen Nationalismus beseelte Nationalganzen zum Worte, die — ausserhalb des Bereiches des Diplomatischen, wo sie die Notwendigkeit der einheitlichen magyarischen Sprache mit der Zeit anerkennen — nach nationaler und sprachlicher Gleichberechtigung streben. Der Forderung einer Föderalisation oder wenigstens Dezentralisation des Begriffes der ungarischen Nation als einer höheren Einheit des nationalen Ganzen, die aus dieser Entwicklung mit Notwendigkeit folgte, wurde von magyarischer Seite die Idee einer auch sprachlich einheitlichen Nation schroff gegenübergestellt. Im Verhältnisse zu den Nichtmagyaren war dieser Nationsbegriff auch weiterhin atomistisch bestimmt, d. h. er kannte nur den Begriff Staatsbürger anderer Zunge, nicht aber den des Volksganzen. Die Hoffnungen auf gleiche Pflege der nichtmagyarischen Sprachen und Kulturen, ja sogar die Möglichkeit einer erfolgreicherer Selbstbetätigung in diesem

Bereiche wurden durch die unduldsamen und aggressiven Magyarisierungspläne zunichte gemacht. Dabei wurde der Unterschied, dass dieses Ziel einige mit sanfteren, andere mit gewaltsamen Mitteln zu erreichen trachteten, mit Recht, nur wenig beachtet. Die Folge war, dass die keimende nationale Entwicklung, die sich bei entsprechender Umgestaltung oder wenigstens Erweiterung des herrschenden Nationsbegriffs in diesen sehr gut einbauen hätte lassen können, sich jetzt, im Sinne der Devise: Nation über Staat, gegen diesen Nationsbegriff selbst gewandt hat. Auf diese Weise entstand aus der Unvereinbarkeit der grundverschiedenen nationalistischen Anschauungen an der Wende der Dreissiger und Vierzigerjahre des vorigen Jahrhunderts, nicht zuletzt auch infolge der sich immer mehrenden Gesetze zu Gunsten der magyarischen Sprache, hauptsächlich aber als Folge der sich dabei im ganzen öffentlichen Leben mehrenden nationalen Intoleranz der Magyaren und ihrer Satelliten, die Nationalitätenfrage in Ungarn in ihrer historisch bekannten, im Rahmen von Ungarn unlösbaren Form. Diesem Problemkreis verdankt seine Entstehung auch das Majestätsgesuch der Slowaken vom Jahre 1842.

5.

Die slowakischen nationalen Bestrebungen waren, seitdem wir sie genauer verfolgen können, also beiläufig seit der Mitte des 17. Jahrhunderts, immer nach der Idee einer nationalen Gleichberechtigung in Ungarn ausgerichtet, wobei natürlich die Träger und das Ziel dieser Bestrebungen nach den Zeiten und Umständen wechselten. Die ständischen Werte einer grösseren Altertümlichkeit der slowakischen Komitate und der Slowaken, die Ebenbürtigkeit des slowakischen Adels mit dem magyarischen, die Bestreitung der magyarischen Unterjochungstheorie, ja sogar ihre Umwendung, dass nicht die Magyaren die Slowaken unterjochten, sondern die Slawen die Magyaren friedlich in ihre Staatsgemeinschaft aufgenommen haben, die Betonung der gemeinsamen Verdienste um das gemeinsame Vaterland und der daraus folgenden gemeinsamen Rechte: alle diese Werte wurden im Laufe der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts, parallel mit der fortschreitenden Demokratisierung des Nationsbegriffes, auch von dem nichtadeligen gebildeteren, vornehmlich geistlichen Stande, der sich für sie im Dienste des Adels schriftstellerisch auch schon früher eingesetzt hat, angeeignet und mit noch grösserer Zähigkeit verteidigt. Mit dem Aufkommen des Gedankens der Abschaffung des lateinischen diplomatischen Idioms und seiner Ersetzung durch das Magyarische erweitern sich die Gleichberechtigungsbestrebungen auch auf die Sprachen, wenigstens in ausserdiplomatischen Beziehungen.

Diese Tendenzen treten aber nur mehr ausserhalb des ständischen Bestandteiles der Nation auf, denn der Adel war schon ideologisch für die Suprematie der magyarischen Sprache gewonnen und tritt hie und da nur noch für die weitere und ziemlich lange Beibehaltung der lateinischen diplomatischen Sprache ein. Die Einführung der magyarischen Sprache als ausserordentlicher (1791) und ordentlicher (1792) Unterrichtsgegenstand in die mittleren und höheren Schulen erweckte bei den Slowaken die Hoffnung, dass auch ihrer Sprache eine ähnliche Pflege zuteil werden wird.

Die Vernichtung dieser Hoffnungen durch die fortschreitend um sich greifende Idee der Magyarisierung zwingt die Slowaken zu desto energischerer Betonung der Uneinheitlichkeit und Zusammengesetztheit des ungarischen Staates und der gleichen Rechte seiner Bestandteile. „Seid Magyarern intensiv“ — ruft der slowakische evangelische Seelsorger L. Šuhajda in seiner Broschüre „Der Magyarismus in Ungarn“ (Leipzig, 1834) schon lange vor Széchenyi den Magyarern zu — „und innerhalb eurer Grenzen; seid weder Franzosen, noch Deutsche, noch Slawen; vergesst aber dabei auch nicht, dass unser Land ein vielsprachiges sei, dass jedes Volk für sich und in seinen Rechten heilig ist, dass ihm das Recht der Unantastbarkeit seiner Sprache zukomme, dass es gar nicht verpflichtet sei sein Innerstes, sich selbst an ein anderes Volk zu verkaufen“. (S. 5.) — „Diejenigen Magyarisanten, die so oft und so stark auf das Vaterland und die daraus entspringenden Verbindlichkeiten pochen, fragen wir nun: kann die Liebe zu einem gemeinschaftlichen Vaterlande mit der Liebe zu den besondern Nationen und Sprachen nicht vereinigt werden? Und im zweifelhaften Falle: was soll ein Mensch mehr lieben, das Vaterland oder die Nation? Ein Vaterland kann man leicht wieder wo immer finden, Nation und Sprache nie und nirgends; das erste ist eine todte Erde, ein fremdartiges objektives Gemisch, das letzte ist unser Blut, Leben, Geist, Subjektivität, wir selbst.“ (S. 6.) Ungarn ist „selbst im engem Sinne des Wortes, aus einer Carpatho-Slavia, Ruthenia, Magyaria, Valachia, Rascia, Croatia, Wendia, Teutonia zusammengesetzt“ (S. 15).

6.

Die Ansichten Šuhajda's, denen schon ein Jahr vorher der etwas ruhigere Wehr- und Mahnruf der Broschüre Samuel Hojč's „Sollen wir Magyarern werden?“ (Agram) vorangegangen war, waren die ersten slowakischen öffentlichen Kundgebungen gegen die mit dem vierten Jahrzehnt des vorigen Jahrhunderts einsetzende intensivere Magyarisierung. Nicht so sehr gegen die gesetzliche Einführung der magyarischen Sprache, als vielmehr gegen jene Absichten, die durch die autonome Gewalt der Komitate grösstenteils auch statutarisch bekräftigt und auch publizistisch und gesellschaftlich unterstützt, ja oft sogar forciert, sich immer bedrohlicher bemerkbar machten und die ausser und über, sehr oft sogar gegen das Gesetz selbst gerichtet waren. Die Gesetze dieser Epoche — so wie schon auch jene vom Beginn des Jahrhunderts — sind nämlich weit hinter den ursprünglichen Wünschen der magyarischen Partei des Landes und der unteren Tafel des Landtages geblieben. Infolge des Einwirkens der konservativeren Teile der unteren Tafel des Landtages (Klerus, kroatische und auch einige nichtmagyarische Abgeordneten), und namentlich der oberen Tafel, hauptsächlich aber der Wiener Regierung, stellen diese Gesetze nur durchgeseiebte Reste der ursprünglichen Forderungen dar. Der Landtag vom J. 1830 hat den Verkehr zwischen der ung. Statthalterei und den (im Sinne des permissiven Gesetzes v. J. 1805) magyarisch amtierenden Gespanschaften — bis auf die Rundschreiben — magyarisiert, ferner die magyarische Führung der Prozesse bei allen weltlichen (in Zivilsachen auch bei den kirchlichen) Gerichten erlaubt. Die kgl. Curie sollte die magyarischen Appellate in derselben Sprache verhandeln. Die der magyarischen Spra-

che unkundigen Anwärter wurden durch das Gesetz nach Ablauf einer dreijährigen Frist von der Bewerbung um ein öffentliches Amt oder um die Advokatszensur ausgeschlossen. Zahlreiche, hauptsächlich die tiefländischen, national gemischten Komitate waren damit nicht zufrieden und gingen viel weiter. Sie beschloßen nicht nur den ganzen Amtsverkehr, dessen Begriff man in juristisch deduktiver Folgerung über die Stuhlrichter-, Gemeinde- und Herrschaftsämter hinaus sogar auf das Zunftwesen und meistens auch auf die Eingaben der privaten Parteien ausdehnte, zu magyarisieren, sondern griffen noch auch zu verschiedenen, selten einwandfreien Mitteln, um die Entnationalisierung der nicht-magyarischen Bevölkerung zu beschleunigen. Das meiste versprach man sich doch von der Verbreitung der magyarischen Sprache in den Schulen, wobei die Sprache zum Teil nur als Lehrgegenstand unterrichtet, aber in manchen Komitaten sogar als Unterrichtssprache benutzt wurde. Ja man griff sogar zu der teilweisen oder gänzlichen Magyarisierung des Gottesdienstes in sprachlich (nicht aber immer auch national) gemischten und sogar auch in rein oder überwiegend anderssprachigen Gemeinden. Zu Seelsörjern, Lehrern und Ortsnotären sollten nur der magyarischen Sprache kundige Leute bestellt werden, die ausserdem durch verschiedene Entlohnungen und Auszeichnungen zu einer intensiveren Verbreitung der magyarischen Sprache angespornt wurden. Laut Bestimmung des G. A. III:1836, der ausserdem auch die Einbringung der magyarischen Prozesse bei der kgl. Gerichtstafel erlaubte, sollten dort, wo magyarisch gepredigt wurde, auch die Matrikelbücher magyarisch geführt werden.

Infolge der Aufdrängung des magyarischen Gottesdienstes kam es in manchen Orten zu unerfreulichen Szenen, die in einigen Fällen behördlicherseits durch Prügel geschlichtet wurden. Von ähnlichen Fällen war der bekannteste, weil grellste, der Fall von Lajoskomárom im Vesprimer Komitate. Der dortigen evangelischen, überwiegend deutsch-slawischen Gemeinde wurde statt des regelrecht gewählten und auch der slowakischen Sprache kundigen Seelsorgers ein anderer, dieser Sprache unkundiger Seelsorger aufgedrängt. Die dagegen sich wehrenden slawischen Mitglieder der Gemeinde, die im Rekurswege sich sogar an den Statthaltereirat gewendet haben, wurden zur Ruhe und Eintracht mit ihren anderssprachigen Glaubensgenossen gemahnt. Als dann die unzufriedenen Mitglieder durch neues Einschreiten bei dem Statthaltereirate mit Zuhilfenahme eines Advokaten eine Abänderung herbeizuführen trachteten, wurden die Teilnehmer der Deputation durch die Komitatsbehörde wegen Widersetzung gegen die Obrigkeit zu Gefängnis- und Prügelstrafen verurteilt. Durch Prügel trachtete man an manchen Orten, besonders in der Theisser Gegend, auch die Abneigung der Bevölkerung gegen die magyarische Amtssprache zu überwinden. Die Tolnaer Gepsenschaft befahl den dortigen deutschen Schulkindern die deutsche Tracht abzulegen und die magyarische anzunehmen. An einigen Orten zwang man sogar der magyarischen Sprache ganz unkundige Untertanen einen magyarischen Eid zu leisten.

Diese praktischen Magyarisierungsversuche an den anderssprachigen Bewohnern Ungarns wurden noch durch theoretische Erwägungen und durch verschiedene, manchmal sehr schwer als ernst zu nehmende praktische Pläne (die in der damaligen magyarischen Publizistik immer wieder auftauchten), hauptsächlich aber durch unverhohlene Anfeindungen, Verunglimpfungen und Verdächtigungen jedes, auch des unschuldigsten

andersgerichteten Strebens unterstrichen. Grosses Aufsehen erregte die ausführliche und auch für die weitere Entwicklung wichtige Polemik um den Hirtenbrief des Theisser evang. Superintendenten Paul Jozeffy an die ursprünglich nur slawische ev. Kirchengemeinde zu Nyiregyháza, worin er den Religionsunterricht in der magyarischen Sprache verbot. Die magyarischen höfischen Kreise in Wien (meistens Hofräte u. dgl.) haben nicht versäumt auch da auf die Russengefährlichkeit der slawischen, besonders aber der slowakischen nationalbewussten Intelligenz (grösstenteils geistlichen Standes) hinzuweisen.

Alle diese Umstände, besonders aber die weiteren Bestrebungen des ungarischen Landtages vom J. 1839—40, die auf die gänzliche Magyarisierung des öffentlichen Lebens hienzielten, trafen die anderssprachigen Nationen, namentlich die Slowaken sehr hart. Von diesen Magyarisierungsbestrebungen seien hervorgehoben: der Wunsch nach allgemeiner Magyarisierung aller Schulen, die Verpflichtung der Seelsorger und Lehrer die magyarische Sprache auch ausserhalb der Schule zu verbreiten, die schliesslich auch zum Gesetz erhobene Forderung, dass in Zukunft niemand als Seelsorger, Prediger oder Kaplan angestellt sein dürfe, der nicht magyarisch könne und dass nach Ablauf einer dreijährigen Frist die Matrikelbücher überall magyarisch zu führen seien. Die Slowaken sahen sich genötigt auf eine Möglichkeit der Abwehr zu sinnen und nach einer hilfereichenden Hand Umschau zu halten. In ersterer Hinsicht sind ihre Bestrebungen um die Herausgabe einer nationalen Zeitung erfolglos geblieben. In der zweiten Richtung wurden sie von den tschechischen und mährischen Slawen in Wien (die ihre Klage wahrscheinlich an einige der Magyarisierung im angedeuteten Umfange nicht freundliche Minister, bes. Kolowrat und Sedlnitzky weitergaben) mit Vorwissen der Regierung (die sie wahrscheinlich zur Unterstützung ihres Standpunktes zu gebrauchen gedachte) zu einem Bitt- und Klageschritt in Wien ermuntert (März 1840). Aus taktischen Gründen sollten sich die Bittsteller zuerst an den ungarischen Landtag selbst, und erst nach der — übrigens mit Bestimmtheit zu erwartenden — Zurückweisung an den König und die Regierung in Wien wenden. Um Zeit zu sparen, wurde die Bittschrift in ihren Grundzügen von den Wiener Gewährsmännern schon fertig herabgesendet. Die Bittschrift sollte nach ihrer Vervollständigung (Zusätze und Abänderungen waren mit Ausnahme des gegen den russischen Einfluss gerichteten Absatzes erlaubt) aus der deutschen Sprache in alle Sprachen, sogar ins Lateinische und Magyarische übersetzt, im Lande in Umlauf gebracht und mit massenhaften Unterschriften versehen dem Landtage überreicht werden.

In dieser Petition wird nichts mehr und nichts weniger verlangt, als die völlige Abschaffung der magyarisatorischen Gesetze. Falls eine moderne Sprache zur diplomatischen Sprache erhoben werden soll, so soll es die französische oder noch lieber die deutsche sein, die schon in den deutsch-slawischen Erbländern diese Funktion innehat. Im Falle eines Nichterhörens dieser Bitte drohen die Bittsteller sich an den gerechten König zu wenden, und falls auch dieser Schritt den magyarischen Verleumdungen und Verdächtigungen der Slowaken keinen Einhalt zu tun vermöchte, sogar mit einer Absonderung der Slowakei und seiner Konstituierung nach kroatisch-slawonischem Vorbild zu einer selbständigen Provinz mit eigenem Landtage.

Die Agitation mit dieser fast unverändert gelassenen Bittschrift, und die Unterschriftenwerbung haben auch tatsächlich begonnen, sie

sind dann aber, teils wegen Zeitmangel und wahrscheinlich auch wegen der Übermässigkeit der Forderungen der Bittschrift, teils und hauptsächlich aber auch infolge der zum Schlusse des Landtages eingetretenen Versöhnung der Regierung mit der magyarischen oppositionellen Partei (mit der schliesslich auch eine Einigung in der Sprachenfrage erzielt wurde) als nicht mehr zeitgemäss im Sande verlaufen.

Die slowakische nationale Bewegung der ausgehenden dreissiger Jahre des vorigen Jahrhunderts ist von dem deutschen, romantischen Nationalbegriff ausgegangen, der die Nation (das Organische) dem Staate (dem Unorganischen) überordnete. Die Anwendung dieser Idee auf die damaligen slowakischen Verhältnisse und die Notwendigkeit einer nationalen Abwehr gegen die Übergriffe der Magyaren haben jedoch ein dem deutschen gänzlich entgegengesetztes Ergebnis gezeitigt. Was in den deutschen Verhältnissen zur Überbrückung der territorialen Zerstückelung und zur Vorbereitung einer einheitlichen Nation (nicht zuletzt auch im staatlich-nationalen Sinne) gedacht war, musste sich bei den damaligen zwischennationalen Verhältnissen in Ungarn zu einer staatzersetzenden Kraft entwickeln. Die völlige Parallele, eine deutsch-ähnliche Vereinigung aller, oder wenigstens der österreichisch-slawischen Völkerstämme in eine slawische Nation, war nämlich nicht nur nicht möglich, sondern wurde — im politischen Sinne wenigstens — auch nicht angestrebt, und die nationale Föderalisation Ungarns, die eine folgerichtige und hauptsächlich durch die nationale Intoleranz der Magyaren hervorgerufene Tendenz der Slowaken, aber auch der übrigen nichtmagyarischen Nationen Ungarns (wenn auch in verschiedenen Abstufungen) war, zerschellte an dem magyarischen Begriff der Staatsnation.

7.

Die Magyarisierungsbestrebungen, vor allem in der Schule und Kirche, trafen natürlich beide Konfessionen, denen die Slowaken angehören, die katholische und die evangelische, gleichmässig. Die straffere hierarchische Organisation der katholischen Kirche, das Übergewicht der lateinischen Sprache im Gottesdienst, die Unterstellung des katholischen Schulwesens unter die Landesstelle und den König in Verbindung mit der regierungsfreundlichen Gesinnung des katholischen Klerus und nicht zuletzt auch das taktischere Vorgehen der Katholiken, die sich wenigstens nach aussen hin gefügiger zeigten, bewirkten, dass sich die Magyarisierungsversuche in der katholischen Kirche nicht so bemerkbar machten, wie in der evangelischen, wo sie gerade durch die autonome Stellung des protestantischen Kirchen- und Schulwesens und durch den vorherrschenden Einfluss des weltlichen Standes ermöglicht wurden. Die Verhandlungs- und Protokollsprache der Kirchenkonvente wurde stufenweise magyarisiert. Der Generalkonvent vom J. 1840 hat auch die magyarische Sprache als Lehrgegenstand und in einigen Lehrfächern auch als Unterrichtssprache eingeführt und auch den notwendigen vorbereitenden Unterricht dieser Sprache in den Volksschulen angeordnet.

Der Hauptträger dieser Bestrebungen wurde der am 10. September 1840 zum Generalinspektor gewählte Graf Karl v. Zay. Seine diesbezügliche Gesinnung sprach er schon in seiner Installationsrede offenherzig aus, die zu gut einem Drittel der Frage der Magyarisierung gewidmet

war. Die Magyarisierung des Landes wird hier als Bürge der Konstitution, der ungarischen und sogar der europäischen Freiheit und selbst des Protestantismus angepriesen, die Förderung des slawischen Elementes hingegen als etwas diesem Ziele nicht nur nicht förderliches, sondern geradezu als eine Unterstützung der fremden Elemente vorgestellt. Die Nationalität und die Sprache, die Zay übrigens in Ehren hält, müssen der Sache der geistigen und materiellen Freiheit des Einzelnen und der Nationen und der Sache der Intelligenz aufgeopfert werden. Die Protestanten haben sich also schon im eigenen Interesse auf die Seite der Magyarisierung zu stellen.

Der Gedanke, sich um Schutz gegen diese offen ausgesprochenen Magyarisierungsbestrebungen an den König zu wenden, der unter den Slówaken schon nach der Installationsrede Zay's keimte, wurde durch Zay's weiteres Verhalten nur noch verstärkt, wenn auch in dieser Periode noch nicht zum Abschluss gebracht. Nur der Pester slawische Prediger und Dichter J. Kollár hat gegen Ende des Jahres den Gedanken eines gemeinsamen Rekurses aller ungarländischen Slawen an den Thron aufgeworfen, aber die Sache wurde fast allgemein als vorzeitig und zu kühn empfunden und daher auch nicht verwirklicht. Besonders Zay's Vorstoss gegen den slawischen Lehrstuhl und den damit verbundenen slawischen Sprachverein am evang. Lyceum in Pressburg und ihren Supplenten, so wie auch gegen den slawischen Sprachverein in Leutschau haben grosses Aufsehen erregt. Die slowakischen Absichten und Bemühungen, den slawischen Lehrstuhl in Pressburg in einen ordentlichen Lehrstuhl umzuwandeln, wurden dadurch vereitelt. Štúr, der darin die existentielle Vorbedingung für seine weiteren Pläne (politische Zeitung, Hebung des nationalen und politischen Bewusstseins des slowakischen Volkes und endlich der Eintritt in das Abgeordnetenhaus) sah, konnte sich, wenn auch inoffiziell und nur teilweise, mit Hilfe des Professorenkollegiums, als Supplent doch halten und zwischen der slawischen Jugend eine segensreiche Wirksamkeit entfalten. In der Korrespondenz, die sich um diese Frage zwischen Zay und Štúr entspann und in der Zay seine uns schon bekannten Ansichten weiterbildete, fiel der Zay'sche Ausspruch, der als Motto der ganzen weiteren Entwicklung dienen kann: *Argumentationes hic nil opitulantur.*

In Leutschau hat die Jugend des dortigen slawischen Vereines, die unter der Führung des Professors Hlaváček sich die künftige Amts- und Lehrsprache aneignete, eine Auswahl der in den letzten 8 Jahren im Vereine vorgelesenen Werke zur Erweiterung der Bibliothek unter dem Titel *Jitřenka* (Morgenstern) herausgegeben (1840). Die kollárisch-allslawische Tendenz einiger Arbeiten wurde durch den Grammatikallehrer der evang. Mittelschule zu Rösenau, Kramarčik, pseudonym in der Literaturbeilage der polit. Zeitung *Jelenkor*, im „*Társalkodó*“, wo schon vorher einige Angriffe gegen die Slawen, hauptsächlich gegen den zweiten slowakischen Superintendenten Seberini wegen einer slawischen Ansprache zu einer ungarisch verstehenden Kirchengemeinde und gegen einen slow. Kantor, der eine magyarische Leiche zu Grabe slowakisch (in der Sprache seiner Kirchengemeinde) zu begleiten sich erdreistete, erschienen, derb angegriffen. Der neue Angriff richtete sich hauptsächlich gegen den Führer der Jugend, gegen Prof. Hlaváček. Graf Zay wandte sich gleich nach der Durchlesung des Kramarčik'schen Vorstosses an den Leutschauer Schulvorstand in einem Briefe, der bald im *Társalkodó* ebenfalls veröffentlicht wurde. Die slawische Sprache — hiess

es darin — sei nicht mehr die Sprache der Freiheit und des Protestantismus. Im Gegenteil, sie erleichtere die Ausbreitung der russischen Tyrannei auch über die Karpaten. Ungarn könne nur dann gross und glücklich werden, wenn es magyarisch wird. Gegen die magyarische Sprache und das Vaterland feindlich aufzutreten, sei die grösste Sünde, sei Muttermord. Eine Untersuchung gegen Prof. Hlaváček und seine Bestrafung verlangte auch das Gömörer Komitat.

Die Debatte, die sich in dieser Frage entspann: die Verteidigungsschrift des Schulvorstandes und des Professors Hlaváček, die Stellungnahme des in Wien lebenden heimatkundlichen Schriftstellers Čaplóvič gegen Zay und dessen Verteidigung durch den Akademiker Szontagh, so wie Hlaváček's Selbstverteidigung, wurde durch einen pseudonymen (XYZ) Artikel denunziatorischen Charakters in einen allgemeinen Feldzug gegen die slawischen Sprachanstalten an den evangelischen Schulen ausgeweitet, worin diese als panslawistische Herde vor der Öffentlichkeit bezichtigt wurden. Die Verteidigungsschriften der Slowaken wurden von den magyarischen Zeitungen grösstenteils zurückgewiesen, so dass die slawische Sache nur durch die in Leipzig gedruckte anonyme Broschüre des Brieser Seelsorgers Johann Chalupka: „Das Schreiben des Grafen Zay an die Professoren zu Leutschau“ verteidigt werden konnte, die aber durch die schonungslose Analyse des Zay'schen Briefes und der in ihm aufgestellten unhaltbaren Thesen das grösste Aufsehen bei Freund und Feind erregte. Vor allem (durch einige privaten Schritte, besonders den Brief des Superintendenten Seberini, noch unterstrichen) natürlich bei Zay selbst, der inzwischen in seinen Magyarisierungsplänen noch um einen Schritt weiterging und den Plan einer Vereinigung der beiden evangelischen Konfessionen Ungarns, der helvetischen und der lutherischen, öffentlich anregte, wobei die politischen Journale nicht ermangelten die Union als ein Mittel der leichteren Magyarisierung der lutherischen Slowaken hinzustellen. Durch die Chalupka'sche Broschüre angegriffen, hielt Zay eine Zeitlang mit seinen Magyarisierungsbestrebungen inne, aber bald darauf raffte er sich wieder zusammen (im Hintergrunde der Magyarisierungs- und Unionsbestrebungen stand eigentlich L. Kossuth, Redakteur des führenden magyarischen oppositionellen Blattes Pesti Hirlap) und hat in seinem Rundschreiben an die Superintendenten seine Magyarisierungs- und rethorischen Absichten von neuem beteuert und begründet, wobei er besonders schonungslos gegen die Anhänger der slawischen Sprache loszog. Er teilte sie in drei Kategorien: die erste beschäftigt sich unschuldig, aber auch nutzlos bloss mit der Pflege der slawischen Sprache, die zweite sinnt jedoch auf die Gründung eines westslawischen, die dritte sogar auf die eines allslawischen Reiches. Zay will die Slowaken davon überzeugen, dass diese Pläne aussichtslos und gerade für sie auch im Falle ihres Gelingens verderblich sind und spricht von der alleinseligmachenden Bedeutung und Notwendigkeit der magyarischen Sprache und der Magyarisierung.

Nach kleineren Vorgefechten in der Publizistik und auf den Distriktskonventen kam es zum ersten entscheidenden Zusammenstoss der beiden Richtungen auf dem Generalkonvente vom Jahre 1841. Von den Distriktskonventen war es namentlich der Konvent der Theisser Superintendentenz, auf dem die Hlaváček-Frage breit erörtert wurde, um schliesslich aus politischen und taktischen Gründen fallen gelassen zu werden, wobei aber ein Verbot der slawischen Sprachvereine angenom-

men wurde. Aus dem kühnen Tone der Chalupka'schen Broschüre und auch aus anderen entschiedenen Kundgebungen der Slawen den allgemeinen Sturm auf gegen Zay und seine Magyarisierungspolitik vorahnend, trug die ultramagyarische Partei rechtzeitig Sorge, den Sieg durch herbeigerufene und in den Konvent, in dem nur die weltlichen und geistlichen Vorstände der Kirche und die Deputierten der Distrikte Platz und Stimme gehabt hätten, nicht gehörende Elemente zu sichern. Diese — meist Advokaten, Juraten und Zeitungsschreiber, grösstenteils sogar anderen Bekenntnisses — haben im Konvent jede andersgeartete Meinung niedegerannt und jede regelrechte Verhandlung vereitelt. Nach langen und zeitweise sehr heissen Debatten gelang es ihnen schliesslich die Gutheissung der Magyarisierungsbestrebungen des Grafen Zay herbeizuführen. Graf Zay stellte nämlich gleich am Anfang der Sitzung die Vertrauensfrage. Einige seiner Parteigänger fielen gleich über die Anhänger des Panslawismus und Russismus her, wodurch eine so überhitzte Stimmung entstand, dass es nur einigen wenigen ruhigeren Gemütern zu verdanken war, dass es nicht zu Tötlichkeiten kam. Die Hauptführer der slawischen Partei, Jozeffy, Seberíni, Hodža, Kuzmány, durch diese Taktik gleich am Anfang in die Verteidigung gedrängt, wehrten sich und ihre Anhänger zwar tapfer, legten eine feierliche Verwahrung gegen die durch nichts bewiesenen Anschuldigungen ein, bestritten energisch das Vorhandensein eines politischen Panslawismus in den Reihen der evangelischen Geistlichkeit (den literarischen nahmen sie als etwas Legitimes für sich in Anspruch) und drohten sogar eine Untersuchung höchsten Orts zu verlangen, falls die unbegründeten Beschuldigungen nicht aufhören sollten, gegen die schreiende Übermacht blieben sie aber schliesslich doch machtlos. Die Gegenpartei, durch die slowakische Abwehr beeindruckt, beteuerte hingegen ihre friedlichen Absichten in der Sache der Magyarisierung: man wolle niemanden mit Gewalt assimilieren, es handle sich nur um die Ausbreitung der Kenntnis der magyarischen Sprache u. ähnl., und war grossmütig genug über die überhaupt nicht vorhandenen panslawistischen Umtriebe einen Schleier des Vergessens auszubreiten. Nur die slawischen Sprachvereine, weil sie in der Zukunft — so lautete die wunderbare Begründung — eine schiefe Richtung nehmen könnten, sollten verboten und die Pflege der slawischen Sprache an den höheren evang. Anstalten nur auf die, den künftigen Pfarrern notwendige homiletischen Übungen beschränkt werden. So kam es zu einer Versöhnung, die aber von der den Konvent beherrschenden Partei mehr diktiert als wirklich herbeigeführt wurde.

8.

Der Scheinfriede von 1841 dauerte nicht lange. Der Antikel Pulzky's in der Augsb. Allg. Zeitung (Mitte Oktober), der die Kleinmütigkeit „der Apostel des Panslawismus“ auf dem Generalkonvente vom J. 1841 verhöhnte, hat die publizistische Polemik von neuem entfacht. Das verspätete Erscheinen der Apologie von A. Šoltis, die sich noch offen gegen das letzte Gesetz über die magyarische Sprache wendet, rief unter diesen Umständen auf beiden Seiten grosses Aufsehen hervor. Die Sache des Friedens wurde aber durch die Herausgabe der Zay'schen Broschüre „Protostantismus, Magyarismus, Slawismus“ (Leipzig 1841), die unter anderen auch das Zay'sche Rundschreiben an die Su-

perintendenten über die drei Kategorien der Verfechter des Slawentums enthielt, vollkommen zunichte gemacht. Die Blossstellung der meistens dem geistlichen Stande angehörenden Slowakenführer vor der europäischen Öffentlichkeit hat auch die letzten Bedenken beseitigt und den Entschluss, sich mit einer Beschwerde an den König zu wenden zur Reife gebracht. Die Gegenschrift Čaplovič's („Slawismus und Pseudomagyarismus“, Anfang 1842) und die schon in Umlauf gegebene Petition Kollárs (Ende 1841) um Gleichberechtigung der Zensur und um die Ernennung slawischer Zensoren wurden als ungenügend empfunden und ein, auch in der Čaplovič'schen Broschüre angeratener Rekurs vorbereitet, den eine Deputation überreichen hätte sollen. Diese Bittschrift richtete sich in ihrer ursprünglichen Fassung, ausser der beibehaltenen Bitte um slawische Zensoren, nur gegen die magyarischen Verdächtigungen der slawischen kulturellen und sprachlichen Bestrebungen. Sie bat um die höchste Missbilligung dieser Anfeindungen und um Schutz für die slowakische, so hart angegriffene Nationalehre. Die Bittschrift wurde anfangs als eine allnationale Angelegenheit betrachtet und sollte auch von den Katholiken unterschrieben werden. Bald kam es aber zu einer Wendung, die den vorbereiteten Rekurs wenigstens nach aussen hin zu einer Angelegenheit vor allem der evangelischen, weil am meisten verfolgten, Slowaken machte. Diese Wendung ist wahrscheinlich hauptsächlich dem Einflusse der Wiener Regierungskreise zuzuschreiben. In Wien verhandelte man zu diesem Zeitpunkt eben über die Frage der Magyarisierung des Mittelschulwesens in Ungarn, die von dem ungarischen Landtage wiederholt verlangt und von der ungarischen Kanzlei endlich angeraten wurde. Die Gegner dieser Politik am Wiener Hofe, besonders Kolowrat und Sedlnitzky, wollten zwar ihre Opposition durch eine Stimme des Volkes unterstützt sehen, andererseits aber auch jede politische und nationale Demonstration vermeiden und beeinflussten daher die beginnende Aktion in der Richtung einer rein kirchlichen und konfessionellen Angelegenheit. Diese Suggestion fand aus denselben Gründen willigen Widerhall auch bei den Führern (Kollár, Jozeffy, Seberini) der Unternehmung. Die Bittschrift wurde infolgedessen um weitere, mehr oder minder konfessionelle Punkte erweitert (der Schutz des Pressburger Lehrstuhls und die Beibehaltung der Muttersprache in der Erziehung, besonders der religiösen). Im Laufe der weiteren schriftlichen Beratungen wurde das Bittgesuch noch um weitere Punkte ergänzt (die Bestätigung der bestehenden Sprachanstalten an den höheren evang. Schulen, bezw. die Erlaubnis einer Gründung solcher an den Schulen, wo sie noch nicht bestehen; die Errichtung eines slawischen Lehrstuhles an der Universität in Pest und die Erlaubnis zur weiteren Beibehaltung des Lateinischen als kirchlicher Amtssprache). Die beiden zuletzt angeführten Punkte wurden wahrscheinlich aus dem Bittgesuch der Bács-Syrmier Geistlichkeit, das — noch vor dem gemeinschaftlichen grossen Rekurse begonnen — jetzt weiter zirkulierte, übernommen. Der Beschwerdepunkt gegen Grafen Zay wurde nach reiflicher Überlegung schliesslich doch ausgelassen.

Die sechs Bitten wurden mit einer allgemeinen Einführung und mit zehn Beschwerden eingeleitet und begründet. Die Slowaken fügen sich dem neuesten Gesetze über die magyarische diplomatische Sprache. Das Gesetz wird aber vielfach überschritten und die magyarische Sprache auch in nichtamtlichen Verhältnissen aufgedrängt, mit dem Endziel, die nichtmagyarischen Völker Ungarns möglichst rasch zu magyarisie-

ren. Alle, die sich dagegen wehren, werden öffentlich verschiedentlich verunglimpft, das Lehren und das Lernen der slowakischen Sprache als etwas gegen das Gesetz verstossendes angesehen, die slowakischen Professoren und Schüler staatsfeindlicher Untriebe beschuldigt. Sogar die religiöse und die Schulerziehung des Volkes wird durch das Aufdrängen der magyarischen Sprache beeinträchtigt. Die Slowaken sind dem Vaterlande ganz ergeben, fühlen sich aber auf Grund ihrer eigenen Sprache als eine selbständige Völkerschaft, die nur in der eigenen Sprache des Fortschrittes theilhaftig werden kann und die für gleiche, dem gemeinsamen Vaterlande seit Jahrhunderten dargebrachte Opfer gleiches Recht mit den übrigen Völkern Ungarns beansprucht. Nach dieser grundsätzlichen Stellungnahme folgen dann als erste Beschwerde die publizistischen Ausfälle gegen die Slowaken, hauptsächlich gegen Jozeffy und Seberini, und — was sie am meisten betrübt — die Anfeindungen seitens ihrer eigenen Glaubensgenossen unter der Führung ihres eigenen Generalinspektors Grafen Zay. Die weiteren Beschwerden beziehen sich auf das Verbot der Sprachgesellschaften und der Pflege der slowakischen Sprache, auf die Drohungen mit Amtsentsetzung aller jenen, die die Matrikelbücher nicht magyarisch führen wollten, auf die Beeinträchtigung der Verteidigung vor dem Gerichte durch Nichtzulassen einer nichtmagyarischen Sprache, auf die Parteilichkeit der Zensur und ihre auf den Mangel an sprachlich befähigten Zensoren zurückzuführende Unfähigkeit, slawische Bücher zu zensurieren, und auf das Aufdrängen der magyarischen Sprache in den Kirchen und Schulen.

Die anfangs April auf diese Weise endlich fertiggestellte Bittschrift wurde noch gekürzt, indem die konkreten Belege über die magyarischen Angriffe ausgelassen wurden. Die ausführlichere Fassung wurde jedoch nicht beiseite gelegt, sondern den Umständen überlassen, welche Fassung dem Könige überreicht werden soll. Noch grössere Mühe kostete es, die Deputation, die den Rekurs nach Wien bringen und dem Könige überreichen sollte, zusammenzustellen und vor allem wenigstens einen der Superintendenten für die Überahme der Führerschaft zu bewegen. Schliesslich übernahm dieses Amt der Theisser Superintendent Jozeffy, willig alle Gefahren der Unternehmung und die zu erwartenden Verfolgungen seitens des bei dem Rekurse ganz übergangenen weltlichen Standes auf sich nehmend. Anfangs Juni 1842 war es endlich so weit, dass sich die Deputation, an der ausser Jozeffy noch der Gömörer Konsenior Ferjenčík, der Brieser Pfarrer Chalupka und der Pfarrer zu Lipt. St. Nikolaus Hodža teilnahmen, nach Wien begeben konnte. Nach ihrer Ankunft in Wien wurde die Deputation von Metternich, Erzherzog Ludwig, Kolowrat, dem ungarischem Hofkanzler Majláth (4. u. 5. Juni) empfangen und nach Übergabe der Bittschrift voll guter Hoffnungen und Versprechungen gnädig entlassen. Der Bácsrer Rekurs wurde nicht überreicht.

Zu Hause wurde die Deputation von einem wachsenden Sturm der Unzufriedenheit seitens der magyarischen Partei empfangen und öffentlich in den Zeitungen, besonders in Kossuth's Pesti Hirlap angegriffen. Kossuth nahm auch die Führung der weiteren vergeltenden Massnahmen in die Hand. Hauptsächlich auf seine Anregung hat der Konvent des Bergdistrikts (12. Juli 1842) schon über die Aussendung einer Untersuchungskommission und über die Bestrafung der Schuldigen verhandelt. Die ganze Sache wurde aber schliesslich, in der richtigen Erwägung, dass es sich um eine die ganze Kirche betreffende Sache handle, dem Generalkonvent vorgelegt.

Der Generalkonvent stellt in dieser Angelegenheit eigentlich nur eine Wiederholung der Szenen und Situationen des Bergdistriktskonventes vor. Der Regisseur war hier wie dort derselbe: Kossuth. Der Wiener Rekurs wurde auch hier als ein Verrat an Kirche, Nation und Vaterland gebrandmarkt. Umsonst beteuern die Redner der slowakischen Partei (Kollár, Jozeffy, Seberini), dass es unmöglich war sich mit einer Beschwerde gegen den Konvent an den Konvent selbst zu wenden, dass an den König zu appellieren kein Verbrechen sein kann, dass es nicht in die Kompetenz des Konventes gehöre über eine, an höchster Stelle überreichte Angelegenheit zu richten, dass Nationalitäten- und Sprachenfragen überhaupt nicht vor einen Kirchenkonvent gehören, dass die Slowaken den übrigen Glaubensgenossen gleichgestellt sind und daher von ihnen nicht gerichtet werden können. Der Generalkonvent, das heisst Kossuth, der laut einer treffenden gleichzeitigen Charakteristik Ankläger, Richter und Schriftführer in einer Person war, hat den Beschluss gefasst, dass die Sache der Wiener Deputation und der damit zusammenhängenden panslawistischen Bewegungen, gleichzeitig aber auch die Beschwerden der slawischen Partei, durch einen Ausschuss untersucht und das Ergebnis dem nächsten Generalkonvent zur weiteren Verhandlung vorgelegt werden soll. Kossuth hat statt des hartnäckig schweigenden Vorsitzenden, Grafen Zay, den Beschluss formuliert, er hat — mit der Textierung des amtlichen Protokollführers nicht zufrieden — auch das Protokoll selbst verfasst und alles durch seinen Anhang durch Akklamation annehmen lassen. Der Konvent stand völlig unter der Devise: die magyarische Sprache und Nationalität sei jetzt die höchste Religion und Kirche.

9.

Die Verfechter der slowakischen Sache verliessen den Generalkonvent — der ausserdem noch die klassenweis fortschreitende Magyarisierung des höheren Schulwesens in 7 Jahren annahm und die Ausarbeitung konkreter Unionspläne anordnete — mit dem Gefühl der Betäubung.

Die darauf folgenden privaten und amtlichen Verunglimpfungen der Führer der Deputation, besonders des Superintendenten Jozeffy, die Aufpeitschung der Nationalitätsleidenschaften im ganzen Lande, die stellenweise schon eine gefährliche, die Sicherheit des Lebens bedrohende Gestalt angenommen haben, waren die unerwünschten Folgen der Agitation um die Wiener Deputation.

In dieser Situation wandten sich die Führer des slowakischen Wiener Unternehmens von neuem, aber nur privat, an die Wiener Regierungsmänner (Metternich, Kolowrat), denen nachträglich auch der Bács-Syrmier, in den Forderungen dem Hauptreurse angeglichenen Rekurs eingehändigt wurde. Gleichzeitig nahmen die Führer des Wiener Unternehmens gegen den vom Generalkonvent ausgesandten Untersuchungsausschuss eine abweisende Stellung ein und schickten sich an, die Generalkonvente bis zu ihrer besseren Organisation nicht zu besuchen. Zu einer neuen Deputation nach Wien (obgleich auch dieser Gedanke mehrfach aufgetaucht ist) konnten sie sich jedoch vorläufig noch nicht entschliessen. Diesen neuen Einschreitungen und Informationen ist es wahrscheinlich zuzuschreiben, dass der Rekurs bereits

Mitte Oktober, der Bács-Syrmier aber schon Mitte Dezember in den Händen des Palatins *pro danda opinione* war.

Die Folgen der magyarisatorischen Übergriffe mussten vor allem den obersten Landesverwalter, den Erzherzog-Palatin Josef, nachdenklich stimmen, der in ihnen, obgleich er natürlich mit den Übertreibungen dieser Partei nicht einverstanden war, doch sie mit grosser Nachsicht behandelte, eigentlich nur die Früchte seiner parteiischen Zuneigung zu den Magyaren und seiner Unterstützung der magyarischen und Magyarisierungsbestrebungen sehen musste. Seine völlige Umgehung bei der Wiener Bittschrift war gleichzeitig auch eine Anklage gegen ihn. Seine Politik wurde auf diese Weise in Wien blossgestellt, und zwar gerade im Bereiche der öffentlichen Ruhe, an deren Erhaltung nicht nur die Wiener Regierung, sondern auch er selbst sich am meisten angelegen sein liess.

In dieser Richtung bewegten sich auch die abhelfenden Schritte des Palatins. Die schreiendsten Übergriffe sollten abgestellt, die hadernden Parteien zur Ruhe und Besonnenheit, die Klageführenden zur Beruhigung und Resignation geführt, beziehungsweise gezwungen werden. Durch eine Verschärfung der Zensur auch den magyarischen Zeitungsschreibern gegenüber wurden zwar die übelsten Anfeindungen in der Presse verhindert, aber auch die Abwehr, ja sogar die öffentliche Bekanntmachung und Begründung der Beschwerden und Klagen, zu denen die Slowaken durch den neuen Mitredakteur der „Nemzeti Ujság“ und bekannten ungarischen Historiker Grafen Johann Majláth aufgefordert waren, unmöglich gemacht. Die vorbereiteten Verteidigungsschriften erschienen dann, wenigstens teilweise (besonders Stúr's „Die Klagen und Beschwerden der Slaven in Ungarn“ und Hořič's „Apologie des ungarischen Slawismus“, beide in Leipzig 1843) in Deutschland. Auf die überhitzten magyarischen Gemüter sollte die Vorstandsrede des Grafen Stefan Széchenyi in der Jahresversammlung der Magyarischen Akademie (27. November 1842) über die Gefahren und die Unzulänglichkeit der oberflächlichen und gewalttätigen Magyarisierung einwirken. Die Rede führte jedoch gerade zum entgegengesetzten Resultat.

Das Auftreten Széchenyi's war, wenn auch nicht gerade von Palatin angeregt (was aber auch nicht ausgeschlossen ist), so doch gewiss in dessen Intentionen, hingegen ist bei dem Aufrufe des Grafen Majláth eher ein Wiener Einfluss (der Sedlnitzky's, in dessen Diensten Majláth stand) zu vermuten. Der besänftigende Einfluss des Erzherzog-Palatin erstreckte sich auch auf die Tätigkeit des Untersuchungsausschusses, dessen Vorsitzender Graf Tihanyi durch den Palatin direkt angewiesen wurde, seine Aufgabe mehr in der Herbeiführung einer Aussöhnung der beiden Parteien im Schosse der evangelischen Kirche, als in einer wirklichen Untersuchung zu sehen. (Die erste Sitzung des Ausschusses, 20. III. 1843, verlief ganz in diesem Sinne.) Auch ist der Palatin gegen einige neue Übergriffe der magyarischen Partei energisch eingeschritten. Das war aber auch alles. Sein Standpunkt zu den in Wien vorgetragenen Beschwerden und Bitten der Slowaken ist fast durchwegs ablehnend. Die Beschwerden scheinen ihm entweder spezifisch nicht belegt und nicht bewiesen, ja sogar unangebracht und ungesetzlich, oder, insofern sie doch begründet waren (die Anfeindungen der Slowaken, die Magyarisierungsbestrebungen in Kirche und Schule) als grösstenteils schon eingestellt, beziehungsweise in die autonome Sphäre der evangelischen Kir-

che hinzugehörend. Von den Beschwerden und Bitten wurde eigentlich nur die Notwendigkeit einer unparteilicheren Zensurpraxis, einer besseren Ordnung der Kirchenkonvente und die Aufforderung, dass sich Graf Zay im Sinne der Gesetze und allerhöchsten Verordnungen mehr mässige, anerkannt. Der Bitte um allerhöchste Missbilligung der feindlichen Angriffe und besonders der Verleumdungen, so wie die Bitte um Schutz gegen die Übergriffe, wurde nur in der Form einer Versicherung stattgegeben, dass der Herrscher von der Treue und Anhänglichkeit der Slowaken an den Thron überzeugt und dass er ihre Rechte überall zu wahren gewillt sei. Dagegen wurden die Klageführenden angewiesen, ihre Beschwerden in Zukunft einzeln und im Amtswege vorzubringen und den Frieden mit ihren anderssprachigen Glaubensgenossen zu wahren. Nur diese beiden letzteren Punkte allein sollten den Bittstellern im Indorsatswege bekanntgegeben werden.

Das in diesem Sinne schon gegen Ende des J. 1842 abgefasste Gutachten des Palatins wurde erst anfangs April 1943 an die ung. Hofkanzlei weitergeleitet. Die, infolge der Széchenyi'schen Akademierede von neuem auflodernden nationalen Leidenschaften, die die Versicherung des Palatins, dass sich die Gemüter schon beruhigt hätten, nicht genug stichhältig erschienen liessen, konnten der Grund dieser Verzögerung sein. Wahrscheinlicher ist es aber, dass die eigentliche Ursache jene Befürchtung des Erzherzog-Palatins war, dass seine einseitige promagyarische Erledigung des slowakischen Rekurses ebenso im Sinne einer nationalen Gleichberechtigung reformiert werden könnte, wie es zu eben dieser Zeit mit seinen ähnlich gehaltenen Anträgen in der kroatischen Angelegenheit geschah. Anfangs April, unter dem Schatten des heranahenden Landtages, drohte diese Gefahr nicht mehr. Mit der kurz darauf (gegen Ende April) erfolgten Absendung von Präsidialzurschriften an die beiden Superintendenten, in denen der Palatin im allgemeinen auf seine getroffene Verfügungen hinwies, den nach seinen Eingriffen noch übrigbleibenden Beschwerden im gesetzlichen Wege abzu helfen versprach und die Superintendenten zur Mitarbeit am Werke der endgültigen Aussöhnung aufforderte, konnte der Palatin seine Aufgabe als erfüllt betrachten.

Die Erwartungen der Slowaken, die teils infolge des verheissungsvollen Empfanges der slowakischen Deputation in Wien und des, von dem Palatin selbst zu sich berufenen Superintendenten Jozeffy in Ofen, teils infolge der Akademierede Széchenyi's und des Majláth'schen Aufrufes, hauptsächlich aber infolge der kroatischen Resolution, in der auch eine entsprechende Regelung der Nationalitäten- und Sprachenfrage in Ungarn verheissen war (zu der es aber wegen der Opposition des Palatins nicht kam), zu hoch gestiegen waren, wurden durch die palatinal Opinions, von der sie fast gleichzeitig Kunde erhielten, bitter enttäuscht. Und dies umso mehr, da sie nur wenig vorher über die Nichtzulassung ihrer Verteidigungsschriften benachrichtigt wurden. Die sich meldende Depression wurde nur durch die, übrigens falsch verstandene, palatinal Zusage einer Abschaffung der noch übriggebliebenen Beschwerden in gesetzlichem Wege (d. h. im administrativen und nicht im gesetzgebenden Wege, wie es die slowakischen Führer meinten) und durch die neubelebten Hoffnungen auf die Gerechtigkeit des Wiener Hofes beschwichtigt, die jedoch auch bald als unbegründet sich erweisen sollten.

Auf dem Landtage erfolgte seitens der Regierung keine Kundgebung zu Gunsten der Nichtmagyaren in Ungarn, die die Slowaken so erwa-

teten. Im Gegenteil, gleich am Beginn der Sitzungen brach ein ernstes Zerwürfnis mit den kroatischen Delegierten aus, denen ein Landtagsbeschluss das Sprechen in lateinischer Sprache verbot. Auch wurden gleich am Anfang neue Forderungen zu Gunsten der magyarischen Sprache aufgestellt, die die Magyarisierung des öffentlichen und amtlichen Lebens, den Unterricht inbegriffen, vollenden sollten.

In der landtäglichen Atmosphäre ist es Kossuth und seiner Partei sogar gelungen bei der zweiten Sitzung des Untersuchungsausschusses (26. Juni 1843) eine neue Untersuchung gegen den Pressburger slawischen Verein durchzusetzen. Grund hierfür waren die gewohnten panslawistischen Umtriebe, die jedoch auch diesmal durch eine zweitägige Untersuchung nicht bestätigt wurden. Das Ergebnis der Untersuchung wurde zwar durch den Generalinspektor Zay dem Generalkonvent vom J. 1843 zur Verhandlung eingesendet (Zay selbst war nicht anwesend), aber von diesem mit der Begründung nicht verhandelt, dass die Arbeiten des Untersuchungsausschusses noch nicht zu Ende geführt seien.

Dem besänftigenden Einflusse des Palatins (die Verhandlungen des Konvents führte der auch sonst friedlich gesinnte B. Albert Prónay, ansonsten Administrator der durch den Palatin bekleideten Obergespanswürde der Komitate Pest-Pilisch-Scholt), dem Einflusse der mässigeren Elemente auf dem Konvente selbst, nicht zuletzt aber auch der hartnäckigen Opposition der Slowaken gegen den Untersuchungsausschuss, den sie nicht anerkannten und dem sie sich nicht stellen wollten, ist es zuzuschreiben, dass auf diesem Konvente die Aufgabe des Untersuchungsausschusses nur auf das Sammeln der Beschwerden beschränkt, seine untersuchende Tätigkeit aber eingestellt und fallen gelassen wurde. Eine mässige Tendenz bekundete auch das Elaborat des Unionsunterausschusses.

Die ultramagyarische Partei liess sich aber in ihren antislawischen Bestrebungen dadurch nicht beirren und arbeitete auch weiter an der Vernichtung der slawischen Kulturanstalten an den höheren evangelischen Schulen. Besonders das Verbot der Vorlesungen Štúr's, des stellvertretenden Professors der slawischen Sprache am Pressburger Lyceum, das durch den dazu nicht ganz befugten Lokalinspektor Bajcsy auf Wink des Grafen Zay und des Distriktualinspektors Jeszenák, die wiederum im Einverständnis mit Kossuth und seiner Partei handelten, erlassen und trotz allen Gegenvorstellungen der Slowaken schliesslich doch aufrechterhalten wurde, goss neues Öl in das glimmende Feuer. Dies bestimmte die slowakischen Führer, dass sie nach einem erfolglosen Einschreiten der zwei Superintendenten beim Palatin, und auch einer neuen Ermutigung aus Wien nachgebend, sich erneut an den König und die Wiener Regierung gewendet haben.

10.

In dem neuen, zweiten Rekurse, der anfangs des Jahres 1844 zustande gekommen ist, aber erst Ende Mai durch eine Deputation (deren adelige Mitglieder zu Hause blieben, oder zu spät kamen) in Wien überreicht wurde, klagten die Slowaken vor allem über die — die Gegenpartei ermutigende — Nichterledigung ihres ersten Gesuches und über die dadurch hervorgerufenen Verfolgungen. Sie brachten auch einige neue Beschwerden und Bitten vor. Vor allem wenden sie sich

gegen die Absichten des Landtages, dass die magyarische Sprache auch in die Volksschulen und in die Gemeindeprotokollen, ja sogar in private Urkunden einzuführen sei. Hierüber haben sich auch schon die zwei Superintendenten in ihrer Eingabe an den Palatin beschwert. — Die Hindernisse, die der Pflege der slawischen Sprache an den höheren evang. Schulen in den Weg gelegt wurden (Verbot des Generalkonvents vom J. 1841), hauptsächlich aber die unbefugte Absetzung Štúrs bilden, mit entsprechendem Kommentar, die zweite Hauptbeschwerde des neuen Rekurses, der mit 8 Bitten schloss: Abstellung der Verfolgungen und der Angriffe gegen die Teilnehmer des ersten Rekurses; Verbot der Magyarisierung über die Vorschriften des Gesetzes; Einstellen der Aufdrängung der magyarischen Sprache im Gottesdienste, in den Schulen, in den Gemeindeprotokollen und Privaturlunden; der Verkehr der Beamten und sonstiger, den Kontakt der Obrigkeit mit dem Volke vermittelnden Personen soll in der Sprache des Volkes geschehen; der Unterricht der slowakischen Sprache an den höheren evangelischen Schulen soll erlaubt sein; in Pest und Pressburg sollen der slowakischen Sprache kundige Zensoren angestellt und die Herausgabe einer slowakischen politischen Zeitung bewilligt werden.

Der neue Rekurs, der zwecks Stellungnahme ebenfalls an den Palatin herabgesandt wurde, teilte das Los des ersten. Er blieb in der Palatinalkanzlei, beziehungsweise in der Hofkanzlei bis zu dem am 12. November 1844 erfolgten Schluss des Landtages v. J. 1843/44 liegen. Während des Landtages, der der Wiener Regierung besonders in den Nationalitäten- und Sprachenfragen grosse Schwierigkeiten bereitete, konnte diese an eine Erledigung, geschweige denn an eine günstige Erledigung der slowakischen Rekurse nicht denken. Nach dem Landtagschluss und dem neuen Gesetz zugunsten der magyarischen Sprache (das im Grunde allen wichtigen magyarischen Forderungen entsprach und die Magyarisierung des ganzen öffentlichen und behördlichen Lebens, so wie des mittleren und höheren Unterrichts beschloss), wäre eine, den slowakischen Hoffnungen und Erwartungen entsprechende Regelung der Nationalitäten- und Sprachenfrage Ungarns unmöglich gewesen, auch wenn die Regierung zu einer solchen Regelung geneigt gewesen wäre. Davon war sie aber weit entfernt. Es konnte sich nur mehr darum handeln, den formalen Bescheid im Sinne des Anratens des Palatins, der auch gegen den zweiten Rekurs eine unveränderte Stellung einnahm, zu erlassen. Das einzige Zugeständnis, das den Slowaken über das palatinalen Anraten hinaus gemacht wurde, war die Bewilligung der slowakischen politischen Zeitung, die unter dem Drucke hochgestellter Persönlichkeiten und teilweise auch unter ausländischem Einfluss (Times) über Anraten der ung. Hofkanzlei und der Staatskonferenz schliesslich am 15. Januar 1845 doch erteilt wurde. Zur formalen Erledigung der slowakischen Rekurse kam es Mitte April 1845. Die Expedition erfolgte anfangs Mai. Das den Bittstellern zugesandte Indorsat blieb aber auch so im Palatinalarchive stecken, so dass die einzige Erledigung, die sie bekamen, die Briefe des Erzherzog-Palatins vom 25. April 1843 an die beiden slowakischen Superintendenten waren. Diese Briefe enthielten übrigens beinahe dasselbe, wie das angeratene und gutgeheissene Indorsat. Der schon vorbereitete dritte Rekurs wurde somit gegenstandslos.

Statt offener Parteinahme oder wenigstens Gerechtigkeit (von der geforderten Zurechtweisung der Gegner ganz abgesehen) mussten sich also die Slowaken mit den Auswirkungen der im Hintergrunde tätigen

Kräfte, die zwar die erlittene Unbill überhaupt nicht gutmachten, dafür aber, wenigstens für die Zukunft, die ärgsten Übergriffe zu beseitigen entschlossen waren, und mit einigen nicht unwesentlichen Konzessionen zu begnügen. Ausser dem Zeitungsprivilegium und dem Nachlassen der Zensur ist hier vor allem hervorzuheben, dass das landtägliche Postulat über die Einführung der magyarischen Sprache auch in die Volksschulen, verworfen wurde. Im Gegenteil: es wurde durch ein Kanzleidekret angeordnet (April 1844), dass in den Dörfern und kleinen Städten der Unterricht im Schreiben und Lesen nur in der Muttersprache der Kinder zu erfolgen hat. Der Erzherzog-Palatin hat zwar die Tragweite dieser Anordnung durch die Einschränkung, dass sie nur auf die neu zu gründenden und auf diejenigen Schulen anzuwenden sei, in denen die magyarische Sprache bisher nicht unterrichtet wurde, teilweise zunichte gemacht, aber bedeutungslos wurde die Anordnung deshalb doch nicht.

Ähnlich still verlief auch die Liquidierung der slowakischen Angelegenheit im Schosse der evangelischen Kirche. Der Generalkonvent vom J. 1844 hat einfach erklärt, dass er die Sprachenfrage für erloschen und jede weitere Tätigkeit des Untersuchungsausschusses für überflüssig ansehe. Den Wünschen nach einer besseren Organisation, insbesondere was das seitens der Geistlichen verlangte Doppelpräsidium anbelangt, verschloss sich der Generalkonvent auch nicht. Der Fortgang der Unionsbestrebungen, die langsam im Sande verliefen, war ebenfalls immer beruhigender. Die Verkürzung der siebenjährigen Frist für die Einführung der magyarischen Unterrichtssprache in den Mittelschulen, mit der sich übrigens auch die beiden slowakischen Superintendenten zufrieden gaben, war eine Folge des neuen Gesetzes über die magyarische Sprache, mit dem sich die Slowaken abfinden mussten. Doch war man in der Praxis genötigt, manche, auch vom G.-Konvent v. J. 1846 zur Kenntnis genommene Ausnahme zuzulassen. Ebenso mussten sich die Slowaken mit vielen anderen Folgen der auch von der Regierung zugelassenen magyarischen Präponderanz abfinden. Die so, wenn zum Teile auch nicht freiwillig, herbeigeführte Umorientierung der slowakischen Politik im Sinne einer besseren Anpassung an die gegebenen Voraussetzungen, vor allem an den magyarischen Nationsbegriff, hat dann jene heilsamen, schon im ersten Absatze dieser Zusammenfassung angedeuteten Folgen gezeitigt, die auch dem slowakischen Majestätsgesuche v. J. 1842 seine wahre Bedeutung sichern.

Anmerkung: Diese Zusammenfassung hat, besonders in den ersten einleitenden Kapiteln, des besseren Verständnisses halber, auch einige Ergebnisse anderer, früherer Werke des Autors („Die Anfänge der Magyarisation“, I—II und „Der slowakische Aufstand im Jahre 1848—49“ I. und mehrere andere kleinere Arbeiten) benutzt.

OBSAH.

Úvodom
Skratky

V.
VII.

SLOVENSKÝ PRESTOLNÝ PROSBOPIS Z R. 1842.

KNIHA PRVÁ.

CESTA K REKURZU.

1. Dva nacionalizmy. Národnostná otázka v Uhorsku ako boj dvoch nacionalizmov (3). Nacionalizmus maďarský a jeho maďarizačné dôsledky (3—7). Nacionalizmus národov nemaďarských a jeho pôvod (7—8). Jeho federalizačné dôsledky (8).
2. Maďarizácia v cirkvi a v školách. Maďarizačné zákony z r. 1830 a 1836 (8—9). Ilegálne maďarizačné snahy stolíc (9—10). Maďarizácia v cirkvi a v školách (10—12). Maďarizačné ústavy, odmeny, vyznamenania (12—13). Maďarizácia v cirkvi evanjelickej (14—17). Prípady lajoškomárňanský (17—19). Jozeffyho zákrok v Niredháze a jeho časopisecká odozva (19—21).
3. Slovenská petícia z r. 1840. Maďarizačný zákon z r. 1840 (21—22). Maďarizačné požiadavky snemu (22). Obranné námety slovenské: Časopis (22—23). Petícia na snem z r. 1840 (23—27).
4. Generálny konvent z r. 1840. Maďarizácia úradnej a rokovacej reči v cirkvi (27—28). Maďarizačné plány nového gen. inšpektora gr. K. Zayho. Jeho nástupná reč (28—29). Nová školská sústava ev. z r. 1840 (29). Odpor proti Zayho plánom v tábore slovenskom (30—31). Svetonázorová preorientácia radikálnejšej složky slovenskej. Odklon od maď. liberalizmu a príklon k Viedni (31). Maďarizačné výpady maď. časopisov (31—32). Zayho napomenutie Jozeffymu, aby napomáhal šírenie maďarčiny a Jozeffyho odpoveď (33).
5. Prešporská katedra. Význam a cieľ prešporskej katedry a Jednoty mládeže (33). Zrušenie Jednoty, premena v Ústav (33—34). Vyšetrovanie Ústavu r. 1839 (34). Finančné zabezpečenie katedry a snaha premeniť ju na stolicu riadnu (34—35). Význam katedry pre osobné a národné zámery L. Štúra (35—36). Zay proti Štúrovmu námestníctvu a proti premene katedry na riadnu. Výmena listov medzi gr. Zaym a L. Štúrom v tejto veci (36—37). Karol Sándor o nepotrebnosti hlbšieho pestovania slovenčiny (38). Obranné počiny a pomysly slovenské. Plán rekurzu na panovníka (38—40). City vdččnosti (41). Kollárov návrh slovenského rekurzu (41—42). Žiadosť slovenských akademikov v Pešti o zriadenie slovenskej katedry na tamojšej univerzite (42). Neúspech slovenských zámerov s prešporskou katedrou (42).
6. Levočská Jitřenka. Jitřenka 1840 a útok Kramarčíkov proti jej vše-slovenskému duchu (43—44). Zayho list k levočskému lyceálnemu predstavenstvu (44—45). Odpoveď predstavenstva (45—46). Obrana Hlaváčkova (46—47). Obrana Čaplovičova (47—48). Zayho odpoveď (48—49). Útok G. Szontagha a replika Čaplovičova (49). Jób Zmesskál na ev. učiteľov (49—50). Čaplovičova úvaha o maďarizácii Uhorska (50). Chalupkov komentár Zayho listu na levočských profesorov: Schreiben des Gf. Zay... an die Professoren zu Leutschau (50—52).

7. Rečové ústavy. Gustáv Szontagh o spôsoboch maďarizácie (52—53). XYZ o panslavizme na slov. ev. rečových ústavoch (53—55). Útok na Štúra a na prešporský Ústav (55). Štúrova obrana. Tomkova replika a Štúrova duplika (55—56). Obžaloby A. B. C. v Athenaeu (56). Panslávski a slovenskí kňazi (57). Koscova obrana Slovákov a slovenskej reči (57—60). Ohlas rečových a národnostných bojov maďarsko-slovenských v zahraničí (60—61).

8. Unia. Plán vysokej školy protestantskej a jeho rozšírenie gr. Zaym na kalvínsko-luteránsku úniu vôbec (61—62). Časopisecká agitácia za úniu i proti nej. Kossuth a Bernát (62—64). Reformovaní a únia (64). Unia a slovenskí evanjelici (64—65). Úradné fóra evanjelické za úniu (65). Bernátov návrh (65—66). Generálny konvent r. 1841; vyslanie uniálnej deputácie (66—67). Plány únie katolícko-protestantskej (67).

9. Pred prvým zmeraním síl. Vlažný postoj ev. Slovákov k únii (67). Obrana prešporskej katedry (67—68). Odpor proti maďarizačnej politike Zayho (68). Seberiniho list Zaymu (69). Zayho odpoveď: obežník na superintendentov o potrebe a výhodách maďarizácie a únie a o nebezpečenstvách slavizmu (70—72). Časopisecké hlasy za maďarizáciu a proti slovanskému nebezpečenstvu (72). Postup maďarčenia v cirkvi (72—74). Maďarizácia v ev. školstve (74—76). Úpadok pestovania maďarčiny ako dôsledok jej natiskania (76). Uhrovská porada a nový učebný poriadok pre školy evanjelické (77—78).

10. Gen. konvent z r. 1841. Zmiernenie maďarizačnej útočnosti v dôsledku slovenských obrán (78). Rečová a národnostná otázka na cirk. konventoch: Seniorát novohradský (78). Dištrikt banský (78—79). Potiský (79—80). Konvent superintendencie podunajskej (80). Nové zamietnutie slovenskej požiadavky zverejnoprávnenia prešporskej katedry (80—81). Konventy a stolice prejavujú dôveru gr. Zaymu (81—82). Generálny konvent r. 1841. Panslavizmus, maďarizmus, rečové ústavy. Ich omedzenie na cvičenia homiletické (82—84).

KNIIA DRUHÁ.

CESTA DO VIEDNE.

11. Nové rozbroje. Slovenská smierlivosť a sklamanie (85). Narušenie prímeria Pulszkým a i. (85—86). Šoltisova Apologie (86—87). Iné maď. nápady a Zayho Protestantismus, Magyarismus, Slawismus (87—88). Čaplovičova replika: Slawismus und Pseudomagyarismus (88). Maďarizačné snahy pokračujú (88—90). Prešporský ústav (90—91). Odsúdenie maďarizácie s maď. strany (91—92). Nádeje na slovensko-nemecké súručenstvo (92). Čaplovičova žiadosť o uvoľnenie cenzúry (92). Štúrov prvý pokus o noviny (92—93). Štúrov Starý i nový vĕk Slováku (93—94).

12. Vznik rekurzu. Prvé myšlienky obrátiť sa do Viedne, uvažovania o rekurze (94). Kollárov prosbopis o uvoľnenie cenzúry (94—96). Stehlov prosbopis (96—98). Počiatky viedenského prosbopisu 1842 a jeho zmena na počín národne-cirkevný (98—100). Príčiny zmeny (101—102). Vládny záujem o prosbopis (103—104).

13. Podpisy. Deputácia. Počiatky podpisovania a ďalšie zmeny prosbopisu (104—107). Dve osnovy rekurzu (107). Sbíeranie podpisov (107). Usilie získať Jozeffyho pre vodcovstvo deputácie (108—110). Dohotovenie rekurzu (110). Váhanie vo Viedni i doma (110—111). Jozeffyho rozhodnutie ísť do Viedne (112—113).

14. Prosbopis 1842. Rozdiely medzi dvoma osnovami prosbopisu (113). Prosbopisy o vzniku maďarizácie (113—114), o útokoch (novinárske i cirkevné, Zay) na slovenských vedúcich činiteľov a Slovákov vôbec (114—115), o zákaze slov. rečových spoločností (115) a iných slovenských krivdách (matriky, cenzúra), o maďarizácii v cirkvi a v školách (115—116). Slovenské prosby (116—117). Rozbor slovenského prestolného prosbopisu z r. 1842 a jeho zaradenie do slov. národného a politického vývinu (117—120).

15. Vo Viedni. Sberanie sa deputácie (120). Príprava jej prijatia vo Viedni (121). Nová ochota vlády a jej príčiny (121). Prijatie deputácie vo Viedni (121—122). Sľuby a výsledky (122—123). Zaslanie prosbopisu na vyjadrenie palatínovi (123). Metternichova a viedenská národnostná politika (123—125). Zhodnotenie výsledkov vied. deputácie na jej úzadí (125).

16. Pred novým stretnutím. Zprávy o vied. deputácii slovenskej v maď. novinách, útoky proti nej (125—127). Stehlov vysvetľujúci list Kossuthovi (126). Výzva Gemerskej proti deputácii (127). Usnesenie Liptovskej (127—128). Ďalšie Kossuthove útoky (128—129). Vzrast slovenskej odvahy (129). Slovenské pokusy o lepšie vyučovanie slovenčiny. Pam. spis zvolenského seniorátu a brošúrka Melcerova (130—132). Pripomienky iných seniorátov (132). Odpor proti maďarčine a úpadok záujmu o ňu v dôsledku pokusov o jej násilné šírenie (132—133). Prípravy na gen. konvent z r. 1842 (133).

17. Generálny konvent z r. 1842. Novohradský seniorálny konvent proti viedenskému podujatiu slovenskému (133). Mlčanie konventu podunajského (133—134). Banský dištriktuálny konvent proti deputácii a prosbopisu (134—135). Vec prosbopisu a deputácie na konvente generálnom. Maď. (Kossuth a i.) útoky a slovenské (Jozeffy, Seberini, Kollár a i.) obrany (136—140). Kossuthov puč (140—141). Vyšetrovací výbor (141). Profanácia gen. konventu (141—142). Slovenské rozhorčenie (142). Únia (142). Nový (uhrovský) učebný plán pre ev. školstvo (142—143).

18. Po búrke. Slovenská nespokojnosť s gen. konventom i s obhájcami slov. vecí na ňom (143—144). Obranné plány proti vyšetrovacej deputácii (144—145). Prípravy na informovanie maď. verejnosti (145). Informovanie vládných činiteľov (145—146). Stehlovo podanie na Metternicha (146). Báčsko-sriemsky prosbopis (146—147). Jozeffy Metternichovi a Kolovratovi (147—148). Štátna konferencia o báčsko-sriemskom prosbopise (148—149). Zasiela sa palatínovi (149). Zprávy o gen. konvente a nové útoky protislovenské v novinách (149—151). Spoločenské a i. zneuctenia členov vied. deputácie (151). Szécsenov mierniaci zákrok (152). Snahy Jozeffyho o obranu (152—153). Zákrok Gemerskej proti Jozeffymu (153—154). Obrana Jozeffyho, myšlienky na nový rekurz do Viedne (154—155). Obavy z blížiaceho sa snemu a pokles slov. odvahy (155—157). Mlčanie vlády (157—158). Pozvanie palatínovo robí koniec Jozeffyho kolísaniu (158).

KNIHA TRETIA.

CESTA DO BUDÍNA.

19. Pred palatínom. Palatínova národn. politika (159). Jeho rozmrzelosť nad obídiením (159). Informovanie palatína o rekurze (160). Cesta Jozeffyho do Budína. Prijatie palatínom (161—162). Jozeffyho písomné podanie palatínovi o nár. treniciach v krajine (162). Prejavy vďaky voči Jozeffymu (163). Széchenyiho akademická reč (164). Ďakovné adresy slovenské (164—165). Maďarské útoky na Széchenyiho (165). Novšie útoky proti vied. deputácii (166). Slovenské obrany: Stehlo, oravský seniorát (166—167). Obranný spis Jozeffyho Gemerskej (167—168). Výzva Majláthova podľa dôkazy o utlačovaní (168). Ďalšie Majláthove ponuky (169). Sberanie dokladov, obranné spisy (169—170). Štúrove noviny (171). Štúr na prešporskom Ústave (171). Obrat k slovenčine (171—172).

20. Sklamanie. Palatín a viedenský prosbopis (172). Odstránenie najkriklavějších prechmatov (172—173). Palatínovo dobrozdanie o slovenských prosbopisoch (173—176). Zadržanie dobrozdania pre chorvátsku rezolúciu (176—177). Slovenské nádeje na podobné vybavenie (177—179). Odmietavý postoj Jozeffyho k myšlienkke nového rekurzu (179). Nové jeho ponosy palatínovi (179—180). Zákroky palatínove (181). Jozeffy i Seberini palatínovi o slovenských krivdách (181—182). Palatín odosiela svoje dobrozdanie (182—183). Jeho listy superintendentom Jozeffymu a Seberinimu (183). Nezdar obrannej akcie v časopisoch pre zásah cenzúry (183—184). Sklamáva i Széchenyi (185).

21. Vyšerovacia deputácia. Usmernenie vyšetr. deputácie palatínom. Odmietavý postoj slovenskej stránky voči nej (185—186). Seberiniho výklad vzniku vied. prosbopisu pre jej predsedu gr. Tihanyiho (186—187). Prvá schôdza vyšetr. výboru (187—188). Tihanyiho zpráva o nej palatínovi, palatínova úprava (188). Tihanyiho smierovacie pokusy a ich neúspech u Slovákov (188—189). Vyšetrovanie prešporského Ústavu (189—192) ich odmietavý postoj potvrdzuje.

22. Na domácom fronte. Slovenské sklamanie z palatínovej „opinie“ (193). Vzpruženie (193). Nové nádeje na Viedeň (193—194). Kultúrne, politické i cirkevne-organizačné plánovanie slovenské (194—195). Obranný spis báčsko-sriemskeho seniorátu na banský dištrikt, konvent (195—196). Otázka únie a slovenský vlašný pomer k nej (196—198). Elaborát unijného výboru (198—199). Opadnutie národnostných vášní na oboch stranách (199—200). Maďarské pokusy o obranu v zahraničí (200—201). Slovenská odveta (201—202). Obranné spisy slovenské: Štúrove Beschwerden a Hojčova Apologia (202—204). Smierlivosť gen. konventu z r. 1843 (204—205).

23. Druhý rekurz. Nespokojnosť slovenskej stránky s touto politikou (205—206). Sklamanie očakávaní od vlády (206). Myšlienky na nový rekurz (206). Hodža súrú vybavenie prosbopisu prvého vo Viedni (206—207). Jozeffy a Seberini žiadajú palatína o urýchlenie vybavenia prosbopisu. Protí maďarčine v ľudových školách a v styku úradov s ľudom (208). Viedeň posmeľuje k novému rekurzu (209—210). Sosadenie Štúra Bajcsym (210—211). Slovenské záchranné pokusy (211—213). Bajcsyho zákrok zvyšuje slovenské odhodlanie ísť znova do Viedne (213—214). Sostavenie rekurzu (214—215). Zničenie prešporského Ústavu (215—218). Druhý rekurz slovenský (218—219). Nezdar Štúrových snáh o noviny (219—220). Kollár prosí Kolovrata o pomoc (220). Potvrdenie odstránenia Štúrovho, odchod prešporskej mládeže do Levoče (221—222).

24. Rezolúcia. Druhé vyslanstvo slovenské do Viedne (222—224). Skaza prešporskej katedry (224—225). Zákroky slovenské odmietnuté (225—227). Pokusy o vybudovanie Ústavu v Levoči a ich nezdar (227—228). Pokusy o reformy konventov (228—229). Zastavenie činnosti vyšetrovacieho výboru gen. konventom 1844 (229). Úpadok unionistických snáh (229—230). Urýchlenie zavedenia maď. vyučovacej reči do ev. stredných a vyšších škôl (230). Nevybavovanie rekurzu a pokusy o 3. rekurz (231—232). Vybavenie rekurzov a povolenie Štúrových novín (232—233).

25. Cesta domov. Slovenská nespokojnosť s vybavením rekurzu (233). Vládna národnostná politika (233—234). Výsledky a dôsledky viedenského podujatia (234). Zahatanie maďarizačných prepiatostí (234—235). Nezdar únie (235—236). Bratislavský Ústav po sosadení Štúrovom (236—237). Zničenie Ústavu levočského (237—238). Francisciho Jednota mládeže slovenskej (238). Uvoľnenie cenzúry. Štúrove noviny (238). Preorientácia slovenskej politiky (238—240). Nová spisovná reč slovenská a jej buditeľská a nadkonfesijná úloha (240—244). Vytriezvenie z maď. liberalizmu, príklon k reformnému konzervativizmu vlády ako ďalší činiteľ nadkonfesijnej a nadstavovskej národnej integrácie slovenskej (244—246). Splynutie dvoch starších nacionalizmov slovenských (246—247). Celkové zhodnotenie viedenského podujatia slovenského z r. 1842 (247).

Opravy a dodatky	249
Mená a veci	251
Nemecký súhrn	279
Obsah	301

DL
SB 972
1.

-12/8

SNK - Martin
17A0221645

